

**NAZAR EŞANKUL'UN SEÇİLMİŞ HİKÂYELERİNDE DİL VE
ÜSLUP İNCELEMESİ**

Ulviye TOPÇU ÖZTÜRK

**Temmuz 2019
DENİZLİ**

**NAZAR EŞANKUL'UN SEÇİLMİŞ HİKÂYELERİNDE DİL VE
ÜSLUP İNCELEMESİ**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Çağdaş Türk Lehçeleri Ve Edebiyatları
Anabilim Dalı**

Ulviye TOPÇU ÖZTÜRK

Danışman: Prof. Dr. Nergis BİRAY

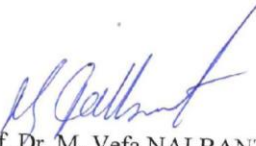
**Temmuz 2019
DENİZLİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, - Bilim Dalı öğrencisi Ulviye TOPÇU ÖZTÜRK tarafından Prof. Dr. Nergis BİRAY ve Dr. Öğrt. Ü. Oğuzhan KARABURGU yönetiminde hazırlanan “Nazar Eşankul’un Seçilmiş Hikayeleri Üzerinde Dil ve Üslup İncelemesi” başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 17.06.2019 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Abdullah KÖK

Jüri Başkanı

Prof. Dr. M. Vefa NALBANT

Jüri Üyesi

Dr. Öğrt. Ü. Oğuzhan KARABURGU (2. Dan.)

Jüri Üyesi

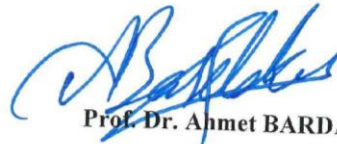

Dr. Öğrt. Ü. Mehtap SOLAK SAĞLAM

Jüri Üyesi

Prof. Dr. Nergis BİRAY (Dan.)

Jüri Üyesi

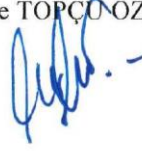
Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 31.07.2019 tarih ve 30/01/2019 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ahmet BARDAKCI
Müdür

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarını yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunduğunu beyan ederim.

İmza

Ulviye TOPÇU ÖZTÜRK

ÖN SÖZ

Çağdaş Türk Lehçeleri içerisinde Güney-Doğu Türk Lehçeleri grubuna dâhil olan Özbek Türkçesi, günümüzde Özbekistan'ın resmi dili olarak kullanılmaktadır. İşlevsel bir edebi dilin yanında kökeni Ali Şir Nevai'ye dayanan güçlü bir edebiyata sahip olan Özbek edebiyatında oldukça güçlü eserler verilmiştir. Özbekler 19.yy'ın sonlarına doğru Rus işgaliyle karşılaşmışlardır. 1924 yılında eski Sovyetler Birliği içinde Özbekistan, özerk cumhuriyet olarak yer almıştır. Bu devlet, 1991'de sona ermiş Özbekistan, Sovyetlerin dağılmasıyla beraber bağımsızlığına kavuşmuştur. Rus emperyalizmi ve Rus politikalarının baskıları ülkede etkin olsa da gerek milli gerek sosyal açıdan eserler kaleme alan güçlü yazarlar mevcuttur.

Özbekistan'da uygulanan dil politikaları ve çeşitli baskılardan dolayı yazarlar kendi dilleri, kültürleri ve tarihi üzerine açık bir üslupla eser verememiştir. Bu kurallara karşı çıkan yazarlar Ruslar tarafından katledilmiştir. Ve birçok yazar bu yaşananlardan dolayı eserlerinin dilini sembolik hale getirerek üstü kapalı şekilde anlatmayı tercih etmiştir. Özbekistan bağımsız olsa da bu durum eserlere yansımış ve hala günümüz yazarları tarafından da sembolik anlatımlar devam ettirilmiştir.

Tezimizde Özbek gazeteci ve yazar Nazar Eşankul'un hikâyeleri üzerine üslup çalışması yapmış bulunmaktayım. Nazar Eşankul da özellikle siyasi konularda sembolizm akımını kullanarak hikâyeler yazan bir yazardır. Tezde yazarın hikâyelerini dil ve üslup açısından incelemnin yanında hikâyelerin tarihî ve sosyal konularda dayandığı noktalar da irdelenmiştir. Yazarın sembolik olarak kaleme aldığı bazı hikâyelerinden dolayı incelemeyi daha bilimsel kılmak ve sembolik öğelerin ne anlatmak istediğini, hikâyeler üzerinde yaptığımız değerlendirmelerin ne kadar doğru olup olmadığını öğrenmek ve yazarın hayat hikâyesi hakkında aklımıza takılan soruları kendisine yöneltip yazardan doğrudan bilgi almak adına röportaj yapmayı Bilimsel Araştırma Projesi vasıtasıyla hedefledik.

Nazar Eşankul'un altı hikâyesini üslup açısından incelemek için seçtik. Bu hikâyeler “*İstilâ-İstilâ*”, “*Bapâyân Âsmân-Sonsuz Gökyüzü*”, “*Qultay-Kultay*”, “*Apqân-Çukur*”, “*Yalpız Hidi-Nane Kokusu*”, “*Ölik Mevsim-Ölü Mävüm*”dir. Nazar Eşankul seçtiğimiz bu hikâyelerinde milli ve sosyal konuları ele almıştır. O, Türk milletinin yaşadığı siyasal, sosyal, kültürel, milli badireleri çok canlı bir üslupla bize aktaran güçlü bir kalemdir. Ayrıca Nazar Eşankul'un hikâyelerinde sıkça değindiği diğer bir nokta da insanın iç dünyası, nefsi, kendi iç savaşı ve özverisidir. Genel olarak izlenimlere yer

veren yazar, hikâyelerinde nefes verdiği karakterlerin aklından geçen düşünceleri okuyucuyla paylaşmıştır.

Tezde yazardan seçilen hikâyeler ayrı ayrı başlıklar altında tahlil edilmiş, ayrıca dil ve üslup çalışmaları başlığı altında en sık geçen sözcükler tespit edilerek yazarın kelime evreni ortaya çıkartılmıştır. Sık geçen sözcükler, yazarın ruh halini ve hikâyelerde vermek istediği asıl mesajı ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra yazarın sıkça kullandığı cümle çeşitleri ve anlatım teknikleri de tezde ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Tez üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında Özbekler, Özbekistan tarihi, Özbek edebiyatı hakkında bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde, Nazar Eşankul'un hayatı, edebi şahsiyeti ve eserleri ele alınmıştır. İkinci bölümde hikâyelerin transkripsiyonu ve Türkiye Türkçesine aktarımı yapılmıştır. Üçüncü bölümde hikâyelerin dil özellikleri, kelime sıklıkları, kelime gurupları ve cümle çeşitleri ele alınmıştır. Değerlendirme ve Sonuç kısmında ise tezin genel olarak değerlendirmesi yapılmış, yazar ve üslubu hakkında çeşitli sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Türkiye'de Nazar Eşankul üzerine yapılmış bir tez çalışması yoktur. Günümüz Özbek edebiyatı yazarlarından olan Eşankul'u tanımak, tanıtmak ve onun hikâyelerine dikkat çekmek için bu konuyu seçtik. Ayrıca Özbekistan'a gidip yazarla röportaj gerçekleştirmekle, ilk kaynaktan edinilen bilgilerle ve yazarın yaşadığı sosyo-kültürel çevreyi, yaşam hikâyesini öğrenerek bu hikâyeleri yorumlamakla, tezin daha gerçek bilgilere ulaştırıldığını ve bilimselliğinin arttırıldığını düşünüyoruz. Diğer bir husus ise yazarın bütün eserlerine bu görüşme vasıtasıyla ulaşılmıştır. Tezimizin başlangıcından beri yazarın eserlerine sadece internet üzerinden erişim sağlayabilmekteydik fakat Özbekistan'a gittiğimizde temin ettiğimiz yazarın bütün eserleri, bundan sonra bu eserler üzerine yapılacak bilimsel çalışmaları arttıracak ve yazarın Türkiye'de daha çok tanıtılmasına katkı sağlayacaktır.

Beni bu bilimsel yolda çalışmaya layık gören ve kaynaklarıyla bana yol gösteren merhum Prof. Dr. İsmail Çetişli Hocamı saygı ve rahmetle anıyorum. Konu seçiminde ve çalışmamın her aşamasında bana sürekli yol gösteren değerli danışman Hocam Prof. Dr. Nergis Biray'a, ikinci danışmanlığı kabul ederek edebi incelemelerimize yolbaşçılık eden Dr. Öğrt. Üyesi Oğuzhan Karaburgu'ya, desteklerini hep yanımda hissettiğim babam Mustafa Topçu ve annem Ümmü Topçu'ya ve manevi desteğini hiç esirgemeyen değerli eşim Hakan Öztürk'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

ÖZET

NAZAR EŞANKUL'UN SEÇİLMİŞ HİKÂYELERİNDE DİL VE ÜSLUP İNCELEMESİ

Topçu Öztürk, Ulviye
Yüksek Lisans Tezi
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları ABD
Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Nergis Biray

Temmuz 2019, VIII+277

Özbek edebiyatı Türk dünyasının güçlü edebiyatlarından biridir. Sovyetler Birliği döneminde baskı ve yasaklama dönemleri geçiren Özbek edebiyatı yazar ve şairleri yine de söylemek istediklerini edebî sanatların imkânlarından faydalanarak ve sembolik anlatım yoluna başvurarak dile getirmişlerdir. Günümüz Özbek edebiyatının güçlü yazarlarından Nazar Eşankul da söz sanatlarının ifade gücüne kattığı imkânlardan en üst seviyede faydalanarak kaleme aldığı hikâyelerinin çoğunun konusunu tarihten almış, Rusların uyguladıkları baskı politikalarını sembolik ifadelerle ve çok canlı bir dille dile getirmiştir.

Ruslar, Türkistan üzerindeki dil, sosyal hayat ve kültürle ilgili politikalarını her konuda planlayarak bütün yönleriyle ince ince düşünüp programlayarak profesyonel bir şekilde uygulamışlardır. Türkistan'ın savaşlar, yokluklar, açlıklar, imkânsızlıklar, zorunlu göçlerle perişan olan insanları, kendilerine sunulan imkânlara sanki bir fırsat gibi baksa da bu fırsat âdeta bir zehre dönüşmüş, insanları farkında olarak ya da olmayarak birer birer köleleştirmiş, tüm millî değerlerini ve benliklerini söküp almıştır.

İstilâ ve yok etme siyaseti tek bir alanda gerçekleşmemiştir, çok yönlüdür. Tarih, dil, atalar, gelenekler ve kültürü unutturma çalışmaları başlı başına bir yıkıma dönüşmüştür. Hikâyelerde bu yıkımın aşamaları örtülü ifadeler ve sembolik anlatımla ama bütün ayrıntılarıyla ortaya konulmaktadır.

Nazar Eşankul sadece siyasal değil sosyal ve kültürel hikâyeler de yazmıştır. Bunu canlı üslubuyla okuyucularına sunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Özbek Edebiyatı, Nazar Eşankul, hikâye inceleme, emperyalist politikalar.

ABSTRACT

LANGUAGE AND STYLE ANALYSIS IN SELECTED STORIES OF NAZAR EŞANKUL

Topçu Öztürk, Ulviye

Master Thesis

Contemporary Turkish Dialects And Literatures Department

Adviser of Thesis: Prof. Dr. Nergis Biray

July 2019, VIII+277

Uzbek literature is one of the most powerful literatures in the Turkish world. Authors and poets of Uzbek literature who survived periods of oppression and prohibition during the Soviet era wrote what they wanted to say using literary art and using symbolic narration. Nazar Eshonkul, one of the strongest authors of modern Uzbek literature, using the highest possibilities of the art of speech, complementing these stories with symbolic expressions and living language, the name of which was extracted from the history of Russian politics of pressure and coercion.

The Russians practiced their policies relate to the language, social life and culture in Turkestan in all aspects, and applied them on a professional level with the help of subtle thinking and planning. In Turkestan, wars, hardships, plague, impossibility of existence, people distracted by force of migration, opportunity offers to them, like the possibility turns into poison, the unconscious transformation of people into slaves one after another, the elimination of all national values and the people themselves were carried out. These stories included all the directions of the event. Forgetfulness of history, language, traditions and cultures themselves turned into the destruction. In history, the stages of this destruction are revealed with implicit expressions in all details.

Key words: Uzbek literature, Nazar Eshonkul, story, research, imperialist policy.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
GİRİŞ	1
A. ÖZBEKLER VE ÖZBEKİSTAN	1
B. BAŞLANGIÇTAN 20. YÜZYILA KADAR ÖZBEK EDEBİYATI	6
C. 20. YÜZYIL ÖZBEK EDEBİYATINA GENEL BİR BAKIŞ	7

BİRİNCİ BÖLÜM

NAZAR EŞANKUL

1.1. Nazar Eşankul'un Hayatı, Edebi Şahsiyeti	12
1.2. Nazar Eşankul'un Eserleri	14
1.3. Nazar Eşankul - Röportaj	15

İKİNCİ BÖLÜM

TRANSKRİPSİYON VE AKTARMALAR

2.1. Hikâyelerin Transkripsiyonu	19
2.1.1. İstilâ - İstilâ Hikâyesi	19
2.1.2. Ölik Mâvsüm - Ölü Mevsim Hikâyesi	38
2.1.3. Yâlpız Hidi - Nane Kokusu Hikâyesi	46
2.1.4. Apqân - Çukur Hikâyesi	61
2.1.5. Bepâyân Âsmân - Sonsuz Gökyüzü Hikâyesi	65
2.1.6. Qultây - Kultay Hikâyesi	81
2.2. Hikâyelerin Türkiye Türkçesine Aktarılması	93
2.2.1. İstilâ - İstilâ Hikâye Aktarması	93
2.2.2. Ölik Mâvsüm - Ölü Mevsim Hikâye Aktarması	113
2.2.3. Yâlpız Hidi - Nane Kokusu Hikâye Aktarması	121

2.2.4. Apqân - Çukur Hikâye Aktarması.....	136
2.2.5. Bepâyân Âsmân - Sonsuz Gökyüzü Hikâye Aktarması.....	140
2.2.6. Qultay - Kultay Hikâye Aktarması.....	155

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİL VE ÜSLUP İNCELEMESİ

3.1. Üslup İncelemesi.....	167
3.1.1. İstilâ Hikâye Tahlili.....	168
3.1.1.1. Hikâyenin Yapısı.....	169
3.1.1.1.1. Olay Örgüsü.....	169
3.1.1.1.2. Zaman.....	176
3.1.1.1.3. Mekân.....	177
3.1.1.1.4. Kişiler.....	179
3.1.1.1.5. Anlatıcı Bakış Açısı.....	181
3.1.1.2. Tema.....	181
3.1.1.3. Anlam, Yorum ve Zihniyet.....	182
3.1.2. Ölü Mevsim Hikâye Tahlili.....	182
3.1.2.1. Hikâyenin Yapısı.....	183
3.1.2.1.1. Olay Örgüsü.....	183
3.1.2.1.2. Zaman.....	193
3.1.2.1.3. Mekân.....	193
3.1.2.1.4. Kişiler.....	194
3.1.2.1.5. Anlatıcı Bakış Açısı.....	195
3.1.2.2. Tema.....	196
3.1.2.3. Anlam, Yorum ve Zihniyet.....	196
3.1.3. Nane Kokusu Hikâye Tahlili.....	197
3.1.3.1. Hikâyenin Yapısı.....	198
3.1.3.1.1. Olay Örgüsü.....	198
3.1.3.1.2. Zaman.....	204
3.1.3.1.3. Mekân.....	205
3.1.3.1.4. Kişiler.....	206
3.1.3.1.5. Anlatıcı Bakış Açısı.....	207
3.1.3.2. Tema.....	207
3.1.3.3. Anlam, Yorum ve Zihniyet.....	208
3.1.4. Çukur Hikâye Tahlili.....	208

3.1.4.1. Hikâye Yapısı	209
3.1.4.1.1. Olay Örgüsü	210
3.1.4.1.2. Zaman	214
3.1.4.1.3. Mekân	214
3.1.4.1.1. Kişiler	215
3.1.4.1.5. Anlatıcı Bakış Açısı.....	216
3.1.4.2. Tema	216
3.1.4.3. Anlam, Yorum ve Zihniyet	217
3.1.5. Kultay Hikâye Tahlili	217
3.1.5.1. Hikâyenin Yapısı	218
3.1.5.1.1. Olay Örgüsü	219
3.1.5.1.2. Zaman	224
3.1.5.1.3. Mekân	224
3.1.5.1.4. Kişiler	225
3.1.5.1.5. Anlatıcı Bakış Açısı.....	226
3.1.5.2. Tema	226
3.1.5.3. Anlam, Yorum ve Zihniyet	227
3.1.6. Sonsuz Gökyüzü Hikâye Tahlili.....	227
3.1.6.1. Hikâyenin Yapısı	228
3.1.6.1.1. Olay Örgüsü	228
3.1.6.1.2. Zaman	232
3.1.6.1.3. Mekân	233
3.1.6.1.3. Kişiler	233
3.1.6.1.4. Anlatıcı Bakış Açısı.....	234
3.1.6.2. Tema	235
3.1.6.3. Anlam, Yorum ve Zihniyet	235
3.2. Dil İncelemesi	236
3.2.1. Kelime Kadrosu.....	237
3.2.1.1. Kelime Sıklıkları	237
3.2.1.2. Kelime Çeşitleri.....	241
3.2.1.2.1. Adlar	241
3.2.1.2.2. Zamirler	242
3.2.1.2.3. Sıfatlar	242
3.2.1.2.4. Zarflar	244
3.2.1.2.5. Fiiller	245

3.2.1.2.6. Edatlar	246
3.2.1.2.7. Yansıma Kelimeler	247
3.2.2. Cümle Yapısı	248
3.2.2.1. Kelime Grupları	248
3.2.2.1.1. Sıfat - Fiil Grubu	248
3.2.2.1.2. Zarf - Fiil Grubu	249
3.2.2.1.3. İsim - Fiil Grubu	249
3.2.2.1.4. İkileme Grubu	250
3.2.2.1.5. Edat Grubu	251
3.2.2.1.6. Birleşik Fiil Grubu	252
3.2.2.1.7. Sıfat Tamlaması	252
3.2.2.1.8. Ad Tamlamaları	253
3.2.3. Cümle	254
3.2.3.1. Ögeleri Açısından Cümleler	254
3.2.3.2. Anlam Bakımından Cümleler	255
3.2.3.3. Yüklemin Türüne Göre Cümleler	256
3.2.3.4. Yüklemin Yerine Göre Cümleler	256
3.3. Anlatım Teknikleri ve Hikâye Unsurları	257
3.3.1. Anlatım Teknikleri	257
3.3.1.1. Tahkiye /Anlatma - Gösterme Tekniği	258
3.3.1.2. Geriye Dönüş Tekniği	261
3.3.1.3. Tasvir Tekniği	262
3.3.1.4. İç Çözümleme Tekniği	263
3.3.1.5. Diyalog Tekniği	263
3.3.1.6. Alıntı/Montaj Tekniği	264
3.3.2. Şahıs Kadrosu	265
3.3.3. Zaman Kavramı	267
3.3.4. Mekân ve Mekâna Bakış Açısı	268
3.3.5. Anlatıcının Bakış Açısı	269
3.3.6. Söz Sanatları ve Edebi Sanatlar	269
3.3.7. Sembolik Unsurlar	270
3.3.8. Tematik İnceleme	271
3.3.8.1. Aşk	272
3.3.8.2. Kadın	272
3.3.8.3. Ölüm	273

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	274
KAYNAKLAR	276
ÖZ GEÇMİŞ	281

GİRİŞ

A. ÖZBEKLER VE ÖZBEKİSTAN

Türk yurtları tarihin her döneminde verimli topraklar üzerinde, ticarî hareketlilik açısından geçiş noktalarında yer almış, bu sebeple de birçok devletin saldırısına uğramıştır. Özbekistan toprakları da bu hat üzerindeki Türk yerleşim yerlerinden biridir. Özbekistan'ın ticarî geçiş noktaları üzerinde bulunması, eski medeniyet merkezi olmasına katkıda bulunmuş, burada yıllar boyunca hüküm süren Çağatay Devleti bu toprakları kültür ve medeniyet açısından yükseltmiş, kültürel zenginlik bu topraklarda birçok yazar ve şairin yetişmesine zemin hazırlamıştır. Kısacası Türk yurtları sadece toprak verimliliği ve ticarî yolların geçiş noktasında bulunmasıyla gelişmemiş, sosyal ve kültürel konulu birçok eserle de edebî zenginliklerini ortaya koymuşlardır.

Türkistan toprakları birçok devletin, en çok da Rusların sahip olmayı arzu ettiği yerlerdir. Rusların sıcak denizlere inme politikası ve daha fazla toprağa sahip olma isteği tarihî devirlerden bugüne kadar süregelmiştir. Devlet'e göre, bu gelişmeler sonrasında Rusya başta 1552 yılında Kazan Hanlığını yıkarak Orta Volga (İdil) Havzasını ele geçirmiş, sonra sırasıyla Karadeniz sahillerine, diğer taraftan doğuda Sibiryaya, 19. yüzyılda ise Orta Asya'ya yayılmıştır (2011: 15). Yüzyıllardır Rus emperyalizmini Türklerin coğrafyası üzerinde Rus Milliyetçiliği, Panslavizm, Komünizm, Sosyalizm gibi politikalarla Türk boylarına benimsetmeye çalışmışlardır. Rus Devletinin amacı Türkleri etkisi altına alıp bölerek büyük devlet hapisanesi kurmaktır (Kürkçükoğlu, 2000: 349). Rusların yayılmacı politikaları daha sonra da sürmüş ve onlar Orta Asya Türk yurtları üzerindeki maddî olduğu kadar kültürel ve manevî istilâsını da sürdürmek için yola çıkmışlardır. Merhan, 1847 yılında Çarlık Rusyasının Orta Asya işgâlinin General Konstantin von Kaufmann komutanlığında başladığını, bu hareketin 1868 yılında tamamlandığını; işgâlin, başta İngilizlerle olan siyasal rekabet, ticarete ve hammaddeye, özellikle pamuğa olan gereksinim olmak üzere farklı nedenleri olduğunu belirtir. Onun verdiği bilgilere göre işgâl topraklarından Batı Türkistan bölgesi, Türkistan diye adlandırılır ve o zamanlar önemli bir ticaret merkezi konumundaki Taşkent yönetim yeri olarak belirlenir (2011: 282). Yüce ise, 1874-1875'te Türkmenistan'ın işgâli ile Orta Asya'daki Türk yurtlarının tamamının Rusların kontrolüne girdiğini, böylece Orta Asya'nın Sovyetler Birliği'nin kurulması arifesinde Rus hâkimiyetine girdiğini ifade eder (2006: 3).

Türkistan coğrafyasının ve Taşkent'in önemli bir ticaret merkezi olması ve Rusya'nın İngiltere ile giriştiği ekonomik rekabet, bu toprakların ele geçirilmesine duyulan isteği artırır. 1914 yılında Çarlık Rusya'nın sınırları daha da genişler; Rusya, İngiltere'den sonra dünyadaki en büyük yüzölçümüne sahip ikinci ülke olur (Devlet, 2011: 15-16). 30 Ekim 1918'de Osmanlı, Mondros Ateşkes Antlaşması nedeniyle Azerbaycan'ı elinden çıkarmak durumunda kalır. 1920'de Kızıl Ordu Azerbaycan'ın kuzey tarafını İstilâ eder. 24 Nisan'da Rusça olarak çıkarılan Yeni Dünya gazetesinde "Yaşasın Kızıl Azerbaycan" şeklindeki sloganlarla bu İstilâ desteklenir. Sloganlar, ilanlar ve afişler Rusların sıklıkla kullandığı bir bilinçaltına inme ve Ruslaştırma politikasının önemli araçlardandır (Biray-Erdem, 2018). Devlet'in verdiği bilgilere göre bu propagandalar sadece Azerbaycan ile sınırlı kalmamış, bütün Kafkasya'ya ve Orta Asya'ya da yayılmıştır (Devlet, 1975: 20-28). Ruslar, Kafkasya'nın kendi idealleri açısından "Arka Bahçe" ya da "Hayat Sahası" olduğunu düşünmektedirler. Komünist Lider Lenin 1920 yılında "Rusya'nın menfaatlerine cihan inkılabının menfaatleri feda olsun" demiştir (Kürkçüoğlu, 2000: 350). Bu menfaatler Türkistan'ı bir örümcek ağı gibi sarmış ünlü yazar ve şairler üzerinde oynanan oyunlarda da kendini göstermiştir. 1926 Yılında sadece Sovyet ideolojisine uygun eserler yazılmasına izin verilmiş fakat bu kurala uymayıp hala milli eserler vermeye devam eden Abdullah Kadiri, Abdülhakîm Süleymanoğlu Çolpan, Batu, Elbek gibi birçok şair Rus emperyalistler tarafından katledilmiştir (Açık, 2009: 911).

19. yy.da Ruslar, Türk topraklarını askerî ve siyasî olarak işgâl ediyor gibi görünse de perde arkasında planlanan şey, işgâl edilen toprakların asimile edilmesi ve işgâli daha kalıcı hale getirme çabasıdır (Açık: 2005: 215). 19. Yüzyıldan itibaren Rusya, yaşanan devrim sonunda Çarlık sisteminden Bolşevikliğe geçer. Bu süreçte dünyada yayılmaya başlayan "milliyetçilik akımı" milletleri birer birer uyandırmaya başlar. Çok uluslu bir yapıya sahip olan Ruslar 1990'lı yıllara kadar halklara uyguladığı politikalarla onların ayaklanmasını önler (Yüce, 2006: 3). Bu asimile hareketinin sembolik vasıtalarla işlenen hikâyelerde de inceleyeceğimiz gibi çeşitli politikalar, farklı mesaj ve planlarla yapıldığını göreceğiz. Bunların en önemlisi de alfabe üzerine yapılan tahribatlardır. 1928-1930 yılları arasında Türklerce kabul edilen(!) ortak alfabe 1937-1940 yılları arasında Stalin ve yanındaki Rus yanlıları tarafından değiştirilmiştir. Rus Emperyalizminin etkili olduğu yerlerde Kiril Alfabeti kullanıma getirilmiş bununla kalınmayıp Türk Devletleri içinde farklı kiril Alfabetleri kabul ettirilmiştir. Böylece Türk Devletleri kendi alfabelerinden uzaklaşmakla kalmayıp kendi aralarında da

kırılmalar yaşamışlardır. Kendi dillerini yitirmeye mahkûm edilen Türk Devletleri, ortak Rus dilini konuşmaya mecbur bırakılmıştır (Kürkçüoğlu, 2000: 351). Stalin Çarlık dönemi boyunca asimile politikalarını ortaya koymuştur. Dönemin dilci misyonerleri Türk lehçe ve şivelerini birer dil gibi geliştirerek Türk dil ortaklığını bozmuşlardır. Ayrıca Türk dilini sadece konuşma dili olarak görerek küçümsemiş, Türk boylarını, Rus dilini hem ortak konuşma dili hem de bilim dili olarak kullanmaya yönlendirmişlerdir. Rusçayı entelektüel kesim dili olarak yansıtır herkesin bu dili kullanması için özendirme çalışmaları yapmışlardır (Yüce, 2006: 6).

Komünistler, Türk toplumlarının desteğini kazanmak için halkın sömürülmesine karşı olduklarını; insanlığa sosyal adalet ve mutluluk getireceklerini söylerler. Fakat bu insanlar, inanıp kapıldıkları bu vaatler sonrasında kendi toplumları içinde olsalar da birer köleye, mankurta dönüşürler. Sovyetler devrinde yeni bir komünist sınıf ortaya çıkar, bu sınıfa mensup olanlar para ve mülk sahibi olma hakkını elde ederler. Halkın yüzde doksanı ise günlük hayatı için yetecek kadar kazanmaktadır ve hiçbiri mülk edinme hakkına sahip değildir (Hayit, 1975: 88-89). İnsanları neredeyse bedavaya yani karın tokluğuna çalışmaya mecbur eden ve istediği her şeyi onlara yaptıran Rusların uyguladığı çiftlik politikasının adı “Kolhoz sistemi”dir. Kolhoz, Rusça (kollektivnoye hozoystvo) bir kavram olup kollektif bir çiftlik demektir (Karabulut, 2018: 1). Bu çiftlikler mülkiyetin sona ermesiyle beraber 1930’lu yılların sonlarında oldukça yaygınlaşır, Ruslaştırma politikalarının daha da yayılmasını sağlayacak coğrafi imkânı da sağlarlar. İşte bu sebeple kolhoz sistemi Rusların Türkistan’a uyguladığı en ağır darbedir. Böylece insanlar kolhoz çiftliklerinde toplu halde yaşar, asimile politikalarına maruz kalmaları daha da kolaylaşır (Karabulut, 2018: 1). Halk köle gibi çalıştırılır ama komünist sınıf mülk edinme hakkına sahiptir yani büyük bir adaletsizlik söz konusudur. Şahin, bu durumu, Ruslara diğer etnik gruplar arasında bariz bir şekilde öncelik tanındı. Rus halkı “eşitler arasında birinci” ve “büyük kardeş” sıfatlarıyla anıldı ve halklar hiyerarşisinin tepesinde yer aldı (2006: 21) cümleleriyle ifade eder.

Özbek Sosyalist Cumhuriyeti’nin kuruluşu Özbekistan’ın SSCB’ye katılımıyla 1929’da resmen gerçekleşmiştir. Yerel halk buna tepki gösterse de Stalin’in korku politikasıyla halk bastırılmıştır. 1936-1937 yılları arasında ise Türk milliyetçiliği düşüncesinin hâkim olmasını kesinlikle istemeyen Stalin, birçok Türk aydınına, din adamına, toplumun önde gelen insanlarına karşı kıyım gerçekleştirmiş ve üzerine Türk milliyetçiliği yaydığını düşündüğü Dede Korkut ve Alpamış gibi Türkler için başyapıt olan eserleri yasaklamıştır (Açık, 2009: 910).

Rusların yayılcı politikası ve uyguladıkları Ruslaştırma sürecinin başında “dil politikaları” gelir. Dil politikası terimi, Sovyetler Birliği’nde yeni dil oluşumu içinde yer alan dillerin standart hale getirilmesi anlamında kullanılmaktadır (Biray-Erdem, 2018: 441). Rusçayı açılan Rus dilli okullar vasıtasıyla çocuklara zorunlu olarak öğretmek ve resmî kurumlarda Rusçanın zorunlu hale getirilmesi, insanların bilinçaltına inen ilan ve sloganlarla da desteklenmektedir. Kazan’da üniversitede Türk Lehçeleri ve İlahiyat üzerine çalışan Ortodoks papazı Prof. N. İlminski’ye göre, Rusya idaresinde yaşayan Rus olmayan milletleri Ruslaştırmanın tek yolu vardır. O da bunlara Rus dili ve Hristiyanlığın öğretilmesidir (Yüce, 2006: 3). Buradan da anlaşılacağı gibi Ruslar oldukça sistemli dil planlamaları yapmışlar ve bu konuda kendi yöntemlerini geliştirmişlerdir. İlminski ve diğer misyoner Türkologlar, hazırlamış oldukları dil planlamaları vasıtasıyla doğu ve batı kolu şeklinde iki büyük yazı dili olarak kullanılan Türkçeyi, yirminin üzerinde farklı yazı dili haline getirmişlerdir. İlave olarak da Kiril alfabesinin kullanımını zorunlu kılmışlar, Türk boylarının farklı kökenlerden geldikleri görüşünü dayatarak boylar arasında kutuplaşmalar ortaya çıkmasına sebep olmuşlardır (Ceylan/Çimen, 2016: 660). Bunlara ilaveten Rusçanın ortak anlaşma dili haline getirilmesi, o dönem içerisinde halkın kavrayabildiği amaçlardan çok daha fazla anlam taşımaktadır. Süleymanlı, bu amacı Rusçanın ortak bir iletişim dili olarak kullanılmasından daha öte bir amaç güdüüyordu. Maksat Rus olmayan milletlerin dillerinin tedricen ortadan kaldırılması yoluyla, Rusçayı oluşturulmak istenen Sovyet halkının tek konuşma dili haline getirmektir (2005: 132) diyerek açıklar.

Çocuklar, bir milletin tohumlarıdır. Bu sebeple düşmanlar bir şeye zarar vereceklerinde köklere inerler ve öncelikle onlara zarar verme amacı güderler. Çünkü yeni nesiller kendi toplumlarının kurallarına göre yetişirse ileride açığa çıkacak durum onların aleyhine olacaktır. O zaman asimilasyon çocuklardan başlamalıdır. Ruslar, Türk çocuklarının eğitimde yüksek seviyelere çıkmasını engellerler, başlangıçta “gözetleniyor hissi” verme yoluyla iktidarın gücünü çocukların iç dünyasına yerleştirirler. Sömürülmüş halklar için bu durumun normal olduğunu benimsetici teknikler kullanırlar. Çocuklar, böylece Sovyet ve Rus propagandalarını sorgulamadan kabullenmeye ve onlara inanmaya başlarlar. Onlar, böylece kolhozları normal ve yaşanabilecek yerler olarak görür, sıkıntı çekilmeden refah seviyesi yüksek bir şekilde yaşanamayacağını kabullenirler (Karabulut, 2009: 70).

Türkistan’da birçok okul yapılır. Sovyetler, halk için eğitimin önemli olduğunu sürekli olarak vurgular fakat bu okullar özellikle yeni nesillerin çok kolay asimile

edileceği merkezler haline getirilir. Asıl hedef, materyalist fikirler aşılayarak onları dinsiz ve dilsiz bırakmak, milliyetçi düşüncelerinden arındırmaktır (Hayit, 1975: 198). Karabulut, iktidarın yerli halkın dönüşmesini ve iradî olarak çocukların gelecek kaygısı ile Rus okullarına yönlendirilmesini (2009: 74) bu şekilde sağladığını belirtir. Bu durum onların asıl korktukları gücün yetişkinler değil çocuklar olduğunu göstermektedir. Nazar Eşankul bu durumu “İstilâ” hikâyesinde ortaya koymaktadır.

Ruslar, Türklerin kültürleri yanında tarihlerini de hatırlamaması, yeni nesillerine öğretememesi için çabalar. Böylece ele geçirdikleri halkların asimilasyonunu hızlandırıp bütün topluluklara yayılmasını sağlayarak kültürel kimliklerini de kaybetmelerine neden olurlar. Türkistan topraklarındaki Türkleri boylara ayırarak ve her birine farklı kökenlerden geldikleri fikrini aşılayarak uyguladıkları politika buna en açık örnektir. Boylar zorunlu göçe tabi tutulur; iktidar güçleri, göçler yoluyla akrabalık bağlarının koparılması için de çaba harcar (Ceylan/Çimen, 2016: 661).

1956 yıllarında başa geçen Kruşçev, Stalin döneminin baskılarına vurgu yapmış o dönemde yapılan politikalara karşı çıkmıştır. Fakat bir süre sonra onun da uyguladığı politikaların Stalin’in politikalarından farkı kalmamıştır. Kendiyle çelişen Kruşçev Ekim 1961 yılında yapılan kongrede milletlerin tek bir bayrak altında toplanması adına Stalin dönemindeki uygulamalara benzer uygulamalar yapmıştır (Süleymanlı, 2005: 128).

İktidarın her konuda uyguladığı baskı siyaseti edebiyatta da kendini gösterir. 60’lı yılların sonrasına kadar bu baskı politikaları ve sınırlandırmalar yüzünden edebi eserlerde ya komünizm ve sosyalizmin bayraktarlığı yapılmış ya da tabiat, kadın hakları gibi iktidarın izin verdiği konularda eserler kaleme alınmıştır. Bunda baskıların artması ve siyasi düşüncenin dayatma yoluyla kabul ettirilmeye çalışılmasının etkisi büyüktür. Bu durum neredeyse 80’lere kadar yazma özgürlüğünü kısıtlamış, böylece yazarlar kabuğuna çekilerek hikâyelerinde bireysel konuları işlemeyi tercih etmişlerdir. Açık, seksenli yıllarda Sovyet Rusya’da önemli değişikliklerin meydana gelmesiyle birlikte hikâyelerde içerik ve şekil tekdüzeliğinden kaçıldığını, psikolojik tahlillerle ve çeşitli yollara başvurulmasıyla hikâyecilikte yeni imkânların ortaya çıkacağına dair ümitleri artırdığını ifade eder. Açık’a göre bu dönem hikâyelerinin kahramanları toplum tarafından itilmiş, kıyıda köşede kalmış kişilerden seçilmiştir (2009: 219).

Günümüz Özbek Edebiyatı bugüne kadar siyasî baskılar ve isyanlarla aynı zamanda büyük ilim adamlarının ve yazarların eserlerinden beslenerek yine de gücünden bir şey kaybetmeden yeni kabulleri ve tarzıyla karşımıza çıkmıştır. Baskılar,

edebiyatı ara ara duraklama dönemine soksa da eserlerdeki özgün ve üstü kapalı anlatım kullanma mecburiyeti ile bir şeyler yazmak, yazarların sembolik anlatımdaki gücünü artırmıştır.

Rusya 1991-1992 yıllarında parçalanmış, tüm özerk cumhuriyetler bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Merkeze bağımlılıkları kesilmiş ve vergi düzenlemeleri getirilmiştir. Her bölge merkezden bağımsız siyasi ve ekonomik kurallar uygulamaya başlamıştır. 1924 Ekiminde Özbekistan ve Türkmen Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri RSFSR'den alınmış, ikisi de ayrı birer birlik cumhuriyeti olmuşlardır. 1991'de ise Sovyetler dağılmış Özbekistan bağımsız olmuştur (Devlet, 2011: 181). 1924 yılında başlayan bağımsızlık süreci, bahsedilenlere göre 1991de tamamen gün yüzüne çıkmıştır.

B. BAŞLANGIÇTAN 20. YÜZYILA KADAR ÖZBEK EDEBİYATI

Özbek edebiyatı, Klasik Özbek edebiyatıyla başlar. Bu dönem içinde Çağatay edebiyatı ile hanlıklar devri edebiyatı bulunur. Çağatay Türkçesi, 14.yy ortalarında yazı dili olarak ortaya çıkmış 20.yy'ın başına kadar kullanılmış bir kültür ve edebiyat dilidir (Merhan: 2007,157-158). .Orta Asya lehçesini ifade etmek için kullanılan Çağatay tili ve Çağatay türkîsi terimleri, Timurlular zamanında, Timurlular devletinde ortaya çıkan Türk yazı dili anlamını kazanmıştır (Ölmez, 2007: 173). Çağatay dönemi 15.yy Timurların hakîmiyeti döneminde Ali Şir Nevai ile zirveye çıkmıştır. Aynı zamanda Şahrüh, Hüseyin Baykara, Uluğbek devrinde de gelişmeler göstermiştir. 14. ve 15.yy'larda ortaya konan Çağatay edebiyatının en önemli diğer temsilcileri ise Sekkaki, Haydar Hârezmi, Durbek, Yusuf Emiri, Said Ahmed Mirza gibi değerli yazarlardır (Merhan: 2007,157-158).

Eski Özbek dili, Karahanlı ve Uygur yazı diline dayanmaktadır. Uzun yıllar yerleşmiş olan bu durum Moğol İstilâsıyla yerel halkın şivelerinde farklılıklar oluşturmuştur. Bu değişimlerin diğer bir etkisi ise İslam kültürü, Farsçanın etkin ve yaygın kullanılmasıdır (Üşenmez, 2011: 121). Bu dili en güzel şekilde kullanan ve edebi dil olmasını sağlayan şahsiyet Ali Şir Nevai'dir. Ali Şir Nevai döneminde edebi dilde Farsça etkin olsa ve şair, Farsçayı usta bir şekilde kullansa da her zaman milli dili savunmuş, Türkçe'nin de edebi dil olabileceğini öne sürmüş, Muhakemetü'l-lugateyn adlı büyük eserleriyle bu düşüncesini kanıtlamıştır (Borovkov, 59: 1954). Bu dönemin diğer büyük yazarı, Çağatayca'yı çok akıcı ve etkin bir şekilde kullanan ve söz ustası

olan şair Lutfi'dir. Lutfi çok tanınmasa da Ali Şir Nevai, onun şiirlerinden ve yeteneğinden eserlerinde bahsetmiştir (Ölmez, 2007: 182-181).

Eski Özbek edebiyatında bir diğer dönem Hanlıklar dönemidir. Türkistan topraklarında yaşanan siyasi karışıklıklar bölünmelere neden olmuş ve bu süreçte Özbekistan toprakları üç hanlığa ayrılmıştır. Bunlar; Harezmi Hanlığı, Buhara Hanlığı ve Hokand Hanlığıdır. Bu hanlıklar kendine göre edebi sanatsal ürünler ortaya koymuşlardır. Bu dönemde daha çok saray edebiyatı ve tasavvuf edebiyatı ortaya çıkmıştır. Köprülü bu dönemin Çağatay edebiyatı adına çöküş dönemi olduğunu söyler çünkü şairler diğer devirleri taklitten öteye gidememişlerdir (Tekin, 2011: 1844).

Hanlıklar döneminin en önemli sanatkarları ve özellikleri şunlardır: Agehi Özbek çeviri-tercüme edebiyatını ortaya koyan en önemli yazarlardandır. Farsçadan Özbekçe'ye birçok eser çevirerek onları Özbekçe'ye kazandırmıştır. Tezkire üzerine çalışmalar yapan diğer bir önemli yazar Mutribî'dir. Tarihçi, devlet adamı ve aynı zamanda şair olan Şirmuhammed Munis birçok kez çoğaltılan eserler vermiştir. Yergi şairi olan Turdı Firaki eserleriyle dikkat çekmektedir (Üşenmez, 2011: 121-122). Bu dönemin en önemli eserlerini hükümdar ve tarihçi olan Ebulgazi Bahadır Han vermiştir. Secere-i Türk ve Secere-i Terakime eserleriyle tarihsel olayları kaleme almıştır. Bu dönemde yaşamış diğer önemli yazarlar ise Kamil, İvaz Otar, Ömer Han, Muhammed Ali Han, Cihan Hatun, Muhammed Şerif'tir (Ölmez, 2007:205).

C. 20. YÜZYIL ÖZBEK EDEBİYATINA GENEL BİR BAKIŞ

Bu dönemde tarih kısmında da bahsettiğimiz üzere Ruslar Türkistan'ı ele geçirmiş, uyguladıkları baskı politikalarına halk tarafından gösterilen tepkiler, edebiyatı da şekillendirmiştir. Edebiyatta bir yandan başkaldırıları anlatılmak istenirken bir yandan da yasaklı konular sembolik ifadelerle anlatılmaya çalışılmıştır. Bazı yazarların her şeye rağmen kalemleri onlar katledilene dek susmamıştır.

Bu dönemi Açık şu şekilde başlıklandırır; Milli Uyanış Devri Özbek Edebiyatı (1860-1905), Cedit Edebiyatı Devri (1905-1930), Sovyet Devri Edebiyatı (1930-1980), Mustaqilik Devri Edebiyatı (Açık, 2018: 331). Buradan anlaşılacaktır ki her dönemin başlığı yaşanan siyasi olaylarla beraber değişmiştir.

1900'lü yılların başlarında yenileşme hareketleri başlamıştır. İsmail Gaspıralı'nın Buhara'ya gidip orada "usul-i cedit" okulu açmasıyla beraber yenilikler yayılmaya başlamıştır. İlk gazete ve dergiler çıkartılarak halkın bir olması, bütün olması gibi çağrılarının yanı sıra milli meseleler ve özgürlük gibi kavramlar ele alınır (Üşenmez,

2011:125). Milli uyanış devrinde edebi eserler yenileşme aşamasına geçmiştir. Bu dönemde şimdiye kadar görülmemiş türler ortaya çıkmıştır. Bu türler: Roman, makale, eleştirilerin ilk örnekleridir. Bir taraftan klasik edebiyat devam etse de diğer taraftan eserler halka yönelik, öğreticilik üzerine kurgulanmıştır. Bu tür yazan yazarlar Muqimiy, Furqat, Zavqiy, Avaz Otar, Anber Otin gibi yazarlardır. Çolpan ise yeni şiirin temsilcisi olmuştur. Abdullah Kadirî ise Özbek romancılığının temelini oluşturmuştur. Fıtrat drama ve tiyatro türünün temsilcisi olmuştur (Açık, 2018: 331). Bu dönemde Taşkent'te "Türkistan Vilayatinin Gazetesi" adlı ilk gazete yayınlanmaya başlamıştır. Bu yenilikle beraber hatıra makale gibi yeni türler Özbek edebiyatına girmiştir. Mukimî, manzum seyahatname türünün ilk örneğini vermiştir. Bunun yanı sıra verdiği ilk Mektup örneğiyle Furkat, edebiyat anlayışına yenilik getiren bir diğer yazardır. Bu dönemde batı edebiyatı türleri biraz biraz tanınmaya başlanmıştır. Günlük Özbek dili edebî dil olmuş, bu şekilde verilen eserlerle yeni Özbek dili oluşturulmuştur. Siyasi durumun etkisiyle Rusçadan alınan bazı kelimeler de Özbek Türkçesine katılmıştır (Alpay, 1974: 258/260).

Cedid hareketi ilk Kırım'da Bahçesaraylı İsmail Gaspıralı tarafından ortaya çıkarılan yeni mektep ve yeni öğretim sistemindeki yeniliklerle ilgilidir. Gaspıralı okul projesini çarlığa sunduğunda birçok kez kabul görmemiş, yerel din adamları (mollalar) ise bu yeniliği destekleyenlere dinsiz gözüyle bakmışlardır, ayrıca zenginler bu durumu desteklememişlerdir. (1904) Japon- Rus savaşı, (1905) Birinci Rus İnkılabı ceditçiliğin güçlenmesi ve yayılmasını sağladı. Bu dönemde Behbudî, Avlanî, Hamza gibi Tiyatro yazarları yetişmiştir. Gazetecilik gelişmiş Behbudî, Mirmuhsin Şermuhamedov birçok makale yayınlamışlardır. Çolpan, Kadirî, Mirmuhsin ve Hamza gibi yazarlar birçok milli eser kaleme almışlardır. Tiyatro eserleri sahnelenmiş ve Türkistanlı gençlere milli uyanış ve birleşme çağrısı yapılmıştır (Kasimov çev: Yelok, 2010: 340/345). Cedid Hareketiyle beraber Türkçe tercümeleler çoğalmış, gençlere öğretici olma fikri aşılınmış ve Türkistan'da cedid okulları yaygınlaşmıştır. İsmail Gaspıralı bütün Türkistan'ı gezmiş, eğitim yolunu açmış ve çıkardığı yayınlarda dil, din, eğitim, siyaset, ekonomi gibi pek çok alanda yazılar yayınlamıştır. Birçok kitleye ulaşan ve milliyetçilik düşüncesinin ön planda olduğu Gaspıralı'nın bu cedid hareketi İlminski'ye tehlikeli görünmüş, sonrasında Ruslar harekete geçip yerel şiveleri ayırmış ve ayrı diller oluşturmuşlardır. (Yılmaz, 2014: 347-348). 1909 yılında cedid okulları yasaklanmış Xoci Rafi, Mirzo Abdulvohid, Ahmodcon Maxdum gibi aydınlar Tebiye-i etfal (Çocuk Eğitimi) derneğini kurmuşlardır. Onların amacı geri kalmışlığı ve eğitimsizliği

önlemektir. Bu durumu halka anlatmak için basın ve tiyatroyu etkin bir şekilde kullanmışlardır. Yenilikçi yazarlar yergi ve güldürü taşıyan anlatımlarıyla halkı cahillikten uyandırmak isterler. Cedit edebiyatı 1917 yılında da varlığını sürdürür. Daha sonra Abdurrauf Fitrat, “Çağatay Grubu” dil, edebiyat derneğini kurmuş ve çevresinde Çulpan, Maşriq Yunusov, Elbek, Ğulom Zafariy gibi yazarlar bu derneğin etrafında toplanmıştır. Bu dernek 1922 yılında kapatılmıştır (Merhan, 2007: 163/166). Bu grup kapatıldıktan sonra yerine (1923) “Kızıl Kalem” grubu açılmış ve bütün milli görüşlü yazarlar yine bu kuruluş etrafında toplanmışlardır. Sovyetler bu cemiyetten Komünizm ideolojisini öven yazılar beklerken onlar kendi milli düşüncelerini yazmaya devam etmişlerdir. Sovyet memurları bu grubu büyük tehlike olarak görmüş ve şikâyet etmişlerdir. 1932 yılında bu dernek kapatılmıştır. Yazarlara o sırada ceza verilmemiş ceza verilmek için uygun zaman beklenmiştir. Ruslar o dönemlerde, bütün yazarları kontrol edebilmek ve elinde tutup istediklerini yazdırabilmek için “Proleter ve Yazarlar Cemiyeti” kurmuştur. Muhtar Avez, Abdullah Kadirî, Batu, Elbek, Aybek gibi yazarlara yanlıştan döndüm sözü verdirilmiş fakat bu yazarlar milli çizgilerinden vazgeçmemişlerdir. Stalin 1937 yılında Parti ve Devlet idarelerinin halk düşmanlarından temizlenmesine karar vermiş, bu karar şair ve yazarları da kapsamıştır. Bu kıyım 1937-1939 yılları arasında gerçekleşmiş bu kıyıma maruz kalan yazarlardan bazıları ise; Abdul Rauf Fıtrat, Abdulhamit Süleyman Çolpan, Maşriq Yunus Elbek, Mahmud Maqsud (Batu), Abdullah Kadirî, Mir Yakub Duvlat, Mağcan Cumabay, Kasım Tıstan (Hayit, 1975: 283/326).

Cedit edebiyatından sonra etkin olan bir diğer edebi hareket Sovyetlerin baskıyla yönettiği Sovyet edebiyatıdır. Sovyet edebiyatı 1917 Bolşevik devriminde başlayıp 1991 yılları arasını kapsayan komünist sistemini konu alan edebiyattır (Merhan, 2007: 166). Sovyet döneminde sanatçılar üzerinde baskı ve kısımlar yaşanırken Abdülhamit Süleyman Çolpan, Abdullah Kadirî gibi önemli, ilk edebi türlerin örneklerini veren yazarların bazı eserleri de yok edilmiş, edebiyatçıların görevinin komünizmin propagandasını yapmak olduğu kuralı, onların hem özgürlüğü hem de yaratıcılıklarını kısıtlamıştır. Sovyet düzeninin başarısızlığı hiçbir zaman eleştirilememiştir. Birçok esere sansür uygulanmıştır (Tolkun, 2015: 227/229). Gayretiy, G’afur G’ulam, gibi yazarlar proleter; Hamid Olimjon, S.Abdulla, inkılapçı; Abdulla Qadiriy, Fitrat, Cho’lpan sağ kanat; Elbek, Oybek, N. Rahimiy ise sol kanadı temsil eden şair ve yazarlardır (Açık, 2018: 363). 1920’li yıllarda Özbek edebiyatında hiciv, realist bir bakış açısı, romantik türde yazılar ortaya çıkmaya başlamıştır. Destan dönemine ilgi

duyulmuştur. 2.Dünya Savaşı yıllarında Zülfiye, Gafur Gulam, Uygun, Şeyhzade gibi şairler vatan konulu şiirler yazmışlardır. 1950-1980 arası Özbek edebiyatında durgunluk devri olarak geçmektedir. Siyasi ve iktisadi sıkıntıların yanı sıra edebi eserlere ambargo uygulanmıştır. Ahmed Yesevi, Babür, Hüseyinî, Emirî gibi büyük yazarlar yok sayılmış, Tabuttan Tavuş, Sokmaklar gibi hak ve doğruluğu anlatan eserler yasaklanmıştır (Üşenmez, 2011: 133).

Sovyetlerin dağılmasından sonra Sovyet edebiyatı son bulmuş Özbek Cumhuriyeti kurulmuş, 1990 yılında bağımsızlık (mustaqillik), özgürlük edebiyatı ortaya çıkmıştır. Durgunluk yıllarından sonra yaşanan siyasi ve sosyal değişiklikler ortaya yeni bir edebiyat çıkarmıştır. Özbekistan bağımsızlığından sonra millilik unsurlar artık ön plana çıkmaya başlamıştır. Halk Rus dilini bırakıp kendi diline yönelmiş, eğitim ve konuşma dili olarak Özbek Türkçesine daha çok önem vermişlerdir. Bu dönem Özbek Türkçesi açısından oldukça verimli geçmiştir (Oba, 20014: 999). Bu dönemde ele alınan konuların altında yatan etken Sovyetlerin baskı ve yasaklarıdır. Özbek aydınlarının katledilmesi, milli kuvvetlerin “Basmacı” olarak nitelendirilip karalanması, sürgüne uğrayan insanlar, Türkistan ve Türk kültürünün aşağılanması, Türk Halkının parçalanması ve birbirine düşürülmesi, Pamuk tarlalarında sadece Türklerin çalıştırılıp köleleştirilmesi gibi yaşanan olaylar roman, şiir, hikâye, hatıra gibi türlere konu olmuştur (Tolkun, 2015: 228/230). Artık tek konu veya partinin hizmetinde olmayan sanatçılar insan ruhu ve duygularını konu almışlardır. Bu dönemin başlıca yazarları: Ötkir Haşimov (1954-...), Şukur Xalmirzayev (1940-...), Uçqun Nazarov (1934-...), Erkin Vahidov (1936-...), Abdulla Oripov (1941-...), Rauf Parfi (1943-...), Şavkat Rahman (1950-1996), Aman Muxtar (1941-...), Erkin Azam (1950-...), Xurşid Devran (1952-...), Muhammad Yusuf (1954-2001) gibi pek çok önemli yazar Özbek edebiyatında yerini almıştır. Bu yazarların hepsinin kendine has eserleri ve özellikleri vardır. Erkin Vahidov oyun yazarı, çevirmen ve gazetecidir. Şükür Xalmirzayev ise hikâye ve roman yazarıdır. Yazdığı eserlerle Özbeklerin milli ruhunu yansıtmıştır (Merhan, 2007: 169). Muhammed Yusuf milli konularda eser veren yazarlardandır. Özbek adlı şiirinde pamuk tarlalarında çalışan Özbeklerin içinde bulunduğu kötü ve zorlu durumu aktarmaktadır. Ötkir Haşimov ise “Düşte Geçen Ömürler” romanıyla dikkat çekmiş romanda Sovyetlerin halk üzerinde kurduğu susturucu baskıyı ve hukuksuzca, haksız yere yaşanan cezaları konu almıştır. Bir diğer yazar Şükür Xalmirzayev de sosyal ve siyasal konulara değinmiştir. (Harezmi Cancağızım) adlı hikâyesinde, Harezmi bölgesindeki Aral Gölü'nün sulama nedeniyle kuruması ve

dibindeki tuzun insanlara hastalık yayması ayrıca pamuk tarlalarındaki toprağın atılan ilaçtan dolayı kirlenmesini anlatmış, dolaylı yoldan sistemi eleştirmiştir (Tolkun, 2015: 230/237). Nazar Eşankul (1962-...) da bu dönemin önemli yazarları arasındadır. “İstilâ” hikâyesinde şehrin istilâsından kaçan isimsiz bir adam vardır ve burnuna sürekli ilaç kokusu gelmektedir. Bu kokudan boğulacak gibi olmaktadır. Yazarla yaptığım röportajda bu kokunun neyi temsil ettiğini sorduğumda çocukken pamuk tarlalarında pamuk topladıklarını ve bu sırada üzerlerinden uçaklarla serpilene ilaçların kokusu olduğunu söylemiştir. İstilâ hikâyesindeki kokuyla sembolleştirilmiş durum pamuk tarlalarındaki o dramı gözler önüne sermektedir.

Abdullah Aripov milli duygulu şiirler kaleme almıştır. “Milti Yulduz”, “Közlerim Yolında”, “Anacan” gibi şiir kitapları vardır. Rusça’dan Özbekçe’ye önemli eserler çevirmiştir. Rauf Parfi ise “Öztürk” mahlasını kullanmış, bahsedilmekten korkulan konularla ilgili cesaretli bir ruh taşıyan eserler vermiş, lirik ve yalın bir üslup kullanmıştır. Çeviri eserleri vardır. “İlk Muhabbet”, “Aq Almalar”, “Çemen” onun bilinen eserlerindedir. Hurşit Devran ise halk diliyle sade bir şekilde şiirler söylemiş, Türk Edebiyatından Âşık Veysel, Karacaoğlan, Yunus Emre şiirlerini Özbek Türkçesine aktarmıştır. Tahir Kahhar ise “Ateşigiyax” adlı şiir kitabında milli konularda şiirler yazmıştır. Ve Ziya Gökalp’in eserlerini Özbek Türkçesine aktarmıştır (Oba, 2014:999/1006). Sonuç olarak bağımsız Özbek edebiyatı yazarları etkin bir şekilde eserler vermişler ve bu güne kadar söyleyemediklerini dile getirmekle beraber Özbek Türkçesini de geliştirmişlerdir.

BİRİNCİ BÖLÜM

NAZAR EŞANKUL

1.1. Nazar Eşankul'un Hayatı, Edebi Şahsiyeti

Nazar Eşankul, 1962 yılında Kaşkaderya vilayeti Kemeşi kasabasının Tersata köyünde dünyaya gelmiştir. 1981-1986 yılları arasında Taşkent Devlet Üniversitesi Gazetecilik bölümünde eğitim görmüştür. Taşkent Devlet Üniversitesinde lisansüstü eğitim görmüş ve 1991 yılında mezun olmuştur. Özbekistan Milliyetçi Hareketi, Özbekistan Milli Üniversitesi, “Yazuvçı” gazetesi ve “Cahân adâbiyâti” gazetelerinde çalışmıştır. 1997 yılından itibaren Özbekistan radyo ve televizyon kanalında faaliyetlerde bulunmuştur. Eşankul, Özbekistan Yazarlar Birliği üyesidir.

Nazar Eşankul Özbek nesrine yeni bir ruh getiren, hikâye türünü Doğu ve Batı gelenekleri ile uyumlu şekilde kullanan ediplerden biridir. Batı edebiyatını yakından takip eden yazar Batı ve Doğunun edebi tekniklerini birleştirerek Özbek edebiyatına yansıtmıştır. Yaptığımız röportajda kendisinin de belirttiği gibi modernist bir yazardır. Fakat batı edebiyatından okuduğu Albert Camus, Franz Kafka gibi yazarların çok olmasa da etkisinde kalmıştır. Bu sebeple hikâyelerinde ara ara postmodern etkiler görülmektedir.

Yazar hem yaşadığı dönemin zorluklarını hem tarihsel konuları harmanlamış ve eserlerine yansıtmıştır. Onun çocukluğu ve gençliği Rus emperyalizminin etkili olduğu zamanlarda geçmiştir. Rusların Türkleri zorla pamuk tarlalarında çalıştırdığı dönemde Nazar Eşankul da pamuk toplamış, o zorlukların canlı şahidi olmuştur. Çocukluğunda pamuk toplarlarken Ruslar tarafından uçaklardan üzerlerine tarım ilaçlarının bilinçli olarak serpiildiğini ve buna maruz kalan Türk neslinin zarar gördüğünü, daha da küçülüp gittiğini röportajımızda anlatmıştır. Yazar bu durumu İstilâ hikâyesinde sembolik bir ifadeyle anlatmıştır: İstilâdan ve düşmanlardan kaçan kahraman sürekli ilaç kokusu duymakta ve bu koku onu zehirlemektedir. Nazar Eşankul bu mesajlarla dolu eserlerini

okuyucuya sadece edebi zevki tattırmak için değil tarihi ve yaşanan zorlukları gelecek kuşaklara aktarmak için yazmıştır.

Rus dönemi devlet yönetiminin siyasi baskısı, yazarları da etkilemiş onların ya yazmamalarına ya da üstü kapalı yazmalarına neden olmuştur. Nazar Eşankul'da da bu durumun etkisi görülmektedir. Yazar sosyal ve siyasal konulu eserler yazmış fakat siyasal konulu yazdığı hikâyeler, sembolik unsurların yoğun olduğu eserlerdir. Bizim incelediğimiz “Ölü mevsim” ve “İstilâ” adlı hikâyeler, siyasi konulu hikâyelerdir. Bu metinler bize şiddetin boyutunu ve yaşanan kötü durumları sembolik imgeler aracılığıyla canlı bir şekilde aktarmaktadır. Nazar Eşankul sembolleri kullandığı için Özbek toprakları, kültürü ve tarihini, yaşananları bilmeyen kişiler onun hikâyelerini anlamakta zorlanabilirler. Bu nedenle yazarın hikâyelerini anlamak için Nazar Eşankul'u tanımak, Türkistan tarihi hakkında bilgi edinmek gerekir.

Nazar Eşankul sadece siyasi değil sosyal konulara da değinmiş bir yazardır. O, eserlerinde kadınların düştüğü kötü durumlara karşı gösterdikleri sabrı, özveriye ve çocuklara duydukları sevgiyi işlemiştir. Aynı zamanda doğallığın hayranı olan Nazar Eşankul yaşadığı evin karşısındaki bir bahçenin güzelliğinden etkilenip “Yalpız Hidi/Nane Kokusu” adlı hikâyeyi kaleme almıştır. Bu hikâyede yaptığı uzun uzun betimlemeler okuyucuyu âdeta bahçeye götürmekte ve terk edilmiş bahçenin kokusunu hissettirmektedir. Hikâyede bulunan parklarda ise durum aynı değildir, bitkiler özgürce çıkmakta çimlenir ve çiçekler kilit vurulmuş gibi durmakta ve insanlar ruhsuzca bu manzaraları izlemektedir. Yazar hikâyede temel olarak şehirleşmeye ve katı düzene karşı olduğunu aktarmış, şehirdeki nizami düzeni eleştirip bu düzenin özgürlüğü kısıtladığını ve doğallığı bozduğunu düşünmüştür. Burada şehir ve parklar üzerinden sistem eleştirisi yapılmaktadır.

Nazar Eşankul incelediğimiz hikâyelerinde genellikle uzun cümleler kullanmıştır. Cümleler uzunlukları yanında derin bir anlama da sahiptir. Özellikle hikâyelerdeki tasvirler oldukça etkilidir ve yazarın kendine özgü benzetmeleri vardır. İkilemeleri bolca kullanan yazar, anlamı kuvvetlendirmek için kullandığı tekrarlarla cümlelerde vurgular yapmıştır.

Yazar, incelediğimiz hikâyelerde birleşik fiilleri çok sık kullanmaktadır. Hikâyelerin çoğunda hareketli ifadeler vardır. Bu sebeple metinlerde en çok fiil cümleleri geçmektedir. Genel olarak olumlu cümleler kullanan yazar, karamsar bir kelime evrenine sahiptir. Bu kelimelerden bazıları: sıkıntı, kötülük, şiddet, büyük, dev, ses, düşman gibi kelimelerdir. Bunun yanında düşünme, fikir, akıl, idrak gibi kavramlar

da hikâyelerde sıkça geçmektedir. Bu da yazarın düşünceye, sorgulamaya, idrak etmeye, sormaya ve cevabını öğrenmeye ne kadar önem verdiğini göstermektedir. “Ölü Mevsim” hikâyesi bu konu üzerine kurulu bir hikâyedir.

İncelediğimiz hikâyelere baktığımızda yazarın güçlü bir üsluba sahip olduğunu görüyoruz. Özbek edebiyatı yazarları arasında önemli bir yere sahip olan Nazar Eşankul eserleriyle birçok kişiye hitap etmekte ve hala da edebi eserler yazma çalışmalarına devam etmektedir.

1.2. Nazar Eşankul’un Eserleri

Nazar Eşankul’un İlk yayınları şiir türündedir. İlk nesir türündeki eseri Uruş âdâmları/Savaş İnsanları, “Yâşlık” gazetesinde; ilk hikâyesi Maymun yetâklâğân adam/Maymunla gezen adam ise “Âdâbiyât San’at” gazetesinde yayımlanmıştır.

Bu güne kadar çeşitli yerlerde yayımlanan Ufk Ârtidâğı Kuyâş “Ufkun Ardındaki Güneş”, Maymun yetâklâğân âdam “Maymunla Gezen Adam”, Şâmâlni tutib bolmäydi “Rüzgârı Yakalayamazsın”, Mâmâqoşiq, Yalpız Hidi “Nane Kokusu”, Şaftâli Güli “Şeftali Çiçeği”, Mendân Mengäçä “Benden Bana Kadar” gibi hikâyelerinin yanında içinde yazılarının da bulunduğu İcâd fâlsâfâsi “İcat Felsefesi” adlı kitabı 2009 yılında yayımlanmıştır.

Jälâlidin Mängüberdi, Şirâq “Deniz Feneri”, Âpä-singillär “Abla Kız Kardeşler”, Tutâş taqdirlär “Bütün Takdirler” gibi hikâyeleri ise yazarın diğer hikâyelerindedir.

Hikâyeleri Rusça, İngilizce, Türkçe ve Kore dillerine çevrilmiştir.

Yazarın eserleri Özbekistan’da oldukça çok okunmakta ve beğenilmektedir. Yılın en iyileri olarak seçilen hikâyeleri ise, Mäymun yetâklâğân âdâm “Maymunla Gezen Adam”, Hârâbâ şâxâr surâti “Harabe Şehir Sureti”, Şâmâlni tutib bolmäydi “Rüzgârı Tutmak Mümkün Değildir”, Tâbut “Tabut”, Äcr “Ayrılık”, Bevaqt çälingän bâng “Vakitsiz Çalınan Zil”, Yalpız xidi “Nane Kokusu”, Qultây “Kultay”, Baxâuddining iti “Bahattin’in İti”, Bepäyân âsmân “Sonsuz Gökyüzü” hikâyeleridir.

Nazar Eşankul’un kıssa türünde eserleri de vardır bunlar ise, Uruş Âdâmları “Savaş İnsanları”, Tün pāncāräläri “Gece Pencereleri”, Qârâ kitâb “Kara Kitap”, Mâmâqoşiq. Yazar eserleri arasına 2018’de bir de roman eklemiştir. Bu eser ise Gor Oğli “Köroğlu”, 2018’dir.

Yazarın batı edebiyatından çevirileri de mevcuttur. Eşankul Albert Camus, Juan Carlos Onetti, Çehov gibi önemli yazarların eserlerini Özbek edebiyatına aktarmıştır.

1.3. Nazar Eşankul - Röportaj

1. Kendinizden ve hayat hikâyenizden bahsedebilir misiniz?

1962 yılında Kaşkaderya'da doğdum. İlkokulu burada okuduktan sonra üniversite okumak için Taşkent'e geldim. Taşkent Devlet Üniversitesinde Gazetecilik bölümünden mezun oldum. Çeşitli basın yayın kuruluşlarında çalıştım.

2. Ne zaman yazmaya başladınız? Hikâyeleriniz ilk ne zaman yayınlanmaya başladı?

İlk olarak öğrencilik yıllarımda yazmaya başladım. 1986 yılında Uruş âdâmları (Savaş İnsanları) yayımlanan ilk hikâyemdir.

3. Sizin için yazmak bir ihtiyaç mı yoksa amaç mı?

Benim için yazmak kısmet meselesi, gördüklerimden çıkardıklarımı, bu yazılmalı denebilecek konuları yazıyorum.

4. Hayatta yaşadıklarınızı mı yazıyorsunuz yoksa yazdıklarınızı tamamen kurgu mu?

Hayatta yaşayıp gördüklerimi kurgulayıp yazıyorum. İzlenimlerimden çıkardığım dersleri yazıyorum. Çıkarım yaptığım durumlar, bu yazılmalı dediğim noktalar bende yazma ihtiyacı yaratır ve yazarım.

5. Tarihi olaylar sizi etkiler mi?

Tarihi olaylar beni oldukça etkiler. Ve gerektiğinde yazılarıma da yansıtılmıştır.

6. Genel olarak hangi konuları yazmayı tercih ediyorsunuz?

İnsanın mahiyeti benim için önemlidir ve genel olarak insanın özü ve iç dünyasını yansıtmak isterim. İnsanın toplumla çarpışması, siyasetin insanı nasıl köleleştirdiği gibi konuları genellikle ele alırım.

7. Yazmış olduğunuz hikâyelerinizde Qultay/Kultay'da süt kokusu, İstilâ/İstilâ'da ilaç kokusu, Yalpız Hidi'de nane kokusu, Ölik Mevsim hikâyesinde ise toprak kokusu görülmektedir. Kokuyu kullanmaktaki amacınız nedir?

Koku bilinçli olarak kullandığım bir imge değil fakat ben de her yazar gibi merak uyandıracak farklı unsurları hikâyelerimde kullanıyorum. Okuyucuyu düşündürmek amacıyla bu imgeleri kullanıyorum. Aslında hikâyenin ardından gelen bir mesaj niteliği taşıyor. Hepsinde kullandığım imgeler okuyucunun içinde bir soru işareti oluşturuyor ve okuyucu merak edip hikâyenin sonuna doğru sürükleniyor. Bu imgeler bir taraftan akıcılığı ve merakı arttırırken bir taraftan okuyucuyu da metne yaklaştırıyor.

Örneğin İstilâ hikâyesinde kahramanı bayıltan ve hastalanmasına sebep olan ilaç kokusu Sovyetlerin insanlar üzerine bilinçli olarak serptiği tarım ilaçlarını anlatıyor. Ya da Ölü Mevsimde hocadan toprak kokusunun gelmesi onun diğer dünyaya ait olduğu ve aslında çocukları da oraya sürüklemek istediği mesajını veriyor. Bu nedenle bu sembolik ifadeler önem taşıyor.

8. Şimdiye kadar kaleme aldığınız eserler neler?

Yaklaşık otuz hikâyem var bunlardan biri ilk çıkan hikâyem Uruş âdâmları” (Savaş İnsanları), diğerleri ise Maymun yetâklâgân âdam (Maymunla Gezen Adam), Tâbut (Tabut), Şâmâlni tutib bolmäydi (Rüzgârı Yakalayamazsın), Tün pâncârlâri (Gece Pencereleri) gibi hikâyelerdir. Dört kıssa ve bir romanım var. Hikâyelerim İcâd fâlsâfâsi (İcad Felsefesi, 2009) adlı bir kitapta toplandı. 2019’da da ilk romanım Gor Oğli (Köroğlu) yayınlandı.

9. En sevdiğiniz hikâyeleriniz hangisidir?

Şâmâlni tutib bolmäydi (Rüzgârı Yakalayamazsın), Maymun yetâklâgân âdam (Maymunla Gezen Adam) en sevdiğim hikâyelerimdir.

10. Bepâyân Âsmân- Sonsuz Gökyüzü ve Qultay-Kultay hikâyelerindeki kadının rolü nedir?

Bu hikâyelerde kadın başroldedir ve ben kadınları bu hikâyelerde yücelttim. Kadınların hor görüldüğü bir dönemde kadını üstün tutmak istedim. Hikâyedeki kadın kocasının kısır olduğunu biliyordu fakat ölene kadar sustu. Kadın milletin ahlakı ve medeniyeti uğruna kendini kurban ediyor. Bu kadınlara bakılarak bu millet büyük bir millet denilebilir. Bu hikâyelere baktığımızda bizim arzu ettiğimiz her şey var.

11. Yâlpız Hidi / Nane Kokusu Hikâyesi sizin çocukluğunuzdan bir parça mı?

Evet aslında çocukluğumda insan boyu kadar naneler vardı. İri ve suluydu. Biz onu kırarak yedik. Bu hikâyede çocukluğumdan parçalar var.

12. Yâlpız Hidi/Nane Kokusu hikâyesinde başkahraman olan Samandar’ın hayran olduğu bahçe gibi sizi de etkileyen bir bahçe oldu mu?

Yedi sene Kemeşi’de oturdum. Benim oturduğum evin arkası bakımsız bir bahçeydi. Orada gezmeyi tercih ediyordum. Çünkü çocukluğumda gördüğüm bitkiler bizzat orada yetişiyordu. Şu anda suni olan bahçeler var, doğal olan bahçeler var. Ben

bu bahçeleri insanın gönlüne benzetiyorum. Yapay ve doğal olan insanın kalbiyle hikâyeyi bağdaştırdım. Gönülle bahçe aynı diye bir sonuca vardım.

13. Yâlpız Hidi/Nane Kokusu hikâyesinde şehirleşmeye karşı bakış açınız nedir?

Şehirleşmenin getirdiği sunileşmeye karşıyım. İnsan ne kadar gönlünü dinlerse o kadar doğala yönelir. Aklını dinleyen insan daha çok yapaylaşır ve sunileşir. Daha çok gönle doğru gitmek gerek, akli ön plana alırsanız daha çok sunileşirsiniz. Akıl, cemiyet içindeki insanı yapaylaşmaya mecbur bırakıyor. Gönül ise bu yapaylıktan insanı uzaklaştırır ve insanı güzelliklere, doğal olana yaklaştırır. Edebiyat da gönülden gelir, gönlü korur ve onu saklar.

14. Ölü Mâvsüm/Ölü Mevsim hikâyesinde yer alan ‘Hoca’ neyi temsil eder?

Hoca ideolojiyi üretiyor ve en kötüsü oradaki herkes ona hayran. 1989 tarihinde bizi yöneten, bizi hayran bırakan ideoloji bizi alıp öbür dünyaya yani ölüme (mezarlığa) bırakıyor. Bunu kapalı bir dille anlattım. Sovyet baskısı, Sovyet ideolojisiyle hareket eden içi boş insanlar halkı bir hiç uğruna peşinden sürüklemiştir. Biz de karabasan gibi bizi basan düşüncelerin dışına çıkamıyoruz, biraz da buna eleştiri var. Bu da hikâyenin psikolojik altyapısı diyebiliriz.

15. Ölü Mâvsüm/Ölü Mevsim hikâyesinde ‘İnsanlar ölür ama fikirler ölmez’ sözüyle ne anlatılmak istenmiştir?

Baskı döneminden bağımsızlık dönemine geçtik. Yöneticiler öldü fakat onların insanlar üzerindeki etkisi hala devam ediyor. Bu durumdan bu sözü çıkarabiliriz.

16. İstilâ hikâyesinde geçen mâhluk, kızıl bayraklar ve sloganlar gibi sembolik ifadelerin anlamı nedir?

Okuduğum bir hikâyede Lenin domuza benzetiliyordu. Ben de o hikâyeden etkilenerek yazdım denilebilir. Burada da komünist ideolojinin temsili ortaya konmuştur.

17. İstilâ hikâyesindeki kahramanın sürekli duyduğu ve onu rahatsız eden ilaç kokusu neyi temsil etmektedir?

Bizim çocukluğumuz ilaç kokularının içinde geçti. Biz pamuk toplarken tarım ilaçları yüklü uçaklar üzerimizden zehir serpip geçiyordu. O ilaçlar, tarım için kullanılıyordu fakat neslimizi çürütüyordu. Bu uzun vadede düşünülmüş bir politikaydı (plandı). 1930’lu yıllardaki nesille şimdiki nesil aynı değil. Eskiden insanlar daha uzun ve yapılıydı, şimdi ise o zamandan bu zamana insanlar daha da küçülerek gelmektedir.

18. Postmodernizmden etkilendiğinizi düşünüyor musunuz?

Postmodernizmin ne olduğunu biliyorum üniversitede okurken öğrendik. Kuralları var bunları biliyorum. Yeni bir üslupla yazdığımı kabul ediyorum. Ama ben daha çok modernist yazdığımı düşünüyorum. Postmodernizm, modernizmden sonra gelir.

19. Eserlerinizde postmodern etkiler ara ara görülmekte bunun hakkında ne söylemek istersiniz?

Tabi görülebilir. Biz eski edebi eserleri üniversitede okuduk, postmodernizm tekniklerini okuduk, bu açıdan ufkumun genişlediğini ve etkisi altında kalmış olabileceğimi düşünüyorum.

20. Hangi akımlardan etkilendiğinizi düşünüyorsunuz?

Etkilendiğim akımlar adına kesin bir şey söyleyemem fakat çok sevdiğim ve önem verdiğim yazarlar var. Batı edebiyatından James Jones, Franz Kafka, Albet Camus, William Faulkner, Ernest Hemingway okuduğum yazarlardır. Yazarlar kendi laboratuvarını kurar ve ondan beslenir. Ben bu nedenle hangi akım neyi temsil eder çok ilgilenmiyorum.

21. Özbek Edebiyatında, yeni yazarlardan sizin beğendikleriniz hangisi?

Beğendiğim kendine has olan Özbek edebiyatı yazarları var. Bunlar, Murad Muhammet Dost, İzacan Sultan, Ulugbek Hamdamaf, Şadukul Hamra gibi yazarlardır.

22. Türk Edebiyatı adına neler söylemek istersiniz?

Türk edebiyatı çok gelişmiş ve büyük bir edebiyattır. Ben Ömer Seyfettin'i okuduğumda çok etkilenmişim; öyle basit bir edebiyat olmadığını anladım. Ömer Seyfettin'i okuduğumda bende, küçük bir insanın okyanusa bakması anında oluşan hisler uyandı. Türkiye'de tanınırsam, Türk okurları benim eserlerimi okurlarsa mutlu olurum. Teşekkür ederim.

İKİNCİ BÖLÜM

TRANSKRİPSİYON VE AKTARMALAR

2.1. Hikâyelerin Transkripsiyonu

2.1.1. İstilâ¹ - İstilâ Hikâyesi²

Sen bu dünyâgâ xalâskâr ölgân küni kelgân eding...

U üç kündän beri tuz tåtmågân, tåbårå hålsizlånår, kõngli aynimåqdå edi.³

Sol xıyåbåndågi ta'qıbdån song båtår tinkåsi qurib, yürişgâ hãm mådåri qålmågån, öpkåsi küyib ketåyåtgåndåy açışår, gårçi ta'qıb etüvçilårni bir sååtçå åldin çålgitib ketgån bolså hãm hãmån özini båsib ålålmas, ålånåråk bolib, åtråfigå qarår, hår bir şårpådån çöçib tüşår, hår bir qadåmini şübhå vå işånçsizlik bilån tåşlår, kõp yügürgånidån şışib ketgån öpkåsi hånşirår, tizzålåri qaltirår vå bilinår-bilinmås båsı åylånårdi . Bu åçlıkdån edi; U üç künçå åvvål şåhår çekkåsidågi axlåtılår uyumi åråsıdån bir bölåk çåynålågån gøşt pårçåsini tåpib ålgåndån beri heç vaqå tåtimågån vå åşqåzånı özini unutib qoygånidån nåråzi bolåyåtgåndåy hår dām-hår dåmdå quldiråb qoyårdi. Tüşdån song negådir içi dåmlåy båşlådı. Endi eså bütün vücudi qaltirårdi. U özi hãm bilmåydidån qandåydir cinköçådån ötår ekån, ufunåt anqıb turgån yåşiltåb iflås håvuzdån qånib içib ålgåndı. Yoq, iflås suvdån irgångåni üçün şundåy bolåyåtgåni yoq. U iflås vå bådboy nårsålårgå kõnikib qålgåndı. Keçålåri bilån yegülik izlåb, axlåt unduqlårini titib yürår, ågår såsıy båşlågån bolså hãm yegülik tåpılså oylåb otirmåy paqqås tüşirår, bundån håtå vücudidå låzzåt hãm tuyårdi.

¹ <https://ziyouz.uz/ozbek-nasri/nazar-eshonqul/nazar-eshon-ul-istilo-ikoya/> 15.02.2017 13:00

² Bu metin içinde yer alan koyu yazılı cümleler üzerinde cümle analizi yapılmıştır.

³ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

Uning aşqâzân-u içäkläri xuddi ayıqning aşqâzânidäy taşlandıq və hidlängän xoraklärgä könükib qalgän, endi qolänsä göştlärni tişläyätgändä vücudidä birän märtä cirkäniş tuymäsdi: äksinçä, bä'zi künläri änä şu yegülikni täpiş häm ämrimahäl edi.⁴ Ertäläb äftäb tüşmäydigän qandäydir köçädän (köçälär və xiyäbänläarning heç qandäy mä'näsi qalmagän edi) ötär ekän ämbärgä oxşaş, temir-tersäk qaläşib yätgän binäning äldidä yaşiltäb, äträfini qurbaqa yosini bäsgän hävuz körüb qalgän və bu yerlärdä özini heç kim küzätmäyätgänigä ämin bolgäç, hävuzdän toyib içib älgändi. U içib bolgändän song suvdän mäğzävä və balçıq hidi keläyätgänini sezdi, näfäsüdän häm mäğzävä hidi anqıy başlädi. Zorıqıb qayd qılgisi kelär, lekin buning sirä iläci yoq edi; Aşqâzâni bom-boş, qançä ögimäsin içidän kökärib ketgän suvdän başqa heç närsä tüşmäsdä. U şundäginä peşänäsi terläb ketgänini änglädi. Bu näxuş närsädän däräk berärdi: U şämälläb yäki zähärlänib qalgän bolışı mümkün edi. Käsäl ekänligini xayäligä keltirmäslik və özidä ümidsizlik his etmäslük üçün tinmäy yürär və äträfgä heç kim ta'qıb etmäyäptimikin degän şübhädä äläzäräk bolib köz täşlärdi. Ta'qıblär uni müşükdäy sergäk və çaqqân qılib qoygändi. U iläci bärıçä qarängüräq və ävläqräq köçälärdän yürışgä häräkät qılar, yüzini körsätmäslik üçün qulâçqinini tüşirib älgän, uvädäsi çıqıb, kir-çirgä belängän yämğırpoşining yäqaläri kötärib qoyılgändi.

Gärçi дәlv äyining äxırläridä kün tösätdän qış fäsligä xäs bolmägän tärdä isib cönägän bolsä-dä, ungä deyärli heç kim e'tibär bermäsdi yäki e'tibär berişsälär häm ölgüdek içib älgän bolsä keräk, degän xayälgä bärışärdi: kiyimi, isqırtı çıqqan yämğırpoşini äytmäsä, iş izläb, däydib yürädigän qära işçilärdän färqı yoq edi; U negädär heç kimgä yüzini körsätmäslikkä yäki biräv bilän duç kelmäslikkä häräkät qılar, ägär qarşisüdän yolävçi keläyätgän bolsä, yüzini e'länlär taxtäsigä burib özini xuddi oqıyätgändäy körsätib turär və yänä yolgä tüşär, özini kimsäsiz köçälärgä yaşırärdi. Biräv bilän täsädifän robäro kelib qälsa, yergä qarägänçä tez ötib ketışgä häräkät qılärdi: keçäläri esä şähär çekkäsüdägi taşlandıq säräydä yätib qälär və tüni bilän sävuqni yengiş üçün yürüb çıqardi. U cüdä häm üstäsi färäng edi; bir mänzildä hä deb öräläşmäs, ğanimläär dıqqatini tärtişi istämäsdi. Köprüq kimsäsiz xiyäbänlärdä izğıb yürär, şähärni beş päncäsüdäy bilärdi; biräq keyingi äylärdä şähär tez özgäräyätgän, kündän kün begänäläşib bäräyätgändi. Därväqä, rästdän häm şähär ungä ğirt yät və çiräyli qılib qurılğan qatl mäydänigä oxşäb qalgändi. Şähär märküzidägi maxluq esä här keçä tinmäy

⁴ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

ökirär vä u äcäl anqıyâtğän tãvuşdän qaçıb şähärdän uzaqlãrgä ketib qãlgisi kelärdi. Şähär begänäläşğän säri u häm özigä begänäläşib bärärdi: köçälãrgä serdä'vãt şıãrlãr vä rãngli lävhälär ilib täşlãngädi. Ğanimlär äftidän, bu şähärni şıãrlãr sältänätigä aylãntirmãqçıgä oxşardı – şıãrlãrdägi här bir sözdä näfrät vä ğazãb üfürib turär, u şıãrlãrni oqıyverib, bãşi äylänär, özini ötã äciz vä mähkum his etär, bu sözlär uning bağrini pãrã-pãrã qilib täşlär, şıãrlãrdägi yãpışqãq vä şilqım sözlãrgä äsir tüşäyãtgänini ängläb qãlãrdi. Şıãrlãrni esä köp cildli kitãbdäy oqıb tügätib bolmãsdı: äslidä häm şähärdägi bärçä şıãrlãrni bir cãygä yığsã, misli körilmãğän ülkän kitãb pãydã bolışı mümkün edi. Hämmäsi buyruq, däv'at, xitãb ähängidä cãrãnglär, hämmäsidän şähär ortäsidadägi maxluqning tãvuş säsi kelib turärdi. Bulär äslidä häm maxluqning tãvuşsiz ökiriklãri edi. Här bir köçädä, här bir üydä maxluqning hayqırığı mävcud edi. Bu hayqırq emäs, qılıç, maxluq qolidägi istilã qılıçi!

Ğanimlär songgi päytlärdä yãvuz niyãtlãrini yãşirmäy qoyğän, ulãrning äsl maqsãdlãri şähärning yãngi qıyãfäsidadä köçälärdä bãşdän – äyãq qurãllänib, mäcãrã izläb säf tãrtib yürüşlãridä nãmãyãn bolär, şähär ötmişigä neki dãxldãr bolsä, hämmäsini yãqışar, väyrãn qılışar, buzişar, ornigä öz didlãrigä vä tä'blãrigä mäs qilib qurışar edi. Şähär keyingi ikki-üç äydä küçük kätãgigä oxşãş ävaxtãnüsxa binãlär bilän tolgãn körimsiz mänzilgä äylãngädi. U bãşi äğriyvergäç, şıãrni oqımãy qoydı - ulãrni oqıb tügãtişigä bãribir bütün ümri häm yetmãsligini nihãyät tüşüngädi, yãngi üylärdä hämãn istilã vä ğäläbälãri şãrãfigä täntänä dävãm etärdi, bã'zãn bütün köçä mäst –äläst ädãmlãrgä tolib ketärdi, şundäy päytlärdä u köçägä çıqmãy qoyär, ğanimlär mäst päytlãridä, aynıqsä, köprãq hüşyãr bolışar hämdä quturib ketişärdi. Maxluq esä bütün şähärni ökirigi vä här bir üygäçä ornãşib qãlgãn özining mävcud vä mängüligini här lähzä yãdgä sãlib turãdigãn bãdboy hidi bilän bãşqarärdi – äslidä häm şähärni undän äldin mänä şu mãzãr vä şiltä hidi zãbt etgädi. Maxluq şähãrgä bãstirib kirgändä köçälärdä hid aqlini äzdirğän bir-birining göştini yeyäyãtgãn quturgãn älämãnni körgädi.

U xıyãbãndägi dãraxtlär äräsidägi ötgãn yildän qãlgãn çirik xazãnlär uyumigä kirib yãtär vä tãki bädãnigä zax ötib, qaltırãq bãşlãnmãğünçä bepãyãn vä äzãd äsmãnni, här xil şãkllärdä kök yüzidä süzib yürğän bulutlãrni, bu bağ, bu yilgi qış, äsmãn haqidä şãdãn çıldirãb, emin-erkin uçib yürğän quşlãrni, hãzir uning ruhiyätigä yãnä häm yãmãn tä'sir qılãdigãn vä xunük körinãdigãn hämdä tinmãy xavfli nãrsälãrdän dãrãk berärãk yölãklärdä nãxüş qağillãb yürãdigãn qarğälãrni tãmãşã qilib, özining bälãligi, bir päytlärdägi äsãyıştã häyãti, dostu yãrlãri haqidä oylãb, xayãlgä ğarq bolib yãtişni xuş

körär, dâimiy ta'qıbdän qaçıb, mänä şu xazânlâr saltânätigä yaşirinär, âyâqlarigä arâm berär, birâq bir neçä däqıqalârdän song ta'qıb tuyğusi uni yänä hâm bezâvtä qılâ başlâr, xuddi birâv uni küzätib turgândeک yâtğân câyidân säkrâb turib ketâr vâ tezdä xiyâbânni târk etâr, bâşı âğğân hilvât köçälârdä izğib yürärdi.

Säl âldin sol xiyâbândä ânä şu dâraxtlâr âstidä qolğä tüşirişlarigä säl qâlgândi: kimdir özigä tikilib turgânini sezib ornidän turib ketdi vâ yölâk târâfdän tâcâvuzkârânä qarab turgân ğanim közlärini körib qâldi.⁵ Ğanim uni bütün xiyâbân boylâb ta'qıb qılib yürdi; âftidän, U hâmân özining közlarigä işânmayâtğân, ikkilänâyâtğândeک edi. U xiyâbândän çıqışdä başmâğining bâğıçini bâğlâyâtğândeک egilib, âyâqlari ârâsidän izigä qaradi vâ ta'qıb etüvçilâr endi ikki kişi bolğânini kördi. Qubbâsi pâncärâ qılib qurilğân eşikdän burildi-yü, yaqındägi metrâ bekätigä yügürdi. U bekätdä âdâmlâr ârâsidä yüzini yâqalari içigä âlib, yân âtrâfni âlâzârâk bolib küzâtdi – ta'qıb etüvçilâr şundâq yânginâsidä turärdi. U bir päs kütib turib, eşigi yâpilâyâtğân vâğângä özini urdi vâ ta'qıb etüvçilâr hâm yügürgânini, lekin eşik ulârdän âldinrâq yâpilğânini kördi. Keyingi bekätdä u metrâning nârigä başigä qarâb ketâyâtğân vâğângä çıqıb âldi vâ tâ âxirgi bekâtğaçä vâğândän tüşmädi u metrâdän çıqqandä quyâş bätâyâzib qâlgân, yerdä sâyälâr çözülib yâtärdi. U kättä, gâvcum köçädän çıqıb qâlgân, qarşisidä ğâyritâbiy mânzârâ nâmâyân bolğândi: bir tödä ğanimlâr köçâni toldirib, hârbiyçâsigä yürüb bârârdilâr: qandâydir tântânâli musıqa yângrârdi, ğanimlâr şâdân qıyqırışar, hâr dâm hâr dâmdä çâpâk çâlib qoyışârdi. “Bunçâlik köp bulâr”, - deb oylâdi u dâf'atân mäydânni toldirğân maxluqbâşârâ âlâmânni közdän keçirâr ekân. Şundây deb oylâşi bilân yürägi sâncilib âğridi vâ uni nâğâhân dâhşât qamrâb âldi. U şundâginâ bütün şâhâr ğanimlâr bilân tolib tâşğânini vâ bulâr ârâsidä özi yâlgız ekânini his etdi – hâm qorquv, hâm açlık birdän miyâsigä tepdi. Vâ bütün dünyâsi qarângulâşib ketdi: közi tüşğân birinçi otirğičğä zorğä yetib âldi-yü, bir yelkâsi bilân ungä deyârlî âğânâb tüşdi. U bâşı äylänib, hüşini yoqâtâyâzgân edi. Hâzir uning yüzigä qaragân âdâm qorqıb ketärdi – yüzü qızarib, lâblari qaltirây başlâğân edi. Ğanimlârni yaqındän körgândä u hâmişä özini tutâlmây, iztirâbdän behüşlik dâracâsigä yetärdi. U közlärini yumib âldi. Şu hâlâtdä bir neçä sâniyâ elikib yâtdi. Uning xayâligä qandâydir çâh körinib ketdi – yoq, bu çâh nimâningdir âqıbatidän pâydâ bolğâni yoq, şunçâki öz-övidän, hâzirgi keçinmâlarigä alâqasi bolmâğân hâlâdä pâydâ boldi. Bu çâh ülkân, tikilib qarâsâng tûb-tûbidä çoğ âlângâlänib yâtğânini köriş mümkün edi. Bâlkim ümidsizlik tufâyli şundây

⁵ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

xayalgä bargändir?! Här qalay, hüşi cayıdä emäs, közigä yänä ällämbälälärning vähmli vä ülkän şakl-şamayıli körindi; bu gäh çöçqa bäläsıdäy kelädigän çayanning säyasigä, gäh egäsining süyägini kemirib yätgän itning aç közlrigä oxşardi. Isitmäsi kötärilib, älähsiräş dārācäsıgä kelgändi.

U kimdir özini çaqırğaç vä yelkäsıgä türtgäç, közini açıb, bir müddät heç närsägä tüşünmäy baqräyib qaräb turdı – xuddi mäymünning ärqasıdäy ävväl qızğış bäsärägä közi tüşdi, song bäsärä yaşginä äyälning biräz solğın çehräsıgä äyländi – uning äldidä yaşginä ğanim äyäl turärđi. Cuvän ungä nimädır deb gäpirärđi. U özining kimligini birdän esıgä tüşib, säkräb turib qarāngulik çökä başlagän binälär tāmān yürıb ketdi. **Cuvän nimälärđır deb qıçqırđı, lekin u qandäyđır ülkän binä äldıgä kelıb çäpgä burıldı-dä, yer ästi yolıdän ötıb, här ehtımalıgä qarşı ätrāfgä yaxşılāb qarāb älgäç, öng tāmāndägi sersāyā köçägä burıldı.**⁶ Xılvät ungä biräz ärām berđi: şundä u bāyāgi cuvänni vä “Sızgä nimä boldı?! Yārdām keräk emäsmi?!” degän sözlärini eslädi-yu, yürägi şuv etıb ketdi.⁷ Yaxşıyām äyäl uning yüzini közlärini tüzükrāq körişgä ülgürälmädi, yoqsä, qandäy qıyāmat bolışını öziçä täsävvur qıldı. Mäydändägi ğanımlärning hämmäsi ungä täşlänişär, bälkim bürdä-bürdä qılıb täşläşärđi. U hämişä özini täniş qālsä nimä bolışını täsävvur qılär ekän, yürägi urişdän toxtägändäy qulāqläri bitib qälärđi. Dähşät! Soräb-suriştirib otirişmäydi. Şäfqat ulärning xayäligä häm kelmäydi. U öz häyätini, vähimä väsväsä bilän ötäyätgän künlärini oylāb xorlıgi keldi. “Qandäy baxtli edim, tinçginä yaşāb yürüvdim, birävlärgä yāmānlik häm qılmagän edim. qolim açıq edi. Dostlärım köp edi. Qanı ulär?!” U bu sävällärgä äñçädän beri cävāb tāpālmäsdi. Umumän, bu sävälning cävābi bārmikän?! Uning şuuri, āngi ta’qıbgä, qorquv vä vähimägä mäsläşib bārär, hättä äyāqläri häm çaqqānrāq bolib közläri ötkirläşgän, qulāqläri här bir şärpäni tutib yürädigän bolib qālgän edi – U kündän-kün özining häyāti dāımā xavf ästidä bolgän qandäyđır äciz maxluqqa äylänib bāräyätgänini his etärđi. Sölägidä häm keyingi päytlärđi açımsıq hid päydä bolgän, tāvānläri tuyāqdäy qätib ketgän, tili esä çözilib bārärđi. **Ta’qıb uni güng vä äciz maxluqqa äyläntirib qoygändi. Fäqat kündüzi emäs, tünläri häm uni vähimä tärk etmäs, näzäridä hāzir uşlāb ālib ketişädigändäy, song soräb-suriştirib otirmäy tilkä-pārä qılıb täşläşädigändäy tuyuläverärđi.**⁸ U bütün başlı tarix xarābasıgä oxşāş şähärdä däydib

⁶ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

⁷ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

⁸ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

yürär ekän, cüssäsi kiçräyib, terisini cün qäpläb baryätgänini sezärdi: cün ävväl qoltiği tägidän ösib çıqdi, song kökräk vä boynini gurrä qäpläb äldi.

Keç tüşib salqın bolib qaldı. Äsmän äyâz, yulduzlär şe'r sätrläri käbi tizgin vä solğın miltillär, keçä dilbär edi. Hävädän tez kündä här bir däraxtgä tuğ iläcäk kökläm hidi üfürärdi. Zulmät uni birâz xâtircam qılğän, birân yergä otirib birâz däm älib, song säräygä cönäsä häm bolärdi. Birâq birdän şundâq yaqındä ğongilläyätgän tävüş eşitildi, - bir neçä kişi bu tərəfgä keläyätgän edi, çämäsi ärqadä çirâq bär edi, yölkäning çetigä otirğič ornätilgän, birdän-bir bekinişgä quläy çây oşä yer edi. U birpäs taräddüdlänib turib, özini otirğičning tägigä äldi – uning başqa iläci qälmagän, gäpläşib keläyätgänläarning qarası köringän edi. Otirğič ästi keng, quläy edi. U çälqançä tüşib yätib älä qaldı. Şundäy qılsä häm özi däm älä, häm xavfsizligini tä'minlä, ämmä gäpläşib keläyätgänlä otirğič toğrisigä kelib, bir zum toxtaşdı-dä, otirğični körib şu tərəfgä yol älişdi. Ulärning suhbäti otirğičdä häm dävam etdi. U yässi paşnälärniginä körib turärdi – endi cüdä häm müşköl väziyät päydä bolgändi: subätdeşlä ketmäy turib, otirğičning tägidän çıqib bolmäsdı. U qolini başı ästigä qoyib, qattıqrâq näfäs älişgä häm qorqib, häräkätsiz qätib yätı.

Bu yerdä heç qandäy küç-qudräning yäki yävuz bolışning häm kerägi yoq,- derdi otirgänlärdän bittäsi; u otirğičning sol tamänidä otirgändi. Ulär tägläridä kim yätgänläridän bexabär bemäläl suhbätgä berilgändilär. – Men şaxsän qırğınlärgä qarşimän. bugüngi mädäniy dünyä insänpärvär tüzümni yaqtıradı. Insänpärvärlik – bärçä ğäyälärning şu cümlädän bizning häm täyänçimizdir. Başqarişni takämilläştiriş keräk, xäläs. Nüzärät qançälik küçli bolsä häkimiyät şunçälik küçli bolädi. Cämiyätning här bir ä'zäsigä nüzärät tuyğusini singdiriş keräk. Nüzärät tuyğusi fuqarâ könglidägi häkimiyätning qıyâfasidir. Nüzärätgä bärçä fuqarâ cälb etilişi, fuqaräning özi häkimiyätni başqarişi keräk. Men tävsiyä qılğän läyihämdä xuddi mänä şu fuqarälär häkimiyäti cäriy etiş mäsläsi körilgän. Xusüsän, fuqarâ özini häkimiyätning ädämi deb hisäbläşi vä kimnidir nüzärät qılışi keräk. Bir fuqarâ ikkinçi fuqaräni, ikkinci fuqarâ üçinçini, üçinçisi tötinçini vä songgi fuqarâ esä birinçi fuqaräni nüzärät qılädi. Buni dâirä şäklidägi idärä üsülü deyiş häm mümkin. Bu üsulä hämmä bir-birigä mäs'ül vä bir-birigä nüzärätçi bolädi. Başqaçä äytgändä bir fuqarägä başqa bir fuqarâ düşmän, häkimiyät üçün xavflidir, bu tuyğü nüzärät mäs'uliyätini aşiriş üçün keräk. Xulläs, birinçi fuqarâ ikkinçi fuqaräni ta'qıb qılädi – yä'ni nüzärät qılädi ikkinçisi üçinçini ta'qıb etişi häkimiyät xavfli bolgän fitnä vä qoparuvçilikning äldini älişi zärür. Äğär häkimiyät bärçä fuqarälärni mänä şu başqariş üsuligä cälb etälsä u cüdä küçli häkimiyät

boladi. Chunki hâkimiyatni bir-birini nâzârât qiluvchi ammâning özi bâşqaradi. İşânçsizlik bâr câyda bâşqaruv küçli boladi. Bir fuqarâ başqa fuqarâgâ işânmaydi, âksinçâ, hâkimiyât xavfsizligi üçün uni ta'qib qiladi. Mening lâyhâmdâ hattâ âtâ bâlâsini hâm yâki bâlâ âtâni ta'qib etiş hüquqı beriladi. Ta'qib bâr câyda başqa hâmmâ câmiyâtdâ uçrâydigân fitnâ, ğalâyân qânunbuzişlâr vâ başqa cinâyâtlâr sâdir bolmaydi, ta'qib etiş hâkimiyât pâkligi üçün kürâşdir. Mening lâyhâmdâ ta'qib idârâ üsuli cüdâ mükâmmâl işlâb çiqılğân: hâkimiyât qaysidir küç emâs, ta'qib bâşqaradi. Ta'qib uluğ vâ ğâyât sâmarâdâr mâşinâdir. Änä şu mâşinâni özigâ täyânç qilib âlgân hâkimiyât heç qaçân tânâzzülğâ yüz tutmaydi. Ta'qib bâr câyda âliy târtib-intizâm qarâr tâpâdi. Fâqat âdâmlârgâ ta'qib etiş ilmini örgâtiş kerâk. Täsâvvur qiling: bir oquvçi başqa bir oquvçini, u oquvçi esâ üçinçini nâzârât qilâ başlâydi; hâkimiyâtçilikning ilk kürtâklâri şu yerdâ şakllânâdi. Biz öz fuqarâlarimizni bâlâligidâyâq hâkimiyâtni bâşqarişğâ târtğân vâ ulârnıng miyâsini hâr xil buzuq ğâyâldân tâzâlâğân bolârdik. Qaysi hükümât uzâq yâşâşni istâsâ, ta'qib üsûlini ğâyât mükâmmâllâştirmâği zârür.

– Men hâm ulârgâ bir neçâ mârta äytdim, - dedi öng tâmândägisi xırillâq âvâzdâ
– Biznikilâr zâmândân ârqadâ qâlişâyapti deb. Menimçâ, sizning lâyhângiz hâyâtiy vâ ilmiy âsâsgâ qurılğân. Sizgâ âvâz berişlârigâ şübhâ qılmâyman.

– Qânun – itning dümigâ oxşâğân nârsâ, - dedi birinçisi maqtâv özigâ yâqqanini yâşirmây. – It dümigâ qarâb qaçâ intilsâ, düm itdân şunçâlik uzâqlâşâdi. Zâmânâviy tüzümning qânunlâri änä şundây bolişi kerâk. Hâmmâ nârsâsi âydin bolğân qânun hükümâtning başini yeydi. Qânun hâm tüşünârlı, hâm tüşünârsiz bolsin. Qânunning tâ'siri uning tüşüniksizligidâdir. Sizgâ, cigârim, mâslâhâtim şu, qânunni heç qaçân tüşünârlı qilib yâzmâng. Dünyâ özining sirliligı bilân marâqli; müştıngizni körsâtingü içidâ nimâ bârlıgını heç qaçân bildirmâng.

Bulâr ğanimlârnıng qânunşunâslâri edi, çâği, tillâridâ qânun kâbi sâlâbâtlı vâ mâvhum âtâmâlâr köp edi. Ulâr türli islâhâtlâr, mâfkurâviy recâlâr, lâyhâlâr haqidâ uzâq suhbât qurdilâr, bârâ-bârâ qânunşunâslârnıng bâhsi ungâ mutlâqâ tüşünıqsiz tüşgâ kirdi. Kündüzgi ta'qıblâr vâ açlık uning sillâsini quritğân edi, közi ilinib beâzârginâ uyqugâ ketdi.

Ä, tüş kemâsi, sen qaylârgâ süzib bârmâysân, sening yelkânlarıng qaysi yurtlârdâ hilpirâmâydi, lângâringni qaysi mâmlâkâtlârgâ tâşlâmâysân?! Sengâ hamdü-sânâ oqışning hâcâti yoq. Sen şusiz hâm qudratlı vâ uluğsân. Tilsimli közğü yângliğ ğâh-ğâh ümrinıng men täyğânib ketğân qırlâri kâz âldimgâ xuddi keçâ sâdir bolğândây bât-bât başlâb kelâverâsân, meni bâlâlikning bulâqlârigâ çömlitirâverâsân.

Bu dunyâ şafqat qılmagän bändägä negä sen mürüvvät qılmäysän, ey, uluğ tüş! Mengä eslätiş vä könglimdä tonib qalgän boränlärni qozğätiş sengä şartmıdı? Sengä zärürmıdı meni ul vähm ärälläriğä başläb bariş, meni uyqudä häm ta'qıb etiş ey, uluğ tüş!

U sâvuq qatib älähsirädi. Tüşigä qatl etiläyätgän mäydän kirgändi. Ğanimlär bábäsi vä ätäsinı tutib älgän vä endi ulärni nämâyışkâränä qatl etiş üçün yiğilişgändi. Bu häli qallıgını qatl etmäsdän köp yıllär burun sâdir bolgän edi. Ğanimlär qatldän äldin yâş bälälärni mäydängä yiğışgän vä özläriğä ğanim bolgänlärni ne künlärgä sälä älişi mümkinligini bälälärgä häm körsätib qoymaqçı edi. Ulär qatl etiläyätgän ädämlärdän emäs, mäydändä qatâr tizilişib, häyrät vä qorquvdä turgän bälälärdän qorqışar vä bu xil “tärbiyäviy säätlär”ni tez-tez ötkäzib turışardı. Maxsüs yâğaç töşäkkä yâdqızılğan bábäsi vä ätäsining ävväl baş çänâgını kesib äldilär: bábäsi vä ätäsi irädäli edi, kesışäyätgändä birär märtä mıq etişmädi. Fäqat bábäsi här küni ertäläb bázärgä ketışdän äldin qılädigändek mäydändä yum-yum yiğläb turgän ungä qaräb közini qısıb qoydı. **Ätäsi qayrilib häm qaramadı; u äftidän oğlıgä qarab, irädäsizlik qilib qoyışdän qorqardı. Baş çanâqlärni älişgäç ikkäläsining häm ärçä bücürigä oxşaş külräng-âqış miyäläri açilib qıldı.**⁹ Ğanimlär qaydändir (ävväl täyyärläb qoyışgän, çäği) ikkitä ilän tâpib kelişdi. İlänlär tinmäy dümini likillätär vä tilini çıqarib vişillärdi. Cärräh ğanim ilänlärni baş çanâqqa sâlib, uni qaytadän câyigä tikib qoydı: U işigä cüdä ustä edi, hämmäsini köz açib yumgunça bęcärdi. Ävväl ätäsi çinqırıp yubardı. Uning qol-âyâgını yeçib qoyışdı. U başını uşlägänçä, baqırar, silkir, başigä müştälär vä mäydändä uyâqdän-bu yâqqa dümälärdi. Säldän song bábäsi häm qoşıldı. İlänlär miyäning titiğini çıqarişayätgän vä duç kelgän câygä zährini sâçışäyätgän edi, çämäsi. Ğanimlär ulärning dümäläşlärini körib, hirlingläb külişär vä bu mänzärä bälälärgä qandäy tä'sir körsätäyätgänini biliş üçün ulärgä zimdän köz täşläb qoyışardı. Qandäydir bälä äğzini kättä açib baqırıp yubardı – uning çinqırıgıdä telbävâr ähäng bär edi. Tezdä äğzidän köpik kelib, u yıqılıb qıldı vä yerdä bükilläy başlädi. Ğanimlär bälägä pärvä häm qılmadı. Fäqat qandäydir bärvästä ğanim uning yelkäsidadän bäsib turär, u şu turışdä ädämdän häm körä olcäsini çängälläb turgän yävvăyi maxluqqa oxşardı. Bábäsi yätgän yeridä irğib turdı – uning yüzi köm-kök edi. Közläri äğrıqdän kättäläşgän, ifädäsiz tüsgä kirgändi. U başidä miyäsini kemiräyätgän (başçanâqqa nimä sâlişäyätgänini özläriğä körsätışmägändi) açäfätni bir urışdä yoq qılmâqçidek, yügürüb bärüb, başını narirâqdä turgän baş devärgä urdı – başining qatiği çıqıp ketdi – özi häm bir-ikki qımillädi-yu,

⁹ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

song cimib qaldi. Cärräh ğanim uni aĝdärib körüb ölgänigä işänç häsil qılgaç sökindi. U qatlni başqarayâtğan ğanimgä “İlänni öldirib qoyıbdı, äbläh” dedi. Ätäsi mäydän ortäsidadä çözilib yâtär uning başı dömbirädäy şişib ketgändi. Cärräh uni bir-ikki tepib körgäç, ikki ğanim yärdämidadä yänä yağaç töşäkkä älib keldi. Baş çanâqni kesib ilänni çıqarıb äldi. İlän miyä yağigä belängän, quyâşdä tänäsi yiltilläb tirikligini körgän ğanimlär güvräb yubardı. Cärräh ilänni öpib qoydı və uni maxsüs qutiçägä sâlib, qaygädır älib ketişdi. Cäsädlärni esä ärävägä ärtişdi və äräväni şähärning cänub tāmānigä yetäkläb ketişdi.

Oşändä ungä yürägi kiçräyib qalgändek tuyulgändi, göyâ ilän uning yüräğining yärmini yeb qoygändek edi. U yürägi sänçilib äğrigändä, ulär kökräğimgä ilän sâlib qoyişgänmikin deb çöçib tüşärdi. Oşä küni uning saçı bittä qalmäy âqarıb ketgändi...

U tägidän zax ötib, sâvuq qâtgaç, uyğändi və bir sâniyâ özining qayerdä yâtğanini änglälmäy turdı; song, älähä, ätrâfgä qulâq tutdı – heç kim yoqligigä işängäç, otirğič tägidän çıqdı və köçäning xılvät tāmāni bilän şähärning şarqıy qısmigä yäyâv yol äldi – taşländiq sârây oşä yâqdä edi.

* * *

U şähär zäbt etilgäç, qabriständä yaşirinib yürdi. Qabrlär äräsidä özigä xıylä keng lähm qazib älgän, u yer ıssıq və bexavâtir edi. Tünläri tänäsini äyâz və izğirindän äsräş üçün üstigä tupraq tärtib uxlär, uzun və tübsiz xayällärgä çömärdi. Bu xayâl sürişlär uning baxtli lähzäsigä äylänib qalgändi. Birâq qaysidir keçäsi itläarning qattıq hürişidän uyğänib ketdi. Nüzäridä bütün dünâyāni it başgändäy edi; hüriş çâr täräfdän kelär, bā'zidä täntänävâr baqırıq-çaqırıqlär eşitilärdi. U ğanimlär yänä nimänidir başläğänini änglädi və lähmdän sekin baş kötärib qarädi – Äy sütdäy yârüg edi və qabristän üstigä tırqıräb tökilärdi. Ğanimlär bir tödä it ergäştirib älišgän və qabrlärni açib, u yerdägi süyäklärni itlär äldigä taşlaşar, naq eşäkdäy kelädigän hirädäy itlär süyäklärni qasirlätib çäynäşär: ätrâfgä birräv köz yügürtirib, irilläb qoyışar, tumşuqläri bilän açıq qabrlärni titişär və hädeb dümini likillätüşärdi. U körgän mänzärädän dähşätgä tüşdi, nüzäridä süyäklär emäs, ärvähläär färyäd qılâyâtgändek edi. **Ğanimlär qabristänni başdän-âyâq aĝdär-töntär qilib çıqışdı – şundä u tinçginä, xâtircam olib häm bolmäsligini tüşünib yetdi: ölim häm uni xorligü haqârat, täcävüzü ta'qıbdän xaläs qılälmasdı.**¹⁰ Uning süyäkläri häm ta'qıb etilişigä mähküm edi. Şundän keyin u başpänä izläb şähärdän baş älib ketdi və mänä şu taşländiq sârâyni

¹⁰ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

mākān tutgāndi – u šāhārgā birān yegūlik izlāb bārār, qālgān pāytlāri sārāydā çözilib yātārdi. Sārāy xuddi bāşigā şunçā bālālār sālğān dūnyā yāki bāsib ötgān ümri kābi sassıq, qolānsā, zax vā qārāngu edi. Āslidā hām sārāy vā dūnyā āynān bir nārsā bolsā, ne tāng!

U sārāygā tuynuk ārqli kirdi – bu hār dāimgi ehtiyāt çārāsi edi: gārçi sārāy ğanimlārning e'tibārīgā tüşmäydiğān cāydā bolsā hām u öz ādātini kändā qılmasdi. Sārāyning içi zax, üstigā üstāk xaltalārdā qandāydir küyimtik dārılār sāçilib yātār, ötkir hidi dimāqni otdāy köydirārdi. Āğār bāşqa bolgāndā bu sārāydā yāşāğāndān körā ğanimning qolidā qıymā-qıymā bolışni āfzāl körgān bolārdi. Lekin uning tābiātidāgi öcār bir fe'l-ātvār qān-qānigā singib ketgān, āçdān yāki mānā şu dārining hididān boğılib öliş mümkin edi-yu, lekin heç qaçān öz ixtiyāri bilān ğanim qoligā tüşşini istāmāsdı, ta'qıblār bārgān sārı küçāyār, ungā ācāblānib, şübhlānib qarāydıgānlār sārı kündān-kün āşib bārmāqdā edi.

Bu sārāy - ta'qıblārdān hālī bolgān cāy – ungā birāz mizğib āliş üçün qonālğā edi. Sārāy uning qançādān qançā keçinmālārigā, sirlārigā vā tüşlārigā şerik bolmādi?! Āğār uning körgān tüşlārini bir bāşidān izāhlāb berilsā, dūnyāning yārālişidān tā uning yoq bolib ketişigāçā bolgān ötmış, hāzir vā kelāçakni āks ettirgān bir bütün yaxlit bir āsārgā āylāngān bolārdi. Tüşlāridā u nimālārni körmāsdı?! U tüşī ārqli Māmāhāvā külbāsıgāçā kezib bārgān vā bir neçā mārta fālāk qabulidā hām bolgāndi. Tüşning köz ilğāmās arqānlārigā āsilib, ul āliy dārgāhgā bāş urib bārār, yūrāgidā pāydā bolgān vāhimā-yu hāsrātlārni tōkib sālār, ümidsizlik vā tüşkünlik nimtālāb tāşlāgān pārā-pārā tānāsini silkitib, qış āqşāmi kābi künmā-kün qarāyib, ifādāsiz, bolib bārāyātğān közlāridān ālām vā qayğū yāşlārini āqızib, u siymā āldidā qān-qān yıglār, ta'qıb qılınāverib, tāşdāy qātib qālgān yūrāgi negādir bu dārgāhdā tolqın yemirgān qāya yāngliğ öz-özidān uqālānar, hāyātidā yüz bergān sān-sānāqsız fālākātlār, külfātlār, yoqātişlār, ālāmzādāliklār, qasās tuyğusi āsābiy ingrāşlār, ruhiy ezilişlār, ölim vāhimāsi, yālgizligidā çekkān āzābu uqubatlār tufāyli yāmālāverib, qurāqqa āylāngān çāklāri sōkilār vā u yerdān Xalāskār āyāği āstıgā çeksiz hāsrātlār tōkilib tüşār," Meni u dūnyādā yālgiz qāldırar ekānsān, negā yārātđing?" deb yālvārār, ilticā qılār, u xilqatdān birān sādā bolmāgāç, boynigā tüşgān sāvūq köz yāşidān çōçib uyğānib ketār vā özini yānā oşā bādboy vā isqırt sārāydā körārdiyū u özini āldāş vā āvutiş üçün uzāqlārgā yol ālgān vā ālis-ālislārdā köz ilğār-ilğāmās nuqtā bolib körināyātğān ālvān yelkānli kemādek endi özidān āstā-sekin yoqlik qa'ri tāmān süzib bārāyātğān sādātli dāmlārdān qālgān elās-elās xātiralārni āngining sāhnāsıgā tārtib çıqar vā bu tāşlāndıq kemādā bālālāğining

avlâq və xuşvaqt qırğâqlarigäçä süzib bärär, song ösmirlik, yigitlik və mühäbbät körfäzläri boyläb, yänä özi turgän yälğizlikning xaräba bändärgähigä qaytardi: bulär uning yürägi törigä kömib qoygän eng sevimli xätiraläri edi; qılädigän işi bolmägänidän äyänçli şähärdä özining küni bitib bäräyätgänini, köksidägi şäm ta'qıb, vähimä, açlık, tüşkünlik, bayraqläri ästidä sekin-sekin sönäyätgänini änglägäni säyin idräkining qarängulik qäplägän burçäkläri qaza-qaza bu xätirani tåpib äläär və xazina tåpgän dehqändäy bu xüş säädät lähzälär äldidä bir zum gärängsib turib qälärdi; gähidä U bädboy hid anqıgän xänädä bütünläy aqlän äzär, hid uni kün uzägi ta'qıb etib yürär, başdä äsilib turgän qılıç käbi vähm və cävävä sälärdi. U özini ta'qıb etäyätgän hidmi yäki közläri çaqçaygän ädämlärimi, bilälmäy qälärdi. Maxluq qançälik qorqınçli bolsä, hid häm şunçälik bädboy edi. Hid uni quturtirib yubärär, vücudidä yävvyäyi bir yävvyäyi gäläyän baş kötärär və u mingläb yillär özigä qarab uvilläyätgän äcdädläri qärlävini eşitgändäy bolär, özi häm bär tåvuşi bilän xaräba säräyni qämatgä keltirib, büridäy uvläy başlär, bu uvläşdä yälğiz häyätidän zärläniş häm, gänimlärgä çeksiz näfrät häm äks etär, göyä bu sädä ming yillär näridä turgän, häli körinişläri häyvändän käm farq qılädigän, közläri açközlik və gäzäbdän titrüb, tåqatsizlik bilän ölcäsini päyläyätgän, közläridä yäşäs üçün küräşning eng müdhiş qänuniyatläri äks etgän, hämdä ming yillärdän keyin özi toğrisidä uydirmäçi tarixçilärning çöpçäkläri ärqaliginä bilädigän, äsmän öpär imärät tepäsüdän qarab turgändek, özigä äsrlär äşä läqayd və mäsxarämuz tikilib turgän ävlädlärigäçä bärüb yetgändäy, qänidä äcdädlär ruhi älängä äläär və u tinmäy uvläy başlär, göyä özi bilän bütün äcdädläri häm qoşilib nälä qıläyätgändäy bolärdi; ulär öz näslining tügäb ädä boläyätgänidän nälä və färyäd qılärdi. **U esä äciz və mähkümi ekänligidän nälä qılärdi; biräq birinçi uvläş bilän songgi uvläş biridän farq qılärdi; birinçisidä baxtiyärlik və şä'n mücäsäm edi, ikkinçisidä häsrät və säğinç yätärdi.**¹¹ Bu uvläş uning kündälik vähimälärdän kiçräyib bäräyätgän tänäsigä huzur bäğışlär, köz äldidägi mävhümlük və ta'qıb pärdäläri sürilä-sürilä behişt kölidägi qıl köprikdek uni qaydädir başläb bärädigän, gältäkkä uquvsizlärsä örüb täşlängän ipdek, çüvälätmä, äylänmä, xuddi äcdädläri uvläyätgän ormändän keyin ätä-bäbäläri bäsib ötgän yoldek çigäl soqmäq päydä bolär, birdän qänigä ormän häväsi tepib yolgä tüşgisi, yıqilib, südrälib bolsä häm könglining bir çetidä açılğan bu yoldän oşä älis mänzillär tümän yügürüb ketgisi kelär, zerä bu yol unçälik nāmä'lüm yol häm emäs, u uvlägän säyin tåbärä yaqınläşib bäräyätgän, bäbäläri täşläb çıqıb kelgän oşä älis örmän

¹¹ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

ketidagi yol edi. U qançalik uvläsä bábäläri ormänni täşläb çıqqandän song bäsib ötgän zämânlar vä äsrlär mábäynidä bir ülüğ vä yemirilmäs qorğän käbi tiklägän , sayqal bergän aql vä şuurdän qıyâfa vä vücuddän şunçalik uzâqläşib bärärdi-äslidä ädäm qıyâfasini yeçib täşläyâtğän ädämzât yärätğän vä tärtib sâlgän dünyädän nä zäkävât, nä aql bāvār qılmas qaylärğadir qâçib bäräyâtğän âciz vä mähküm cânivârgä oxşardi.

Birinçi bolışdän körä songgi bolış naqadär âğir. Sen ätä-bábäläring yâzib kelğän, zämânlar çängälidä beşafqat vä quturgän sellär häyât qâyasidän ülkän-ülkän xalqalärni häm sürib ketğän, vaqti-vaqti bilän yâğib turädigän tarix yâmğirläri häm öçirä älmägän, qıssagä songgi nüqta bolışingni esläşning öziyâq dähşät? Neçâğli älämnäk bolmäsin, sen öz äcdädläring yärätğän dâstânnıng songgi varaqlärisan-sendän keyin bu cümlä dävâm etmäydi, täbiät sening äcdädläringgä bergän häyât şä'mi mänä şu cümlä bilän birgä mängü öçädi!

Ta'qıblär vä uvläşlär uning ä'zälärini häm ästä-sekin özgärtirä başlägän edi- uning qoli vä äyâqläridä bilinär-bilinmäs pänçäsımân tuyâqlär ösib çıqayâtğän, tâuüşü tiligä boysunmädsi, â däriğ uning uvläşgä mäyil boğzidän mä'räşgä oxşaş tâuüş ätilib çıqayâtğänini änglägän päytdä naq telbä bolib qälâyâtğän edi. U üç keçä özining şübhäsinı yoqqa çıqariş üçün tinmäy "uvlädi". Şübhägä häcät yoq edi, uning boğzidän qudratli vä şicäätkâr uvläş emäs, âciz vä zäif mä'räş ätilib çıqayâtğän edi. Uning tâuüşidä häm ta'qıb äsâräti sezilib turärdi. Şundän song u uvläşni bäs qıldı. Endi ta'qıblärdän esân-âmân qutilib kelğän künläri nuqul xayâl sürib yätär vä tüşidä häm xayâliy mänzärälärni körärdi. Uning xayâlläri häm äyänçli edi; ungä gâhidä birdän yer yarılib özini qa'rigä tärtib ketädigän, gâhidä qandäydir ädäm nusxa maxluq uni bir yämläb yutib yâki uni yutiş üçün quvläb kelâyâtğändek bolärdi. U mänä şu dähşätlär içrâ yâlgız qâlgäni, ölim közigä köringäni säyin häyât vä yäşäşning qadrini änglägändek bolärdi. Ilgäri özigä zerikärli, şavqsız bolib tuyulğän lähzälär ungä endi läzzät bäğişlär vä uni endi heç qursä, bir märtä xâtircäm vä äsâyıştä häyätning qoynidä bälä ânäning quçâğidä ägnägändek ägnäb yätsäm, mazmunsız, sıyqa bolsä häm eng zerikärli kitâblär oqısäm, köçälärni heç kimning ta'qıbsız xuddi özimni u yerning xöcayinidäy sezib äyâqlärimdän mädâr ketgünçä kezsäm, xunük vä baxtsiz qızlärğä muhäbbät izhâr qılsam derdi. Bir päytläri ungä bächkänä tuyulğän keçinmälär endi uni özigä çärlärdi, U öz vaqtidä qadrigä yetmägän närsälär endi ungä qaddän vä qalbigä älläneçük yaqın edi. Ä, qançalär gözäl edi häyât!

Ä, qançalär şukühli edi bu häyât! Uni şähär ortäsidadä säsib yätğän maxluqning tänäsi käbi däğälläştiriş vä vähimälärğä burkâş kimğä zärür bolib qâldi?! Nähât fäläk

şuni istäsä?! Ä, sen qaydäsan? Meni negä täşläb ketding? Oşä däryädä negä çömilä qalding? undän körä mening köz yaşlärimgä çömitsäng bolmäsmidi? Mening közlärimgä çömitsäng bolmäsmidi? Mäydän üzrä säzäyi qilib älib ötişär ekän, men butälär äräsidadan seni küzätib turärdim; bütün şähär sening älävdäy bädäningdän çaqnagän älängä içidä qalgän edi - bu älängä hämmädän häm köprüq meni küydirär edi. Sening älängäng bu şähärni küydirib kül qildi, endi xaräba bu şähär, mening köz yaşlärimgä ğarq bolgän bu şähär.

Ö, kiprikläring mening yürägim çäkini yämäsäng bolmäsmidi? Yulduzlärni boyninggä munçaq qilib bermäsmidim?!¹² Sening ikki kâkling mening ikki yolbarsim edi, yoq, yoq, ikki şerim edi!

Ä, bu şerlär mening qoynimdä nä'rä tartsälär netärdi?! U dünyaning turfä gülläri sening yänägingdän gürilläb açilärdi. Axir sening mänziling mening quçağim edi-kü?! Sening taxting mening yürägim edi-kü?! Sensiz qalgän taxtgä kimlär otirmâqçi? Sensiz qalgän bu sältänätini kimlär başqarmâqçi? Qani sening kiprikläring- mening – xancarlärim? Qani sening kökräkläring –mening qal'alärim? Qani sening xayälläring- mening toşägim! Qani sening qâbâqläring - mening kâfänim! Qani sening ärzüläring - mening tulpârim! Qani sening häyrtläring - mening bostänim! Qani sening ğazäbläring- mening kämärim! Qani sening nigâhläring- mening bâcxânam! Qani sening täbässüming- mening başpänäm! Közläringni mâzâr etib, meni kömsäng netärdi! Bu şähär şähär emäs, bu dünyâ dünyâ emäs, sening kâvüşingning izläri, izingning ğübärläri bu şu'lä, bu quyâş quyâş emäs, sening qalbingning tözänläri...

...U qaltiräyätgän ä'zâyi bädänini säl isitiş üçün sârây içini çängitib, tez-tez u yâqdän bu yâqqa yurib turär, sârâyni ğübärläşgän dâri hidi qâplägän edi. Säl isigaç, qoğozlärimi tägigä toşädi-dä, ertägä häldän täyib qalmasılik üçün mizğib älmâqçi boldi: başi häm tärs yarılib ketäy deb äğrirdi. U közlärini yumişi bilän üxläb qaldi; birâq ärä-çârä közini açib, eşik vä tuynük tãmängä qarab qoyär, heç qandäy xavf yoqligigä işängäçginä yänä uyqugä ketärdi. U äläğ-çälâğ tüş körärdi; tüşidä änäsining etägigä yüzini yaşirib nimädändir nâxaq xorlangändek yiğläb yâtgän emiş. Änäsi nimädir deb ävütärmiş, u esä bättär yiğlärmiş. Keyin tüşi mütläqâ başqa mänzärägä äylänib ketdi. U seskänib uyğänib ketdi, özigä kelälmäy, ğärängsib turdi

¹² Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

“Qayerdaman?” degan saval miyasiga qalqib chiqdi va tumän tarqaganday ängi biraz yarisgach, alti ay äldingi manzara qanday yuz bergan bolsä sunday tushiga kirganini änglädi-yü, vücudi lärzägä keldi.

Dostini ğanimlär çömiläyätgän cayıdä-bädänidän tänib qalib uşläb alişgän ekän. Şundän keyin U nüqul ölim haqıdä öyläydigän bolib qaldı; heç narsägä işänmäy vä ümid qılmay qoygändi. Dosti özi bilän bu dünyädän uning bütün arämını vä ümidini alib ketgändi. Dostining cäsädi şähär ortäsıdä uç kün asilib turdı- uning buğdäyräng tänesi zänklägän qılıçgä oxşardı, hättä cäsäd häm ğanimlärnıng köngligä tählikä saldı şekilli, cäsädni tezdä şähär taşqarisıdägi cärgä äpil-täpil kömib kelişdi-kömgän cayıdän dostınıing müşti mänänd butälär ösib çıqqaç, ğanimlär qabristänni taşqum bilän suvab täşläşdi- U yavuz kuçlär vä tählikälär aräsıdä yalgız qaldı.

Taşqaridä ğirä-şirä tang örmäläb yürärdi. U sarâydan chiqdi vä äyâgi tartgän tãmängä qarab cönädi. Şähär endiginä uyğänä başlägän edi- trämväylär taraqläb ötib qälär, ävtälär yolni ästä-sekin işğäl qılışayätgän edi. U yanä här küngi ädäti boyıçä qandäydir köçälärni saräsär kezib chiqdi-qaerlärgä bargäni özining häm esidä yoq edi. Äylänib-äylänib şähärning şarq tãmänidägi änhärning boyidän chiqib qaldı-änhär cüdä häm säyaz, ifläs, här xil çıqındılar täşlängänidän özän yüzäkılänib balçıq bolib qalgän, qapqara suv özigä zorğä yol täpib yürär, änhärdä suvdän körä neft aqıb yätgängä oxşardı. Änhärdän säkräb ötilgäç äyänçli rävişdä birdän quya başlägän tälzär başlänärdi. Bu yerdä köklämdän nişänä beräräk, xazän vä çürük nävdälärni yarıb yäm-yäşil mäysälär kötarilib, yäşnab cönägändi. U beixtiyär tälzär aräläb yurib ketdi. Hävâ rütubätli, nävdälär äyâq ästidä qırs-qırs sinär, äsmändä bulüq quyuqläşib bärärdi. U tälzär içigä kirib bir zum tin älmäqçi boldı. U kündüzdän cüdä qorqar, kündüz tählikä bilän bästirib keläyätgän şerdek ungä här däqıqqa ta’qıbnı, ölimni eslätib turärdi – ümümän, kälämüş tüşidä faqat öz uyäsini körgänidek, U häm häyätä ta’qıbdän özgä narsälär bärliğini täsävvur qılälmasdi – hättä tüşining şiftläri-yü, köprikläri häm häzir opirilib tüşädigändek, ungä vähimä bäğışläb turärdi. Zerä, U hämmä narsä ämänät, yoqlık, saräbdän ibarät ekänligini ängläb qalgändi. Bu dünyä- saräb bir däşt. Bu dünyä- äxiri ülkän vä besärhäd yoqlık bilän tügäydigän ülkän sährä. U mänä şu yoqlık vä saräbgä qarışib yäşäşgä mähküm etilgän.

U birdän xayälining yertöläsiga tüşib äldi. Ä, bu yertölädä kimläрни körmäsdi, qanday dähşätlärnıng izi qalmagändi bu yertölädä? Ä, endi mänä şu säkin vä älis yertölädä häm ungä aräm yoq. Bu yertölä häm ta’qıb ruhi bilän tolgän. Bu yertölä häm

ungä här däqıqqa ğanımlärni vä maxluqni eslätib turärdi. Bu yertölägä häm maxluqning näfäsi bästirib kirgän.

U änhâr boyläb ketâr ekän, närigä betdägi yäm-yäşil çimzâr e'tibârini cälb etdi. Mäysälär bu yerdä yänä häm sölimräq edi. Qadim zämânlärdä ülüğ däryâ bolgän änhârdän heç qıynalmasdän säkräb ötgäni özigä şavq qıldı; bir päytlär bu änhârdän eng baquvvat ätlär häm süzib ötälmsdi. U änhârdän säkräb, mäysäzârgä ötdi-yü, özini yergä täppä täşlädi; bir qadâm näridä uçtä täl tiğiz qilib ekilgän, ulärning şâxläri sinib, yergä äsilib tüşgändi. U här dâimgi ädätigä körä teväräkkä bir nigâh yügürtirdi. Älti yüz qadâmlär näridägi binâning tägidä ğanımlär yiğilä başlägän, ulär ikki barmâq âräsüdän beoxşâv çıqıb turgän baş barmâq şâklidägi bayrâqni kôtärib âlišgän, körinişläri täcävüzklär edi. U e'tibârni tärtmäslük üçün özini täl pänäsigä âldi – şâxlär âräsigä kirişi bilän qandäydir şärpäni sezib toxtäb qâldi.

- Keldingmi! – dedi cärängdâr vä quvnâq äyâl ävâzi vä ungä ögirilib qararkan, yüzi quv öçdi – Vây, kimsiz?

U bir zum esänkiräb turdi: qarşisidä közläri çirâyli, özi häm kelişgän yaşginä äyâl ungä çöçib qarab turärdi. Äyälning közläridä özgä kişigä ätälgän mehr, intıqlık pärlärdi. – U bundäy közlärni körmägänigä häm äncä zämânlär bolib ketgändi. Birdän yürägidä nimädir erib bärâyâtgänini sezdi.

- Vây, siz... siz... közläringiz bunçälär...- gäpini tügätmäy irğib turdi äyâl, - sizgä nimä keräk? Vây, xüdâyim...-äyâl çinqırıp yubârib otirib qâldi. Äftidän, äyâl uni täniş qâlgän, bir neçä sâniyädän song özini boğizläb ketişini täsävvur qilib, behäd qorqıp ketgän edi: titrâq kirgän ävâz bilän cävrrär vä ârqagä sekin silcirdi. – Sizgä nimä keräk? Keting, men sizgä heç närsä qılğanim yoq... heç närsä. Hättâ qarğagänim häm yoq.. Keting... Hâzir baqıraman, keting...

Ü äyälning közläridägi mehrni körış üçün ungä tâbârä yaqınlâşa başlädi. U hâzir ğäyrişüüriy hâlätgä tüşib qâlgän, ta'qıb, ğanımlär, özini päyläb yâtgän sân-sanâqsız vähimälär hämmäsi esdän çıqqan, äyälni erkälägisi, quçgisi, ta'qıb vä tählikä tolä dünyâ haqidä, fâqat vähimä vä ta'qıbdän ibârät ürüş haqidä gäpirib bergisi, könglidägi yillär qâtirib qoygän taş erigünçä yiğlägisi keldi. Uning yürägidä birdän betizgin tuyğulär coş ürgändi; çekkän äzâb-üqubatläri könglidägi bärçä mäyllärni yoq qilib yubârgän bolmäsin, täbiät qorquvlär vä vähimälär üy qurib âlgän besäriştä vä tozğâq qalbidän bu mäylni yänä qıynalmasdän yüzägä tärtib çıqara âlgän vä uni häm hâlâkät xavf sâlib turgän, ertä-indin ölişi müqarrar bolgän qandäydir maxluqqa emäs, täbiätning äzäliy qânünlärigä riâyä qıluvçı vä ungä boysünüvçı cânzâtgä äyläntirgän edi. Äyälning

közläridä çarlâv, säädät vâ baxt qârîşib yâtardı; U âdam erkâk ekânligini tösâtdän esläb qâlgân, äyâlning xayâli, nâzi, erkâligi yâşiringân sirli qal'agâ kiriş üçün uning ıssıq, titrâqli qollarını özigâ târtıdı.

- Sizgâ nimâ kerâk, - äyâlning közläridä endi uning közlärini bir zum târk etmägân qorquv vâ vâhimâ yândi – Keting, bolmäsä... hâzir çaqıraman... qoyib yubâring... keting...

Äyâl uning qolidän sirgälib çıqdi-yü, yerdä yâtgân bir qulâçça şâxni âlib özini himâyâ qılâ başlâdı; hüvüllib ötgân xivçinning uçı qoligâ tegib, şilib ötgändây açiştirib ketdi vâ birdän xüşyâr târtıdı, qayerdä vâ qay vâziyâtdä turgâni esigâ tüşdi, köz âldigâ yänâ sanâqsız ğanimlâr qaytib keldi. Äyâlgâ bir zum qarab turdi-dâ, uning özidän qorqıb, şafqat sorâb âciz tikilib turgânini körib, qorqıb ketdi vâ izigâ şart burilib, kättâ – kättâ qadâmlâr bilân yurib ketdi; ânhârning nârigi betigâ säkrâb ötgâç, U qırğâqqa nimâ maqsaddâ ötgânini esläy âlmâdi. Izini çâlgitiş üçün U uçtä cin köçägâ kirib çıqdi vâ gâvcum köçâni kesib ötib, yänâ qandâydir fâyzsiz bâğ âldidän çıqıb qâldi. Bu uning ğanimlârigâ qılğân ikkinçi mürüvvâti edi. Qalligini sâzâyi qılışğâç, U âläm vâ ğazâbdän pâyıt pâylib turdi; sâl pâyiti kelsâ, yüzlâb ğanimni boğizlâb ketmâqçı, qalligining qasâsini qân bilân âlmâqçı edi; şundây pâyıt keldi – tumânli künlârning biri xiyâbânni kesib ötäyâtgân säkkiz yâşlârdägi bâlâgâ duç keldi vâ uni imlâb dâraxtning quyuq câyigâ ergâştirib bârdi, uni imâ-işârâ bilân âvrâb, şarttä sâçidän üşlâdi-yu boynini izigâ qaytardı; şundâ özigâ tikilib turgân beâzâr közlârni körib titrâb ketdi. Xâtirasigâ bâlâligi vâ qaysidir yâz keçâsi âtâsidän nâhaq şapalâq yegâni, ertâlâbgâçâ ânâsining âvutişigâ könmây yığlâb çıqqani tüşdi, bilâgidän mädâr ketdi, köz âldi tindi. Xancâr tutgân qoli özigâ boysunmây qâldi – bâlâ qorqıb yığlâb yubârdi. “Negâ” degân sâvâl miyâsidän güldirâb ötdi vâ bu sâvâlgâ yâlgız özi cävâb tâpâlmâdi. Bâlâlâr ğanim bolâlmâsliğı haqıdâ qandâydir şâirning şe'rini eslädi. Hâr qalây, bâlâ şu közlâri bilân özidän küçli ekânligini his etdi. Bâlâni qoyib yubârdi-yu ungâ qarâmây tez-tez yürüb xıyâbândän çıqıb ketdi. U uzâq vaqtgâçâ bâlâning közlärini unütâlmâdi – bu közlâr U keyingi pâyıtlârdâ körgân songgi begünâh közlâr edi.

Ubâğdâ keçgâçâ qâlib ketdi – çıqıb ketişning heç ilâci bolmädi - bâğdâ gürüh-gürüh bolib ğanimlâr yürârdi: âftidän bugün ulâr qandâydir sânanı nişânlayâtgân edilâr. Bâyä binâ âldidägi kâbi bu yerdâ hâm bayraq kötârib âlişgândi. Köçâlârdâ kâcävâ bilân hârbiylâr ötib qâlârdi, dârvâzâ âldidâ ötä sinçkâv kişilâr äylâniş yürişârdi: bu âdâmlârning közlâri ölcâsini sekin nişângâ âläyâtgân miltıqning qoşâğzigâ oxşardı. U bu sinçkâv kişilârdän cüdâ qorqar: ulâr hâddän taşqari serşubhâ edilâr. Ulârni körgân

däqıqalärdä ğanımlär şähärni egälläğän birinçi kün esigä tüşärdi – ulär şähärgä özläri bilän birgä qurbaqanüsxa ülkän maxluqni häm yetäkläb kelgändilär. maxluq şu däräcädä ülkän vä xunük edi-ki, şähärgä kirgändä ungä yol açış üçün köçälärdägi üylärni buzib täşläşgä toğri keldi. maxluq xaräbälük üstidän zorğä südrälib ötdi vä şähärgä kiräverişdä birdän közlärini çirt yumib ökirib yubardı. Uning ökirigi köpginä binälärning tämlärini uçirib ketdi – U bulärning hämmäsini köprik tägidän küzätib turärdi – ökirikni eşitib ruhlängän ğanımlär şähärgä qıyqirib bästirib kirdilär. maxluq keng mäydändä qän üstidä otirgänçä köçälärdä ketäyätgän cängni cimginä küzätib turärdi- uning boyi şähärdägi eng ülkän binädän häm baländräq, ungä şähär käftägidäy körinib turärdi. maxluqning terisi zirhdäy qalin, ğädır-büdir edi. Qärni köküzäk bolib gezärib ketgäni üçün, qızıl yaltıräq mätä bilän yäpib qoyilgändi. Ülkän vä mislsiz äğzini açär ekän, tişlär mingläb qılıç qnidän birdän süğürilgändäy yältiräb ketgändi. Ösıq tırnäqläri yerni timdäläb täşlägän, äyäqläri ästidägi qän xalqäbläridä sinib yätgän yärim äy äksi körinädi. Dümi öynäqläb ğäh U binäni, ğäh bu binäni xaräbagä äyläntirär, başidä köm-kök täc vä häzirginä özi yänçib-bäsib ötgän ädämlärning qänigä bätirib älingändek tuğ hilpirärdi. Közläri esä sinçkäv ädämlärning közläri käbi çaqçaygän vä sävuq edi. U bu maxluq nimä deb ätälüşini, maqsadı nimä ekänligini bilmäsdi. Axir fäqat buziş bilän köngilgä äram berib bolmäydi yäki fäqat buziş üçün şähärlär zäbt etilmäydi-kü. U keyinçälük ğanımlär äräsidä püsib-yäşirib yüräverib, maxluqni ğanımlär rähnämäsi ekänligini bilib äldi. maxluq şähär ortäsidadägi bähäybät başpänäsidadän çıqmas, gärçi şähärni uning tänäsidadän anqıyätgän çirkin hid tutib ketgän, köçälärdä qän xalqäbläridän kötäirilgän şiltä isi kezib yürgän bolsä-dä, U özining bädbüriş qıyâfasini qaytib körsätmädi: bä'zi-bä'zidä maxluq öz başpänäsidadä turib, mästänä ökirib qoyär, göyâ şähärning bärçä näğäräläri birdän ürilgändek, köçälär bir zum häräkätdän töxtar, uni unitib, öz işläri bilän mäşğül boläyätgänlärgä, heç bir xavf-xatarni sezmay äsmändä emin-erkin uçib yürgän quşlärgä, gözällük vä yäšnäş işqıdä baş kötäre vä niş üre başlägän mäysä-yu nävdälärgä maxluq özining mävcüdlüğini vä äbädiy mävcüd bolüşini bir körsätib qoymäqçidek boğıq vä täcävüzkä ökirärdi. Şähär öläksaxör quzğunning uyäsidedek tözib, mürdä vä tählikäning hidi bilän tolgän, baş süqqan här köçädä maxluqning aç közläri küzätib turgändäy bolärdi. Ölim vä qorquvni his etiş vä song bir ümr şu hisgä bändi bolib qalış üçün maxluqning sassıq vä qolänsä ökirigining öziniginä eşitiş kifâyä edi. Şu ökirikning öziyâq ğanımlär nimälärgä qädır ekänini yaqqäl nämäyän qılärdi.

Äradän yillär ötib, köçälärdä maxluqsıfat, lekin häli tänläridägi hid unçälär bädboyläşmägän, ämmä maxluq käbi köçä-küydä uvilläb, mazar isi anqıtib yürädigän

tirrənçälär päydä bolgändä U hämmäsi bərbäd bolgänini ängläydi; maxluq bärçä äyällärni hämilädär qılıb ülgürgän vä qärni qappaygän, incıq, äsäbiy, yüzlärini dâğ bäsğan äyällär şähärdä kündän-kün köpâyib bärärdi – bütün şähär maxluqning özi kâbi açköz vä yävuz värisläri bilän tolib taşläyâtgändi. maxluqbaççälär köçälärdä ökirışib, mäcârâ izläb südrälib yürişärkän ulärning turqläridän häzirdän täcävkuz vä tählikä anqırdı – şähärning keläcägi qandây bolışını U yaqqâl täsävvur qılardı. Uning köngli näfrätdän karaxt bolib qâlgändi.

U bağ içidä säylik vä änhâr bilän bilän tutäşgän taşländıq däraxtlär âräsidadä keçgäçä tinmäy, bir xil äsäbiy qadämlärdä kezib yürdi: U yürüb-yürüb bu sertählikä bağdän gävğâli vä tälâş dünyädän közgä körinmäs zinälär ârquali âsüdä vä âlis özgä âlämgä çıqıb ketgisi kelärdi. Ämmâ serşâh däraxtlär häm çirkin butâqlär häm, xazânrezgi bağ häm uning ârzulärini tüşüngisi kelmägändây hürpäyib âlgändi. Quyâş häm täftsiz vä solğın edi, änhârdä uning burdälängän äksi cilvälänärdi. U keç tüşgäç, bağ etägidägi tâş cäridän âşib ötdi-yu qandâydir ävtabusgä çıqıb âldi. Yüzini deräzägä bäsib turärkän, şundâq yänidä gäpläşâyâtgän ikki kişining gäpi qulâğigä çälindi.

- Yänä päydä bolib qâlışıbdi... – derdi birâvi,- bugün quyı dähädä änhâr boyidä bir cüvänni boğizläb ketişigä sâl qâlibdi.

- Qayâqdän päydä bolışdı bulär? Gâzetälärimiz cüdä şâv-şuv qılışdı-kü. Birântä häm qâlmadı, kättä yutuqlärgä erişdik, deb, - dedi ikkinçisi hıqıçâq ärälâş.

Tävuşlärä häm maxluqning ökirışigä taqlid bäriligini sezib, uning yürägi ârqağä târtib ketdi.

- Bilmädim, - dedi yänä birinçisi, - bugün maxsüs gürüh tüzilgän. Äyâl täsvirläb bergänni här tāmândän izläb yürişibdi.

U birdän hüşyâr târtıdı. Eşikkä qaradı – bir neçä qadäm kelär, birâq eşik âğzidä bärvästä gänim turärdi. Birâz kütişgä toğri keldi. song açılışı bilän özini eşikkä ürdi: kimgädir, äftidän, bärvästägä sürinib ketdi, kimdir sökindi; lekin U heç närsägä e'tibâr bermäy, özini çirâqlär pärçälây älmägän bekät ârqaşidägi tun qoynigä ürdi. U şähär çetidägi açiq dälädä uzâq äylänib yürdi, sekin cimirläb yâmğir yâğardı; şudgärlängän yerdä yüriş âğir edi; lekin u negädir özini qıynab, nüqul şudgärdän yürärdi. Şundây qılssa, iz qâlmâsligini u yaxşı bilärdi. U sârâygä ällämähäldä qaytdı. Tuynukdän âşib ötdi-yu bir içki tuyğu bilän içkäridä kimdir yürügänini sezdi. Şu päyt “kelyäpti” degän sekin şivirläş eşitildi: U bir zum täşdây qâtib qâldı. Tuynuqdän säkräb tüşib, açiq dälägä qarab çâpdı, birâq tezdä bu xavfli ekänini bilgäç, şähärgä qarab burıldı. Izidägilär ävväl şävqın-sürân bilän yügürişdi, birâq zim-ziyâ tündä bu qâçâqqa qol kelişini oylâşdimi,

tâvuş çıqarmây quvlâşgä tüşişdi; ulär âyâq tâvuşlârigä qarägändä, tört kişi edi. Ta'qıbcılär tábärä yaqınlâşib kelärdi. Ulär qança desä yügürä âldigän vä yügürgänläri üçün bâqılâdigän kişilär edi. U tezraq yügüriş üçün qançalık häräkät qılmâsin, âyâqlâri çätişib ketär, yıqılgudây bolib sürinär, qârângudâ kölmäklärgä kirib ketär, yâmğir ivitib taşlägän yoldâ tâyğânär, cüdâ hâldän tâyğändi – ikki kün âldingi peşânä terlâşi vä qaltiragän vücudi bugün väracägä äylängän, ägär câni xavf âstidâ qâlgänini oylâmäsä, qulây kelgän yergä tábärä taşläb uyqugä ketgän bolärdi, - ägär şu mârâmdä ketsä tez âradâ hâldän tâyib yıqılışı vä âsânginä qolgä tüşişü heç gâp emäs edi. U izidâgilärni çälğitiş üçün qandâydir cin köçäni äylänib ötdi, qaysidir kinädâ täcribâli cäsüs şundây qılgänini körgän edi. Târ vä devârlâri yârim qulâb tüşgän cin köçä tügäb, qandâydir qutilârsimân binâlär bâşlandı – binâlär keng vä köpqavatli edi, bu yerdä äylänib yüriş başını cädigä tutib beriş bilän bärâbär, här qandây eşikdän ğanim çıqıb qâlışı mümkün edi. U yolni çäpgä âldi vä şâhârning eski vä taşlandıq qısmigä qarab yügürdi. Ta'qıbcılär iskâvuç itdây çaqqân edilär-izidân qâlmay yüügürüb kelärdi. U qandâydir yârim väyrânä hâvli âldidâ nâfäs râstläş üçün bir zum toxtadi-yü, köçäning ikki tãmânidân özigä qarab yügürüb kelâyâtgän kölänkälâri kördi – yänä bir neçä sâniyädän song uning häyât-mâmâti hâl qılınardı – U songgi kuçlâri tölâb tävâkkâl qıldı: hâvligä yügürüb kirdi vä öylâb otirmây birinçi közigä tüşgän tördägi kiçkinä hücrägä qarab yügürdi. Hücräning eşigi içkârigä qopârilib tüşgändi, uni kölmäk vä mâslıq hidi tutgändi. bulutlär âstidân sekin sirğälib çıqayâtgän xira ây nuri tüşib turgän derâzäsidadä kättäkân quş qafası âsiğlıq turâr, bälâlär öynâb sâlib ketgän bolsä keräk, qafasdadä âyâqlâri âsmândän kelib, qafasning pâncârasini tişlägänçä xiylä yirik kälâmüş ölib yâtardı – mâslıq hidi qafasdan çıqayâtgändi. Ta'qıbcılär qulâgän qorğângä oxşaş hâvligä yügürüb tüşişgändä u endi taqdirgä tân bergändây, hücräning qârângu qısmigä çekindi, çekinârkân, hämişä ilân sâlib qoyışgän bolmâsin täğın, deb xavfsirâydigän yürägi ürâyâtibdimi, yoqmi bilâlmâdi, bälki ümumân yüräkning özi qâlmagändir? U kälâmüşgä qararkan, “hättâ kälâmüş häm mengä qarägändä mazmünlirâq ölim tâpibdi”, deb oylâdi vä xalqâbgä çökkä tüşârkân, “Häyât qafasdan häm târrâq” degän gâp xayâlidän lip etib ötdi.

- Çämâmdä, şu hücrägä kirdi, - dedi hücrä âldigä kelgän izquvar.

- Mengä häm şundây tuyuldi, - dedi şerigi.

Ulär hücrä eşigi âldidâ birâz gâplâşib turişdi, song bärvästâsi eşikni gâvdâsi bilän tosib içkârigä sâl egilib kirdi. Şerigi eşik âldidâ qâldi. Bärvästâ nimägädir qâqılib,

xalqâbgâ yiqilib tüşdi,ü turärkän, cüdä yâmân sökindi, çöntägidän qol çirâği âlib, hücräni közdän keçirdi.

- Nimä gâp, - dedi şerigi eşikdän baş süqib. Ägär uning şlyäpâsi vä erkäkçä kiyimi bolmäsä, âvâzigä qarab xâtin kişi deb oylâş mümkin edi.

- Hâzir, - dedi bärvästâ xirillâb vä nimänidir täppä bâsdi.

- Yârdämğä bäräymi, - dedi şerigi âläzäräk bolib, içkärigä yänä boy çözüb qararkan.

Ungä cävâbân bärvästâ qoltiğidâ içkäridän nimädir kötärüb çıqdi.

- Nimä bu, - sorädi tâvuşi xâtinçalışi.

- Qoziçâq, -dedi bärvästâ, - Biz ädäşibmiz. Bu yerdä heç zâğ yoq. Äftidän, bu qoziçâq ädäşib kirib qâlgängä oxşaydi.

U nimeânginä, qorquvdän dildirâb turgän qoziçâqni qoltiqlâb taşqarigä çıqdi. Şerigi hässâsi bilän qoziçâqning kiçkinä endi közgä täşlänâyâtğän dümbäsini türtib qoydi.

Ikkälâsi qoziçâqni qoltiqlägänça hävlidän çıqdilär. Bulut tarqab, tünni âyning yağdusi yâritib yubârgändi; köçädän yâmgir vä yer hidi kelär, endi ulärgä könikkän qoziçâq esä bärvästäning bärmäğini açiqib sorärdi.

- Aç qâlibdi, üstigä-üstäk xalqâbgâ yâtib, hämmä yağini höl qilibdi, - dedi bärvästâ, ämmâ äcâyib qoziçâq ekän, bizgä därrâv eläkişib qâldi.

- Hä, yuvâş ekän, - şundây deb şerigi qoziçâqning başini silâb qoydi. – Terisi cüdä nâyâbidän, şekilli, yältirâşini qara. Uni özim pârvâriş qilâman. Qoziçâq özärâ sühbätini tüşüngändek, közlärini tantıqlık bilän yumib âldi; här-här dämdä u közlärini çöçib açâr, lekin heç qandây xavf yoqligini sezgâç, yänä bärvästäning bärmäğini açiqib sorärdi.

Tämâm.

2.1.2. Ölik Mävsüm¹³ - Ölü Mevsim Hikâyesi¹⁴

Biz oqıtuvçimizni cüdä sevârdik. **Ungä bolgän muhâbbätimiz beğarâz vä pâk ekänligigä sirâ şübhâ qılmâsdik.**¹⁵ Uning âvâzini eşitiş vä sözlâri çängälidä yänä bir bâr ezğilâniş, täfâkkür vä xâyâlât gümbâzlâri qad kerib turgän sâltänâtlärini säyr etiş üçün ertälâblâri dâftârlârimizni qoltiqlâb, nânuştâ häm qılmâsdän säbâqqa yügürär;

¹³ <https://ziyouz.uz/ozbek-nasri/nazar-eshonqul> 15.02.2017 13:00

¹⁴ Bu metin içinde yer alan koyu yazılı cümleler üzerinde cümle analizi yapılmıştır.

¹⁵ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

ädäşgän vä tälıqqan kärvänni älislärdän keläyätgän sährä üzrä cäränglägän bäng sädäläri özigä çärlägäni käbi bu muhəbbät häm bizni tinmäy çärlär, oqıtuvçımız bilän bizni körinmäş, ämmä müstahkäm riştälär bilän bağläb täşlägän, biz här küni mänä şu riştälärgä qalbımız vä şuurımızni äşgänçä göyâ uzâq körişmägän aşıq-ma'şuqlär yänliğ oqıtuvçımız diydärigä toyış, song u bilän ikki yâki tört säät mábäynidä tiriklik vä äbädiyätning äzâb-uqubät tolä ülkän qongırâğini çäliş, insäniyätgä xayäldän keläcäk säri xalâskârlık kemäläri yäsäb beriş üçün birin-ketin, birâq bir päytning özidä säbâqxânägä yigilärdik. **Men heç qaçan biräntämiz häm vaqt mäsäläsidä ädäşmäsligimizni bilärdim vä şuningdek dârs başlängändän song birâr täläbäning säbâqxânägä keçikib kirib kelgänini häm esläy älmäymän.**¹⁶ Biz birän näcoyâ qılığımız yâki xatti-häräkätimiz bilän oqıtuvçımız gäpigä tegişdän, toğırırâği, uni bezävtä qılışdän cüdä çoçır, şu säbäbli säbâq päyti här bir fikrni täfäkkürimiz vä xätirämiz minärälärigä äğir cängdän song erişilgän zäfär yälävläri käbi bir-bir ilib qoyışgä häräkät qılärdik, zerâ, bizning säbâqxânä uluğ hämdä qudrätli särkärdäning bir hämläsidäyâq, tär-mâr bolgän vä sükunätgä çömgän mäydänni eslätärdi. Oqıtuvçımız çindän häm gälüb särkärdägä oxşâb sözlärdi. U heç närsä haqidä heç närsäsiz gäpiräyätgändäy täässürät qäldirär, äslidä häm uning gäpläri qanäqadir xayälât vä rüyädän ibärätdäy edi. **Äzgin vä qıtırıqlıgıdän uni häzir yıqılıb tüşädi deb oylärdik, ämmä u heç qaçan yıqılıb tüşmäş, bizni häyrätgä säluvçi çäqqanlığı bilän bir dâf'adän song tökilib tüşädi deb oyläydigän hälätdän tik vä qahrli älfäzğä qaytärdi: u gäpirär ekän, biz mänä şu tüşüniksiz vä uzun cümlälär ärtidä uning häyätini, fäqat unikini emäs, özimizning häyrät vä ümidgä tolä häyätimizni häm suğarib turädigän qudrät qad kerib turgändäy tuyulär, bizgä uning gäpläri, ixräşläri, mä'ruzäläri tär'sirli qılış üçün ätäyläb qılınädigän sükutläri, qıräätläri, täşbeh vä timsälläriğinä emäs, xaräbä üyning väyrän vä puturdän ketgän deräzäsığä yâqıb qoyılğan xirä şäm yänliğ pirpiräb turuvçi közläri vä hättä bütün vücudi häm qandäydir çeksiz, bizning äqlimiz bävär qılmäs qudrätdän ibärätdäy tuyulärdi.**¹⁷ Bälki bunçälik emäsdir, bälki undän änqıb turuvçi boğıq vä bädboy hid häm qudrät vä ilähiyät däräkçisi emäsdir, birâq şundäy sirli vä säläbätli tuyğu ediki, biz bu tüyüni här säniyä his qılıb turärdik. Bulärning bärçäsi unğä bolgän muhəbbätimizni yänä häm aşırär, uni köz äldimizdä büyüklıknıng eng äliy vä mukärräm çoqqısıgä älib çıqar, şühäsiz, u betäkrär büyüklık vä käräm sähibi edi.

¹⁶ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

¹⁷ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

Biz künlär ötgän säyin başqa kurslär, başqa täläbälär eväzigä häm säfimiz kengäyib bäräyätgänini sezib qälärdik. Mäbädä kimning därsigä köp täläbä iştiräk etädi, kimning şagirdläri köp degän säväl päydä bolgän täqdirdä häm başqa oqıtuvçılär heç munâzärsiz häsäd vä äläm bilän uni esläşlirigä işänçimiz kâmil edi, zerâ, heç qaysi oqıtuvçigä bunçalik täläbälärning ämmäviy sädâqati ätä etmägän desäk heç xatâ qılmäsligimizni bilärdik. **Başqa oqıtuvçılär därsigä kirgändä esnâb otirgän ikki—üç täläbädän özga birän täläbäni uçrätä älmägän haldä uning mä'ruzäsini eşitiş üçün qoşni, hättâ ixtisâslikläri toğri kelmäyidigän täläbälär häm yigilib kelär, kursi yâki birän suyänib tursä bolädigän cây izläb täläbälär dählizdä zir yügürüb yurişärdi: uning mä'ruzäsi äräfäsidadä dählizlär, xänälär näq topälän içidä qälär, täläbälärni tärtibgä çäqiriş üçün oqıtuvçılär oşä künläri tinimsiz nävbätçilik qılışärdi.**¹⁸ Men bu künlär ulär üçün nihâyätdä mäşäqqatli bolışini änglärdim; täläbälär deyärli ulärni tingläşmäs, e'tibâr bermäs, bäqrib-çäqrib, häzir başlänädigän mä'ruzäni muhäkämä qılışärdi. Mä'ruzä başlängäç, birdän sükut çökär, hämmä sevimli oqıtuvçılärining äğzidän çiqayätgän gäplärni qäğäzgä tuşirişgä şaşär, song boş vaqtläridä bä'zilär bu uzun mä'ruzälärni yädläb häm yürärdi.

Kursilär, ställär sinib qälävergäç, rähbärlär oqıtuvçimizning mä'ruzäsi üçün çekkädägi, fäqat bäyrämlär vä täntänälärdä açilädigän zälni boşätib berdilärdä, dâimiy tos-topälän, şävqın-surân vä täläbälär bebâşlikläridän qutildilär. Bu zäl häm keyingi päytlärdä tärlik qilib qäläyätgän bolsä häm bemäläl otirib, mä'ruzäni köçirib älişgä imkân bär edi. Oqıtuvçimizning kündän-kün şühräti aşib bärär, biz säbâqqa kirgändä yängi-yängi begänä täläbälärgä duç kelärdik. Säbâqdäşlirimizdän biri xazil äräläş: «Yaqundä oqıtuvçimiz bütün şähärni başqarädi», derdi. Äslidä bu häzildä heç bir mübälägä yoq edi. Ustâzni här körgändä yâki uning mä'ruzälärini lälühäyrân vä aşuftä bolib tingläb otirgän lähzälärdä näfäqat şähär, bälki qalbimiz häm älläqaçân zäbt etilgänini his etärdik. Oqıtuvçimiz näzärimizdä, qol yetmäs yüksäklidä turär, uni zäbt etiş vä mäydä, bä'zän häddän ärtiq bäçkänä täşvişlärigä öräläşib yäşäyätgän bizning ikir-çikirlärgä, ğiybätü fisqofäsädlärgä, cân, ätkinçi ümidlärigä öräläşib yäşäş mümkin emäsdäy tuyulär edi; u özi turgän yüksäklidän biz tamängä bäqmäs, fäqat uning qiyäfäsidadä bälqıgän hidâyät vä şäms nurläri muzläb yätgän vä neçä yillärdän buyân äftäb tegmägän könglimiz kirlärini ilitär ekän, bu şäms häyät täftini xuddi äfsänäviy Hätäm bäylikläri qaşşägu muhtäclärgä bir-bir uläşgändäy şunçäki sädäqa qilib ketär

¹⁸ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

vä u âliy himmät, betâkrâr sâhâvât xâcâsi edi. Biz väyrân bolgân vä zâlâlâtgä yüz tutgân dillârimizni bu âftâbgä tutib ilitâr ekänmiz, här birimiz bu âftâbni kutib cân berişgä täyyâr vä muştâq edik. U özining himmâti vä sâhâvâti bilân nestu zâbun qilib bolgâç, bizni zârîqtiriş vä örtâş üçün yänä oşâ yüksâklikkâ qaytib ketârdi. Biz sezib-sezdirmây gâpirişdä, sözlâşdä, kiyinişdä oqıtuvçimizgä täqlid qılâyâtgänimizni ängläb qâlârdik, hättâ gâpirâyâtgändä qalâmni qol uçidä oynâtişgäçä oqıtuvçimizniki edi. **Sâçni uzun qilib ostirişni quyib turâylik, közimizni häm oqıtuvçimizniki kâbi pirpirâtişgä intilârdik.** ¹⁹Men sâbâqdâşlârimning tüşlâriini häm oqıtuvçimizgä äcrâtişgänigä şübhä qılmâsdim, zerâ men häm bu yâlgiz özim pâdşâh bolgân mämläkätni oqıtuvçimiz ixtiyârigä tâpşirgänimgä äncâ bolgändi. Biz göyâ câdulängân vä âfsun qilingänlârgä oxşârdik. Oqıtuvçimizning bizni özigä târtâdigân dâracädä istârâsi issiq häm emâsdi, äksinçâ, biologik xânâlârdä körgâzmägä quyilgân üstixân kâbi qâq süyâkdän ibârât, ägâr üstidä egni bâşi bolmäsä uning oşâ üstixânânlârdän fâri yoq, sâçigä heç qaçân târâq tegmâgân, pâtilâ vä ä'zâi-bädânidän qandâydir zâifginâ qolânsä hid ânqır, âvâzi qâbrdän çıqayâtgân vä âlislârdän kelâyâtgân ötmîş sâdâlâridek qarimsiq vä zârdâli edi. Biz köpinçâ şundây körimsiz vä hättâ vâmpirlârdä bâdbâşârâ âdâmgä bunçâlâr âşüftâ bolib qâlgänimizgä häyrân qâlârdik. Uning özini tutişi, qaddi-qâmâti vä qurib qâlgân küldek közlâri câhillik vä kibr äks etgân yüzi Erlixânning bâdcâhl häykâlini eslâtâr, biz esâ änä şu äql vä fikr mâş'ali bilân bizni nâdânlik sâhrâsidän tâfâkkür qorğâninginâ yüksâk vä mâşâqqatli soqmâğigä âlib kirüvçi, izidân mäftun vä şâyda, câdu vä sehr etârâk ergâştirib bâruvçi, här kün tâng sâhârdä qoyâşdän häm âldin ävvälâ ustâzgä ehtirâm vä muâbbât uyğâtuvçi, peşvâmiz vä hâlâskârimiz, äqlu idrâkning betâkrâr timsâli vâhili vä qâhrlî mâ'budning siğindi vä ärcumândlâri edik; uning şuuri bizning şuur, uning xayâli bizning xayâl, uning dârdi bizning dârd, uning şiddâti bizning şiddât edi vä biz fâqat mäftunkârlâri emäs, uning qudrât vä kârâm äks etib turgân tânâsining bir qısmi edik, u biz edi, biz esâ u edik.

Bizning özârâ bâhslârimiz uning mä'ruzâlârigä bir täqlid edi, xâlâs. Bir mârta biz sâbâqdâşlârimiz bilân gâyâ vä insân haqidâ bâhslâşib qâldik. Men gâyâ âtkinçi, insân äbâdiy degân äncâyin cân fikrimdä turib âldim. Biz bâhsimizni özârâ hâl qılâlmâgâç, ustâzgä mürâcâât qıldik. U mä'ruzâlâriini xuddi köksingizgä tuyqusdän xancâr urgânde, tösâtdän biz kutmâgân, sezmgân fikr bilân bâşlâr vä izidân quyilib kelâyâtgân, bizning äqlimiz bâvâr qılmâs vâhmlî vä zârbâli mäntıqlâriini bizning lâlu

¹⁹ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

häyrân qalgän täsavvur дәştimizgä uläqtiräverärdi. U fikrimizni eşitib, kibrli cilmäyib qoydi vä qısqaginä qilib: «ğâyä ölmäydi», dedi. Men esä öz fikrimdä turib äldim. «Ğâyälär qurälgä oxşaydi, işlätib bolingäç ätib yubärilädi», dedim.

— **Yoq, — dedi oqıtuvçimiz biráz pisändäli ähängdä; u här birimizning qalbimizgä özining häykälini yäsäb ülgürgän qıyäfäsigä zähärxandä tüs berdi. — Tänä ölib ketäverädi. ğâyä yängi ävläd bilän birgä yängidän tuğiläverädi. Uni kömib bolmäydi — uni kömişgän täqdirdä häm u qabrdän çıqıb yänä dunyâni başqaräverädi.**²⁰ — U şundäy deb sirli tircäydi. Mengä u öz xuläsäläridän zävq äläyätgändäy tuyuldi. — Yaqındä T. öldi, — dedi u bir zumdän song fikrini dävâm ettirib. — Buni hämmäläring biläsizlär. Uning ärbäblik fäälİYäti deyärli şärmisär qilindi, uni vätän xâini deb ätäşgäçä barişdi. Lekin yängilär häm uning ğâyäsi bilän başqarişgä ötişdi. **Ğâyäni öldirib bolmäydi, u yängi ävläd bilän birgä yängi mäzmun käşf etib tuğiläverädi.**²¹

Şundäy deb u şäkl vä mäzmun haqıdä gäpirä başlädi. Tän äliş keräkki, bizni ungä bildirädigän e'tiräzimiz nihäyät-dä zäif edi, şu säbäbli biz ädätdägidäy bu munäzärädä häm yengilgänimizni tän äldik. Oqıtuvçimiz ğälİbänä cilmäydi. U hämişä bizning tüşünçälärimizni tär-mär qılgäç, yänä bir äğir cängdä zäfär qazängändäy mäğrur cilmäyib qoyardı, gärçi cumläläri uzun, tänbehu işärlär köp bolgän bolsä häm, u fikrlärni xuddi oqıb beräyätgändäy rävan ifädälär, u rästdän häm bir nuqtägä-bizning üstimizdägi boşlıqqa qaräb gäpirär, göyâ u yerdä qandäydir sirli kitâb açıq turgäydäy edi; Ustâzning bärçä häräkätläri zoräkidäy tuyulär, qolläri qaltiräb, häzir nimäsidir fäş bolib qalışıdän xavätirlänib turär, bizning muhäbbätimizni qazängänigä häm işänmägändäy, şu säbäbli hämişä cähil, kibrli, yälgiz bolib tuyulärdi. Uni dâim men käsälmänd vä väsväsä bolsä keräk, şu säbäbli häm heç kimgä oxşämäydi, bärçä dähälär käbi u uluğ vä betäkrär väsväsägä yolıqqan deyä oylärdim, şundä men oqıtuvçimizning ä'zâi bädänigä öornäşib qalgän hidning nimä ekänligini ğirä-şirä änglägändäy bolärdim; bu näm tupraq hidi edi. Ämmâ bu tuyğuni äşkär qilib, oqıtuvçimizgä äşiqu şäydä bolgänlärning tänbehigä dâş berälmäsligimni oyläb, bu hidni unutişgä häräkät qılgändim. Ustâzimizgä bolgän ämmäviy şäydälik, säbäqxänälärdä kürsi täpib otiriş muämmäsi vä beşäfqat vaqt hämmäsini unutişgä mäcbur qıldı vä men häm ertägä ustâzning mä'ruzäsini äldingi qatärlärdä otirib eşitiş üçün qandäq qilib säbäqqa ertäräq barişim keräkligini oyläb täng ätirädigän boldim.

²⁰ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

²¹ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

Oqituvçimizning mä'ruzäläri tábärä qızıq tus äläyätgändi. Uning şägirdläri säfi kengäyätgänidän uning özidän körä biz köprüq quvânär, ustâzimizni yeru kökkä işänmäsdik. Äxir-âqıbät ustâzimiz bärçä sähädä ğaläbä qıldı. Uni yâqtirmäydidän fâkultet başlıġımız oqituvçılär häm täläbälärni tärtibgä çäqırış üçün ungä murâcâät qılädigän bolışdı. Bebâş täläbälär ustâzni körüb, xuddi äfsun bilän seli qaytgän däryädäy cimib qalışardı. Şundäy päytläri u bu dunyâgä yängi tärtib, yängi haqıqat, yängi mäntıq vä yängi hidâyät yâyuvçı, insânlärgä xäs bärçä mäydä vä cân keçinmä, munäsäbätlärdän xäli, tiriklär yetä älmäs dâracädä fâriġlängän, pâklängän, musibät vä äzâb üzrâ yüksäk kötarılğan xılqat bolib tuyulär edi. Säbâqdâşlärim ustâzimizgä bäġişläb şe'r bitib yürişini bilärdim. Mening şe'r yâzişgä unça uquvim bolmäsä-dä, ustâz haqıdä säätläb ğäpläşişgä, bähsläşişgä täyyâr edim. Biz hämmämiz ustâzimizgä bolğan ehtirâmimiz telbâlik dâracäsidadä ekänligini sezär vä mänä şu telbâlikning öziyâq qalbimizni ġurur vä sürürgä toldirärdi. Uning nutqıdä kişini cävävä vä väsväsägä tüşirüvçı, cünini qozġävçı nimädür bär edi; u ğäpirär ekän, heç birimiz u ğäpiräyätgän närsä haqıdä oylämäs, xayâlimizgä Mälmstining «Yiġi» musıqasi käbi älis şävqın äräläş mübhäm cilvälär kelär, u häyät haqıdä ğäpirär ekän, öz-özidän biz olimning uluġligi vä qudräti haqıdä oylärdik; biz xayâl vä fikrlärimizni bir câyġä topläşgä qançâlik häräkät qılmäylik, ustâzimiz mä'ruzäläri bizni bäribir oşâ äql—idrâkdän häli älislikkâ yetäkläb çıqıb ketäverär, göyâ cämi insâniyät intilib kelğan närsä mänä şu mä'nisiz, mäzmunsiz vä şäksiz älislikdä deb tä'kidläyätgändäy edi. Toġrırâġi, buni ustâz söylämäs, uning sözläri bizni mästu mustär qılardı. Biz xuläsä vä hukmning bunçälär beşâfâtligidän, bunçälär äzurdäligidän mäst bolärdik, ustâz bizning ġurür vä şa'nimizgä tegib, qalbimizni uqubät selidä äqızib mäst qılardı. Biz öz muhâbbätimizni başqalärgä tez vä äsân yuqtirä älärdik. Buning üçün ustâzni zor berib mäqtäş bizgä heç şart emäs, biz muhâbbät vä häyrät yâyış üçün ustâzning ikki—uç fikrini keltirär vä bu fikrlärdägi ädädsizlik vä hududsizlikdän suhbät däşimiz bir sâniyâ içidä xuddi uyätli câyı açilib turgänigä birdän közi tuşib qalgändäy ävväl lâl qâlär, song ustâzimizning ġâyibänä muxlisi vä muhibigä äylänärdi. Oşändä muäbbät häm yuqumli käsâllik käbi tez vä hävfli tärzdä yâyılışining ġüvähi bolärdik. Biz qançädän-qançä dillärgä, äqllärgä bu yuqumli käsâlni yuqtirmädik, qançädän-qançä qalblärgä häyrät vä uluġlıkdän lâl qalış çirâġini yâqmädik: göyâ biz şähär vä ädämlär äräläb yuqumli käsäl täşuvçilärigä oxşär, qayergä bäsäk, oşâ yerni özimizning tänimizni vä şuurimizni qaşşätib yätgän käsâllik bilän zähärläb çıqardik. Bir märtä säbâqdâşlärimizning birining älis qışlâqdän kelğan ätäsi ustâzğa bolğan ehtirâmimizni körüb, hongrâb yiġläb yubârgäni — ustâz bizning

şa'n—şavkätimiz və xalâskârimiz edi; xuddi bâhâr âftâbi yângli ângimizning rutubätli və çärçâq qırlärini isitâr, biz şu âftâbni bâşimiz və şuurimizgä tâc qilib, fâsllâr yâdqâvlik və hârginlik bilân älmâşädigân tälâbâlik tünlârimizni şu'lâgä toldirâr, özlârimizni ustâzning eng sädâqatli şâgirdlâri deb hisâblâvçilâr yiğilib qâlgänimizdä fâqat ustâz haqıdâ gâplâşâr və uning cümlälârigä yâşiringân mäntıqlı çıqışni, qırq çimmät içidân yuzini bir-bir açgân gözâl yângliğ bu fikrgä şâyda bolib, sâätläb muhâkämä etişni yâxşı körârdik. Biz şâgirdlâr türli yâşdâgi və tâqdirimiz bir-birimiznikigä sirâ oxşâmâydigân türli qarâşgä mänsüb yigitlâr edik, ämmâ hämmämizni ustâzgä bolgân ehtirâm birlâştirib turâr və häftâning mä'lum künidä yiğilib isqirt qahvâxânâ burçâgidä fâqat tälâbälârgäginä xâs bolgân qızgîn və häyâsiz suhbätlâr qurâr, hâr birimiz özimizçä ustâz ögitlârimizni şârhilâr və şâhâr tün çâpânini kiyib, sekin mudrây başlâgändä ertägä tângdä ustâzni yänä bir bâr körîş baxti mävcudligidân mäsrur bolib, bir fikrgä kelâlmây tärqâlîşârdik. Qançâlik bâqırîb-çâqırmâylik və bir—birimizgä fikrimizni uqtirîşgä äräkät qılmâylik, bâribir hâr kim öz fikridä qâlârdi. Biz keyingi âylâr içidä qahvâxânâdâgi sârlângân ulfâtlâr suhbäti fâqat ustâz haqıdâ başlânib, u bilân tugâr, bâ'zidä sârlângân şâgirdlâr suhbätigä şu âtrâfdä yâşâydigân və pivâ âlişgä äläm haqı yetmâgänidân bizning ermâgimizgä äylângân tüzikkînâ nâm çıqargân şâir hâm kelib qoşılâr və biz âlib bergân pivâ haqqı u hâm ustâzimizni uluğlây başlârdi. U ümridä körmâgân bolsä-dä, bir küni bizgä ustâz haqıdâgi şe'rini oqıb berdi. Şe'r çinâkkâm sâmimiyät bilân yâzilgân, ustâzni sâl bolmäsä millät tärbiyâçisigä äylântirib qoygändi: şe'rdâgi ustâzimizgä ehtirâm bizgä äzbârâyı xuş yâqqanidân şâir pâyda bolîş bilân âldigä pivâ qoyâr və oşâ şe'rni oqıb berîşni tälâb qılârdik. Bütün häyâtidân və yâzgân şe'ridân tâpâlmâgân mä'nini şâir ânâ şu isqirt qahvâxânâgä kelib turuvçi älmâyi-âlcâyı tälâbälâr içidân tâpgändây, şe'rni bâr âvâzdä oqır, bâ'zân biz hâm ungä cor bolib quyârdik. Şâir şe'rni oqıb bolgâç, yutâqlâb pivâ simirâr və yaqın künlârdä ustâz haqıdâ dâstân yâzâcâgini bildirâr və yänä pivâ simirib, keçgâçä bizning dâvrämizni özi kâbi tuşkun və âftâdâ hâl şe'rlâri bilân toldirib otirârdi. Endiginä başlângân yâz tâftidân qâçib qahvâxânâgä bekinib âlgân künlârimizning biridä bizdä okişlâr tügâb, tä'til başlângâç (tä'til yaqın edi) ustâzning özini şu dâvrägä âlib kelib, u bilân yaqınraq tânişib âlsâk—çi, degân fikr pâyda boldi. Ustâzni tâklif qılış bizning bähslârgä yâkun yäsädi. Şu sâbâbli bungä hämmâ râzi boldi. Şâir hâm bu fikrni qollâb—quvvâtlâdi: u şu bähânâdä zârur nârsälâri yiğib älmâqçi hämdä «ul uluğ ustâz» bilân yaqındân tânişmâqçi edi. Tekin pivâ sâbâbmi yâki bizning suhbätlârdâgi ustâzgä bolgân ehtirâmı u hâm oqıtuvçimizni ustâz deb âtäy başlâgân edi. Tä'til başlângâç, tälâbälârgä xâs epçillik bilân täyyârgârlîk

başlandı; qahvəxənanənin burçəgindəki kursu bittəgə köpəytilirdi, qahvəxənadəgilərin rəziligi əlindi. Bərçə zərur nərsələr hazırləb qoyildi; biz ustəzni hurmətiğə yərəşə birəz həşəm bilən kutib əlməqçi edik. Ustəzni təpib keliş mengə təpşirildi: biz ustəzning uyini bilməsliğimizni və bu bilən heç açən qızıqməgənimizni şundə sezib qaldik. Tə'til bolgəni üçün ustəzni uydən başqa cəydən təpib bolmədi. Biz fəkultet başliğı, oqıtuvçılərdən bir-bir ustəzning yəşəş cəyini sorəb çıqdik. Ulər bu bilən heç qaçən qızıqışməgəninini və ustəz ulər bilən heç qaçən həmsuhbət bolməgəninini aytişdi; biz bu həlmi özimizcə «u yəlgiz və məğrur yəşəydi» deb izəhlədik. Nihəyət, devənxənadəgi titilib ketgən huccətlər içidən ustəz yəşəyidigən köçə və uyning mənzilini təpdik; huccət həli şəhər yəngidən qurilməsdən əldin toldirilgən və birən mərtə qaytə yəngilənməgən edi. U şəhərin şəriy qısmidə eski köçələrdən biridə yəşərdi. Men köçədə deyərli heç kimni uçrətmədim. U təşləndiq kəbi kimsəsiz və birəz vəhmli edi. Uylərining təmləri, devərləri quləb yətər, köçəni ənçəlik rəngdər qilib bezəgən bolışməsin, göyə həşəmdər surət çetigə bexəsdən rəng çəplənib ketgəni kəbi men bərayətgən xarəbə köçəning ikki çetini deyərli vəyrən qilingən uylər qurşəb əlgəndi. **Bu köçədə köpdən buyən birər cinəyət yəşəməgəni şundəq körinib turərdi.**²² Ustəzning uy rəqamini izləb köçəning əxirigə bərib qaldim. Uylər tugəgən cəydən birəz vəhmli, eski, hər qandəy təşrif bolsə qəbul qilə ələdigən ulkən qəbristən başlənər və u köz ilgəməs məsəfəgə çözilib ketgən edi. Men yənə qaytədən köçəni başidən əxir əxtərib çıqdım. Və hər səfər köçə meni qəbristəngə başləb çıqardi. Men yənə bir mərtə köçəni təkşirib çıqməqçi boldim, birəq şundə qəbristən tepəsindəgi rəqəmgə birdən közim tüşib qəldi və içimni bir qorqınçli tuygə küydirib ötdi; Qəbristən tepəsindəgi rəqəm ustəz üyi körsətilgən rəqəm edi. Əvvəliyə men heç nərsəni tüşünmədim; song ustəzning üstixəndən ibərət qaddi, bədənindən ənqıb turuvçə zəh qıyafəsində əks etib turədigən həsəd ərələş kibr və fəqət mərumlərgə xəs səvuq közlərini esləgəç, nəmədir bütən şuurimni yəriştirib yubərdi və əngləgən nərsəmni özim səldən song kötərləməy qəlişim mümkinliğini sezgəç, xuddi zulumət ərələb yügürəyətgəndəy quləgən devərlər, xarəbə uylər ərələb cən hələtdə izimgə ügürdim.

* * *

Ertəsigə ertələb əldimgə səbəqdəşlərim keldi. Mening keçədən buyən ornimdən turməgənimni, ələhsirəb çıqqanimni xənadəşimdən eşitilgən çəgi, mening qızərgən közlərimni, bir keçədə əcin bəsgən yüzimgə qarəşib, qattıq şəməlləgən deb oyləşdi,

²² Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

äftidän, mehribánlik qılâ başlaşdı. Men esâ keçädän buyân yürägimni ezgiláb yâtgân qurquv vä sävállarni ártıq uşláb turálmádim vä gâpirâr ekánmân, távuşım xuddi oqıtuvçimizning távuşigâ oxşáb ketgânini sezib çoçib tüşdim;²³

Bizgâ ölik ustázlik qılıbdi. Biz ölikkâ muhâbbât qoyibmiz...²⁴

2.1.3. Yálpiz Hidi²⁵ - Nane Kokusu Hikâyesi²⁶

SÄRÄTÂN

Däm áliš küni xánasidâ kitâb oqıb yâtgân Sämändärning dimâgigâ birdän yálpiz sálingân şorvä hidi urildi vä säkkiz yaşárlık pâyti báhâr künlärining biridâ háyátlärining burçágidän átäsining bir quçâq yálpiz terib kelgâni vä ánâsi keçqurun yálpiz şorvä qılğâni esigâ tüşdi-yü, kitâbni yâpib, hävâni burnigâ tártâ başládi. song ornidän turib, derázâ párdâsini sürdi vä u yerdän körinib turgân, hâli tolâ sârgây mágân dâraxtlârni körüb, köngli çökdi. Bağgâ häfsälâsizlik bilân köz yügürtirdi. Bağdâgi dâraxtlâr siyrâk, lekin serşâx edi; qarâvsiz qâlgânidän bağni çirigân çâkälâklâr bâsgân, âyni sâratândâ bu mánzârâ nâxüş tâässürât qâldirar, köp yillârdän beri quyâş körmây kâsâl bolib yâtgân şâl kâmpirning qolidek quruq vä körimsiz edi. Sämändâr ulârdän nigâhini dârrâv âlib qâçdi. Şâxlärning sinib, sârgâyib, munğayib yâtişini ártıq körgisi kelmâdi. Negâdir yürägi gâş boldi. Derázâgâ yaqın ikkitâ dâraxt uzun mârçân şâklidâ mevâ qılğân, mevâsi hâli ğor vä dâraxt tüsigâ nisbâtân yaşılraq vä yaltıraq edi. Dâraxtlärning âstidâ bätâyâtgân quyâşning tângâçâ şu'lâlâri oynâqlârdi. Bağning yârmi cökâ, düb vä Sämändâr hâli nâmini hâm bilmâydigân dâraxtlârdän ibârât edi. U şâhârdâ hâr qadâmdâ uçâydigân bu dâraxt túrlärini bir-biridän zorgâ äcrâtârdi. Cökâ dâraxtini uzâq yili âzginginâ bağbândân bilib âlgândi. Bağbân hâm bağdâgi dâraxtlärning köpçilligining nâmini bilmâsdi. U fâqat şarqâna dâraxtlârnigina qıynalmay sänây âlârdi. Sämändâr esâ yaşligidän tâniş bolib qâlgân âlçâ, âlmâ, şâftâli vä yângâq dâraxtlârinigina tânälârigâ qarâb äcrâtib berârdi. Birâq bağgâ dâraxtlâr ärälâş-quralâş ekib tâşlängân vä u bağdân körâ ällâneçük qarâvsiz xiyâbângâ oxşab ketâr, mevâli dâraxtlâr deyârlı yoq edi. **Sämändâr derázâgâ yaqın, hâli mevâsi qızarar-qızarmas bağ içidän ötäyâtgân mäktâb bälâlâri tâlâb ketâdigân âlçâ dâraxtini vä pâncârâ tosıqqa qavatma-qavat ekilgân, lekin heç qaçân yâçitib mevâ qılmaydigân ciydâ dâraxtini yâqtırdi.²⁷**

²³ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

²⁴ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

²⁵ <https://ziyouz.uz/ozbek-nasri/nazar-eshonqul> 15.02.2017 13:00

²⁶ Bu metin içinde yer alan koyu yazılı cümleler üzerinde cümle analizi yapılmıştır.

²⁷ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

Alça dāraxtining tānāsi keksālārgā xās gādīr-būdir, serşāx, sermevā edi. Ciydā esā bāhār pāytlāri bütūn şāhārni ōzining hidi bilān toydirārdi. Sāmāndār derāzādān kōrināyātğān alça dāraxtining nārigi betdāgi āsmāngā tutāşib ketğān yuqāri qısmidāgi bārglārining sarğayā bāşlāğānini kōrdi. Şāhdā bārglār qatār tizilğāndi vā Sāmāndārgā yaqın bolğāni ūçūn āsmānı tilimlāb turgān dāstāsiz xāncarga, bārglāri esā āsmān sāhnidā ūlkān māvıy kōlgā bir-birining tumşuğidān bāğlāb, qatār terib qoyılğān kiçkinā qayıqçālārgā oxşardı. Bu hāzir Sāmāndārgā bāşı āğrib turgāni ūçūn yāqımlı mānzārādek bolib tuyuldi. Hāttā bārglārning qayıqçālārgā oxşaşini kāşf etğānidān xursānd bolib ketdi. Bārglārning xuddi dengiz tolqınidā sālānib turgān qayıqlārdek tebrānib turgānini vā āsmānning cūdā hām māvıy, bāğning bom-boş, dāraxtlārning sūkūtdā ekāni bir zum cūdā nāyāb gōzāllikdāy bolib tuyuldi. Hāzir Sāmāndārning qulāğigā narırāqdāgi kāttā yoldān trāmvāy vā trālleybüslārning taqa-tuqlāb yāki gūvillāğānçā ōtib bārāyātğāni hām, māşinālārning signāli hām, bālālār bāğçāsıdān kelāyātğān şāvqını hām kirmāsdi: U hāzir mēnā şu nāyāb gōzāllikni bütūn āngigā, şūurıgā singdirmāqçidek, fāqat bāğ içidā dāraxtlār vā bārglār şitirigāğınā bütūn e'tibārini cālb etğāndi. Cōkā dāraxtining quyāş tegib turgān qısmi sarğış tūsdā, bāşqa qısmllāri qāramtir-pistāqı tuscā kirğānini ānglāb qāldi. Cōkā dāraxtining serbārg nāvdlāri ārāsıdā uning şāxlāri deyārli kōzgā tāşlānmās, dāraxt u turgān derāzādān yārmi qāra, yārmi sarıqqa boyālgān eski gūmbāzğā oxşab kōrinārdi. Sāmāndār bir hāftāçā āldin K. māydānidāgi xiyābāngā bārgānini eslādi. Xiyābāndā hāli hāmmā nārsā yām-yāşil, gōyā bāhār hāli ketmāğāndek, gūllār āçılğān, ārçālār xuşboy hid tārātğān, māysālārdā nāmçil tāft bār edi. Xiyābān şu dārācādā gōzāl, rütubātli, hār xil rāngğā belāngān ācib bir mānzārāğā egā ediki, aynıqsā, quyāş bātğān māhāli bu mānzārā yānā hām gōzāllāşār, kōzlārini yāşnātib, yūrākni qıtıqlārdi. Birāq bāhri-dilini āçib yubārādigān bundāy gōzāllikdā qandāydir yāsāmālik bār edi. **Sāmāndār bu gōzāllik ōzigā yuqmagānini sezdi.**²⁸ Hār xil şāklğā sālīb ekilğān gūlzār vā māysālārning cāzibāsini ōzigā singdirālmādi. U māysālār içidā yāki ārçālārning dāimā sāyā tūşğānidān zax bolib qālgān cāylāridā birāntā hām begānā, yāvıvāyi, ōz xālīçā ōsib yātğān otlārni kōrmādi. Hāttā kōm-kōk bolib āqayātğān xiyābān içidāgi kiçkinā cilğāçāning ātrāfi hām cūdā e'tibār bilān tāzālāngān vā tārıtıbgā keltirilğān edi. Tört burçāk şāklidāgi māydāndā māysālār qulf urib yāşnāb yātārdi. Māysāzārdā fāqat māysā, gūlzārdā fāqat gūl ōsgān, ulārdān ādāmning yūzigā rāhatbaxş salqın hāvā ūfürār edi. Oşā kūni Sāmāndār xuddi hāzirgidāy qışlāğining çekkāsıdāgi dāimā suv sizib

²⁸ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

yatgänidän naq çängälzärgä äylängän vä yävvyäi güllärgä bürkängän toqayni eslägändi. Toqaydä mäysälär tävân urär, här xil güllär äräläş dästäläri suvgä qanıqıb, bütün bir toqayni hidi bilän mäst qilib turgän, tärsillägän yävvyäi yälpizläрни, peçäkgül vä şämäkgüllärni, toqaydägi yulğun, ziräk vä xarsänqlär säyäsidadä äftäb tegmägänidän sargiş tüsgä kirgän qâqıgüllärni eslägändi. Negädір bäläligidä ungä qadrli bolmägän toqaydägi oşä änväyi güllär, endi hättä ösimlikläri, gülläri häm tärtib bilän ösädigän şähärdä ungä älläneçük ardäqli bolib tuyulärdi.

U bälkim bir häftä äldin qışlägining çetidägi toqaydä ösädigän bolıq yälpizläрни eslägän vä song unutgäni üçün oşä küni yüzägä çıqar-çiqmas, yänä yäşiringän – häli özi häm nimä deb ätäşni bilmägän bätiniy tuyğuläri vä xätiralär bugün kitäb oqıb yatgänidä öz-özidän şuürini bänd etib, bir zum suvgä yäşiringän pökäkdäk xayäligä lip etib qalqıb çıqqanu, ungä yälpiz sälingän şorvä hidini eslätgändir?²⁹ Här qaläy, Sämändär yälpiz sälingän şorvä hidini qomsärdi. Şu säbäbli bolsä keräk, üyning ärqasidadägi bälälär bağçäsiga qaräşli qarävsiz bağ uning köngligä yaqınraq edi. Yoq, u qariyb säkkiz yildän beri şu yerdä yäşäyätgäni üçün bu bağ qaddän emäsdi, bälki, oşä, hättä ädäm tüşüntirib berä älmäydigän, mäysälär bilän güllär ortäsidadägi häli bütkül çegärä ornätilmägän, ösimlikläär öz erkiçä ösib yatgän, bā'zi künläri deräzäni açıb, işläb otirgänidä yälpiz hidi kelib qalgäni üçün mänä şu qarävsiz bağ Sämändärning köngli vä xätiralärigä yaqın edi.

Oşändä u birinçi sinfnı tügätäyätgändi. Yämğir endiginä yağib ötgän, bağdägi mäysälärning käftläridä märcän-märcän tāmçilär cilvälänär, ätquläqlär bärgidä hävuç-hävuç tāmçilärni käftlärigä älib, köz-köz qilib turgängä oxşar edi. Ätäsi bilän häyätning ätxäna cäyläşgän qısmigä bärgünçä kiçkinä etigi xuddi yäp-yängidäy yältiräb qalgän, bundän süyünib ketgän Sämändär häyätidägi ötlärgä etigini tabärä köpräq işqab yältirägän, uzun çäpänining cıqqa höl bolgunçä otlär içidä mästänä-mästänä ağnagändi. Oşändä ätäsi ätxäna deväri ästidän bir quçaq yälpiz terib älgän vä änäsi keçqurun yälpiz bärgläринi sälib şorvä qilgändi. Yälpizläarning dästäsi bolıq vä sersuv edi. Sämändär oşä küngi şorvä tä'mini başqa heç qayerdä tuymädi vä cüdä köp qomsädi. Yälpizli şorväning qurut sälingänidän biräz taxir tä'mi oşä küni uning äğzidä bir ümr ornäşib qaldı. Änäsi keyinçälik häm yälpiz sälingän şorvä qilib bergän, lekin heç qaysisi oşä kündägidäy Sämändärgä xuşta'm tuyulmägän vä därräv esidän çıqıb ketgändi.

²⁹ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

Sämändär äldinläri häm öz xâtiraläri bilän qarâvsiz bağ ortäsidä qandäydir uyğunlik bärliğini köp märtä his qılğändi. Lekin bu qandäy uyğunlik väv qandäy oxşaşlık ekänligini özi häm bilmäsdi. Bağning qarâvsiz ekäni-yü, özining dâimâ ikkilänib, şähär häyätigä könikälmäy yaşâyâtgäni ortäsidä qançalik mütänäsiblik bärliğini vä nimä üçün bu taşländiq bağgä bunçalik köngil qoygäni-yü, bağ nimä üçün özigä äziz vä mö'täbär tuyulişini bilmäsdi. Lekin keyingi äylärdän bağ uning birdän-bir hämdärdi, uning sözsiz suhbätdäşigä äyländi. Köngli qaçân yälğizlikni yâki qışlâq xâtiralärini qomsäb qalgändä, Sämändär bağgä kirär vä qarâvsiz däraxtlärgä qaräb, bälälilik päytlärini eslärdi. Sämändär däraxtlärdän anqıydıgän çirkin hidni tuyär ekän, nävdälärgä, şâx-şäbbälärgä, xazân uyumlärigä tolib yâtgän, däraxtläri botäläb ketgän bu bağ ungä här qandäy sölim vä becirim xiyâbänlärdän gözläraq tuyulärdi. **Küz yâki bähâr päytläri şähärgä ädäşib kirib qalgän dävullär, bağdägi keksä däraxtläarning şâxlärini, qasir-qusur sindirär ekän, Sämändärning könglidä häm nimälärdir qası-qısläb ketärdi.**³⁰ Şundäy päytläri uyqusi uçib, tuni bilän bezävtä bolib çıqar vä ertäläb bekätgä çıqa turib, dävulgä dâş berälmägän şâxlärning mağlüb bätirning singän näyzäsikäy yergä äsilib turgänini körärdi; şundäy lähzälärdä däraxtlärgä äzbäräyi rähmi kelgänidän, bu yildän başläb bağgä bağbän täyinläşlärini soräymän, deb ähd qılärdi. Cikkäkinä bağbän esä üç yıl äldin qazâ qılğändi. Undän keyin bağ öz xaracätini qaplalmägäni üçün taşländiq bolib qaldı. Lekin bähâr kelişi bilän bağ yävväyi güllärning vä yäm-yäşil däraxtläarning näfis-müättär hidlärigä tolib ketär ekän, Sämändär hämişä öz ähdini unutib qoyär vä bağning gözälligigä mäftun bolib qälärdi. Däraxtläär şu därerädä ziç, tarvaqayläb ketgän ediki, singän-çirigän nävdälärü yäm-yäşil bärğläär, rängä-räng güllär içidä däraxtning özi körinmäy qälärdi. Bä'zän bu yerdän bir ikkitä ädäşib çıqıb qalgän yälpizni häm tâpiş mümkin edi. Bağdä yävväyi güllär köp edi. Sämändär yälpizni körgänidä hämişä häyacängä tüşär, yutâqıb hidläär. Könglidä coş urgän xâtiralär çoğigä şu bilän suv sepmaqçı bolärdi. Biräq yälpizning hidi u kütgändäy dimağini küydirib yubärädigän därerädä ötkir bolmäsdı. Äksinçä, yälpizdä köprâq zax hidi ornäşib qalgän edi. Şundä Sämändär beixtiyär ätäsi ätxäna deväri ästidän terib kelgän yälpizläärni vä yälpiz sälingän şorvä hidini eslärdi vä keçki päytläri bağdä säyr qılışni yaxşı körärdi. Şâxlär tarvaqayläb ketgänidän bağ içidägi yolkälär häm yäpilib qalgän, Sämändär bağni äylänib närigi tamängä ötärdi. U tamändän bağning içigä kirädigän yol açıq edi. Bağ öz keksäligi vä taşländiq ekänligini ädämlärdän yaşiriş üçün

³⁰ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

äträfni şax-şabba bilän örüb taşlägändek edi. Bu yerdä yöläk boyläb, tiğiz qilib postläğidän hämişä rütübät anqıb turädigän teräklär ekilgän, yöläk arqali bağ törigä kiriş vä bälüt dāraxti āstidā otirib bemālāl xayāl süriş mümkin edi. Sāmändär otirğičdā sāätläb kitāb oqır ekän, gāh ciydä, gāh dübdän tāräläyātğän sākın kökläm hidi yāki yāvıvıyı güllärning ānvāyi hidini sezärdi. Bunday päytläri çirkin şax-şabbä vä xazānlärning häm hidi xuşboy bolib ketärdi. Dāraxt şaxlärinä munçāqdāy-munçāqdāy yāmğir tāmçiläri bārglärning qāraçıqläri kabi öynäb, yältiräb turärdi. Bā'zän tāmçilär bārglärigä sirğälärdäy āsilib ālärdi. Sāmändär bu yerdä özini erkin his qılär, här qandāy xuştu-xayällärigä erk berä ālärdi. **Gāhidä ungä bağdägi gözällikdä häm qandāydir nuqsān bārdäy bolib tuyulärdi. Bu qandāy nuqsān ekānligini uning özi häm bimäsdi.**³¹ Sāmändär qıslāqdän şähärgä kelgän päytlärini, u päytdägi tuyğulärining naqadär pākligini vä häyātğä zavq-şāvq, häyrät bilän qarāğānini ärmän bilän eslärdi. U işğä bārär, vaqtidä qaytardi, mänä yetti yildän beri xuddi şu ähvāl edi. Mä'lüm tärtibğä tüşğän: vaqtidä işğä bārär, iş tüğäşi bilän qaytar, dām āliš künläri kitāb oqır yāki birän dostinikigä bārärdi. Yetti yillik tärcimäi hāli mänä şu bittä cümlädän ibārät edi. Keyingi yillärdä özidän nārāzi bolä başläğändi. U öz häyätidän qānıqmas, ümrining kün bilän tunning özgärişidäy bir xil ekānligi uni tābārä häfsäläsiz qilib qoyğän, tez-tez qıslāq xātiralärigä berilib ketärdi. Xātiragä beriliş bilän tezdä güp etib yälpiz sālingän şorvä hidi dimāğigä urilär vä beixtiyār hapqirib ketärdi. Şundä birdän yürägidä här xil tuyğulär ğäläyān qilib qālär, U yerdä iznsiz dāvüllär başlänär, tört tāmāni häm devār bolğän kätäläkdek üydä yürägi sıqilib ketär vä sekin bāqqa çıqardi; āq, härir gülbārglärning xuddi quş pätidäy uçib tüşişlärini vä song cacci quşlär kabi āhistä yergä qonişini körib, bu bir lähzälük gözällikdän köngli zavq-şāvqqa tolib ketär, ümrining behüdä ötäyātğāni haqdägi öy-xayāldän āstä-sekin fāriğlänib bārärdi. Bälki, mänä şu sābāb bağ bilän Sāmändärni bir-birigä yaqın qilib qoyğändir?! Bağ häm Sāmändärning nāzäridä ungä örgänib qālgändäy edi. Uç yildän beri u bilän sühbätläşär vä Sāmändär özi yengil tärtğāni säyin bağ häm taşländiqligini unütäyāpti, mengä dārdlärini äytib beräyāpti deb öylärdi. Çünki u kirgändä dāraxtlär ungä nelärdir deb, şivirläy başlärdi vä uning köngli häm āvāzsiz şitir-şitirlärgä, çäh-çählärgä tolib ketärdi. Şunday lähzälärdä Sāmändär bağ bilän özining qalbi āynän bir nārsä ekānligigä sirä häm şubhä qılmasdi. Sāmändär ātäsining ātxāna devāri tägidän yälpiz terib kelgānini vä özining bārrä gül bedägä tā çāpāni höl bolğunçä ağnāğānini, mäysä qulāğidägi yāmğir tāmçiläri uning

³¹ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

boynidän içigä tüşib, qıtıği kelgänini arzıqıb eslärdi. Bedägä ägnägäni xuddi lyäpiz sälingän şorvä hididäy uning e'zázli xátiraläridän biri edi. U başqa, heç qayerdä, heç qaçân oşä küngidäy zavq bilän, şadlıgidän qıyqırıp, özini bätämäm baxtli vä erkin his etmädi.

Täläbälik yilläri táqqa çıqıb, mäysälärni körgändä bäläligi tutıb ketgän, mäysälärgä mästänä-mästänä ägnägändi, lekin bu ägnäş ungä bedägä ägnägänçälik zavq bermägändi.³² Bağdägi mäysälärning qulf urıb yäşnüb yätgänini körgändä Sämändärning yaşlık xumäri tutıb ketär, lekin u endi bälä emäs edi, äträfdägi bäländ-bäländ binälärdän äyällär vä erkäklär ermäk üçün şunçäki bağni tāmāşā qılıb otirişär vä esnüb qoyişärdi. Mänä endi bu mänzärälär u ädätdägidäy däm alış künlärining biridä kitāb oqıb yätgänidä, bulut içigä yäşiringän quyāş kabi xayāligä balqıb çıqqan vä bütün xátiralärini yarıtib yubärgän hämdä gāh bälälikkä, gāh átäsi yälpiz terib kelgän ālis āqşāmgā, gāh qarāvsız qālgän bāqqa oxşab ketädigän äcib bir xátiraning tārini çertib yubärgändi. Sämändär bu tārning könglidä bārligini ilgäriläri häm sezgändi. Endi esä bu öyçän vä xazin āhänggä qoşilib, özi häm sārkaşlık vä öyinqarāqlıq bilän ötgän, lekin hāzirigä qarägändä mazmünlirāq vä baxtlirāq bolgän bälälik köçälärigä vä oşä ālis āqşāmgä mänä bu taşländıq bağ ārquali ötib bārärdi. Bağ endi ungä fāqat xátiralär mākāni emäsdi, bälki, ümrining bir qısmi häm edi, kim bilädi, ehtimāl ümrning äynän özi hämdir.

XAZÂNREZ

Küz qandäy kelgänini Sämändär deyarlı sezmay häm qāldi. Mezän äyining başläridä säfärgä ketdiyü, on künlärdän song qaytib keldi. U qaytib kelgän küni şähärgä yāmğir yāqqandi. Yāmğir şu dārəcädä yengil yāggändiki, ediki, göyā kimdir bütün şähär üstigä höl römālçäsini bir silkitib ālgändäy edi. Şähärdägi dāraxtlär häli öz rāngini yoqātmagändi. U keçqurun bağ äylängäni çıqdi-yü, tång qāldi: bu yerdä küz allāqaçän başlängän, qurigän nāvädälär çirt-çirt üzilib tüşärdi. Endi bağ yāzdägidän häm körä äyänçli tüsdä edi. Yāmğir tāfti äräläş yer hidi keläyätgän bolsä-dä, Sämändär köprāq küyindi hidini sezärdi. Bu hid fārrāş äyäl bälälär bağçäsi äträfini süpüräyätgändä bağdän uçıb bārgän xazānlärni yāqıb yubärgän cāydän - keksä yāngāq dāraxti tāgidän keläyätgändi. Sämändärgä bu hid nāxüş nārsädän dārəkçi bolib tuyuldi.

Bir häftälärdän song stālidä üç dānā nāmāzşām gülining solib yätgänini kördi-yü, nāgähän küz kelgänini vä bungä özining işāngisi kelmäyätgänini ānglädi. Güllärni

³² Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

üç kün âldin qızı bälälär bağçasidän - gülzârdän üzib kelgändi, song âtäsigä maqtanib körsätgän edi: qızı gülni hädeb iskârdi. Sämändär hättâ aqli yetmägän gödäk häm gözällikkä bunçälär şâyda bolışini körib, häyâcânlanib ketgändi. qızining yüzi häm endiginä açılğan ğunçädäy yaşnâb turârdi; qızı uning kitâbläri bilän âvârâ bolib, gülni stâl üstidä unutib qâldirgän, U keltirgändä güllärning sargış gülbârgläri häli sölim edi. Sämändär üç küncä âldin güllärni stâlidä körib, uxlâb yâtgän üçtä gödâkkä oxşâtgändi; endi esä, qâvcirâb qâlgändä ulâr bälälärgä yänä häm köprâq oxşar, fâqat ulärdä häyâtdän äsar häm yoq edi. Güllär qurib, mällä tüsgä kirgändi. Sämändärning ulärgä köngli açışdi-yü, stâli üstidän âlib taşlägisi kelmädi; güllärning birântä häm bârgi tökilmägändi, ulâr ölim bilän mârđânâvâr cäng qılgändi. Bu yil küz, uning nâzâridä, bâşqaça keldi. Endi tökilâyâtgän xazânlârni U küzning tiriklik vâ ölim haqıdägi qasidäsi deb emäs, bälki härir köyläk kiygän, xayâlidägi vâ bağdägi musiqagä mâs raqs tüşâyâtgän fâriştälâr deb oylây başlädi. Sämändär keçqurunläri işdän qaytar ekän, trâleybüs derâzäsidadän bârgläarning qandäy tökilâyâtgänini körib, yürägi ârzıqar, ulärning bunçalik tez tökilâyâtgänidän häyrätgä tüşârdi. Ävtâbüs vâ trâleybüs şârpäsidadän yol boyidägi dâraxtlärning bârgläri düv tökilärdi. Keçki quyâş şu'lâsidadä Sämändär bârgläarning qandäy yältirâb ketgänini vâ hävâdä uzâq pirpirâb turgänini körgändä, bir pâytlâr qandäydir kinâdä körgän dengiz çâğälâyläri esigä tüşârdi. Çâğälâylâr häm köm-kök dengiz üstidä âğirliklärinä gâh ü- gâh bu qanâtigä sâlib uçâr vâ tângi quyâşdä ulärning âppâq qanâtläri cilvâlänib ketârdi. Tökilâyâtgän bârglär esä qandäydir ülkän idişdän üzlüksiz tökilib turgän täftsiz mitti yulduzçälärgä oxşardı vâ hävâdä uzâq pirpirâb turib qâlârdi. Sämändär şundä tanış yâş şâirning küz haqıdägi sâtrlärini eslärdi vâ xayâlän bu sâtrlârni tâkrârlâr ekän, şe'rdägi taşbehdän hämişä häyâcângä tüşârdi.

Bä'zidä derâzädän sârâtândä özi bir-birigä tumsuqlärini tirâb, bağläb qoyılğan qayıqlärgä oxşâtgän şâx endi şip-şiydäm bolib qâlgänini körib, qayıqlâr dengiz boylâb qayâqqadir süzib ketgän, körfâz boşâb, endi fâqat feruzä dengizginä qâldi deb oylârdi.³³ Bu dengizdä häm tez-tez borânlâr bolib turâr, uni qâp-qâra dâvüllâr qâplâr, qıyqırgänläridä tödä-tödä bulutläрни qaydâdir quvib ötib qâlâr, cälä pâyti esä bağdägi xazânlâr râstdän häm qayıqçalâr kâbi qayâqqadir âqıb cönârdi.

Sämändär köngligä âqıb kirâyâtgän şu taxlit keçinmälârdän özini mäst bolib qâlgändek sezârdi. U bu tuyğulâr qalbigä âqıb kirgän säyin mülâhazalırâq, mülâyim, dilgir bolib bârâyâtgänini änglärdi vâ hâzirgi häyâti ävvälgi häyâtidän mazmunlırâq

³³ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

tuyulardi. U ävvälläri yillab birän märtä häm çin yüräkdän ğussägä tüşmägänini, häyrätlänmägänini tääccüb bilän eslärdi. Vähälänki, oşändä häm şu bağ bär edi. Küz oşändä häm xuddi şundäy sirli tuyulardi. Səbäbini oylardi-yü, tägigä yetä älmäsdi, lekin mening bunçälilik xazänriştä bolib qalışimgä oşä särätändägi yälpiz salingän şorvä hidini eslägänim səbäbçi boldi, bolmäsä, men bu älämdä ğaflätdä ötib ketärdim. Bu gözällikläрни sezmäy qälärdim, deb oyläy başlärdi. Bä'zidä esä küz häm, bağdägi sükünät häm, xazänläarning raqsgä tüşäyätgäni häm, könglidägi keçinmälar häm vä özi his etäyätgän bätiniy gözällik häm - hämmäsi könglidägi oşä tügänmäş qoşiqning dävämidäy bolib tuyulär vä oşä qoşiq könglini endi tábärä zäbt etib äläyätgänini sezib qälärdi. U küzning ästä-sekin üyigä häm bästirib kiräyätgänini däf'atän sezib qälärdi. Bir äyçä äldin xazän bağning özidä üyilib yätgänini körgändi. Bir neçä kündän song esä xazän üy bilän bağni äcrätib turgän päncärädän ötib, yolkägä häm sirğälib ötgänini kördi. Bir häftädän song esä keçäsi dävuul boldi. Ertäläb u işgä ätlänäyätgänidä dählizdä ikkitä xazän yätgänini körib qälärdi vä şundä küz hättä üygä häm bästirib kirgänidän xursand bolib ketdi. Xätini esä uning keçäsi deräzäni açiq qäldirgänidän năräzi bolib, xazänläрни süpurib äldi-dä, axlät çeläkkä täşläb yubardı, song xuddi yuqumli käsällikning çayini täzäläyätgändek dählizni yaxşiläb ärtädi. Sämändär şundä bu xazänlä bağdän mening üyimgä mäddäd izläb uçib kelgän degän öygä bardı. Lekin bu öyini xätinigä äytib masxara bolışdän qorqdi.

Sämändär bir keçäsi deräzä qattiq taqilläşidän uyğänib ketdi. U yätgän çayidän şaşib turdi-yü, gärangisib deräzäni vä yuqqa yäğaç tosıqni açdi, yuzigä yämğir hidi, song tāmçilär urildi. U zim-ziyä tundä deräzäni qäqqan kişini qıdırib älänglädi, lekin heç kim yuq edi. Şundä u deräzä mening xayälimdä taqillägän deb oyläb, xätircam tärtädi. Biräq ertäsigä yänä kimdir deräzäni şaşib qäqdi. Sämändär deräzäni açib heç kimni körmädi. Yänä yämğir äräläş xazän hidini sezdi vä endi özidän xavfsiräy başlädi. Fäqat üçinçi künginä «bezäri»ni tutışgä muvaffaq boldik bu - deräzäsi yänidä ösgän keksä örikning şaxçäsi edi. Şämäl turgändä şaxçä silkinib deräzäni taqillätardi. Sämändär şaxçäni uşläb körib, uning ğadir-büdir, sāvuy ekänini sezdi: şaxçädä häyät äsəri sezilmäsdi. Äzbärayi şaxçägä rähmi kelgänidän uning bändini bir-ikki silädi-yü, şaxçägä teginmädi. Uning näzäridä küz özini bezävtä qılışgä haqqı bärday edi. Şaxçä özini eslägänidän xursand häm boldi. Bir küni işdän qaytgänidä şaxçaning üzib älingänini, qära çirik postläği qoli kesib älingän yengdäy äsilib turgänini kördi-yü, bu xätinining işi ekänini bildi. Ertäläb xätini bir häftädän beri deräzä taqilläşidän uxläy älmäy çiqayätgänidän nälingän edi. Sämändär şundä xätini bilän özi äräsidä kättä çär päydä boläyätgänini änglädi: bu çär

tábärä kättäläşib bärärdi, nazaridä xátini heç qaçan özini tüşünmägändäy tuyulib ketdi. “Gözällikni boğib qoyış häm, gözällikkä nisbätän kuç işlätiş häm yer yuzidän häyät ildizläri ni suğurib taşlaş bilän bäräbärdir”, - deyä oylädi Sämändär qandäydir kitäbdän oqıgän sözlärini xátirläb. Sämändär şu künlärdä bütün vücudigä qaydändir keläyätgän xazin ähänqlär singib bäräyätgänini sezärdi, bu ähänqlär qarävsiz bağdän täräläyätgändäy edi.

Sämändär vücudidä qandäydir täräng tärtilgän tärilär bärü, tärilär bağdän keläyätgän ähänqlärgä äks-sädä beräyätgändäy tuyulärdi. Bä'zän tärilär göyä tänbur tärilärdäy göngülläb ketärdi. Bä'zidä esä yämğirning bağni häfsälä bilän çömiltiräyätgänini deräzädän tāmāşä qilib turär ekän, yämğir özining könglidägi ğubärlärni häm yuvib ketäyätgänini his etärdi.

Äktyäbrning ikkinçi häftäsidadä kün birdän isib ketdi.³⁴ Yerdän, aynıqsä bağdän buğ vä hävur kötarildi. Hävurdän çirik xazän hidi anqırdi. Hättä ädämlär köyläkçän yürä başlaşdı. Bu mävridsiz härärätgä äldängän bağning çekkäsidadägi mäysälär yänä qaytadän yäm-yäşil bolib baş kötarädi. Sämändär işdän ertarâq qaytarkan, quyâş häli bätmägän, mäydäläb yämğir yağardı. Bütün şähär rütubät qoynidä edi. Sämändär işxâna yänidägi xiyäbän äräläb ketä başlädi. Xiyäbän ortäsidadägi fävvarä äträfidadä ädämlär gäv cum edi. Yämğir tāmçiläri başqa kündägigä nisbätän bugün negädär ädämlärning zavqını qozğätib yubärgändi.

Tāmçilär yüzlärdän äqıb, yäqalärining içigä kirib ketäyätgän bolsä häm negädär heç kim cüncikmäsdä. Yämğir tāmçiläri ilıq vä rāhatbaxş edi. Sämändär fävvarä yänidä tāmçilärgä käftini tutib turgän yäşil yämğirpoşli yetti-säkkiz yäşär bäläning başidä täcdäy päriläb turgän kāmäläk yäyini körib, häyrätlänib bir zum yöläk ortäsidadä toxtäb qaldı. Kāmäläk bäläning başidä täcdäy yaraqlär vä tāmçilär fänidä tāvus pätidäy cimirläb ketär edi. Başidä täc bäriligini bäläning özi häm bilgändäy, yuzidä, közläridä gurur vä häyrät cilvälänärdi. qoli bilän yämğir tāmçilärini quçaqläb älmäqçidäy şaxti bär edi uning. Säldän keyin bälä kätäk-kätäk säyäbän kötärän änäsi bilän zinädän kötarilib ketäyätgändä kāmäläk yäyi bäläning beligä äsilib qaldı. Bu gözäl mänzärä edi. Bälä häm yämğir tāmçilärigä yuzini tutış üçün bir zum toxtagändä kāmäläk bäläning yämğirpoşli bilän uyğunlaşib, yaxlit bir sürät yäsädi. Endi kāmäläk bäläning belidä qılıçdäy äsilib turärdi. Bälä esä änäsining tärtiläşlärigä qarämäy hämän yuzini äsmängä tutib turär, belidä esä rāngin şämşir öynäqlär, bälä häräkätigä mäs qılıç bir yoqalıb, bir päydä

³⁴ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

bolardı. Sämändär tåki bälä zinädän ğayıb bolgünçä ungä mähliyâ bolib qarab turdi. U köpdän beri bundäy mänzäräni körmägäнди. Körgän bolsä häm pärvâ qılmagäнди; älti äyçä äldin täbiät in'âmi bolmiş här bir mänzärädä insänni pâkläydiğän qandäydir sinâät bär deyişsä, U oşä kişining üstidän mazax qilib külgän bolardı; häzir esä taşländiq bâqqa qarab, özini kâşf etär ekän, ğäflätdä bunçälilik uzâq qâlib ketgänigä häyrân bolardı. Kämäläk endi zinänig özidä qâlgän vä yengil hilpiräb turardı. Sämändär xiyâbandägi fävvärälärdä päydä bolgän yänä bir neçä kämäläkkä közi tüşdi. Fävvärälär yuqârigä ätilär ekän, yâmğir tãmçilärigä urilär, yâmğir tãmçiläri esä özidän räng-bäräng kämäläklärni tärätardı. Quyâş qıya bätâyâtgänidän Sämändär turgän câydan fävvärä üstidä lāvülläb ätirgüllär açilgändäy bolib körindi. Fäqat bu ätirgüllärning gülbärgläri türli rängdä edi. Fävvärä ätirgüli yâmğir tãmçilärini yengib, bir yuqârigä kötärilär, şundä ätirgülnig yaşil gülbärgläri köpâyär, bir päsgä sällänib egilär vä qızıl gülbärgläri lāvülläb ketardı. Sämändär bir neçä sâniyâ qâtib turdi vä yürägi hapqırıp ketdi, nâzäridä fävvärä üstigä äsmändän quçâq-quçâq ätirgüllär yâğilâyâtgändäy boldi. Xiyâbandägi mäysälär yaşil köyläk kiygän bälälärdäy zavq bilän yüzlärini çäyişärdi.

Sämändär bekät tãmân bärär ekän, yänä ikki märtä burilib fävvärägä qaradi. Endi u yerdä kämäläk cilvälänmädsi.

Sämändär keyingi künlärdä häm şu mänzärälär tä'siridä yürdi. U bähärdä yâki särätändä emäs, äyni bütün bärliq xazân bolışgä, çirişgä, solışgä yüz tutgän fäslä äz qalbidägi fävvärä üstigä tüşâyâtgän güllärni körgänidän xursänd edi.

BÄHÄR GÜLLÄRI

«Büyüklük vä gözällik hämişä yänmä-yân tursä keräk», deb öyläy başlädi Sämändär şähärdä öriklär gülläb, yöläklärni äq-qızğış gülbärgläär qâpläb älgän vä könglidä özidän körä ülügrâq bir şicâät uyğänâyâtgänini änglägän, här bir gözällik bütün täräväti vä füsünkârligi bilän köngligä äqıb kirâyâtgänini his etgän päytlär Bağ bähär kelişi bilän birdän özgäçä yäşillänib cönägäнди. **Sämändär hättä ötgän yili qurib yâtgän dărăxtlärning qävciraigän şâxläridä kürtäklär ösib çiqayâtgänini körgäнди.**³⁵ Gärçi çirkin hidi hämân tärälib turgän bolsä häm, endi bağdän köprâq kökät hidi kelardı; bir yävvyäi gurur bilän açilib yäşnägän änvâyı güllär häm bağgä özgäçä füsünkârlük bägeşlängäнди. Güllärni, aynıqsa, yälpizni körgändä Sämändär zavqlänib ketardı. Yälpizlär häm bu yil här yilgidän köprâq edi. Bälälär bağçäsüdän äqıb kelib, bağning etäginä äylänib ötädigän arıqça ätrâfidä bir qulâçça câyda yälpizlär gürikläb ösib

³⁵ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

çıqqandi. Bu çây keksä cökä dârxatining ârçasidâ, közdän pänâ çâyda bolgäni üçün yâlpizni bu yil heç kim yülib täşlämägäнди. Sämändär bağdägi gözällikdän ruhi tinıqlâşib bârâyâtgänini sezärdi. U könglidä uyğänâyâtgän tuyğulärning bulâqlärini bağdän tâpgändäy edi. Endi U här küni bağgä çıqar vä yärim säätçä bağni äylänär, könglidä birdän heç kimgä äytib bolmäydigän keçinmälär päydâ bolâyâtgänini his etärdi; bu keçinmälär şunçälik näfis ediki, Sämändär bu näfislikni bexâsdän yoqâtib qoyışdän qorqqanidän âhistä qadamlär bilän yürär: köksidä cüdä nâzik güllärdän terilgän güldästäni kötärib yürgängä oxşardı. Sämändär öz xayâlidän vä bağdän tärälâyâtgän âläm bilän uyğunlaşib bârär, uyğunlaşgän säyin qalbidä köprüq täşnalikni his etärdi. Sämändär bir neçä äydän beri zärif tuyğulär bilän yaşardı, U bu tuyğulärni qayta yoqâtib qoyışdän qorqar vä şuning üçün här lähzä qarşisidägi qarâvsiz bağning bittä gözäl tāmānini kâşf etär vä tåbārâ u bilän uyğunlaşib bārärdi.

Bir küni işdän qaytib, xätinigä xänäsini bağgä qaragän deräzäsi âldigä çây qıldirdi: stålني taxtlâb bolgäç, âramkürsigä çökkänçä, bağni tāmâşâ qılâ başlädi.

Xätini çây âlib keldi; izidän özi häm kürsi keltirdi-dä, erining yänidä otirdi. Tosıq pāncärâ bilän qatâr qilib ekilgän, lekin qarâvsizligidän şaxlärni pāncärälärdän âşib tüşgän güllär ulärdän ätigi bir neçä qadām näridä yāşnâb yâtärdi.

- Güllär negädir bu yil başqaça açıldı, - dedi xätini ungä qarämäy. - Negädir bu yil köngilgä cüdä yaqındeک tuyulâyäpti.

- Här yili häm şundäy açılärdi, - dedi Sämändär, - fâqat biz e'tibâr bermäsdik.

- Bilmädim. Här qalây, bu yil cüdä başqaça, - dedi xätini, - qarab tursäng, här bir gül pāncärälärdän başini uzätib qarâyâtgän qızalâqlärgä oxşâb ketädi.

- Toğri, ulär bilän bälälär ortäsidad qandäydir oxşaşlik bâr, - Sämändär xätinining tâpqırlıgidän zavqlänib ketib, ungä külib qarab qoydi. Xätini uning gäpini deyärli eşitmädi häm. U özining täässürätlärini birdän gäpirib qâlišgä âşıqardi, çâği. - qarab tursängiz, güllär häm bir-biri bilän cüdä berilib gäpläşâyâtgängä oxşaydi; - dedi yänä xätini, - qulâğinggä qıqır-qıqır külgänlärni eşitilgändek bolädi, ägär birän gül tebränib qâlsa, hämmäsi birgä qoşilib tebränişädi.

- Güllär häm xuddi biz käbi yaşäydi. Toğri, bizgä qarägändä qısqarâq, lekin yaşäydi. Ädinlärni gülni mä'suqa qızgä oxşätışgän. Qarang, qandäy gözäl. Sämändär äruzdägi ikki bāytني barmâq âhängigä sâlib oqıdi.

- Bu kimdän? Bizdä âdāmni gülgä oxşätmaydi, şekilli, - dedi xätini, - men âdāmni gülgä oxşätışni qandäydir yāpân yazuvçisidän oqıgänman.

-Båbürdän. Men häm ilgäri şundäy oylärdim, - dedi Sämändär vä xâtini bir päytläri özi bilän ädäbiyâtlärgä münäsäbät mäsäläsidadä heç kelişä älmägänini eslädi. - Lekin toqqız äy äldin Näväiyini oqıy başlägäç, bu fikrimdän qaytdim.

- Ädäm gülni körgändä könglidä nimädir tuğilädi-yü, song darräv yoqälädi, äftidän, U yoqälmasa keräk, bizning özimiz unutsäk keräk, - dedi xâtini yänä gülzärgä qarab.

Sämändär xâtinigä häyrätlänib qaradi.³⁶

- Bä'zidä gülni körgändä köngling şundäy yaşnáb ketädiki, birdän yäşärib qalgändäy his etäsän özingni. Şundä özing-özinggä xunük körinib ketäsän, birdän başqaça yäşäging kelib qälädi.

Sämändär xâtinigä bättär häyrätlänib baqdi. Çünki xâtini uning könglidä keçäyâtgän, U bir neçä äydän beri tüşünib yetälmägän närsälärni cüdä säddä qilib tüşüntirib bergän edi.

Birdän xâtini bilän özi ortäsidadä cär qurgän oşä küz äqşâmini eslädi. Bälkim, oşä cär ulärni äyriçä qilib yaqınläştirgändir? Cär köp närsälärgä tosıq bolgän-ü, lekin ulärning äynän bir närsäni his etişlärigä, äynän bir närsä haqıdä bir xil fikrgä kelişlärigä yol açib bergändir? Här qaläy, Sämändär hâzir hicälät tärtdi.

- Râstdän häm, äq ätirgöl gözäl bir qızgä oxşaydi, - dedi U özining qizarib ketgänini xâtinidän yäşiriş üçün. - qarang, änä u gülbärgläri - qat-qat saçläri, qızğışraq yälligi bär gülbärg esä yüzi... Saç yüzni ähistä hävuçläb turibdi... gözäl bir hikâyä çıqarkan... Nimä dedingiz? Sözgä üstä bolsäm, özim yazärdim.

Xâtini ungä yäyräb tikildi. Sämändärning häyəcâni ungä häm köçgändi, yüzi qızil tümän çänglänib ketgändäyin, küçsizginä qızardi. qızı eşikdän yügürüb kirib, özini änäsining quçağigä täşlädi.

- Äyicän, men älämüşük küydim, - dedi U tilini yäsäb, erkälänär ekän. Änäsi uning başını silädi. Lekin gülzärdän köz üzümäy:

- Güllärning nâmını cüdä tåpib qoyişädi-dä, - dedi, - tugmäçägül, gülibeär, qırqägäyni, äqqaldirğäç... râstdän häm, qaldirğäçgä oxşaydi. Qızligimdä mengä nuqul äqqaldirğäç sävgä qılıssa, deb ärsü qılärdim.

- Men esä ätirgöl sävgä qılğanman, - eslätdi Sämändär, xâtinini ilk bär äppäq kök gülli köyläkdä uçrätgäni köz äldigä keldi. «Râstdän häm oşä päyt äq qaldirğäç gä oxşardi», oylädi U däf'atän.

³⁶ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

- Toğri, - dedi xâtini, ungä bir köz taşladı-yü, uyälib älib qaçdı. - Kärämğä oxşagän ülkän ätirgöl edi. Lekin hidi häligäçä dimäğimdän ketmäydi, oşä gülni esläsäm, negädür änävi ätirgüllär körimsiz bolib qälädi. Bälkim bu yaşlık xâtirasi bolgäni üçündür?

-Änävi güllär quyâşçalärgä oxşaydı, - dedi qızçäsi, deräzä raxigä äsilgänçä, qoli bilän päncärä ağnab yätgän cäydän körinäyätgän güllärni körsätib. U ätäsi bilän änäsi nimä haqıdä gäpläşäyätgänini därhâl ängläb älgän edi vä uning çäräs közläri häm häyrät, häm gödäklük äräläş pärläb turärdi.

Sämändär qızı körsätgän tāmāngä qarab, sarıq mâyçeçäklärni kördi.

Mâyçeçäklär mitti quyâşçalär käbi yaşnab turärdi vä hâzir Sämändärning közigä bu mitti quyâşçalärdän täräläyätgän nurlär bütün bağni çäräğän nurlärgä toldirib yubärgändäy boldi.

U qızning gäpidän entikib ketib, uni qattıq quçib äldi. Özining häyəcändän yaşlängän közlärini xätinidän yaşiriş üçün közlärini ähistä yumdi. Birdän köz äldini yältiräb turgän örgimçäk uyäsidedek tör qäpläb äldi; torning här bir kätägidän yaşıl şu'lälär tärälärdi. U qäbäğini äzginä häräkätgä keltirişi bilän yaşıl şu'lä älvänläşär vä bütün köz äldi qıp-qızıl ränggä tolib ketärdi. Bu uning yüzigä tüşäyätgän quyâş nurlärining kiprikläridä äks etäyätgän cilväläri edi. Xätini ungä xuddi bir endi köräyätgändek qarab turär, quyâş nurläri erining yüzini äppaq ätirgöldäy yaşnätib yubärgänidän däf'atän häyrätgä tüşgändi. Sämändär közlärini açgändä xätini özigä tikilib turgänini kördi. Könglini xätinining közläridän täräläyätgän häyrät vä färäğät egällädi. Özi häm xätinigä häyrät bilän bağdı. U heç qaçän xätinining könglini özigä şu däqiqadäğidedek hämähäng vä yaqın his etmägän edi.

U deräzä äldidä yüzini sönäyätgän äftäbgä tutgänçä otirärdi. Xätini bilän qızı äşxānagä ötişdi. U yerdän qızining qandäydir qoşıqni xirgäyi qıläyätgäni eşitildi. U kürsigä yäxşiläb cäyläşib äldi.

Xavädä kökät hidi äräläş gül hidi bär edi.

Quyâş Ufq ärtigä yaşirindi. Ufq älvän ränggä beländi: hâzir feruzä äsmän fänidä bu räng cüdä tinq vä rävsän edi. Feruzä rängdän häm älvän rängdän häm müsäffälük tärälärdi.

Ü Ufqqa qarab otirgän küyi beixtiyär bir yil müqaddäm kürsdäşläri bilän bir dostining qabrigä bārgänläri eslädi. Märhum tengdäşläri içidägi eng yüvāş vä kelişgän yigit edi. U mäsīnäsidadä tösätdän fäciäli hälāk bolgändi. Sabāqdäşläri bilän yetib bārgändä Märhumni endi çiqarişayätgän ekän. Märhumning bārvästä gävädäli ätäsining

yiğisi Sämändärning yüräk-bägrini ezib yubársä häm negädür Sämändär yiğläy älmägändi. Bu xabar bütün tengdâşlärini tösätdän esänkirätib qoygändi. Ulärdän heç kim yiğlämädi. Hämmä başını egib turävergändi. Bu başqalärgä şumşuk qorinäyätgän bolsä-dä, yiğläşäyätgänlärädän käm qayğurişmägändi.

Sämändär Märhumni kömişäyätgändä äppâq mätâning içidän uning yüzini körgändek bolgändi: yüzi häm äppâq edi. Keyin kömib bolışgäç, kimdir qabr başığä bir tuväk sarıq ätirgöl qoydı. Sämändär oşä küni gülgä unçälik e'tibâr bermägän edi. Birâq ertäsığä yänä sabâqdâşlärini bilän qabrgä barişgändä, keçägi güllärning içidä fâqat bittäsiginä bir keçädä qâvcirab qâlgänini kördi. Başqa güllärning gülbärgläridä häm sölimlik äks etsä-dä, ulärdän häli häyât näfäsi üfürib turärdi. qurib qâlgän gülning gülbärgläri häm tökilib, qabr ätrâfigä sâçilib ketgän edi. U oşä küni gül bilän ädäm bir-birigä cüdä oxşaş ekänligini his etgändi. Bir kün äldin qoyib ketgän güllärdän biri qabr başidä bir keçädä tökilib bolgäni uning xayâlidän heç ketmädi. U märhumni eslägän säyin köz öngigä uning äppâq, kelişgän yüzi kelär vä ölimigä işängisi kelmädi. Lekin u märhumni esläşi bilän häyât vä ölim äräsi bir qadäm ekänligini his qılar, özini häm qâvcirab bäräyätgändäy sezär vä vähimägä tüşärdi. song U bu tuyğugä könikib qâldi. qaçân gül bilän qabrni yänmä-yän körsä, häyât bilän ölim äräsi bir qadäm ekänligi esigä tüşär, gül vä qabr, märhumning yüzi heç xayâlidän ketmäy qâlärdi. Uning xayâlidän ästä-sekin gül, qabr vä märhumning äppâq yüzi uyğunlaşib ketdi: näzäridä ävväl märhum güldäy qâvcirab tökilgän, izidän esä gül tökilgändi. qabr bilän gül äräsigä ätirgölning sarıq gülbärgläri tökilib tüşärdi. Oşä päytdä u sarıq ätirgöl bilän qabr öräsidägi bu qadär mütänäsiblikdän häyrätgä tüşgändi.

Bu mänzäralär mänä endi U xuddi Ufqqa tikilib turgändäy, xätiraläri deräzäsidadän ungä tikilib turärdi.

Hâzir häm u Märhumning yüzini esläşi bilän xätirasigä lip etib gül vä qabr qalqıb çıqdı. Şundä u ölimning bir qadäm näridä turgänini his etdi-yü, ümrning bunçälik qısqa ekänligidän birdän vücudini titraq bâsdi. «Bu ikkäläsining äräsi bunçälik yaqın, - deb oylädi u, - ädäm bir märtä toyib näfäs älişgä häm ülgürmäydi». song Ufqqa qarab xätirasidägi vä könglidägi vähimäni quvmâqçı boldi. Birâq lävülläb yänäyätgän Ufqdä häm sarıq ätirgöl vä qabr päydä boldi. Sarıq ätirgölning gülbärgläri ähistä tökilär, lävülläb yänäyätgän Ufqdän qıp-qızıl çoğgä äylänib yergä uçib tüşärdi. U xayâlidän gül vä qabrni häydäş üçün közlärini yumdı; birâq gül vä qabr köz äldidän ketmädi; äksinçä, Ufqdägi qıp-qızıl äläv birdän äsäv şämäl girdäbigä tüşgän qıp-qızıl lälälärgä äyländi; lälälär U yâqdän bu yâqqa tebränär ekän, bir zum qâq ortädä turgän sarıq ätirgöl vä

qabrni yutib yubârâr, yänä gül vä qabr qalqıb çıqaverardi. Sämändär bundän lärzägä keldi: bu mänzärä xayâlidä endi üzlüksiz ädvâm etişini änglädi vä közlärini yänä qattıqrâq yumib âldi; şu дәqiqadä bu mänzärädä qandäydir huzürbaxş gözellik tärälâyâtğanini, köngli birdän hämmä närsädän xâli vä äyni дәqiqadä hämmä närsägä alâqadâr, özi, vücudi bilän köz âldidägi mänzäräning bir bolägi ekänligini, buni his etiş qalbidä tärähhüm vä zärif tuyğulär uyğätâyâtğanini his etdi. «Här bir insân qalbidä âläm bilän uyğunlaşışgä täşnâlik bâr, - deyä oylädi Sämändär, - bu täşnâlik xunüklük vä turmuşning kündälik tumänläri içidä gærçi yoqâlib ketgändäy tuyulsä-dä, U bâr, uning bärliğini bilish üçün insân öz qalbini izläb körishi keräk; insân ümrining mäzmuni äslidä änä şu täşnâlikdädir...».

Äsmän binäfsä ränggä kirgän edi; bağ üstidä sarıq ätirgülning bir dänä gülbärgidäy äy qalqıb turardı.

Sämändär bulärning hämmäsidadä terän bir ümümiylikni änglädi; U hämân qarâvsiz bağni - könglini tinmäy küzätardı.

Ü keyingi künlärdä özini häm gül deb öyläy başlädi; buni ävväl U bağdägi päncärä ârqaşidägi qarâvsizlikdän şâxlab ketgän ätirgülning hidi dimâğigä urilgändä, könglidä häm qandäydir bir närsä yaşnâb açilib ketgänini sezgän päytdä his etgändi; keyin bu oxşätiş uning miyäsidadä çarx urib äylänä başlädi vä Sämändär özining häm gül ekänligigä endi şubhä qılmay qoydi. Özini gül deb öyläş endi ungä bäckänä häm, beoxşäv häm tuyulmädi. Äksinçä, bu oxşätiş cüdä täbiyyädäy edi. Hättä U özining qalbidä qandäydir gül pârillâb açilgänini, bütün tänäsigä quçâq-quçâq hid tärätâyâtğanini sezgändäy bolardı. Bu gül uning näzäridä lälägä oxşardi. Läläning gülbärgläri hävuçidä bir tämçi şudring öynâqlardı; şudringdän tängning müsäffä häväsi tärälär vä Sämändärning vücudi bu gözellik qarşisidadä mädärsiz bolib qâlär, tänäsi huzur qılär, gül esä tábärä yaşnâb bârär, köksidä pârä-pârä çayqalär, bütün vücudi şu gülning näzik gülbärgläridek, âhistä titrâb ketardı.

Başqa bir küni U päncärä ârtidägi ätirgülni üzib âldi-dä, xänäsigä cönädi. qızı häli bağçädän qaytmagän edi. Xätini uning qolidägi gülni kördi-yü, tuväk keltirib berdi.

- Ümidäning xänäsigä qoyä qâling, - dedi U közläri yaşnâb gülni hidlär ekän.

Sämändär baş çayqadi; özi häm gülni şuning üçün keltirgändi. Gülni qızining xänäsigä tuväkkä qoydi-dä, qızining kәрävätigä otirib, uni tāmāşā qılā başlädi. Qızining gülni körüb, qançalik quvânişini öyläb, köngli yaşnâb ketdi.

Ü cilmäyib qoydi.

Yürägining quyuq tumänläri äräsidadan - qaravsiz bağdan bu körimsiz gülni tåpib ålgänidän xürsand edi.

Gül yålqınlänib, xånäni bezäb yubårgändäy tuyuldi. «qızimgä bu gülni sölitmä, deymän - deyä oylädi ü, - vä gülni qandäy pärväriş qılış keräkligini örgätämän”.

Sämändär gülgä qarab egilib ålgän, xätini esä eşikdän göyå xånädägi ikkitä gülni tåmaşå qılâyätgändäy gülgä vä erigä häyrät äräläş tikilib turärdi.

2.1.4. Apqån³⁷ - Çukur Hikâyesi³⁸

Çarrähädän ötişi bilän trålleybüs tez yürüb ketdi; endi yöl unçälik gävçüm emäsdi.³⁹ Trålleybüsni quvläb ötâyätgän yengil mäşinälär bä’zi-bä’zidä bir-birini ågahlantirgändek quvnåq signäl berib qoyardı. Trålleybüsdä yolåvçilär änçäginä; orındıqlär tolgän, ortädä häm beş-ålti yolåvçi tik turärdi. Zävål päyti bolgäni üçün trålleybüsning üstki tuynügidän izğirin yåpırilib kirär, årqadägilär cüncükib ötirişardı; biråq heç kim negädir tuynükni yåpişni xayåligä häm keltirmäsdi. Biz tik turgän håldä årqa eşik åldidä turärdik; såvuq şämåldän qulåqlärni himâyä qılış üçün pältålarimizning yåqalarini kötärüb ålgändik; bärçä yolåvçilärning yüzidä oyçän bir hårğınlik hükmrån, trålleybüsning güvilläşini äytmäsä, sükünät hükm sürärdi; hämmäning yüzidä länclik äräläş, åksäriyät hållärdä, qış künläri, bäyräm äräfäsidad bolädigändek qandäydir muztärlik kezinärdi; biz häm tüynükni kim yåpärkin, deyä, ungä yaqın turgän ådåmlärgä qaräb qoyär, lekin cimlikni buzişgä cür’at etålmäs, keyin bir neçä bekätdän song tüşüb qålişimizni oyläb, bu şärt emäs, deyä oylärdik. **Häydävçi quvnåq yigit edi; uning bütün dıqqati trålleybüsni häydäşdän häm körä käbinägä yaqın ötirgän ikkitä pöpükdekinä qızlärni küldiriş bilän bänd edi.**⁴⁰ Qızlär uning häzillärigä cilmäyib qoyişär, bir-birlärigä qaräb nimälärdir der, song xuddi sinäb körişmåqçidek häydävçini gäpgä tutişardı; umumän, yolåvçilärning änçä tünd yüzläridä häm kärnäy årquali hämmägä eşitilib turgän bu häzil-hüzilning yengilginä ålamätläri åks etär, köpginä yolåvçilär qızlärägä qarämäslikkä vä ulärni hicålät qılmäslikkä yåki işdän hårib çıqqan, yüräklärigä şundän başqa heç närsä siğmäyätgän, käyfiyätläri üziliş dārācāsiga yetgän tārdek tārāngläşib turgän bir päytdä bu beminnät köngilxüşlikdän äyrilib qålgiläri kelmäyätgändek közlärini tåşqarigä tikkänläriçä, miyiğidä sirlı qilib, külib qoyişardı. **Bä’zi keksä åyållär qızlärägä qaräb hömräyib ålişgän, ulärning loq qilib ålgän**

³⁷ <https://ziyouz.uz/ozbek-nasri/nazar-eshonqul> 15.02.2017 13:00

³⁸ Bu metin içinde yer alan koyu yazılı cümleler üzerinde cümle analizi yapılmıştır.

³⁹ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

⁴⁰ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

közlari häsäd yâki häväs bilän tikiläyâpdimi, bilib bolmäs, fäqat ändek sersübhä yüzläridä «şundäy häm ädâbsizlik bolâdimi» degändäy bädgümân ifädä qâtib qâlgändi.⁴¹ Äslidä, qızlarning hätti-häräkätidä, özini tutişläridä heç qandäy ädâbsizlik sezilmäs, ulär häydâvçining gäplärigä fäqat cilmäyibginä qoyişär, sävällärigä esä häydâvçigä qarämäy cävâb berişär, bir-biri bilän tez-tez köz uriştirib âlişär, suluv ekänlikläri özläri bilişgändäy yâki ädämlärning häräkätlärigä vâ yigitläri şäkärgüftärligigä könükib qâlişgändäy, özläri emin erkin tutişär, ulärning tinç çehräläridä bir äz kibr äks etib turärdi. **Ulär râstdän häm cüdä gözäl edi; göyâ trälleybüs içidä bir cüft gül qulf urib açilib turgängä oxşär vâ ulärning çiräyläri, tinç yüzläri küzätiş kişigä älläneçük huzur bäğişlärdi.**⁴² Qızlärgä yaqın ötirgän yaş yigitlä — körinişidän täläbälär, sürbetlik bilän tez-tez ulärgä ögirilib qaräşär vâ bir-birlärigä qaräb, sirli qilib tircäyışärdi. ulärning xulq ätväri, özläri tutişläri, xâxäläb külişläri yolâvçilärgä unçalik yâqmäyâtgän bolsä häm negädür bu qılıqlär unçalik ädbsizlik bolib tuyulmäs, äksinçä, ulärning külişläri-yü, sürbetänä tikilişlärigä qızlä äybärdäy, yigitlä qıqırläb külib yubärişgändä, qılar birän äyb iş qılışmädimikän degändäy hämmä qızlärgä qarärdi. Qızlä täläbälärgä e'tibär häm berişmäs, göyâ bundäy hädisälär ulärning bäsquän här qadämädä sâdir bolädigändek, küläyâtgänlärgä tākäbbürlük bilän köz täşläb, bepisänd yelkä qısib qoyişär, song yänä «qulf urib, sällänib» turışärdi. Biz hämrâhim ikkimiz häm qızlärgä bir köz täşlädigü, yänä öz xayällärimizgä ğarq bolib, täşqaridä lip-lip etib ärqagä yügürüb ötäyâtgän däräxtlä, simyâğaçlä, binälär, quyâşning songgi nurläri töşälip yâtgän köçälär, u yerdägi yolâvçilärni, eriyâtgän qârni, trälleybüs ötişi bilän, yügürüb köçäni kesib ötäyâtgän cimitdäyginä küçükçäni, yöl çetidä däräxtlä ärasidä qâr titäyâtgän qarğälärni küzätib bärärdik. **Yöl quruq bolsä häm bir häftä äldin yâqqan qâr yöl çetidä, imärätlär säyäsädä häli erimägän edi; gäh-gähidä yöläkdä qârborân oynäyâtgän tödä-tödä bälälärni köriş mümkin edi.**⁴³

Yolâvçilär äncä ğimirläşib qâlişdi: kimdir nihâyät tuynükni yâpdi; ğalä-ğävür başländi, yängi yolâvçilär çıqqan edi, trälleybüs içigä endi äncä cân kirdi; qızlä hämân kâbinä äldidä düğanäsining yüsidän öz äksini körmäqçidek, bir-biridän köz üzmäy tikilib turışärdi.⁴⁴ Täläbälär äncä tinçib qâlişgän, tepäläridä tik turışgän ortä yaşlärdägi ädämlärni körmäslikkä âlib, endi täşqarigä qaräb

⁴¹ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

⁴² Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

⁴³ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

⁴⁴ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

ötirişardi. ⁴⁵Trälleybüs serqatnáv kattä köçägä burildi; bu yerdä mäşinälär köp edi; köpläri xuddi bätäyätgän quyâşgä täqlid qılışgändek hälitdän çirâqlärini yâqıb âlgän edi. Trälleybüs beş metr yürmäsdän yol ortäsidadä birdän toxtädi, song yänä silkinib, yüz qadämçä, yürdi-dä yänä toxtädi. Şâfyâr häzil äräläş «Bir neçä minüt tänäffüs e'lân qılâmân» dedi vä şäräqläb külib yubardı. yolâvçilär bir-birigä vä trälleybüsning âldigä häyrân bolib qaräşdi; yüzläridä nârazilikkä oxşâş ifädä qalqıb çıqdi. Âldindägi keng yöl mäşinälär bilän tirbänd bolib ketgän edi; âldindä häm, ârquadä häm mäşinälär trälleybüsni tıqıb qoyışgän, ulär, âftidän, nimä gäpligidän bexabär tinmäy sigänäl berişardi.

- **Yol berk,- dedi häydävçi yänä kárnäy ârquali. yolâvçilär âläzäräk bolib, yân âtrâfgä qaräşdi:** ⁴⁶heç nârsägä tüşünmäy yänä cäylärigä otirişdi. Bir pästdä ârquadä häm mäşinälär qatârläşib ketdi; yolni kesib ötäyätgän trämväy yoli häm berkildi; çetdän qarägän âdäm bu yerdä trânsparť köriği boläyâpti deb oyläşi mümkin edi; beş — âltitä trämväy izmä-iz turib qâldi; göyâ nâmâyışgä çıqışgändek qatâr yolâvçi mäşinälär turardı bu yerdä; bir pästdä qıyâmät qâyim boldi — yüzläb mäşinälär signäl berä başladı. Xuddi bu hâl özlärigä yâqayätgändek bä'ziläri ätäyläb cân cäxdläri bilän signäl bäsardı; mäşinälär âräsigä tüşib qâlgän sârğış «tez yârdäm» nâcât soräyätgändäy yüräkni ârzıqtirib serenä çälär, peşânäsidadägi kökiş çirâq tinmäy äylänärdi, Bä'zi yirik yük mäşinäläri «yol ber» degändäy här dämädä «pâv» etgän tâvüş çıqarardı. Täläbälär häydävçigä nimädür deyişär, u «mümkin emäs», «mümkin emäs» degändäy yelkä qırsardı. Yänä ikki yolâvçi bârib, ungä nimäläridür tüşuntirgäç, häydävçi mäşinälär tıqılıb qâlgän yân verigä qarädi-yü, âldingi eşikni açdı. Täläbälär säbrsizlik bilän täşqarigä özlärini urışdı. Izidän yänä ikki kişi tüşişdi.

- Yäyâv ketämizmi,- dedi hämrâhim.

- Uzâq-ku — dedim men.

— Tüşäylikçi...

Biz turgän trälleybüs âldidä häm bir neçä trälleybüs bâr edi; biz mäşinälär âräsidadän zorğa sirğanib ötib, piyädälär yölägigä çıqıb âldik. Yüz qadäm näridä âdämlär toplänib turär, qandäydür yäşiltâp mäşinä yolgä uzun bolib köndäläng turib qâlgän edi.

- Nimä bälâ, äväriyâmi? — dedim men heç nârsäni tüşünmäy. Hämrâhim yelkä qırsdı. Biz âdämlär toplänib turgän cäygä bârib, ulärning âräsigä kirdik. Qandäydür küzâvigä brezent yâpilgän yirik härbiy mäşinä yân tãmângä qıyşâyıb turär, ârqa bälâni

⁴⁵ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

⁴⁶ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

känälizätsiyä quvürigä tüşib ketgän, yölning ikki çetidä ikki härbiy mäşinälärni toxtätib turardı. **Beştäçä yöl häräkäti xavfsizligi xadımları mäşinä äträfida äylänib, baş çäyqab yürüşardı.**⁴⁷ Yöläk birdän şäfyärlär, yolâvçılär bilän toldi. Hämmä bu yerdä uşlänilib qalgänidän nârâzi, lekin heç kim bu uşlänilib qalışning äsl säbäbçisi bolmiş härbiy mäşinädägilärdän emäs, köprâq özläridän, aynän şu yöldän yürüganidän, aynän şu yergä kelib, toxtäb qalışgä mähküm etilgän ülvägä ötirgänidän nârâzidäy edi. Bağı suluv qızlar häm bir çetdä turüşardı. Opqangä tüşgän härbiy mäşinä bu yergä qandäy köndäläng bolib qalgänigä heç kimning äqli yetmäsdä. Säbri çidäganlar sigäret älib tutätüşgä tüşdi. Tâpgän cäyini qaränglar , — dedi hämrähim cahl äräläş. Yänä kimdir sokindi vä kimnidir, äftidän, känälizätsiyä quruvçılarını «müttähämlär», dedi.

- Çäräk säätdän beri toxtäb turibmiz, — dedi yöläkkä yaqın turgän mäşinä şäfyäri.

Şu päyt yän tāmānigä «äväriyä» deb yāzilgän mäşinä kelib toxtädi. Mäşinädän tüşgän üçtä sariq karcāmāli ādām härbiy mäşinani äylänib, kördi-dä, şäfyärgä nimädä, dedi. Şäfyär baş irğab, mäşinä büdkäsigä kirib, qolidä qalin trās kötärib çıqdi. Äzginginä härbiy, äftidän, härbiy mäşinaning şäfyäri bolsä keräk, trāsning bir tāmānini mäşinägä ülädi, ikkinçi tāmānini äväriyä mäşinäsigä berkitdi. Vä yügürüb mäşinä kabinäsigä çıqdi-dä, «ketdik» degändek qol kötärdi. Trās sekin täräng bolä başlädi, härbiy mäşinä bir silkindi-yü, quvürdän bälāni çiqar-çiqmäs yänä qaytib tüşdi — şäräqlägän ävāz eşitildi, trās çiqib ketgän edi. Äzgin härbiy tüşib, trāsni qaytādän ülädi. Song mäşinägä çıqdi — mäşinä çiränib, uvlädi-yü, silkinib opqāndän çiqib ketdi, on qadāmçä ilgäri yürüb toxtädi, sariq karcāmāli ādām trāsni älib, äväriyä mäşinäsigä täşlädi.

Härbiy mäşinä sekin yölgä ongärildi vä näriräqqa yol çetigä bārib toxtädi. **Sariq karcāmāli kişi qandäydir belgi qoyilgän temir-lāvähāni opqāndän näriräqqa — mäşinälär qarşisigä älib bārib qoydi.**⁴⁸

Biz yügürüb, eng äldingi trälleybüsgä çıqdik; mäşinälärgä birdän cān kirdi, härbiyler özlärigä tegişli mäşinä tāmān qarāb kedüşdi; bārvästä yöl häräkäti xavfsizligi xādimi älä-bülä täyāqçāsini kötärib, yöl açıq degändäy işärä qildi: mäşinälär seli birdän häräkätgä keldi — trälleybüs birdän silkinib yürüb ketdi; bizning ārqamizdä yänä bāyāgi täniş qahqahälär eşitildi — täläbälär ortä eşik äldidä turışär vä özläriçä nimälärdä deb xixiläşär, göyā ulär yārim säätdän köprâq yöldä toxtäb qalgänläri häm, bāyāgi bir cüft

⁴⁷ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

⁴⁸ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

gülgä oxşaydigän qızlärni häm unütgändäy, bämäylixâtir külişär, ماشینلär seli esä tåbärä şiddät bilän şähär içigä qarab yügürär vä sekin ästä siyräkläşib, şähärning turli bürçäklärigä tårqab ketişmäqdä, göyå ulär häm yärim säätän ärtiq yöldä häräkätsiz qalıb ketgänlärini unitişgändäy, tezlik bilän ketib barişärdi.

2.1.5. Bepâyân Âsmân⁴⁹ - Sonsuz Gökyüzü Hikâyesi⁵⁰

Xat qısqa vä zärdäli edi — **“Äytoldi enäng ağır yätibdi. Cäni üzilmäsdän kel!”— bunaqa däğal cümlälärni faqat ämmäm yäzdirişi mümkin, başqa heç kim.**

⁵¹Päşşaning qanätidäy kelädigän şu bir pärçä qāğāzdä häm Äytoldi enängä nisbätän bir ümr tärk etmägän tä'nä-yu däşnāmīni, özining äzāliy münāsābātini bildiriş üçün “Äytoldi enäng” deyä istehzā qılgāni vä bundäy piçingü kināyälär faqat ämmämning qolidän kelişini xatni oqıgändäyāq tüşüngän edim: äsli mengä yängä bolgän, lekin keyinçālik dādām vä ānāmning xāhişi, säöyi-häräkāti bilän faqat mening emäs, özining yuvāşlıgi, cānsārākligi, tilidän “cānim”, “cānim” tüşmäsligi, teng-tāşlārimning hämmäsini “özimning bālām” deb erkālāşi tufāyli bärçä qışlāq bālälärining häm tutingän ānäsigä āylängän, ulär ulğayib, häyātning täşvişlārigä orälāşib qalıb, öz cucuqlārigä häm mehr berişgä vaqtlāri yetmäy qālgāç, Äytoldi enämning qışlāqdāgi här bir nāräsidadä mehr berişgä, könglini ālişgä, birāntä bālā āğrib, yätib qālgānini eşitsä, pişirıqlārü tābibçilikdän ändāk xābärdār bolgän ātäsidadän örgängän qaynātmälärni dämläb, bir päsgä bolsä häm körib, erkälāb kelişgä här qandäy mähäl, här qandäy fäslädä, izğirinü cāzirädä imkän tāpgānidän häyrätgä tüşgän, ümr dāftārlärining bir burcidadä hämişä üyining bir çetidä köçä toldirib oynāyātgän bālälärgä häväs vä ārzumänd tikilib otirädigän, āldidän ötgän här bir bālāni üyigä ālib kirib, qand-qurslär bilän siyläydidigän qıyāfädä saqlānib qālgän bu öksik köngil sāhibäsigä nisbätän mehrlāri yānāyām āşgän, men tengilärning deyārli hämmäsining xātiräsidadä qışlāq köçäläridä yār-yār äytib uzätib kelişäyātgändä şāmāl ālib qāçib ketgän romālī izidän yügürib yürgändä boyni-yu köksini bezāb turgän zebu gārdän cilāsidadä yüzi xuddi tolin āydäy yārişib ketgän kelinçāk bolib qālgän āyālgä nisbätän başqa heç kim här bir härfidä cānü cāhānni örtäydidigän iddāā bilinib turgän bundäy sözlärni yāzişgä cür'at etālmäsdi. Ämmäm xat yāzıbdimi, demāk, tutingän enämning āhvāli āğirliğı rāst. Yoqsa, ämmäm töşākkā mıxlānib qālsä häm meni bezāvtä qılışni, tutingän enāmni deb şähärgä xabar

⁴⁹ <https://ziyouz.uz/ozbek-nasri/nazar-eshonqul> 15.02.2017 13:00

⁵⁰ Bu metin içinde yer alan koyu yazılı cümleler üzerinde cümle analizi yapılmıştır.

⁵¹ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

yubârişlârigä râzi bolmäsdi. Enäm şorlik qolini sindirib âlgändä häm, keyin âyâğini âlâlmây bir qış ornidän turâlmägändä häm ämmäm bärçä yaqnlârimizgä bu haqdä mengä bir âğız bildirmäslikni täyinlägän edi. “Çivin çaqsa häm ciyänimni çaqırıp, särsän qılmänğlär, işdän qâldırmänğlär. **Duxtur âdämning vaqti yoqligini özlâring häm biläsizlär.**⁵² U esä duxturlâring kättäsi” deb hämmägä öz hükmini ötkâzgänini singlimdän eşitgändim. Tä’til päyti qışlâqqa bârgänimdä bir yildä sährâ cäziräsidadä qâvcirägän botädäy qurıb-soligän enämni körib, täfsilâtini eşitgänimdäyâq ämmäm şu yol bilän dünyädä cänidän häm yaxşı körgän vä bir ümr fâqat dârdi bilän yaşägän äkâsi – tutingän âtäm üçün Âytoldi enämдän oç âläyâtgänini vä tâki tirik ekän, bundäy qasâslär vä xorlâşlär, dâşnâmü tä’nälär dävâm etişini sezgändim. Ämmäm enämğä nisbätän cüdä şâfqatsız vä müräsäsiz edi. Enäm beçärä esä ämmämni körsä, özini qoyärgä cây tâpâlmây, käläväsini yoqâtib qoyâr, här qandäy häqârâtlı gâpini indämây başını egib eşitâr, tutingän âtämдän häm körä ämmämning tänbehidän çöçir, här bir sözini qânun, här bir işârasini, här bir härâkätini özigä nârâzilik deb bilâr, könglini âliş üçün cänini berişgä häm täyyâr edi. Ämmäm, gârçi enäm özining cämälâkdâş tengdâşlâridän, bälâlik soqmâqlâridä birgä oynâb ösgän düğänälâridän bolsä häm bu üydä özini xuddi qaynânälärdäy tutâr, kirä sâlib tægigä qalin, tâzä körpâçä taşlâşını nâmâyışkârânä kütib turâr, song ägâr ämäkim yâ erkäk kişi bolmäsä, xuddi bu üyning sâhibäsi vä bekäsidadä üyning törigä çıqıp otirâr, enäm esä tik turgänçä uning här bir imâsigä mähtäl turâr, ämmämning sänsirâb gâpirişigä qarâmây, “âpâcân” deb mürâcâät qılâr, bu üyning xöcası täbiätän özi kâbi yumşâq fe’l, yuvâş vä kâmgâp bolgän ämäkim – tutingän âtäm emäs, bütün qışlâqdä özining tutgän yeridän kesışı, zâhârlı tili-yü, kim bolışdän qat’iy nâzâr, âdämning betigä tik qarab, şârttä gâpirişi, âdâmlârnı yüzing-közing deb otirmäsliğı bilän nâm qâzângän ämmäm edi. Bâ’zidä dädäm, ämmämni müräsägä çaqırardı: “Hüv, Bibi Äynä, kelinni bunçâlik xorlämä. U üyning öz egäsi bâr. U üygä bârib erlik qılmä!” Şundäy päytlâri ämmäm birdän közigä yaş âlârdi: “Äğäcân, men küyib ketgänimdän şundäy qılâman. Äkämning yüzigä qarab, yürägim örtâb, cigärim quvrâb qâlâdi. Äkäm beçärä künmä-kün emäs, sâät säyin çökib bâräyâpti, tirnâqqa zâr ötâyâpti. Bu erkâtây kelinigiz esä tuğây demâydi! Äkämni başı egik körgän säyin kelinigizni ğicimlâb, ezğilâb taşlâgim kelâverädi!” Bu vâc dädämğä tä’sir qılâr, indämây qâlâr, lekin bâribir “Xüdâning işigä ärlâşmä”, deb qoyardı. Bu gâp ämmämni yänädä qozğâb yubârardı: “Ägâr gâp fâqat xüdädä bolsä indämäsdim, lekin

⁵² Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

hämmä äyb Äytoldining özidä. Bu qarabâsgurning özi qısır! Ägär äkäm başqağä üylängändä alläqaçân bir tödä bäläli bolib ketärdi”. Dädäm häm başını egib, çuqur xorsinärdi. Mening näzärimdä här qandäy iş qolidän kelädigän, yoqni häm bär qılä älädigän küçgä egä bolgän dädäm häm şundäy päytläri äciz vä nätävân qıyâfagä kirär, ämmämğä başqa heç närsä demäsdä. Äytoldi enämning mänä şu üygä kelin bolib tüşgändän – ämmämning tili bilän äytgändä, “siçqân yilidän” buyân färzänd körmäyätgäni üyimizdä deyärli här küni şu xil gäp-sözlärgä sâbâb bolär vä hämişä şundäy xorsiniqlär, ämmämning hämişä täyyâr turädigän köz yaşläri-yu pıqıllaşlär bilän yäkün tãpärädi.

Ämäkim bilän bir hävlidä yaşärdik. Ulärning üyläri hävlining etägidä edi. Ämmâ bütün hävlining süpür-sidiridän tãrtib, mällärgä berilädigän yem-xaşâkkäçä Äytoldi enämning zimmäsidadä edi. U özigä işänib tãpşirilgän xänädänni tirnâqqa zâr qılâyätgäni üçün häm şungä mähkumdäy edi. **Buni heç kim tãvuş çıqarib äytmäs, birâq uning bäsî işdän çıqmäyätgänini bilib-körüb tursä häm, bu yumuşläarning yärimi bizning, bälälärining väzifämiz ekänini bilişsä häm nä dädäm, nä änäm bir äğiz birân närsä demäsdä.**⁵³ Göyâ şu bilän ämmämning enäm haqidägi gäplärini tasdıqlaşgändäy, qollaşgändäy bolärdi. Şundäy päytläri dädäm häm äslidä Äytoldi enäm haqidä ämmäm käbi oyläşini, fâqat buni tãvuş çıqarib äytmäsligini sezib qälärdim. Men ämäkimning üyidä bälä yiğisi eşitilmäyätgäni sâbâbli häm yängäm özini bu xänädän äldidä äybdâr deb bilişini, äybdârligini äzginä bolsä häm yengillätüş, yumşätüş üçün üydägi eng qâra işläрни, pänä-pästqamdä qoni-qoşni äyällärdän eşitgänim “bãrib-turgän çörilikni” häm zimmäsiga älgänini sezärdim: bu işlärdän birân märtä nãlinmäs, äksinçä küç-quvvät äläyätgändäy, bu işlär uning fâqat köngli emäs, qaddini häm bükib qoygän dãrdü-ändühini yengillätäyätgändäy tuyulärdi. Men bu äyälning qaçân turib, qaçân uyğãnişini şunçä yillär birgä yaşäb heç qaçân körmägänmän: tünning qaysi mähäli bolişidän qat’iy näzär men uxlâyätgändä enäm häli uyğãq bolärdi, ertäläb tãng sähärdä turgän päytlärim häm enäm oçâq başidä küymänib yürärdi: biz bälälärgä xâm sütning qaymãğı, keyin qaynagän sütning tägidä qãlgän qasnãğini öz vaqtidä täyyâr qilib qoyär, keyin bizning uni täläşib-tãrtişib yeyätgänimizni körsä, közläri quvãncdän yänib ketär vä yänä başqa işlär bilän ändärmän bolärdi. Men enämning çärçägänini, bir päs bolsä häm näfäs rästlägänini deyärli körmäsdim. Enäm hämişä häräkätdä, hämişä nimä biländir ävãrã, nimä biländir mäşğul edi. Birâq uning hävlini til tegsä yälägüdek süpürüb-sidirgänläri

⁵³ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

häm, üy-rözgâr üçün ertäyü keç cânini cäbbärgä berişlari häm ämmämning bütün qışlâqning här bir köçäsida, här xänädanida tuğ käbi hilpiräb turädigän tilini tiyälmasdi. **Ämmäm här ikki küning biridä uning befärzändligini eslätib turardı: “Siz tuğmäsnı deb äkämning ärmändä ötişini istämäymän, ägär tuğmäängiz, äkämni başqagä üyläntirämän!” derdi.**⁵⁴ Äynän ämmämning ündävi bilän Kättä Öradä ämäkim vä Äytoldi yängäm barmägän ävliyâ-yu, äziz cäylär, täbibu fälçilär qälmagändi. Lekin biräntäsidadän näf bolmädi, çägi. Ämmämning tili täbärä yeçilib bärär, endi bu tuğ qoşni qışlâqlärdä, bizni, ämäkimni, dädamni bilgän bärçä cäydä hilpirärdi. Ägär Äytoldi yängäm hävli süpüräyätgän, biz suv sepib turgänimizning üstigä kelib qälisa, şundän häm yängämni üzib älädigän säbäb täpardı: “Belingiz ägrib tuğmäängisiz-dä, şundäy sävuqdä bälälärgä suv sepdiräyäpsiz. Qoying, bälä şämälläb qälmasin, özingiz seping. Bäribir şämälläydigän närsä yoq sizdä!”, derdi. **Yängäm bir zum titrüb ketär, lekin tezdä özini tutib älib, bir ägiz gäpirmäy, qolimizdän suv idişni älib, özi sepişgä tüşärdi.**⁵⁵ Biz esä yumuşdän qutulgänimizdän xursänd bolib, köçägä yügürärdik. Ämmäm yängämni hämmä cäydä, köçädä, üydä, mehmändä, toydä, äzädä bir ähängdä, bir xil muämälä bilän tä’qıb qılär, ämmä yängäm birän märtä ämmäm üstidän nä dädamgä, nä ämäkingä şikâyät qılğan emäsdi. U mengä hämişä özining äybini bilgäni üçün bu häqärätü xorliklärgä çidäb yäşäyätgändäy, bizning ävläd-äcdädimiz äldidä äybdärdäy tuyulärdi.

Aqlimni häli tolä täniş-tänimägän yäşimdä dädam bir küni meni yänigä älib, hävli etägigä, bábäm kencä oğlimgä deb qurgän ämäkimning üyigä älib bardı. Ämäkim vä yängämni äldigä çaqırdı-dä, mengä “Endi, oğlim, siz bu üyning färzändisiz, bulärni ätä-änä deb çaqıring”, dedi sizlägänçä. Dädam bälälärni “siz”lädimi, boldi, änäm häm, başqalär häm, hämmämiz buning nimä ekänini bilärdik. “Sizläş” dädamning “Bu mäsilä häl bolgän, muhäkämä qılmänglär”, degäni edi. Men xarxaşa qıldım, qandäy qilib yängäm mengä enä bolädi degän, özimçä yiğlägän bolsäm häm keräk. Yängämning äytişçä, mening yiği-siğimgä dädam pärvä qılmäbdi. Änämgä “Kiyim-keçäk, läş-lüşini älib kel, şu yerdä yätib yürsin”, deb çıqıb ketibdi. Yiğläy başlägänimdä Äytoldi yängäm, endi tutingän enäm kelib, meni bağrigä bäsibdi, keyin özi häm qoşilib yiğläbdi. Men üyimizgä qarab çäpibmän. **Änä uşläb qälip, “Seni dädäng ämäkinggä oğil qilib berdi, üç küngäçä üygä barmä, irimi şundäy, yängäng**

⁵⁴ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

⁵⁵ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

tuğgändän keyin qaytarib âlib ketämiz”, debdi.⁵⁶ Bu gâp mengä âtä-ânängdän äcrälding degändäy tä’sir qilib, xuddi ulärdän bir ümr äyriilib qâlädigändek dâd sâlib yigläbmän, üyni başimgä kötäribmän. Ânäm esä âvsinigä qarab, közidä yâş bilän “Bu endi sizning oğlingiz, üyingizdä bälä yigisi mübâräk bolsin, ilâyâ, öz bälängizning yigisi häm eşitilsin!”, debdi. Yängäm, tutingän enäm qand-qurs berib, meni ävräşgä tüşibdi. Nimä qılğanini bilmäymän, lekin Äytoldi enäm mening könglimni bäribir tâpibdi: men uning quçâğidä pıqıllägänçä çöntägim tolä qand-qurs bilän uxlâb qâlibman. Bulärning hämmäsini mengä keyinçälik ämäm äytib bergändi. “Bu qâra bâsgur, özi tuğmägän bolsä häm bäläning tilini bilädi”, derdi ämmäm äläm bilän. Tutingän enämning quçâğidä oşâ uxlâb qâlgänim meni bir ümr ämäkim, yä’ni tutingän âtäm vä enämğä bağlâb qoydi. Oşändä dädäm bu üydä başqa färzänd tuğilmäsligini sezgänmi yâki qariyalärning «Tuğmäs äyâl bälä pârväriş qilib, bäläning isini âlsä, tuğib ketädi”, degän irimi üçün meni ämäkingä oğil qilib bergänmi, häligäçä anıq bilmäymän. Köpinçä keçäläri ânämni qomsâb uyğänib ketib, “Üygä ketämän!” deb yiglärkänmän, enäm meni âvutiş üçün istägän närsämni âlib berär, âğzimdän çıqqanini mühäyyâ qılarkan ertäsigä esä keşäsi qılğan xarxaşâm eväzigä üyimizdä mengä va’dä qilingän oyınçâqlâr, şirinliklâr, kânfetlâr pâyda bolib qâlardı. Äynän şuning üçün häm men äkälärimğä vä tengdâşlärimgä qarägändä ertarâq, oşâ pâytdä bälälärning közigä otdäy köringän yulduz toğäli kâmâr, kättä oyınçâq mäşinä, keyinçälik qışlâqning âldi bolib velâsiped mingänmän. Tältäyib ketäyâtgänim yaqınlärimğä bilingän bolsä keräk, ämmäm bu märtä häm Äytoldi enämni mälâmätlärgä kömib täşlädi: “Özingiz-kü, tuğmäysiz, lekin birâv tuğgän bäläni buzäyäpsiz. Buni köp erkälätmäng, ertägä başingizgä çıqıb âlädi, âldin özingiz tuğing-dä, keyin tältäytiring!”, dedi. Şundän keyin enäm men äytgän närsälärni yâşirib âlib kelädigän, yâşirib yedirädigän, yâşirib oynätädigän boldi. Men bu närsälärni köçägä çıqıb maqtängim kelgändä: “Ämmängiz körib qâlsa, mening cänimni âlädi. Ämmängiz urışmäsin desängiz, köçägä çıqarmäng, şu üydä oynäng!”, derdi. Enämning ämmämdän çöçişlari, yüräk hävuçläşlari mening häm bälä xayâlimğä otirib qâlgändi: uzâq yillâr, tâki aqlimni tânigunimçä ämmämdän hämişä çöçib, qorqıb, qârasini körsäm, qâçib qâlib, üygä kelgändä uni körmäslük üçün içkäriğä kirib ketib, tâki ämmäm ketmägünçä üydän çıqmay yüränmän. Bâ’zidä tösätdän kelib qâlgändä özimni enämning bägriğä urib, yigläb yubârärkänmän. Keyinçälik bu hâlätimdän, ämmämning âläbocigä häm, xayâlimdägi qorqınçlı

⁵⁶ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

cânzâtlärgä häm heç qandäy alâqasi yoqligini ängläb, özimning üstimdän külib yürgän bolsäm häm, lekin enäm bir ümr ämmämdän qorqıb, titrüb-qaqşab, başını egib yaşadı.

Men endi ämäkimni “ätä”, yängämni “enä” deyişgä könikiñ, esimni tänib qalgänimdä yâz künläridän biridä ämmäm dädämning äldigä yâqasi tik âq köyläk kiygän yigitni başläb keldi. Ulär xänägä kirib, negädür biz bälälärni köçägä çıqarib qoyıb uzâq gäpläşidi. Keyin yigit ämmäm bilän birgä qaytib çıqıb, biz bilän ilıq xayrläşib ketdi. Yigitning aşıqligi, şirinsözligi, “täğäväççä” deb müräcäät qılışı, ümüman, müämäläsi, meni özigä râm qilib qoydi: uning ilıq täbässüm balqıgän navqırân qıyâfäsi bir ümr xâtiramda ornäşib qaldı. Bu yigit ämmämning ävsinigä kättä oğil, yä’ni bizgä uzâqrâq qarindâş, ciyän ekänini äncä künlärdän keyin bildim. üyimizdä başlängän macärädän Ciyän bekärgä kelmägänini tüşündim. Ämmämning ävsinining äytişçä, Ciyän Täşkentdä bir mäşhür duxturni tänir ekän, oşä duxtur tuğmäslärni häm bir körışdä tuğdirärkän, heç bolmägändä, tuğış-tuğmäsligini äytärkän. Xülläs, naç ävliyäning özi ekän. Qançä befärzändlär säbäb täpib, üväli-cüväli bolib ketibdi. Duxtur xätinlärning qadäm bäsışigä sinçilik qılärkan, buning üçün er-xätin birgä bärrib, birgä körinişi, bärçä tekşirüvlärdän birgä ötişi şart ekän. Fäqat şu. Başqa heç närsä keräk emäs. Bu xabärni eşitib, Äytoldi enäm birâz dävdirädi. Birän tügäl gäp äytmäy yänä yumuşlärgä ünnäb ketdi. **Ämmäm uni därhâl çağırıp äldi: “Äyb özidäligini bilädidä, şuning üçün gezärib ketdi. Äybi fâş bolib qälsa, bundäy yäyräb yürişigä qoyıb bopmän! Duxtur mengä oşä bir pärçä qäğäzini bersin, bir kün häm qoymäymän, qarindâşlärigä älib bärrib körsätämän, “Mänä, ispäräpkä, bizgä ötkäzgän mätähläring tuğmäş ekän!” deymän, şundä äkämni başqagä üyläntirmäsäm, Bibi Äynä ätimni başqa qoyämän!”**⁵⁷ Ämmäm yängämning tuğmäsligi haqıdägi şapalâqdäy hüccätgä egä bolışni, keyin şu qäğäzni körsätib, ämäkimning puştı sağlämligigä şübhä qılâyätgänlärgä, keräk bolsä, bütün dünyägä köz-köz qilib çıqışni, şu yol bilän äkəcäni şä’nigä nisbätän päydä bolgän här xil gäp-sözlärning äldini älişni vä yänä qışlâqdä äbro-e’tibärläri bäländ bolgänligi säbäbli bälki dädäm häm äynän qat’iy bir xüläsagä kelişi qıyın bolâyätgän yängämning yaqınlärigä körsätib, mäşäläni şu birginä hüccät bilän bir päsdä häl qılışni cüdä istärdi. Dädäm bäsıq, väzmin kişi edi. Qäläversa, yängäm Tersätäning eskiçä än’anälärigä, eskiçä münäsäbätlärgä häli häm sädiq qalgän äbroli xänädänidän edi. Dädäm “qudä bábä atlıqlär bilän gäpläşmäsdı, lekin bizni özigä teng bildi”, derdi bə’zidä. Yängämning ätäsi bábäm bilän nafäqat

⁵⁷ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

qudä, bälki yaqın aşnä bolib häm qalgändi: dädäm bábäm tufäyli yängämning bärçä qarındaşlarını öz cigäridäy körär, ämmäm qançalik ağzini toldirib gäpirmäsini, dädämning äldidä köpäm yeçilib, älävlänib ketävermädi. Dädämning äytişiçä, ümri egärçilik bilän ötgän, äbro-e'tibäri häm şungä yäräşä kamsüqum bábäm ämäkimning täläbi bilän qarındaş boläylik deb sāvçi bolib bārgändä, yängämning ätäsi qızimni sorāb kelibsiz, cānimni sorāsāngiz häm berärdim sizlārgä, degän ekän. Buning sābābi bizning ätä-bābälärimiz bir ümr egärçilik kāsbidän rözgār tebrätib, şuning ārqasidän rizq terib kelgāni ekän. Qudä bābā hünär egälärini, aynıqsa, hünärli sülälälärni cüdä hürmät qılarkan. Qançalik äbro-e'tibārläri bäländ bolmäsin, äddiy egärçi bābāmni xuddi öz cigäridäy körgän ekän. Dädäm bu vāqealärni bā'zān xorsinib, bā'zān mehri tävlänib xātirlärdi: mänä bir neçä yildän beri bābām tufäyli özigä ätäday bolib qalgän ädämning tuğmäs qızıgä çidāb kelär: göyā bir nārsä deb qoysä yāki yängäm nārāzi bolsä, xuddi gördä bābām bilän qudä bābā şaxa kötärüb çıqıb kelädigändäy bu mäsälä qozğalgändä cüdä āgrinār, xorsingänça yeçimni ārqagä täşlärdi.

Sezişimçä, keyingi päytdä dädäm häm bir qarārgä kelib bolgändäy edi. Şu sābābli şāhärlik duxturning dārāgi çıqqaç, dädäm ämäkimni şāhārgä bārib, körinib kelişgä undäy başlādi. Bu täklif ämäkimgä başdānāq xuş kelmädi. Dästläb āyāq tiräb turib äldi. Ämmā öcār, qaysar, äkäläri içidä gäpi qaytmay örgängän ämmäm ämäkimdän häm ötgän qaysar edi. Bir işgä ähd qıldimi, āxirigä yetkāzmäsdän qoymädi. Ämmäm gäpni açıqçasigä köndäläng qoydi: “Ätämning görgä kirgänigä yetti yil bolgän aşnäsini deb yetmiş yil çidämäyimiz. Yetär şunçä yil sābr qılğānimiz. Ägär şu bilän häm qozilämäsä, bu tuğmäs xātindän äcräläsiz, başqağä üyläntirämiz. Nimä, başingizgä yāstıq qılārmidingiz bu bepüştni?! Buning közini oynätib, bir fārzändli boling.”

Bunaqa gäplärdän mütäässir bolib, biri minggä äylängän ämäkimning güngü mülzām bolib, başini egib otirgänini körgändä ämmämning fiğāni mörisidän qāp-qāra tütün çıqıb ketärdi: “Qandäy ädām edi-yä, äkägim! — derdi közlārigä yāş ālib, — Qārasi körinsä, itlär hürkärdi, tävuşini eşitsä, bōrilär qāçib qālärdi, qarāşidän bürküt behāl bolärdi. Ät çāpgändä qırlär opirilärdi. Bu tuğmäs eçki äkämning başini egdi-qoydi. Başini kötärālmäy, ātrāfgä qaräy älmäy qāldi. Könglini yārim qıldı.” Xülläs, yigläb-sıqtāb, keräкли cāydä doq urib, ämmäm yängäm bilän ämäkimni oşā duxтурgä bārişgä bāribir köndirdi. Nihāyät yängäm bilän ämäkim şāhārgä ätlänişdi. Ulärni şāhārdä “täläbä ciyān kütib ālādi, özining yātāğidän cāy gäplāşgän, oşā yerdä turib, duxтурgä qatnaşadi, ciyān oqışni deyārli bitirgän, diplām berişlärini kütib yūribdi, ğirt bekārçi, oşā duxтурgä özi ālib bārib-kelib yūradı. Xülläs, heç nārsädän xavātir āliş keräk

emäs. Hämmäsi häl bolgän, hämmä närsä gäpläşilgän, fäqat duxturgä köriniş qalgän, xäläs”. Yängäm vä ämäkim ämmämning täläbi bilän bolsä-dä, şähär soräb ketişdi, lekin bu bilän häm ämmämning cägi tinmädi: dädämning häm keyingi päytdä ämäkimning taqdiridän qayğurib, başı qätäyätgänidän faydälänib, içidäginini bärällä gäpirä başladı: “Ägär äyb Äytoldi-dä bolsä, häydätämän, qarindäşläri kelib, tuğmäs cigärlärini yiğıştirib älib ketsin! Oşa hüccät qolimgä tegsin, hämmägä körsätämän uni. Änä şundä ulärning äri bolsä, kelib yiğıştirib ketişädi!” **Hämmä ämmämning gäpini quruq popisä deb bildimi yäki yängämning yaqınläri häddän taşqari säbrlimidi yäxud ämmäm äytgändäy, tuğmäs äyälning ulärgä häm kerägi yoqmidi, içi açir kişisi qalmagänmidi, bilmädim, här qaläy, bu gäplärgä “Hây, nimä deyäpsän, tilingni tiy!” degüvçi märdning özi çıqmadi.**⁵⁸ Qäläversä, bütün qışlaq yängämdän färzänd kütib, tãqati tãq bolgän, şu sãbãbli ämmäm nimä desä, hükmi hãzıq bolib eşitilär, äyni päytdä dädäm yäki ämmäm çıqargän här qandäy qarärni bäribir ädälätli deb hisãblärdi. Ämmäm bundän yänädä bätirlänib, qat’iyät bilän gäpirä başladı. Äxiri dädämni häm köndirdi. Ägär tuğmäsligi anıq bolsä, undä ämäkimni başqagä üyläntirädi. “Mäyli, ägär bábämning vä äşnäsining ruhi çırqıllamasligi üçün, ägär özi rãzi bolsä, köçädä qalmasin, ämäkim vä quyändäy här yili tuğädigän xätinining xızmatini qilib yüräversin. Tuğmäs boldimi, U şungä läyıq. Bäläning işänlärinini yuvib, şiptir hidläb yürsin. Uning cüzäsı şu bolädi”.

Endi yängäm tuğmäsligi anıq bolsä, oşa duxtur yängämning tuğmäsligini hüccät qilib, tasdıqlãb bersä, undä ämäkimni başqagä üylänişi endi bütün Tersätägä mä’lum bolib qãldi. Imi-cimidä boläcäk nãnzãdlär häm tänläb bolingändi.

Ämäkim vä yängäm qaytib kelişgändä men mäktäbdä edim. Üygä kelgänimdä dädäm, ämmäm şu yerdä, hämmä xuddi bir fãceä yüz bergändäy otirişär, men şunçä künlärdän beri kütgändäy xuş-xursändçilikdän äsär häm yoq edi: Äytoldi yängäm bir çetdä xuddi äyb üstidä qolgä tüşgändäy ämãnät otirärdi. Ulär üygä kirgänimni häm sezişmädi. Men häm väziyät qaltisligini, hãzir yängämgä kelgänimni bildirişimning mävriddi emäsligini his qıldim. Sekin peçkã ärtigä ötib, yängäm, tutingän enäm meni körib qälärmikin, deb kütib turdim: şähärdän äsmä sümkä älib kelämän degändi. Yängämning va’däsidä turişini bilärdim. Ämmä hãzir buni soräş mävriddi emäsdäy edi. Ämmämning “Änä, men äytmädimmi?!” degän iddäã qätib qalgän, çimrilib älgän, yängäm endi nimä qılsäläring – ixtiyärläring, degändäy közlärini körpäning qurägigä

⁵⁸ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

tikib cim otirär, ämäkim esä hämişägidäy başını eggän köyi çuqur sükütgä tälgändi. Men darräv nimä gäpligini tüşündim. Demäk, ämäkim vä yängäm ämmäm kütgän vä bilgän, hämmägä äldindän aşkärä bolgän xabar bilän kelişgän.

Dädäm xuddi qulâqlarigä işänmägändäy sorädi:

— Özi, oşä ciyän äytgän duxturngä bårdiläringmi? Başqasi emäsmi?

Ämäkimgä soräb-suriştirişlär mäläl keläyätgändäy edi:

— Nimä, biz yaş bälämidik, başqasigä bärrib. Ismi-şarifi, mänzili oşä ekän. Ciyänning özi älib bardi.

— Xoş, undä anıq şundäy... ..şundäy dedimi?

Dädäm “Bälä bolmäydi dedimi” deyişdän çöçidimi, bu gäpdän irim qıldimi yäki ämäkimning köngligä tegişdän qorqdimi, içidäginini, bär älämli sävâlini “şundäy” degän sözgä cämläb gäpirdi. Ämäkim dädämning nimä demâqçiligini sezdi, yängämğä bir qaräb älgäç, bir päs sükütdän keyin bärribir gäpirdi.

— Duxturning özi mengä heç närsä degäni yoq. Tekşirüv näticäsini älämiz deb bärsäk, äldin ciyän kirib ketdi, keyin kelinigizni çaqırışdi. Üçäläsi uzâq gäpläşdi. Kirsäm, duxturn yoq, ciyänning äldidä yiğläb otiribdi. Nimä gäp desäm, Ciyän häm birän gäp äytmädi, özini älib qaçdi. Bu esä yiğläb “Äyb mendä ekän, endi men tuğmäs ekänmän”, dedi. Oşändän beri yol boyi yiğläb keldi. Bär gäp şu.

Dädäm endi yängämğä qarädi.

— Äytoldi, duxturn anıq şundäy dedimi?

Özining äğir xayâligä, ehtimâl, ämmäm äytgänining üstidän çıqsä, ämäkimni başqagä üyläntirsä, taqdiri nimä bolışını täsävvur qilib, ezilib otirgän yängäm dädämning gäpidän song, cävâbdän äldin çuqur xorsindi. Ümumän, yängäm dädämni äyriçä hürmät qılär, heç qaçân tik qarägän emäsdi. Bu märtä häm başını eggänçä, ming bir xicälät, äybdâr ähängdä cävâb berdi.

— Hä...

Ämmäm yänä tutaqdi.

— **Qani oşä duxturn bergän qâğâzlär. Özimizning duxturnlärğä häm bir körsätäylik.⁵⁹**

Duxturn tilini duxturn bilädi.

Ämäkim yängämğä bir köz täşläb äldi.

Yängäm esä başını eggänçä baş irgädi.

⁵⁹ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

— Qāğāz yoq. Ciyān... Ciyān ulārni ālib qāldi.

— Ālib qāldi?! Ciyān qāğāzni nimā qilādi?

Yāngām, āftidān, hār qandāy cāzāgā tāyyār turārdi. Şu sābābli bu sāfār āmmāmğā birāz qattıqrāq āhāngdā cāvāb berdi.

— U kişi... bāşqa duxturlārgā hām kōrsātāmān deb ālib qāldi. Bālki oşā ...duxtur yānglišgāndir dedi...

Āmmām birdān tutaqıb ketdi.

— Yānā qaysi duxturnıgā kōrsātādi? Tāşkentning eng zor duxturnıgā kōringān... Yā sen... siz duxturnıgā qāğāzini bizdān yāşirib keldingizmi? Yāşirib nimā qilāsiz, şundāyliyini duxtursiz hām özimiz bilārdik.

Āmmām tizzāsıgā urib, diydiyā qılışgā tüşdi.

— Şunçā ümr-ā.. Şunçā yil-ā.. Ākāmning şunçā yili hāvāgā uçib ketdi..

Yāngām bu gāpgā birān nārsā deb e'tirāz bildirmādi. Indāmādi. Buni āmmām öziçā tüşündi.

— Āğār qāğāzlārni berib kelib, bizni yānā ümidvār qilib, vaqtıni çözāmān deb niyāt qılğān bolsāngiz, ādāşāsiz. Mengā oşā duxturnıgā gāpi yetādi. Ānā özingiz äytäyāpsiz, duxtur hāmmā äyb sendā, dedi deb. Yānā nimāni kütäyāpmiz, ākā, özi boynıgā ālib otiribdi. Tuğmāysān dedimi, boldi, äyb sizdā ekān. Mengā qarāng, ākā, endi men sābr qılālmāymān. Āğāmning ümri ötib bāräyāpti. üylāntirāmiz, tāmām-vāsālām! Dādām çuqur oylānıb qāldi: bir qarārgā kelişi qıyın boldi. Keyin Āytoldi yāngāmğā qarāb ālib, közlārini bāşqa yāqqa āldi. “Bālki, rāstdānām duxtur ādāşgāndir?! — dedi ikkilānıb. Bu gāp āmmāmğā tutāb turgān oçāqqa tutantırıq tāşlāgāndāy tā'sir qıldı: “Duxtur ādāşsā, āziz-ävliyālār ādāşsā, tābiblār ādāşsā, kimğā işānāsiz yānā?! Ānā, özi äytäyāpti-kü, äyb mendā ekān, duxtur şundāy dedi, bu anıq deb. Yānā siz negā ikkilānāyāpsiz, ākā? Yānā nimā kerāk?! Boldi, men Xaniyagā sāvçi bolib bārāmān! Gāpim gāp!” dedi. Bu pāytdā Āytoldi yāngām başını egib turārdi. Şu turışdā ānçā pāydgāçā başını kōtārmādi. Uning yüzidān tāşu şāğāllārgā, xasü xaşāklārgā, köçki-yu lāyqalārgā qoşilib bir qır sel āqıb tüşäyātğāndek tuyuldi mengā. Yāngām yigłardı. Sekin, unsiz yigłār, yigłāgānini hām bildirgisi kelmās, āmmā köz yāşlāri yüzini yuvib ötar, qolidāgi romālçā hām allāqaçān şilqıllāb hōl bolib qālgāndi. Yāngām sekin ornidān turdi, bir pās tik turib qāldi, āmmāmğā qarāmādi hām, taqdirgā tān bergān āhāngdā:

— Māyli, āpā, āğār şuni mā'qul kōrgān bolsāngiz, üylāntiring, men rāzimān,— dedi vā çıqıb ketdi.

Ortagä bir päs sükünät çökdi. Ämmäm şunça qarğänsä häm, yer bilän bittä qılsa häm, bu üydä orni häm, özi häm yoq deb hisäbläsä häm yängämning bunçalik tez räzi bolişini kütmägän edi: birâz dâvdiräb qâldi.

Bir dädämğä, bir ämäkingä qaradi. Yängäm dädäm üçün häm qarâr çıqarib bolgändi. Dädäm ornidän turdi. Eşikkä yönäldi. Ämmäm özi tutib turâlmädi. “Nimä deysiz, äkä. Endi bir yâqlik qılaylik!”, dedi. Dädäm häm yängäm käbi bir zum tik turib qâldi. “Bilgäningni qıl. Änä, Äytoldining özi häm räzi bolâyäpti-kü! Yänä sengä nimä keräk?!”, dedi äläm vä ändüh äräläş. Ämmämğä şu gäp keräk edi: endi bärçä mä’s’üliyätni boynigä âldi, häräkätidä, yuzidä qat’iyät päydâ boldi. “Undä mening özim işni bitirämän. Keläsi âydä tüşirib kelämiz. Ärtiçä xaräcät, dâv-dâskä keräk emäs. Irim-sirimini qılämiz, xâlâs. Nikâh oqıtsak boldi!”. Dädäm bilgäningni qıl degändäy eşikkä qarab yürdi. Ästänägä yetgändä ämäkimning xuddi sirli ğâr içidän kelâyâtgän güldüräkdek âvâzi eşitildi. “Men başqagä üylänmäymän. Ävârä bolmänglär!”. Ämmäm ämäkingä yält etib qarädi. Pâyäbzälini äyâğigä ilâyâtgän dädäm esä ärtigä burildi, ämäkingä köz täşlädi. Ästänädän turib, “Xoş, bungä nimä deysän?!”, degändäy ämmämğä nâzär qıldı. “Äkä, nimä deyäpsiz? Befärzänd ötamän deyäpsizmi?!”. Ämmämning gäpidä müräsä vä mädarä âhängi bâr edi. Ämäkim endi başqa gäplärgä orin qâldirmäy dedi: “Mâyli, peşänämdän körämän. Äytoldi tuğsä häm, tuğmäsä häm, qoymäymän, başqagä üylänmäymän häm. Mening qoyädigän xätinim yoq!”. Dädäm bilän ämmäm ämäkimning e’tirâzini kütişgän edi, ämmâ bunçalik qat’iy âhängdägisini emäs. Ämäkimning gäpi fâqat e’tirâz emäs, hükm häm edi. Buni dädäm häm, ämmäm häm yaxşı bilişärdi. Ämäkim yuvâş âdäm bolgäni bilän bir fikrgä kelsä, uni heç kim bu yoldän qaytarâlmäsdi. Dädämning äytişiçä, ämäkim yängämğä köngil qoyib, şu qızdän başqasigä üylänmäymän deb äyâq tiräb turib âlgändä, bâbâm u xänädän bizning tengimiz emäs, ulär bââbro, zâtli-zürriyâdli, nâsl-näsäbli, bizni nâzärlärigä âlişärmikin, deb ikkilänib yürgän, bir neçtä qızlärni körsätişgän, ämäkim esä şu qızdän başqasigä üylänmäymän, deb äyâq tiräb turib âlgän, âqıbatdä bâbâm ming bir istihälä bilän yängämning âtäsining âldigä sâvçilikkä bärğän. Dädäm hämişä oşändä şundän başqasigä üylänmäymän deb turib âldi-dä, buning öcärligi qozisä, ölsä häm fikridän qaytarib bolmäydi, derdi. Hâzir häm şundäy boldi. Ämäkim yänä oşä öcärligigä qaytgändi. Endi mühäkämägä örin qâlmagändi. Buni dädäm sezdi, sezdi-yu, qısmat vä bu öcärlük âldidä âcizligini his qilib, indämäy çıqıb ketdi. Ämmäm dâd-vây qıldı, başını äyläntirib âlgän deyä yänä yängämni äybläy başlädi. Şähärdän kelgünçä, äkämning qoynini puç yângâqqa toldirgän, vä’dälär bergän, ävrägän, ıssıq-sâvuq qilib âlgän, dedi.

Ämmâ endi bu gäplärning birântäsi ämäkingä tä'sir qılmasdi. Äftidän, ämäkim bundän keyingi häyätini belgiläb, ähd qılıb, hämmäsini hisâb-kitâb qılıb, bärçäsiga râzi bolib bolgändi.

Şundän song ämmâm qançälik häräkät qılmasin, ämäkim öz sözidä turib âldi.⁶⁰ Ämmâm özini öcär, qaysar vä fikridän qaytmäydiğän deb hisâblardı. Birâq mening tutingän âtäm undän häm öcär çıqdi. Ämmâm yängämğä, uning qarindâşlariğä köz-köz qılış, ämäkimdä äyb yoqligini tersätäliklärgä vä tersätälik bolmägänlärgä – här bir täniş-nätänişğä körsätiş niyätidä ciyändä qalıb ketgän taşxis qâğâzlärini âlib keliş üçün ävsininikigä zir qatnab yürdi. Äksigä âlgändäy bu päytdä ciyän häm âlis vilâyätğä işğä yubârilgän, ävsinining äytişiçä, ögli köç-körâni bilän oşâ vilâyätğä ketgän, qâğâzlär qayerdä qalgänini esläy âlmäs emiş. Ämmâ tezdä şähärgä qaytsä, oşâ duxturgä özi uçrâşib, qaytädän yâzdirib âlärmiş. Äqıbatdä ämmâm ädämlärgä köz-köz qılıb, ämäkimning vä yängämning tilini hüccät bilän häm qısıq qılış imkâniyätidän mährum bolgän esä-dä, ämäkim vä yängämni äcrätiş üçün cân cähdi bilän häräkät qıldı: endi oşâ qâğâzning ornini ämmâmning bir pärçä tili basardı, zâtän ämmâmning tilidän ötädigän, undän tä'sirlirâq vä asâslirâq başqa hüccätning özi yoq edi. Ämäkimni fikridän heç kim, hättâ ämmâm yälinib-yälvärib, ärägä tüşişni iltimâs qılğän yängämning äkä-ükäläri, âpäläri häm qaytarâlmadi. Äytoldi yängäm häm bir neçä märtä üyigä ketib qâldi. Äyläb yalgız qâlsa häm ämäkim bir özi, boydâqdäy yaşâyverdi. Başqagä üylänişdän baş tardı. Yängäm ketgän künläri ävqat häm yemäy, üygä qamälib âlardi. Heç kim bilän körişmäsdä, heç kim bilän gäpläşmäsdä. Äxir-äqıbat dädäm ämmämğä “Yetär, bilgänini qılsin. Bäribir u äytgänidän qâlmäydi. Peşänäsidad bärini körsin! Buyâğı xüdüning işi. Uning kârâmäti keng, mö'cizäsi köp!”, dedi. Ämmâm yängämni üyigä cönätib yubârişigä qançälik cänküydirdgän bolsä, qaytärüb kelişğä yänä şunçä cân küydirişigä toğri keldi. Nihâyät Äytoldi yängäm üyimizgä qaytib keldi. Ämmâm häm ismini özgärtirib otirmädi: uning bu gäpläri yıllärning zälvärli qadämläri, häyätning şiddätli evrilişlari, ämäkim bilän yängämning mö'cizä kütüb, qartäyişlari äräsidad körinmäy qâldi, özining häm, ädämlärning häm esidän çıqıb ketdi.

Nimä bolgän taqdirdä häm men esimni ämäkimning – tutingän âtämning üyidä tänidim. Bu üydä qalışım häm, meni iskâb-hidläb pärvärış qılışlar häm fäydä bermädi: bu xänädändä färzänd tuğilmädi. Ämäkim vä enäm bir-birläriğä cüdä mehribân, bir-birläriğini sözsiz tüşünişär, ulärning yüriş-turişlari xuddi küküläb dän terib yürgän bir cüft

⁶⁰ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

musiqani eslatardi menga. Bu ikki musiqachi uzaq yillar bir-biriga daldä bolib, taqdir yuklarini birga kotarib, anduylargä birga das berib, birga yengib, umr soqmaqlaridan yelkama-elka suyanib otisdi. Amakim biran isni ham enamsiz qila almasdi. Hattä at egärläyätgändä ham enäm äbzälni tartib turardi. Biran is qilsa, yarmini enäm qilardi. Ulär hämisä birga, bir päytdä turisär, bir päytdä yatısär, bir päytdä ävqatlänisär, birga dälägä çiqib ketısär, birga qaytisär, xuddi bir-birlärigä közgä körinmäs arqan bilän bağläb qoyilgändäy edi. Tutingän enäm özini äybdär vä günähkär deb bilgäni üçünmi, amakimni qoyärgä çay tãpalmäsdä, amakim här küni yuvilgän, tãp-tãzä kiyimdä köçägä çiqardi, birän märtä kiyimi gicim yäki dag tüşgän bolmäsdä. Amakim enämning äldidä yaş bälägä oxşab qälardi. Kiyimlari u yaqda tursin, amakimning päypägi-yu päyäfzäligäçä kiydirib qoyardi. Anäm enämning bu fäzilätlerini maqtagändä ämmäm därräv üzib älardi: “Befärzänd, tuğmäs xätinä çidäb keläyätgäni üçün, keräk bolsä, ävqatini ham yedirib qoyışı, äyägigä yiqilib, tä’zim qilib yürışı, här küni täväf qilib turışı keräk!”, derdi hämmä eşitädigän qilib. Nimä bolgändä ham amakim vä yängämning – tutingän enämning münäsäbätleri xuddi Xürräm baxşı äytib yürädigän dästandäy tildän tilgä köçib yürardi. Bu dästaning baş qahramäni, şübhäsiz, amakim edi. Köngil qoygän äyäl tufäyli bir umr befärzänd otışgä ham räzi bolgän, bilib turib, bepüş äyäl bilän ümrgüzäränlik qiläyätgän amakimgä arqaravätdän täsännälär äytısär, bundäy cömärdlik hämmäning qolidän kelmäsligini tä’kidläşär, buning hämmäsi muhəbbät tufäyli deb hisäbläşär, amakimning nämi endi muhəbbät bağigä kirgänlärdän tartib, bu bağni alläqaçän väyrän qilib, tärk etgänlärgäçä mä’lum vä mäşhur, ibrät vä säbäq edi: hattä mäktäblärdä ham oqıtuvçılarımız Färhädü Şirin, Läyliyü Mäcnün, Tähirü Zührä haqidägi dästanläri yänädä hayätiyraq qilib tüşüntiriş maqsädidä, älbättä, amakimni misäl qilib körsätısär, amakim bärçä yaşläring muhəbbät üçün öz rähät-färäğätini, färzänd körış, erkäläş zavqini, ümümän, häyätning bär ne’mätlerini qurbän qilgän, muhəbbätgä heç närsäni älmäşmägän oşä kitäblärdägi mä’lum vä mäşhür sevişgänlärdän zärräçä käm bolmägän qahramängä äylängändi. Amakim faqat egärçi üstä emäs, muhəbbät vä işq qahramäni sifätidä ham teväräk äträfdägi qışlâqlärdä şührät qazängändi. Dädäm vä amakimni täniydigän, eşitgän vä hämmä bilädigän bu işq dästanidä häväs ham, häsäd ham, açiniş vä şäfqat ham, täsännä vä nädämät ham bär edi. Ämmämning tä’nä-yu mälamätleri, amakim taqdirini oyläb tökkän köz yaşläri bu dästaning tä’sirli, yänädä sirli hämdä qızıqarli tüs älişigä säbäb bolardi. Tersätä u yaqda tursin, bütün kättä örä ävülläridä bu dästanı vä amakimni bilmäydigän, eşitmägän ädämning özi yoq edi.

Enäm vä ämäkim meni öz färzändläridäy kattä qılışdı. Men heç narsägä zarıqmay, heç narsädän käm bolmäy ulğäydim. Keyinçalik oqışgä kirib, tä'til päytläridä qışlâqqa bārgänimdä, beixtiyâr, dästläb öz ânämning äldigä emäs, yängäm – enäm yaşâyâtgän üygä kirib bārārdim. Bundän başı kökkä yetgän enäm meni bağrigä bāsib yıǵlār, song mengä özigä könikişim qançälik qıyın bolgänini, mening xarxaşälärimni külib-yäyräb gäpirib berärdi. Enämning äytişçä, bā'zidä yärim keçäsi uyğänib ketärkänmän, öz üyimni qomsäb qälärkänmän, keyin yıǵlägänçä, bār ävâz bilän enämğä tä'nälär qılärkänmän: “Siz ägär tuğmäs bolmägäningizdä, meni ulär sizgä bermäsdä, hāzir ânämning quçāğidä yātğän bolärdim, hämmäsigä siz säbäbçisiz! Özingizgä bälä tuğib älsängiz bolmäydimi, meni bunçälik qıynägünçä?”. Bu gäplär enämning kökäyini örtäb yubārâyātğän bolsä-dä, meni quçāğigä älib, ävutişgä tüşärkän, bā'zän men bilän qoşilib yıǵlärkän: “Gäping toğri, bäläcänim, hämmä äyb mendä, xudā meni şundäy yärätgän. Bälä tuğib, keyin ölsäm häm mäyli edi... Lekin xudā meni qısgän. Xudā meni cäzälägän... Mäyli, meni qarğa, meni ur, meni yer bilän bittä qıl. Fäqat yıǵlämä... fäqat ketib qalmä. Yälğiz yüpänçim sensän! Sensiz ölib qäläman. Biz fäqat seni deb bu dünyädä ümid bilän yaşâyäpmiz”.

Men häm bāribir ulärning cänigä arā kirälmädim, mäktäbni bitirib, şähärgä oqışgä ketdim. “Ketsäng, ölib qäläman!” degän enäm häm, tutingän ätäm häm negädir oqışimgä qarşilik qılışmädi. Äksinçä, ämäkim “Oqı, bizgä oxşagän ämi bolmä! Ümring däädäng bilän mengä oxşäb egär yäsäb ötmäsin!”, dedi. Yiğib qoygän pullärini berdi. Oqıb yürgänimdä här äydä mengä pul, keyin äsäsän enäm äytib turib yazdırsä keräk, änälilik mehri üfürib turgän xatlär cönätib turişärdi. Oqışım tügägäç, taqdir taqazäsi bilän şähärdä işläb qaldım. El-yurtdä dāktār degän nām qāzāndım. Enäm vä ätäm mening häyät yolimgä tosıq bolışni istäşmädi. Bu päytdä ükälärim ulärning qavätigä kirib qalgän, endi tutingän enäm ulär bilän ävārä edi. Ämäkim qazā qılğändä men çet eldä mäläkä aşirärdim. Ikki yillärdän song kelgänimdä Äytoldi enäm häm, ämmäm häm änçä çökib qalışgändi. Enäm “Sizning orniningizgä ükäläringiz yıǵläb bārişdi. Ulär ämäkingizni “ätä” deb yıǵläşdi, ätängiz bu dünyädän beärmän ketdi. Endi mening tåbutim izidän özingiz hässä tutib bāring!”, dedi köz yaşlärini uzun yengi bilän ärtgänçä. Men oşä dāf'a hämmäsini tüşündim: äslidä dädam meni bir kün kelib ulärning tåbuti izidän “Ätäm” deb yıǵläb bārişimni istägäni üçün häm ulärgä oğil qilib bergändi. Men esä buning üddäsüdän çıqalmädim. Enäm endi şuni eslätärdi. Şunçä yillärdän beri enämni birinçä märtä quçib yıǵlädim. Saldän song ämmäm köz yaş bilän kirib keldi. U endi änçä ulğäygän, yüz-közläridä dānälilik äks etgän edi. Mening kelgänimdän quvānib

ketib, aşxanädä küymänib yürgän enäm eşitsin deb, köz-yâş ärälâş diydiyâ qilib âldi: “Enäng âxiri âkämning başini yedi. Kün körmäy ötdi âkäm şorlik. Şu tuğmäsni deb tirnâqqa zâr ötdi”. Bu gäplärni enäm eşitgän bolışı keräk, çünki ämmäm ätäyin bäländ tâuş bilän nälirdi. Lekin enäm säldän keyin qolidä men yaxşı körädigän mänti bilän quvnâb-yäyrâb kirib keldi. Xuddi heç nârsä yüz bermägändäy, xuddi ämmämning gäplärini eşitmägändäy, ämmämngä älähidä iltifât qıldı: “Âpâcân, âling, mänä bunisi siz yâqtirgän köpirtirilmägän xamirdän qilingän”, dedi. Lekin men enämning közläri içidä mung, iztirâb, ändüh päydâ bolgänini, ämmämning gäplärini könglining tübigä ötkäzib yubârgänini, oşâ tüb-tübdä xuddi portänädäy bir nârsälär qaynâb-vaqırlâb, titrâb yâtgänini kördim...

* * *

Men vä'dämdä turdim. Äytoldi yängäm – tutingän enämning tâbuti izidän yığlâb bårdim. Ämäkimgä örgänib qâlgän ekänmi, enäm ämäkimdän keyin ikki yıl hâm yâşämädi. Ehtimâl, özi yoq câydä dâvdirâb, kälâvasining uçini yoqâtib qoyädi deb ämäkimdän xavâtir âlgändir? Dârül bâqädä hâm özisiz birân işning başini tutâlmäy, gängib qâlišidän tâşvişgä tüşgändir?! Nimä bolgändä hâm uni bir içkin dârd âlib ketgänini bildim. Hâr qalây, mengä ilhaq turgän ekän, ämmämning xatini qoltıqlâb, yetib kelişim bilän közi mengä tüşib, kirtäygän közläri pârlâb ketdi, keyin qollärini mengä uzättdi, kâftimni bemâcâl silädi, şu siläşi bilän nimädir demâqçı boldi, lekin bir söz demäy cân berdi. Mä'râkädän song ämmäm bir tödä qâğâzlärni âldimgä tâşlâdi.

— Mänä bu qâğâzlärni enängning sändiğidän tâpdim. Hüccätlärgä oxşaydi. Äkäm beçärä üyni hâm, tâpgän-tutgänini hâm sening nâminggä ötkäzgändi. Şu qâğâzlär bolsä keräk. Mä, âl. Xâhlâsang, ükäläringgä ber. Xâhlâsang, özing kelib yâşä. Bu üyning çirâğini öçirmä. Yängäm bilän âkäm kün körışmädi. Işqilib, âxirâtläri âbâd bolsin. Men ämmämngä äcäblänib qaradim. Ämmäm birinçi märtä enämni – tirikligidä özi bir ümr tä'nä vä haqârat qılgän, izzät-nâfsini tâptägän äyälni “yängäm” deyâyâtgän edi. Vähälänki, enäm tâki qabrgä kirkünçä bir lâhzä hâm tin âldirmädi, bir ümr özining mälâmâtläri bilän ta'qıb qilib yürdi. Mänä, endi enäm şorlik, qabrgä kirib tinçiydigän boldi. Ämmäm birdän gärib, behâl körindi mengä: yoq, enämngä açingäni tufâyli emäs, bir ümr kâyigän, tänbeh bergän, ertädän keçgäçä mälâmät qılış üçün yâşägän, mälâmät qılış ümrining mâzmunigä äylängän äyälning endi bu dünyädä yoqligi sâbâbli ümrinä hâm mazmun qâlmagändäy, şuning üçün hâm birdän qarib qâlgändäy tuyuldi mengä. Qâğâzlärgä şunçäki köz tâşlâdim. Bulär üy-cây, mülk mengä ötkäzilgäni haqıdägi väsiyâtnâmä vä başqa hâr xil hüccätlär edi. Bu hüccätlär içidä mening birinçi sinfgä

bārgāndā tūşgān sūrātlārimdān tārtib, kūdāliklārimgāçā bār edi. Demāk enām mengā taalluqli hār bir hüccātni, hār bir qāğāzni cüdā āziz nārsādāy āvāylāb-āsrāb yūrgān. Bu hālātdān mütāāssir boldim. Könghim tolib ketdi. Hāzir ōkirib yubārsām kerāk, deb oylādim. Birāq āmmāmning āldidā yiğlālmāsdim. Hāmişā āmmāmngā enāmngā bolgān hissiyātlārimni āçiq nāmāyān qılışdān ōzimni tiygānmān. Boğzimgā kelgān ōkinç, ārmān, yiğini bāsiş üçün qāğāzlārnı sinçiklāb oqışgā tūşdim. Birdān kōzim bu hüccātlārgā alāqasi yoq bāşqa bir qāğāzgā tūşdi. Dāktār bolgānim üçün bir qarāşdā bulār taşxis qāğāzlāri ekānini ānglādim. Bu meni bāttār ācāblāntirdi. Āmmām egālik qılışni istāgān vā hāmmāgā kōrsātib, āmākimning şā'nini himāyā qılmāqçı bolgān qāğāzlār edi bu. Ciyān ālib kelib berdimikin? Undā negā āmmām bu haqdā heç nārsā bilmāgān? Āgār keltirib bergāndā hām bu qāğāzlār yāngāmning emās, āvsini ārqli āmmāmning qoligā tūşārdi. Demāk, qāğāzlār ciyāndā qālmāgān ekān-dā. Şu fikr tā'siridā hāmdā kāsdim qızıqışi bilān āmākim vā Āytoldi enām kōrikdān ōtgān oşā tāşxis qāğāzlārnı birmā-bir oqıy bāşlādim. Vā birdān bir neçtā xulāsalārgā kōzim tūşib, qaytā-qaytā oqidim. Keyin yānā oqidim. Yoq, keyinçālik hām bir neçā mārta nāmını eşitgān, mendā hām ōzgāçā hürmāt vā ehtirām uyğātgān, lekin tānişiş imkānigā egā bolmāsdān bu dūnyādān rıxlāt qılğān oşā māşhūr dāktār anıq qilib yāzib qoygāndi. Bu tāşxisgā kōrā Āytoldi enām emās, āmākim fārzāndli bolişi mūmkin emāsdı. Bu xulāsa mengā yāşin urgāndāy tā'sir qıldı vā āmākimning, enāmning hāyāti kōz āldimdān lipillāb ōtdi. Āniy lāhzālārdā yārişgān xātira sınıqlāri içidā āmmāmning bir ūmr bigiz qilingān qollāri, bütün qışlāq yāngāmngā yāğdirgān dāşnāmlār, mening “siz tuğmās bolmāgāningizdā, men ōz üyimdā yāşārdim” deb qılğān xarxāşālārim, tāşxisdān ōtib kelişgān kūni xuddi yāngāmning – enāmning yūzidān sel kābi āqıb tūşgān kōz yāşlāri – hāmmāsi bār edi. Men endi hāmmāsini tūşüngān vā ānglāgān edim: yāngām, mening tutingān enām bepūşt yāşāş qısmātini ōziniki deb bilgān, bilgāni üçün hām tāşxis qāğāzlārnı yāşirib qoygān, ciyāndān hām bu sirni āçmāslikni sorāgān, āynān şuning üçün ciyān biznikigā bāşqa kelmāy ketgān, yāngām el-yurt āldidā āmākimning bāşi egilmāsliğı, erkāklik gururi tāptālmāsliğı üçün bu sirni hāmmāmizdān yāşirgān, heç kimgā bildirmāy, bārçā tā'nā-yu haqāratlārnı ōz yelkāsigā ālib, āmmāmning vā bütün qışlāqning bir ūmrlık xorliklārigā, mālāmātlārigā çidāb kelgān...

2.1.6. Qultây⁶¹ - Kultay Hikâyesi⁶²

..Ketsin mendän âhü vâyim,
 Âbâd bolsin mâzgil câyim,
 Düâ qılğan, qıblâgâyim,
 Âtäm Qultây, xüş qâl endi...
 "Älpâmiş" dâstânidän Älpâmiş sözi

Yüzi ärälâş tüşgän qamçidän song ârquasidän tepki yedi — köpkârilärdä özlârigä yol açış üçün âldini tosgän ätlârnıng bıqınıgä tepib örgängän qaynilâr bu bârzängi vâ nä xâtinni, nä rözgârni bilädigän, ümri mâlning izidän tayâq südrâb, qır-ü ädirlärdä ötäyâtgän vâ şungä yârâşâ küç-quvvatgä tolib turgän âdâmni başqa câyigä tepib yıqıtıb bolmâsılgını, xâtinidän başqa heç kimgä äytmägän sirini — äynän şu çâp âyâğını qırning üstidä bori ğâcib, quvvatsız bolib qâlgânini bilişgändäy mölcäldän ädâşmäy naq tizzâsigä, borining tişlâri qâlgän vâ beş yildän beri nâmgârçilik päytlâri zirqırab, äzâb berädigän çandıq üstigä ârqa târâfdän ketmä-ket zârbâ berişdi — Ulcânnıng közidän ot çaqnab ketdi. U âyâğim sindi deb oylâdi vâ şuning üçün endi nimä qılib bolsä hâm mâmatalâq bolib ketmäsin deb, bir päytlâr Râcâb çopân bilän Tâlli yâylâvidä muz yâğâyâtgän döl âstidä qâlib, üstigä eşâkning câbdüğünü yâpinib qutulib qâlışgändäy, döldäy yâğilâyâtgän qamçılârdän himâyälâniş üçün yüzini qollâri bilän tosgänçä här qandäy hökizni ârqa âyâğidän bir târtib, qassâblârgä bâğlâb berädigän çâyir pâncälârigä äğâr birântâsining aqalli bälâği ilâşib qâlsa hâm xuddi quturgän şerdäy tâgigä târtib, tilkâ-pârâ qılâdigändek, qaynilârnıng yaqın kelişini peşânâsidän sizâyâtgän qândän açışib turgän közlârini qısib âlgänçä pâylib yâtâr, qaynilâr hâm içidâgını bilib turişgändäy âyâqlârini unıng qollâri yetmäydidän mäsâfädä saqlâb, xuddi paxta sävälâşâyâtgändäy biri qoyib, biri qamçılâr, Ulcân endi taqdırgä tân bergän köyi, köz âldigä negâdir hâli qulâği kesilmägän kuçügi kelgän, keyin bulâr meni öldirib qoysä, izimdän yiğlâb qâlâdigänim hâm yoq, ânâvi esi kirdi-çıqdi maymâqqa esä men ölämänmi, qâlâmanmi, farqı yoq, U mendän keyin hâm etâgigä tezak yiğib, ötgän-ketgängä işşâyib yürâverädi degän cäsüsânâ fikr lip etib ötgändi-yu tâmâğigä älämli xorsınıq tıqlıb, hättâ qarşilik qılış haqıdâ oylâşgä hâm qurbi kelmäy, boşâşgänçä, özi neçä märtä közigä qarab turib, boğizlâb tâşlâgän nâvvâslârnıng cânhalâtdä pişqırgâni

⁶¹ <https://ziyouz.uz/ozbek-nasri/nazar-eshonqul> 15.02.2017 13:00

⁶² Bu metin içinde yer alan koyu yazılı cümleler üzerinde cümle analizi yapılmıştır.

käbi hänsiräb yätärkän, birdän äyälning çinqırıgını eşitdi-qaydandır maymaqñanıb Arxıxäl päydä bolgändi; U qaynilärning ätäyläb uçıgä qatırılğan teri ornätılğan qamçıläri mämatalâq qılâyâtğan Ulcänning başıgä özini täşlädi: endi qamçılär äyälning yelkäsi äräläş vizillär, Arxıxäl bär ävâzi bilän qışlâqdâşlarını yârdämğä çaqırğança, xuddi yaş gödägini bğrigä älib, bástirib kelâyâtğan bälâ-qazälärdän äsrâyâtgändäy Ulcänning başını tävân-ü barmâqläri birläşib ketgän mäyib äyâqlär bilän tuğılğani vä äyni şu nuqsâni üçün sağlâm vä nuqsânsız ädämlär dünyâsıdä bir ümrgä boynını qısıb, başını egib yürışgä mähkum etilğani beri başıdän ärimägän haqârat vä xorlikdän yilmä-yil kiçräyib bärâyâtgän mittiginä cüssäsi bilän tosib älgändi. **Ulcän naq burnıgä tegib turgän äyälning kökrägidän açimsıq ter vä özigä cüdä täniş bolgän kökräk hidini toydi: bir zum U bu hid qayerdän kelâyâtgänini vä bu hid dimäğidä qaçân vä qandäy ornäşib qalgänini änglälmäy, özini kältäkläşâyâtgänini häm unutib, beixtiyâr xuddi emâyâtgändek tämşändi.**⁶³ Tämşändi-yü, keyinçälik şu hâlätini esläb cähli çıqdi, säl bolmäsä, ikkitä sigirning äyâgını gävranı bilän urib sindirâyâzdi. Ikki-uç äydän keyin xätini üygä qaytib, bäläsini emizib turgänini kördi-dä, yänä oşâ hid esigä tüşdi. Bu hid cüdä täniş, şu bilän birgä nätäniş edi. Qısır sigirdän farqı yoq, bir maymaq toqälning kökräk hidi özigä täniş bolışi gżäbini keltirdi vä ätäsidän örgängän ädätini qıldı: pädägä qoşış üçün sigirni yetäkläb çıqqan Arxıxälning yelkäsigä äläm bilän gävran tüşirdi. Bu märtä äyälni äyâdi, gävranıng uçiginä tegdi. Arxıxäl uning qors vä qopâl müämäläsıgä örgänib ketgändi. **Yelkäsigä gävran tüşgändä mäyişib ketär, ağrıqni bildirmäy ungä äciz vä yalıñçaq tärzdä tikilgänçä maymaq äyâqlärini südräb, näri ketärdi. Şundäy päytläri Ulcän Rəcäb çopändän örgängän sözlär bilän "Enağar, mäymaq!" deb sökinärdi.**⁶⁴ Rəcäb çopän ädämävi vä qahri qattıq ädäm edi. Ungä mäl bilän ädämning farq yoq, kim cählini çıqarsa, uzun gävranı bilän tüşirib qälär, şuning üçün tersätäliklär uni köpäm dävrälärgä qoşavermäs, U pädäsi bilän yäylävdä qançâ yürsä, qışlâq şunçâ tinç bolädi deyişärdi. Uning änä şu qors vä özigä yâqmagän här qandäy mäsälägä gävran bilän äräläşış ädäti, gärçi püşti kämäridän tüşgän fäzändi bolmäsä häm Ulcängä tolıq köçib ötgändi. Rəcäb çopän qahri qattıq bolğani bilän micğäv emäsdi. Ulcänning äsrändi ekänini birän märtä häm yüzıgä sälmädi, şu sâbäbli Ulcän bu üygä äsrändi ekäni xayälıgä häm kelmäsdi. Bälä qızı bilän kökräk täläşib kättä bolä başlägäç, birävning fäzändi ekäni häm Rəcäbning esidän çıqıb ketdi vä U älti yaşgä kirişi bilän özigä qoşib, pädägä älib ketdi. Şundän song gäh Çit üstidägi,

⁶³ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

⁶⁴ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

gâh Tállidägi yäylâvlärdä äyläb qâlib ketişär, âtä-bälä pädä ketidän yurib, öz izläridän xuddi öz ümlärining yârqn və navqırân dövrlärini birmä-bir yâqıb, keyin öçirişâyâtgândeک tütäb yâtgân oçâqlâr bilän birgä mâl tezâkläri qâldirgânça, gävranläri bilän sigir äyâqläri-yu özlärigä yâqmagän ädämlär yelkäsigä cizzäki fe'llärining äsârätlärini çizib, özlärining gâh yüvvâş, gâh zärdäli käyfiyâtläri käbi özgärüvçän fäslär-ü yillärni bu tâğ yäylâvläri və dästü-dälälärgä birmä-bir älmäştirib çiqışardi. Ulcân mäktäbdä oqımadı, uning bärliğini biräv eslämädi häm. Şuning üçün xuddi dâşt börisi käbi cizzäki və sirkäsi suv kötärmäydigän qızıqqân bolib ösdi. Ärädän yillär ötib, bälägät yâşigä yetgändäginä, hüccät keräkligi yädigä tüşşidimi, Räcäb çopân bir qozili qoygä eski tänişi ärqali tuğilgänlik güvâhnâmäsini toğırläb äldi. Şundäy qilib, Ulcânning äsrändi färzänd ekäni häm, kencä qızı ikki äylik bolgändä, bähärning äxirläridä bezgäk tutib yâtgân xätini käsäl hälidä ätäsinikigä ketib, qolidä bir häftälik bälä kötärüb kelgäni häm esidän çiqıb ketdi. Oşändä u xätinining qolidägi eti hilviräb yâtgân çaqalâqni körüb, ätäsinikidä ikki kün qâlib ketgäni üçün gävran bilän savlämäqçi boldi-yü, ämmâ xätinining özigä yälinib, ilticâ bilän titrüb, bezgäk tutib turgänini körgäç indämädi. Üstmä-üst qız tuğıb, mendän kältäk yeyävergäni üçün häm bu bäläni älib kelgän deb oylädi öziçä. "Bir qarindâşimiz tuqqan küni ölib qâlibdi, qızıng häli sütdän çiqmagän deb mengä berişdi, bu endi bizning bälämiz, ätäsi" dedi Rähät. Räcäb endi tuğilgän qoziçäqdäy bolib yâtgân çaqalâqqa qaradi-yü, başqa bu bälä kimning bäläsi, qandäy qarindâşi bolädi, qaynätäsi negä käsäl xätinini äynän şu künläri Çitgä şaşlınç çaqırdı və xätini qandäy qilib bu bäläni älib keldi, qayta suriştirib otirmädi. Hättâ ungä ism qoyış häm esdän çiqıb ketdi. Ärädän bir häftä ötmäy xätini bezgäkdän qaltirab ikkitä çaqalâqni bâqışgä qıynalâyâtgänini äytdi və ätäsining üyidä otirib qâlgän maymâq singlisini älib kelişini sorädi. Räcäb çopân indämädi. Xätini küvi pişışgä häm qurbi yetmäy qâlgänini və kündän kün xuddi küzgi şuvâqdek tökilib bärâyâtgänini bilärdi— Arxixâlni qaynätäsi bir söz demäy, xuddi bu er älmäs qızdän bezâr bolışgändeک, bittä eşäk qulâğičä kelädigän boğçägä örälgän kiyimläri bilän taşläb ketdi. Hättâ küyävning közlärigä qaramadı häm. Räcäbning mäydäkäşlik ädäti yoq edi. bungä e'tibâr häm bergäni yoq. Keyinçälik bälä yürä başlägändä Räcäb bäläning bolıq äyâqlärigä qarab turib, xätinigä "Bu endi bizning ül boldi, Ulcân qoyaqâl" dedi. Şundäy qilib, Çitlik bälä Räcäb çopânning meräsxöri bolib qâldı və Arxixâl häm qaytib ätäsinikigä ketmädi. Ulcânning häm äsrändi ekäni bā'zidä kelib, ätäsining üyi-yu mäliligä iddäâ qilib ketädigän qızläri demäsä, heç kimning xayäliligä kelmäsdi. Ämmâ qızläR Räcäb çopânning Ulcängä bolgän münäsäbatini körüb, bu haqdä açıq-âşkärä äğiz açışmäsdi.

Râhât toşakkä mixlänib qalgändän keyin bütün rözgâr moylâvi säbzä urib, âtäsidäy bağritâş vä qopâl bolib vâyəgä yetâyâtgän Ulcänning türtkiläşlari-yu qamçiläridän qırqdän âşär-âşmäy muştdäy bolib qalgän şu maymaq äyälgä, Râcâb çopândän song qışlâqning pädäsi esä Ulcängä qâldi.

Ulcân Arxixâlni başidäyâq yâqtirmasdi: U bu mäcrüh äyâl negä özlari bilän yäşâyâtganini uzâq vaqtgäçä tüşünmädi — keyin esä ânäsining ornidän turâlmây yâtgändä yâlgiz şu mäyib xälasi küniğä yärâyâtganini körgändä, bättâr ğaşi keldi: ungä bu äyälning birân işni epläb qılâlasligi, iş buyursä, hämişä çäläsi bolışı, çirâq yâqqandä, şişäsi yârilişi, idiş yüvgändä käsä sindirişi, nân yap desä, xamir âqib ketib, nânsiz qalışlari, sâğib âlgän sütiğä, älbättä, mâl göngi qoşilib qalışi, ümumän, äyälgä xäs bolgän cüdä köp fâzilätlär bu Xüdâ urgändä yoqligi uning ğaşini keltirär, üstigä üstäk bu äyälgä rähm qılädigän, ungä açinädigän ädämning özi yoq, âtäsidän tårtib, âpäläriğäçä Arxixâlgä bir keräksiz vä ârtıqça buyümgä qarägändäy qarâşar, bâbälari bilän tâğälari häm Çitdän qıdirib kelişgändä Arxixâl bilän nâmiğä sorâşar, göyâ U alläqaçân ölib ketgändäy, bu mäyib äyâl bir begänädäy, uning häli häm oşâ âtäsi bilän âlib kelgän boğçädägi kiyimlari üstigä ilinib turgän äbgâr qıyâfasigä e'tibâr häm berişmäs, Râhât esä käsällik heç kimğä kerägi bolmägän bir maymaqni emäs, äynän özini tänläb, häyât şämlärini birmä-bir öçirâyâtgäni üçün älämi kelgändek yâtgän cäyidä Arxixâlni "Sen toqâl, meni özingdäy bebürd qılasan, meni isnâdgä qoyäsän" deb qarğanär, közi tüşgän cäydä uni gördän âlib, görgä tıqar, şundä häm bu äyâl xörlik vä haqâratgä lâyıqdäy birân e'tirâz bildiriş tügül, hämişä qorqıb, hürkib, burçäk-bürçäklärgä bekinib, birâvlärning közigä körinmây yäşär, bu esä Ulcänning ğaşini bättâr keltirär, uni körgän cäydä türtkiläb ötar vä otirsä opâq, tursä sopâq deb sökärdi.

Qaynilärining qırdän âşib kelâyâtganini körgändäyâq Ulcân bulärning niyati buzuqligini bilgändi. Ämmâ tâm äylänib qaçışgä yâ bekinişgä ğururi yol qoymädi. Ätning äbzälini tårtgänçä ulärni pâyläb turäverdi. Birinçi qamçi kelib tüşgändä, ât hürkib, qaçib qâldi. Qışlâqdä här kim öz işi bilän bänd, törttä bärzängining qışlâqdägi här qandäy yigitni bir çöqışdä qaçiradigän Ulcändäy ädämni üyigä kelib kältäkläşi xayälläriğä häm kelmäsdi. Ämmâ qaynilär bir söz demäy küyâvni säväläşgä tüşişdi. Tâvuqlärgä dän berib, kätäkdän örmäläb çıqayâtgän Arxixâl körib qâlib, özini üstigä täşläb, bâr ävâzi bilän bütün qışlâqni äyâqqa turğizgändäginä qışlâqdâşlari äcäblängän köyi birin-ketin yügürüb kelä başlaşdi.

Bâyqul çâl qoşköllik qaynilärni cerkib berdi.

— Singillaringni häydäb yubargän bolsä, qamçi bilän qošäsizlärmi? He, örgildim sizlärdäy ärkäşlärdän.⁶⁵

— Singlimiz endi bu hökizning üyigä ölsä häm kelmäydi! Bungä başqa xätin tåpib beringlär! — dedi ortänçä qayni.

U cimitdäy gävdäsi bilän Ulcanning başini tosib älgän Arxixälning yelkäsi äşä qamçi tüşirgändä äkäsidadän bir qamçi yeb, boynini uşläb turardı.⁶⁶

Qaynilär ät çåpib, qışlâqlärining ärini kötarib yürgän ädämlär edi. Keksä çål bilän tartişib otirişmädi. bundän taşqari tersätäliklär häm öz qışlâqlärigä qamçi kötarib bästirib kelişgänidän näfsäniyäti qozğalib, biri tayâq, biri panşaxa kötarib älişgän, vacähätläridän äkä-ükälärni ğäcib täşläğüdek körinişardı. Ulär ätlärigä minib, bir söz demäy cönäb qalışdi. Arxixäl yüzidän sizäyätgän qän boyni ärqali içigä äqib ketäyätgänidän bexabar Ulcanning yüzidägi cärähät izlärini römäli uçı bilän ärtär, närigä uçib ketgän telpäğini qaqıb başigä kiydirardı. Uning mehribänçiligi Ulcanning cählini çıqardi. U özigä kelib, äyälni itärib yubarıb, häli qırgä yetmägän qaynilärigä bir köz täşläb, ämbärgä qarab yügürdi. Arxixäl uning nimä üçün ämbärgä kirgänini bildi. Maymâqlänib, Bâyqul çalgä nimädür deb ğuldürägänçä, izidän çåpdi vä ämbärning eşigigä tayâq ötkäzib qoydi. İçkäridän Ulcän eşikni tepib baqıräyätgäni eşitildi. Ulcän bir ilâc qilib, eşikni buzib, qolidä miltıq bilän çıqqandä qaynilär alläqaçän qır äşib ketgändi. Ulcän älämigä çidälmäy qondâq bilän Arxixälni bir urib yıqıtdı.

— **Enäğär maymâq, ulärning ornigä seni öldirämän!⁶⁷**

Ulcän xätinining ketib qalışı-yü, qaynilärining özini säväläşgäni älämini birätölä maymâq äyaldän äldi: här dâim pädädän qaytgändä Râcäb çopân äyâq ästidä yâtmäslik üçün örgätgän câygä — äyvänniġ şiftigä tıqıb qoyılğan uzun irğay tayâq bilän Arxixälni sâlib qaldı. Äyâl sâl bolmäsä ikki qadämga, äyvängä terib qoyılğan buğdây qåpläri üstigä uçib bärüb tüşdi: uning cimitdäy tänäsi xuddi kâptâkdäy yuqarıgä kötarilib tüşgänini bu yergä näfsäniyätläri qozğälüb emäs, köprüq tāmāşä üçün kelgän tersätäliklär anıq körişdi. Arxixäl Ulcängä äcizänä vä zäif ävâzdä nimädür demäqçi boldi, müsüçänning qurilläşidäy ävâz çıqardi, ämmâ heç närsä demädi, tayâq tüşişi bilän başidän uçib tüşgän römälini älib, esigä tüşgändäginä qatıqqa yuvilädigän sâçi pätäk bolib yätgän tozğâq başigä täşläb, Ulcanning közidän yaşiriniş üçün mälxäna täräfgä pildiräb ötib ketdi.

⁶⁵ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

⁶⁶ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

⁶⁷ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

Keçgä yaqın Oräl üstä qâp-qaräyib ketgän tayâq ornini körüb, zäifläşib qalgän tirsäkni uşläb körärkän, äyälçäliş qilib qarğandi:

— Hökizdäy bolmäy öl-dä, sen, Ulcân. Kelib-kelib bir mäyibgä küçing yetdimi? Qolini sindirib qoyibsän-kü, cüvânmärd.

Arzixälning ağrıqdän kökärib ketgän yüzigä qaräb, özi üstäni başläb kelib, özi däkki eşitâyâtgäni cählini keltirdimi, yâ qılgän işidän uyäldimi, Ulcân çalgä bir ağiz gäp qaytärmäy näri ketdi.⁶⁸

— Uni qarğamäng, üstä bävä, — dedi Arzixäl ağrıqdän terläb, inqıllärkan. — Äyb özimdä. Özüm yıqilib tüşdim. Xätinini men sığdırmädım. Meni deb ketib qaldı. Nimä qılay, men bir Xüdä urgän äyäl ekänmän. Bungä häm dardısär boldım. Özi äpämning ornigä men ölib ketsäm bolärdi.

Tersätälikläarning biräntäsi Ulcänni kâyiy başläsä vä u haqdä yämân fikr bildirsä, Arzixäl birdän uni "Äslidä äyb mendä, äpämning ornigä men ölib ketsäm yaxşı bolärdi" degän sözlär bilän himâyä qılışgä tüşärdi. Rähät ädäm tänimäy, közläri ärqali razi-rizälilik qilib yätärkän, Arzixäl rızilik soräş ornigä "Sizning orninigzdä men ölsäm yaxşı bolärdi, Ulcân häm şuni istâyäpti", deb yiglägänini häli häligäçä qışlâqdâşläri esläb yürışärdi. Tersätälikläer bu mäcrüh äyälning hämişä özi qılmagän äybni boynigä älişi vä hämişä hürkäk, bir närsädän xavâtirdä yürgändäy dâimâ Ulcänniğ äldidä qaltiräb turişi, Ulcân desä käsälligigä qarämäy ornidän turib ketişi, Ulcân kelmäsä keçäläri täki U kelgünçä miccä qâqmäy çıqışı, bā'zidä aç ketgändä, ävqat kötärib, mäyib häligä qarämäy, ikki qır närigä — yäylävögä piyädä bärrib kelişi, bäläläri vä xätinining täyyâr çörisi bolib qalgänining säbäbi — äyäl ungä örgänib qalgän, şu säbäbli Ulcänniğ üydän häydäb yubârışidän qorqadi, pädä izidän yüräverib, özi häm hökizgä oxşäb qalgän bu yävveyi uni häydäb yubârışdän häm qaytmäydi, şuning üçün häm bu äyäl özigä şunçä äzäb bergän ädämögä bärrib mehribänlik qıläveradi, çünki bu äsrändini çäqalâqligidän özi kötärib kättä qılgän, öz bäläsidad bolib qalgän, bir üygä bekä bolış baxtidän mährum bolgän şorlikning şu çopändän başqa bu dünyädä ävunçägi qılmagän, fäqat şu Ulcängä bolgän mehrginä bu bebaxtni dünyädä uşläb turibdi deyişärdi. Oräl üstä oşändä qariyib ottiz yıldän beri Rəcəb çopänning üyidä yärim cän vä mittiginä bolışigä qarämäy, qoli käsäv, säçi süpürgi bolib qalgän äyälning yıqilib tüşgänigä işänmägändi: tayâqning orni bilinib turärdi. **Arzixäl heç qaçän birän kişigä äytmägän bolsä häm uning gäh peşänäsi, gäh yüzü şilinib, kökärib yürgänini körgän**

⁶⁸ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

qışlâqdâşlari bu Ulcanning işi ekânini bilişardi. ⁶⁹Üstâ Orâl tuxum sürtib, Arzixâlni dâdlätib, tirsäkni xuddi munçaq teräyâtgändäy siläb-işqalädi, singän süyâklärni qoli bilän tekisläb bolgäç, çârçöp qilib bağlâb qoydi. **Äğriq qalgändek boldi-yü, ämmâ Arzixâlning tirsägi yillär ötişi bilän qaltiräydigän, keyin esä, sälgä çıqıb ketädigän dârâcädä mörtläşib qâldi.** ⁷⁰ Äradän yillär ötib, Arzixâlning çıqıb ketgän tirsäginu xuddi qoğırçaqning qolidek câyigä sâlib qoyışgä Ulcanning bäläläri häm örgänib ketişdi, tirsäkni câyigä sâliš päyti äyäl dâd-vây qilib turgändä, Ulcân sekin üydän çıqıb ketär, şunçä yillär ötgän bolsä häm negädür qayniläri kelib ketgändä äläm üstidä Arzixâlni kältäklägäni yâdidän çıqmas vä oşä küngi ter hidi keläyâtgän kökräk hidini dimâğidä tuyardı. Vähälänki, U bu maymaqni cähl üstidä tayâq bilän sâlib, mäyib qilib qoyây degän hâlätlär ümri dävâmidä köp bolgän, bulärning birântäsi häm esidä qâliš tügül, hättâ bir moyini qilt ettirgänini eslâlmäsdi. Negä äynän oşä küngi väqea yâdidä bunçalik uzâq saqlänib qalgänini tüşünmäsdi. Eng käyvâni kâmpirläri äqsâqâllärning häm qolidän kelmägäç, tersätäliklärni häyrätgä sâlib, pâyü-piyädä maymaqlänib qoşkölgä kirib bargän Arzixâl bilän birgä üyigä qaytgäni sâbâbli singilläri bilän yüz körişmäs bolib ketgäni üçünmi yâ turmuş degäni çimildıqdägi entikişdän başqa nârsä ekänligi tufäylim, xâtinining tâbârä inciq vä micğâv bolib bäräyâtgänigä qarämây izmä-iz tuğiläyâtgän bälälär oşä küngi kältäklängänining älämini häm, xâtinining zäif câyini sâtib qoygänini häm, qayniläri uni uriş üçün äynän oşä zäif câyidän fâydälänişgänini häm, oşä küni Arzixâlni cähl üstidä urib, birinçi märtä çekkän xicälätini häm uning xâtirasidän surib çiqarişdi, ämmâ açimsıq, ter tä'mi bär kökräk hidi esidän çiqmadi. U bu hidni ilgäri qayerdä hidlägänmän deb keng vâdiydä yayilib ötläyâtgän pädälärgä xuddi öz mülkini küzätib turgän şähâşâhdäy sersälib qarägänça, Arzixâlning gâh yelkäsi, gâh äyâğigä tüşäverib, özi häm äyälning biläk vä yelkälärigä qoşilib, yilmä-yil yeyilib-silliqlänilib bäräyâtgän tayâqqa süyanib, äzâbli oyining tägigä yetişgä urinärdi. U yillärning uvälänib ketgän kesäkläri vä suvâqläri ästidä qalgän yiltilläb turgän oşä xâtirasini tâpgändek boldi: Arzixâl maymaq çaqalâqligidä özini ävutiş üçün kökräk bergän, şu yol bilän Râhät ânäsi yoq päytläri, keyin esä, käsäl bolgändän keyin hämişä ter hidi keläyâtgän, äyâqläridek zäif vä häyât äsäri yoq, xuddi süzmäsi açib qalgän xaltadek solğın, sassıq kökrägini äğzigä tutgän, hid oşändän dimâğidä qalgän deb oylädi vä bu uni bättär tutâqtirib yubardı — U bu maymaqni er häm älmägändän keyin mengä kökrägini berib, özini ävütgän, şuning üçün meni xuddi özi tuğib qoygändäy

⁶⁹ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

⁷⁰ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

mehribanlik qilgan, bu hid osha paytlardan xatiramda qalgan degan xulasaga keldi: bu uning cahlini battar qozgadi, agar shu payt maymaq aldidä bolganda, gavrani bilan yelkasiğa salib qalishdan va sag qolini ham mayib qilishdan qaytmasdi. Shuning uchun u keyinchalik ham Arxialning mayib ayagiga qosilib, ong qoli ham butunlay ishlamay qalganda, biran martä özini aybdarday his qilmadi: aksincha, uning bir paytlar, anasi orniga özining shorlangan teridäy kökragini tutgani uchun keçiralmadi. Ulcanning ayalgä bolgan bunday munasabati keyinchalik uning balalariga ham otdi: esini taniyatgan balalari ham chaqalqlarning istanini yuvismi, tezäkdän güvälä qilishmi, qazan astiga alav yaqishmi, qish kunlari qurigan yulgun terib, toqayzar titib yurishmi, hammaisi maymaq ayalning çekigä tushganidan zarräçä ham äcäblänishmay qoyishgan, uni mamalarining singlisi deb emäs, üyläridägi özlari qilishgä irganädigan yaki qollari barmaydigän qara ishlarni bacarisga mahkum etilgan çori deb tasavvur qilishar, Rahat ölgändän keyin Arxial siçqan hidi basib ketgan ambargä köçib ötgan — Ulcän nazik mehmänlärägä ataylab tagda atib kelgan, shamalda quritib, qatirish uchun ambarni toldirib ilib tashlagan va qatgani sayin shunchä mazasi chiqadigan tongiz etlari bilan birgä bu ayalning ümri ham kichkinä hücräde yilmä-yil quruqshib barardi. **Äslidä xatinining ketib qalishidä Arxialning aybi yoq edi.**⁷¹ Arxial kelinni häydätib yubariş tögül, ungä oqräyib qarashgä ham yurägi betlämagän, aksincha, kelin kelgan künidänäq bu maymaq ayalgä bütün cäsadini tashlab algändi. Äldiniga namiga bolsä ham Ulcanning anasi ornidägi xalasi, shularning xizmatini qilasan deyişdi kelingä. Ämma Arxial kelingä xizmat qildirishgä imkän ham qaldirmadi. Häli çilläsi çiqmagän deb uy yumushlarini öz zimmäsiga aldı — kelinning baxti bar ekän — çimildiq daligidäyâq tekin xizmatkargä egä boldi. Kelin padä izidän ketgan, bä'zi keçalari tuni bilan ham yaylavda tunab qalädigan küyavnü kütib otirgan tünlärdä Arxial uni avutishgä urinardi — häli heç kingä, hättä öz apäsiga ham aytmagän sirlarini şivirlab äytib, kelinning küyavi kelmäyätganidan päydä bolgan hicranini biraz bolsä ham basishgä urinardi. Kelin birinçi bar körgändäyâq bu ayalning ayagini togrilab basishdan başqa ärmäni bolmasä keräk, bunday ayaldä ärzü-häväs nimä qilädi deb xatä oylaganini osha kunlari bilib qaldi. Zerä Arxialning änä shu siridan başqa birantä ham başqalärgä äytişgä ärzigülik xatirasi yoq edi. Shuning uchun çilläsining çanqağini basalmagän kelingä shu xatirani äytib, çimildiqdan çiqmasdan küyävden narazi boläyätgan kelinni çalgitişgä uringändi. Şundän başqa niyati yoq edi. U kelingä uyalibrâq, lekin xorsiniq bilan bir çävändaz

⁷¹ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

yigitgä köngli tüşgänini, özlärigä maymaq kelinni münäsib körmägän ätä-änäsidadan nälip, U yigit hu änävi qır ärtidägi qışlaqdän kelip, toqayzardä uçraşib turgänini, Arzixäl häm üyläridägi suv tolä çeläklärni öragä ağıdarib, tez-tez suv älib keliş üçün däryä boyigä—oşä toqaygä tez-tez bärrib turışini, yigitning qamçisigä käştäli bändäk toqib bergänini, keyin nimä bolib, çävändäz yigit körinmäy qalgänini, ärädän äylär ötsä häm undän xabar bolmägänini, u esä yüräk yutib birävgä bu haqdä gäpirälmägänini, häli häm oşä yigit navqırän vä öktäm qıyâfadä, yulğun vä zirk bilän tolgän toqaydä yürgändek, oşä toqaygä bärğisi, uni körib, kökrägigä baş qoyib şunçä yillik ayrılıq üçün ginä qilib, toyib-toyib yıglägisi kelişini äytib qoydi. Oşä päyti kelin bu gäplärni birän kişigä gülläb qoymäslikkä vä'dä bergändi. Ämmä bälälär tuğılib, Ulcänning xäläsigä bolgän qopälqors müämäläsi ästä-sekin kelinning häm betini qätirdi—ü häm Ärzixälgä erigä oxşab müämälä qılışni örgändi. **Äldinmä-ketin tuğılayätgän bälälärning beşigini tebrätäverib äyälning qolläri çilvirdäy eşildi, keyin esä kötaräverib, yelkäsining yägiri çıqdi.**⁷² Ämmä buni äyäl bir märtä häm nä Ulcänning, nä kelinning yüzigä sälgäni yoq. Äksinçä U xuddi öz nevärälärini bärğigä älib, tärbiyä qılayätgändäy bälälärning nä xarxäşäsidadan, nä topälänidän bezär bolär, bälälär uni qıynagän säyin äyälning ulärgä mehri iyib, köpräq süyib bärär, bälälär uni gäh ät, gäh eşäk qilib minib, bütün hävlini äylänib yürgänini körgändä Ulcän äsli bu mäymäqning esi yoq, buning özinä tärbiyäläş keräk äldin, U tāmānidän bu tāmāni yaqın qalgän kämpir häm şunaqa qilib bälälär bilän oynäydimi deb öylär vä şundäy bir äyälni özigä därdisär qilib täşläb ketgän änäsidadan nārāzi bolib, qolidägi gävränni gäzäb bilän uşläb qoyardı. Kelin häm endi ungä bir xızmätkärgä qarägändäy qarar, üy işläri-yü, süpür-sidir, mäl-hälgä vä bälälärgä qaräş Arzixälning zimmäsidadä edi. Yillär ötişi vä çimildıqdän uzäqläşib, turmuşning betiyıq ehtiräslärigä öräläşib qalgän kelin bergän vä'däsini unutdi. Bir küni Ulcän dästurxän üstidä qır ärtidägi bir çävändäzni bätälä tepib öldirgänini äytib, cänäzägä bäräyäpmän deb, xätinini şaşirä başlädi.

— Enägärni bedäv emäs, bätäl tepib öldiribdi. Xuddi öç älgändek, naq qanşarigä tepibdi, — dedi ü.—Bäyqul çäl kütib turibdi. xuddi özi bärsä qırdä bori yeydigändäy... Tez bol...

Şundä kelin befäräsätlik qıldı.

⁷² Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

— Bu, hāligi, siz bilān vā'dālāşib yūrgān çāvāndāz emāsmi, — dedi piçing ārālāş kelin bir çetdā Ulcānning xurcunini āmbārdān ālib çıqqan Arzixālga. — Hāli pāççāmning āzāsīgā bārāyāpmān deng...

Ulcān ācāblānib xātinīgā qaradi. Arzixāl esā taxtadāy qātib qāldi — U hāzir hāmmāsi tūgāydigāndek, Ulcān uning sirini bilib, terisīgā sāmān tıqadigāndek gezārib-qaltirāb turārdi. Uning yūzi bunçālik āqarib ketgānini vā bunçālik sārāsīmāgā tūşgānini hāli heç kim kōrmāgāndi. Uning yūzi keçirib bolmās günāh üstidā qālgān tūşgāndek āqarib ketgāndi. Āmmā Ulcān xātinining gāpidān bāşqa mā'nā tuydi: bir hāftā āldin kelinning xālāsi toy qılgāndā Ulcān "Pāççāngning āldidā toy qarzim yoq, men toy qılgānimdā hām kelgāni yoq, ārāmiz āçiq" degāndi. Bir hāftādān beri tōmtāyib yūrgān xātini qāş qoyāmān deb kōz çıqargānini keç ānglādi, piçingi qımmatgā tūşdi.

Bezrāyib turgān Arzixāl ārālāşışgā ūlgūrmādi, kelin fāqat qarindāşlārinining toy-āzāsīgā bārmāy qoygāni ūçün emās, eri yilning ūç fāslini yāylāvda ōtkāzāyātgāni vā ōzining güldāy ūmri ikkitā çūrvaqaning biğillāşı bilān ōtib bārāyātgāni ūçün tolib turgān ekānmi, tiligā kelgānini āğzi çārçāgūnçā gāpirdi, Ulcān hām qoli çārçāgūnçā uni sāvālādi. Ulcān ketgāç, yelkəsi māmātālāq bolgān kelin bālālārinini ālib, Qoşkōlgā, ātāsīnikīgā ketib qāldi. Arzixāl Qoşkōl qırığāçā yālinib bārsā hām kelin qayrilib qarāmādi: U kelinning izidān tāki qāş qārāyğūnçā qarab otirgān qır üstidā ertāsīgā tōrttā ātlıq pāydā boldi....

* * *

Ōzigā tengdāş āyāllār allāqaçān kelinli bolib, bālālār-ū nābirālār, kelinlārū qızlār pārvārişidā, yetti qavat kōrpā üstidā sāğliklāridān nāliy bāşlāgāndā hām Arzixāl nā sāğligidān, nā turmuşidān nālır, hāli hām ātāsi Rācāb çopānnikīgā āpāsining xizmātini qılış ūçün tāşlāb ketgān oşā sūnbülā āqşāmidek tāngdān şāmgāçā Ulcānning yilmā-yil kātārib bārāyātgān gālvāli rōzğāridā, qozi izidān toqayzārū bāhār pāytlāri xuddi dūnyā ōtkinçiligini tā'kidlāyātgāndek şāşib-tolıqıb āqadigān dāryā boyidā, pādā tezāgi tūşgān qırū ādirdā, qışlāqning miş-mişlārū ğurbāt kōmilgān çāng kōçālāridā ōzining şum taqdirini yetāklāb yūrgāndek kūymālānib yūrār, uni māyib qilib yārātgān taqdir xuddi uni endi siylāyātgāndek yāşı ōtgān sāyin u tetiklāşib, kūçgā tolib bārār, yānāyām cānsārāk bolib qālgān, keçāsi hāmmādān keyin yātār, āçilib qālgān bālālārnıng vā Ulcānning ūstini yāpib qoyār, sāvūb qālgān peçkāgā tezāk tāşlār, uxlāb yātgān kelinning uyğānib qālīşidān xavātirlānib, nāfāsini içigā yutib beşik tebrātib çıqar, keyin āllāmāhāldā yillār-ū fāsllār qār vā yāmğir qıyāfasidā yemirāverib, kālāmūşning uyāsıdāy ğarib qilib qoygān āmbārgā kirib ketār, ertālāb esā maymāqlānib yā āftābāni, yā sūt tolā

kädini ağdärib yubärgän şävqın bilän başqalärni uyğätär, endi tãvuşı dörilläy başlägän Ulcänniñ bäläläri häm uni xuddi ätäläridäy cerkir, kelin esä tinim bermäy yumuşgä kömib täşlär, u esä yarâqsız bolib qâlgâç täşläb yubärilädigän buyumgä oxşab bu üydän häydälişdän çöçigändek heç bir işdän boyın tävlämäs, u özini keräksiz bolib qâlâyapman deb oylägäni säyin Ulcänniñ bäläläridän tãrtib, özi häm kãmpirgä köprãq süyänib bärär, uning ağrib yã kãsäl bolib yãtib qâlışını täsävvur häm qılışãlmasdi. xuddi özi çıqmasa, qışlãq mâli örmäydidigändek, Ulcänni pãdä izidän Äzlär qırığaçã küzätib qoyär, ägär keç qãlsa, heç kimgä äytmäy yänä oşã qırğã, çäyir vã temirdäy müstähkãm ildizläri täşläri yãrib, qãyagä çirmãvuqdäy yãpişib älgän, şãxläri qurib-qaqşab ketgänigä qarãmäy eng bäländ nãvdäsidadä häli coşqınlik vã köklãm hidi barq urib turgän, bir cüft ğuddäsini xuddi bütün dünyãgä köz-köz qılâyãtgändäy silkitib qoyãdigän vã täbiätning fãsllär qıyãfasidadä ğãh izğirin, ğãh cãzirä, ğãh sel bolib kelädigän bärçã sinãvlãrigä mätãnät bilän dãş berib kelâyãtgän yãlgiz keksä zãrãng dãraxti yãnigä bãrib, xira tãrtã başlägän közläri ni älis yãylãvlãrgä tikib, çökkäläb otirib älä, göyã keksä zãrãng bilän säbr vã mätãnät bãräsidadä bãhs bãylãşyãtgändäy tãki uzãqlãrdän kelâyãtgän pãdäniñ çãngi körinmãgünçã şu hãlãtdä qılt etmäy otirãverär, pãdä köriñi bilän maymãqlãnib, turtinib-sürtinib, peşvãz çıqar, qariyb ellik yildän beri yãlgizlikdän zerikkän dãraxt esä uni qoyib yubãrmãslık üçün cüldür kiyimlãridän bir pãrçã yülib qãlgänini häm, keyin äsãv şãmãldä xuddi ğãliblik tuğidäy läxtakni hilpirätib turgänini häm sezmäy, Ulcãn säri ätilãrdi. Äyãl qarigän säyin cãnsãrãk, hãrãkätçãn, serğäyrät bolib bärär, endi uni başqa tersätãlãklãrning häm xizmätini qilib, turli hãvlilãrdä ğimirlãb yürgänini körib qãlışardi.

Uni körgändä öz qısmatdãşını tãpgändäy şãbãdä tili bilän ävãz çıqaradigän zãrãngning zãrlãnişläri häm, maymãq kãmpirning xuddi cãndäsini südrãb yürgän dãrvişdäy äymä-ây tøkilib bãrãyãtgän tãnäsini başqalãrgä bildirmãslık üçün äzãd kötãrib yürüşü häm endi peşãnãsigä yãzilgän taqdiri äzãl hükmını özgãrtirãlmãdi: Arzixãl bir ümr qorqqan nãrsä küzning ortãlãridä tegirmãndän yãrim xalta un tãrttirib kelgändän song sãdir boldi — U birdän yãtib qãldi — xuddi cãn tãmiri üzilib ketgändäy kündän küngä yüzlãridän häyãt äsãri yoqãlã başlädi. Şu yãtiş bilän xazãnrezgini ötkãzib, qışning naq çillãsidä qaytiş qıldı. Tuflãsä tupük muzlãydidigän tãngdä uni songgi mãnzilgä küzãtişgä öntãçã tersätãlik vã häli betläri qãtmagän qarindãşlãr yığılışdi: bu yergä yığilgãnlãr äzãgä kelgändän körã çet qışlãqdän kelib, başqalãr bir neçã kündä egãllãb älädigän tersätãliklãrning köngligä qırq yildän artıq yãşãb häm kirãlmãgän, kiriş U yãqdä tursin, kiriş eşigini taqıllãtib häm körmãgän vã şunçã yillãrdän beri özining

maymaq aʻyâgini, qirq yilçâ birgâ yaşâb hâm sirli vâ nâmâ'lüm bolib qâlgân könglini özlâridân yaşirib ötgân mâcrüh âyâlning heç qursa songgi künidâ, xuddi qulâgân qal'agâ bâstirib kirgân qoşindây, uning bâr sirini endi fâş qılış maqsadidâ yigilişgândây edi: Ulcân hâm âyni şundây kündâ özini tâşvişgâ qoygânidân nârâzi tongillârdi.

— Bu maymaqning ölgân küni hâm özigâ oxşagân tâşviş boldi-yâ...

Û bu gâplârnî âtäyin bâşqalârgâ eşittirib âytidi, şu yol bilân kâsâl ânâsi ölgândân song hâm Çitgâ qaytarib âlib ketmäy özining bâşigâ mâcrüh âyâlñi dârdisâr qilib qoygâni üçün bâbâsi bilân tâğâsini çaqib âlmâqçi edi. Bâbâsining endi pârti ketib, şârti qâlgândi, uning gâpigâ pârvâ qılmadi — U özining dârmânsizlikdân âsilib tüşâyâtgân bâşini zorgâ kötârib turâr, tâğâsi esâ özini eşitmâgângâ sâlârdi.

Ûlcân nâmigâ bolsâ hâm çâllârnîng qıstâvi bilân mâyit yâtgân âmbârxâna tuynugi âldidâ turib, römâlçâ bilân közlârnîni işqalâgân boldi, tayâqqa süyâñib, "xâläm-âv" dedi. Uning bu yoqlâvi tinç âsmândâ mâmqaldırâq gümbürlâgândây tâ'sir qıldı, yoqlâvdân körâ zârdâgâ oxşab eşitildi. Äzâgâ kelgânlarınîng külgüsü qıstadi. Çâllâr yâşi qırqdân âşib hâm el rüsümîni tüşünmâgân bu besönaqay vâ qors âdâmdân nârâzi bolib bâş çayqab qoyışdi. Şundâ kimdir kelib, Ulcânning qoltıgîdân âldi. Ulcân sekin burilib, kencâ tâğâsini kördi. Tâğâsi Çitdân ertâlâb ikki kişi âtdâ süyâb zorgâ âlib kelgân vâ âyvânnîng bir çetidâ tägigâ âmânât toşâlgân pöstâkdâ otirgân bâbâsi çaqrâyâtgânîni şivirlâb tüşüntirdi. Ulcân köpâm cini süymâydigân vâ şunçâ yildân beri ândâ-sândâ bâbâligîni esläb qâlâdigân, şundâ hâm birrâv kelib, tez cönâb ketâdigân çâlning özidâ nimâ gâpi bolışı mümkinligigâ äcâblâñib, lâylâk yürîş qilib, çâlning âldigâ bârdi-dâ, "Nimâ deysiz?" degândây sürlik bilân tayâqqa süyâñib turdi. Bâbâsi xuddi äybdârdây bâşini egib âlgândi. Keyin qarilikdânmi yâki bâribir maymaq vâ mâcrüh bolsâ hâm fârzândi özidân âldin dünâyâdân ötgânidân ezilgânidânmi, közlâri yâşgâ tolib, xirillâq tâvuşdâ dedi:

— Änâm deb yoqläng, bâlâm. Änâm deng.

Ulcânning gâşi keldi. Endi şu yetmäy turuvdi deb oylâdi.

— Negâ ânâ deb çaqıraman? Änâm ölib ketgânigâ ottiz yildân âşdi.

Bâbâsi çuqur xorsindi. Közlârnîni âlib qâçdi. Keyin piçirlâdi:

— Arzixâl sizning tuqqan ânâñgiz bolâdi, bâlâm. Sâlâm çävândâz bâdnâm qilib ketgâç sizni Râhâtgâ berdik. Äslidâ sizni Arzixâlnîng özi emizib kâttâ qıldı, bâlâm... U sizning haqıqıy ânâñgiz...

Çâl bâşqa heç nârsâ demâdi. Künning âyâzini cünlâr içigâ kirib âlib yengmâqçidây, pöstâkni âyâqlârigâ örâb, közlârnîni yumib âldi vâ şu bilân özining

songsiz dardlärigä vä maymaq qızini isnaddän qutqariş üçün öyläb tãpgän oşä älis xätirasigä kömilib ketdi.

Ulcân esä "Bu esini yegän nimä deyãpti?!" degändek tãgäsigä qahr bilän qaradi. Tãgäsi başqalär eşitib qalışidän qorqqandek, ätäsining gäpini tasdıqläb, "Şundäy!" degändek indämäy baş irgädi vä U häm bu betiyıq ciyäni tayãq bilän sãlib qalışidän qorqqandek näri ketdi. Ulcân xuddi bu äzäli hävlining bezãvtä hilpiräyãtgän yälãvidäy yüzi pirpiräb, ätrãfgä ilinc bilän tikilär, kimdir bu gäplärni yãlgän deyişini kütär, ämmä hämmä öz işi bilän bänd vä bu gäpni inkâr qılädigän märdning özi bu hävlidä körinmädi. Şundä ävväl qayniläri kältäkläşgä kelgän kündä tuygän kökräk hidini dimãgi tägidä tuydi, keyin bu hid uning alläqaçän zulmät qa'rigä singib ketgän xätirasini — özining tämşänib emäyãtgänini vä özigä häm günãhkãrãnä, häm qorquv bilän bãqıb turgän yãş vä äpäsining nävbãtdägi qarğışidän dildiräb turgän Arzixãlni lip etib yãritib yubãrdi. Ulcãnni qabr tepäsidadä yãlgiz qãldirişdi. Uning qırq yildän aşıq yelkäsidadän qoymãgän vä äzädä süyänib turgän täyãgini bu äyãlning häm izidän yıgläb qãlgän kişisi bär deyişgändäy şunçãki üdüm üçün qabrgä tıqıb qoyışdi. Endi Ulcân dãstlãb Rãcãb çopãnning, keyin esä qariyb ottiz yil özining qoli bilän gãh oçãq başidä bütün hävlini tutungä toldirib yubãrgäni, gãh küvi pişãmän deb yãgi bilän qoşib ägdärib qoygäni üçün, gãh sigirni emib yãtgän buzãq äldidä, gãh xamiri äqıb ketgän tändir başidä Arzixãlni ta'qıb etgän, qaçän cãhli çıqsa, qaçän qahri qozisä, nuqul äyãgi ästidä öräläşädigän, urgän säri urgisi, xörlägän säyin xörlägisi kelãverädigän, şunçä xörliklãrgä indämäy çidäb, yänä meni ur degändäy qarşisidä päydã bolädigän, nimcãn vä mäcrüh äyãlni gãh türtkiläb, gãh säväläb, özi häm endi sävälägän säyin bir quçãq qurigän ötindäy kötãrib kelişib, mänãvi dömpäyib turgän qabrgä tıqışgän äyãlning üstixãnläri kãbi sillıqlãşib-ingiçkäläşib qãlgän vä Ulcân üçün bu häyãtdä pãdäsining izidän ergäşib yürädigän itçãlik häm qadri bolmãgän cimitdäy cüssãli äyãlgä berilgän şunçä yillik xorliklãrigä "mänä, men güvãhmän" deyãtgändek qad kerib turgän tayãq bilän yüzmä-yüz turãrdi.

2.2. Hikâyelerin Türkiye Türkçesine Aktarılması

2.2.1. İstilâ - İstilâ Hikâye Aktarması

Sen bu dünyaya kurtarıcı

olduğun gün gelmiştin...

Üç günden beri hiçbir şey yemiyordu, bu yüzden gitgide halsizleşiyor, kendisi gibi gönlü de soluyordu. O caddedeki takipten sonra oldukça bitkin düşmüş, yürümeye bile mecali kalmamıştı. Ciğerleri yanıyormuş gibi acıyordu. Kendisini takip edenleri bir saat önce atlatmış olsa da hala kendine gelememiş, sakinleşememişti; her duyduğu sestten korkuyor, her bir adımını şüphe ve güvensizlikle atıyordu. Çok koştugu için şişen dalağı güçlkle nefes alıyor, dizleri titriyor ve başı da belli belirsiz dönüyordu. Bu açlıktandı: o üç gün evvel şehrin sokaklarında çöp evinin arasında bir lokma çiğnenmemiş et parçasını bulup yediğinden beri başka hiçbir şey yememiş ve midesi onu unuttuğunu hatırlatmak istercesine hoşnutsuz bir halde, her an her saniye gurulduyordu.

Öğlen yemeğinden sonra nedense midesi bulanmaya başladı. Şimdi ise bütün vücudu titriyordu. O kendisinin de bilmediği herhangi bir sokaktan geçerken yangınlar basan yüreğini serinletmek, susuzluğunu gidermek için balçık ve yosun tuttuğu için yeşil renge bürünmüş bir havuzdan kana kana su içmişti. Hayır, atık sudan iğrendiği için böyle olmadı. O, atık ve kötü kokulu şeylere alıştı gitti. Geceleri bile yiyecek arar, çöp kalıntılarını karıştırır, bir şey kokmaya başlamış olsa bile yiyeceği bulur bulmaz çaresizce düşünmeden alır, hatta bundan vücudu da ayrı bir lezzet duyardı.

Onun midesi, bağırsakları tıpkı ayının midesi gibi atılmış ve kokmuş etleri yemeye alışkındı. Artık bu kokmuş etleri dişlediğinde vücudunda herhangi bir iğrenme hissetmiyor, aksine bazı günler bu yiyecekleri bulmak onun için bir mecburiyet oluyordu. Sabahları güneş ışıkları düşmeyen herhangi bir sokak ve caddeden (sokak ve caddelerin anlamı kalmamıştı) geçerken ambara benzeyen demir ve hırdavatın yayılıp durduğu binanın önündeki yeşilimsi, etrafını kurbağa yosunları basmış havuzu görmüş ve buralarda kendini hiç kimsenin göremeyeceğinden emin olunca bu havuzdan doya doya su içmişti. O içtikten sonra kirli sudan sabunlu su ve balçık kokusu geldiğini sezdi. Nefesinden sabunlu su kokusu yayılmaya başladı. Zorla kendine gelmeye çalışıyordu lakin bu asla mümkün değildi. Midesi bomboştu nasıl ağrımazın, midesinin içinde göğeri gidip giden sudan başka hiçbir şey yoktu. Bu sırada alnının terlediğini fark etti. Bu, beklenmeyen şeylerden haber veriyordu. Onun soğukta üşütmüş veya zehirlenmiş olması mümkündü. Hastalığı ve hasta olduğunu aklına getirmemek, ümitsizlik hissetmemek için durmadan yürüyor, etrafta birileri kendini takip ediyor mu diye şüpheye düşüp çevresine göz atıyordu. Bu takip hissi onu kedi kadar hızlı ve aceleci

yapmıştı. O mümkün olduğu kadar karanlık ve uzak sokaklarda yürümeye çalışır, yüzünü göstermemek için başlığının kulaklıklarını indirip önüne bakar, eskimiş ve kire belenmiş yağmurluğunun yakasını kaldırırdı.

Kış ayının sonlarında güneş aniden kış faslına has olmayan tarzda ısınmaya başlasa da ona neredeyse hiç kimse itibar etmez, itibar edenler de ölecek kadar içmiş olsa gerek diye düşünürlerdi. Giyimi, çul çaputa dönmüş yağmurluğunu saymasak iş arayıp koşup duran avamdan gelen bir işçiden farkı yoktu. O nedense yüzünü göstermemeye veya biriyle karşılaşmamaya çabalıyor, karşısından bir kişi geliyorsa yüzünü ilan tahtasına dönüp sanki oradakileri okuyormuş gibi gösteriyor, sonra tekrar yola düşüp kendini kimsesiz sokaklarda gizliyordu. Birisi ile tesadüfen karşılaşacak olsa yere bakıyormuş gibi davranıp hızla geçip gitmeye çalışıyordu. Geceleri ise şehir sınırındaki terk edilmiş sarayda yatıyor ve geceleyin soğukta donmamak için yürüyor ya da koşuyordu. O çok usta ve marifetli idi. Bir adreste bir yerde dolaşmaz, düşmanların dikkatini çekmek istemezdi. Daha çok kimsesiz sokaklarda tek başına yürür, şehri beş parmağı gibi iyi bilirdi fakat sonraki aylarda şehir hızla değişmiş, gündün güne yabancılaşmıştı. Gerçekten de şehir ona çok yabancı geliyor ve düzenli, güzel kurulmuş bir idam meydanına benziyordu. Şehir merkezindeki mâhluklar ise her gece susmadan bağıyor ve o ecel sesinin esip durduğu şehirden uzaklara gidip oralarda kalası geliyordu. Şehir yabancılaşmaya doğru giderken o da kendine yabancılaşıyordu. Sokaklarda davet edici sloganlar ve renkli levhalar asılıydı. Düşmanlar, aniden bu şehri sloganlar saltanatına dönüştürecek gibiydi. Reklam tabelalarındaki her bir sözden nefret ve gazap fişkiriyordu. Onun bu ilanları okudukça başı dönüyor, kendini çok aciz ve mahkûm gibi hissediyor, bu sözler onun bağrını parça parça ediyordu. Sloganlardaki yapışık ve kaypak sözlere esir düştüğünü anlıyordu. İlandaki sözleri çok ciltli kitaplar gibi okumak, bitirmek mümkün değildi. İlanlar bir yerde toplansa misli görülmemiş bir kitap ortaya çıkması mümkündü. Hepsi emir, davet, hitap ahenginde çınıyor, hepsinden şehir ortasındaki mâhlukların gürültülü sesleri geliyordu. Bunlar aslında mâhlukların sessiz çığlıkları idi. Her bir sokakta, her bir evde mâhlukun haykırışları vardı. Bu çığlık değil kılıç, yaratığın elindeki İstilâ kılıcı idi!

Düşmanlar son zamanlarda kötü niyetlerini gizlemişlerdi. Onların asıl amaçları şehrin yeni görüntüsünde yer alan sokaklarda baştan ayağa silahlanıp, macera arayarak saflar halinde yürüyüp gösteriş yapmaktı. Onlar, şehrin geçmişine dair her ne varsa hepsini yakıyor, viran ediyor, bozuyor, yerine kendi istedikleri şehri yeniden kuruyordu. Şehir sonraki iki, üç ay içinde küçük kafeslere benzer bekçi kulübesi

gibi binalar ile dolu gösterişsiz bir yere dönüştü. O başı ağrınınca ilanları okumaya bıraktı. Onları okuyup bitirmek için ömrünün yetmeyeceğini sonunda anlamıştı. O anda yeni evlerde İstilâ ve zaferin şerefine yapılan kutlama tantanaları devam ediyordu. Bazen bütün sokaklar sarhoş adamlarla doluyordu. Böyle zamanlarda o sokağa çıkmıyordu, düşmanlar mest olduğu zamanlarda özellikle daha uyanık ve daha kudruk oluyordu. Mâhluk ise bütün şehri çılgığı, kükreyişleri ve her bir eve kadar yerleşen mevcudiyetiyle ve sonsuz olduğunu her an hatırlatan pis bir kokusu ile bunları yönetiyordu. Aslında şehri bundan da önce işte bu mezar ve şilte kokusu gibi bir koku zapt etmişti. Mâhluk, şehre zorla girdiğinde sokaklarda kokudan aklını kaybeden birbirinin etini yiyen kuduz kalabalığı görmüştü.

Caddedeki ağaçlar arasında geçmiş yıllardan kalan çürük yaprakların içine girip bedeni ıslanıp nemden titremeye başlamadığı müddetçe yatıyordu. O, sınırsız, özgür gökyüzünde her tür ve şekilde süzülüp duran bulutları, bu yılki kışı ve gökyüzünü neşelendiren, hür ve serazat uçup duran kuşları, şu anda onun maneviyatına kötü şekilde tesir eden ve çirkin görünen ayrıca durmadan korkulu şeylerden haber vererek yollarda hoş olmayan seslerle ilerleyen kargaları seyredip, kendi çocukluğunu, bir zamanlar huzur içinde geçen hayatını, dost ve arkadaşlarını düşünüp hayallere dalarak hoşlukla hatırlıyordu. Sürekli takipten kaçıp işte bu hüznler saltanatına gizleniyor, ayaklarını dinlendiriyor, fakat birkaç dakika sonra takip edildiği duygusu onu rahatsız ediyor, tıpkı biri onu bekliyormuş gibi yattığı yerden sıçrayıp kalkıyor ve hızla sokağı terk ediyor, başını alıp sakın sokaklara doğru çekip gidiyordu.

Biraz önce o caddede işte şu ağaçların altında onu yakalamalarına ramak kalmıştı. Birinin kendisine dik dik baktığını sezip yerinden kalkıp gitti. Yol tarafından taciz edercesine bakıp duran düşmanın gözlerini gördü. Düşman onu bütün cadde boyunca takip etti. Onlar aniden görünüyorlar, o ise bir anda kendi gözlerine inanamıyor, şüpheler içinde kalıyordu. O sokaktan çıkışta ayakkabısının bağcığını bağılıyormuş gibi eğilip, ayakları arasından arkasına baktı ve o anda takip edenlerin iki kişi olduklarını gördü. Kubbesi pencere gibi yapılmış kapıdan döndü ve yakındaki metro durağına doğru koştu. O, durakta insanlar arasında yüzünü yakasının içine saklayıp etrafını telaşlı telaşlı gözetledi. Takip edenlerin hepsi yanında duruyordu. O, bir an bekleyip kapısı kapanmak üzere olan vagona kendini attı ve takip edenlerin de koştuğunu fakat kapının onlar varmadan önce kapandığını gördü. Sonraki durakta o, metronun diğer başına doğru uzanan vagona bindi ve ta son durağa kadar inmedi. O, metrodan çıktığında güneş batmaya yüz tutmuştu. Yerde gölgeler uzayıp gidiyordu. O,

büyük kalabalık sokaktan çıkar çıkmaz karşısında doğal olmayan bir manzarayla karşılaştı. Bir grup düşman sokağı doldurmuş asker gibi yürüyordu. Her nereden geliyorsa tantanalı bir müzik duyuluyordu. Düşmanlar neşeli şekilde bağıyor, her an her dakika alkışlarla inliyorlardı. “Ne kadar çok bunlar” diye düşündü. O, defalarca meydanı dolduran yaratıkları şöyle bir gözden geçiriyordu. Bu şekilde düşününce yüreği sancır gibi ağrıdı ve onu ansızın dehşet kapladı. O, bu durumdayken bütün şehrin düşmanlarla dolup taşıdığını ve kendisinin onların arasında yalnız olduğunu hissetti, hem korku hem açlık birdenbire beynine vurdu ve bütün dünyası karardı. Gözüne takılan ilk banka zar zor güçlükle ulaştı. Bir omzu ile yaklaşır oraya devrildi. Onun başı dönüyor ve bilincini yavaş yavaş kaybediyordu. O anda onun yüzüne bakan insanlar korkup kaçıyor. Yüzü kızarıp dudakları titremeye başladı. Düşmanları yakından gördüğünde o, hala kendini tutamayıp ıztıraptan bilincini kaybediyordu. O haldeyken gözlerini yumdu ve bu durumda birkaç saniye halsiz şekilde yattı. Onun hayalinde her nedense bir çukur peyda oldu. Hayır, bu çukur birinin akıbetinden peyda olmadı, bu kadarcık şey kendi kendine, şimdiki olanlarla alakası olmadık bir halde peyda oldu. Bu çukur büyüktü ve durup da baktığında çukurun ta dibinde güneş gibi parlayan alevleri, yalınları görmek mümkündü. Belki ümitsizlik yüzünden böyle bir hayale kapılmıştır!?

Her nasılsa, akli başında değildi. Gözüne yine her şey korkunç ve dev gibi göründü. Bu, bazen domuz yavrusu gibi görünen canavarın gölgesine, bazen sahibinin kemiğini kemirip duran itin aç gözlerine benziyordu. Ateşi yükselmiş, çıldırma derecesine gelmişti. O, herhangi bir kimse, onu çağırınca veya omzunu dürtünceye kadar gözünü açıp bir müddet hiçbir şey düşünmeden öylece baka kaldı. Tıpkı maymunun arkası gibi önce kızıl görüntüye gözü takıldı. Sonra yüzü, genç kadının biraz solgun çehresine döndü, onun önünde genç düşman kadın duruyordu. Genç kadın ona bir şeyler söylüyordu. O, birdenbire kim olduğunu hatırlayıp sıçrayarak kalktı, karanlığın üstüne çökmeye başladığı binalara doğru yürüyüp gitti. Genç bir şeyler söyleyerek bağırdı ama o, anlamayıp bir anda büyük binanın önüne gelip sola döndü ve yer altındaki geçitten geçerek her ihtimale karşı etrafa iyice bakarak sağ taraftaki gölgeli yola doğru döndü. Yalnızlık ona biraz huzur verdi. O sırada o, biraz önceki genç kadının: “Size ne oldu? Yardım gerek mi?” şeklindeki sözlerini hatırladı. Yüreği titredi. Belki de kadın onun yüzünü, gözlerini tam olarak görmek için çabalamadı. Belki de bir kıyamet kopacaktı ve bu kıyametin nasıl kopacağını kendince tasavvur etti. Meydandaki alanda düşmanların hepsi ona doğru atılır, belki de onu parça parça edip atarlardı. O, daima kendini tanırlarsa ne olacağını düşünürken yüreğinin vuruşu durur gibi olur, kulakları duymazdı.

Dehşet! Sorup soruşturamazdı. Şefkat onların hayaline bile gelmiyordu. O kendi hayatındaki panik ve vesvese ile geçirdiği günleri düşünüp aşağılandığını hatırladı. "Ne kadar bahtlıydım. Huzurlu şekilde yaşıyordum, hiç kimseye kötülük de yapmadım. Eli açık biriydim. Dostlarım çoktu. Nerede onlar!?" O bu sorulara uzun süreden beri cevap bulamıyordu. Genel olarak bu soruların cevabı var mı ki? Onun şuuru önceki takip edilme korkusu ve paniğiyle hala aynıydı, hatta ayakları da birbirine dolanıyor, gözleri keskinleşiyor, kulakları her bir hayaletle tutunup durur halde kalıyordu. O günden güne kendi hayatının daima korku altında olduğunu, ne zamandır aciz bir mâhluka dönüştüğünü hissediyordu. Bu sırada daha sonraki zamanlarda da hissedeceği acımsı koku ortaya çıktı. Topukları toynakmış gibi sert ve katılaşmış bir halde yürüdü. Dili ise çözümlüveriyordu. Takip onu sağır ve aciz bir mâhluka dönüştürmüştü. Fakat gündüz değil geceleri de onu korku terk etmez ona göre o anda bile tutup götürüverecekmiş gibi sonra sorup soruşturmadan parça parça edip fırlatıp atıverecek gibi hissediyordu. O, bütün bütün tarih kalıntılarına benzeyen şehirde avare avare yürürken cüssesinin küçülüp, derisinin yünle kaplanıp gittiğini seziyordu. Kıllar önce koltuğunun altından çıktı, sonra göğsünü ve boynunu gür bir şekilde kapladı. Akşam vakti gelince hava serinledi. Hava ayaz, yıldızlar şiir dizeleri gibi dizili ve solmuş parıltılarıyla gece sanki sevgili gibiydi. Hava her gün her bir ağaçta doğacak ilkbahar kokusunu üflüyordu. Karanlık onu biraz sakinleştirmişti. Bir an yere oturup biraz nefes aldı, sonrasında "Saraya gitsem de olurdu." diye düşündü. Fakat hemen yakınlarda aniden çıkan bir ses işitildi. Birkaç kişi bu tarafa geliyorlardı. Tahminen geride lamba vardı. Yolun kenarına bir bank yerleştirilmişti, birdenbire saklanmak için en uygun yer orası gibi geldi. O, biraz tereddüt edip, kendini bankın altına attı. Onun başka çaresi kalmamıştı. Konuşarak gelenlerin gölgesi görünmeye başlamıştı. Bankın altı geniş ve rahattı. O, sırtüstü yatıp öylece kalakaldı. Böyle yapsa da yine nefes alıyor, korkusuzca durmaya çalışıyordu, ancak konuşup gelenler banka doğru yaklaşıp bir an bekleştiler ve bankı görüp o tarafa doğru yürüdüler. Onların sohbeti bankta da devam etti. O, düz panoları görüyordu. Şimdi çok da zorlu bir vaziyet ortaya çıkmıştı. Sohbet edenler ayrılmadan, onun bankın altından çıkması mümkün değildi. Elini başının altına koyup derin nefes almaktan da korkarak hareketsizce kalakaldı. Oturanlardan biri, burada hiçbir şekilde gücün, kudretin veya kötü olmanın da gereği yok diyordu. O, bankın sol tarafında oturuyordu. Onlar altlarında birinin yattığından habersiz rahatça sohbet ediyorlardı. Ben, şahsen katliama karşıyım. Bugünkü medeni dünya, insanperver sistemi beğeniyorum. İnsanperverlik biz de olduğu gibi bütün gayelerin, amaçların dayanağıdır. Yönetimi

olgunlaştırmak gerekir. Kısaca kontrol ne kadar güçlü olursa hakîmiyet o kadar güçlü olur. Toplumun her bir üyesine kontrol duygusunu sindirmek gerek. Kontrol duygusu, vatandaşın gönlündeki hâkimiyetin görünümüdür. Kontrole tüm vatandaşları çekmek için vatandaşların kendi hâkimiyetini kurması gerek. Benim tavsiye ettiğim plan tıpkı işte bu, vatandaşların kendi hakîmiyeti ilan etme meselesidir. Özellikle sivillerin kendini hâkimiyet insanı olarak kabul etmesi ve birilerini kontrol etmesi gerekir. Bir vatandaş ikinci vatandaşı, ikinci vatandaş üçüncüsünü, üçüncü dördüncüsünü ve sonraki vatandaş ise birinci vatandaşı kontrol etmeli. Buna daire şeklinde idare usulü demek de mümkün. Bu usulde herkes birbirinden sorumludur ve birbirini kontrol eder. Diğer bir söyleyişle bir vatandaşın diğer bir vatandaşa düşman olması, hâkimiyet için korku sebebidir. Bu korku duygusu kontrol sorumluluğunu arttırmak için gereklidir. Kısacası bir vatandaş ikinci vatandaşı takip eder yani kontrol eder, ikincisinin üçüncüsünü takip etmesi ise hâkimiyetin tehlikeli olması durumunda fitne ve saldırganlığın önünü almak içindir. Eğer hâkimiyet tüm bireyleri işte şu yönetim usulüne katılırsa o zaman çok güçlü bir hâkimiyete sahip olunur. Çünkü hâkimiyet birbirini kontrol eden halkın kendini yönetmesidir. Güvensizlik var olduğu yerde bu yönetim güçlü olur. Bir birey başka bireye inanmaz, aksine hakîmiyetin korkusuzluğu için onu takip eder. Benim planıma göre bireylere babanın çocuğunu hatta çocuğun da babasını takip etme hakkı verilmelidir. Takibin olduğu yerde başka bütün toplulukta karşılaşılan fitne, ayaklanma, kanun bozuculuk ve başka suçlar ortaya çıkmaz. Takip etme, hâkimiyetin temizliği için mücadeledir. Benim planımda takip idare usulü çok mükemmel işler: hakîmiyeti herhangi bir güç değil, takip yönetir. Takip, büyük ve çok etkin bir sistemdir. İşte bu sistemi kendine dayanak edinen hakîmiyet hiçbir zaman tenezzüle yüzünü dönmez. Takibin var olduğu yerde büyük bir tertip ve düzen vardır. Fakat insanlara takip ediş ilmini öğretmek gerekir. Düşünün; bir okuyucu başka bir okuyucuyu, o okuyucu ise üçüncüyü kontrol etmeye başlar. Hakîmiyetçi olmanın ilk tomurcukları o zaman şekillenir. Böylece biz kendi bireylerimizi çocukluğundaki gibi hakîmiyeti yönetmek için kendimize çekmiş ve onların beynini her türlü kötü amaçtan temizlemiş oluruz. Hangi hükümet uzun yaşamak isterse, takip usulünü mükemmelleştirmeyi başarmak zorundadır.

Sağ tarafındaki boğuk bir sesle:

- Ben de onlara bizimkilerin zamanın gerisinde kaldığını birkaç kez söyledim. Bence sizin projeniz hayati ve ilmi esasa göre inşa edilmiş. Size cevap vereceklerinden şüphe duymuyorum.

Birinci kişi övgünün kendisini mutlu ettiğini saklamadan:

- Kanun itin kuyruğuna benzeyen bir şey. Köpek, kuyruğuna bakıp ne kadar ona doğru atılırsa kuyruk, köpekten o kadar çok uzaklaşır. Modern sistemin kanunları tıpkı böyle olsa gerek. Her şeyi açık olan kanun, hükümetin başını yer. Kanun ister anlaşılır, ister anlaşılmaz olsun. Kanunun etkisi, onun anlaşılmamasındadır. Canlarım, size tavsiyem şu; kanunu hiçbir zaman anlaşılır şekilde yazmayın. Dünya kendi sırlarıyla ilginç; yumruğunuzu gösterin ama içinde ne olduğunu hiçbir zaman bildirmeyin.

Bunlar düşmanların avukatları idi. Sırası geldi mi, onların dilinde kanun gibi heybetli ve soyut konuşmalar, adlandırmalar çoktu. Onlar türlü ıslahatlar, ideolojik planlar, projeler hakkında uzun konuşmalar görüşmeler yaptılar. Gitgide kanun adamlarının bahsi, onun için mutlaka anlaşılmaz bir hale büründü. Gündüzki takipler ve açlık onun canına okumuştı. Gözleri kapandı, fark etmeden uykuya daldı.

- Ah! Rüya gemisi, sen nerelere süzülüp gitmiyorsun, senin yelkenlerin hangi yurtlarda dalgalanmıyor, demirini hangi memleketlere atmıyorsun?! Sana övgüler söylemeye gerek yok. Sen onsuzda kudretli ve ulusun. Tılsımlı ayna gibi zaman zaman ömrümün kayıp gitden köşelerini gözümün önüne tıpkı gece olmuş gibi getiriveriyorsun. Beni çocukluğun pınarlarına atıveriyorsun. Bu dünyada şefkat gösterilmeyen bendene niçin sen cömertlik göstermiyorsun, ey ulu düş! Bana bir şeyleri hatırlatman ve gönlümde donup kalan fırtınaları tekrar estirmen sana gerekli mi? Sana gerekli mi beni, o korku boşluklarına alıp götürmek, beni uykuda bile takip etmek, ey, ulu rüya!

O soğuktan donduğu için sayıkladı. Düşüne katledilenlerin olduğu meydana girmişti. Düşmanlar, babası ve dedesini tutmuş ve şimdi onları gösterilerle katletmek için toplanmışlardı. Bu durum henüz nişanlısını katletmeden çok yıllar önce yaşanmıştı. Düşmanlar katletmeden önce çocukları meydana toplamışlardı. Kendilerine düşman olanların nasıl bir sonla karşılaşacaklarını çocuklara da göstereceklerdi. Onlar katledilen adamlardan değil meydana birlikte sıralanıp, şaşkınlık ve korku ile bakan çocuklardan korkuyorlar ve bu tür terbiye edici gördükleri saatleri sık sık tekrarlıyorlardı. Özel ağaçtan bir yatağa yatırılan babası ve dedesinin önce kafatasını açtılar, babası ve dedesi iradeli idi. Onlar başlarını kesip kafataslarını açarken bir kez bile ses çıkarmadılar. Fakat dedesi her gün erkenden pazara gitmeden önce yaptığı gibi meydana ağlayıp duranlara bakıp gözlerini kapattı. Babası eğilip de bakmadı bile. O, aniden oğlunun yüzüne bakıp iradesizlik göstermekten korkuyordu. Kafatasını açınca

her ikisinin de ağaç köküne benzeyen kül rengindeki beyaz beyinleri açıkta kaldı. Düşmanlar ne zamansa önceden hazırlanmış oldukları iki tane yılanı alıp geldiler. Yılanlar durmadan kuyruklarını titretiyor ve dilini çıkartıp tıslıyorlardı. Cerrah düşman yılanlarını kafatasına koyup onu tekrar yerine tıktırdı. O, işinde çok ustaydı. Her şeyi göz açıp kapatıncaya kadar halletti. Önce babası inlemeye başladı. Onun elini ayağını çözdüler. O, başını tutarak bağıyor, başını silkeliyor, başını yumrukluyor ve meydanda o taraftan bu tarafa yuvarlanıyordu. Bir müddet sonra dedesi de ona katıldı. Yılanlar beynini didikliyor ve tahminen rast geldikleri yere zehirlerini saçıyorlardı. Düşmanlar onların yuvarlanmalarını görüp kakhahalarla gülüyor ve bu manzaranın çocuklara ne kadar tesir ettiğini anlamak için onlara ara sıra göz ucuyla bakıyorlardı. Her nasılsa bir çocuk ağzını kocaman açarak bağırdı, onun bağırişında delice bir ahenk vardı. Bir anda ağzından köpükler geldi, yere düşüp titremeye başladı. Düşmanlar çocuğa acımadılar. Fakat her nedense iri gövdeli bir düşman onu omuzlarından bastırdı. O, bu duruşuyla insandan çok ganimetini pençeleriyle tutan vahşi bir yaratığa benziyordu. Dedesi yattığı yerden fırlayıp kalktı. Onun yüzü yemyeşildi. Gözleri ağrıdan büyümüş, ifadesiz bir hale bürünmüştü. O, başında beynini kemirip duran (kafatasına ne koyduklarını onlara göstermemişlerdi) aç yaratığı bir vuruşta yok edecek gibi koşup başını biraz ilerideki büyük duvara vurdu. Kafatası çıkıp gitti. O, bir iki defa kıpırdadı ve sonra düştü, hareketsizleşti. Cerrah düşman onu döndürüp, öldüğüne inanıncaya kadar bekledi. Onu katletmeyi başaran düşman "yılanı öldürmüş aptal" dedi. Babası meydanın ortasında yatıyordu. Onun başı dombıra gibi şişmişti. Cerrah ona bir iki tekme attı. Babasını iki düşman kaldırıp yine ağaç yatağa alıp geldiler. Kafatasını açıp yılanı çıkardılar. Yılanın beynin yağına bulandığını, güneşte vücudun parladığını ve hala diri olduğunu düşünen düşmanlar anlaşılmas sesler çıkardılar. Cerrah, yılanı öpüp onu kutusuna koydu, onu bir yerlere götürdü. Cesetleri ise arabaya attılar ve arabayı şehrin kuzey tarafına sürüp gittiler.

O anda, ona, yüreği küçülüvermiş gibi geldi. Sanki yılan onun yarısını yemiş gibiydi. O, yüreği sancılar içinde kaldığında onlar göğsüme yılan mı koydu ki diye korkardı. O gün, onun saçları tek bir siyah kalmadan beyazlamıştı.

O, altından nem alıp soğuktan donunca uyandı ve bir saniye nerede yattığını anlamaya çalıştı, sonra dikkatle etrafı dinledi. Hiç kimsenin olmadığına inanınca bankın altından çıktı ve sokağın insansız tarafına, şehrin kuzeyine doğru yaya olarak yürüdü. Terk edilmiş saray o taraftaydı.

* * *

O, şehir ele geçirilirken mezarlıklar arasından gizlenerek yürüdü. Kabirler arasında gizlice kendine geniş bir kuyu kazdı. Orası sıcak ve güvenliydi. Geceleri vücudunu ayaz ve rüzgârdan korumak için üstüne toprak örtüp uyuyor, uzun ve sınırsız hayallere dalıyordu. Bu hayal kurmalar, onun mutlu anlarına dönüşüyordu. Fakat bazı geceler itlerin, yüksek sesle ürümelerinden uyanıyordu. Onun gözünde bütün dünyayı it basmıştı. Ulumalar dört bir taraftan gelir, bazen de tantanalar, bağırış çağırışlar işitilirdi. O düşmanların yine bir şeyler yapmaya başladığını anladı ve kuyudan yavaşça kafasını kaldırıp baktı. Ay süt gibi parlaktı ve ortasından yarılmış gibi kabristanın üstüne ışıkları dökülüyordu. Düşmanlar it sürüsü gibi takip ediyorlar ve kabirleri açıp oradaki kemikleri itlerin önüne atıyorlardı. Aslında eşek gibi korkup kaçıreren bir grup itler, kemikleri kıtır kıtır çiğniyor, etrafa biraz göz atıp hırlıyorlar, burunları ile açık kabirleri didikleyip kuyruklarını sallıyorlardı. O gördüğü manzara karşısında dehşete düştü, gözünde kemikler değil, ruhlar feryat ediyor gibiydi. Düşmanlar kabristanı baştan ayağa altüst edip gittiler. Bu anda o, huzurun olup olmadığını hatırlamadı bile. Ölüm bile onu horluk, hakaret, tecavüz ve takipten kurtaramayacaktı. Onun kemikleri de takip edilmeye mahkûmdu. Bundan sonra o, ev arayıp şehirden başını alıp gitti ve daha sonra terk edilmiş bir sarayı mekân tuttu. O, şehre kimi zaman yiyecek aramaya gider, kalan zamanlarda sarayda yayılıp yatardı. Saray tıpkı başına bunca belaları açan bir dünya gibiydi ya da geçip giden ömrü gibi kötü kokulu, nemli, dipsiz ve karanlıktı. Aslında saray ve dünya aynı şey olsa gerek, ne garip!

O, saraya bir delik vasıtasıyla girdi. Bu her zaman ihtiyatlı olma çabasıydı. Gerçi saray düşmanların itibarına düşmeyecek yerde olsa bile âdet üzere yaptıklarını hiçbir yerde yapamazdı. Sarayın içi nemli, üstüne üstlük çuvallarda ne zaman yakıldığı belli olmayan ilaçların keskin kokusu gittikçe artıyordu. Eğer başka türlü olsaydı bu sarayda yaşamaktan çok düşmanın elinde parça parça olmayı tercih ederdi. Lakin onun tabiatındaki fevriyet karakterine sinmişti. Açlıktan veya işte bu ilaçların kokusundan boğulması mümkündü. Lakin hiçbir zaman kendi isteği ile düşmanın eline düşmeyi istemezdi. Takipler giderek artıyor, ona sürprizler yapıp şüphe ile bakanların sayısı günden güne katlanıyordu.

Bu saray yani takipten kurtulmuş olduğu yer, ona biraz şekerleme yapmak için dinlenebileceği bir yer gibiydi. Saray, kim bilir kaç kere onun başından geçenlere, sırlarına ve düşlerine ortak oldu? Eğer onun gördüğü düşler baştan itibaren yorumlansa, dünyanın yaratılışından ta onun yok olup gidişine kadar olan, geçmiş, bugün ve geleceği aksettiren gerçek bir esere dönüşmüş olurdu. Düşlerinde o neleri görmezdi ki? O düşü

vasıtasıyla Hz. Havva'nın kulübesine kadar gezmeye gittiğini ve birkaç defa gökyüzüne kabul edildiğini de görmüştü. Rüyasında göz alabildiğince uzanan organlara asılmış o yüce dergâha baş koymaya gider. Yüreğinde peyda olan korku ve hasreti dökmeye başlar. Ümitsizlik ve düşkünlüğün parça parça ettiği vücudunu silkeleyip, kış akşamı gibi gün-be-gün kararır, ifadesiz, donuk bakıp duran gözlerinden elem ve kaygı yaşlarını akıtıp, o sima önünde kan ağlar, takip edilip taş gibi donup kalan yüreği nedense bu dergâhta dalgaların kemirdiği kaya gibi kendi kendine ufalanır. Hayatında ortaya çıkan sayısız felaketler, külfetler, yok edişler, kederler, kızgınlıklar, intikam duygusu, asabi inlemeler, ruhi ezilişler, ölüm korkusu, yalnızlıktan çektiği eziyet ve hastalıklar yüzünden yamalanıverip kuru bir çöle dönüşen kaynaklar sövgüye uğrar ve oradan kurtulan ayakları altındaki sınırsız hasretler dökülerek düşer gider. “Beni bu dünyada yalnız bırakacaktın, niçin yarattın?” diye yalvarır. Allah'a sığınır. O, yaratıcıdan bir tek seda gelmeyince, boynuna damlayan soğuk gözyaşlarından ürker uyanır. Kendini yine kötü kokulu, kirli sarayda bulurdu. O, kendini aldatmak ve avutmak için uzaklara doğru yol alan ve uzaklarda gözün seçebildiği yerlerde nokta gibi görünen çeşitli renklerdeki yelkenli bir gemi gibi şimdi kendisinden sakın sakın toprak altına süzülüp giden saadetli demlerden kalan küçük küçük hatıralarını bilinç sahnesinden çeker çıkarır, bu terk edilmiş gemide çocukluğunun uzak ve kelimelerle anlatılmaz kıyılarında dalgalanıverir; sonra gençlik, yigitlik ve muhabbet körfezlerine boylayıp kendi yalnızlığının harabe köşelerine dönerdi. Bunlar, yüreğinin başköşesine yerleştirdiği en sevimli hatırlardı. Yapacak işi olmadığından acınacak şehirde kendi gününün bittiğini, göğsündeki mumun takip, korku, panik, açlık, düşkünlük bayrakları altında sakın sakın sönüp gittiğini her anladığında idrakinin karanlıkla kaplanmış köşelerini kaza kaza bu hatıraları bulur ve hazine bulmuş çiftçi gibi bu hoş saadetli anlarda yaşardı. Bir an sağır ve dilsiz gibi durur kalırdı. Bazen o kötü kokuların yayıldığı evde tamamen aklını kaybeder, koku onu gün boyunca takip eder, başında asılı duran kılıç gibi korku ve coşkuya salardı. O, kendini takip edenin koku mu yoksa gözlerini kendisine diken adamlar mı olduğunu anlayamazdı.

Mâhluk ne kadar korkunçsa koku da bir o kadar kötüydü. Koku onu kudurtuyor, vücudunda vahşi bir ayaklanma baş gösteriyor ve o binlerce yıl kendine bakıp uğuldayan ecdatlarının sesini işitir gibi oluyordu. Kendisi de bütün sesiyle harabe sarayında ayağa dikilip kurt gibi ulumaya başlıyor, bu uluyuşta yalnızlık dolu hayatındaki zorlukları, düşmanlara duyduğu sonsuz nefreti de aksettiriyordu. Güya bu ses binlerce yıl içinden gelen biraz ileride hala görünüşleri hayvandan farklı olmayan,

gözleri aç gözlülük ve gazaptan titreyerek takatsizlikle ganimeti paylaştıran, gözlerinde yaşamak için savaşmanın en müthiş kanunlarını yansıtan, ayrıca binlerce yıldan sonra hakkında uydurmacı tarihçilerin saçmalıklarına dayandığını anlayan, gökyüzünün tepesinden bakıyormuş gibi, kendine asırlar aşarak lakayit ve maskara bir halde dikilip duran nesillerine kadar ulaşmış gibi kanında atalar ruhu alevlenir ve o durmadan ulumaya başlar, güya kendisiyle beraber bütün atalarını da katıp inlemiş gibi olur; onlar kendi neslinin sona ereceği için feryat ederdi. O ise aciz ve mahkûm olduğu için inlerdi; fakat bir feryat ile sonraki feryat birbirinden farklıydı; birincisinde bahtiyarlık ve haysiyet vücut bulmuşken ikincisinde hasret ve özlem doluydu. Bu feryat onun günlük korkusunu azaltıp vücuduna huzuru bağışlar, gözünün önündeki belirsizlik ve takip perdeleri sürüle sürüle cennet elindeki kıl köprü gibi, onu her neresi ise bir yerlere götüren, bobin ve makaralara sarılıp bırakılmış ip gibi yuvarlana yuvarlana dönen tıpkı atalarının uluduğu ormandan sonra ecdatlarının basıp geçtiği yollar gibi, küçük küçük, sıra sıra izler peyda olur; birden kanına orman havasının dolmasıyla yola düşesi, yıkılarak sürünerek de olsa gönlünün bir kenarında açılan bu yoldan o uzak menzillere doğru koşup gidesi gelirdi. Zira bu yol o kadar bilinmeyen bir yol da değil o her uluduğunda gittikçe yaklaşan atalarının terkedip geldiği o uzak orman sınırındaki yoldu. O, ne kadar ulursa dedelerinin ormanı bırakıp çıktıktan sonra basıp geçtiği zamanlar ve asırlar zarfında ulu ve yıkılmaz bir kale gibi dikilen, çabalayan akıl ve şuura sahip karakter ve vücuttan o kadar çok uzaklaşıyordu. Aslında insan görünümünü yok eden ve terk eden insanoğlu yarattığı ve düzenlediği dünyadan hem düşüncesi hem aklı inanılmaz şekilde her nereyeyse kaçıp giden aciz ve mahkûm bir canavara benziyordu.

İlkinde göre sonraki olaylar ne kadar ağır. Senin atalarının açıp geldiği, zaman çengeline şefkatli ve kuduz seller gibi hayat kayasından büyük büyük halkaları sürüyüp götüren, zaman zaman yağıp duran tarih yağmurlarının durduramayan hikâyeye son nokta olduğunu hatırlamanın kendisi bile dehşetli değil mi? Ne kadar acılı olsa da sen kendi ecdatlarının yarattığı destanın son yapraklarıydın. Senden sonra bu cümle devam etmeyecek. Tabiatın senin atalarına verdiği hayat mumu işte bu cümleyle birlikte ebediyen sönecek!

Takipler ve sıkıştırılmalar onun azabını da yavaş yavaş değiştirmeye başlamıştı, onun el ve ayaklarında belli belirsiz pençesiyle toynakları çıkıyor, sesi diline hükmedemiyordu. Yazık ki onun ulumaya meyilli boğazından tuhaf meleme gibi bir sesin fırlayıp çıktığını anladığı anda deliriyor gibi oluyordu. O, üç gece boyunca şüphesini yok etmek için durmadan uludu. Dikkat etti, şüpheye mahal yoktu. Onun

boğazındaki kudretli ve coşkulu bir uluma değil aciz ve zayıf meleme gibi bir sestti. Onun sesinde de takip esareti seziliyordu. Bundan sonra ulumayı bıraktı. Şimdi takiplerden esen aman kurtulduğu günleri tümüyle hayal olarak hatırlar durur ve düşünde de hayali manzaraları görürdü. Onun hayalleri de acı doluydu; ona göre bazen yer yarılıp kendisini içine çekiyor, bazen de her neredense insana benzer bir mâhluk onu bir anda yutuyor veya onu yutmak için kovalayıp duruyordu. O işte bu dehşetler içinde yalnız kaldığında, ölüm her gözüne göründüğünde hayat ve yaşamanın değerini anlamış gibi oluyordu. Önce sıkıcı ve ışıksız olarak hissettiği anlar ona şimdi lezzet bağışlıyordu. O, şimdi hiçbir şekilde hayal etmese de “Bir an sakın ve asayişle hayatın koynundaki bir çocuğun anasının kucağında yattığı gibi rahat rahat yatsam, anlamsız ve basmakalıp olsa da en sıkıcı kitapları okusam, sokakları hiç kimsenin takibi olmadan tıpkı kendimi oranın sahibi gibi sezip ayaklarımdan güç gidene kadar gezsem, çirkin ve bahtsız kızlara sevgimi itiraf etsem.” diyordu. Bir zamanlar ona göre yaşadığı ciddi olmayan deneyimler, şimdi onu kendine çağırıyor, onun kendi zamanında kıymetini bilmediği şeyler şimdi ona değerli ve bir o kadar da yakın geliyordu. O zamanlar ne kadar güzeldi hayat! O vakitler ne kadar şaşırtıcıydı şu hayat! Onu şehir ortasında korkutup duran mâhlukun vücudu gibi hoş olmayan ve korkulara bürünmüş hali kimin için gerekli ki?! Ne garip olurdu ki felek bunu isteseydi? Peki sen neredesin? Beni niçin bırakıp gittin? Bu nehirde niçin batıp kaldın? Onun yerine benim gözyaşlarıma gömülse olmaz mıydı? Benim gözlerimde batıp kaybolsan olmaz mıydı? Meydan üzerinden utanç olup geçip giderken ben çalılıklar arasından seni gözetliyordum. Bütün şehir senin alev gibi bedeninden parlayan alazlar içinde kalmıştı. Bu alevler her şeyden daha çok beni yakıyordu. Senin alevlerin bu şehri yakıp kül etti. Şimdi harabe bu şehir, benim gözyaşlarıma gark olan bu şehir...

O, kirpiklerin benim yüreğimi parça parça etmese olmaz mıydı? Yıldızları boynuna boncuk yapıp vermez miydim? Senin kakûlün benim iki parsımdı. Hayır, hayır, iki arslanı idi! Ah, bu aslanlar benim koynumda nara atsalar kükreseler ne olurdu? Öbür dünyanın taptaze çiçekleri senin yanağından coşa coşa açılırdı. Sonunda senin menzilin benim kucağımdı ya?! Senin tahtın benim yüreğimdi ya?! Sensiz kalan tahta kimler oturacak? Sensiz kalan bu saltanatı kimler yönetecek? Hani senin kirpiklerin, benim hançerlerim? Hani senin göğsün, benim kalelerim? Hani senin hayallerin, benim döşeğim? Hani senin göz kapakların, benim kefenim? Hani senin arzuların, benim uçan atım? Hani senin şaşkınlıkların, benim çiçek bahçem? Hani senin gazapların, benim kemerim? Hani senin bakışların, benim bedelim? Hani senin

tebessümün, benim barınağım? Gözlerinin mezar edip beni gömsen ne olurdu? Bu şehir şehir değil, bu dünya dünya değil, senin ayak izinin tozları. Bu şule, bu güneş, güneş değil, senin kalbinin toz zerrecikleri.

... O, titreyip duran bedenini biraz ısıtmak için sarayın içini tozutup hızlı hızlı o tarafa bu tarafa yürüyüp duruyordu. Sarayı, toza bulanmış bir ilaç kokusu kaplıyordu. Biraz ısınınca kâğıtları altına döşedi ve ertesi gün halsiz kalmamak için uyumak istedi. Başı da çatlayacak gibi ağrıyordu. Gözlerini yumar yummaz uykuya daldı. Fakat ara sıra gözünü açıp kapının açıldığı tarafa bakıyor, hiçbir şekilde korkacak bir şey olmadığını görünce tekrar uykuya dalıyordu. O, karmakarışık düşler görüyordu. Düşünde annesinin eteğiyle yüzünü saklayıp her nedense haksız yere aşağılanmış gibi ağlıyordu. Annesi bir şeyler söyleyip avutuyor, o ise daha beter ağlıyordu. Sonra düşü mutlaka başka bir manzaraya dönüşüp gidiyordu.

O sıçrayarak uyandı. Kendine gelemedi, endişeye kapıldı. "Neredeyim?" sorusu beynine çakılıp kaldı ve dumanlar dağılır gibi olup da ortam biraz aydınlanınca altı ay önceki manzaranın nasıl ortaya çıktığını, böylece düşüne girdiğini anladı ve vücudu titremeye başladı.

Dostunu, düşmanlar gömdüğü sırada bedeninden tanıyıp elleriyle çekip almıştı. Bundan sonra ölüm hakkında daha fazla düşünmeye başladı. Hiçbir şeye inanmıyor ve ümitli olamıyordu. Dostu, kendisi ile bu dünyadan onun bütün huzurunu ve ümidini alarak gitmişti. Dostunun cesedi şehrin ortasında üç gün boyunca kaldı, onun buğday rengi vücudu paslanmış bir kılıca benziyordu, hatta ceset, düşmanların gönlüne korku salmış olmalı ki cesedi hemen şehir dışındaki bir yere götürüp alelacele gömdüler. Gömdükleri yerden dostunun yumruğu gibi budaklar yetişip çıkınca düşmanlar kabristanı taş ve kumla doldurdular. O, kötü güçler ve tehlikeler arasında yalnız kaldı.

Dışarıda belli belirsiz bir alacakaranlık vardı. O saraydan çıktı ve ayağının götürdüğü yere doğru yürüdü. Şehir her zamanki gibi uyanmaya başlamıştı. Tramvaylar takırdayarak geçiyor, ardından otomobiller yolu yavaş yavaş işgal ediyordu. O yine her gün yaptığı gibi bir müddet sokaklarda başıboş gezdi. Nereye gideceğini kendi de bilmiyordu. Döne döne şehrin doğu tarafındaki nehir boyundan geçip gitti. Bazen coşkun, sığ, kirli akan ve her tür atığın bırakıldığı nehir yatağı balçıkla dolan kapkara su kendine güçlkle yol buluyor, bazen de su değil de sanki petrol akıyora benziyordu. Nehirden sekerek geçerken birdenbire sanki aşağı doğru dökülmeye başlayan üzüm bağı görünüyordu. Burada ilkbahardan bir iz varmış gibi yapraklar ve çürük dalları yararak çıkan yemyeşil yapraklar sayesinde parlayarak ışık yayıyordu. O düşünmeden bağların

arasında yürüyüp gitti. Hava rutubetliydi, dallar ayakaltında gırç gırç parçalanıyor, gökyüzünde bulutlar gittikçe koyulaşıyordu. O üzüm bağı içine girip bir nefes almak istedi. O gündüzden çok korkuyor, gündüz tehlikeyle bastırıp gelen aslan gibi ona her dakika takip edildiğini ve ölümü hatırlatıp duruyordu. Genel olarak sıçanlar rüyasındaydı, onları kendi yuvasında görmüş gibi o da hayatta takip dışında başka bir şeyin olduğunu tasavvur edemiyordu. Hatta düşünün çatılar ve köprüler onda ortaya çıkan paniği tetikliyordu. Zira o her şeyin emanet, yokluk ve seraptan ibaret olduğunu anlamıştı. Bu dünya serap ve bir çöl. Bu dünya sonu büyük ve sınırsız bir yoklukla tükenecek büyük bir çöl. O işte bu yokluk ve seraba karışarak yaşamaya mahkûm edilmişti.

O birden hayalinin mahzenine düştü. Burada kimleri görmüyordu ki, hangi dehşet izleri bu bodrum katında kalmamıştı? O şimdi işte bu sessiz ve uzak bodrum katında da ona huzur yok. Bodrum katı da takip ruhu ile dolmuştu. Bu bodrum katı da ona her dakika düşmanlarını ve mâhlukları hatırlatıyordu. Bu bodrum katına da mâhlukun nefesi doluyordu.

O nehir kenarından gelirken biraz ileride yemyeşil çimler dikkatini çekti. Çayırlar burada da yine daha solgundu. Eski günlerde büyük bir ırmak olan bu nehirden hiç zorlanmadan sekerek geçmiş olması ona şevk verdi. Bir zamanlar bu nehirden en güçlü atlar bile o nehirde yüzemezdi. O nehirden sekerek çimlere geçti ve kendini hemen yere attı. Bir adım ilerisinde üç dal sıkışık şekilde dikilmişti; onların dalları kırılıp yerlere düşmüştü. O, her zaman yaptığı gibi etrafa şöyle bir baktı. Altı yüz adım ilerideki binanın altında düşmanlar yığılmaya başlamıştı. Onlar iki parmak arasından benzer şekilde çıkıp duran başparmak şeklindeki bayrağı kaldırmıştı ve görünüşleri tecavüzkârdı. O dikkat çekmemek için kendini söğüdün arkasına attı, dallar arasına girmesi ile birlikte her nasılsa gölgeyi sezip durakladı.

Dolgun ve şen sesli bir kadın:

- Geldin mi! dedi. Ona dönüp bakarken yüzü solgundu.

- Vay, kimsiniz?

O bir an hayretle duraksadı. Karşısında gözleri güzel kendi de hoş, genç bir kadın ona korkarak bakıyordu. Kadının gözlerinde başka birine yönlendirilen sevgi ve sabırsızlık parlıyordu. O böyle gözleri görmeyeli çok zaman olmuştu. Birden yüreğinin nedendir bilinmez çözülüp akıp gittiğini sezdi.

- Vay, siz.... Siz.... Gözleriniz o kadar... Kadın, o sözlerini bitirmeden fırlayıp kalktı ve:

- Size ne gerek? Hey Allah'ım! Kadın çığlığı basıp oturdu. Galiba kadın onu tanıyordu, birkaç saniye sonra kendisini boğazlayacağını düşünerek sınırsız bir korkuya kapılıyordu. Titrek bir sesle bir anda ürpererek geriye doğru yavaşça sıçradı.

- Size ne gerek? Gidin, ben size hiçbir şey yapmadım... Hiçbir şey. Hatta beddua bile etmedim de..., Gidin... Şimdi bağıracağım, gidin....

O, kadının gözlerindeki sevgiyi görmek için ona git gide yaklaştırmaya başladı. Şimdi bilinçsiz bir hale düşüp kalan takip, düşmanlar, kendisini azarlayıp duran sayısız korkular hepsi onun hatırından çıkmış, kadını severek şımartası, sarılası, takip ve tehlike dolu dünya hakkında, korku ve takipten ibaret savaş hakkında konuşuveresi; gönlünde yılların dondurduğu taş kalbi eriyene kadar ağlayası geldi. Onun yüreğinde birden rahatsızlık verici duygular uyandı. Çektiği azapları gönlündeki bütün eğilimleri yok etmiş olmasın? Tabiattaki ürpertiler, korkuların yuvalandığı düzensiz, dağınık, enkaza dönüşen kalbinden korkan, er ya da geç ölmesi kaçınılmaz olan herhangi bir mâhluka değil, tabiatın ezeli kanunlarına riayet eden ve ona itaat eden varlıklara dönüştürmüştü.

Kadının gözlerinde davet, saadet ve baht karmakarışıklığı; o adam erkek olduğunu aniden hatırlamış, kadının hayali, nazı, şımarıklığı gizlenmiş olan sırlı kaleye girmek için onun sıcak, titreyen ellerini kendine çekti.

- Size ne gerek...

Kadının gözlerinde şimdi onun gözlerini bir an bile terk etmeyen korku ve panik ortaya çıktı.

- Gidin, yoksa... Şimdi bağıracağım.. Bırakın gidin... Gidin...

Kadın onun elinden sıyrılıp çıktı ve yerde yatan bir kulaç dalı alıp kendini korumaya başladı. Savrulan çubuk uçları eline rast geldi, derisini yüzdü ve acıttı. Daha önceki gibi acı duydu ve birden uyandı. Nerede ve hangi durumda olduğunu hatırladı. Gözünün önüne yine sayısız düşman dönüp geldi. Kadına bir an baktı da ondan korkup şefkat dileyerek aciz bir şekilde bakıp durduğunu görünce korktu, birden ardına döndü. Koca koca adımlarla yürüdü gitti, nehrin diğer tarafına atlayıp geçince o tarafa niye, hangi maksatla geçtiğini hatırlayamadı. O, izini kaybettirmek için şeytan sokağına girip çıktı ve kalabalık sokağı keserek geçip yine her nasılsa sıradan bir bahçenin önüne çıktı. Bu onun düşmanlara yaptığı ikinci cömertlikti. Nişanlısına yapılanlardan dolayı o, elem ve gazapla bir müddet bekledi, zamanı gelince onları yüzlerce düşmanı boğazlamak isteyip nişanlısının intikamını kanla almak istedi. Bir zaman geldi. Puslu günlerden birinde yolu kesip geçen sekiz yaşındaki bir çocuğa rastladı ve onu işaretlerle çağırarak ağacın koyu gölgeli bir tarafına götürdü, onu işaretlerle büyüleyip aniden saçından tuttu,

boynunu arkasına çevirdi. Orada kendine dik dik bakıp duran sakin gözleri görünce titredi. Bir anda çocukluğu ve her ne zamansa bir yaz gecesi babasından haksız yere bir tokat yediği, daha sonra annesinin avutmalarını kabul etmeyip ağladığı hatırına geldi. Gözleri karardı. Hançer tutan eli beyninin emirlerine uymadı. Çocuk korkup ağlamaya başladı. Aklında "Niçin?" sorusu yankılanıyordu. Bu soruya sadece kendisi cevap bulamadı. Nedense, şairin çocukların düşman olamayacakları hakkındaki şiirini hatırladı. Her nasılsa, çocuğun bu gözleri ile kendinden güçlü olduğunu hissetti. Çocuğu bıraktı ve buna rağmen hızlı hızlı yürüyerek caddeden çıkıp gitti. O, uzun süre çocuğun gözlerini unutamadı. Bu gözler, onun sonraki zamanlarda gördüğü en masum gözlerdi.

O, bahçede akşama kadar kaldı. Çıkıp gidişin hiçbir çaresi yoktu. Bahçede grup grup düşmanlar yürüyordu. Galiba onlar bugün nedense yılbaşını kutluyorlardı. Yakın bir binanın önündeki gibi burada da bayrak taşıdılar. Sokaklarda sepetli taşıtlarla askeri kuvvetler geçiyor, pencerenin önünden geçerken dikkatli kişiler dönüp yürüyorlardı: bu insanları gözleri ganimetlerini gözüne kestirmiş ve nişan almış bir silahın namlusuna benziyordu. O, bu dikkatli kişilerden çok korkuyor, onlardan haddinden fazla şüpheleniyordu. Onları gördüğü dakikalarda düşmanların şehri ele geçirdiği ilk günü hatırladı. Onlar şehirde kendileri ile birlikte kurbağa görünüşlü dev mâhluku da yanlarında getirmişlerdi. Mâhluk, o derecede büyük ve çirkindi ki şehre girdiğinde ona yol açmak için sokaklardaki evleri alıp fırlatıvermişlerdi. O, harabelerin üzerinden güçlülükle sürünerek geçti. Şehre girer girmez birden gözlerini kapatıp kükremeye başladı. Onun kükreyişi birçok binanın çatılarını uçurdu. O, bunların hepsini köprünün altından takip ediyordu. Kükremeyi işitip cesaretlenen düşmanlar şehirde yaygara çıkartmaya başladılar. Mâhluk, geniş meydanlarda kan üstünde oturuncaya kadar sokaklarda sürüp giden cengi sessizce bekleyip duruyordu. Onun boyu şehirdeki en büyük binadan da yüksekti. Ona şehir Kaf Dağı gibi görünüyordu. Mâhlukun derisi zırhtan kalın, kaba ve sertti. Karnı şişkin olup rengi soluk olduğu için her yeri kızıl parlak bir bezle kapatılmıştı. Büyük ve iri ağzını açarken dişler binlerce kılıç birden kınından çıkmış gibi parlıyordu. İncecik tırnakları yeri tırmalayıp bırakıyor, ayakları altındaki kan dolaşımına sinmiş yarım ayın aksi gibi görünüyordu. Kuyruğunu oynatarak gâh o binayı gâh bu binayı harabeye döndürüyor, başında gömgök taç ve biraz önce kendi ezdiği insanların kanına batırılmış gibi bir tuğ dalgalanıyordu. Gözleri ise dikkatli insanların gözleri gibi ifadesiz ve soğuktu. O, bu mâhluka ne dendiğini, ne diye adlandırıldığını ve amacının ne olduğunu bilmiyordu. Fakat sadece ihlallerle gönle huzur vermek mümkün değildi. Sonrasında bu bozulmalarla şehirler de zapt edilmez ki.

Daha sonra düşmanlar arasında gizlenerek yürüyünce mâhlukun düşmanların lideri olduğunu anladı. Mâhluk, şehir ortasındaki heybetli barınağından çıkmasa da şehir onun vücudundan yayılan çirkin kokuya bürünürdü. Sokaklarda kan halkalarından yükselen nem kokusu dolaşıyor olsa da o kendisinin çirkin suratsız yüzünü dönüp de göstermezdi. Bazen de mâhluk kendi evinde kalıp sarhoş sarhoş kükrer, sanki şehrin bütün davulları birdenbire vurulmuş gibi sokaklarda bir an hareket durur, onu unutup kendi işleri ile meşgul olanlara, hiçbir korku ve endişe sezmeden gökyüzünde özgürce uçup duran kuşlara, güzellik ve refah aşkıyla başını kaldırıp dikenlere vurmaya başlayan çimen ve fidanlara, mâhluk kendi varlığını ve ebedi oluşunu göstermek ister gibi boğuk ve tecavüzkâr bir şekilde kükrerdi. Ona, şehir ölmek üzere olan kuzgunun yuvası gibi mahzun, cesaret ve tehlikenin kokusu ile dolmuş, başını sokacak her sokakta mâhlukun aç gözleri bekliyormuş gibi geliyordu. Ölüm ve korkuyu hissediş ve sonra bir ömür boyu bu hisse kapılıp kalmak için mâhlukun pis ve iğrenç kokulu bağırışını sadece kendisinin duyması yeterliydi. Bu haykırışlarla da düşmanların nelere kadir olduğunu göstermek istiyordu.

Aradan yıllar geçip sokaklarda mâhluk sıfatlı fakat henüz vücudundaki kötü kokular iğrenç duruma gelmemiş ama mâhluk gibi köşede kuytuda söylenip mezar kokusu yayan kavgacılar peyda olduğunda, hepsinin berbat olduğunu anladı. Mâhluk bütün kadınları hamile bırakmıştı ve karnı şişkin, kaprisli, asabi, yüzlerine namus lekesi sürülmüş kadınlar şehirde gündün güne çoğalıyorlardı. Bütün şehir mâhlukun kendisi gibi açgözlü ve kötü mirasçıları ile dolup taşmış gibiydi. Mâhluklar sokaklarda kükreyp, macera arayıp dururlarken onların yüz ifadelerinden o anda bile tecavüzcü ve tehlikeli oldukları anlaşılıyordu. O, şehrin geleceğinin nasıl olacağını açıkça tasavvur ediyordu. Onun gönlü nefretten uyuşmuş gibiydi.

O, bağın içinde dere ile bitişik, terkedilmiş ağaçlar arasında akşama kadar durmadan asabi bir şekilde geziyordu. Onun, her geçen gün, bu baştanbaşa tehlike dolu bahçeden, kavga yüklü ve telaşlı dünyadan, göze görünmeyen zinalar yüzünden sakin ve uzak başka bir âleme gidesi geliyordu. Ama dallı budaklı ağaçlar da çirkin budaklar da hazan rengindeki bahçeler de onun arzularını anlamamış gibi kuruyup gitmişlerdi. Güneş de etkisiz ve solgundu. Nehir ise onun aksine parlaktı.

O, akşam olunca bahçenin alt tarafındaki taşlı vadiden geçti. Nasılsa bir otobüse bindi. Yüzünü pencereye dönerken hemen yanında konuşup duran iki kişinin sözleri kulağına çalındı.

Birisi:

- Yine bir şeyler peyda olmuş. Bugün alt tarafta nehir kenarında genç bir kadını boğazlamalarına ramak kalmış.

Diğeri hıçkırıkla karışık bir sesle:

- Nereden çıktı bunlar? Gazetelerimiz çok sansasyonel haberler verdiler. Hiçbir şey kalmamış gibi büyük bir başarıya ulaştık diye haberler yaptılar.

Seslerde de mâhlukların bağirtısının taklit edildiğini sezince yüreği hoptadı. Yine ilk konuşan:

- Anlamadım, dedi. Bugün özellikle kabileler dizilmiş. Kadının tarif ettiği kişiyi her açıdan arıyorlarmış.

O birdenbire kendine geldi. Kapıya baktı. Birkaç adım ancak vardı fakat kapının ağzında kahrolası düşman duruyordu. Biraz beklemeye razı olur gibi oldu. Sonra kapının açılmasıyla birlikte kendini ortaya attı. Her kimse birdenbire iri yapılı biri sürünerek gitti. Başka biri ise sakindi. O, hiçbir şeye itibar etmeden, kendini lambalarının aydınlatamadığı istasyon arkasındaki gecenin koynuna doğru yürüdü gitti.

O, şehir kenarındaki açık sahada uzun süre gezindi. Sakin sakin yağmur yağıyordu. Çamurlaşan yerde yürümek zordu; Lakin o nedense kendini zorluyor, bataklık şeklindeki çamurda yürüyordu. Böyle yaparak iz bırakmayacağını o çok iyi biliyordu. O, geç saatlerde saraya döndü. Bir delikten içeri geçti ve içindeki bir duyguyla içeride birinin yürüdüğünü sezdi. O anda "geliyor" diyen sakin bir fısıltı işitildi. O bir an taş gibi donup kaldı. Delikten sıçrayarak inip açık alana doğru koştu fakat bir an bunun tehlikeli olduğunu anlayınca şehre doğru döndü. Arkasındakiler önce gürültü ile koştular fakat simsiyah gecede bu kaçağa yardım geleceğini mi düşündüler bilinmez, her nedense ses çıkarmadan kovalamaya devam ettiler. Onlar ayak seslerine göre dört kişiydi. Takipçiler giderek yaklaşıyorlardı. Onlar ne kadar koş dense o kadar koşacak olan ve koştukları için beslenen kişilerdi. O hızlı koştuğu için ne kadar hareket etmese de ayakları birbirine dolaşiyor, düşecek olup sürünüyor, karanlıkta su birikintisine girip çıkıyordu. Yağmurun ıslattığı yol kayganlaşmış ve çok kötü şekilde kaymıştı.

İki gün önce ortaya çıkan alının terlemesi ve vücudunun titremesi bugün iyice başgöstermişti, sıtmaya dönüşmüştü. Eğer canının kötülerin altında kalacağını düşünmese, rahat bir yer bulur bulmaz oracıkta uykuya dalacaktı. Eğer bu arzularla yürüyüp gitseydi, kısa sürede halsizlikten düşüp yığılması ve kolayca yakalanması an meselesi olurdu. O peşindekileri saptırmak için nedense şeytan sokaklarında dönüp durdu. Bir zamanlar sinemada tecrübeli bir casusun öyle yaptığını görmüştü. Dar ve

duvarları yarım çökmüş şeytan sokakları tükeniyor, her nedense kutuya benzer binalar başlıyordu. Binalar geniş ve katlıydı. Burada dönüp yürümek, başını gölgede tutmakla beraber her nasılsa kapıdan düşmanların çıkması mümkündür. O yolu soluna aldı ve şehrin eski terk edilmiş kısmına bakarak yürüdü. Takipçiler koku alan köpekler gibi hızlıydılar, onun peşini bırakmadan koşup geliyorlardı. Her nedense yarım virane avlu içinde nefes almak için bir an durdu ve sokağın iki tarafından kendine bakıp koşarak gelen gölgeleri gördü. Yine birkaç saniye sonra onun durumu hayat memmat meselesi haline geldi. O, son gücünü toplayıp tevekkül etti. Avluya koşarak girdi ve hiç düşünmeden ilk gözüne takılan küçük hücreye doğru yürüdü. Hücrenin kapısı içeriye doğru açılıyordu. Onu su birikintisi ve içki kokusu tutmuştu. Bulutların altından sakince kayıp çıkan küçücük, loş ayın nurunun düştüğü penceresinde büyük bir kuş kafesi asılı duruyordu. Çocuklar oynamış olsa gerek, kafeste ayakları gökyüzünden gelip kafesin penceresini dişlercesine takılmış çok büyük bir sıçan ölmüş halde yatıyordu. Aynı koku kafesten de çıkıyordu. Takip edenler yıkılmış bir kaleye benzer haldeki avluya koştuklarında o artık kaderine razı olmuş gibi odanın karanlık kısmına çekildi. Çekilirken yine her zamanki gibi yılan salmış olmasınlar diye korkudan yüreğinin hızla vurması yüzünden yüreği var mı yok mu bilemedi. Belki de yüreği gerçekten kalmamıştır? O, sıçana bakarken "Sıçan bana göre daha mazmunlu ve anlamlı bir ölüme kavuşmuş." diye düşündü ve su birikintisine düşerken: "Hayat kafesten de dar." sözü hayalinden şöyle akıp geçti.

Odanın önüne gelen bir takipçi:

- Tahminen bu odaya girmiş olmalı, dedi.

Arkadaşı:

- Bana da öyle geliyor, dedi.

Onlar odanın kapısı önünde bir müddet konuştular. Sonra iri yarı olan kapıyı gövdesi ile kaplayıp içeriye biraz eğilerek girdi. Arkadaşı kapının önünde kaldı. İri yarı adam nedense tökezleyip su birikintisine düştü. O düştüğü yerden kalkarken oldukça sakindi. Cebinden lambasını çıkarıp odayı gözden geçirdi. Arkadaşı kapıdan başını sokup:

- Ne oldu? diye sordu.

Eğer onun şapkası ve erkekçe giyimi olmasa hatun diye düşünmek mümkündü.

İri yarı vücutlu olan boğuk ve bir şeyin üstüne basılmış gibi hırıltılı bir sesle:

- Şimdi, dedi.

Arkadaşı renkten renge girerek tekrar içeriye doğru kafasını uzatıp bakarken:

- Yardıma geleyim mi?, diye sordu.

İri yarı olan ona cevaben içeriden koltuğuna sıkıştırdığı her neyse bir şeyi alarak çıktı.

O kadınsı sesiyle:

- Nedir bu?

İri yarı adam:

- Kuzucuk. Biz yanılmışız, burada hiçbir şey yok. Aniden bu kuzucuk yolunu kaybedip buraya girmişe benziyor.

O küçücük, korkudan titreyip duran kuzuyu koltuklayıp dışarıya çıktı. Arkadaşı bastonuyla kuzucuğun küçücük ama artık göze çarpan kuyruğunu dürtükledi.

Her ikisi de kuzucuğu koltuklayıp avludan çıktılar. Bulutlar dağılıyor, geceyi ay ışığı ışıklandırıyordu. Sokaktan yağmur ve toprak kokusu geliyordu, artık onlara alışan kuzucuk ise iri yarı adamın parmağını acıkmış halde emiyordu.

İri yarı adam kuzucuğun başını okşayarak:

- Aç kalmış. Üstüne üstlük su birikintisine düşmüş. Her tarafı ıslanmış ama acayip, kuzucuk bize hemen alışveriş.

Arkadaşı ise kuzunun başını okşayarak:

- Ha, sakinmiş, derisi paha biçilmeyecek kadar değerli, parlaklığına baksana. Ona ben bakacağım.

Kuzu onların arasında geçen sohbeti anlamış gibi gözlerini şımarıklıkla yumdu. O her bir saniyede gözlerini şımarıklıkla açıp kapatıyor, fakat her nasılsa korkacak bir şey olmadığını sezince iri yarı adamın parmağını yine açlık dolu bir iştahla emiyordu.

Tamam.

2.2.2. Ölik Mävsum - Ölü Mevsim Hikâye Aktarması

Biz öğretmenimizi çok severdik. Ona olan muhabbetimizin karşılıksız ve temiz olduğundan asla şüphe etmezdik. Onun sesini işittiğimizde tıpkı bir ezgi gibi duyduğumuz sözleri bizi etki dairesine alırdı. Düşüncelerini bize anlatmak ve hayalimizdeki kubbemsi bir endama sahip saltanatını seyrettirmek için sabahları defterle kitabını koltuğunun altına sıkıştırıp kahvaltı bile yapmadan derse koşardı. Yanılan, bu yüzden de yorulan kervanların uzaklardan gelen sesleri, çölün üzerinde yükselen çığlık sesleri gibi bizi kendine çağırıyor, bu muhabbete bizi sakince davet ediyordu. Öğretmenimizle aramızda görünmeyen ama sağlam bağlar vardı. Biz, her gün işte bu bağa kalbimizi ve şuurumuzu asıncaya kadar sanki uzun süredir görüşmemiş âşıkla

maşuk gibi öğretmenimizin yüzüne doya doya bakmak ister, sonra onunla iki ya da dört saat boyunca hayatta olmanın ve sonsuzluğun azap-işkence dolu büyük zilini çalıp, insan olmanın yanında hayalin de ötesinde yer alan özgürlük gemilerini yüzdürüvermek için arka arkaya ama büyük bir hızla dersliklere doluşuyorduk. Ben, birimizin dahi dakika bile şaşırıldığını hatırlamıyorum. Bir öğrencinin ders başladıktan sonra gecikip de sınıfa girmek için kapıyı çaldığını da hiç görmedim. Biz her an yersiz davranışta bulunmaktan, tavrımız ve hareketimizle öğretmenimizin sözlerini anlamamaktan, dikkatsiz davranmaktan daha doğrusu, onu rahatsız etmekten çok korkardık. Bu yüzden de ders saatlerinde onun anlattığı her şeyi, düşüncelerimizin ve hayatımızın zirvesine, zor bir savaştan sonra ulaşılmış zafer bayrakları gibi teker teker asmak için çalışırdık. Zira bizim dersane kararlı ve kudretli bir komutanın saldırısını bekler gibi daracık ve sükûnete gömülmüş bir meydanı hatırlatırdı. Öğretmenimiz, gerçekten - biraz tuhaf ama - bir komutan gibi konuşurdu. O, her şey hakkında hiçbir şey kast etmiyormuş gibi konuşan biri izlenimini verse de onun sözleri her nedense bize, bir tür hayal ve rüyadan ibaret gibi gelirdi. Zayıf ve sıska sesi o anda kesilip gidiverecek diye düşünürdük, ama o hiçbir zaman pes etmezdi. Bizi hayrete düşüren çevikliği ve kararlılığı ile ilk seferden sonra dökülüp de düşecek diye düşündüğümüz bir anda ayakta ve kahırlı sözlerle tekrar geri dönerdi. O, konuşurken bize, işte bu anlamsız ve uzun cümlelerin arkasında sadece onun hayatını değil hayret ve ümitlerle dolu hayatımızı da sulayıp duran kudret boy gösteriyor gibi hissettirirdi. Onun sözleri, cümleleri, şikâyetlerini tesirli hale getirmek için kasten uyguladığı sessizlikler, okumalar, teşbih ve örneklendirmeler bizi etkilemez, harabe bir evin viran olmuş kırık dökük kapı ve penceresine yakarak konulmuş küçük bir mum gibi parlayan küçük gözleri her nedense sınırsız ve aklımızın alamayacağı bir kudretten ibaretmiş gibi gelirdi. Belki böyle değildi ama sırlı ve ulu bir görüntüsü vardı. Biz bu kudretli hali her saniye hissederdik. Bunların hepsi ona olan muhabbetimizi arttırır, gözümüzün önünde onun büyüklüğünü en yüksek ve hürmet duyulacak zirveye yükseltirdi. Şüphesiz ki o tekrarlanıp duran bir büyüklük ve cömertliğin sahibiydi. Biz her geçen gün başka dersler ve başka öğrencilerle saflarımızın sıkışıp genişlediğini sezerdik. Kimin dersine çok öğrenci giriyor, kimin öğrencisi daha çok, diye bir soru sorulsa başka öğretmenlerin tartışmasız, haset ve elem ile onu hatırlayacaklarına inancımız tamdı. Zira öğretmenimize bu kadar öğrencinin yaygın bir sadakatle bağlı olduğunu söylesek bunun hata olmayacağını bilirdik. Başka öğretmenler girdiğinde esneyip duran iki üç öğrenciden başka kimsenin ders dinlemediği okulda onun konuşmasını dinlemek için yakın-yan bilim dallarında okuyan, uzmanlıkları farklı olan

öğrenciler de toplanıp gelir; o, sandalye ya da dayanacak herhangi bir yer arayıp öğrencilerin arasında zorlukla ilerlerdi. Onun konuşması öncesinde koridorlar, odalar tıka basa insanla dolardı. Öğretmenler, o gün öğrencileri düzenli tutabilmek için hiç dinlenmeden nöbet tutarlardı. Ben bu günlerin onlar için gerçekten meşakkatli günler olduğunu anlardım. Öğrenciler onları neredeyse hiç dinlemez, kimseye itibar etmez, bağırıp çağırır o anda başlayan konuşmayı muhakeme ederlerdi. Konuşma başlayınca birdenbire sessizlik çöker, hepsi sevimli öğretmenlerinin ağzından çıkan sözleri kâğıda yazmak için acele eder, sonra boş zamanlarında bu uzun konuşmaları hatırlarlardı. Sandalyeler, çalışma masaları kalabalıktan kırılınca rehber öğretmenlerimiz konuşma için bir kenarda kapalı duran, sadece bayram ve kutlamalarda kullanılan salonu açtılar. Böylece sürekli kalabalık ve gürültüden ayrıca öğrencilerin yaramazlıklarından da kurtuldular. Bu salon da sonraki dönemlerde dolmaya başladı. Ama yine de rahatça oturup konuşma ve yazma imkânı vardı. Öğretmenimizin şöhreti günden güne arttı. Biz derse girdiğimizde yeni yeni yabancı öğrencilerle karşılaşılırdık. Arkadaşlarımızdan biri şaka ile karışık yakında öğretmenimiz bütün şehri yönetecek dedi. Aslında bu şakada hiçbir abartı yoktu. Sadece üstadı her gördüğümüzde veya onun konuşmalarını hayran hayran dinlediğimiz zamanlarımızın değil, kalbimizin de her nasılsa zapt edildiğini hissederdik. Öğretmenimiz bizim gözümüzde elimizin ulaşamayacağı bir seviyedeydi. O, kendisine ulaşabilmek ve zapt etmek için bazen küçük bazen de sınırı aşan çocukça endişelere kapılarak yaşayan bizlerin ayrıntılara, gıybet ve dedikodulara can atar gibi ümitlere sarılarak yaşamamızın mümkün olmadığını hissedirdi. O bulunduğu zirveden bize doğru bakmaz fakat onun görüntüsünde parlayan hidayet ve şems nurları, buz kesilen ve nice yıllardan bu yana güneş ışığı değmeyen gönlümüzün kirlerini yumuşatırdı. Bu güneş, hayat ısısını tıpkı efsanevi “Hotem Hazinesi”ni fakir ihtiyaç sahiplerine paylaştırmış gibi öylesine sadaka olarak verir ve o yüksek himmet tekrar edilemez hoşluk rütbesine erişirdi. Biz, viran olan bu rezilliğe yüz tutan dillerimizi bu güneşe tutarak beklerdik. Her birimiz, bu güneşi dört gözle bekleyen, can vermeye hazır ve arzulu öğrencilerdik. O, himmeti ve cömertliği ile bizleri mest edince biz de inlemek ve yanmak için o yüksekliğe doğru döne döne giderdik. Biz, konuşurken, sohbet ederken, giyinirken fark etmeden öğretmenimizi taklit ettiğimizi anlardık, hatta konuşurken kalemi el ucunda oynatmamızı bile öğretmenimize benzetmeye çalışırdık. Saçlarını nasıl uzattığına bakar, bağlayışına dikkat eder, onun gibi bağlamaya çalışırdık. Gözümüzü bile öğretmenimiz gibi kırpmaya çalışırdık. Ben arkadaşlarımın düşlerini de öğretmenimize

ayırdıklarından şüphe etmezdim. Zira kendi padişahı olduğum memleketi, öğretmenimizin yönetimine verdiğime kendimde bile defalarca şahit oldum. Biz sanki zehirlenmiş ya da büyülenmiş gibiydik. Öğretmenimizin bizi kendisine çekecek derecede cana yakınlığı da yoktu; aksine biyoloji odalarında gösterilmeye çalışılan iskelet gibi kurumuş kemikten ibaretti. Eğer üstünde giyimleri olmasaydı onun bu iskeletlerden bir farkı kalmayacaktı. Saçlarına hiçbir zaman tarak değmez, ellerinden de vücudundan da her nedense oldukça ağır bir koku yayılır, sesi kabirden geliyor gibi derinden ama kızgın bir tonda çıkardı. Biz çoğu zaman böyle gösterişsiz ve hatta vampir gibi çirkin adama nasıl bu kadar aşifte olduğumuza şaşırırdık. Onun kendini tutması, boyu posu ve ferri kalmamış kuru ve bir kül gibi sönmüş gözleri, cahillik ve kibir aksettiren yüzü, bize Erlik Han'ın öfkeli heykelini hatırlatırdı. Biz ise işte bu akıl ve fikir meselesi ile bizi cahillik çölünden düşünce kalesinin yüksek ve zorlu zirvelerine izinden sürükleyip götüren; aşkıyla bizi meftun eden adamı hayran hayran dinlerken o bizi büyüü ile mest ederdi. Her gün seher vaktinde güneşten de önce üstada karşı hürmet ve muhabbette sınır tanımayan, onu karşılayan ve kurtarıcı ilan eden, akıl ve idrakın benzersiz sembolü olarak gören, her haliyle kahırlı bir mabudun sığıntıları ve azizleriydik. Onun şuuru bizim şuurumuz, onun hayali bizim hayalimiz, onun derdi bizim derdimiz, onun şiddeti bizim şiddetimizdi. Biz meftunları değil sanki onun kudret ve kerem aksettirip duran vücudunun birer uzvuyduk. O biz idi, biz de o idik.

Bizim kendi aramızda konuşmalarımız, onun konuşmalarının bir taklidiydi. Mesela bir defasında bir arkadaşımızla gayeler ve insan hakkında tartıştık. Ben gaye geçici, insan ebedi fikrini savundum. Biz, konuyu kendi aramızda bir sonuca ulaştıramayınca üstadımıza müracaat ettik. O konuşmalarına tıpkı göğsümüze kuş tüyünden bir hançer vurur gibi aniden ve hiç beklemediğimiz bir fikirle başlar, ardından dökülüp duran, bizim aklımızın derinlemesine anlamadığı korkulu ve iz bırakıcı mantığı ile bizi şaşırta tasavvur çölümüze fırlatıverirdi. O, fikirlerimizi dinledikten sonra kibirli bir şekilde gülümsedi ve sözümüzün arasına girerek: “Gaye ölmez.” dedi. Ben, hala aynı fikirdeydim. “Gayeler silaha benzer, kullanıldıklarında bir atımlık kurşun gibidirler” dedim. Öğretmenimiz biraz şartlar öne süren ses ahengi ile, o her birimizin kalbinde kendi heykelini yapar görünüşü ile alaycı bir ses rengiyle cevap verdi. “Hayır” dedi. “Vücut ölür gider. Gaye... O, yeni bir evlat ile yeniden doğar, yeniden ortaya çıkar ve o, hiç beklenmeyecek şekilde kabirden çıkıp tekrar dünyayı yönetir.” O, bunları söyledikten sonra sırlı bir şekilde sustu. Hali, bana, kendi ulaştığı sonuçtan zevk alıyormuş gibi geldi. “Yakında T. Öldü.” dedi.

O bir müddet sonra fikrini anlatmayı sürdürüp:

- Bunu hepimiz bilin.

Onun bu tür her şeyi bilirim şeklindeki konuşmaları ve faaliyetleri, çevrede neredeyse utarılacak bir şey olarak görülüyordu. Bu durum, onun vatan haini olarak adlandırılmasına kadar gitti. Fakat yeniler de onun “gayesi”ne göre davranmaya başladılar. “Gayeyi öldürmek mümkün değil. O, yeni evlat ile birlikte yeni bir içerik keşfedip doğuverir.” Bunları diye diye şekil ve mazmun konusunda konuşmaya başladı. Tek vücut olsak da fark etmiyordu. Bizim ona bildirdiğimiz itirazlar nihayetinde zayıftı. Sonuçta biz âdet olduğu üzere bu münazarada yenildiğimizi anladık. O, bizim düşüncelerimizi darmadağın edince yine zor bir savaştan zafer kazanarak çıkmış gibi mağrur bir ifadeyle gülümsedi. Gerçi cümleleri uzun, tembihleri ve işaret ettiği noktalar fazla olsa da fikirlerini sanki bir kâğıttan okuyormuş gibi akıcı ifade ediyordu. O gerçekten bir noktaya, sanki başlarımızın üstündeki bir idareciye bakarak konuşur gibi gözlerini başımızın üstüne diker; güya orada her nasılsa sihirli bir kitap varmış da ona bakıyormuş gibi anlatırdı. Bize üstadın bütün hareketleri zorakiymiş gibi gelirdi. Elleri titrerdi. O anda her nedense bir şeylerin ortaya çıkmasından korkuyormuş gibi endişelenirdi. Bizim sevgimizi kazandığından emin olmasa gerek ki cahil, kibirli ama daima yalnız kalmış biri olarak hareket ediyordu. Sesi, daima hastalıklı ve vesveseliydi. Bu sebeple o kimseye benzemezdi, ben de bütün dahiler gibi büyük ve tekrar edilemez bir vesvese ile karşılaşmış olmalı diye düşünürdüm. O zamanlar öğretmenimizin vücuduna yerleşen kokunun ne olduğunu sanki azıcık da olsa anlıyor gibi hissedirdim. Bu nemli bir toprak kokusuydu. Bu kokuyu ortaya çıkarırsam öğretmenimize çılgınca âşık olanların kızgınlıklarına dayanamayacağımı düşünür, bu kokuyu unutmaya çalışırdım. Üstadımıza olan bu büyük ve sınırsız sevgi, dershanede bir yer bulup oturma muamması ve onun sözlerinin etkisiyle şefkat dolu saatler, bizlerin her şeyi unutmaya sebep oluyordu. Üstadın ertesi günkü konuşmasını eskiden olduğu gibi oturarak onu dinlemek için ne yapıp edip derse erken gitmem gerektiğini düşününce o gece sabaha kadar uyuyamadım. Öğretmenimizin konuşmaları halk için gittikçe ilginç hale geliyordu. Onun öğrencilerinin sayısının artması ondan çok bizi sevindiriyordu. Üstadımızı yere göğe sığdıramıyorduk. Sonuçta ustamız her alanda zafer kazanmıştı. Onu beğenmeyen fakültede dekanımız bile öğretmenlere, talebelere bir çekidüzen vermek için ona müracaat eder oldu. Söz dinlemez talebeler üstadını görünce tıpkı “efsunlanmış” selken sakın akan bir ırmağa dönüşüyorlardı. Böyle zamanlarda o; dünyaya yeni bir düzen, yeni bir hakikat, yeni mantık ve yeni hidayet yayıcı insanlara

özgü olan ve bu yolda canından vazgeçeceklerin ruhunu etkileyen hislerin münasebetinden yoksun, dirilerin ulaşamayacağı derecede farklı özellikleri olan, dert ve azap üzerinde yüceltilen bir tür “yaratılış” olarak hissedilirdi. Arkadaşlarımın üstadımıza bağışlamak için şiirler yazdığını biliyordum. Benim yazmak için o kadar yeteneğim olmasa da üstat hakkında saatlerce konuşmaya, tartışmaya hazırdım. Biz hepimiz üstada saygımızın üst seviyelerde olduğunu sezer ve işte bu yüceliğin gücü de kalbimizi gurur ve sevinçle doldururdu. Onun nutkunda, insanı mutluluk ve vesveseye düşürecek, duygularını harekete geçirecek bir şeyler vardı. O konuşurken hiçbirimiz onun konuştuğu şeyler hakkında düşünmez, hayalimize Malmstining’in⁷³ “Yiği” müziği gibi uzaktan gelen gürültülerin belli belirsiz pırıltıları gelir; o, hayat hakkında konuşurken biz de kendi aramızda ölümün ululuğu ve kudreti hakkında düşünürdük. Biz hayallerimizi ve fikirlerimizi bir kaynaktan toplamak için ne kadar uğraşırsak uğraşalım üstadımızın konuşmaları bizi her tür akıl ve idrakten uzaklaştırırdı. Hepsini insanîyetle gerçekleşen şeyler, işte bu anlamsız, içeriksiz ve şekilsiz uzaklıkta diye vurguluyordu sanki. Daha doğrusu bunu üstat açıkça söylemiyordu, onun sözleri bizi mest ettiği için biz böyle yorumluyorduk ya da algılıyorduk. Kısacası biz, hükümlerinin bu kadar şefkatli olmasının yanında bu kadar incitici oluşundan da mest olurduk. Üstat bizim gururumuza olduğu kadar şansımıza da dokunur, kalbimizi ızdırap selinde akıtır ve bizi mest ederdi. Biz de böylece sevgimizi başkalarına daha çabuk ve daha kolay bir şekilde aktarabilirdik. Bu yüzden üstadın bizlere güç vermesi, bununla övünmesi bizim için hiç de gerekli değildi. Biz sevgi ve şaşkınlığımızı etrafımıza yaymak için üstadın bir iki fikrini ortaya atar, bu fikirleri defalarca ve sınırsız bir sürede arkadaşlarımızla tartışırken bir an tıpkı ayıp bir yerimiz birdenbire açılmış gibi önce dilsiz gibi susar, sonra ustamızın gizli, dilsiz taraftarları ve sevenlerine dönüşürdük. Bu durumun müebbet ve bulaşıcı bir hastalık gibi sık sık ve korkutucu şekilde yayılışının şahidi de oluyorduk. Biz, uzunca bir süre bu bulaşıcı hastalığı dillere ve akıllara bulaştırmadık. Uzun zaman kalplerde hayret ve ululuk sebebiyle sessiz kalma ışığı yakmadık. Bizler sanki şehirde insanlar arasında dolaşan, bulaşıcı hastalık taşıyıcılara benzeyen, nereye gidersek gidelim orayı kendi vücudumuz ve ruhumuzu zonklatan bir hastalıkla zehirlenmiştik. Bir seferinde arkadaşlarımızdan birinin uzak bir şehirden gelen babası üstada olan sevgi ve saygımızı görüp bağıra bağıra ağlamaya başladı.

⁷³ Sanatçı, müzisyen

Üstat bizim şanımız, şevketimiz ve kurtarıcımızdı. Tıpkı bahar güneşi gibi bilincimizin rutubetli ve yorgun sırlarını ısıtıyordu. Biz bu güneşi başımız ve şuurumuza taç ediyorduk. Mevsimler tembellik ve bitkinlik ile gelip geçiyor, öğrencilik günlerimizi ışıklarla dolduruyor, kendilerini ustalarının en sadakatli öğrencileri olarak sayanlar toplandığımızda sadece üstat hakkında konuşuyor, onun cümlelerine saklanan mantıklı çıkışları gerçekleştirip kırk perde ardından yüzünü tek tek gösteren bir güzel gibi bu fikre çılginca kapılıp saatlerce muhakeme etmeyi seviyorduk. Biz öğrenciler farklı yaş aralıklarında, kaderi birbirine tıpatıp benzeyen, farklı görüşlere mensup yiğitlerdik. Ama hepimizi üstada olan saygımız birleştiriyordu. Haftanın malum günlerinde toplanıp bir kahvehane köşesinde, sadece ve sadece talebelere has hararetli, hiç çekinmeden sohbetler kuruyor, her birimiz kendimize göre üstadın öğütlerini şerh ediyor ve şehir gece cübbesini giyip sakince uyumaya başladığında ertesi günün sabahında ustayı yine bir kere daha görme bahtının mevcut olduğunu düşünerek bir sonuca ulaşmadan dağılıyorduk. Her nedense “bağırıp çağırmayalım, birbirimize fikrimizi kabul ettirmeye çalışmayalım” deyip hepimiz kendi fikrimizde karar kılıyorduk.

Bizim sonraki aylarda da kahvehanede toplanan arkadaşlarla sohbetimiz sadece üstat hakkındaki konuşmalarla başlıyor, onunla bitiyor; bazen başka öğrencilerin sohbetine bu taraflarda yaşayan ve bira almaya parası yetmediği için bizim gruba katılan, düzgün, adı duyulmuş şair de gelip katılır ve bizim verdiğimiz bira hakkıyla o da ustamızı övmeye başlardı. O hayatında üstadı hiç görmemiş olsa da üstad hakkındaki şiirlerini okuyuverdi. Şiir gerçek bir samimiyet ile yazılmış, üstadımızı hiç değilse millet terbiyecisine dönüştürmüştü. Şiirinde üstadımıza saygı gösterdiği ve bizlere de azıcık bilinç verdiği için şair ortaya çıkar çıkmaz bir önüne bira koyar ve o şiirini okumasını isterdik. Bütün hayatında ve yazdığı şiirlerde bulamadığı anlamı şair, bu kahvehaneye gelip oturan özensiz öğrenciler arasında bulmuş gibi şiiri yüksek sesle okur, bazen biz de ona katılırdık. Şair şiirini okurken yudum yudum birasını içer ve yakın günlerde üstat hakkında destan yazacağını söyler ve tekrar birasını yudumlayıp akşama kadar bizim grubumuzu, kendisi gibi düşkün ve güçsüzlerin şiirleri ile mest ederdi.

Yenice başlayan yaz sıcaklarından kaçıp kahvehaneye sığındığımız günlerden birinde, bizim de okul dönemimizin bittiği, tatilin başladığı günlerde ustamızı grubumuza getirip onunla daha yakından tanışsak diye bir fikir ortaya atıldı. Üstada bu teklifi sunma fikri, sohbetlerimizin hemen hemen tamamını kapsıyor, tüm konuşmalar onu davet etmek üzerine sürdürülüyordu. Sonunda herkes buna razı oldu. Şair de bu

fikri destekledi ve isteğimizi daha da körükledi. O, bu bahaneyle gerekli ne varsa toplayacak ve böylece “o ulu üstat”la yakından tanışacaktı. Bedava bir bira sebebiyle mi veya bizim sohbetlerimizde gördüğü, üstada olan hürmetimizden mi bilinmez, o da hocamıza “üstat” demeye başlamıştı. Tatil başlayınca talebelere has bir çabuklukla hazırlıklar başladı. Kahvehanenin köşesindeki oturma yerleri artırıldı. Kahvehanedekilerin rızası alındı. Gerekli olan her şey hazırlandı. Biz üstada duyduğumuz hürmetle biraz daha süslediğimiz hoş bir ortamda onu bekleyecektik. Üstadı bulup getirme görevi bana verildi. Biz üstadın evini bilmediğimizi, nedense bunu hiç merak etmediğimizi o anda anladık. Tatil olduğu için üstadı evinden başka bir yerde bulmak mümkün değildi. Biz dekanımıza ve öğretmenlere tek tek üstadın yaşadığı yeri sorduk. Onlar da bunu hiç merak etmediklerini, bu yüzden sormadıklarını ve üstadın onlarla hiçbir zaman sohbet etmediğini söylediler. Biz, bu durumu kendimizce “O, yalnız ve mağrur yaşıyor” diye anlamlandırdık. Nihayet divanhanedeki parçalanmış belgeler içerisinde, üstadın yaşadığı sokak ve evin adresini bulduk. Bu belge şehrin kuruluşundan çok öncesine aitti ve daha sonrasında yenilenmemişti. O, şehrin eski kısmındaki sokaklardan birinde yaşıyordu. Ben sokakta bir şeyler sorabileceğim kimseyle karşılaşmadım. Oralar, terk edilmiş gibi kimsesiz ve biraz da korkunçtu. Evlerin çatıları, duvarları yıkılmış yatıyordu. Buralarda pek bir renk seçilmese de, nesnelere bezemiş olmasa da güya beklenmedik resimler içerisinde uzanan bir el ansızın renkleri süpürüp silip geçmiş gibiydi. Benim gittiğim harabe sokağın iki kenarı da viran edilmiş evlerle çevriliydi. Bu sokakta uzun süreden beri bir suç işlenmediği açıkça görülüyordu. Üstadın ev numarasını araya araya sokağın sonuna kadar geldim. Evlerin bittiği yerden itibaren biraz korkunç, herhangi bir şekilde teşrif eden olsa da kabul edemeyecek kadar eski ve bir tarafından dolu dev bir kabristan başlıyor ve göz alabildiğine uzanıp gidiyordu.

Ben tekrar sokağın başından sonuna kadar ev aradım ve her seferinde sokak beni kabristana doğru götürdü. Ben tekrar bir kez daha sokağı araştırmak istedim. Tam o anda, kabristanın tepesindeki rakama gözüm ilişti ve içimi korkunç bir duygu yaktı. Kabristanın tepesindeki rakam ustanın ev numarası olarak gösterilen rakamdı. Başlangıçta hiç bir şey anlamadım. Sonra üstadın iskeletten ibaret endamını, bedeninden yayılan kuyu nemini aksettiren kokusunu, hasetle karışık kibir ve sadece merhumlara has soğuk gözlerini hatırlayınca her nedense kafamda şimşekler çaktı ve idrak etmeye başladığım şeyi bir müddet sonra taşıyamayacağımı anladığımda tıpkı karanlığı yarıyor gibi gerisin geri koşmaya başladım.

Ertesi gün erkenden arkadaşlarım yanıma geldi. Benim geceden bu yana yerimden kalkmadığımı, sayıkladığımı oda arkadaşlarımdan işitir işitmez kızarmış gözlerime ve bir gecede çizgiler basan yüzüme bakıp “Çok fazla soğuk almış” diye düşünmüş olmalılar. Hasta olduğum için olmalı, bana sevgi göstermeye başladılar. Ben ise dünden bu tarafa yüreğimi esir alan korku ve soruları artık düşünmemeye çalışıyordum. Ama konuşurken sesimin tıpkı öğretmenimizin sesine benzediğini fark edince çok korktum. Bize bir ölü “ustalık” yapmış. Biz ölüyü sevmişiz.

2.2.3. Yâlpız Hidi - Nane Kokusu Hikâye Aktarması

Yaz Mevsimi

Tatil günü evinde kitap okuyan Samandar’ın burnuna birdenbire yoğun bir nane kokusu çarptı. O anda sekiz yaşlarında bir çocukken bir bahar sabah babasının avlunun bir köşesindeki naneleri toplamaya gidişini ve anasının akşam naneli çorba yapışını hatırladı. Kitabı kapattı. Havayı ve kokuyu içine çekmeye başladı. Sonra yukarı doğru çıktı, durdu. Pencerenin perdelerini açtı. Gözüne henüz tam olarak sararmamış ağaçlar çarptı, üzüldü. Bahçeye endişeyle göz gezdirdi. Bağdaki ağaçlar seyrek lakin uzun dallıydılar. Bahçe sahipsiz kaldığı için bahçeyi otlar, çalılar basmıştı. Bu yaz günleri manzarası insanda pek de hoş olmayan bir his bırakıyordu. Bahçe, uzun yıllardır güneş görmeyen, hastalanıp yatan yaşlı bir adamla kadının elleri gibi kuru ve gösterişsizdi. Samandar onlardan bakışlarını kaçırıp hemen dışarı çıktı. Dalların kırılmış, sararmış kederli yatışını artık görmek istemiyordu. Her nedense yüreği sıkıştı. Pencereye yakın iki meyve ağacının uzun mercan şeklinde meyveleri vardı. Ama henüz hamdı ve ağaçların rengine nispeten daha yeşil ve parlaktı. Ağaçların altına doğru inerek batıp giden güneşin ışıkları tan vaktine kadar oynayıyordu. Bahçenin yarısı ihlamur ağacı, meşe ağacı ve Samandar’ın hala adını bilmediği ağaçlardan ibaretti. O, şehirde her adımda karşısına çıkan ağaç türlerini birbirinden zorlukla ayırt ediyordu. Ihlamur ağacını ayırt etmeyi yıllar sonra az da olsa bahçivandan öğrenmişti. Bahçivana bağdaki ağaçların birçoğunun adını bilmiyordu. Fakat o, doğu tarafındaki ağaçları hiç zorlanmadan sayabiliyordu. Samandar da küçüklüğünden beri bildiği kiraz, elma, şeftali ve ceviz ağaçlarının meyvelerine bakarak onları ayırt edebiliyordu. Fakat bahçeye ağaçlar karışık ekilmişti. Bahçe artık her nasılsa bakımsız bir tarlaya dönüşmüş, meyve veren ağaç neredeyse kalmamıştı. Samandar pencereye yakın olan, henüz meyveleri olgunlaşmakla olgunlaşmamak arasında kalmış, okul çocuklarının canları çektiği için bahçe içinden geçerek kirazlarını koparmak istedikleri kiraz ağaçlarını bir de yine

pencere kenarına yakın, kat kat ekili olan lakin hiçbir zaman meyve vermeyen ığde ağacını seviyordu.

Kiraz ağacının dalları, taneleri hastalanmış gibi eğri büğrü duran meyvelerle doluydu. ığde ise bahar geçince bütün şehri kokusuyla mest ederdi. Samandar pencereden görünen kiraz ağacının diğer taraftaki yukarıda kalan yapraklarının gökyüzüne tutunmaya çalıştığı ama sararmaya başladığını fark etti. Dallardaki yapraklar sıra sıra dizilmişti. Samandar'a yakınlardı, gökyüzünü dilimleyip duran sessiz birer hançere benziyorlardı, yapraklar ise gökyüzü sahnesinde büyük mavi gölgeleriyle birbirine uç kısımlarından bağlanarak sıra sıra dizilmiş küçük küçük kayıkçıkları andırıyorlardı. Bu manzara o sırada başı ağrıyan Samandar'a cazip göründü. Hatta yapraklarının kayıkçıklara benzediğini keşfedince daha da muttu oldu. Yaprakların tıpkı deniz dalgasında sallanıp duran kayıklar gibi sallandığını gökyüzünün koyu mavisinde bahçenin bomboş ağaçlarının garip bir sükûnetle durduğunu ve manzaranın bir anda benzersiz bir güzelliğe dönüştüğünü hissetti.

Bu anda Samandar'ın kulağı ne biraz ilerideki büyük yoldan gelen tramvay sesini ne otobüslerin takır tukur geçişlerini ne arabaların sinyallerini ne çocuk bahçesinden gelen gürültüleri duymuyordu. O, bu anda şu benzersiz güzellikleri anlamaya çalışmakta ve bilinçle idrak etmeye, ruhuna sindirmeye çabalamaktaydı. Sadece bahçe içindeki ağaçlar ve yaprakların çıtırtısı onun dikkatini tamamen kendi üstünde topluyordu.

O, ihlamur ağacının güneş ışıklarının dokunduğu kısmının sarımsı tonlara diğer kısımlarının ise daha koyu renklere büründüğünü gördü. Ihlamur ağacının geniş budakları arasında onun dalları neredeyse gözle hiç fark edilmiyor, ağaç onun durduğu pencereden bakılınca yarısı kara, yarısı sarı olan eski bir kümbete benziyordu.

Samandar bir hafta önce K. Meydan'ındaki caddeye gittiğini hatırladı. Caddede henüz her yer yemyeşildi. Sanki bahar henüz geçmemiş gibi, güller açılmış, çamların kokusu etrafa yayılmıştı. Yeşil çimler ise göz kamaştırıyordu. Bulvar çok güzeldi, nemli, her tür renge bürünmüş garip bir manzaraya sahipti. Özellikle güneş batarkenki manzara daha da güzelleşiyor, gözlere ayrı bir renk cümbüşü sunuyor, insanın yüreğine kıpırtılar salıyordu. Nedense onun ruhunu canlandıran bu güzellikte yine de bir kanun vardı. Samandar bu güzellikten hoşlanmadığını sezdi. Her şekle giriveren çiçek bahçesi ve çimlerin cazibesini içine sindiremedi. O çimler içinde veya çamların daima gölge düşen nemli alanlarında bir anda yabancı ve vahşi olan kendi halinde büyüyen otları görmedi. Hatta gömgök bir renge bürünüp bulanık akan cadde içindeki küçük küçük derenin

etrafi da büyük bir itina ile temizlenmiş ve düzene sokulmuştu. Dört köşe şeklindeki meydanda çimler sınırları çizilmiş ve kilit altına alınmış yataklarında yetişiyordu. Çimenlikte sadece çim, çiçeklikte sadece güller büyüyor, oradan insanın yüzüne yüzüne rahatlatan serin bir hava esiyordu.

O gün Samandar o gün de tıpkı şu anki gibi kışlak sınırında daima su sızdığı için tam bir orman andıran ve yabani çiçeklerle kır çiçeklerine sarılmış çalılıkları hatırladı. Ormanda çimlerin uzayıp yeşerdiğini, her tür çiçekle karışık destelerin suya kandığını, bütün bir çalılığı kokusuyla mest ederek duran çıtırdayan yabani naneleri, sarmaşık gülleri, ormandaki küçük taşlar ve kayaların gölgesinde güneş görmediği için sarı renge bürünen kuru gülleri hatırladı. Her nedense çocukluğunda onun için hiçbir değer taşımayan çalılıktaki o çeşit çeşit çiçekler, şimdi bitkileri ve çiçekleri bile belli bir düzende yetiştirilen şehirdeki çiçeklerden daha çekici geliyordu.

O belki de bir hafta önce sadece kışlak sınırındaki ormanda yetişmiş naneleri hatırlamıştı. Sonra unuttuğu için o gün, gün yüzüne çıkar çıkmaz yine gizlenen – henüz kendisinin de adını koyamadığı gizli duyguları ve hatıraları- bu gün kitap okuduğunda kendiliğinden hafızasında canlanmış, sanki bir an suya gizlenmiş mantarlar gibi hayalinde birer birer şekillenip de ortaya çıkıvermiş ve ona içine nane katılmış çorba kokusunu hatırlatmış. Bu yüzden olmalı ki evin arkasındaki çocuk bahçesine bağlı olan sahipli ya da sahipsiz her bahçe onun gönlüne daha yakındı. Yok yok, o neredeyse sekiz yıldan beri burada yaşadığı için bu bahçe onun gözünde çok değer taşımıyordu. Belki de, insanı düşünceye salmayan, çimler ile güller ortasındaki sınırlar arasına henüz yerleştirilemeyen bitkiler, kendi isteklerine göre büyüdükleri, bazı günler pencereyi açıp çalışırken nane kokusu odasına doluverdiği için işte bu bakımsız bahçe, Samandar'ın, gönlüne ve hatıralarına çok yakın geliyordu.

O, o günlerde birinci sınıfı bitirmek üzereydi. Yağmur her zamanki gibi yağıp geçti. Bahçedeki çimlerin üzerinde damlalar birer mercan gibi cilveleniyor, atkulak otunun yapraklarındaki damlalar bir avuç büyüklüğünde görünüyor ve göz göz yayılmış gibi duruyorlardı.

Babasıyla avludaki ahırların olduğu tarafa giderken küçücük çizmesi tıpkı yeniymiş gibi parlıyor, bundan ayrı bir zevk alan Samandar avludaki otlara sürterek çizmesini daha da parlatıyor, uzun kaftanının tamamı ıslanıncaya kadar otların içinde mest olmuş şekilde yatıp yuvarlanıyordu. O sırada babası ahır duvarının alt kısmından bir kucak nane topladı ve annesi akşamüstü nane yapraklarını kattığı bir çorba pişirdi.

Nanelerin destesi iri ve suluydu. Samandar o günkü çorbanın tadını başka hiçbir yerde ve hiçbir zaman alamadı ve hep özledi.

Naneli çorbanın biraz kuru peynir konulan az acı tadı o gün onun ağzında bir ömür boyu sürecek bir yer edindi. Anası daha sonraları da nane kokulu çorbalar yaptı fakat Samandar'a hiçbirini o günkü kadar hoş bir tat vermedi ve hemen aklından çıkıp gitti.

Samandar önceden de hatıraları ile sahipsiz bu bahçe arasında her nedense bilinmez bir uyum olduğunu hissetmişti. Lakin bunun ne tür bir uyum ve nasıl bir benzerlik olduğunu kendisi de bilmiyordu. Bahçenin bakımsızlığı ile kendisinin şüphelerle kuşatılmış şehir hayatına alışmamış olması arasında ne tür bir uyum olduğunu ve niçin bu terk edilmiş bahçeye bu kadar gönül verdiğini, bahçenin niçin kendisine bu kadar aziz ve hoş geldiğini bilmiyordu. Lakin sonraki aylarda bahçe, onun birdenbire onun dert ortağı oldu ve tuhaf bir şekilde sohbet arkadaşına dnşti. Gnl ne zaman yalnızlığını veya kışlak hatıralarını zlese Samandar bahçeye gelir ve bakımsız ağaçlara bakıp çocukluk günlerini hatırlardı.

Samandar, ağaçlardan yayılan çirkin kokuyu da duyuyordu, Dalların çatallı kollarında hazan yığınları doluydu. Ağaçları budaklanıp duran bu bahçe, ona her nasılsa solgun ama zarif caddelerden daha güzel görünüyordu. Gz veya bahar zamanları şehirde yolunu kaybedip geri gelen rzgrlar, bahçedeki zayıf ağaçların dallarını çatır çatır kırıyor, Samandar'ın gnl de her nedense bilinmez atırdıyordu. Böyle zamanlarda uykusu kaçar, gecenin karanlığıyla birlikte rahatsız olur, çıkar gider ve ertesi gün istasyona gidip dışarı doğru uzamayan dalların mağlup bir yığidin kırılmış mızrağı gibi yere doğru eğildiklerini görürdü. Böyle anlarda ağaçlara daha fazla merhamet duyduğu için bu yıldan itibaren bahçeye bahçıvan görevlendirmelerini isteyeceğim diye kendi kendine sözler veriyordu.

Bahçıvan birkaç yıl önce lmşti. Ondan sonra bahçenin masrafını karşılayamadığı için kimseyi işe almamış buralarda bakımsız halde kaldı. Lakin baharın gelişi ile bahçe vahşi çiçeklerin ve yemyeşil ağaçların nefis aromalı kokusuyla dolarken Samandar, her zaman kendi kendine verdiği sözü unutuyor ve sadece bahçenin güzelliğiyle meftun oluyordu. Ağaçlar o derece yoğun ve çok dallıydı ki kırık çürük dalları, yemyeşil yaprakları, rengrenk çiçekler içindeki ağaçlar görünmüyordu. Bazen burada bir iki tane yolunu kaybedip çıkıveren nane bulmak mümkündü. Bahçede yabani iek çoktu. Samandar naneleri gördüğünde her zaman heyecana kapılır, eğilir koklardı. Ona gönlünde dalgalanan hatıraların alevine bu şekilde su ile serpecekmiş gibi

geliyordu. Gerçi nanenin kokusu onun beklediği gibi keskin bir koku değildi. Aksine naneye daha çok nem kokusu yerleşmişti. Samandar, işte tam o anda hiç düşünmediği bir sırada babasının ahır duvarı altından topladığı naneleri ve naneli çorba kokusunu hatırlıyordu ve bu yüzden akşam vakitleri bahçede gezinmeyi çok seviyordu. Budaklar dallanıp dallanıp, dallar aşağı sarktığından bahçedeki küçük patikalar kapanmıştı. Samandar, bahçeyi dolaşarak diğer tarafa geçiyordu. O taraftan bahçenin içine giren yol açıktı. Bahçe zayıflığını ve terk edilmişliğini insanlardan gizlemek için etrafını dallarla çevirmiş gibiydi. Burada yol boyunca kenarlara ekilmiş, kabukları her zaman rutubet kokan kavaklar vardı ve yolu takip ederek bahçe tarafına girmek, meşe ağacı altında oturup hoş hayaller kurmak mümkündü.

Samandar koltukta saatlerce kitap okuyordu. Bazen içdeden bazen de meşeden yayılan huzur verici bahar kokusu yanında vahşi çiçeklerin farklı farklı kokularını duyuyordu. Böyle durumlarda çirkin dallar ve hazanların kokusu da hoş kokulara dönüşüyordu. Ağaç dallarında boncuk boncuk yağmur damlaları yaprakların gözbebekleri gibi parlayıp duruyordu; bazen de damlalar yapraklardan küpe gibi sallanıyordu. Samandar bahçede kendini özgür hissediyor, her nasılsa hayallerin kendini esir almasına izin veriyordu. Bazen ona bu bahçedeki güzellikte de nedense bazı kusurlar, eksiklikler varmış gibi geliyordu. Bunun ne tür bir eksiklik olduğunu kendisi de bilemiyordu. Samandar kışlakdan şehre geldiği zamanlar o zamanki duygularının ne kadar temiz olduğunu ve hayata ne kadar zevkle ve hayranlıkla baktığını özleyerek hatırlıyordu.

O işe gidiyor, akşam vaktinde geri dönüyordu. Evet, yedi yıldan beri bu şekilde yaşıyordu. Malum düzenliydi: vaktinde işe gidiyor, iş bitişinde eve dönüyordu. Tatil günlerinde kitap okuyor veya bir dostuna gidiyordu. Yedi yıllık hayat hikâyesi işte bu küçük bir kaç cümleden ibaretti. Sonraki yıllarda kendinden hoşlanmamaya başladı. O hayatından memnun değildi. Hayatının gün ile gecenin yer değiştirmesi gibi sıradan bir süreç oluşu onu cesaretsizleştiriyor bu nedenle tez tez kışlak hatıralarına kendini kaptırıyordu. Hatıralara kapılması ile birlikte bir anda nane katılmış çorba kokusu dimağına çarpıyor ve istemeden hapsiriyordu. Bu yüzden birden bire yüreğinde her çeşit duygu galeyana geliyor, orada izinsiz rüzgârlar esmeye başlıyor, dört yanı da duvar olan hücre gibi evde yüreği sıkışıyor ve sakince bahçeye çıkıyordu. Oradaki çiçek yapraklarının tıpkı kuş tüyleri gibi uçup aşağı düşmelerini ve sonra küçük kuşlar gibi usulca yere inişlerini görüp bu bir anlık güzellik karşısında gönlü zevk ve mutlulukla

doluyor, ömrünün boşa geçtiğine dair fikir ve hayallerden yavaş yavaş uzaklaşıyordu. Belki de bahçe ile Samandar'ın birbirine yakınlaştıran işte bu sebeptir. Kimbilir? Samandar'ın bakış açısına göre bahçe de ona bir şeyler öğretmiş gibiydi. Üç yıldan beri onunla sohbet eden Samandar her geri çekildiğinde bahçe de terk edildiğini unutuyordu. “Bana dertlerini anlatıyor” diye düşünüyordu. Çünkü o içeri girdiğinde ağaçlar ona bir şeyler söyleyip fısıldamaya başlıyor böylece onun gönlü sessiz şırl şırl dalgalarla, kuş sesleriyle doluyordu. Böyle anlarda Samandar bahçe ile kendi kalbinin aynı yer olduğunu düşünür ve bundan asla ve asla şüphe etmezdi.

Samandar, babasının at ahır duvarının yanından nane topladığını, kendisinin taze çimen ve gül goncaları üzerinde elbisesi ıslanmaya yuvarlandığını, çimlerin üstündeki yağmur damlalarının boynundan içeri girip onu gıdıkladığını her şeyi özlem dolu duygularla hatırladı. Çimlerde yatıp yuvarlandığında hissettikleri tıpkı nane konulan çorba kokusunu duyduğu anda hissettiği aziz hatıralardan biri gibiydi. O başka hiçbir yerde, hiçbir zaman bugünkü kadar zevk duyduğunu sevinçten haykıracak kadar kendini özgür ve mutlu hissettiğini hatırlamıyordu.

O, öğrencilik yıllarında da dağlara çıkıp çimleri gördüğünde çocukluğu tutmuş, çimlerde mest olmuş şekilde yuvarlanmıştı. Lakin bu yuvarlanma ne kadar hoş olsa da ona eskisi kadar zevk vermemişti. Bahçedeki çimlerin kilit vurulmuş gibi parladığını görünce Samandar'ın gençlik hevesi tutuyordu, fakat o artık çocuk değildi. Etraftaki yüksek yüksek binalardan kadınlar ve erkekler sırf oyalanmak için buradaki bahçeyi seyrediyor, esneye esneye oraya bakıyorlardı. Bütün bunlar, şu anda seyrettiği bu manzara, o alışılmış tatil günlerinden birinde kitap okurken bulutların arasında gizlenen güneş gibi hayalinde ışıldayan çıkan ve bütün hatıralarını aydınlatan, bazen çocukluğa, bazen babasının nane topladığı uzak akşamlara, bazen de bakımsız bahçelere benzeyen tuhaf bir hatıranın tellerine vuruyordu. Samandar, gönlünde böyle bir telin varlığını önceden de sezmişti. Şimdi ise o, bu düşünce dolu ve hazin ahenge kapılıp kendisinin de başboşluk ve dik başlılıkla geçirdiğini, anca bugüne göre daha anlamlı ve daha mutlu olduğu çocukluk sokaklarına ve o uzak akşamlara işte bu terk edilmiş bahçe vasıtasıyla gidip dolanıp geliyordu. Bahçe şimdi onun için sadece hatıralar mekânı değildi, ömrünün bir kısmı da değildi, kim bilir, bir ihtimal ömrünün tıpkı kendisiydi.

Yaprak Dökümü

Samandar, güzün nasıl geldiğini neredeyse hiç fark etmedi. Yaz aylarının başlarında sefere gitti ve neredeyse on gün sonra dönüp geldi. O geri geldiği gün şehre yağmur yağmıştı. Yağmur öyle çisil çisil yağmıştı ki güya biri bütün şehrin üstüne ıslak

mendilini silkelemiş gibiydi. Şehirdeki ağaçlar görünürde henüz kendi renklerini kaybetmemişti. O akşam bahçeye dolaşmaya çıktı ve tan atana kadar dışarıda kaldı. Burada güz epey önceden başlamış olmalıydı, kurumuş dallar çıtır çıtır kopup düşüyordu. Şimdi bahçe yazdakine göre daha kederli bir renge bürünmüştü. Yağmur, sıcakla karışık bir yer kokusu getiriyor olsa da Samandar daha alttaki kokuyu seziyordu. Bu koku, temizlikçi kadın çocuk kreşinin etrafını süpürdüğünde bahçenin uçup giden yapraklarını yaktığı yerden, yaşlı ceviz ağacının altından geliyordu. Bu koku Samandar'a hoş olmayan şeylerin habercisiymiş gibi geldi.

Bir hafta sonra masadaki üç akşam gülünün solduğunu gördü. Aniden güzün geldiğini farkettiler. Buna buna kendi gönlünün bile inanası gelmediğini sezdi. Gülleri, kız, üç gün önce çocuk bahçesinden koparıp getirmişti. Sonra babasına övünerek göstermişti. Kız, gülü durmadan kokluyordu. Samandar da akli yetmeyen şuncacık çocuğun bile bu güzelliğe bunca âşık olduğunu görüp heyecanlanmıştı. Kızının yüzü de, o anda, açılan bir gonca gibi parlıyordu. Kız onun kitapları ile uğraşırken gülü masanın üzerinde unutmuştu. O getirdiğinde güllerin sarımsı yaprakları hala güzel ve tazeydi. Samandar üç gün kadar önce gülleri masada görüp onları uyuklayıp duran üç yaşındaki bebeğe benzetmişti. Şimdi de kurumuş bir halde olsalar bile yine çocuklara benziyorlardı fakat onlarda hayat eseri yoktu. Güller kuruyup kumralımsı bir renge bürünmüşlerdi. Samandar onlara acıdı. Masa üstünden alıp atası gelmedi. Güllerden bir tanesinin yaprakları dökülmemişti. Onlar ölümle bir asillik içinde kavga ediyorlardı. Bu yıl güz ona göre bambaşka gelmişti. "Şimdi dökülen yapraklara bakarak, bunun güz vaktinin hayat ve ölüm hakkındaki bir kaside olmadığını, belki de sisten birer gömlek giymiş, hayalindeki ve bahçedeki müzikle mest şeklinde dans eden melekler olduğunu düşünmeye başlamıştı." diye düşünmeye başladı.

Samandar akşamları işten dönerken trolleybüs penceresinden yaprakların nasıl döküldüğünü görüp yüreği arzularla dolar, onların bu kadar çabuk dökülmesine şaşırırdı. Otobüs ve trolleybüs karaltısında yol boyundaki ağaçların yaprakları parlama parlama dökülüyordu. Samandar akşam güneş ışığında, yaprakların ne kadar çok parladıklarını, havada uzun süre pır pır ettiklerini görünce ne zaman olduğunu hatırlayamadığı bir zamanda sinemada gördüğü deniz kuşlarını ve martıları hatırladı. Martılar da masmavi deniz üstünde ağırlıklarını gâh o gâh bu kanatlarına verip kanatlarını sallayarak uçuyor ve sabah güneşinde onların bembeyaz kanatları ışıltıyordu. Dökülen yapraklar ise her nasılsa büyük kâseden aralıksız dökülen cansız küçük yıldızlara benziyor ve havada uzun süre pırpır edip duruyordu. Samandar orada

tanıdığı genç şairin güz hakkındaki mısralarını hatırlıyor ve hayalinde bu satırları tekrarlarlarken şiirdeki teşbih sebebiyle sürekli heyecana kapılıyordu.

Samandar bazen pencereden yaz vakti birbirine burunları dayanarak bağlanmış şekilde duran kayıklara benzeyen dalın şimdi çok yükseklerde olduğunu görüyor,“kayıklar deniz boyunca her nereyeyse süzülüp gittiler, körfezi boşalttılar, şimdi sadece firuze denizcik kaldı” diye düşünüyordu. Bu denizde de sık sık fırtınalar kopuyor, onu kapkara toz bulutları kaplıyor, çığıllıklarıyla top top bulutları her nereyeyse kovup götürüyor, sağanak yağış zamanlarında ise bağdaki dökülmüş yapraklar gerçekten de küçük kayıklar gibi bir yerlere akıp gidiyordu.

Samandar akıp da gönlüne giriveren bu duygusal geçişlerden mest olmuş gibiydi. O, bu duygular kalbine her dolduğunda daha makul, mülayim, istekli bir hale büründüğünü fark ediyor ve bugünkü hayatının önceki hayatından daha dolu dolu olduğunu hissediyordu.

O, önceki yıllarda bir kez bile yüreğinde üzüntü duymadığını hayret ve şaşkınlık ile hatırladı. Oysa o zamanda da bu bahçe vardı. Güz o zaman da bu şekilde sırlı hissedilirdi. Sebebini düşünüyor, altında nedenini bulamıyordu. “Benim bu kadar hazanda kalışım yaz günü nane salınan çorba kokusunu hatırlattı. Sebep yoksa ben bu âlemde gaflet içinde geçer giderdim. Bu güzellikleri hissedemezdim” diye düşünmeye başladığı. Bazen ise günde bağdaki sessizlikte hazanların dans ettiğini, gönlündeki izlenimlerde ve kendi hissedemediği gizli güzellikte, hepsinin gönlündeki o tükenmez şarkının devamından olup, duygular ve o türkülerin şimdi gönlünü gitgide zapt ettiğini seziyordu. O güz mevsiminin, sessiz sakin evine de bastırıp girdiğini defalarca hissetti. Bir ay kadar hazanın, kendi bahçesine yerleştiğini gördü. Birkaç gün sonra ise hazanın ev ile bağı ayırdığı pencereden geçip, kaldırımlardan da sarılıp geçtiğini gördü. Bir hafta sonra ise gece kasırga çıktı. Sabahleyin o işe hazırlandığında, o koridorda, iki hazan yattığını gördü ve güzün eve de girdiğinden memnun oldu. Kadının ise onun geceleyin penceresini açık bıraktığından hoşnut olmadı. Yaprakları süpürdü, onları çöp kovasına atıp yok etti, sonra hep yok edici hastalığının belirtilerini düzenleyinceye kadar koridordan hepsini temizledi. Samandar: “buradaki bu hazanlar, bağdan benim evime deva için gelmiş.” diye bir düşünceye vardı, lakin bu düşüncesini söyleyip alay konusu olmaktan korktu.

Samandar, bir gece penceresinin takıntısı ile uyandı. O yattığı yerden şaşkın şaşkın kalktı. Pencereden gelen ses kesildi ve ince ahşap çerçeveyi açtı, yüzüne yağmur kokusu sonra damlalar çarptı. O kapkaranlık gecede pencereye vuran kişiyi aramak için

acele etti, lakin hiç kimse yoktu. “Şuradaki o pencere benim aklıma takıldı.” deyip düşündü. Hatıralarını gözden geçirdi, ancak ertesi gün yine her kimse penceresini acele ile çaldı. Samandar penceresini açınca hiç kimseyi görmedi. Yine yağmurla karışık yaprak kokusunu sezdi ve şimdi kendinden korkmaya başladı. Fakat üç gün bu zorbalığı yapanı yakaladı. Bu pencerenin yanındaki hasta ve yaşlı kayısının dalları, rüzgâr estiğinde sallanıp, pencereyi takıldıtırđı. Samandar dalları tutup bakınca onların girintili çıkıntılı, soğuk olduğunu sezdi. Onun kargaşık burgaşık halinin soğuktan olduğunu sezdi. Küçük dallarda hayat eseri sezilmedi. Dallların bu halinden dolayı ona merhamet duygusu geldiğinden onları tutup bir-iki okşadı, uç dallara değemedi. Onun gözünde güz kendini huzursuz endişeli hissetmesine neden oluyordu. Dallların kendini hatırlattığından memnun da oldu. Bir gün işine döndüğünde dallların koparıldığını, kara çürük kabuğunun eli kolu kesik olduğundan kollarının asılı durduğunu gördü, bunun karısının işi olduğunu bildi. Sabahları karısı bir haftadan beri pencere takıntısından şikâyet ediyor ve uyuyamadığını söylüyordu. Samandar, o anda karısı ile kendi arasında büyük bir uçurum olduğunu ve artık bunun açığa çıkacağını anladı, bu uçurum gitgide derinleşiyordu. Samandar karısının güzelliğinin onu boğmakta olduğunu hiçbir zaman kendisini düşünmediğini hissetti. “Hayat yıldızlarını söküp atanlarla beraberdir.” diye düşündü. Samandar, bu günlerde, bütün vücudunda, her nasılsa ortaya çıkan hazin ahengler sindiğini sezerdi; bu ahengler, bakımsız bağdan yayılıyor gibiydi.

Samandar`ın vücudunda sanki derinden dağılan teller vardı. Bu tellerin bağdan gelen ahenkleri yansıttığını duyardı (sezerdi). Bazen teller güya tanbur tellerinden cızıldayıp gelir gibiydi. Bazen ise yağmurda, bağın, arzu ile yıkandığını ağaçtan izlerken, yağmurun kendi gönlündeki tozlarını da yıkayıp gittiğini hissedirdi.

Ekimin ikinci haftasında, gün, birden ısındı. Yerden, özellikle bağdan, buhar ve hava yükseliyordu. Havadan çürük hazan kokusu yayılırdı. Hatta adamlar gömlekçek yürümeye başladı. Bu zamansız bir sıcaklıktan bağın kenarındaki çimler yeniden yemyeşil olup baş gösterdiler. Samandar, işten erken dönerken güneş hala batmamıştı. Az az yağmur çiseliyordu. Bütün şehir rutubetin avcundaydı. Samandar işhanı yakınındaki (park) bahçeyi dolaşmaya başladı. Bahçe ortasındaki fiskiye etrafında insanlar kalabalıktı. Yağmur damlaları başka günlere nisbeten bu gün henedense insanların zevkini harekete geçiriyordu.

Tanecikler, yüzlerinden akıp, yakalarının içine girip gidiyor olsa da nedense hiç kimse ürpermezdi. Yağmur damlaları, ılık ve rahatlatıcıdı. Samandar, fiskiyenin yanında damlalarını avucunda tutan yeşil yağmurluklu yedi-sekiz yaşlarındaki

çocukların başında taşlar gibi parlayıp duran gökkuşağı yayını görüp, şaşkınlıkla bir an yol ortasında durup kaldı. Gökkuşağı çocukların başında taş gibi parlıyor ve damlalar arkasında tavus kuşu tüyleri gibi ışıldıyordu, başında taş olduğunu çocuğun kendisi de biliyormuş gibi yüzünde gözlerinde gurur ve hayret oynaşyordu. Onun eliyle yağmur damlalarını kucaklayıp alacak gibi bir hali vardı. Bir zaman sonra, çocuğun kareli kareli şemsiye açan annesi aniden yukarı doğru çıktığında, gökkuşağı yayı, çocuğun beline asılıp kaldı. Bu güzel bir manzara idi. Çocuk da yağmur damlalarına yüzünü tutmak için bir an durduğunda gökkuşağı çocuğun yağmurluğu ile uyum sağlamış tam bir tablo gibiydi. Şimdi gökkuşağı, çocuğun belinde kılıç gibi asılı duruyordu. Çocuk ise annesinin çekiştirmelerine bakmadan sürekli, yüzünü, gökyüzüne çeviriyordu. Belinde ise renkli kılıç parıltısı gibi ışıltılar çocuğun hareketine bağlı olarak kılıç bir yok olup bir peydah oluyordu. Samandar, ta ki çocuk aniden kayboluncaya kadar onu hayran hayran seyretti. O çoktan beri, bu manzarayı görmemişti; görecektense da dikkat etmiyordu. Altı ay oldu. Tabiatın hediye ettiği her bir manzarada, insanı arındıran her nasılsa belirsizlik var dese de, o bu kişiyle üstünden alay edip gülüyordu. Şimdi ise terk edilmiş bahçeye bakıp, kendini keşfederken gafletten bu kadar uzak kaldığına şaşırıyordu. Gökkuşağı, şimdi, yükseliyor ve gittikçe hafifliyordu; ışıkları ile parlayıp durdu. Samandar'ın parktaki fıskiyelerde ortaya çıkan yine birkaç gökkuşağına gözü takıldı. Çeşmeler yukarıya atılırken, yağmur taneciklerine çarpıyor, yağmur tanecikleri ise kendiliğinden, rengârenk gökkuşaklarını yayıyordu. Güneş eğilip battığı için Samandar, durduğu yerden fıskiye üstünde kızıl renkli güller açılmış gibi göründü. Fakat bu güllerin yaprakları, çeşitli renklerdeydi. Fıskiye gülü yağmur damlalarını yenip, bir yukarıya çıkıyor, orada gülün yeşil yaprakları çoğalıyor, bir aşağı sallanıyor ve kızılgül bağları alev gibi yanıyordu. Samandar birkaç saniye donup kaldı ve yüreği çarptı. Bu bakışlarda fıskiye üstüne gökyüzünden kucak kucak güllerin yağmaya başladığını gördü. Bahçedeki(parktaki) çimlerle yemyeşil gömlek giyen çocuklar gibi zevk ile yüzünü yağmurla yıkardı.

Samandar, durağa doğru giderken, iki kez dönüp durağa baktı. Şimdi o yerde gökkuşağı oynaşmıyordu.

Samandar, sonraki günlerde de şu manzaranın etkisinde kaldı. O an bahar veya yaz mevsimi değil, sanki her şey hazan olmaya, çürümeye, solmaya yüz tutan bir mevsimde kendi kalbindeki fıskiye üstüne düşen güllerini gördüğünden memnundu.

Bahar Gülleri

“Büyüklik ve güzellik hepsi yan yana dursa gerek.” diye düşünmeye başladı. Samandar’ın şehrinde kayısılar çiçek açtı. Yollarını ak, kırmızı güller kapladığı ve gönlünde kendine göre büyük bir cesaret uyanmaya başladığını anlayan her bir güzellik, bütün tazeliği ve parlaklığı ile gönlüne akıp girdiğini hissettiği zamanlarda baharın gelişi ile birden bire, kendince, yeşillenmeye başlıyordu. Samandar, hatta geçen yıl, kurumuş ağaçların dallarında tomurcukların çıkıp büyümeye başladığını gördü. Gerçi çirkin koku yine daralıyor olsa da şimdi bağdan daha çok yeşillik kokusu geliyordu. Bir yabani gurur ile açılıp parlayan çeşit çeşit çiçekler de kendince bir parlaklığı kavuşurdu. Güllerini, özelliklerde nanelerini, gördüğünde samandar, neşelenirdi. Naneler de bu yıl, diğer yıllardan fazlaydı. Çocuklar, bahçesinde çıkıp gelirdi. Dağın eteğinden dolaşan küçük dere etrafında, bir Kulaç yerde, naneler filizlenip büyümüşlerdi. Burası, büyük ıhlamur ağacının arkasında gözden saklı bir yerde olduğu için naneyi, bu yıl, hiç kimse toplamamıştı. Samandar bağdaki güzelliklerden, ruhunun dinlendiği hissederdi. O, gönlünde uyanmaya başlayan duygularını kaynağını, bahçeden bulmuş gibiydi. Şimdi her gün bağa çıkar ve yarım saat bağı dolaşır, gönlünde birden hiç kimseye söyleyemediği hislerin ortaya çıkmaya başladığını hisseder, bu hisler o kadar incedir ki Samandar bu inceliğin yanlışlıkla yok olmasından korktuğu için aheste adımlarla yürüyor, göğsüne çok nazik güllerden toplanan gül destesini kaldırıyormuşa benziyordu. Samandar, kendi hayalinde ve bağdan yayılan âlem ile uyum sağlıyor; her uyum sağladığında, kalbinde fazlaca arzu hissediordu. Samandar birkaç aydan beri zarif (hassas) duygular ile yaşıyordu. O bu duygularının tekrar yok olmasından korkuyor ve bunun için her an karşısındaki bakımsız bahçenin bir tek bir güzel tarafını keşfeder ve gitgide onunla benzeyip giderdi.

Bir gün, işten dönerken karısına, evinin bahçeye bakan pencerenin önünde yer hazırlattı. Karısı masasını hazırlayınca huzur sandalyesine oturdu, bağı izlemeye başladı.

Karısı çay alıp getirdi, ardından kendi de bir sandalye çekti ve kocasının yanına oturdu. Demirli pencere önüne dizi dizi ekilen ve sahipsiz dalları pencereden aşıp giden güller, onlardan sadece birkaç adım uzakta çiçekleniyordu.

Karısı ona bakmadan: “Güller nedense bu yıl başka açıldı.” dedi. Nedense bu yıl gönlüne çok yakınmış gibi hissediordu.

Samandar: “ Her yıl daha bu kadar açılırdı ama biz itibar etmiyorduk.” dedi.

Karısı: “Bilmem her nasılsa bu yıl çok başka, bakıldığında her bir gül pencereden başını uzatıp bakan kızlara benziyor.” dedi.

Samandar: “ Doğru onlar ile çocuklar arasında nasılsa bir benzerlik var.”dedi. Samandar, karısının zeki oluşundan zevk duyuyordu. Sonra ona gülerek baktı. Karısı ise laflarının değerli olduğunu düşünmedi. O, kendi izlenimlerini keyifle açıklıyordu. Yine kadın: “Baktığınızda güller de birbiriyle çokça sohbet ediyor gibi görünüyor.” dedi. Kıkır kıkır güllerin sesi geliyormuş gibi geldi. Eğer herhangi bir gül kıpırdasa, hepsi birden aynı anda harekete geçecek gibiydi.

- Güllerde tam biz gibi yaşıyor doğru bize göre daha kısa ama yaşıyorlardı.

Önceleri gülü sevilen kıza benzetiyordu, baktığında nasıl güzel. Samandar aruzla yazılan iki beyiti parmak ahengi ile hesapladı.

Karısı:

- Bu kimden? Biz de insan güle benzetilmiyor gibi dedi. Ben insanı güle benzetmeyi her nedense Japon yazardan okudum.

Smandar:

- Babürden. Ben de önceleri öyle düşündüm- dedi- ve karısı bir zamanlar kendiyile edebiyat ilişkileri meselesinde hiç anlaşılmadıklarını hatırladı. -Lakin dokuz ay önce Nevai okumaya başlayınca bu fikrimden vazgeçtim.

Karısı tekrar Gül bahçesine bakarak:

- İnsan gülü gördüğünde gönlünde neler hisseder, sonra da kaybolur, aniden yok olmuş olması gerek. Biz unutmuş olmalıyız- dedi.

Samandar kadına şaşkınlıkla bakarak:

Bazen de gül görünce, gönlünün bu şekilde güzelleşip gider. Birden kendini gençleşmiş gibi hissedersin. Böyle kendi kendine hayattan zevk almış gibi görünürsen birden başka bir şekilde yaşamak istersin.

Samandar kadına daha bir hayretle baktı. Çünkü karısı, onun gönlünden geçenleri, onun bir kaç aydan beri anlatamadığı şeyleri çok basitçe anlatı verdi.

Birden kadın ile kendi arasında bağ kuran o güz akşamını hatırladı. Belki o yer onları farklı bir şekilde mi yaklaştırdı, o yerde çok engel olacak bir şeyler mi vardı bilinmez ama onların aynı şeyleri hissetmeleri, bir şeyler hakkında aynı fikre sahip olmalarına engel değildi. Her nasılsa samandar o anda mahcup ve çekingendi.

Samandar:

- Gerçekten de ak gül güzel bir kuşa benziyor – dedi. O, kendinin kızarıp gittiğini kadından gizlemek için- bakın işte şu gül bağları kat kat saçları alevi olan gül yaprakları ise güllerin yüzü, saçları yüzünü aheste bir şekilde çevrelemiş güzel bir hikâye çıkıyor. Ne diyorsunuz? Sözde usta olsaydım, kendim yazardım.

Karısı şaşkın şaşkın bakıp kaldı. Samandar heyecanı ona da geçmişti. Yüzü bir renge bürünüp gitmiş gibiydi. Elinde olmadan kızardı. O sırada kız, kapıdan girip kendisini annesinin kucağına attı. O nazlı ve şımarık bir şekilde konuşmaya çalışarak: “Anneciğim ben bütün dünyayı sevdim. Özbekistan’ı seviyorum.” O nazlanırken annesi onun başını okşadı.

Lakin çiçek bahçesinden gözünü ayıramadan:

- Güllerin namını çoğu kez buluyorlar- dedi- düğmegül⁷⁴, gülîbear⁷⁵, kırqog’ayni⁷⁶, kırlangıç⁷⁷... Gerçekten de kırlangıça benzerdi. Kızlığımda bana her zaman beyaz güller hediye edilse diye arzu ederdim. Samandar hatırladı:

- Ben ise ıtır gül hediye ediyordum- Samandar karısını ilk bembeyaz gök güllü gömlek ile karşıladığı gözünün önüne geldi. O aniden, “gerçekten de o zamanlar ak güllere benzerdi.” diye düşündü.

Karısı ona bir bakış fırlatarak, utangaç bakışlarla:

- Doğru-dedi- lahanaya benzeyen büyük güldü. Lakin kokusu bugüne kadar burnumdan gitmedi. O gülü, hatırladığımda nedense diğer bütün güller, gösterişsiz gibi görünürdü. Belki bu gençlik hatırası olduğu içindir.

Küçük kız:

- Diğer güller küçük birer güneşe benziyorlar- dedi. Pencere kenarından sarktığı görülen gülleri göstermek ister gibi görünüyordu. Bu güller küçük güneşlere benziyor-dedi. Ne hakkında konuştuğunu hemen anlamış gibiydi. Ve onun üzüm gibi gözleri hem hayret hem çocuklukla karışık parlıyordu.

Samandar, kızının gösterdiği tarafa bakıp sarı küçük çiçekleri gördü. Küçük çiçekler tıpkı küçük güneşler gibi parlıyordu ve o anda Samandar’ın gözüne bu küçük güneşlerden daralan ışıklar, bütün bahçeyi büyük bir ışıkla, meşalelerle, doldurmuş gibi oldu.

O, kızının sözlerinden nefesi kesildi. Onu, sıkıca kucakladı. Heyecanından ıslanan gözlerini, kadından gizlemek için yavaşça yumdu. Birden gözleri önce parlayan örümcek yuvası gibi ağla kaplanmış gibi oldu. Ağın her bir karesinden yeşil güneş ışığı yayılıyordu. O göz kapağının azıcık hareketi ile geçmesi ile yeşil ışıklar görünüyor, bütün gözünün önü kıpkırmızı renklerle doldu. Bu onun yüzüne düşen güneş nurlarının kirpiklerine aks eden cilveleri idi. Karısı onun tam görene dek bakar durur, güneş

⁷⁴ Bir gül çeşidi.

⁷⁵ Bir gül çeşidi.

⁷⁶ Bir gül çeşidi.

⁷⁷ Bir gül çeşidi.

ışıkları eşinin yüzünü bembeyaz güller gibi olan yüzüne o anda güneş görmüş gibi bakıyor, onu gördükçe defalarca hayrete düşüyordu. Samandar, gözlerini açtığında kadının kendince ona baktığını gördü. Gönlünde karısını gözlerinden yayılan hayret ve rahatlıkla sahiplendi. Kendisi de karısına hayretle şaşkınlıkla baktı. O, hiçbir zaman, karısının gönlüne, kendisi ile bu dakikaya dek uyumlu ve yakın hissetmedi.

O, pencere önünde yüzü sönen güneş ışığına tutulmuş gibi oturuyor, karısı ile kızı mutfağa geçti. Oradan kızının her nasılsa bir şarkı mırıldandığı işitildi. O sandalyeyle yaklaşık oturdu.

Havada yeşillik kokusu ile karışık gül kokusu vardı. Güneş ufuk arkasında gizlendi. Ufuk kızıl renge belendi: şimdi turkuaz gökyüzü fonunda bu renk, çok şeffaf ve açıktı. Turkuaz renkten de kızıl renkten de duruluk yayılıyordu. O, ufka bakıp oturduğu şekilde düşünmeden, bir yıl önce sınıf arkadaşları ile dostunun kabrine ziyarete gittiklerini hatırladı. Merhum, yaşlıları içinde en ağırbaşlı ve uyumlu bir yiğitti. O, arabası ile aniden, feci şekilde helak oldu. Okul arkadaşları ile ulaştıklarında merhumu oradan çıkartıyorlardı. Merhumun iri yarı, geniş gövdeli atasının ağlaması Samanlar'ın yüreğini ezip geçse de her nedense Samandar ağlayamıyordu. Bu haberi duyan bütün yaşlıları, kendilerini kaybetti. Onlardan hiç kimse ağlamadı. Hepsini başını eğip duruverdi. Bu başkalarına tuhaf görünüyor olsa da ağlayanlardan daha az kederli değillerdi.

Samandar merhumu gömerken bembeyaz kumaşın içinden onun yüzünü görmüş gibi oldu, bembeyazdı. Sonra gömünce her kimse biri kabrin başına bir saksı sarıgül koydu. Samandar o gün, güle, o kadar itibar etmemişti; ama ertesi gün yine arkadaşlarıyla kabire gittiklerinde dünkü güllerin içinden sadece bir tanesinde bir gecede kurduğunu gördü. Başka çiçeklerin yapraklarında solmalar görülse de onlarda hala hayat belirtisi vardı. Kuruyup giden gül yaprakları da dökülüp, kabrin etrafına saçılıp gitmişti. O, o gün, gül ile insanın birbirine çok benzediğini hissetti. Bir gün önce bırakılan güllerden birinin kabir başında, bir gecede dökülmesi onun hayalinden hiç gitmedi. O merhumun her hatırladığında, her gözünün önüne onun bembeyaz hoş yüzü geliyor ve ölümlüme inanası gelmiyordu. Lakin o merhumu hatırlaması ile birlikte hayat ve ölüm arasının bir adım olduğunu hissediyor. Kendini de kuruyup gittiğini düşünüyor ve korkuya kapılıyordu. Sonra o bu duyguya alıştı. Ne zaman gül ile kabri yan yana görse, hayat ile ölüm arasının bir adım olduğu aklına geliyor, gül ve kabir, merhumun yüzü hiç hayalinden gitmiyordu. Onun hayalinde yavaş yavaş gül, kabir ve merhumun appak yüzü bütünleşip gitti. Bakışlarında önce merhum gül gibi kuruyup

döküldü, arkasından ise gül döküldü. Kabir ile çiçekler arasına güllerin sarı yaprakları dökülüp düşüyordu. O zaman da o sarı güller ile kabir arasında bu kadar uyum olması onu hayrete düşürdü.

Bu bu manzaralar, işte şimdi o, aynı ufka dikilip durduğu gibi hatıra penceresinden onun karşısında dikiliyordu.

Şimdi de onun merhumun yüzünü hatırlaması ile birlikte hızlıca gül ve kabrin gözünün önüne gelmesi bir oldu. Böylece o ölümün bir adım uzakta durduğunu hissetti. Ömrünün bu kadar kısa olduğunu hatırladığında, birden vücudunu titreme bastı.

O “ Bu ikisinin arası bu kadar yakın- deyip düşündü. İnsan bir an doya doya nefes almaya da yetişemeyecek”dedi. Son ufka bakıp hatırasındaki ve gönlündeki korkuyu kovmak istedi. Fakat aevlenerek yanan ufukta da sarı güller ve kabir peydah oldu. Sarı güllerin yaprakları yavaş yavaş dökülüyor, alev alev yanan ufuktan kıp-kızıl korlanmış ateş dönerek yere uçuk düşüyordu. O, hayalinden gül ve kabri kovmak için gözlerini yumdu; Ama gül ve kabir, gözlerinin önünden gitmedi, aksine ufuktaki kızıl alev ile birden asi rüzgâr girdabına düşen kıpkızıl lalelere dönüştü. Laleler o yakadan bu yakaya sallanırken bir an tam ortada duran sarıgül kabri yutuverdi. Yine gül ve kabir kalkıp çıkıveriyordu. Samandar, bu yüzden titredi. Bu manzaranın hayalinde ve şu anda kesintisiz şekilde devam ettiğini farkettili. Gözlerini yine daha sıkı yumdu. O anda, bu manzarada her nedense, huzur verici bir manzaranın dağıldığını, gönlünün birden her şeyden boş kaldığını, o anda bütün şeylerle alakalı kendisinin vücudu ile gözünün önündeki manzaranın bir parçası olduğunu, bunu hissetmenin kalbinde üzüntü ve zarif duygular uyandırdığını hissettili.

Samandar: “ Her insanın kalbinde elem ile benzer istek susuzluğu var- diye düşündü- Gerçi bu susuzluk, çirkinlik ve hayatın gündelik sisleri içinde de yok olup gittiği hissedilse de o var. Onun varlığını anlamak için insanın kendi kalbini arayıp görmesi gerek; insan ömrünün anlamı işte bu susuzluktur...”

Gökyüzü menekşe rengine girmişti. Bahçenin üstünde sarı güllerin büyük bir tane yaprağı gibi ay yükseliyordu. Samandar, bunların hepsinde derin bir umumilik olduğunu anladı. O, bakımsız bahçeyi ve gönlünü ebediyen bekliyordu.

O, sonraki günlerde kendinin de gül olduğunu düşünmeye başladı. Bunun önce o bahçedeki pencere arkasındaki bakımsızlıktan şahlanan güllerin kokusu burnuna geldiğinde gönlünde de her nasılsa bir şeyin güzelleşip açıldığını fark ettiği anda hissetmişli. Sonra bu benzeme onun beyninde harekete geçip dönmeye başladı ve samandar kendisinin de gül olduğundan artık şüphe etmiyordu.

Kendisini gül diye düşünmek şimdi ona çocukça ve hiç ciddi olmayan bir şey gibi hissettirmiyor, aksine bu benzetiş çok doğaldı. Hatta o, kendini ne zamandır, gül gibi parıldayıp açıldığını, bütün vücudundan kucak kucak koku dağıldığını seziyordu. Bu gül onun gözünde lalelere benzerdi. Lalenin gül yaprakları, avcunda bir damla çiğ gibi oynuyordu, Çiğden şafağın temiz havası yayılıyor ve Samandar'ın vücudu bu güzellik karşısında halsiz kalıyor, vücudu huzur duyuyor, gül ise günden güne güzelleşip gidiyor, göğsünde parça parça çalkalanıyor, bütün vücudu bu su ile gülün nazik yaprakları gibi titriyordu.

Başka bir gün o, pencere arkasındaki gülleri koparıp aldı odasına yöneldi. Kızı bahçeden dönmemişti karısı onun elindeki gülü gördü, vazoyu getirdi. O, gözleri parlayarak gülü koklarken: “Ümide'nin odasına koyuverin.” dedi.

Samandar başını salladı. Kendi de gülü bunun için getirmişti. Gülü kızının odasına vazoya koydu da kızının yatağına oturup onu izlemeye başladı. Kızının gülleri görüp ne kadar sevileceğini düşününce gönlü güzelleşip gitti, gülümsedi. Yüreğinin koyu sesleri arasında bakımsız bahçeden gösterişsiz gülü bulduğu için mutluydu.

Gül alevlenip evi süslüyor gibi geldi. Kızıma: “Bu gülü soldurma.-diyeyim diye düşündü – o, güle nasıl bakacağını öğretmem gerek.” dedi. Samandar, güle bakmak için eğildi. Karısı ise kapıdan güya o dağdaki iki tane gülü izliyormuş gibi güle ve kocasına hayretle karışık bakıyordu.

2.2.4. Apqän - Çukur Hikâye Aktarması

Kavşaktaki trafiğin seri olarak akışından dolayı otobüs hızla ilerledi. Artık yol o kadar kalabalık değildi. Otobüsün peşinden giden küçük arabalar kimi zaman birbirini uyardırmaya çalışarak neşeli sinyaller veriyorlardı. Otobüsteki yolcuların pek çoğu koltuklarında oturuyor, ortada sadece beş altı kadar yolcu ayakta duruyordu. Sabahın erken saatleriydi, bu yüzden otobüsün üst tarafındaki açık camdan esen buz gibi rüzgâr arkadakileri titretip üşütüyordu. Ancak nedendir bilinmez, hiç kimsenin aklına açılan pencereyi kapatmak gelmiyordu. Biz ayakta arka kapının önünde duruyorduk; soğuk rüzgârdan kulaklarımızı korumak için paltolarımızın yakalarını kaldırmıştık. Tüm yolcuların yüzünde günün yansıyan yorgunluğu hakimdi. Otobüsün uğuldaması da olmasa arabada tam bir sessizlik hüküm sürüyordu. Hepsinin yüzünde ilgisizlikle karışık bir ifade; çoğunlukla kış günleri bayram arifelerinde olduğu gibi nedense bir ıztırap geziniyordu. Biz de pencereyi biri kapatır mı acaba diye oraya yakın duran

insanlara bakıyor, lakin sessizliği bozmaya cüret edemiyorduk. Bir kaç durak sonra ineceğimiz aklımıza gelince de bu o kadar da şart değil diye düşünüyorduk.

Şoför, neşeli bir yiğitti; onun bütün dikkati otobüsü sürmek ve yola dikkat etmekten çok şoför kabineye yakın oturan iki saçaklı kızını güldürmekti sanki. Kızlar, onun esprilerine gülüyor, birbirine bakıp bir şeyler söylüyor, sonra tıpkı sınava tabi tutmuşlar gibi şoförü sorularıyla meşgul ediyorlardı. Yolcular ise genellikle hoparlör yüzünden neredeyse tamamını duydukları bu konuşma ve şakalara hafifçe tebessüm eder, yüzlerinde belli beliriz gülümsemeler akseder, özellikle kızlara bakmamaya ve onları utandırmamaya özen gösterirlerdi. Bazıları da işten yorgun argın çıktıkları halleri ve zaten bitkin yüreklerine daha başka hiçbir şeyi sığdıramayacakmış gibi keyifsizce bakıp darlanırlar, bir anda bu minnetsiz gönül hoşluğundan ayrılıp bir defa daha geri bakmamak üzere gözlerini pencereden dışarı dikip bıyık altından gülümserlerdi. Bazı yaşlı kadınlar, kızlara bakar, onları gözetler; onların davranışlarını lakayt bulurlardı. Onların gözleri hasretle mi, hevesle mi bakıyordu; bilmek mümkün değildi. Oldukça kayıtsız yüzlerinde “Böyle de edepsizlik olur mu hiç?!” der gibi güvensiz bir ifade okunurdu. Aslında kızların hareketlerinde, tutumlarında hiçbir edepsizlik sezilmiyordu. Onlar sadece şoförün sözlerine gülüşüyor, onun sorularına şoförün yüzüne bile bakmadan cevap veriyor, ardından hızlıca birbirlerinin yüzüne bakıyorlardı. Kızlar, çok güzel olduklarının farkında olmalıydılar. Tavırları bu minvaldeydi. İnsanların onlara karşı hareketlerine ve yiğitlerin tatlı muhabbetlerine alışmış gibiydiler. Yine de kendilerinden emin bir özgüvenleri vardı. Onların berrak yüzlerinde biraz da kibir aksediyordu. Onlar gerçekten çok güzellerdi: Sanki otobüsün içinde bir çift gül açılmış gibiydi ve onların güzellikleri ve dingin yüzleri, kendilerine bakan herkese tuhaf bir huzur bağışlıyordu. Kızlara yakın oturan yiğitler -görünüşe göre öğrenciler- saygısızca davranıyor, durmadan onlara dönüp bakıyor ve sonra da birbirlerine bakarak gizli gizli gülüşüyorlardı. Yolcular onların davranışlarından hoşlanmasalar da her nedense bu davranışları o kadar edepsizce görmüyorlar, aksine onların gülüşleri ve saygısızca bakışlarından kızlar suçluymuş gibi yiğitler kıkır kıkır güldüğünde bütün gözler bir an “herhangi bir suç mu işlediler” der gibi kızlara dönüyordu. Kızlar, öğrencilere itibar etmiyor, sanki bu tür hadiseler onların adım attığı her yerde ortaya çıkıyormuş gibi gülenlere kibirli şekilde göz atıp umursamazca omuzlarını silkiyor, sonra yine “eski hallerine dönüyor, sallana sallana” yollarına devam ediyorlardı. Biz arkadaşımızla kızlara bir göz attıktan sonra yine kendi hayallerimize dalıyor; dışarıda salınarak arkaya yatmış ağaçları, elektrik direklerini, binaları, güneşin son ışıklarının düştüğü sokakları, oradaki

yolcuları, eriyen karı, otobüsün gittiği rotada uzayıp giden caddeyi kesip giden küçük köpek yavrusunu ve yolun kenarında ağaçlar arasında kar didikleyen kargaları seyrediyorduk. Yol kuru olsa da bir hafta önce yağın karın yol kenarındaki binaların gölgesinde kalan kısmı hala erimemişti. Bazen ara yollarda kartopu oynayan çete halindeki çocukları görmek de mümkündü.

Yolcular sessizce kıpırdaşıyorlardı. Biri tepedeki pencereyi kapattı. Karmaşa başladı. Yeni yolcular binmişti. Otobüs içine o anda yeni canlar girdi. Kızlar, o anda bile kabinin önünde, biri diğerinin yüzünde sanki kendi yansımaları görecekmış gibi gözlerini ayırmadan birbirlerine bakıyorlardı. Öğrenciler sakinleşmiş, tepelerindeki orta yaşlı kişileri görmezlikten gelip yer vermemek için dışarı bakıp duruyorlardı. Otobüs kalabalıktı. Köşeyi döndü. Burada araba çoktu. Hepsi tıpkı batan güneşi bekliyormuş gibi şimdiden ışıklarını yakmıştı. Otobüs, beş metre bile gitmeden birdenbire yol ortasında durdu. Sonra yine silkinip yüz adım kadar yürüdü ve yine durdu. Şoför şaka ile karışık: “Bir dakika ara veriyorum” dedi ve kahkahalarla güldü. Yolcular birbirlerine ve otobüsün ön tarafına şaşkın şaşkın baktılar. Yüzlerinde memnun olmamışa benzer bir ifade belirdi. Önlerindeki geniş yolda arabalar katar katar kuyruk olmuş duruyordu. Önde de arkada da duran arabalar, otobüsü de durdurmuştu. Arabaların her biri görünüşe bakılırsa ne konuşulduğundan habersiz şekilde durmadan sinyal veriyordu. Şoför yine mikrofon vasıtasıyla: “Yol kapalı” dedi. Yolcular telaşlanıp, etrafa baktılar ama hiçbir şey anlamadan yine yerlerine oturdular. Bir anda arkada da araba kuyruğu oluşmuştu; yolu kesip giden tramvay da yolu kapadı. Kenardan bakan insanın “Buradan transportlar geçecek” diye düşünmesi mümkündü. Beş altı tramvay arka arkaya dizilmişti. Yolcu arabaları sanki protesto konvoyuna çıkacaklarmış gibi duruyorlardı. Burada bir anda kıyamet koştı. Yüzlerce araba sinyal vermeye başladı. Kendileri yanıyormuş gibi bazen bilmeden bazen de bilerek kornalara basıyorlardı. Arabaların arasında kaybolan solgun “cankurtaran” hayatta kalmak istiyormuş gibi sirenler çalıyor, önündeki ışık durmadan dönüyordu. Bazı büyük yük arabaları “yol ver” der gibi her an “Pov” eden bir ses çıkarıyordu. Talebeler şoföre bir şeyler söylüyorlar, o “mümkün değil” “mümkün değil” der gibi omuzunu kaldırıyordu. Bu arada iki yolcu gidip ona bir şeyler anlatınca şoför arabaların durduğu yan tarafa baktı ve ön kapıyı açtı. Öğrenciler sabırsızlıkla kendilerini dışarı attılar. Peşinden iki kişi daha indi: “Yaya mı gideceğiz” dedi. Ben “Uzak ya inelim.” dedim. Bizim otobüsümüzün önünde de birkaç tane otobüs vardı. Biz arabalar arasından güçlükle sürtünerek yaya yoluna çıktık. Yüz adım ötede adamlar toplanmışlardı. Yeşil renkli bir araç yola uzunlamasına devrilmişti. Ben hiçbir

şey düşünmeden: “Nasıl bir felaket, kaza mı?” dedim. Yol arkadaşım, omuz silkti. Biz de insanların toplandığı yere gidip onların arasına karıştık. Ne zamansa kasasına tente örtülmüş büyük askeri araba, yan tarafa devrilmiş duruyor, arka kısmı kanalizasyon çukuruna inmiş, yolun iki kenarında iki askeri araba bekliyordu. Beş kadar yol çalışması yapan ve tehlikeyi giderecek işçi, arabanın etrafında dönüp başlarını sallıyorlardı. Yol bir anda şoförler ve yolcularla doldu. Yolcuların hiçbiri burada kalmaktan memnun değildi, fakat hepsi bu yolda takılı kalışın sebebinin askeri araçlardan değil, daha çok kendileri bu yoldan geçtikleri için buraya gelip durmaya mahkûm edildiklerini düşünüyor ve bu durumdan hiç memnun değillerdi. Ayrıca güzel kızlar da bir kenarda dururlardı. Çukura yan yatan askeri aracın buraya nasıl devrildiğine hiç kimsenin aklı ermiyordu. Sabretmek için sigara alıp yaktılar. Yol arkadaşım öfke ile karışık “Buldukları yere bakın” dedi. Yine de herkes sakindi ve bazıları aniden kanalizasyon ustalarına “düzenbazlar” dedi.

Yola yakın duran arabanın şoförü “Çeyrek saatten beri bekliyoruz” dedi.

O anda yan tarafta üstünde “kaza aracı” yazılı bir araç durdu. Arabadan inen sarı elbiseli adam askeri aracın etrafını dolaşıp baktı. Şoför başını sallayarak arabanın alt tarafından girdi, eline kalın bir baston alarak çıktı. Cılız asker görünüşe göre askeri arabanın şoförü olsa gerek. Çekme halatının bir tarafını arabaya uzattı, ikinci tarafını da kaza arabasına bağladı. Ve koşarak arabanın şoför mahalline çıktı: “Tamam.” der gibi elini kaldırdı. Askeri araç tekrar silkindi çukurdan çıkar çıkmaz yine kayıp devrildi. Çatırdayan ses işitildi; çekme halatı çıkmıştı. Zayıf asker inip halatı tekrar bağladı; sonra arabaya çıktı; araba zorlanarak kükredi; sonra silkinip çukurdan ani bir kükreyişle çıktı; on adım ileriye gidip durdu. Sarı elbiseli adam halatı alıp kaza arabasına fırlattı. Askeri araba sakin sakin yola doğru yöneldi ve daha ileride yol ayrımına gidip durdu. Sarı elbiseli kişi uzun zamandır işaret çubuğu gibi duran demir levhayı çukurdan ve araçlardan daha ileriye koydu. Biz koşup en öndeki otobüse bindik. Araçlara birdenbire can geldi. Askerler kendilerine ait arabalara bakarak gittiler. Büyük yol kazasının güvenliğini sağlayan görevli, alacalı değneğiyle “yol açık” der gibi işaret verdi. Araba birdenbire silkinerek yürüdü. Bizim arkamızda yine tanıdık kahkahalar işitildi.

Öğrenciler orta kapı önünde duruyor ve kendilerince her neyse bir şeylere gülüyorlardı. Sanki yarım saatten fazla yolda kaldıklarından habersiz gibi deminki bir çift güle benzeyen kızları da unutmuş, soğukkanlı bir şekilde gülüyorlardı. Arabalar ise büyüyen bir şiddetle şehir içine doğru koşuyor, yavaş yavaşça seyrekleşerek şehrin

farklı sokaklarına dağılıyorlardı. Güya onlar da yarım saatten fazla yolda kaldıklarını unutmuş gibi büyük bir hızla yollarına devam ediyorlardı.

2.2.5. Bepâyân Âsmân - Sonsuz Gökyüzü Hikâye Aktarması

Mektup kısa ve sertti: “Aytoldı Anan ağır. Ölmeden gel!”

Mektuptaki bu kadar kaba cümleyi halamdan başka kimsenin yazdırması mümkün değildi. Sinek kanadı kadarık kâğıtta da Aytoldı anama nisbeten bir ömür boyu terk etmediği kınama ve fırça atmaları, kendi ezeli münasebetini anlatmak için “Aytoldı Anan!” diye alaysı ifadelerle yazdırması ve bu kadar ima ve kinaye dolu satırların ancak halamın elinden çıkmış olabileceğini mektubu okur okumaz anlamıştım. Aslında yengem olan fakat sonrasında dedem ve ninemin istekleri ve uğraşları ile sadece benim değil kendisinin de sakinliği ve şaşkınlığıyla bana bakarak dilinden “canım!” “canım!”ın düşmeşişine, yaşlıtlarımın hepsine “kendi evladı” gözüyle bakıp hepsini tek tek şımartışına, kışlaktaki bütün çocukların koruyucu annesine dönüşmesine, onları büyütenlerin hayatın endişelerine kapılıp da çocuklarına sevgi göstermeye vakitleri yetmeyince Aytoldı anamın kışlaktaki her yeni yetmeye sevgi ve şefkat göstermesine, onların gönlünü almasına, bir çocuk hastalansa onun yattığını görse üfleye püfleye doktorluktan az da olsa haberdar olan babasından öğrendiği şekilde otlardan demleyip bir an bile olsa gidip hastayı görüp şımartmaya nasıl zaman bulduğuna, hangi zaman aralığında, sıcakta ya da soğukta imkân yarattığına şaşırduğım, ömür defterinin bir köşesinde daima evinin bir kenarında oynayan çocuklara heves ve arzuyla baktığı, önünden geçen her bir çocuğu evine götürüp şekerler verip sevdiği hafızamda yer eden bu alçak gönül sahibine nisbeten birçok sevgiyi yine de aşan ben gibilerin ve değer verenlerin hatırasında kışlak sokaklarında “yar” “yar” şarkıları söyleyerek evlendirildiğinde rüzgârların alıp götürdüğü mendilin peşinden koştuğunda boynu ve göğsünü süsleyen gerdanlığın parıltısında yüzü tıpkı dolunay gibi parlayan gelinciğe benzeyen kadına nisbeten başka hiç kimse her bir harfinde canı ve cihanı yakacak iddialar olduğu anlaşılan bu tarz sözleri yazmaya cüret edemezdi. Halam mektup mu yazmış o zaman anamın durumu ağır demektir. Halam yatakta çakılı bile kalsa beni rahatsız etmeyi düşünmez, annemle ilgili bu tarz haber göndermeye gönlü razı olmazdı. Anam uğursuz bir olay sonucunda kolunu kırdığında da sonrasında gücünü toplayıp ayağa kalkamadığı bir kış geçirdiğinde de halam bütün yakınlarımıza bu konuda bana bir kelime bile söylememelerini tembihlemiştir. “Kıyamet kopsa da yeğenimi çağırıp rahatsız etmeyin, işinden etmeyin. Doktor adamın vaktinin olmadığını siz de

biliyorsunuz. O ise ‐doktorların en büyüğü!‐ diye herkese sözlerini kabul ettirdiğini kız kardeşimden duymuştum. Tatillerde kışlağa gittiğimde bir yıl boyu çölün ortasında kuruyup kalan deve yavrusu gibi sararıp solan anamı görüp olanları duyduğumda halamın bu şekilde dünyada canından da çok sevdiği ve bir ömür derdiyle yaşadığı sevgili abisi için Aytoldı anamdan intikam aldığını ve daha hayattayken böyle öç alışlar, horlamalar, kınamaların sürüp gittiğini sezmiştim. Halam anama göre çok şefkatsiz ve geçimsizdi. Çaresiz anam ise halamı görünce kendini atacak bir yer bulamaz, gölgesini bile yok eder her nasılsa hakaretili sözlere ses çıkarmaz, dinlerdi. Anam, sevdiği babamdan çok halamın tembihlerinden korkar; her bir sözünü kanun bilir, her bir işaretini, her bir hareketini kendisinden memnun olmama şeklinde değerlendirirdi. Gönlünü almak için canını vermeye de hazır dururdu. Halam, annemin yaşlılarından çocukluk hatıralarında birlikte oynayıp büyüdüğü arkadaşlarından olsa da bu evde kendini kaynana gibi gösterir, içeri girdiğinde anamın altına kalın bir minder koymasını büyük bir törenle bekler, sonra eğer amcam veya başka bir erkek yoksa tıpkı bu evin sahibi veya büyük hanımı gibi evin başköşesine otururdu. Annem ise dimdik ayakta bekleyerek onun her bir imasına hazır durur, halam ne kadar imalı konuşsa da umursamadan ona ‐ablacığım‐ diye seslenirdi. Bu evin sahibi, tabiat olarak kendisi gibi sakin ve aheste davranan, yavaş ve az konuşan amcam değil, bütün kışlakta gittiği her yerden bir şeyler kesip alış, kötü anılış, zehirli diliyle, kim olduğuna bakmadan insanların yüzüne dik dik bakması, herkesin sözünü kesip atması, insanlara ‐sen şöylesin‐, ‐sen böylesin‐ demesiyle nam kazanan halamdı. Bazen dedem, halamı sakin olmaya çağırırdı. ‐Hu Bibi Ayna! Gelini bu kadar horlama, o evin öz sahibidir. Eve varıp erkekmiş gibi davranma!‐ Böyle zamanlarda halamın gözleri birden yaşlarla dolardı. ‐Babacığım ben üzöldüğüm için böyle yapıyorum. Ağabeyimin yüzüne bakıp yüreğim yanıyor, ciğerim kavruluyor. Çaresiz ağam, günden güne değil her saat çöküp gidiyor, çok fazla zorlanıyor perişan oluyor. Bu nazlı gelinimiz ise hiçbir şey söylemiyor! Ağamı her başı eğik gördüğümde gelinimize eziyet etmek, hiç görmemek istiyorum!‐ Bu durum babama tesir ediyor, ses çıkarmıyordu. Fakat hepsi: ‐ Allah’ın işine karışma!‐ diyorlardı. Bu söz halamı yine daha da ayaklandırırıyordu. ‐Eğer olanlar sadece Allah’tan gelseydi ses çıkarmazdım, fakat bütün suç Aytoldı’da. Bu kör olası kısır. Eğer kardeşim başkasıyla evli olsaydı şimdiye kadar bir sürü çocuğu olurdu.‐ Babam başını eğip uzun uzun iç geçirdi. Kendini çok aşağılanmış hissetmiş olmalı. Benim nazarımda hangi iş olursa olsun elinden gelen, yoktan var edebilen bir güce sahip olan babam da böyle zamanlarda aciz ve zayıf bir hale bürünür, halama hiçbir şey

diyemezdi. Aytoldu anamın işte bu eve gelin olarak gelmesinden halamın söyleyişle “sıçan yılından” bu yana çocuğunun olmaması, evimizde hemen hemen her gün bu tip sözlere neden olur ve daima böyle aşağılamalar halamın her an gözünün ucunda duran gözyaşlarıyla hıçkırıklara karışarak sık sık yaşanırdı.

Amcam ile bir avluda yaşıyorduk. Onların evleri avlunun eteğindeydi. Ama bütün avlusunu süpürmek ve mallarını beslemek Aytoldı anamın göreviydi. O kendine inanılarak verilen görevi her gün istekle yerine getirse de buna mahkûmdu. Buna hiç kimse ses çıkarmazdı. Ama onun başının işten kurtulmadığını bilip görseler de bu işlerin yarısının bizim yani çocukların görevi olduğunu bilseler de ne babam ne anam bir tek kelime bile söylemezlerdi. Güya böylece halamın anam hakkındaki sözlerini tasdik ediyor, onu destekliyorlardı. Bu süre zarfında Aytoldı anam hakkında babamın da halam gibi düşündüğünü bu sebeple olanlara ses çıkarmadığını seziyordum. Amcamın evinde çocuk sesi işitilmediği için de yengemin kendini bu ev halkı önünde suçlu gördüğünü ve en azından suçunu affettirip ev halkını yumuşatmak için evdeki en ağır işleri yaptığını etraftaki konu komşu kadınlardan duyuyordum. O bu işlerden hiç şikâyet etmez, aksine güç kuvvet alıyormuş gibi davranırdı. Bu işler onun gönlünü değil ama belini büken dertleri sanki hafifletiyormuş gibi hissediliyordu. Ben bu kadının ne zaman kalkıp ne zaman uyandığını bunca yıldır birlikte yaşadığımız halde hiçbir zaman görmedim. Gecenin bir yarısında ben uyuduğum zamanlarda bile anam uyanık olurdu. Çok erken kalktığım zamanlarda ocak başında işleniyor olurdu. Biz çocukların önüne, çığ sütün kaymağını sonra kaynayan sütün altında kalan kasnağı tam vaktinde hazırlayıp koyar, sonra bizim onu çekiştirerek yediğimizi görünce gözleri sevinçten parlar, ardından tekrar başka işlerle meşgul olurdu. Ben anamın hep yorulduğunu görsem de birazcık da olsa dinlendiğini neredeyse hiç görmezdim. Annem her zaman hareket halinde, her zaman bir şeylerle meşguldü. Fakat onun avluyu yağ döküp yalayacak kadar temiz sildiği, zorla tutulan bir köle gibi amcamın bütün kışlağının gerekli olan işleri için sabah akşam canını feda edişi, halamın onun hakkında çok kolay ağır sözler söylemesini ve dedikodular yapmasını engelleyemezdi. Halam her iki günden birinde onun çocuksuz oluşunu hatırlatıp dururdu: “Siz kısır olduğunuz için abimin arzular içinde geçip gitmesini istemiyorum. Eğer doğurmayacaksanız abimi başkası ile evlendireceğim!” derdi. O dönemlerde halamın ve amcamın tavsiyesiyle uzun bir süre amcamın ve Aytoldı yengemin gitmediği türbe, manevi mekân, doktor ve falcı kalmadı. Fakat hiç birinden bir fayda olmadı. Her birinden sonra halamın dili gittikçe uzuyordu. Artık bu durum komşu kışlaklarda amcamı dedemi bilenlerin hepsi arasında

konuşuluyordu. Eğer Aytoldı yengem avluyu süpürürken bizim su serpişimizin üstüne gelince bunu bahane edip yengemi üzecek bir sebep bulur: “Bir çocuk bile doğuramıyorsunuz; soğukta çocuklara su serptiriyorsunuz. Bırakın çocuklar üşütmesin, kendiniz sulayın. Hepsi üşütüyor ama sizde bir şey yok.” Aytoldı yengem bir an titrer fakat kendini toparlayıp elimizden su kabını alır, kendisi serpmeye başlardı. Biz ise işten kurtulduğumuza sevinir, sokağa koşardık. Halam, her yerde sokakta, evde, konakta, düğünde, yasta yengeme aynı muamele ile zulmederdi ama yengem bir kere bile ne babama ne de amcama halamdan şikâyet etmezdi. Bu, bana daima onun kendi hatasını bildiği için bu hakaret ve horlamalara sabrettiğini, bizim evlat ve ecdadımız önünde kendini suçlu gibi hissettiğini düşündürüyordu. Çocuk olduğum için aklımın ermediği yaşlarda, babam bir gün beni yanına alıp, avlu eteğinde dedemin küçük oğlu için yaptığı amcamın evine götürdü. Amcam ve yengemi de yanına çağırdı, sızlanır gibi: “Şimdi oğlum, siz bu evin çocuklarısınız, onlara baba ve anne deyin.” dedi. Babam çocuklarına yabancı gibi “siz” diye hitap ettiğinde annem de başkaları da bunun ne anlama geldiğini hepimiz bilirdik. “Siz” diye hitap etmesi babamın: “Bu mesele halloldu, sakın bu konuda muhakeme etmeyin.” anlamına geliyordu. Ben şaşırıp kaldım, nasıl olup da yengem bana ana olacak deyip ağlamış olsam gerek. Yengemin söylediğine göre gözyaşlarım babamı bu kararından döndürmemiş. Babam, anama: “Giyim giyecek, kullandığı her eşyayı al gel, bundan böyle burada kalacak!” deyip çıkıp gitmiş. Ağlamaya başladığımda Aytoldı yengem, şimdi (analık) anam dediğim “anam” gelip beni bağrına basmış, sonra kendi de ağlamaya başlamış. Ben evimize doğru bakıp koşmuşum. Annem tutarak: “Seni baban amcana oğul olarak verdi, üç gün boyunca eve gelme, gelenek böyle, eğer yengen doğurursa seni ancak o zaman alır gideriz.” dedi. Bu söz bana “babandan anandan ayrıldın” denmiş kadar tesir etti, onlardan bir ömür ayrı kalmış gibi ağladım, evi başlarına yıktım. Anam ise acısına bakmadan gözündeki yaşlarla “Bu şimdi sizin oğlunuz, evinizdeki çocuk sesi mübarek olsun, kendi çocuğunuzun sesini de duyarsınız inşallah.” dedi. Yengem, (vekil) anam şeker verip beni yatıştırmaya çalıştı, ne yapacağımı bilmiyordum. Ama Aytoldı anam benim gönlümü almaya ve avutmaya çalıştı. Ben onun kucağında ağlarken cebimdeki şekerlerle uyuyup kalmışım. Bunların hepsini bana daha sonra halam anlatmıştı:” Bu kısır, kendi doğurmamış olsa da çocukların dilinden anlar.” derdi. (Vekil) anamın kucağında öylece uyuya kalmam, beni bir ömür amcam yani (vekil) babam ve anama bağladı kaldı. Babam bu evde başka çocuklar doğmayacağını sezdiğinden mi ya da yaşlıların “Kısır kadınlar çocuklara bakar da onlara ısınır da doğurabilirler.” gibi bir gelenekten

bahsettiklerinden mi yoksa amcama oğul olayım diye mi beni onlara verdiler, bunu anlamış değilim. Anam, sık sık geceleri derin uykumda: “Eve gideceğim!” diye ağlarken istediğim her şeyi alır verir, ağızından çıkanları emir telakki ederdi. Ertesi gün bu evde kalmam için istediklerimi, bana sözü verilen oyuncakları, çikolataları, şekerleri ortaya çıkarıverirdi. İşte bu yüzden ben de kardeşlerim ve yaşlılarıma göre daha önceden o zamanlar çocukların gözünde ateş gibi görünen yıldız tokalı kemer, büyük oyuncak arabaya sahip oldum ve sonrasında da kışlakta ilk bisiklete binen kişi oldum. Halam şımarmaya başladığımı anlamış olacak ki Aytoldı anamı suçlamamalara boğdu. “Sen kendin doğurmuyorsun, lakin doğuran birinin çocuğunun da huyunu bozuyorsun. Bunu çok şımartmayın, yarın başınıza bela olur, tepenize çıkar. Önce siz doğurun da sonra şımartırsınız!” dedi. Bundan sonra annem istediğim şeyleri gizlice alıp gelmeye, bana saklı saklı yedirmeye, oyuncaklarla gizli gizli oynatmaya başladı. Ben bu oyuncakları alıp da sokağa çıkmak ve övünmek istediğimde: “Halan görürse benim canımı alır, halanla kavga etmemi istemiyorsan sokağa çıkma, burada evde oyna!” derdi. Anamın halamdan korkması, yüreğinin hoplaması, hafızama ve çocukluk hatıralarıma kazınarak yerleşmişti. Uzun yıllar, ta ki aklım başına gelene kadar halamdan her zaman korktum. Onun korkusundan gölgesini görsem kaçar, eve geldiğinde onu görmemek için içeriye girip halam gidinceye kadar evden çıkmazdım. Bazen aniden geldiğinde de kendimi annemin bağrına saklar ağlarmışım. Sonraları bu halimden, halamın günah keçisi olmadığını da hayalimdeki korkunç yaratıklarla hiçbir alakası olmadığını da anlayıp, kendime gülmüş olsam da anam bir ömür halamdan korkup, titreyerek ve başı eğik yaşadı.

Ben artık amcama “baba” yengeme “ana” demeye alışmıştım. Kendimi bildiğim, tanımaya başladığım yaz günlerinden birinde halam dedemin önüne yakası dik, ak gömlek giymiş bir yiğidi alıp geldi. Onlar odaya girdiler, her nedense biz çocukları dışarı çıkarıp uzun uzun konuştular. Sonra yiğit, halamla sıcak bir şekilde vedalaşıp gitti. Yiğidin açık ve şirin sözlülüğü, genel olarak hoş davranışı beni kendisine bağladı: Onun sıcak tebessümle parlayan hali, güzel giyimi ömür boyu hafızamdan gitmedi. Bu yiğidin, halamın yengesinin büyük oğlu olduğunu yani bize uzak akraba olduğunu daha sonraki günlerde anladım. Evimizdeki telaştan, yiğidin boşuna gelmediğini de anladım. Halamın söylediğine göre yeğen, Taşkent’te meşhur bir doktoru tanıyormuş, bu doktor kısırları bir gördükten sonra tedavi ediyormuş ya da hiç değilse doğurup doğuramayacağını söylüyormuş. Sanki bir evliya gibiymiş. Birçok çocuksuza çare olmuş, onları çocuk sahibi yapmış. Doktor, sadece kadınların değil çiftlerin birlikte

odasına gitmesi şartını öne sürüyormuş. Tek şart bu. Bu haberi işiten Aytoldı anam biraz kaşlarını çattı. Tek bir kelime bile söylemeden tekrar işine döndü. Halam onu derhal çağırdı. “Suçun kendinde olduğunu biliyor da onun için çekip gidiyor. Suçun ortaya çıkarsa eğer bu kadarcık sözle de kalmam! Daha kötüsünü de yaparım. Doktor kâğıda bir parça yazı yazıp bana göndersin, bir gün bile durmam kardeşlerine gidip gösteririm. “İşte kâğıt, bize yaptıkları da çok matahmış!” derim. “O zaman ağabeyimi başkasıyla evlendireceğim. Evlendirmezsem benim adım Bibi Ayna değil! Başka ad alacağım!” Halam, anamın kısırlığı hakkında tokat gibi bir kâğıda sahip olmayı, sonra bu kâğıdı göstererek bu konuda amcamda kusur olmadığını, gerekirse tüm dünyaya tek tek anlatmayı, bu yolla nisbeten ağabeyinin şanına söylenen her tür sözün önünü kesmeyi ve yine kışlakta itibarlarının yüksek olması sebebi ile belki babasının da, dedesinin de öyle kesin bir sonuca ulaşmasının zor olması sebebiyle raporu yengemin yakınlarına göstererek meseleyi bu biricik kâğıt ile halletmeyi çok istiyordu. Babam ölçülü oturaklı kişiydi. Ayrıca yengem Tersate, eski geleneklere eski münasebetlere hala sadık olan şerefli büyük bir hanedandı. Babam “dünür babalarla çok görüşmezdi” ama bazen “Bizi kendileriyle denk gördüler” derdi. Yengemin babası da babamla sadece hısım değil yakın arkadaşı: Babam, dedemden dolayı yengemin bütün kardeşlerini kendi ciğeri gibi görür, halam ne kadar ağzını doldura doldura konuşursa konuşsun babamın önünde her zaman susar, birdenbire parlayarak konuşmazdı. Babamın söylediğine göre ömrü eğer yapımıyla geçmiş, itibarı da buna uygun şekilde olan dedem, amcamın isteğiyle “Kardeş olalım!” diye dünür olarak gittiğinde yengemin babası kızımı istemeye gelmişsiniz, canımı isteseniz de size verirdim demiş. Bunun sebebi atalarımız bir ömür okçuluk ve eğercilik mesleği ile rüzgârlar estirip bu meslek yoluyla rızklarını kazanmışlar. Dünür dede hüner sahiplerine, özellikle hünerli sülalelere çok hürmet edermiş. Ne kadar itibarı yüksek olsa da normal eğerciler dedemi tıpkı kendi öz ciğerleri gibi görmüşler. Babam bu olayları bazen üzümlere iç çekerek bazen de sevgiyle hatırlardı: İşte nice yıldan beri dedemden dolayı kendi babam gibi olan adamın kısır kızına sabrediyor, güya bir şey söylese veya yengem razı olmasa tıpkı mezardaki dedemle hısım dede ayağa kalkıp gelecekmiş gibi bu mesele alevlendiğinde çok acı çekiyor, üzüyor, üzüldükçe de çözümünü erteliyordu.

Hislerime göre son zamanlarda babam da bir karara varmış gibiydi. Bu sebeple şehirdeki doktorun haberini alınca babam amcamın gidip şehirdeki doktora muayene olmasını istedi. Bu teklif amcama daha baştan hiç hoş gelmedi. Başta inat etti, gitmedi. Ama inatçı kardeşleri içinde sözünü bir kere bile geri çevirtmemeye alışkın olan halam,

amcamdan daha inatçıydı. Bir işe ahdedti mi sonuna kadar gitmeden bırakmazdı. Amcam sözü açıkça söyleyiverdi: “Dedem kabre gireli yedi yıl oldu, biliyorsunuz. Yetmiş yıl bekleyecek değiliz. Bu kadar sabrettiğimiz yeter. Eğer bu tedaviyle de çocuğu olmazsa bu kısır kadından ayrılacaksınız, başkasıyla evleneceksiniz. Ne yani başınıza yastık mı yapacaksınız bu çocuksuzu. Bu defa başına geçelim de bir çocuk sahibi olun”.

Bu sözlerden müteessir olup biri bine dönüşen amcamın canı sıkılıp başını eğip oturduğunu görünce halamın çığlıkları sanki çukurdan kapkara duman çıkar gibi çıktı. Gözleri dolarak: “Kardeşim nasıl adamdı?” diyordu. “Gölgesi göründe itler ürker, sesini işitse kurtlar kaçırdı, bakışlarından kartallar mahvolurdu. Atla koşturduğunda kırlar darmadağın olurdu. Bu kısır keçi kardeşimin başını yere eğdi. Başını kaldıramaz, etrafa bakamaz oldu. Gönlünü yarım bıraktı”. Kısacası ağlaya, sızlaya, gerektiğinde tehditle ve sıkıntıyla konuşan halam, yengem ile amcamı o doktora beraber gitmeleri için ikna etti. Nihayet yengem ile amcam şehre doğru yola çıktılar. Onları şehirde öğrenci olan yeğen bekliyordu. Yeğenleri kendi kendine çalışarak tıp fakültesinde okumuş; okulu bitirmiş diploma almayı bekliyordu. O sıralarda işi yoktu. Boş olduğu için onları doktora kendisi götürecekti. Kısacası hiç bir şeyden endişe duymamaları gerekiyordu. Her şey hallolmuştu. Her ne söylenecekse konuşulmuştu sadece doktora görünmek kalmıştı. Yengem ve amcam halamın talebi ile olsa da, şehirdeki doktora görünüp geri dönmüşlerdi lakin bu bile halamın çenesini kapatmadı. Babam da sonraki sürede amcamın kaderine üzüлüp, başı çok ağrıdığından ne düşündüyse hepsini söylemeye başladı: ”Eğer kusur Aytoldı’da ise baba evine göndereceğim, kardeşleri gelip bu kısır kadını alıp gitsinler! O belge elime geçsin, herkese onu göstereceğim. Böyle olunca kardeşleri onu alır giderler. Halam bütün konuşmasında kuru kuru tehdit ediyordu. Onlar anladılar mı ya da yengemin yakınları çok mu sabırlıydı veya halamın söylediği gibi kısır kadına onların da ihtiyacı yok muydu ve ona acıyacak bir kişi de mi kalmamıştı anlamadım; her nasılsa bu sözlere “Hey! Kes sesini!” diyen mert bir adam da çıkmadı. Sanki bütün kışlak yengemden çocuk beklerken takati tükenmiş, bu sebeple de halam ne derse desin geçer hüküm sayacaklar gibi hissediliyordu. O sıralarda babamın veya halamın vereceği kararı her nedense adaletli olacak diye hesaplıyorlardı. Halam bundan sonra da yine güç gösterileri yaptı, kesinlik bildiren sözlerle konuşmaya başladı. Sonunda babamı da inandırdı. Eğer kısırlığı açık açık ortaya çıkarsa, amcamı başkasıyla evlendireceklerdi. “Evet, eğer dedem ve tanıdıklarının huzur bulması için kendi de razı olursa sokakta kalmasın amcam ve her yıl tavşan gibi doğuran eşinin

hizmetini yapıversin diye yengem hakkında da karar verdiler. Kısırsa o buna layıktır. Çocukların pantolonlarını yıkayıp assın, temizlesin. Onun cezası bu olacak!”

Artık yengemin kısırlığı kesinleşirse, o doktor yengemin kısırlığını belgeyle tasdiklerse amcamın başkasıyla evlendirileceğini bütün Tersate duymuştu. Sessizce adaylar seçilmeye başlandı.

Amcam ve yengem geri döndüklerinde ben okuldaydım. Eve geldiğimde babam, da halam da oradaydı. Hepsi bir facia olmuş gibi bir yüz ifadesiyle oturuyorlardı. Herkesin günlerdir beklediği sevinçten eser yoktu: Aytoldı yengem suçüstü yakalanmış gibi oturuyordu. Onlar eve girdiğimi bile hissetmediler. Ben de vaziyetin kötü olduğunu, yengeme “Ben geldim” demenin uygun olmayacağını hissettim. Sakince sobanın arkasına geçip, yengem yani vekil annem beni görür herhalde diye bekledim. Şehirden bana asınılacak çantalar alıp getireceğini söylemişti. Yengemin sözünde duracağını biliyordum. Ama şu anda bunu sormak da uygun değildi. Halamın “İşte! Ben söyledim mi?” diye iddia ettiği, ağzına sakız ettiği yengem, “şimdi ne yapacaksınız yapın, siz bilirsiniz” der gibi gözlerini yorganın kenarına dikmiş oturuyor, amcam ise sessizce dalgın dalgın bakıyordu.

Ben o anda ne konuşulacağını anladım. Demek amcam ve yengem halamın bildiği ve beklediği, herkes için de önceden açık olarak bilinen haberi öğrenip dönmüşlerdi. Babam sadece kulaklarına inanmamış gibi soruyordu.

- Yeğenin söylediği doğru mu, doktora gittiniz mi? Başkası değil değil mi?

Amcama sorup soruşturmalar yorgunluk vermiş gibiydiler: ”Ne yani! Biz çocuk muyuz başkasına gidelim. Adı soyadı, adresi belli, yeğen, bizi kendisi götürdü.”

- Hoş! Peki. O zaman, açık açık, böyle böyle dedi mi?

Babam: “Çocuk olmuyor dedi mi?” demekten mi korktu, bu sözden çekindi mi; amcamın gönlünü kıracağından mı ürktü, içindekileri, bütün elemli soruları “böyle böyle” sözünde toplayarak söyledi. Amcam, babamın ne demek istediğini anladı; bir anlık sessizlikten sonra her şeyi anlattı.

-Doktor bana hiçbir şey demedi. Önce yeğen girip çıktı, sonra gelininizi çağırdılar. Üçü uzun uzun konuştular, girdiğimde doktor yoktu. Yeğenin önünde ağlayıp duruyordu. Ne söylesem boş, yeğen de bir an söz bile söylemedi çekip gitti. Bu ise ağlayıp suç bende, ben kısırmışım.”dedi. O andan itibaren yol boyu ağlayarak geldi. Bütün söyleyeceklerim bu kadar.

Dedem o anda yengeme baktı.

- Aytoldı, doktor açık açık, böyle böyle dedi mi?

Kendi acı hayaline, muhtemelen halamın söyledikleri doğru çıkarsa, amcam başkasıyla evlendirilirse kaderinin ne olacağını düşünerek, tasavvur ederek ezilip oturan yengem, babamın sözünden sonra cevap vermedi, derin bir iç çekti. Yengem babama her zaman ayrı bir hürmet gösterir, hiçbir zaman diklenmezdi. Bu defa başını eğerek utancın içindeymiş, suçluymuş gibi cevap verdi.

Halam yine başladı.

- Nerede bu doktorun verdiği kâğıtlar. Kendi doktorlarımıza bir gösterelim, doktor dilini doktor bilir.

Amcam yengeme bir göz attı. Yengem öyle başını eğer halde başını salladı.

- Kâğıt yok. Yeğen... Yeğen onları aldı.

- Aldı?! Yeğen kâğıdı ne yapacak?

Yengem gerçekten her nedense cezalandırılmaya hazır duruyordu. Ama bu defa halama biraz sert bir şekilde cevap verdi.

- O başkalarına da göstermek için aldı. Belki o doktor yanılmıştır, dedi.

Halam birden hiddetlendi ve gitti.

- Tekrar hangi doktora gösterecek? Taşkent'in en iyi doktoruna görüldünüz. Ya sen... Siz doktorun raporunu bizden mi saklıyorsunuz? Saklayıp da ne yapacaksınız? Ne olduğunu doktordan önce de biliyorduk.

Halam dizlerine vurup art arda söylenmeye başladı. Bir sözü bitmeden diğerini söylemeye başladı.

- Bunca ömür... Bunca yıl... Kardeşimin bunca yılı havaya uçup gitti.

Yengem bu konuşmaya hiçbir cevap vermedi. Bir tek kelime söylemedi. Bunu halam kendince yorumladı.

- Eğer raporu verip bizi yine umutlandırıp daha vakit var diye bir niyete sahipseniz yanılırsınız! Bana doktorun bir sözü de yeter. Bunu kendiniz söylüyorsunuz, doktor tüm suç sende, demiş. Hala neyi bekliyoruz ağabey, o zaten suçu üstleniyor. Doğuramazsın dedi mi, tamam, suç sizde işte. Bana bakın ağabey, artık ben sabredemiyorum. Ağabeyimin ömrü geçip gidiyor. Evlendiririz tamam, oldu, bitti!"

Babam derin düşüncelere daldı. Bir karara varması zor oldu. Sonra Aytoldi yengeme baktı, sonra başını öne eğdi. Sonra tereddütle : "Belki gerçekten de doktor yanılmıştır." dedi. Bu söz amcama tütüp duran ocağa sanki bir çıra atılmış gibi geldi. "Doktor yanılırsa, azizler yanılırsa, tabipler yanılırsa, doktorlar yanılırsa, otacılar yanılırsa kime inanacağız! Kime inanacağız peki!!" "İşte kendi söyledi ya, suç bendeymiş, doktor böyle dedi, bu kesin diye." "Ağabey, sen neden tereddütlüsün? Ne

var? Daha ne gerek? Tamam, ben şimdi Haniya'ya dünür olarak gidiyorum! Sözüm söz.” dedi. Bu sırada Aytoldı yengem başını eğmiş öylece duruyordu. Ve bu duruşunu hiç bozmadı, başını hiç kaldırmadı. Onun yüzünden taşta toprağa, çer çöpe, çığ gibi yığılmış balçığa katılıp bir sel misali çağlayacakmış gibi hissedildi. Yengem ağlıyordu. Sakin ve sessizce ağlıyor, ağladığını göstermek istemiyor ama gözyaşları yüzünü yıkayıp geçiyor, elindeki mendil de gözyaşlarından ıslanmış halde duruyordu. O, sakince yerinden kalktı. Bir an ayakta durdu, amcama bakmadı bile. Kederine razı olmuş bir sesle: “Peki, abla, eğer kabul ederseniz, evlendirin, ben razıyım.” dedi ve çıkıp gitti.

Ortada bir an sessizlik oldu. Halam bu kadar acı şeyler söylemiş olsa da her şeyi yerle bir etse de bu evde gelinin yeri de kendi de yok diye hesaplasa da yengemin bu kadar çabuk razı olacağını beklemiyordu. Biraz şaşırıldı. Bir babama bir amcama baktı. Yengem babam için de kararı kolaylaştırmış gibiydi. Babam yerinden kalktı. Kapıya yöneldi. Halam kendini tutamadı: “Ne diyorsun ağabey? Artık kız istemeye gidelim” dedi. Babam da yengem gibi bir an dimdik durdu ve elem ve kederle karışık: “Bildğini yap! İşte Aytoldı da razı oldu! Sana daha ne gerek?!” dedi. Halama bu söz gerekliydi. Artık bütün sorumluluğu kendi üstüne almıştı, hareketinde, yüzünde bir ciddiyet ortaya çıktı: “O zaman kendi işimi kendim yaparım. Gelecek ay gelini getiririz. Daha fazla sıkıntıya, tartışmaya gerek yok, gelenekleri uyguluyoruz. Nikâh kıyarız olur gider.” Babam: “Bildğini yap.” diyip kapıya doğru yürüdü. Kapıya ulaştığında amcamın gizemli bir mağara içinden gelen gürültü sesi işitildi: “Ben başkasıyla evlenmem! Boşuna uğraşmayın!” Halam amcama sinirle baktı. Hızlı şekilde ayakkabısını ayağına geçiren babam birden arkasına döndü, amcama baktı. Kapıda durup “Peki, buna ne diyorsun?!” deyip amcama döndü. “Ağabey ne diyorsun? Nesilsiz geçip gideceğim mi diyorsun?” Halamın sesinde taviz vermeyecek kesin bir ses ahengi vardı. Amcam artık başka söze yer bırakmayacak şekilde şöyle dedi. “Evet, kaderim olarak görüyorum. Aytoldı kısır olsa da olmasa da başkalarıyla evlenmeyeceğim. Benim ayrılacak hatunum yok!” Babam ile halam amcamın itirazını bekliyorlardı ancak bu kadar kesin konuşacağını beklemiyor, itiraz edeceğini ise hiç beklemiyorlardı. Amcamın sözü itiraz değil bir hükümdü de. Amcam sakin bir adam olsa da bir karara vardığında onu hiç kimsenin bu yoldan döndüremeyeceğini herkes biliyordu. Babamın söylediğine göre amcam yengeme gönül koyup şu kızdan başkasıyla evlenmem diye inatlaştığında dedem, o hanedan bizim dengimiz değil, onlar şerefli kalabalık kökenleri eski bir aile, bizi ciddiye alırlar mı ki diye şüphelenmiş. Birkaç defa başka kız göstermişler ama

amcam o kızıdan başkasıyla evlenmeyeceğim diye inatlaşmış ve sonunda dedem bin bir utançla yengemin babasının önüne dünürlüğe gitmiş. Dedem, “o inatçıdır, ölse de fikrinden vazgeçmedi, vazgeçmez de” derdi. Öyle de oldu. Amcam yine o inatçılığına geri döndü. Artık düşünmeye gerek kalmamıştı. Dedem de bunu anladı, kaderinin bu inat önünde ne kadar aciz olduğunu hissederek hiç konuşmadan çekip gitti. Halam feryat etti. Eşini kandırdı diye yine yengemi suçlamaya başladı. Şehirden gelene kadar ağabeyimi yalanlarıyla kandırmış, sözler vermiş, aldatmış dedi ama bu sözlerin biri bile amcama tesir etmiyordu. Amcam bundan sonraki hayatını belirlediği, eşinden ayrılmayacağına ahdettiği, her şeyi hesapladığı ve kaderine razı olduğu anlaşılıyordu. Bundan sonra halam ne yaparsa yapsın amcam sözünden vazgeçmedi. Halam kendini inatçı ve fikirlerinden caymayan biri olarak sayardı fakat benim vekil babam ondan da inatçıydı. Halam, yengeme ve kardeşlerine sürekli laf söyleyerek amcamda suç olmadığını iddia etti. Oralı olmayanlara, her tanıdığına, hatta tanımadığı kişilere bile göstermek niyetiyle doktor raporunu alıp gelmek için sürekli uğraştı.

Aksi gibi o sıralarda yeğen de bulunduğu yerden oldukça uzak bir vilayete atanmıştı. Kâğıtların nerede olduğunu hatırlamadığını söylüyordu. Ancak şehre yakın zamanlarda gelirse o doktoru bulup raporu tekrar yazdırıp alacağını ifade ediyordu. En sonunda halam adamlara laf söylese de amcam ile yengem halamın dilini raporla susturma imkânından mahrum olsa da amcam ve yengemi ayırmak için tüm gayretiyle can atıyordu. Şimdi bu kâğıdın yeri halamı bir süreliğine susturdu. Zaten halamın dilinden çıkan ondan daha etkili, daha esaslı olan bir belge de yoktu. Amcamı fikrinden kimse hatta halam bile yalvarıp yakarsa da, orada gözyaşı döken yengemin kardeşleri de vazgeçiremedi. Aytoldı yengem de birkaç kez evine gitti. Aylarca yalnız kalsa da amcam tek başına bekâr gibi yaşayıverdi. Başka biriyle evlenmeyi reddetti. Yengemin gittiği günlerde yemek yemeyip eve kendini hapsetti. Hiç kimse ile konuşmadı, hiç kimse ile görüşmedi. Sonunda babam halama: “Yeter, bildiğini yapsın. Herkes biliyor ki o söylediğinden vazgeçmeyecek. Alın yazısını çeksın! Bundan sonrası Allah’ın işi. Onun kerameti geniş, mucizesi çok!” dedi. Halam, yengemi evine göndermekte ne kadar kıskanç davransa da, yengem tekrar dönüp geldiğinde yine aynı şekilde kıskanç davrandı. Nihayet Aytoldı yengem eve geri döndü. Halam adımı değiştireceğim demesine rağmen değiştirmede. Onun bu sözleri yılların kademe kademe ilerlemesi, hayatın şiddetli dönüşümü, amcamla yengemin mucize beklemesi ve yaşlanmaları arasında kaybolup gitti. Kendi insanları, kendi ailesi de aklından çıkıp gitti.

Kaderde ne yazılı olursa olsun ben amcamın yani vekil atamın evinde büyüdüm. Bu evde kalmam da, beni koklamaları da, bana bakmaları da fayda etmedi: Bu evde ne yazık ki bir çocuk dünyaya gelmedi. Amcam ve annem birbirlerini canları kadar seviyor, birbirlerini iyi anlıyorlardı. Onların yürüyüşleri, duruşları bana aynı toz ve taneler içinde yürüyen bir çift kumruyu hatırlatıyordu. Bu iki kumru, uzun yıllar birbirleri ile bir dalda yaşayıp, yüklerini birlikte yüklenip, kederlerini paylaşıp sıkıntılarını birlikte yenip, ömür çizgisinin izinde, omuz omuza birlikte birbirlerine güvenerek yürüdüler. Amcam tek bir işi bile annem olmadan yapamazdı. Hatta at eyerlediğinde bile koşumunu annem tutuverirdi. O bir iş yaparken yarısını da annem yapardı. Onlar hep birlikteydi. Aynı anda kalkar, aynı zamanda yatar, birlikte yemek yerler, birlikte dışarı çıkar giderler ve birlikte dönerlerdi. Birbirlerine gözle görülmez bir iple bağlıydılar. Vekil annem kendini suçlu ve günahkâr olarak bildiği için mi nedense amcamı koyacak yer bulamaz, amcamı her gün yıkanmış, tertemiz giyimlerle sokağa çıkarırdı. Bir defa bile giyiminde toz ya da kırıksıklık olduğunu görmedik. Amcam annemin önünde genç bir çocuğa benzerdi. Giyimleri bir yana amcamın çorap ve ayakkabılarını bile annem giydirdi. Annem, vekil annemin bu faziletlerini övdüğünde halam hemen sözünü keser ve herkesin duyacağı şekilde: “Çocuksuz doğuramayan kadına sabrettiği için gerekirse ona yemeğini de yedirmesi, yanından hiç ayrılmayıp ayağına eğilerek hürmet de etmesi, her gün etrafında tavaf etmesi gerekir.” derdi. Ondan duyduklarım bunlar. Ne olursa olsun amcamın ve vekil annemin ilişkileri sadece Hürrem Bahşı'nın anlattığı destanlar gibi dilden dile geçiyor ve anlatılıyordu. Bu destanın başkahramanı şüphesiz amcamdı. Gönül verdiği karısına sevgisi nedeniyle uzun bir ömür çocuksuz yaşamaya da razı olup kısır hanımıyla ömür geçiren amcamdan herkes hayranlıkla bahsediyor, böyle bir cömertliğin kimsenin elinden gelmeyeceğini kabul edip bunların birbirlerine duydukları sevgiden kaynaklandığını düşünüyorlardı. Amcamın namı şimdi muhabbet bağına girenlerden diye anılıyor, bu bağı her ne zamansa viran edip terk edenlerce malum ve meşhur, herkesçe bilinen bir şeydi. Ayrıca ibretlikti. Hatta mekteplerde de öğretmenler Ferhat ile Şirin, Leyla ile Mecnun, Tahir ile Zühre hakkındaki destanlarını yine de daha hayati hale getirip bugüne dair şekilde anlatmak için amcamı örnek gösteriyorlardı. Amcam bütün gençlerin sevgi için kendi rahatlığını feda etmesini, çocuk sahibi olma ve çocuk sevme zevkini, genellikle hayatın bütün nimetlerini kurban eden sevgiyi hiçbir şeye değişmeyen, bu kitaplardaki malum ve meşhur âşıklardan bir zerre bile eksikliği olmayan bir kahramana dönüşmüştü. Amcam, bir eğer ustası olarak değil; muhabbet, aşk kahramanı sıfatıyla tanınarak etraftaki

kışlaklarda şöhret kazandı. Babamı ve amcamı tanıyan, işitenler ve bilenler, bu aşk destanında hayranlığın da, hasretin de, acıma ve şefkatin de aşkın tasasının ve pişmanlığının da olduğunu gördüler. Halamın kınama ve azarlamaları, amcamın kaderini düşünerek döktüğü gözyaşı, bu destanın tesirli, ayrıca sırlı ve ilginç olmasına sebep oluyordu. Tersate bir yana bütün büyük köylerde bu destanı ve amcamı bilmeyen işitmeyen insan kalmamıştı. Annem ve amcam beni kendi çocukları gibi büyüttüler. Ben hiçbir konuda endişelenmeden, hiçbir şeyden eksik kalmadan büyüdüm. Daha sonra okula başlayıp tatil zamanlarında kışlağa gittiğimde hiç düşünmeden ilk önce kendi annemin evine değil vekil annemin yaşadığı eve gidiyordum. Bunu görünce sevinçten başı göklere değen annem beni bağrına basar ağlardı. Sonra bana kendine alışmamım ne kadar zor olduğunu, benim yaptıklarımı gülerek anlatırdı. Annemin söylediğine göre bazen gece yarısı uyanıp kalktığımda kendi evimi arıyormuşum. Sonra da ağlarken avazım çıktığı kadar bağırarak anama sitem ediyormuşum! “Siz eğer kısır olmasaydınız beni size vermezlerdi. Şimdi anamın kucağında yatıyor olurum. Hepsinin sebebi sizsiniz! Beni bu kadar üzeceğinize kendiniz bir çocuk doğursaydınız olmaz mıydı?” Bu sözler anamın içini parçalasa da beni kucağına alıp avutmak isterken bazen benimle beraber ağlayıp: “Söylediklerin doğru yavrucuğum, bütün suç bende. Allah beni böyle yaratmış. Bir çocuk doğurup sonra ölsem de olurdu... Ama Hüda bana nasip etmedi. Allah beni cezalandırmış. Beni yerle bir et fakat ağlama ve sakın gitme. Tek güvencim sensin. Sensiz ölürüm. Biz sırf senin için bu dünyadaki ümitle yaşıyoruz.” Ben de hiçbir zaman onları üzecek bir şey yapmadım, mektebimi bitirip şehre okumaya gittim. Sen gidersen ölürüm yapamam diyen anam da vekil babam da her nedense okumama karşı çıkmadılar Aksine amcam:“Oku bizim gibi bilgisiz olma! Ömrün babanla benim gibi boşa gitmesin!” dedi. Biriktirip bir kenara koyduğu paralarını verdi. Okurken her ay bana para ve aslında annemin yazdırmış olduğunu düşündüğüm analık sevgisini de üflediği mektupları gönderiyordu. Okulum bitince kader bu ya, şehirde iş bulup çalışmaya başladım. Memlekette “doktor” namını kazandım. Annem ve babam benim hayat yolumda bana engel olmayı hiç istemediler. Bu sırada kardeşlerim de onların evinde kaldı, artık vekil annem onlarla meşguldü. Amcam öldüğünde ben yabancı ülkelerde çalışıyordum. İki yıl sonra geldiğimde Aytoldı anam da, halam da çok çökmüşlerdi. Annem: “Senin yerine kardeşlerin ağlaştılar. Onlar amcana ata diye ağlaştılar. Atanız istediği her şeyi elde ederek bir hevesi kalmadan göçüp gitti.” Gözyaşlarını uzun kol ucuyla silerken: “Şimdi benim ardından siz tabutumu özellikle tutun.” dedi. Ben bu defa her şeyi anladım: Aslında babam beni bir gün öldüklerinde

onların tabutundan tutmam ve atam diye ağlayıp dua etmemi istediği için beni onlara oğul olarak vermişti. Ben bunun altından kalkamamıştım. Annem şimdi bunu hatırlatıyordu. Bunca yıldan beri annemi ilk defa kucaklayarak ağladım. Bir müddet sonra halam gözyaşları içinde içeri girdi. O şimdi daha da yaşlanmıştı, yüzünde gözünde bilgelik yansıyor. Benim geldiğime sevinip mutfakta uğraşıp duran annem işitsin diye gözyaşları içinde dedikodu yapıyordu: “Annen sonunda abimin başını yedi, gün görmeden gitti ağabeyim. Sefil oldu. Bu uğursuz, doğuramaz olası kısırı istediği için evlat hevesini tadamadan gitti.” Halam, bu sözleri annem işitsin diye olsa gerek kasten yüksek sesle söylüyordu. Fakat biraz sonra anam benim çok sevdiğim mantı ile içeri girdi. Sanki hiçbir şey yokmuş gibi, halamın sözlerini işitmemiş gibi üst üste iltifat etti: “Ablacığım, alın işte bu sizin beğendiğiniz fırında pişirilen hamurdan yapılmış mantı” dedi. Fakat ben annemin gözlerinin içinde üzüntü, ızdırıp, endişe peyda olduğunu, halamın sözlerinin gönlünün içine işlediğini, bu sözlerin onun için tıpkı fokurdayan bir şeyin kaynaması gibi titrettiğini gördüm.

Ben sözümde durdum. Aytoldı yengemin tabutunun peşinden ağlayarak yürüdüm. Amcama alıştığından mı nedense annem amcamdan sonra iki yıl bile yaşamadı. Muhtemelen eşinin olmadığı yerde herhalde kalmak istemedi. Herhalde amcamdan haber almak istemiştir? O, amcamdan gelmediğim için yok olur gider diye bir haber mi almıştır acaba? Darü’l-bekâda bile onsuz bir işi bile yapamayacağından, kaybolup gideceğinden endişelenmiştir. Her nasılsa onun acı bir dert içinde olduğunu anlamıştım. Her nasılsa, halamın bana yazılmış mektubu eline alıp geldiğini görünce canlandı, çökmüş gözleri parladı. Sonra ellerini bana uzattı, dudaklarımı mecalsizce sildi. Bu şekilde her neyse bir şeyler söylemek istedi. Lakin bir şey söyleyemeden can verdi.

Cenazeden sonra halam bir top kâğıdı aniden önüme fırlattı: “İşte bu raporları anneninin sandığından buldum. Belgelere benziyor. Garip ağabeyim, evini de, bütün malını mülkünü de senin üstüne geçirdi. Bu kâğıtlar olsa gerek. İşte al, istersen kardeşlerine ver; istersen kendin gelip yaşa. Bu evin ocağını söndürme, yengem ile ağabeyim gün görmediler, inşallah ahiretleri abad olsun.” Ben halama şaşkınlıkla baktım. Halam ilk kez anneme, sağlığında bir ömür boyu kınadığı ve hakaret ettiği izzeti nefisini yerle bir ettiği kadına, “yengem” diyordu. Ne yazık ki anneme ta ki mezara gidinceye kadar bir an bile nefes aldırmadı. Bir ömür eziyetleri ile onu uğraştırıp durdu. İşte şimdi annem, ne yazık ki kabre girince dinlendi! Halam bana birdenbire garip ve halsiz göründü. Yok anneme acıması boşuna değil, bir ömür azarladığı,

ayıpladığı, sabahtan akşama kadar eziyet yaşattığı, eziyet etmesi ömrünün işi haline dönüşen kadının şimdi bu dünyada olmaması yüzünden ve hayatında yapacağı bir şey kalmamış gibi sırf bunun yüzden birden bire yaşlanmış gibi geldi bana. kâğıtlara şöyle bir göz attım. Bunlar ev, yer, mal mülkün bana verildiği ile ilgili vasiyetname ve her çeşit belge idi. Bu belgeler içinde benim 1. sınıfta çekilen fotoğrafım ve günlüklerime kadar her şey vardı. Demek ki annem bana ait her tür belgeyi her tür kağıdı kutsal bir şey gibi dikkatlice saklamış. Bunlara gönlüm dalıp gitti. Şimdi bağırıp ağlamam gerek diyerek düşündüm, fakat halamın önünde ağlayamadım. Halama anneme duyduğum hislerimi açıklamaktan her zaman imtina ettim. Boğazıma takılan pişmanlık, arzu ve duygularını bastırmak için okumaya başladım. Birden gözüme bu belgelerle alakası olmayan başka bir belge takıldı. Doktor olduğum için bir bakışta bunların teşhis raporları olduğunu anladım. Bu beni daha da meraklandırdı. Halamın, sahip olmak istediği ve herkese göstererek amcamın şanını korumak istediği kâğıtlardı bunlar. Yeğeni mi alıp getirdi ki? O zaman ne için halam bu konuda hiçbir şey bilmiyor? Eğer bu kâğıtları getirip verdiyse de, bu kâğıtlar yengemin değil abisi vasıtasıyla halamın eline geçirdi. Demek ki kâğıtlar yeğeninde kalmamıştı. Bu fikrin tesiriyle ayrıca işimle ilgili olduğu için merak ederek amcamın ve Aytoldı annemin tedavisinden sonra verilen o teşhis raporlarını birer birer okumaya başladım ve birden bir müddet sonra buradaki ifadelere gözüm takıldı. Sonra yine okudum, yok daha sonra da birkaç kez namını işittiğim bende de farklı hürmet ve saygı uyandıran fakat tanışma imkânı olmadan bu dünyadan göçüp giden bu meşhur doktor açık açık yazmış. Bu teşhise göre Aytoldı annemin değil amcamın çocuğunun olması mümkün değildi. Bu sonuç bana yıldırım çarpmış gibi tesir etti. Amcamın ve annemin hayatı gözlerimin önünden bir bir geçti. Kısa kısa gözümün önünde canlanan hatıralar içinde halamın bir ömür boyu hayatımıza soktuğu elleri, bütün kışlakta yengeme yağdırdığı suçlamalar, siz kısır olmasaydınız ben kendi evimde yaşayacaktım diye ettiğim sistemler, teşhisten geldiği gün yengemin yüzünden sel gibi akıp düşen gözyaşlarının hepsi vardı. Ben şimdi hepsini, her şeyi düşünüp anlamıştım. Yengem, benim vekil annem, çocuksuz yaşama kısmetini kendisinininki gibi gösteren, bildiği halde teşhis kağıdını saklayan yeğeninden de bu sırrı açmamasını istemiş, sırf bu yüzden yeğeninin bizim eve hiç gelmemesini söylemiş, halkın önünde amcamın başının eğilmemesi ve erkeklik gururunun kırılmaması için bu sırrı hepimizden gizlemiş, hiç kimseye bildirmeden bütün kınama ve hakaretleri kendi omuzlarına almış, halamın ve bütün kışlağın bir ömürlük horlamalarına, eziyetlerine hoşgörüyüyle sabretmişti.

2.2.6. Qultay - Kultay Hikâye Aktarması

Gitsin benden ahu vahım
 Abad olsun şu mekânım
 Dua eden, kıblegahım
 Atam Kultay, hoşkal şimdi..
 Alpamış Destanı'ndan Alpamış'ın sözü...

Yüzünde patlayan kamçı darbesinin ardından tekme yedi. Arkalarda kendilerine yol açmak için önündekileri bekleyen atların böğürlerine tekmelemeyi öğrenen kayınbiraderler, ne yazık ki ne karısını ne zamanı farkettiler. Ömrü, hayvanların ardında dayak sürüyerek kır ve tepelerde geçen buna rağmen güç kuvvet abidesi gibi dik duran insanı, başka bir şekilde hatta tekme ile bile düşüremeyeceğini bilerek -karısından başka kimseye söylemediği sırrını- tıpkı şu sol ayağını bu kırın üstünde kurdun kemirdiğini, kuvvetsiz kaldığını bilmiyormuşçasına tahminlerde bulunmaktan vazgeçmeden, tam dizinde kurdun dişlediği ve bıraktığı beş yıldan beri yağmur zamanlarında ağrıyıp azap veren yara izinin üzerine arkasına doğru ard arda vurdu. Ulcan'ın gözlerinden sanki kıvılcıklar fışkırıyordu. O:"Ayağım kırıldı diye düşündü. Şimdi ne yapsa da boşa gitmese, sıkıntı yaşamasa düşüncesindeydi. Bir zamanlar, Çoban Recep'le Tollü Yaylası'nda buzların kapladığı ağaçların altında kalıp, üstüne eşeğin koşum takımlarını örtüp, kurtulduğu gibi, ardından inen kamçılardan korunmak için yüzünü elleriyle kapatıp bekler gibi her nasılsa bir öküzü arka ayağından çekip bağlayarak kasaplara veren, sağlam pençeleriyle saldıran herhangi birinin belası üstüne gelse de tıpkı kudurmuş arslan gibi altına alıp paramparça eder gibi kayınlarının yaklaştığını alınından sızan kan dolayısıyla, yanan gözlerini kısmış halde tetikte yatıyordu. Kayınları onun içinden geçenleri bilmiyormuş gibi ayaklarını onların ellerinin uzanmadığı mesafede tutuyor ama onlar tıpkı pamuk dövüyor gibi biri bakıp, biri vurup, diğeri kamçılıyordu. Ulcan'nın gözünün önüne hala kulağı kesilmemiş köpek yavrusu geldi. Sonra: "Bunlar beni öldürürse ardından ağlayacak olanım da yok." diye düşünüp, her çeşit hatırayı düşündü. "Ne yazık ki ben ölsem de kalsam da farketmez. O benden sonra daha ertesi gün eteğine tezek yığıp, geçmişteki olayların üstünü kapatıp, hayatına bir şekilde devam edip yaşayabilecek." düşüncesi birden aklından geçti ve yüreğine elemli bir iç çekiş yerleşti. Hatta karşılık vermeyi düşündüğünde hali de yetmedi, eli ayağı boşalıncasına birkaç defa gözüne bakılan, boğazlayıp atılmış genç boğaların can havliyle bağırması gibi nefessiz kalıp yatarken, birden bir kadın çığlığı işitildi. Her nereden çıktıysa birden

Arzihal paydah oldu. O, kayınlarının, bilerek, ucuna sert bir deri yerleştirilmiş kamçılarıyla vurdukları sıyrıklar içinde bıraktıkları ve hala da kamçıyla vurdukları Ulcan'ın başını, kendi vücudunu siper etti. Ve şimdi kamçılar, kadının omzunun üzerinde vızıldıyordu; Arzihal, avazı çıktığıınca komşularını yardıma çağırıcaya kadar, tıpkı küçük bebeğini kucağına alıp, göğsüne bastırıp, gelen bela ve kazalardan korur gibi Ulcan'ı himayesi altına aldı. O, topuğu ve parmakları birbirine geçmiş topal ayakları ile doğan ve sakat olduğu için sağlam insanların dünyasında, bir ömür boyu başı eğik yaşamaya mahkûm edildiğinden beri, başından eksik olmayan hakaret ve horlamayla yıldan yıla küçülüp giden ufacık cüssesi ile kalakaldı. Ulcan, tam burnuna rast gelen kadının göğsünden acımsı ter ve kendine çok tanıdık olan göğüs kokusu duydu. Bir an bu kokunun nereden geldiğini ve bu kokunun burnuna nasıl yerleştiğini anlayamadan kendisini dövdüklerini de unutup, düşüncesizce tıpkı emiyormuş gibi yutkundu ve daha sonra bu halini hatırlayınca aklını kaybetmiş gibi oldu. O sinirle, iki tane sığırın ayağını o sopayla vurdu az daha ayaklarını kıra yazdı. İki, üç ay sonra karısının eve döndüğünü ve çocuğunu emzirdiğini gördü. Ve yine o koku hatırına geldi. Bu koku çok tanıdık ama bir o kadar da yabancıydı. Kısır bir sığırdan farkı olmayan tuhaf bir kadının göğüs kokusunun kendisine tanıdık gelmesi onu sinirlendirdi. Ve atasından öğrendiği âdeti yerine getirdi. Sürüye katmak için sığırı sürüp götüren Arzihal'in omzuna elemle dolu bir şekilde sopayla vurdu. Bu kez kadına acıdı. Sopianın ucuyla dokundu. Arzihal, onun kaba ve saygısız muamelesine alışmıştı. Sırtına sopa değdiğinde eğiliyordu. Acısını bildirmemek için onun önünde aciz ve yalvarır gibi durmaktansa bükülmüş ayaklarını sürüyerek yürüyordu. Böyle zamanlarda Ulcan, Recep Çoban'dan öğrendiği sözlerle: "Hayvan bakıcısı, sakat!" diyerek söverdi. Recep Çoban, içine kapanık, sinirli ve sert bir adamdı. Onun gözünde mal ile insanın farkı yoktu. Kim onu sinirlendirirse uzun sopası ile vurur, bu yüzden de çoğu zaman çevresine sinirli asık suratlı, sert bir adam olarak tanınırdı. İnsanlar onun için: "O sürüsüyle yaylada ne kadar uzun kalırsa kışlaktakiler o kadar sakin yaşar." diyorlardı. Onun işte bu kaba, kendin hoş gelmeyen her hareketi sopayla vurarak cezalandırma âdeti, kendi çocuğu olmasa da Ulcan'a aynı şekilde sirayet etmişti. Çoban Recep, sinirli ve sert olsa da uyşuk değildi. Ulcan'ın üvey çocuğu olduğunu, bir kez bile yüzüne vurmamıştı. Bu yüzden Ulcan, bu evde, üvey olduğunu aklına bile getirmedi. Küçük kız çocuğu ile göğüs göğüse büyük bir kavgaya tutuşunca onun, başka birisinin oğlu olduğu aklından çıkıp gitti. Ve o altı yaşına girince yanında sürüye de götürdü. O, altı yaşına girdiğinde artık koşup sürüyü kendi alıp geliyordu. Tolli'daki yaylalarda, aylarca

kaldıklarında baba ile oğul, sürünün ardında ömür geçirip kendi ömürlerinin parlak, hoş ve delikanlı dönemlerini tek tek hatırlar, sonra sönecekmiş gibi tüterek yanan ocaklarla birlikte mal tezeklerini toplayıp sopalarıyla sığırların ayaklarına ve hoşlarına gitmeyen insanların sırtlarına hiddetli hareketleriyle esaret çizgilerini çizer, gâh sakin gâh hırçın ruh halleri gibi değişen ay ve yılları, bu dağ yaylaları ve taşlı bozkırları teker teker dönüşüme uğratmaya çalışırlardı. Ulcan okumadı. Okul diye bir şey olduğunu hiçbir zaman hatırlamadı da. Bunun için tıpkı bozkır kurdu gibi hiddetli ve siniri bir türlü yatışmayan bir kişi olarak gibi büyüdü. Aradan yıllar geçti. Yetişkin olduğunda kendisine belge mi gerekli ne olduysa Çoban Recep, bir kuzulu koyuna eski tanıdığı vasıtasıyla doğurganlık onay belgesini onaylattırdı. Bu sırada Ulcan'ın üvey evladı olduğu da, en küçük kızının iki aylık olduğu da, baharın sonlarında sıtmaya yakalanıp yatan karısının hasta halinde babasının evine gidip elinde bir haftalık çocuğuyla geri gelmesi de hatırandan çıktı. O zamanlar, o kadının kucağındaki eti titreyip duran küçük bebeği görünce, babasının evinde iki gün kaldığı için karısını sopayla dövecek oldu ama onun kendine yalvarıp, yakarırken, sıtmaya tutmuş gibi titrediğini görünce bir şey söylemedi. Kendi kendine: “Üst üste kız doğurup, benden sopa yediği için de bu çocuğu alıp gelmiş olmalı.” diye düşündü. Rahat: “Bir kardeşimiz doğum yaptığı gün öldü. Kız henüz süttten kesilmedi diye babası bana verdi. Bu şimdi bizim çocuğumuz babası.” dedi. Recep, o anda yeni doğan küçük kuzu gibi yatan bebeğe baktı. “Bu kimin çocuğu, nasıl kardeşinin olur, kayın babası niçin hasta kadını aynı günlerde Çit’e aceleyle ile çağırdı ve karısı bu çocuğu nasıl aldı geldi?” diye tekrar soruşturmadı, hatta ona isim koymak bile aklından çıkıp gitti. Aradan bir hafta geçmeden karısı, sıtmadan titreye titreye iki büklüm halde çocuğa bakmakta zorlandığını söyledi. Babası evinde kalan sakat kardeşini alıp gelmesini rica etti. Recep Çoban ses çıkarmadı. Karısının yemek pişirmeye bile gücünün yetmediğini, o günden itibaren ve günden güne tıpkı sonbaharın ışıklarının solduğu gibi onun da kaybolup gideceğini biliyordu. Kaynatası Arzihal’e hiç bir şey söylemeden, tıpkı bu kimsenin almadığı kızıdan hoşlanmıyormuş gibi eşek kulağı kadar olan bohçaya sarılı giyimleri ile getirip bırakıp gitti. Hatta damadının gözlerine bile bakmadı. Recep'in küçük işlerle, söylentilerle işi yoktu. O, dedikoduya itibar da etmezdi. Daha sonra çocuk yürümeye başladığında Recep, çocuğun birleşik balık kuyruğu gibi küçük parmaklı ayaklarına bakıp karısına: “Bu şimdi bizim çocuğumuz mu oldu? Ulcan'ı bıraksana.” dedi. Böylece Çit'te doğan çocuk, Çoban Recep'in mirasçısı oldu. Ve Arzihal, babasının evine dönmedi. Ulcan'ın da evlatlık olduğunu, bazen gelip de babasının evi ve malları üzerine hak iddia eden kızları söylemese hiç

kimsenin aklına gelmezdi. Ama kızlar, Çoban Recep'in Ulcan ile olan münasebetini görüp bu konuda açık bir şey söylemezlerdi. Rahat, yatalak olduktan sonra bütün işler, yeniyetme olup babası gibi merhametsiz ve kaba olarak yetişen Ulcan'ın dürtüklemesi ve kamçıları yüzünden kırkını geçer geçmez yumruk kadar kalan bu sakat kadına, kışlağın sürüsü ise Çoban Recep'ten sonra Ulcan'a kaldı. Ulcan, Arzihal'i hiçbir zaman sevmeydi. Bu yaralı kadının niçin kendileri ile yaşadığını uzun süre anlamadı. Annesi yerinden kalkmadan yattarken, sadece bu sakat teyzenin iş yaptığını gördüğünde daha çok siniri bozuluyordu. O, bu kadının hiçbir işini doğru dürüst yapmadığını, daima eksik yaptığını düşünüyordu. Kap kacak yıkadığında kapların kırıldığını, ekmek yap dense hamurun akıp gittiğini ve ekmeksiz kaldıklarını, sağdığı süte her şekilde hayvan gübresini karıştırdığını, genellikle bütün kadınlarda olan birçok özelliğin, bu Allah'ın vurduğu kadında olmadığını düşünmek onun sinirlerini bozmaya yetiyordu. Üstelik bu kadına acıyan, ona merhamet eden insan da yoktu. Babasından dolayı ablaları da Arzihal'e gereksiz bir atıntıya, bir eşyaya bakar gibi bakıyorlardı. Babalarıyla dayıları, Çit'ten dönüp geldiklerinde Arzihal kendi adına birşeyler istese güya o sakat kadın bir yabancıymış gibi davranıyorlar; atasının onu, bu bahçeye alıp getirdiği günkü giyimlerinden üstüne giydiği matem kıyafetine de itibar etmiyorlardı. Rahat ise onun hastalığının hiç kimseye gerek olmayan bir sakatlıkmış gibi değil, sanki kendi seçmiş gibi, hayat ışıklarını birer birer söndürdüğü için elem içinde yattığı yerden Arzihal'e: "Sen kumasın; beni de kendin gibi hasta/uğursuz edeceksin; beni utanç içinde bırakıyorsun" diye beddua ediyor, her gördüğü yerde onu, bir mezardan çıkarıp diğerine tikiyordu. O zaman bile bu kadın, horlanma ve her hakarete layıkmiş gibi bir kere bile itiraz etmek bir yana, her zaman korkarak, ürkerek, köşe bucak saklanarak, birilerine görünmeden yaşamak istiyordu. Bu da Ulcan'ı daha da sinirlendiriyor, onu gördüğü yerde dürtüklüyor ve durup dururken o, otursa suç kalksa suç oluyordu.

Kayınlarının kırdan aşır geldiğini görür görmez Ulcan, onların niyetinin bozuk olduğunu anladı. Tam dönüp kaçacaktı ama saklanmayı da gururuna yediremedi. Atının koşumunu çekecek kadarlık süre içinde onları hemen durdurdu. Bir kamçı indiğinde onun sesinden at ürküp kaçtı. Kışlaktaki herkes kendi işiyle meşguldü. Bu dört tane iri yapılına kışlaktaki herhangi bir yiğidi bir defada yenip kaçırın Ulcan gibi insanın evine gelip, onu sopalayacakları akıllarına bile gelmiyordu. Ama kayınları bir söz bile söylemeden, Ulcan onları kovma derdine düştü. Tavuklara da yem vermek için girdiği kafesten tırmanarak çıkan Arzihal, bunu gördü. Olayın üstüne gelip, bütün

gücüyle kışlağı ayağa kaldırdığında, köylüleri şaşkırtan şey arka arkaya yaşanmaya başladı.

Yaşlı Baykul Koşkölli, kayınları aşağıladı:

- Kız kardeşini sürüp götürmek için kamçıyla mı geliyorsunuz? He kurban olayım sizin gibi namuslulara!!

Kayınlardan biri:

- Kız kardeşimiz, bundan sonra, bu öküzün evine gelmeyecek! Buna başka kadın bulup da verin!

O küçük gövdesiyle Ulca'nın gövdesini koruyan Arzihal, sırtına vurduğunda ardından bir kamçı daha inince boynunu tutuyordu.

Kayınları at koşturup, köylerinin namusunu koruyan insanlardı. Yaşlı adamlar tartışmadılar. Bunun dışında, bu adamlar kamçı kaldırıp köyü basar gibi geldikleri için herkesin nefsleri ayağa kalkmış biri dayak biri dirgen kaldıran köylüler, görünüşlerinden ana babalarını tuhaf şekilde terkeder gibi görünüyorlardı. Onlar atlarına binip, bir söz bile demeden dönüp gittiler. Arzihal, yüzünden süzülen kanın boynundan içine doğru akıp gittiğinden habersiz, Ulcan'ın yüzündeki yara izlerini, mendilin ucuyla ile temizliyor, biraz öteye uçup giden şapkasını başına giydiriyodu. Onun bu merhameti, Ulcan'ın tepesinin tasını attırdı. Kendine gelir gelmez kadını iteledi. Henüz 40 yaşına gelmemişti. Kayınlarına baktıktan sonra ambara doğru koştu. Arzihal, onun niçin ambara girdiğini anladı, eğile büküle yaşlı Baykul'a bir şeyler söyleyip, homurdanarak ardından koştu ve ambarın kapısına dayak geçirip kapattı. Ulcan'ın kapıyı tekmeleyerek bağırdığı işitildi. Ulcan, bir yol bulup kapıyı açtı. Elinde silahla dışarı çıktığında, kayınları, çoktan kırıp aşıp gitmişti. Ulcan bu eleme sabredemeyip, silahın kabzası ile Arzihal'e vurup yere yıktı, bağırdı:

- Sakat bakıcı, onların yerine seni öldüreceğim!

Ulcan karısının çekip gitmesinin elemine ve kızgınlığının hırsını bu sakat kadından çıkardı. Her daim sürüden döndüğünde, Çoban Recep'in ayakaltında durmaması için tembihlediği yere, terasın çatısına dikine koyulan uzun dayak ile Arzihal'i dövdü. Kadın ilkinde değilse bile ikinci defa da toplanıp terasa konan buğday çuvalları üstüne uçarak düştü. Onun, küçük gövdesinin tıpkı bir top gibi yukarıya yükselip düştüğünü burada onur ve halsiyetlerine yedirerek, sırf seyretmek için gelen Tersateliler olduğu açıkça görülüyordu. Arzihal, Ulcan'a aciz ve zayıf sesle bir şey diyecek oldu. Üveyik kuşu gibi kuru bir ses çıkardı ama hiçbir şey diyemedi. Dayağın suratına inmesiyle başından uçup giden örtüsünü almak aklına geldi; düşer düşmez iyice

toplanan saçı darmadağınık oldu; dağınık başını örtüp, Ulcan'ın gözünden gizlenmek için ahır tarafına doğru hızla koşup gitti.

Akşama yakın yaşlı O'ral, Arzihal'in her yerinde moraran dayak yerlerini gördü, zayıf bir o kadarda kötü hale gelen dirseğini görünce kadınlar gibi beddua etti.

- Öküz herif! İnşallah ölsen! Ulcan, gelip bir sakata mı gücün yetti? Kolunu kırmışsın, güya delikanlısın!

Arzihal'in dayaktan morarmış olan yüzüne bakıp, ustalığını iyi bildiği işe başlayan yaşlı adama içten bir şeyler işittiği için sinirlendi mi, yoksa yaptığı işten utandın mı, her nedense- Ulcan, bir tek söz söylemeden çekip gitti.

Arzihal ağırlar içinde terleyip inerken:

“Ona beddua etmeyin usta baba. Suç bende, ben kendim yığılıp düştüm. Karısını bir yere sığdıramadım. Ben...” dedi ve çekip gitti. Ne yapayım, ben Allah'ın vurduğu bir kadını. Bunun için de üzgünüm, ablamın yerine ben ölsem daha iyiydi.

Birleri karşı çıkınca, kötü bir şeyler söylemeye kalkınca, eleştirdiğinde Arzihal birdenbire: “Aslında suç bende, ablamın yerine ben ölseydim keşke ne iyi olurdu.” şeklindeki sözlerle korumaya çalışırdı. Rahat bir insanı tanımaya çalışmadan gözleriyle vasıtasıyla kabul ettiğini belirtirten işaretler yaparken Arzihal razı olmak yerine, sizin yerinizde ben ölsem daha iyiydi. Ulcan da bunu istiyor, diye ağladığını hala köyde yaşayanlar hatırlarlar. Tersateliler, bu deli kırgın kadının, daima kendi yapmadığı suçları üstlenmesi ve daima ürkek bir şeylerden endişe duyar gibi sürekli Ulcan'ın önünde titremesi, Ulcan söyleyince hasta olmasına rağmen yerinden fırlaması, Ulcan geç kaldığı zamanlarda o gelinceye kadar gözünü kırpmaması, bazen de aç kaldığında yemek alıp sakatlığına bakmadan iki tepe öteki yaylaya yaya olarak gidip gelmesi, çocukların ve karısının bakıcısı olarak daima hazır kalmasının sebebi kadının bu duruma alışmasıydı. Arzihal, Ulcan'ın evden çekip gideceğinden de korkuyordu. Çobanın arkasından çekip giderek bir öküze benzeyen bu yabani, onu kovmaktan da vazgeçmiyordu. O yine de geri geliyor çünkü bu kadın, kendisine bu kadar kötülük eden, acımayan adama karşı müthiş bir sevgi duyuyordu. Çünkü bu çocuğu, bebekliğinden beri kendi alıkoyup büyütmişti. Kendi çocuğu gibi gördüğü bir evin hanımı olma bahtından mahrum olan bu talihsiz kadının, çok bağlandığı bu çobandan başka bu dünyada avuntusu kalmamıştı. Fakat bu dünya, sadece Ulucan'a olan sevgisi yüzünden bu bahtsız, koruyor gibiydi.

Oral Usta, orada yaşlanıp gitmiş otuz yıldan beri Çoban Recep'in evinde azıcık canıyla ve durmadan çalıştığına bakmadan, eli hep işte saçı süpürge olan kadının yıkılıp

düştüğüne inanmıyordu. Dayağın izleri hep ortadaydı. Arzihal, hiçbir zaman kimseye anlatmamış olsa da onun bazen alnı, bazen yüzünün şişip morardığını gören köylüler, bunun Ulcan'ın işi olduğunu biliyorlardı. Usta Oral, yumurtayla sürterek Arzihal'i feryat ettire ettire, dirseğini tıpkı boncuk dizer gibi sıvazlayıp, ovalayarak, kemikleri eliyle düzeltinceeline gelen bazı çer çöple, bir bezle bağladı. Ağrısı kesilmiş gibiydi ama Arzihal'in dirseği yıllar geçse bile titremeye devam etti. Sonra da orada bir çıkıntı oluştu. Kolu düzelmedi. Aradan yıllar geçti. Arzihal'in çıkan dirseğini oyuncak bebeğin kolu gibi, yerine takma işini Ulcan'ın çocukları bile öğrenmişti. Dirseği yerine takılırken kadın feryat ediyordu. Ulcan, yavaşça evden çıkar gider; bunca yıl geçse de nedense kayınları her gelip gittiğinde elemli bir şekilde Arzihal'i dövdüğünü hatırlar ve o günkü ter kokusunu ta burnunda duyardı. O sopayla kadını döverken bile: "Sakat bırakayım da gör." der gibi döverdi. Bunların biri bile aklında kalmadığı gibi o, bir nebze olsun kılını kıpırdatmıyordu. O günkü olayın, bu kadar uzun süre niçin hatırında kaldığını anlamadı. Yaşlı kadın ve adamların elinden gelmeyecek şekilde Tersatelileri hayrete düşürüp, yaya bir şekilde yürüye yürüye Koşköl'a giden Arzihal ile birlikte eve dönmesi sebebiyle kız kardeşleri ile yüz yüze görüşmediği için mi ya da hayat denen sahnedeki iç çekişlerde başka bir şeyler olduğu için mi, kadının halka karşı huysuz ve uyuşuk olduğuna bakmadan ard arda doğan çocuklar o günkü dayak yemenin elemi de kadının zayıf duruma düşmesini de kayınlarının onu dövmek için her zamanki gibi bu zayıf durumdan faydalandığını da o gün Arzihal'i hiç beklemediği şekilde hiddetle dövdükten sonra ilk defa yaşadığı utanmayı da Ulcan, hatırasından sürüp çıkarmıştı. Ama acımsı ter dolu göğüs kokusu, aklımdan çıkmadı. O: "Bu kokuyu önceleri nerede kokladım acaba?" diye düşünerek geniş vadide yayılıp otlayan sürüyü tıpkı kendi mülkünü gözetleyen bir padişah gibi mağrur bir şekilde beklerken, Arzihal'in gâh omzuna gâh ayağına düşüveren, kadının bilek ve omuzlarıyla artık bütünleşen ve yıldan yıla aşınıp giden dayağa yaslanarak, bu azaplı oyunun sonuna yetişmek için çabalıyordu. Bu yılların ufalanıp giden parçaları ve kırıntıları altında kalan, ışıldayıp duran bu hatıraları bulmuş gibi oluyordu. Arzihal'in Ulcan'a yaşayamadığı bebekliğinde kendini avutmak için göğüsünü veren, bu yolla annesi Rahat olmadığı zamanlarda, hasta olduktan sonra daima ter kokusu geliyorken ayakları gibi zayıf ve hayat belirtisi olmayan, tıpkı ağzı açılıp duran çuval gibi solgun ve pis kokulu göğsünü ağzına tuttuğunu, kokunun o zamandan itibaren burnunda kaldığını düşündü. Bu düşünce Ulcan'ı daha da hiddetlendirdi. O bu tuhafılığı kendince: "Hiç kimseden almadığım için bana göğsünü verip kendini avutan, bunun için beni tıpkı kendi

doğurmuş gibi sevmiş Arzihal'in bu kokusu o zamandan beri hatırımda kalmış olmalı.” şeklinde yorumladı. Bu, onun sinirini daha çok ayağa kaldırdı. Eğer o zaman sakat olmasaydı da vücuduna omzuna vurmaktan ve sağ kolunu da kırmaktan vazgeçmezdi. Daha sonra da Arzihal'in sakat ayağı yetmezmiş gibi sağ kolunu da tamamen kullanılmaz hale getirdiğini hatırladı ve kendini bir an bile suçlu hissetmedi. Aksine o, bir zamanlar annesi yerine onun tuzlanmış göğsünü deli gibi emdiği için kendini hiç affetmedi. Ulcan'ın kadına karşı bu tür münasebeti ve davranışları daha sonra onun çocuklarına da geçti. Akli başındaki çocuklar da bebeklerinin elbiselerini yıkamak için tezekten tuğlalar yapan, kazanın altına ateş yakarken kış günleri kurulmuş Ilgın ağaçlarını toplayan, çalılık arayan kadının bu ağır işleri yapmasını tuhaf karşılamıyor ve hepsi bu işleri onun görevi olarak görüyordu. Onu annelerinin kız kardeşi olarak değil, kendi yapmaktan öğrendikleri veya yapamadıkları pis işleri yapmaya mahkûm edilen uşak olarak görüyorlardı. Rahat öldükten sonra Arzihal, sıçan kokusu basan ambara taşındı. Ulcan'ın nazik misafirler için dağlardan vurup getirdiği domuzları rüzgârda kuruması amacıyla bıraktığı ambarda, ambarı dolduran buram buram tüten domuz etlerinin kokusu arasında bu kadın da o küçücük hücrede kuruyan etler gibi yıldan yıla kuruyup gidiyordu. Aslında karısının çekip gitmesinde Arzihal'in hiç bir suçu yoktu. Ama Arzihal, gelini sürüp def edip göndermek bir yana, ona iyi bakmak için bütün vücudu ve benliğiyle kendini feda etmişti. Aksine gelin, geldiği günden beri sakat kadına büsbütün kendini emanet etmişti; önceden adı çıkmış olan Ulcan'ın annesi yerine saydığı teyzesi onların hizmetini yapsın demişti. Arzihal, gelinin hizmet etmesine zaten izin vermedi. “Hala kırkı çıkmadı.” deyip ev işlerini kendi yaptı. Ne bahtlı gelinmiş, geldiği günden beri bedava hizmetkâra sahip olmuştu. Gelin sürünün peşinden gidip de bazı akşamlarda, gecelerde yaylada geceleyen kocasını beklediğinde Arzihal, onu avutmak için uğraşıyordu. Hiç kimseye hatta kendi ablasına dahi söyleyemediği sırlarını, geline fısıldayıp kocası gelmediği için yaşadığı hicranı biraz da olsa bastırmaya uğraşıyordu. Gelin, Arzihal'i ilk gördüğünde: “Bu kadının ayağını düzgün basmaktan başka arzusu olmaması gerek. Böyle kadında arzu, heves ne işe yarar.” Düşüncesinde ne kadar hatalı olduğunu o günlerde anladı. Zira Arzihal'in bu sırrından başka bir kişiye bile anlatmamayı; arzu ettiği bir hatırası yoktu. Bu yüzden daha kırk gününü doldurmamış ve gerdekten bile çıkmadan kocasından memnun olan geline bu hatırasını anlatıp oyalamaya çalışıyordu. Onun bundan başka bir niyeti yoktu. O geline, iç çekerek ve daha çok utanarak, atlı bir yiğide gönlünü kaptırdığını, kendilerine topal gelini münasip görmeyen anne ve babasına incindiğini, o yiğidin şu ilerideki kır

arkasından geldiğini ve çalılıkta buluştuklarını, kendisinin de evlerindeki su dolu kovaları mahsene döküp sık sık su almaya gitmek için nehir boyuna o çalılıklara gittiğini, yiğidin kamçısına nakışlı işlemler yaptığını, sonra her ne olduysa bu atlı yiğidin görünmediğini, aradan aylar geçse de ondan haber gelmediğini, onun ise içine atıp bu konuda hiçbir şey söylemediğini, bugün bile o yiğit delikanlının hala Ilgın ve sarı çalılıklarla dolu ormanlıkta yürüdüğünü düşünüp o ormanlığa gittiğini, onu gördüğünde göğsüne başını dayayıp bunca yıllık ayrılık için kırgınlığını anlatıp, doya doya ağlayası geldiğini anlattı. O anda gelin, bu sözleri, bir kişiye bile anlatmayacağına dair söz vermişti. Ama çocukların doğumu, Ulcan'ın teyzesine karşı kaba nezaketsiz davranışları yavaş yavaş gelinin de suratını astırdı. O da Arzihal'e kocası gibi muamele etmeye alıştı. Ard arda doğan çocuklarının beşiğini sallayan kadının kollarının gücü kalmadı, sonra omzunda yaralar çıktı. Ama kadın bunu bir an bile ne Ulcan'ın ne de gelinin yüzüne vurdu. Aksine o tıpkı kendi torunlarını bağrına basıp büyütüyor, çocukların ne yaygarasından ne de kavgalarından rahatsız oluyordu. Çocuklar ona her bağırduklarında kadın onlara sevgiyle yaklaşıyor ve çocuklar onu daha çok seviyor, bazen at bazen eşek yapıp sırtına biniyor, onun çocuklarını sırtına alıp bütün avluyu dönerek dolaştırıp gezdirdiğini gören Ulcan: "Bu topal kadının aklı başında değil, önce onu terbiye etmek gerek. O taraftan bu tarafa koşup duran bu yaşlı kadın bu şekilde çocuklarla oynuyor mu oynar hiç?" diye düşünür, böyle bir kadını kendine bela olarak görüp, onu başlarına bırakıp giden anasına kızıp, elindeki sopayı daha bir öfkeyle sıkardı. Gelin de şimdi ona bir hizmetkâra bakar gibi bakıyor, süpürme, silme gibi evin tüm işlerini ve çocuklara bakma sorumluluğunu Arzihal'e yükliyordu. Yıllar geçti ve evliliğin üzerinden uzun yıllar geçtikçe hayatın huzursuz ihtiraslarına sarılıp kalan gelin, verdiği sözü unuttu. Bir gün Ulcan sofradayken: "Kırın öbür tarafında bir kısrak bir yiğidi tepip öldürdümüş cenazeye gidiyorum." diye karısını korkuttu ve telaşlandırdı. "Normal bir at değil kısrak tepip öldürmüş. Tıpkı İntikam alır gibi onun tam şah damarına tepmiş." dedi. Yaşlı baykul bekliyormuş. Sanki kendi gitse kırdaki kurt yiyecek gibi... Çabuk ol.

O anda gelin düşüncesizlik etti. Bir anda iğneleme ile ve anlayışsızlıkla karışık, Heybesini ambardan alıp getiren Arzihal'e bakarak:

- Bu daha önce sizinle görüşüp vedalaşıp giden yiğit değil mi?
- Şimdi eniştenizin yasına mı gidiyorsunuz..

Ulcan şaşkın bir şekilde karısına baktı. Arzihal ise taş gibi donup kaldı. Onun için şimdi herşey bitmişti. Ulcan onun sırrını anlamış gibiydi; o, derisine saman

doldurulacakmış gibi bozarıp kızardı, titriyordu. Arzihal'in suratının bu kadar sarardığını ve onun bu kadar şaşırıldığını bugüne dek hiç kimse görmemişti. Onun yüzü, affedilmeyecek bir günah üstünde yakalanmış gibi bembeyaz olmuştu. Ama Ulcan, karısının sözünden başka anlamlar çıkardı: bir hafta önce gelinin teyzesi düğün yaptığında Ulcan:" Kardeşine bir düğün borcum yok. Ben düğün yaptığımda o gelmedi. Kardeşinle aramız açık." demişti. Bir haftadan beri kör gibi hakaret eden karısı, kaş yapayım derken göz çıkardığını geç anladı. Yaptığı şey pahalıya patladı.

Şaşkın şaşkın bakıp duran ve titreyen Arzihal, hiç araya girmedi. Fakat gelin, kardeşlerinin düğününe gitmediği için değil, kocası yılın üç mevsimini yaylada geçirdiği ve onun gül gibi ömrünü iki duvar arasında çürüttüğü için ağzına gelen her şeyi çenesi yorulana kadar kustu. Ulcan da elinin gücü tükenene kadar karısını dövdü. Ulcan gidince sırtı yara bere içinde kalan gelin, çocuklarını alıp Koşkö'l'e babasının evine gitti. Arzihal, Koşköl kırlarına kadar gidip yalvarsa da gelin geri dönmedi. O, karısının ardından ortalık kararınca kadar bekledi, sabah kırım üstünde dört atlı peyda oldu.

Kendisi ile yaşıt kadınlar gelinleri, çocukları ve torunlarının yanında, gelinlerinin ve kızlarının baktığı, yedi kat yatak üstünde hastalıklarından inlemeye ve sızlanmaya başladığı halde Arzihal, ne sağlığından ne hayatından şikâyet ediyordu. Çoban Recep'in evinde hala daha ablasının hizmetini yapmak için atılıp gittiği o eylül akşamı gibi sabahtan akşama kadar Ulcan'ın her yıl daha da artan şiddet rüzgârında, kuzularının peşinden bahar zamanları, tıpkı dünyanın geçiciliğini tasdikler gibi acele ile akıp giden nehir kenarında hayvanların tezeğiyle dolu kır ve tepelerde köylerin gurbet içine gömülmüş söylentileri ile tozlu sokaklarda, kendi kaderini sürükleyerek götürür gibi yana yakıla yürüyordu. Onu sakat bırakan kader sanki onu şimdi mükâfatlandırıyormuş gibi her yaşı geçtiğinde daha da dinçleştirip güçle dolduruyordu. Yine de şaşkınlık içinde kalmış halde geceleri herkesten sonra yatıyor, üstü açılan çocukların ve Ulcan'ın üstünü örtüyor, soğuyan sobaya tezek atıyor, uyuyan gelinin uyanmasından korkarak nefesini bile vermeden beşiği sallayıp odadan çıkıyordu. Saatler, mevsimler, yıllar geçiyordu. Kar ve yağmur manzarasında yatan sıçanın yuvası gibi tuhaf bir hale gelen ambara giren Arzihal, sabahleyin eğri basıp ya testiye ya da süt dolu kovayı dökerek herkesi uyandırıyor, o anda sesi homurdanarak çıkan Ulcan'ın çocukları da onu tıpkı babaları gibi aşağılıyor, gelin ise hiç ara vermeden onu işlere koşturuyordu. O ise değersiz bir şekilde atılıp gidilen bir eşya gibi bu evden sürülmekten korkarak hiçbir işten kaçamadan, kendisini gereksiz göreceklere diye her

düşündüğünde Ulcan'ın çocuklarından bile çekinerek kendisinin de yaşlı diye sürüleceğinden korkarak hasta veya sakat kalmayı bile tasavvur etmezdi.

Arzihal çıkmasa kışlağın malı sanki otlamaya gitmeyecekmiş gibi Ulucan'ın ve sürünün izinden Azlar Kırısı'na kadar başını eğerek gider, eğer geç kalırsa hiç kimseye söylemeden yine o kırdan, demir gibi sağlam yıldızları, taşları yarıp kayaya yosun gibi yapışan, dallarının kuruyup gitmesine bakmadan en yüksek ve hala coşkun şekilde ilkbahar kokusunu dağıtıp duran bir çift arkadaş, sanki bütün dünyayı göz göz yapar gibi sallan ve tabiatın mevsimler şeklinde görünüşünde bazen soğuk, bazen yakıcı sıcak, bazen sel olup akan bütün sınavlarına metanet ile katlanarak yaşayan yalnız, yaşlı, sert ağacın yanına gidip bulanık görmeye başlayan gözlerini uzak yaylalara dikip çöker ve beklerdi. Sanki ihtiyarların sertliği sabır ve metanet konusunda bütün konuları bitirecekmiş gibi uzaklardan gelen sürünün tozu görünmeyinceye kadar öylece kalakalır; kılını bile kıpırdatmadan oturur; sürünün görünmesi ile birlikte eğilip sürüne sürüne karşılamaya çıkardı. Gariptir ki elli yıldan beri yalnızlıktan bıkan ağaç bile onu bırakmamak için yırtık pırtık elbisesinden yolar, yolarak aldığını bir paçayı da sonraki huysuz rüzgârda zafer tuğu gibi bayrak gibi sallan durdu. Kadın bunu sezer sonra da "Ulcan!" diye ileriye atılırdı. Kadın her yaş aldığında şaşırıktır ki hareketli, enerjik bir hale geliyordu. Şimdi de onun başka avlularda da koşup durduğunu görüyorlardı.

Onu gördüğünde kendi kader arkadaşını bulmuş gibi rüzgârın esintisi ile ses çıkaran ak ağaçların çığlıkları da, kambur kadının aynı eski püskü elbiseselerini sürüyüp duran vücudunun aydan aya dökülüp gittiğini başkalarına bildirmemek için özgürce yürümesi de, o anda alnına yazılan kaderin ezel hükmünü değiştiremedi ve Arzihal'in bir ömür korktuğu şey, güz ortalarında değirmenden yarım çuval un çektilip geldikten sonra ortaya çıktı. O birden bire yatıp kaldı. Sanki canının demiri kopmuş gibi günden güne yüzündeki hayat eseri kaybolmaya başladı. Bu ilk ve son yatışıyla yaprak dökümünü geçirse de kışın tam ortasında öldü. Tükürünce tükürüğün bile donduğu şafak vakti, onu son menzile götürmek için Tersateliler ve yüzleri asılmamış kardeşleri topladılar. Buraya toplananlar ağıt yakmak bir yana dışarıdaki köylerden sanki başkalarıyla birkaç gün vakit geçirmek için gelmiş gibilerdi. Bu toplananlar başkalarının evinde birkaç gün kaldı. Tersateliler'in kırk yıldan beri gönlüne giremeyen, girmek bir yana dursun giriş kapısını bile tıklatamayan ve bu kırk yıldan beri yaşayıp da sırrı bilinmeyen gönlünü onlardan gizleyen kırgın kadını, hiç değilse son gününde -tıpkı yıkılmış bir kaleye zorla giren bir ordu gibi- onun şimdi bütün sırrını ortaya koymak

için toplanmış gibiydiler. Ulcan da böyle bir günde endişeye kapılmaktan pek de hoşnut değildi.

Sözleri kasten başkalarına duyurmak ister gibi:

- Bu sakatın öldüğü gün de kendine benzeyen bir telaşa sebep oldu ya! O bu sözleri başkalarına duyurmak ister gibi söyledi. Bu yolla hasta anası öldükten sonra Çit'e götürmeyip kendi başına kalan yamalı kadını baş belası olarak gördüğü için babası ile dayısını çağırmıştı. Babasının şimdi ahı gitmiş vahı kalmıştı. Onun sözüne, davetine, icabet etmedi: O kendinin dermansızlıktan tutamadığı başını güçlkle kaldırıyor, dayısı da onun davetini duymamış gibi davranıyordu.

Ulcan adına zor olsa da yaşlıların zorlaması ile cenazenin yattığı ambarın önüne durdu, mendiliyle gözlerini sildi. Dayağa dayayıp: "Teyzem." dedi. Onun bu ağıtı saki gökyüzünde gök gürültüsü kopmuş gibi tesir bıraktı. Ağıttan çok sinirli bir sese benziyordu. Başsağılığına gelenlerin gülesi geldi. Yaşlılar, yaşı kırkı geçmiş olan ama halkın geleneğini anlamayan bu sakar ve kaba adamdan hoşlanmadılar ve başlarını salladılar. Kim olduğu bilinmeyen biri gelip Ulcan'ın koltuğundan tuttu. Ulcan sakince geri dönünce küçük dayısını gördü. Dayısını Çit'ten sabah iki kişi zorlukla ata bindirip alıp gelmiş ve avlunun bir kenarında sundurmanın bir köşesinde, yere emaneten döşenmiş pöstekinin üstünde oturan babasının da çağırıldığını ve geldiğini fısıldayarak anlattı. Ulcan hiç mi hiç sevmediği ve bunca yıldan beri ara sıra babalığını hatırladığı, bu güne kadar bir kere gelip sonra çekip giden ihtiyar adamın kendisine ne söyleyeceğini merak edip, şaşkın bir halde leylek gibi yürüyerek ihtiyarın yanına gitti: "Ne diyorsunuz?" dercesine düşecekmiş gibi dayağa yaslanarak durdu. Dedesi sanki bir suçlu gibi başını önüne eğdi sonra yaşlılık, sakat ve yaralı olsa da evladı kendinden önce bu fani dünyayı terk ettiğinden mi bilinmez, gözleri yaşla dolu dolu, titrek bir sesle konuştu:

- Anam deyip ağıt yak yavrum anam diye..

Ulcanın siniri bozuldu: "Şimdi bu nereden çıktı?" diye düşündü.

- Ne için annem diyeceğim? Annem ölüp gideli, otuz yılı aşdı.

Babası derince bir iç çekti; gözlerini kaçırdı; sonra fısıldadı.

- Arzihal senin gerçek annendir, yavrum. Selam adlı bir delikanlı, kötü bir iş yapıp gidince sizi Rahat'a verdik. Aslında seni Arzihal, kendisi emzirerek büyüttü yavrum. O senin gerçek annen...

Yaşlı adam başka hiçbir şey demedi. Günün soğuşunu, ayazını, yünlerin içine alıp da yenecekmiş gibi pöstekiyi ayaklarına sarıp gözlerini yumdu ve bu şekilde

kendisinin sonsuz derdine ve topal kızını utançtan kurtarmak için düşünöpte bulduğu çareyle bu uzak hatıra ya gömölöp gitti.

Ulcan ise: “Bu akli başında olmayan yaşlı ne diyor?” der gibi dayısına baktı. Dayısı başkalarının duymasından korkarcasına babasının sözünü tasdikleyip “böyle” der gibi ses çıkarmadan başını salladı. O da bu huzursuz yeğeni dayakla saldırabilir diye korkarak geri çekildi. Ulcan, sanki bu ezeli avlunun huzursuzca titreyen, yalvaran yüzü gibi titreyerek etrafa umutla baktı. Birinin bu sözlere yalan demesini bekledi ama bu sözü İnkâr edecek mert bir kişi bile bu avluda görünmedi. Burada, daha evvel, kayınlarının dövüşmeye geldiği gün hissettiği göğüs kokusunu, dimağının derinlerinde hissetti. Sonra bu koku onun her nasılsa karanlıkların içine sinip giden hatırasını: tadına vara vara emip durduğu göğsü ve kendisine hem günahkarane hem korku ile bakıp duran genç ve ablasının bedduasından, titreyip duran Arzihal biranda Ulcan’ın gözlerinin önünde canlanıverdi. Onu kabrin tepesinde, Arzihal’in yanında yalnız bıraktılar. Onu kırk yıldan fazla omzundan eksik etmediği ve öylesine dayanıp duran dayağını: “Bu kadının da peşinden ağlayan bir kişisi var.” der gibi bu merasim içinde kabrine dikmişlerdi. Şimdi Ulcan, ilk olarak Çoban Recep’in sonra ise tuhaf bir şekilde otuz yıl kendi eliyle bazen ocak başında bütün avluyu dumana boğan, bazen ekmek pişireceğim diye yağı karıştırıp duran, bazen sığırı emen buzağının önünde, bazen hamuru akıp duran tandırın başında işiyle uğraşan Arzihal’in onu takip ettiğine ne zaman sinirlense, ne zaman öfkelense, daima ayağının altında yerleşmiş olan vurdukça vurası horlandıkça horlaması gelen bunca horlamalara sabredip: “Yine bana vur.” der gibi karşısında peyda olan zayıf ve yaralı kadını gâh dürtükleyerek gâh kamçılıyarak dövüp, kendisi her kamçıladağında da bir kucak kurumuş ot gibi kaldırıp biraz önce tümsek halinde duran kabre tikiştirılan kadının kemikleri gibi silikleşip, inceliş gitmiş ve Ulcan için bu hayatta sürüyü izinden takip edip duran it kadar da kadri olmayan minicik cüsseli kadına yapılan bunca yıllık horlamalara: “İşte ben şahidim!” der gibi boy pos göstererek duran dayakla baş başa kalmıştı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİL VE ÜSLUP İNCELEMESİ

3.1. Üslup İncelemesi

3.1.1. İstilâ Hikâye Tahlili

“İstilâ” hikâyesi, Nazar Eşankul’un sembolik, alegorik ve modern etkilerin görüldüğü hikâyesidir⁷⁸.

Yazar geçirdiği çocukluk ve gençlik dönemi boyunca Sovyet Rusya’nın baskılarını bire bir yaşamış, bu dönem boyunca şahit olduğu çatışmaların sadece tanığı olmakla kalmamış gözlemlediklerini de eserlerinde konu olarak işlemiştir. Dönemin yasakları ve yazarların katledilmesinden dolayı bazı hikâyeleri sembolik bir dille kaleme almıştır. “İstilâ” hikâyesi de yazarın bu şekilde kaleme alınmış hikâyelerinden biridir.

Hikâyede kahramanın, daha çocukken gözleri önünde babası ve dedesinin öldürülüşü, onları öldüren düşmanların şehri ele geçirmesi, kendisinin de bu şehirde yaşamasına rağmen paranoyaya kapılmış bir halde kaçıışı anlatılmaktadır. Hikâyede düşmanlar tüm şehri ele geçirmiştir. Fikirlerini zorla kabul ettirmek için sesli sloganlar kullanmakta, gürültülü davullar çalarak güçlerini sergilemekte ve her yeri ayağa kaldırmaktadırlar. ‘Mahlûklar’ın asıl amacı tarihi yok etmek, burada yaşayan insanların zihnine yerleşmek, bütün kadınları tecavüzleriyle hamile bırakarak kendi nesillerini yaratmaktır. Böylece buradaki insanların dilini, dinini ve kültürlerini kökten silip atma, kendi hâkimiyetlerini kurma amacı gütmektedirler. Şehirde buna direnen sadece bir kişi kalmıştır. O isimsiz kahraman tek başına terk edilmiş bir sarayda atalarının tek vârisi olarak yaşamakta, teslim olmamak için direnmektedir. Tek başına, düşman kokusu gelen bir sarayda yaşamasının altında bir anlam yattığı hikâyede hissettirilmektedirler. Hikâyede dönemin siyasî olayları, toplumun yaşadığı baskı, örtülü ve sembolik bir şekilde aktarılmaktadır. Metinde göze çarpan en önemli şey sembolik anlatımdır. ‘Mahlûklar’ın davullarla, yüksek seslerle sloganlar atarak ve bayraklarla şehirde dolaşması, şehrin düşman işgalinde olduğunun bir göstergesidir ve düşmanın bayrak sembolüyle Özbekistan’da bağımsızlık ilan ettiğini anlatmaktadır. Bu durum, hikâyenin başında da ifade ettiğimiz gibi geçmişte yaşanan baskı siyasetiyle bağlantılı olarak ortaya konmuştur. Tarihte yaşanan olayları edebî bir metin olarak önümüze sunan ve bir belge niteliğinde eser veren Nazar Eşankul, hikâyede bir film setindeymişçesine canlı betimlemeler ve harika bir üslupla bu hikâyeyi kaleme almıştır. O, tarihî sürece de sürekli göndermelerde bulunmuştur.

⁷⁸ Hikâye <https://ziyouz.uz/ozbek-nasri/nazar-eshonqul/nazar-eshon-ul-istilo-ikoya/> adresinden alınmıştır (e-tarih 15.02.2017).

Hikâye kahramanında sürekli takip edildiği düşüncesi vardır ve bu nedenle hep kaçır. Bu sebeple de kahraman bir kişiyle çok nadir karşılaşır, karşılaştığında yaşadığı olaylar azdır. Olay halkaları bu yüzden sık bir şekilde değişmez. Hikâyede, genellikle, kahramanın gözlem, düşünce, hayal ve rüyaları yer alır.

3.1.1.1. Hikâyenin Yapısı

Hikâye kahraman ve düşmanlar arasında geçmektedir. Kahramanın ve diğer kişilerin isimleri hikâyede geçmemektedir. Hikâyede geriye dönüş teknikleri ve gerek rüyalarla gerek kahramanın hayal âlemine dalmasıyla bilinç akışı teknikleri kullanılmıştır. Hikâyenin sonunda kahramanın kuzuya dönüşmesi hikâyeyi alegorik bir hale dönüştürmektedir. Ayrıca kavramları ve uygulamalarından olan metinlerarasılık bu hikâyede de yer almaktadır. Aşkaroğlu'na göre *“Metinlerarası ilişki her türlü metin arasında ilişkinin kurulmasına uygundur. Bir roman daha öncül bir romandan, bir öyküden bir efsaneden, bir şiirden bir tarihi olaydan esinlenebilir ve bu metinleri işleyebilir”* (2015: 124). Rus istilâsının etkisiyle yazılmış bu hikâyede kahraman, herhangi bir durumdan etkilenerek yaşanmışlıklarını düşlemeye başlar. Çocukluğuna iner ve o zamanlar çok etkilendiği olayları gözünde canlandırır. *“Bu yöntemle yazarlar, bir insan ile ilgili tüm gerçekleri kronolojik zamana bağlı kalmaksızın, insanın bilinçaltının ve hafızasının derinlerine inebilirler”* (Karabulut, 2012: 1377). Sonra o, tekrar kendi zamanına geri döner. Olaylar kaldığı yerden devam eder. Hikâyede düşünce ve hayallerle ilgili kısımlarda oldukça uzun cümleler kullanılırken hareket ifadesi daha fazla olan bölümlerde kısa cümleler tercih edilmiştir.

3.1.1.1.1. Olay Örgüsü

Kahraman, her an şehri basan düşmanların onu takip ettiği hissine kapılarak onlardan kaçmak ister. Sürekli bir ses duyar ve yer değiştirir. Olay halkasının ilk kısmı bu şekilde oluşur. Giriş kısmından sonra hikâye hareketli olaylardan çok betimlemelerle devam eder. Olay odaklı olmayan bu hikâyede kahraman yalnız başınadır ve o, hikâye boyunca hiçbir olaya karışmak istemez. Birkaç karşılaşma haricinde, genellikle düşmanları izler ve izlenimlerinden çıkarımlar yapar. Hikâye bu izlenimler ve çıkarımlarla devam eder. Sonuçta düşmanlar sarayda onu bulurlar ve yakalarlar. Kahramanın kuzuya dönüşmesiyle de hikâye biter. Olay halkalarını sıralayacak olursak:

Hikâyenin olay halkaları,

1-Tüm şehri düşmanlar basar.

2-Kahraman, düşmanlardan kaçtığı için eski bir sarayda saklanır.

3-Düşmanlar, her yerde asimile edecek halk arar ve şehirde dolaşırlar.

4-Şehirdeki düşmanlar kahramanı da asimile etmek istediklerinden dolayı peşinden koşarlar ve sarayına kadar gelirler.

5-Kahraman düşmanlar tarafından yakalanır, sonuçta kuzuya dönüşür.

İstilâ hikâyesi, 5 olay halkası etrafında şekillenmiştir. Olay halkaları bir kaçışı bize aktarmaktadır. Yazar, bu rüya ve izlenim dolu bölümleri âdeta bir film sahnesi gibi canlı betimlemelerle anlatmıştır. Olay halkaları önemli, birbiriyle bağlantılı bir kemik yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Aralarda yer alan kahramanın izlenimleri ise hikâyeyi daha üst anlam boyutuna taşımaktadır. Hikâye bir bütün olarak ilk okunduğunda anlaşılacak kadar derindir ve güçlü mesajlar içermektedir. Üzerinde fazlaca düşünülmesi gereken bir hikâyedir.

Hikâye, ilk olarak kahramanın içinde bulunduğu sefaleti, açlığı, yalnızlığı, çevreye duyulan güvensizliği ve sürekli takip edilme korkusuyla baş başa olduğunu anlatmayla başlar. Kahraman sokaklarda sürekli takip korkusuyla gezinir ve her yeri gitgide yabancıların sardığını düşünür. Onun bu korkusu çevreyi saran düşmanlar tarafından yakalanmak değildir. Düşmanların onun benliğini, kültürünü değiştirmesiyle beraber iradesi dışında onların yaydığı kötü büyüye diğer insanlar gibi kapılmak ve yabancılaşmak asıl korkusudur. O, geceleyin gezerken yüzünü bir ilan tahtasıyla gizler. Bu ise, düşmanların onu kendilerinden biri olarak görmelerini ve ona ilişmemelerini sağlar.

Onun gözünde ‘mahlûklar’ tüm şehri sarmışlardır ve durmadan bağırırmaktadırlar. Meydan âdeta idam meydanını andırmaktadır. Sokaklarda renkli levha ve sloganlar asılıdır. Meydanın idam meydanını andırması, insanların orada âdeta ilan ve sloganlarla katledildiğine işarettir. Bahsedilen yabancılaşma yavaş yavaş insanlar arasında yayılmaya ve tüm şehir yıllardır süregelen manevi varlığını yitirmeye başlar. Bu, aynı zamanda bir milletin katledilmesidir. *İlandaki sözleri çok ciltli kitaplar gibi okumak, bitirmek mümkün değildi. İlanlar bir yerde toplansa misli görülmemiş bir kitap ortaya çıkması mümkündü. Hepsi emir, davet, hitap ahenginde çınlıyor, hepsinden şehir ortasındaki ‘mahlûklar’ın gürültülü sesleri geliyordu. Bunlar aslında ‘mahlûklar’ın sessiz çığlıkları idi (İstilâ: 2).* Hayit’in de belirttiği gibi o dönemde bütün okullar,

tiyatro, sinema, gazete ve dergiler düşmanların propagandası için birer vasıta olarak kullanılmış, dil, kültür ve tarihî yapıya ek olarak dinî yapı da bu şekilde zayıflatılmıştır (1975: 87-88). Bu durum hikâyede *Şehir yabancılaşılmaya doğru giderken o da kendine yabancılaşıyordu (İstilâ: 2)* ifadesinde de görülmektedir.

Hayit'in bahsettiği gibi bu propagandalar, gürültülü sesler ve ilanlar düşmanların gerçekleştirdiği ve istilâyı daha kalıcı hale getirmek için çabaladığı bir politikaya işaret etmektedir. Tezin başında da bahsettiğimiz gibi Rusların sık kullandığı istilâ figürleri arasında ilan tahtaları ve sloganlar gelmektedir. Bu sloganlar uzun bir süreçte amacına ulaşırlar ama bir milletin manevi katlini de gerçekleştirirler.

Hikâyede düşmanlar şehrin tarihî yapılarını kısacası tarihî dokusunu yerle bir etmişler, yerli halkın gelecek nesillere aktaracakları bir şey bırakmamışlardır. *Onlar, şehrin geçmişine dair her ne varsa hepsini yakıyor, viran ediyor, bozuyor, yerine kendi istedikleri şehri yeniden kuruyor. Şehir sonraki iki üç ay içinde küçük kafeslere benzer bekçi kulübesi gibi binalar ile dolu, gösterişsiz bir yere dönüştü (İstilâ: 2-3)*. Bu hikâyede anlatılanlar, "Kolhoz sistemi"ni işaret etmektedir. Ruslar yerli halkın tarihini ve evlerini ele geçirme hedefini, kolhoz denilen çiftlikleri inşa etmeleriyle gerçekleştirmişlerdir. Karabulut'un da ifade ettiği gibi *Esas olarak köylülerin üzerine inşa edilen bu politika ile özel sektör ortadan kalkacak ve köylü kendi toprağında karın tokluğuna çalışan yığınlar dönüşecektir. Dağınık halde yaşayan köylüler kolхозlarda bir araya getirilince daha kolay baskı altına alınacak ve daha verimli çalışacaktır (2018: 617)*. Bu çiftlikler göçer halkı yerleşik hayata geçirmiş, baskı altında tutmuş, bir arada oldukları için topluca yönetilmelerini Ruslar için kolay hale getirmiştir. Ayrıca devlete bedava sayılacak iş gücünden elde edilen para akışı da sağlanmıştır.

Düşmanlar şehre hükmediyor ve hissiyatlarıyla herkesi etki altına alıyorlardı. Mahlûkların yaydığı etki insanları âdeta manevî ölüme sürükleyip düşünmesini engelliyor; bilinçaltı mesajları onların benliğini kaybetmesine neden olurken aynı zamanda bütün Türk boylarını âdeta birbirini yiyen insanlara dönüştürüyordu. Bu durumu Yüce *Türk boyları arasındaki eski düşmanlıkları kışkırtarak ve kabileler arasındaki rekabeti körükleyerek onları birbirine düşürdüler. Akabinde Mart 1924'te Taşkent'te toplanan Türkistan Birlik Komitesi'ni provoke ederek tatsızlık çıkarttılar. Bunun üzerine Türk boylarını temsilen söz konusu Komünist partiler hep birlikte Rus Komünist partisine başvurarak ayrı cumhuriyetler halinde yaşamak istediklerini bildirdiler* cümleleriyle dile getirir (2006: 5). Buradan hareketle diyebiliriz ki Türkistan

coğrafyasının çeşitli politika ve planlarla parçalanması ve insanların kışkırtılarak birbirine düşürülmesi hikâyede geçen bu ifadelerle de açıkça ortaya konmaktadır.

Kahraman sürekli gözetlendiğini düşünmektedir. Bu takip ve güvensizlik duygusu onun aklını sürekli meşgul eder. Hikâyede yer alan bu durumun sebebi Rusların uyguladığı takip usulü ve bunun etkisi olmalıdır. Bu durum, Karabulut'un *Foucault'nun, iktidar kendine bir hapisane kurar ve her şeyi tek merkezden denetlemek için hücreleri daire biçiminde kurgular ve böylece mahkûmları denetler, yönlendirir, onlarda gözetlendikleri ve yanlış yaptıklarında cezalandırılacakları hissi uyandırır* (Karabulut, 2009: 87) şeklindeki sözlerinde kesin ifadesini bulmaktadır. Kahraman tam olarak bu psikolojiyle hareket etmektedir. Rusların uyguladığı bu politika insanların hiçbir şey yapmasa da gözetlendiği hissine kapılmalarına sebep olmakta ve bu yolla kontrol yöntemini kurmaktadır. Bu durumun hikâyedeki kahramanın psikolojisine derinden işlediğini görüyoruz.

Hikâyede, düşmanlar günden güne çoğalmaktadır. Neşeli kalabalıklar arasındaki kişiler ona hep yabancıdır. Düşmanların artması, kişilerin Ruslaştırılması yanında 'yerleştirme' adı altında uygulanan bir sürgün politikasını da ortaya koymaktadır. Orta Asya'da birçok Slav ve Rus topluluğu Türk topraklarına yerleştirilmiş, böylece Türkler kendi topraklarında azınlık olarak yaşamak durumunda kalmışlardır. Bunun en büyük kanıtı Hayit'in 1975 yılındaki makalesinde verdiği rakamlardır: ... *bütün nüfusun % 60'dan fazlasını Ruslar ve başka Slav halkları teşkil eder. Türkler ise ancak nüfusun % 30'u kadardır* (1975: 92). Hikâyedeki bu kısım da tam ifadesiyle bunu vurgulamaktadır. Gözlemlenen kalabalıkların içinde kendinden insanlar olsa bile kahramanın gözünde asimile olmuş herkes artık düşmandır.

Kalabalığın çokluğu ve gürültüsü kahramanı kahreder. O, kalabalıklar arasında bile kendini yapayalnız hisseder. Onun gözünün önünde birdenbire bir çukur peyda olur. Hikâyede kalabalığın gözünün önünde böyle bir çukurun belirmesini ve çukurun içinde ateşin görülmesini, milletin içinde bulunduğu durumun betimlenmesi olarak yorumlayabiliriz. Hikâyede, Türk halkının milli çizgisinden uzaklaştırıldığı, görünmez bir çukura çekildiği; geleceği ve milli değerlerinin yakılarak yok edildiği sezdirilmektedir.

Hikâyede konuşmaya pek rastlanmaz. Genellikle kahramanı gözlemleyen tanrısal bakış onun hislerini bize aktarır, fakat eserin birkaç yerinde kahraman samimi duygularla konuşturulur. O bu konuşmalarıyla, geçmişteki yaşamına ve sevdiklerine çok fazla özlem duyduğunu belirtir. Kimseye kötülük yapmamasına rağmen sevdiklerinin

hepsini kaybetmiştir. Sefil bir yaşam sürmekte ve bunun nedenini bulmak için kaderini sorgulamaktadır. Aslında çoğu sıkıntının nedeni o ya da sevdikleri değildir. Kendisi dışındaki herkesin düşmanların sözlerine kanarak onlardan biri olmasıdır.

Hikâyede okuyucuya mesaj gönderen pasajlardan biri, kahraman koltuğun altına gizlendiğinde, koltuğun üzerine oturan ve kahramanın ‘düşmanın avukatları’ olarak nitelendirdiği iki kişi arasında geçen diyalogtur: *Ben şahsen katliama karşıyım. Bugünkü medenî dünya insancıl sistemi beğeniyor. İnsancıl olmak bütün gayelerin buradan hareketle bizim de dayanağımızdı (İstilâ: 6)*. Ruslar, diğer topluluklar üzerinde hâkimiyet kurmak için başlangıçta insancıl bir tavırla ‘yerelleşme’ politikasını destekleyerek insanları boy boy ayırmış, onları bir arada tutup yönetebilmek adına da eşitlik ilkesinden bahsetmiş, parçalama gerçekleşene kadar her birinin kendi kültürünü yaşamasına izin vermiş gibi görünmüştür. Bu yüzden halk fırsat olarak sunulduğu sanılan imkânlarla memnun ediliyor gibi görünse de işin sonunda insanların millî duyguları yok edilmiş ve emekleri sömürülmüştür. Özel, bu durumu *Sovyet sınırları içerisinde yaşayan tüm milletlerin kardeşliğinin hedeflendiği açıklanmıştır. Fakat bu sözler ütöpik bir hedef olmaktan ileri gidememiş, 1920 yıllarından itibaren Sovyetlerde homo-Sovyeticus yaratma çabaları başlamıştır* (2014: 99) cümleleriyle özetlemektedir. Bu ifadelere uygun olarak hikâyedeki tipler Rus yönetimi lehine konuşmakta, istilâdan sonra siyasî hedeflerin süslü ve üstü kapalı şekilde halka sunulmasını amaçlamakta, asıl gayenin farklı olduğunu yukarıdaki sözleriyle ortaya koymaktadırlar.

Konuşmada geçen diğer bir önemli yer ise halkın kontrolü konusudur. “Takip kontrol usulüyle” Rusların amaçladığı şey, halkı bölmek ve birbirine düşürmektir. Bu sistem halk arasında güvensizlik ortamı yaratacaktır. Korkusundan kimse bir şey konuşamaz hale gelecek, kendi duygu ve düşüncelerini saklayarak yetiştirdiği gelecek nesiller de kendine de kendi idaresine de hâkim olamayacaktır. Karabulut, *...sadece kolhoz ağaları değil, komşu komşuyu, aile bireyleri birbirini ispiyonlama eğilimine girmiştir.... En önemlisi de halkın milli kimlik ve kültür konusunda konuşması, tartışması ve genç nesilleri uyandırması neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Bu ise Ruslaştırma adına çok büyük bir etki yapmıştır* (2018: 623) cümleleriyle yazarın ifadelerini desteklemektedir.

Metinde geçen diğer bir husus ise ‘kanun’ ile ilgilidir. Düşmanın avukatlarına göre kanunlar, normal insanlar arasında hiçbir şekilde anlaşılmalı ve normal bir insanın anlayacağından daha karmaşık olmalıdır. Kahramanın içinde bulunduğu toplumun kanunları Ruslar tarafından hazırlanmıştır ve ne olduğu hiçbir şekilde

anlaşıl原因 kurallardır. Kanun, sorumluluk vermesi ve caydırıcılığı ile yaptırımlar sağlayan ve bütün insanlığı ilgilendiren hukukî düzeni ve adaleti sağlar. Kahramanın içinde bulunduğu toplum, bu sistemle kendisinin de bilmediği kurallara karşı daha temkinli olmaya sevk edilmiş ve haksız olma durumunda hakkını arayamayacak kadar karmaşık kurallar düzeninde yaşamak zorunda bırakılmıştır. Bu da Rusların caydırıcı politikalarından biri olarak karşımıza çıkar.

Kahraman bu olayların ardından bir an derin bir uykuya dalar ve rüyasında çocukluğunda şahit olduğu dedesi ve babasının katledildiğini görür. Düşmanların en büyük korkusu çocuklardır. Çünkü ileride onlara kafa tutacak nesil, çocuklardır. Bunun caydırıcı önlemini daha baştan alır ve akıl almaz işkencelerle halka eziyet eder, onları öldürürler. Özel'in verdiği bilgiler de bu durumu destekler mahiyettedir: *'Tek ülkede sosyalizm' fikrinden hareket eden Stalin, tek ülkede Rus Milliyetçisi politikalar ile milyonlarca insanın öldürülmesine neden olmuştur* (2014: 119). Çocuklara karşı uygulanan Rus propagandası, okul kitaplarında da yerini almış, çocuğun erken yaşlarda Rusça öğrenmesi, Rus devletini sevmesi ve Rus liderlerine saygı duyması sağlanmıştır. Karabulut'un verdiği bilgilere göre okullarda *Öncelikle Lenin'in çocukluğu anlatılmakta, onu övücü şiirler sunulmaktadır. Çocuklara örnek olması için yazılmış olan Lenin hikâyeleri, onu bir model olarak yansıtmayı amaçlamaktadır* (2009: 82).

Bir gün kahramanımız kabirde düşmanlarından saklanırken onlar köpeklerle gelir, kabirleri tek tek deşeyip içlerindeki kemikleri alır, kuduz köpeklerin önüne atarlar. İstilâ o kadar ağır boyuttadır ki düşmanlar ölüye saygı duymamakta, işgal ettikleri toplumun tarihine dair tek bir ize bile katlanamamaktadırlar. Böylelikle onların istedikleri gibi çocuklar, nereden geldiklerini, mezardaki atalarının isimlerini, sonrasında ise dil, gelenek ve kültürlerini unutup özlerini kaybedeceklerdir.

Kahraman sarayda düşüncelere dalar. Tek başına kalmıştır ve sığınacağı hiç kimsesi yoktur. Aslında bir insanın sıcaklığı ve sevgisine muhtaçtır. O, henüz değerlerini kaybetmediği için tek dayanak olarak Allah'a sığınır. Kimi zaman rüyasında Allah'ın huzuruna çıktığı bile olur. Bu, kahramandaki iman duygusunun güçlü olduğunu gösterir. Bazen içinde bulunduğu durumu kaldıramaz, bütün yükün omuzlarında olduğunu hisseder ve bu sıkıntıyla Allah'a seslenir, bir cevap bulamayınca kendini yine yollara vurur.

Düşmanlar bütün şehri sardıkları için kokuları her yerden duyulmaktadır. Saraya gelen düşman kokusu onu sinirlendirir. Ve bir kurt gibi ulumaya başlar. Buradaki kurt gibi uluma, tek başına da olsa bir başkaldırı işaretidir. Kurt motifi Türklerde çok önemli

olup güç, çoğalma ve ezilmemenin bir sembolüdür. Bu nedenle o ecdadından aldığı güçle haykırmaktadır. Nefretini ortaya koyup haykırırken bir taraftan da atalarına olan özlemi dile getirmektedir.

Kahramanın tek başına savaştığı gücü kalmamıştır. Yorgundur ve düşman kokusunun sarhoşluğuyla onun da gücü tükenmektedir. Kahraman o kadar yalnız ve çaresizdir ki her yer istilâ altındadır, konuşacak hiç kimsesi yoktur. Bir gün yine sokakta dolaşırken bir kadınla karşılaşır. O kadar sevgisizdir ki kadının gözlerindeki sevgiyi görebilmek için ona daha çok yaklaşır. Kadına yıllardır içini dolduran savaşla ilgili her şeyi anlatası ve boynuna sarılıp ağlayası gelir. Kadına bu yüzden yaklaşmasına rağmen kadın anlamaz, onu geri iter ve kaçar. Bu savaşın bilincinde olan sadece kendisi kalmıştır. Onu rahatsız eden duygu, bir tek onun içinde çoğalmaktadır. Diğerleri ise asimile olmuş, tantanalı müzikler eşliğinde meydanlarda bayrak sallamaya devam etmektedirler.

Bir müddet sonra nişanlısını katleden düşmanlardan öcünü almak için sokaktan geçen bir çocuğu yakalar. Çocuğun korku dolu bakışlarını görünce kendi çocukluğunu hatırlar. Çocuğun bakışları korku dolu olduğu halde kahraman bu bakışların kendisinininkinden güçlü olduğunu düşünür ve çocuğu bırakıp kaçar. Kahraman düşmanlara zarar vermek istese de veremez çünkü yüreği düşmanlar gibi katı değildir. Küçüklüğünden bu yana içine sinen korku ve nefret duygusu, aslında içinde kavga etmektedir ama her seferinde korku onu esir alır ve kendini kaçış yollarına vurur.

Kahraman, şehirde gezinirken ‘mahlûklar’ı görür ve dehşet içinde kalır. ‘Mahlûklar’ın tasvirleri de oldukça ilginçtir ve içerisinde birçok mesaj barındırır. ‘Mahlûk’un büyüklüğü ve derisinin zırhtan kalın olması onun gücünü temsil etmektedir. Kükreyişleriyle tüm çatıları uçurması onun otoriter olduğunu ve tahrip etme gücünün yüksekliğini göstermektedir. Büyük karnının koca kızıl bir bezle kaplanması, Rusların Kızıl Ordusuna ve bu ordunun şehri işgaline işaretler. Ayrıca dişlerinin kılıç gibi olması âdeta bir savaş sahnesini anımsatmaktadır. Aslında bu satırlarda ‘Kızıl Ordu’nun Türk toprakları üzerindeki işgali ve yıkımı dile getirilmektedir. Tarihe baktığımızda Kızıl Ordu’nun 1920 Eylülünde yarı müstakil bir devlet olarak yaşamakta olan Hive Hanlığı’nı ortadan kaldırarak Türkistan’ın bu bölgelerinde Müstakil Halk Cumhuriyetleri kurdurduğunu görürüz (Hayit, 1975: 40). Kısacası hikâyenin başından beri farklı özellikleriyle betimlenen ‘mahlûk’, Lenin ve onun Kızıl Ordusundan başka bir şey değildir. Başındaki gök taç da Rusları simgeleyen renktir. Ezdiği insanların

kanında tuğun dalgalanması hikâyenin en acı kısmıdır. Türkler ezilmiş, katledilmiş fakat onları temsil eden tuğları kanlarının silüetinde hala dalgalanmaktadır.

Aradan yıllar geçer ve sokaklarda ‘mahlûk’a benzeyen kavgacı tipler çoğalır. O, bunun nedenini sonradan anlar. ‘Mahlûk’ tüm kadınları hamile bırakmıştır. Şehir açgözlü ve kötü mirasçılarla dolmuştur. Artık tam anlamıyla bütün halk, ‘mahlûk’a yani Ruslara dönüşmüştür. Bu dönüşüm, milletin namusuna göz dikmiş bir güç tarafından istemsiz ve zorla yaptırılmış gibidir. Gerek baskı gerek zorbalık gerek çocukların ve milletin kanına girilerek yapılan tecavüz kadar büyük manevî hırsızlık suçu, onlar için bir utanç değil arzudur. Süleymanlı aşağıdaki cümlelerinde bunu açık bir şekilde anlatır: *Slav topluluklar arasında ‘öncü sosyalist milletin’ dili etrafında entegrasyon ve aynı zamanda Slav olmayan halklar arasında beynelminelleşmedir. Bunun anlamı ‘öncü sosyalist milletin’ yani Rusların dilleri etrafında birleşme ve aynı zamanda Slav olmayan milletlerin beynelminelleşmesidir. Müellifin sözlerine göre, ‘sayımın materyalleri birleşme eğilimiyle paralel asimile faaliyetlerinin de yapıldığını ortaya koyuyor’* (2005: 128-134).

Kahraman yine bir gün yollara düşmüşken peşinden iki kişinin geldiğini görür. Yine kaçır ve bir avlu içindeki hücreye saklanır. Düşmanlar onun izini bulur, avluya dalar ve hücreye girdiklerinde bir kuzuyla karşılaşır. Ve kahraman düşmanın eline düşmesiyle bir kuzuya dönüşür. Kuzu, hayvansal özellikleri açısından ele alındığında en zararsız, mülayim yapılı ve nereye çeksen oraya giden bir hayvandır. ‘Kuzu ya da koyun gibi olma’ söylemi buradan gelmektedir. Artık o da düşman elinde bir kuzu olmuştur ve onlar ne isterse yapacak, hiçbir şeyi sorgulamayacaktır. Böylece ecdadın son bireyi de teslim olmuş ve düşmanın benliğinde kaybolmuş yani “öteki”ne dönüşmüştür.

3.1.1.1.2. Zaman

Yazar, hikâye yazmaya üniversite yıllarında başlamıştır. Buna göre ele alındığında hikâyenin yazıldığı zaman dilimi açısından 1981 yılı ve sonrasındaki süreci işaret etmektedir. Yazar hikâyelerini yaşadıklarının da etkisiyle beraber ara ara yazıp gazeteler ve çeşitli dergilerde yayınlamıştır. Özbekistan 1992 yılında bağımsızlığına kavuşmuştur. Bunun öncesinde yaşanan siyasi buhran ve sıkıntılara 1962 yılında doğan yazar yaşı itibarıyla şahit olmuş hatta bir takım zorluklara da şahsi olarak maruz kalmıştır. Bunun yanı sıra çocukluk yıllarında pamuk tarlalarında çalıştırılmış, yazarların özgürlüklerinin kısıtlandığı bir dönemi görmüş geçirmiştir. Yazarların

katledildiği bir dönemin etkilerini gören yazar alegorik ve sembolik dili tercih etmiş, tesiri altında kaldığı bu dönemi hikâyeleştirip gelecek nesillere aktarma gayesi gütmüştür. İstilâ, gelecek nesillere Türk tarihinin yaşadığı zorlukları adeta özetleyen bir hikâyedir.

Hikâyede zaman iki daire biçiminde yer alır. İlk dairede geniş bir biçimde olayın asıl yaşandığı kısım, düşmanların şehri yağmalayıp istilâ etmeleri okuyuculara aktarılır. İkinci zaman dairesi de ise ana kahramanın ve ailesinin geçmişte düşmanlardan gördüğü şiddet gözler önüne serilmektedir. Kahramanın düşmanlardan kaçışı aktarılırken, ara ara kullanılan geriye dönüş tekniği ile hikâyeye derinlik katılmış ve farklı bir boyut kazandırılmıştır.

Hikâyede vaka zamanı belli olmamakla birlikte, Rus istilâsı sembolik olarak okuyuculara aktarılmış, hikâyenin sosyolojik zamanı ortaya koyulmuştur. *Maveraünnehir (Aral Gölü'nden Fergana Vadisi'nin doğusuna kadar uzanan ve Siriderya ile Amuderya nehirleri arasında kalan geniş coğrafya) bölgesinde hakimiyet kuran Özbekler, 1552'de başlayan Rus hakimiyetinden, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) dağılıncaya kadar, Türkistan'da, Ruslar tarafından potansiyel bir tehdit olarak görülmüşlerdir.* (Kodaman, Birsell, 2006: 414) Rusların Orta Asya'da yayılmasıyla başlayan bu süreç istilâ sürecini kapsamaktadır. Eserde canlı bir şekilde aktarılan bu izlenimler, yüzyıllarca süren bu kanlı sürecin izlerini gözler önüne sermektedir.

3.1.1.1.3. Mekân

Hikâyedeki mekânlar kahramanın sürekli yer değiştirmesiyle değişir ve oldukça çeşitlidir. Bu mekânlar yazar tarafından etkileyici bir şekilde tasvir edilmektedir. Bu tasvirler mekânın hikâye için önemini ön plana çıkarır. Kahramanın bulunduğu yerler genellikle karanlık, ıssız ve soğuktur; böylelikle hikâye okuyucunun gözünde karamsar bir hal alır. Her bir mekân yazar için farklı bir mesaj niteliğindedir.

Kahraman eski terkedilmiş bir sarayda yaşamaktadır. Ana kahraman düşmanlardan kaçtıktan sonra burada gizlenir, uyur, eski güzel hatıralarını hatırlar. Burası karanlık, pis, soğuk, kötü kokan ve haşerelerin olduğu bir yerdir. Düşmanların bastığı ve altüst ettiği şehir gibi sarayda kirlenmiştir.

Saray, bilindiği üzere yöneticilerin yer aldığı bir yapıdır. Türkler Rusların Türkistan coğrafyasındaki yayılmacı politikalarından sonra kendi birliklerini kaybetmişler ve yönetimleri Ruslar tarafından ele geçirilmiştir. Terkedilmiş saray

Türklerin artık yönetim yetkilerini kaybettiklerinin göstergesidir. Hikâyede yönetimi ve Türkleri temsil eden, asimile olmamış bir kişi kalmıştır o da hikâyeye yön veren ana kahramandır. O hala tüm düşmanlara direnmekte, tüm akrabaları asimile olup sarhoş olmuş gibi düşmanların peşinden gitse de ecdadının son temsilcisi olarak kalmak için sarayı terk etmemektedir. Kahraman hikâyede bu sarayda olmasıyla kendi milli varlığının mevcudiyetini pekiştirmektedir. Saray bu nedenle kahraman ve hikâye açısından önem arz etmektedir.

Düşmanlar tüm şehri ele geçirse de onların genel olarak bulunduğu, her yerde ilan ve sloganlarının olduğu “meydan” hikâyede yer alan diğer bir yerdir. Burada zafer çığlıkları atan düşmanlar Rusları, orada bulunan başları olan “mahlûk” ise Lenin’i temsil etmektedir. Kahraman olanları gözlemek ve onlardan bu istilânın öcünü almak için onları ara ara bu meydana gelerek izler. O, bu meydana her geldiğinde yakalanma korkusu yaşar ve zafer çığlıklarına dayanamaz, çareyi kaçmakta bulur. Meydanı tanımlayacak; *Tarihten günümüze kentsel yaşamın en yaygın kullanım alanı kentsel açık mekânlardır. Kent meydanları, kentsel açık mekânların en etkin kullanılan ögesidir. Kent meydanı, kentli tarafından özel günlerde sosyal, kültürel, siyasal ve ticari amaçlar için kullanılan, kısaca kentsel yaşamın geçtiği önemli bir kamusal mekândır* (Özer, Ayten, 2005: 96). Bu nedenle düşmanlar için meydanlar siyasi propaganda amacına uygun bir yerdir. Meydanla düşmanlar hikâyede iç içe geçmiş ve bütünleşmiştir. Artık meydan da kahramanın gözünde yıkılmış, başkalaşmış ve ilanlar asılı bir düşmandır. Hikâyenin siyasi mesajını vermek için önemli bir role sahiptir.

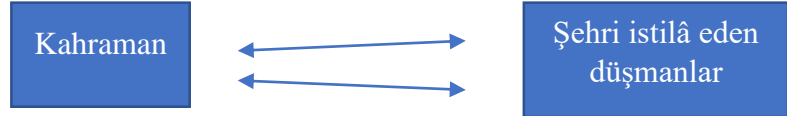
Kahramanın sığınma noktalarından biri de mezarlıktır. Ecdadının yattığı yer olan mezarlık kahramanın kendini güvende hissettiği yerlerden biridir. O, kendi kendine bir çukur kazar ve içine girer, adeta onlarla olmayı istemekte, yalnızlıktan ve düşmanlardan kaçarak onlara kavuşmayı arzulamaktadır. Mezarlıkta düşmanlar onu yine rahat bırakmaz, kudurmuş köpeklerle mezarlıktaki tüm kabirleri deşip köpeklere kemikleri yedirirler. Kahramanın ölü ecdadını dahi rahat bırakmaz ve onları da yok ederler. Mezarlığın kahraman için tarihsel önemi büyüktür. Bu mezarlar bir zamanlar orada Türk devletinin hüküm sürdüğünün de bir göstergesidir. Ruslar tüm gelenek ve görenekleri, tarihi yakıp yıkmayı politika haline getirmiş, eskiyi yıkıp yasaklamakla kalmamış, yeni Türk neslini de bu şekilde tarihinden yozlaştırarak uzaklaştırmışlardır. Hikâyede bu mekânın da mesaj açısından önemi büyüktür.

Kahraman sokaklarda, yollarda vakit geçirir ve kimi zaman buralarda uykuya dalar. Onun, sürekli sokaklarda düşmanları gözetlemesi ve onlardan kaçması, onları bir

bankın altında gizlenerek dinlemesi rastgele bir yaşam sürdürdüğünü göstermektedir. Buralarda sürdürdüğü yaşam kahraman artık her şeyini kaybetmiş savruk, cesaretsiz, yalnız ruh halini ortaya koymaktadır.

Bu hikâyedeki mekân unsurları kahramanla iç içedir ve canlı bir şekilde tasvir edilir, olayların arka planında yer alır ve mesaj niteliği taşır.

3.1.1.1.4. Kişiler

Hikâyede yer alan karakterler;

Aslî Kişiler: Ana kahraman (isimsiz), mahlûk ve ana karakteri sürekli kovalayan düşmanlardır.

Yardımcı Kişiler: Kahramanın düşmanlardan öç almak için bir müddet tutup bıraktığı çocuk ve sevgi arzusuyla yaklaştığı fakat onu tersleyen kadındır.

Dekoratif Kişiler: Şeytanın iki avukatı, ana kahramanın katledilen babası ve dedesi, meydanda slogan atan kişiler.

Bu hikâyede kahramanların isimleri yazar tarafından belirtilmemiştir. Bu nedenle kahramanlar hikâyedeki üstlendikleri rolleriyle, karakter özellikleriyle belirtilecektir.

Ana Kahraman: Ailesi düşmanlar tarafından gözleri önünde katledilmiş ve bunun psikolojik buhranını hala üzerinde taşıyan bir karakterdir. Şehri düşmanların istilâ etmesiyle tedirginliği daha da artmıştır, sürekli yakalanma endişesiyle yaşamaktadır. Ecdadının son temsilcisi olan bu karakter, düşmanlardan ne kadar öç almak istese de cesaretini ve umudunu kaybetmiş olarak sokaklarda dolanmakta, düşmanları seyretmesinin yanı sıra onların ara ara kovalaması sonucu kaçmaktadır. Türk milletinin son temsilcisi olan bu karakter tarihinden aldığı güç ile adeta bir kurt gibi ulur fakat cesaret toplamak için ne kadar çabalasa da en sonunda kuzuya dönüşmekten kurtulamaz. İçine kapanık, sevgiye muhtaç ve cesaretsiz bir karakter olan bu kahraman kaderinin peşinden adeta sürüklenen, olaylara yön veremeyen bir kahramandır.

Mahlûk: Mahlûk ana kahramanın baş düşmanıdır. Onunla iletişime hiç geçmese de o şehri uzun, büyük kuyruğuyla yıkar ve bütün tarihi yok eder. Yazarın Lenin'i

sembolleştirdiği bu karakter hikâyede çok korkutucu bir şekilde tasvir edilir. Dev gibi boyu ve kılıç gibi dişleri olan mahlûk, başında gök taç, belinde kırmızı kuşakla Rusların başı olduğunu bu göstergeleriyle belli etmektedir. Mavi ve kızıl Rusların rengidir. Türkistan'daki Türkleri ve tarihi yok sayarak katleden Ruslar tıpkı bu canavar gibi bozgunlarını sürdürmüştür.

Düşmanlar: Bu karakterler şehrin her yerindedir. Asimile olmuş halk adeta düşmana dönüşmüş istilâcıların lehine slogan atmaktadır. Şehrin her yerini ilan levhalarıyla donatarak ve fikirleri insanlara zorla benimseterek mahlûka hizmet etmektedirler. Ana kahramanın her zaman korktuğu karakterler bunlardır. Onlar ana kahramanı da etkileri altına almak isterler ve her fırsatta onu kovalayarak yakalamak isterler. Kadınlara tecavüz ederek kendi nesillerini oluşturmak isterler. Bu karakter Rusları ve Ruslaşma taraflarını temsil etmektedirler. Yaptıkları faaliyetlerin hedefinde bu yatmaktadır.

Çocuk: Ana kahraman düşmanlardan öç almaya karar verdiği sırada bu karakter karşısına çıkar ve masum çocuğu esir alır, fakat çocuğun gözlerindeki cesareten korkar çocuğu bırakır, oradan kaçar. Çocuk bu hikâyede yer alan ana karakterin karşılaştığı en masum karakterdir. Bu olay kısa bir kısımda yer alır ve çocuk hikâye boyunca bir daha ortaya çıkmaz.

Kadın: Ana kahramanın sevgi arzusuyla ve ihtiyacıyla yanına yaklaştığı yardımcı karakterdir. Kadın üzerine doğru gelen adamı görünce ne olduğunu anlamaz ve panikler ana kahramandan korkarak onun kendinden uzaklaşıp gitmesini söyler. Hikâyede aralarında geçen diyalog çok azdır. Kadın da ana kahraman korkup orayı terk ettikten sonra bir daha hikâye boyunca görülmez. Kadın onun içindeki sevgiyi ve bu ihtiyacı bir anda harekete geçiren etkili bir figürdür.

Hikâyede geçen dekoratif kişiler, çok etkin olmasa da hikâyenin vermek istediği mesaj bakımından oldukça güçlü yönleri bulunan kişilerdir. Öncelikle kahramanın babası ve dedesinin katledilişini hatırlamasıyla ortaya çıkan manzarada bu kahramanlara düşmanlar tarafından yapılan işkence çok çarpıcı bir şekilde yazar tarafından kurgulanıp okuyucuya aktarılmış, düşmanların yani Rusların geçmişte halka neler yaptıklarını gözler önüne sermiştir. Bunun yanında düşmanların avukatlığını yapan iki kişinin kısa süreli konuşmasına şahit olan kahraman onların niyetlerini açıkça anlamaktadır. Yazar, hukuk kurallarını anlaşılabilir bir şekilde yazarak halkı korkutmaya çalışan ve takip usulünü getirme istekleriyle Rusların politikalarını uygulamak isteyen kişilerin temsilini

hikâyeye kısa fakat çarpıcı bir şekilde yerleştirmiştir. Meydanda kalabalık bir şekilde slogan atan kişiler ise kahramanın gözlemediği dekoratif diğer kişilerdir.

3.1.1.1.5. Anlatıcı Bakış Açısı

İstilâ hikâyesi uzun soluklu bir hikâyedir. Kahramanlar, çevre geniş bir şekilde ele alınmış ve ayrıntılı bir şekilde betimlenmiştir. Bunun yanı sıra geçmişe dönüş, ana kahramanın aklından geçenler okuyuculara adeta gerçek üstü bir varlık tarafından gözetleniyor gibi ilahi bakış açısıyla ve 3. kişi anlatıcıyla kaleme alınmıştır. Ana kahramanın başından geçenlerin yanı sıra korkuları, hayalleri, özlemleri, çıkarımları ve içinden geçenler ilahi bakış açısıyla kolay bir şekilde yazar tarafından aktarılmıştır.

Yazar kendini hikâyede çok belli etmemektedir, geri planda kalmıştır. Yazarın yanı sıra diyaloglar da nadir görülmektedir. Daha çok kahramanın izlenimlerine yer verilen hikâyede ana karakter olaylarda çok etkin değildir ve kaderci bir yaklaşıma sahiptir. Genel olarak gözlemleri sonucunda hisler meydana çıkar ve okuyucunun gözlemleyemediği bu noktada ilahi bakış açısı devreye girer, bilgi aktarımında yazar için önemli bir görev üstlenmektedir.

3.1.1.2. Tema

Hikâye tema açısından oldukça zengindir. İlk göze çarpan husus “istilâ” kavramıdır. Bir şehrin istilâsı, insanların asimile olması, Türk milli kimliğinin kaybı ele alınmaktadır. Düşmanların tüm binaları yakıp yıkıp, yerine bekçi kulübesini andıran Sovyet binalarını yapması Türk mimarisinin yerle bir olduğunu işaret ederken Türk kültürünün de yok sayılması kahramanı derinden etkilemektedir. Düşmanlar tarafından ele geçirilen kadınlar tecavüze uğramakta onlardan doğan çocuklar da Rusları temsil eden halkı oluşturacaktır. İstilâ o kadar derin ve yıkıcıdır ki kabirlerdeki Türk ecdadı bile yerinden edilerek köpekler tarafından parçalanır. Bu parçalanma Türk birliğinin ve kimliğinin yok edilmeye çalışıldığının en büyük kanıtıdır. Kahraman yalnız başına kalmış tarihini tek başına sürdüren bir karakterdir, bu onun en büyük korkusudur fakat o da düşmanların eline geçecek ve yakalandıktan sonra kuzulaşacaktır. Bu kısımlar Rusların Türkistan’da Türk halkına yapılan “istilâ” eylemini canlı örneklerle bize sunmaktadır. Yazarın asıl iletmek istediği mesaj bu istilâ ve onun etkileridir.

Aynı zamanda “sevgi” kavramına da değinilmiştir. Sevgi her canlının ihtiyacıdır ve tüm sevdiklerini bu hengâmede kaybeden bir başına kalmış kahraman sık sık geçmişini hatırlar. Çünkü eskiden onun yanında ailesi, sevdikleri, akrabaları, nişanlısı

vardır ve çok mutludur. Fakat şimdi o kalabalığının özlemi ve hasretiyle acı çeker. Kalbinde sürekli düşmanlara duyduğu nefreti taşısa da bir tarafı sevmek ve sevgi duymak ister ve bazen çocuk gibi mahzunlaşır. Bir gün bir kadınla karşılaşır ve onun gözlerindeki sevgiyi görmek için ona doğru yaklaşır, dokunur, adeta büyülenmiş gibidir. Kadının bağırmasıyla kendine gelir ve oradan uzaklaşır. İnsan içinde ne kadar hüznün ve nefret barındırsa da onların insanın içinde duyduğu sevgi isteği kaçınılmazdır.

3.1.1.3. Anlam, Yorum ve Zihniyet

İstilâ hikâyesi Özbek yazar Nazar Eşankul tarafından Özbekistan’da yazılmış olsa da Türkistan coğrafyasının Rus istilâsını anlatan muhteşem bir hikâyedir. Hikâye ismiyle oldukça örtüşmekte, baştan sona istilâ ve bir kaçıışı anlatmaktadır. Eserdeki her ayrıntı bir noktaya işaret etmekte ve altında pek çok tarihî süreç ve olaylara yer veren cümlelerin olması, hikâyede verilen anlamı daha da derin kılmaktadır. Rus-Sovyet ve Türkistan tarihini bilmeden bu hikâyedeki cümleleri ve buradaki sürekli kaçan şahsiyeti anlamlandırmak mümkün değildir. Metinde tarihten hareketle semboller yerleştirilmiş ayrıca kahramanın kurda, kuzuya dönüşmesiyle de eser alegorik izlenim bırakmıştır. Hikâye tarihten ilham alınarak kaleme alınmıştır. Metin Türk tarihinde Sovyet Rusya’nın çok yönlü zulmünü, soykırımı konu alır. Soykırım dil politikalarıyla başlar. Ruslar, Rus dilinin öğrenilmesini izledikleri politikalar sonucunda zorunlu tutmamış gibi görünseler de halka Rusça öğrenmedikleri müddetçe hayat hakkı vermemişlerdir. Tarihin yok edilmesi, tüm yerleşim yerlerinin yıkılıp insanların sürgün edilmesi ve halkın kolhoz adı verilen çiftliklerde yaşamaya mecbur edilmesi, Türklerin yok olması için kurulan düzeneklerden sadece birkaçıdır. Çocukların asimilasyonu da başka kahredici bir durumdur. Eğitim sistemiyle oynanmış, insanlara tarihleri ve en önemlisi de dilleri unutturulmuştur. İstilâ, bu politikalarla âdeta bir salgın misali bütün Türkistan’a yayılmış ve ayrıştırma amacıyla halkı birbirine düşürmüştür. Halkın aklına ayrılık ve farklı oldukları fikri sokulurken yönetim ‘böl, yönet’ politikasını devreye sokmuştur. Hikâyede Rusya’nın bütün politikaları sembolik ifadelerle anlatılmıştır. Bu hikâyede Rus politikalarının nasıl ortaya konulduğu ele alınmış ve tarih yeniden kurgulanarak okuyuculara aktarılmıştır.

3.1.2. Ölü Mevsim Hikâye Tahlili

Ölü mevsim hikâyesi Nazar Eşankul’un kaleme aldığı bir hikâyedir. Hikâye okulda bir usta öğretmen ve öğrenciler arasında geçmektedir. Hikâyede yaşanan bir olay

vardır fakat bu rüya bilinç akışı sürprizleriyle okurlarını metnin sonunda gerçeklikten koparmıştır. Hikâyenin hissettirmek istedikleri ve vermek istediği bir mesaj elbette vardır fakat yazar bunu asla dile getirmez ve okurdan kendi hissettiği veya sezdiği mesajı çıkarmasını bekler. Biz de en doğru çıkarımı metin tahlili içerisinde yapmaya çalışacağız.

3.1.2.1. Hikâyenin Yapısı

Hikâye okul ve kahvehane arasında geçmektedir. İki mekân arasında köprü olan kahramanlar ise öğrencilerdir. Onların çok değer verdikleri hatta bu değeri zamanla hayranlık boyutuna taşıdıkları bir hocaları vardır. Hocalarının derslerini dinlemek için birbirleriyle yarışır, onun her ağzından çıkanı not alırlar ve bunun üzerine günlerce tartışır. Bir gün hocayı kahvehaneye davet etmek üzere adresini bulmaya çalıştıkları sırada her şey ortaya çıkar. Hocanın adresiyle mezarlığın adresi aynıdır. Hocanın aslında mezarlıkta yatan bir ölü olduğunu öğrenirler. Bu noktada anlatılmak istenen yıllardan bu yana benimsenen düşünceler, fikirler, hayran olunan kişiler, tamamen insanların ortaya çıkardıkları hayal ürünleridir. Bu fikirler doğru ya da yanlış olabilir. Pek çok düşünce, bazı lider ruhlu insanlar tarafından bize aşılanır bazen onların nasıl biri olduğuna ve düşüncelerinin doğru ya da yanlış olduğuna bakmadan hitabetinin güçlülüğünden dolayı adeta büyülenmiş gibi onları sorgulamadan peşine düşer, hemen fikirlerini kabul ederiz. Yıllardan bu yana insanlara kanıksatılan yanlış düşünceler, baskı politikalarıyla benimsetilmiş ve yerleştirilmiş fikirler insanların daha sonraki nesillerine daha da yerleşecek, onları yanlışta sürükleyecektir. Bizi ölüme kadar sürükleyen fikirler içi boş hayallerden ibaret olabilir. Fakat gün ay yıl zaman geçer bazı taşlar yerine oturur. Bizi mezarlığa kadar sürüklese de düşüncenin gerçekliği kendiliğinden gün yüzüne çıkarır. Hikâye bu konu çevresinde akıcı ve sürükleyici bir şekilde bize aktarılmıştır.

3.1.2.1.1. Olay Örgüsü

Hikâyede polisiye, gerilim ve gizem üçlüsü ön plana çıkmaktadır. Bir öğrencinin hocanın adresini bulmak istemesiyle birlikte eski yıkık bir mahalleye gelmesi adresteki numarayı bulmak için her dönüp geldiğinde adresin köşedeki mezarlığa çıkması gerilimi arttırmış, bize, hocanın gizemli biri olduğunu düşündürmüştür Hikâye tek zincirli olay örgüsünden oluşmaktadır. Olay örgüsü ana kahramanın etrafında şekillenir ve onun ölmesiyle de hikâye sona erer.

Ölü mevsim hikâyesinin olay halkaları şu şekildedir.

1-Öğrencilerin hocalarını çok sevmeleri

2-Öğrencilerin hocalarına duyduğu sevgiden dolayı onun derslerini takip etmeleri ve onu her yönüyle örnek almaları

3-Öğrencilerin hocalarıyla özel hayatlarında da iletişim kurmak istemeleri ve her zaman toplandıkları kahvehaneye çağırarak istemeleri

4-Hocayı kahvehaneye çağırarak hocanın için adresini aramaları

5-Hocanın adresinin bir mezarlığa çıkması

Olay örgüsünün ilk aşamalarında hikâye durağan geçse de sonlara doğru gerilim ve hareket artmaktadır. Giriş kısmında öğrencilerin hocaya olan hayranlıkları, bağlanma aşamaları anlatılmaktadır. Gelişme kısmında olay akışı hızlı bir şekilde gerçekleşmekte sonuç kısmında da ise aslında hocanın kim olduğu ortaya çıkararak düğüm çözümlenmektedir.

Yazar, eserdeki mesajları cümle aralarına serpiştirmiş ve sadece sezdirmek amacı gütmüştür. Bu işaretler aslında sonucun ne olduğunu sezdirenen adeta gizli gösterge görevini görür. Hikâyedeki olay halkalarını ve aralarındaki ilgiyi ayrıntılı bir şekilde ele alalım.

Üniversite öğrencileri öğrenmeye açık, kendi halinde bir arkadaş gurubu olan ve aslında bir şeyleri tartışabilecek ve sorgulama hevesinde olan gençlerdir. Fakat hocaları onları adeta büyülemiştir. Hocalarına temiz duygularla bağlı olan çocuklar onun derslerine geç kalmaktan çok korkarlar, dersin her ayrıntısını not almak isterler.

...sabahları defterle kitabımızı koltuğumuzun altına sıkıştırıp kahvaltı bile yapmadan derse koşardık. Yanılan, bu yüzden de yorulan kervanların uzaklardan gelen sesleri, çölün üzerinde yükselen çığlık sesleri gibi bizi kendine çağırıyor, bu muhabbete bizi sakince davet ediyordu.(...) Biz her an yersiz davranışta bulunmaktan, tavrımız ve hareketimizle öğretmenimizin sözlerini anlamamaktan, dikkatsiz davranmaktan daha doğrusu, onu rahatsız etmekten çok korkardık (Ölü Mevsim:1).

Öğrencilerin bu heves ve heyecanla derse gitmeleri onlar için bir mutluluktur. Saatlerce onu dinlemek için can atarlar ve neden olduğunu bilmedikleri bir his onları hocalarına götürür. Fakat Hocanın sözleri aslında hiçbir zaman anlaşılmamaktadır. Bu hissin gizemli hali ara ara metinde sezdirilmiştir.

O, her şey hakkında hiçbir şey kast etmiyormuş gibi konuşan biri izlenimini verse de onun sözleri her nedense bize, bir tür hayal ve rüyadan ibaret gibi gelirdi (Ölü mevsim:1).

Öğrencilerin hayran olduğu hocalarının “hiçbir şey kast etmiyormuşçasına konuşan biri” olması, aslında onun içi boş şeyler söyleyen biri olduğu, “bir tür hayal ve rüyadan ibaret gibi” durması ise çocukların gözünde gerçeküstü güçleri olan büyü bir varlık olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca adeta rüyadan bir parça gibi görünen hoca, okuyucuyu gerçekte var olup olmadığı şüphesine düşürmektedir. Bu söylem hikâyenin sonucunu çağrıştıran bir ipucu niteliğini taşır.

“..sırlı ve ulu bir görüntüsü vardı ve biz bu kudretli hali her saniye hissederdik. Bunların hepsi ona olan muhabbetimizi arttırır, gözüümüzün önünde onun büyüklüğünü en yüksek ve hürmet duyulacak zirveye yükseltirdi. Şüphesiz ki o tekrarlanıp duran bir büyüklük ve cömertliğin sahibiydi (Ölü Mevsim:1-2).

Hocanın büyüü öğrencileri sarmış, öğrencilerin onu adeta kendi kutup yıldızları gibi görmelerine neden olmuştur. Hayran olanların sayısı günden güne artmakta bu büyü sadece bölümdeki öğrenciler değil başka bölümdeki öğrenciler arasında da önlenemez bir boyuta ulaşmaktadır. Çocukları etkileyen hocanın bilgisi değil sadece içinde bulunduğu büyü liderlik ruhu ve öğrencileri etkileyerek benimsettiği düşüncelerdir. Hikâyede gerçek üstü bir hayranlık ortaya çıkmıştır. Bu abartılı hayranlık, örnek, betimlemelerle zirveye ulaştırılmış hoca adeta insanüstü bir varlığa dönüştürülmüştür.

Bu güneş, hayat ısını tıpkı efsanevi “Hotem Hazinesi”ni fakir ihtiyaç sahiplerine paylaştırmış gibi öylesine sadaka olarak verir ve o yüksek himmet tekrar edilemez hoşluk rütbesine erişirdi. Biz, viran olan bu rezilliğe yüz tutan dillerimizi bu güneşe tutarak bekleyirdik. Her birimiz, bu güneşi dört gözle bekleyen, can vermeye hazır ve arzulu öğrencilerdik. O, himmeti ve cömertliği ile bizleri mest edince biz de inlemek ve yanmak için o yüksekliğe doğru döne döne giderdik.(ölü mevsim:2-3)

Yukarıda geçen öğrencilerin hocalarına karşı hissettikleri tanrısal boyuttaki tutkuyu yazar çok canlı bir dille kaleme almıştır. Adeta rüya âleminde yaratıcı huzuruna çıkmış ve aydınlanmış, onun için canını verebilecek insanlar gibi betimlenen öğrencilerin hocaya olan hayranlıkları abartıyla aktarılmıştır. Yazar, hocayı günlük hayatta rastlanmayacak hayali bir hayranlığı film sahnesi aktarır gibi betimlemiştir.

Biz, konuşurken, sohbet ederken, giyinirken fark etmeden öğretmenimizi taklit ettiğimizi anlardık, hatta konuşurken kalemi el ucunda oynatmamız bile öğretmenimize

benziyordu. Saçlarını nasıl uzattığına bakar, bağlayışına dikkat eder, onun gibi bağlamaya çalışırdık. Gözümüzü bile öğretmenimiz gibi kırpmaya çalışırdık.(Ölü mevsim:3)

Yazar ara ara metne serpiştirdiği rüya âleminde gerçek yaşama döner. Öğrencileri etkisi altında kaldıkları hocanın her hareketine özenirler ve onu taklit ederler, yaptıkları bu hareket onlar için kendi çapında bir kıvançtır. Burada ortaya konulan durum adeta hayalden kopan ve insanların zihninde büyüüp devasa boyutlara ulaşan bir karaktere duyulan histir. Ve onun ortaya çıkardığı izlenimleri öğrenciler bir bir kendi hayatlarına yansıtırlar. Aslında hoca örnek alınacak biri değildir fakat çocukları etkisi altına alıp onları peşinden sürüklemeyi başarmıştır.

Biz sanki zehirlenmiş ya da büyülenmiş gibiydik (Ölü Mevsim:3).

Hikâye şimdilik sonu tam kestirilmemekle beraber merak unsuru uyandırmaktadır. Anlatıcı kahraman aslında içinde bir çelişki barındırmaktadır. Hocanın karakterinin iyi mi (büyüleyici olması) yoksa kötü mü (zehirlenmesi) olduğu çelişkilidir. Ardından hocanın Erlik Han'a atıf yapılarak betimlenmesi kahramanın kararını verdiğini göstermekte, aslında zehirlendiklerini kendine has bir dille bize aktarmaktadır. Hikâye kendini hemen ele vermemekle beraber arada ipuçları vermektedir.

Hikâyede yer alan anlatıyı farklı bir boyuta taşıyan durum ise Erlik Han'ın hocayla çok benzeşmesidir. Bu göstergeler yazarın Türk mitolojisinden etkilendiğini göstermektedir. Hocanın tasviri yapılırken neredeyse Erlik Han'ın tasvirinin yapılması, hikâyenin sonunda yer altına-mezarlığa bağlanması ayrıca dikkat çekici bir noktadır. Sanki hoca onları kötülüğe davet etmekte, onları adeta yeraltına (mezarlığa) sürüklemek istemektedir. Hikâyede Erlik Han'la ilgili kısım şu şekildedir:

Öğretmenimizin bizi kendisine çekecek derecede cana yakınlığı da yoktu; aksine biyolojik odalarda gösterilmeye çalışılan iskelet gibi kurumuş kemikten ibaretti. Eğer üstünde giyimleri olmasaydı onun bu iskeletlerden bir farkı kalmayacaktı. Saçlarına hiçbir zaman tarak değmez, ellerinden de vücudundan da her nedense oldukça ağır bir koku yayılır, sesi kabirden çıkıyormuş kadar derinden ama kızgın bir tonda çıkardı. Biz çoğu zaman böyle gösterişsiz ve hatta vampir gibi çirkin adama nasıl bu kadar aşüfte olduğumuza şaşırırdık. Onun kendini tutması, boyu posu ve ferî kalmamış kuru ve bir kül gibi sönmüş gözleri, cahillik ve kibir aksettiren yüzü, bize Erlik Han'ın öfkeli heykelini hatırlatırdı(Ölü Mevsim: 3).

Türk mitolojisinde Erlik Han kötülüğü temsil eden bir karakterdir. Hikâyede yapılan bu tasvirle Erlik Han benzemektedir. *Erlik; kötülüğü, hırsı, açgözlülüğü ve her*

*türlü fenalığı sembolize eder. Erlik kendi yaratılışı gereğince, kötü şeyleri seçer ve kötü işler yapmayı tercih eder. İyi şeylerin temeline ve köküne muhaliftir, kendiliğinden onlara karşı çıkar. Bilgisizdir, yıkıcıdır, karıştırıcıdır (...). Gözleri arasındaki mesafe altı metredir, göz kapakları bir karıştır(...). Dünyanın karanlık efendisinin kaba ve boğuk bir sesi vardır ve on iki yer altı tanrısının başkanıdır.*⁷⁹ Hocanın ses tonu, gözlerinin ferinin sönmüştüğü, sesinin kabir altından geliyormuş gibi boğuk çıkması ve yeraltını işaret ettiği için Erlik Han'ın yaşadığı yerin yer altında olması hasebiyle hoca neredeyse her yönüyle mit kahramanına benzemektedir.

Öğretmenimizin bizi kendisine çekecek derecede cana yakınlığı da yoktu; aksine biyoloji odalarında gösterilmeye çalışılan iskelet gibi kurumuş kemikten ibaretti. Eğer üstünde giyimleri olmasaydı onun bu iskeletlerden bir farkı kalmayacaktı(Ölü Mevsim: 3). Hocanın suratında insaniyetin olmaması ve son derece yaşlı fakat kemiklerinin gösterilecek kadar sağlam olması, Erlik Han'ın diğer bir görünümüne atıf yapmaktadır. *Kam dualarında, Erlik sağlam vücutlu, ihtiyar bir canavar olarak tasvir edilir* (Önal- Erten, 2013: 271). Bu mit kahramanı yeraltını yöneten, kötülük yapmak ve yaymayı amaç edinen biridir. Çocukları büyülemiş, onları kendi yolunda gitmeleri için yönlendirmiştir. Üstelik verdiği bilgiler sadece işe yaramaz laflardan oluşmaktadır. Adeta onları cahillikle zehirlemek için bilgisizlik kapanına almış gibidir. Öğrenciler hocanın ne yazık ki onları cahillikten kurtardığını zannetmekte ve ona duydukları tutku ile sürüklendiklerini düşünmektedirler. Erlik Han'a benzeyen hocaları onları meftun etmiş sanki âşık ve maşuklar gibi ona duydukları sevgiyle mest olmuşlardır.

Öğrencilerin hocayı gördükleri boyut çok farklıdır. Çocukların gözünde adeta mecâzi olarak tanrılaşan hoca, eseri farklı bir noktaya taşımış, hikâyede neredeyse tasavvufî bir hava sezdirilmiştir. Tasavvufta en son nokta ve çok önemli bir kavram olan “Vahdeti Vücut” kavramını şu satırlarda açıkça görmekteyiz. *..kurtarıcımız ilan eden, akıl ve idrakın benzersiz sembolü olarak gören, her haliyle kahırlı bir mabudun sığıntıları ve azizleriydik. Onun şuuru bizim şuurumuz, onun hayali bizim hayalimiz, onun derdi bizim derdimiz, onun şiddeti bizim şiddetimizdi ve biz meftunları değil sanki onun kudret ve kerem aksettirip duran vücudunun birer uzvuyduk. O biz idi, biz de o idik* (Ölü Mevsim: 3). Öğrencilerin hocaya sevgileri öyle büyüktür ki onlar bu bilgisiz, çileli, boş hayatlarının kurtarıcısı olarak içlerindeki inanma ve bağlanma güdüsüyle hocayla bütünleşmişlerdir. “O biz, biz ise o idik” sözlerinde görüldüğü üzere hocayla

⁷⁹ (<https://www.altayli.net/turk-mitolojisinde-kotuluk-tanrиси-erlik.html> e-tarih 25.02.2019)

yekvücut olmuş gibi hissetmeleri ve onu sanki tanrı gibi görmeleri sonucunda sanki “vahdeti vücut” kavramına ulaşmışçasına bağlılıklarını sürdürmüşlerdir. Tasavvufta bu kavramı Tosun şu şekilde açıklamıştır: *Vahdet-i vücûd (varlığın birliği) düşüncesinin en temel özellikleri şunlardır: Var olan sâdece Allah'tır. Etrâfımızda var gibi gördüğümüz âlem, Allah'ın isim ve sıfatlarının gölgesidir. Ancak bu gölgeler hayâlî olup gerçek varlıkları bulunmadığı için hakîkatte var olan sâdece Allah'tır. Allah'ın sıfatları Zât'ının aynısıdır. Dolayısıyla Vücûd (varlık) Zât'a âit bir sıfat değil, Zât'ın aynısıdır* (Tosun, 2009: 182). Yani bu kavram aynı maddede birleşmeyi, bir olmayı dile getirmektedir. Hoca adeta bir tanrı, öğrenciler ise ona meftun olmuş ve sadece onun varlığını temsil eden gölgelerdir. Onun büyüklüğü kimseyle boy ölçüşemez ve öğrenciler hocaya kendi varlıklarının sebebi gibi bakarlar. Hayranlık çok farklı boyuta ulaşır en sonunda hocanın bedeninin bir parçası gibi sanki o olmasa dünyada olmayacaklarını düşünürler. Çocuklar tıpkı Hallac-ı Mansur veya Yunus Emre gibi büyük zatların ulaştığı nokta gibi hocalarına duyduğu sevginin son noktasına ulaşmışlardır.

Hikâyede öğrenciler kendilerine göre tartışma konuları açar ve birbirleriyle aralıksız tartışır, sonuca varamayınca hocaya da danışma hevesiyle sorular sorup cevaplarını alırlar. ‘Gaye’ üzerine tartışmaları sonucu hocanın verdiği cevap şudur: “*Vücut ölür gider. Gaye... O, yeni bir evlat ile yeniden doğar, yeniden ortaya çıkar ve o, hiç beklenmeyecek şekilde kabirden çıkıp tekrar dünyayı yönetir*” (Ölü Mevsim: 4). Sözlerden de anlaşıldığı üzere hoca gelenekçi bakış açısına sahiptir, gayenin çok önemli bir mesele olduğunu ve nesilden nesile aktarıldığını insan hayatıyla sınırlı olamayacağını gençlere aktarır ve peşinden bir anda alakasız bir şekilde: “Yakında T. Öldü” (Ölü mevsim: 4) der ve düşüncelerini aktarmaya devam eder. Bu T. İsimleşmiş, kendini hocanın yolundan gittiği düşünceye adanmış, bu yol uğruna silikleşmiş herhangi biridir. Hocanın konuşurken birden parantez açıp T. Öldü diyerek düşüncelerini aktarmaya devam etmesi bir kişi ölse bile bak “gaye” benimle yaşıyor ve ben size hala fikirlerimi aktarmaya devam ediyorum dercesine ifade etmenin bir göstergedir.

Hocanın konuşmaları onları ara ara sorgulamaya itip hoca hakkında çeşitli yargılara vardırırsa da hoca yıllardan bu yana süre gelen tüm gayelerle yine onlardan çok daha güçlüdür. Ve yeni karşılaştığı diğer insanları da etkilemeye devam edecektir. *Onun bu tür her şeyi bilirim şeklindeki konuşmaları ve faaliyetleri, çevrede neredeyse utanılacak bir şey olarak görülüyordu. Bu durum, onun vatan haini olarak*

adlandırılmasına kadar gitti. Fakat yeniler de onun “gayesi”ne göre davranmaya başladılar (Ölü Mevsim: 4).

Hikâyede hoca öğrencilere sanki bir yerlerden emir almış ve birileri tarafından yetiştirilmiş de konuşuyormuş hissi vermektedir. Bunu kanıtlayan satırlar ise şu şekildedir; *Gerçi cümleleri uzun, tembihleri ve işaret ettiği noktalar fazla olsa da fikirlerini sanki bir kağıttan okuyormuş gibi akıcı ifade ediyordu. O gerçekten bir noktaya, sanki başlarımızın üstündeki bir idareciye bakarak konuşur gibi gözlerini başımızın üstüne diker; güya orada her nasılsa sihirli bir kitap varmış da ona bakıyormuş gibi anlatırdı(Ölü Mevsim: 4).* Hocanın yıllardan bu yana birikmiş ve herkes tarafından kabul edilmiş fikirleri benimsemesi bu satırlarda çok net ifade edilmiştir. Sihirli kitap ve sanki bir idareciye bakarak konuşmasından kast edilen de toplumun içinde belli bir düzen çerçevesinde yerleşmiş Sovyet kalıplarıdır. Nihayetinde toplum hiyerarşik bir düzenden ibarettir, “Sovyet Komünist” düzeni içindeki tüm kanunlar, kültürel değerler, doğrular ve yanlışlar bu düzen içinde nesilden nesile aktarılmış yeni neslin doğduğu andan itibaren sorgulamadan kabulü sağlanmıştır. Buna karşı olan yazar bahsettiğimiz üzere her şeyin yeni baştan sorgulanması gerektiğini, Rusların ürettiği yapay dünyada yaşadıklarını ve bunun sonucunda benliklerinden ödün verdiklerini düşünmektedirler. Bu eserde de insanları kalıp yargılara yönlendiren ve Sovyet klasik düzeni temsil eden hocadır. Yetiştirilirken bu düzeni hevesle sorgulamak isteyen genç beyinler daha sorgulamanın başlarında hocaya karşı yenik düşmüşlerdir. Şu satırlarla bu durum dile getirilmiştir: *Bizim ona bildirdiğimiz itirazlar nihayetinde zayıftı. Sonuçta biz adet olduğu üzere bu münazarada yenildiğimizi anladık (Ölü Mevsim: 4).* Hikâyede diğer bir kurmaca tekniğiyle şaşırtan kısım: öğrencilerin hocaya tanrısal boyuttaki aşkı ve bağlılığı varken daha sonra onu sorgulama isteğini kendilerinde duymalarıdır. Yazar, öğrencileri hayranlıktan bir anda sorgulama psikolojisine sokmuş okuyucunun aklında çelişkiler ve soru işaretleri ortaya çıkarmıştır. Bu durum ara ara Sovyet Rusya tarafından baskı altında tutulan Türk millî hareketinin ve düşüncesinin ortaya çıkarılmak istendiği milli ve sosyal özgürleşme çabalarını yansıtır fakat bu konular sorgulanmak istenilse de buna tam anlamıyla cesaret edilememektedir.

Bize üstadın bütün hareketleri zorakiymiş gibi gelirdi. Elleri titrerdi. O anda her nedense bir şeylerin ortaya çıkmasından korkuyormuş gibi endişelenirdi. Bizim sevgimizi kazandığından emin olmasa gerek ki cahil, kibirli ama daima yalnız kalmış biri olarak hareket ediyordu. Sesi, daima hastalıklı ve vesveseliydi (Ölü Mevsim: 4). Bu

satırlarla yazar yine okuru şaşırtmaktadır. Hocanın ellerinin titremesi, endişelenmesi aslında hocanın da bu düzen içinde savrulduğuna, onun sadece işi için bu fikirleri beyan ettiğine, kendi fikirlerini saklayıp onların ortaya çıkacağından korktuğuna işarettir. Yani o da olanları sorgulamamış veya sorgulamaktan korkmuştur. Sistem içinde kendine yer edinmek adına genel fikirleri kabullenmiş ve herkese öğretmeye çalışmıştır. Aslında o da Sovyet düzenin içinde savrulan kendi fikirlerini yansıtmaktan aciz, sistemin kölesi haline gelmiş bir bireydir.

O zamanlar öğretmenimizin vücuduna yerleşen kokunun ne olduğunu sanki azıcık da olsa anlıyor gibi hissederdim. Bu nemli bir toprak kokusuydu. Bu kokuyu ortaya çıkarırsam öğretmenimize çılgınca âşık olanların kırgınlıklarına dayanamayacağımı düşünür, bu kokuyu unutmaya çalışırdım (Ölü Mevsim: 4). Eseri anlatan kahraman, hikâyenin başından beri hep duyduğu kokuyu bu sefer anlamlandırıyor. Aslında o, hocayı sorgulamaktan kaçınan bir cahil ve köle olarak yaşayan bir ölü gibi görüp ondan toprak kokusu geldiğini seziyor. Ve etraftakilerin bunun farkına varması sonucu hocayı yok etmek isteyeceklerini düşünüp hiçbir şey demeden susuyor. Bu sezgiler ara ara ortaya çıksa da onların hocalarına karşı duydukları sevgi hikâyede yine doludizgin devam ediyor.

Onlar hocalarına hayrandır fakat bir türlü ne demek istediğini anlayamazlar. O konuşurken adeta bir müzik dinliyor gibi sadece sesinin tonunu dinler fakat sözlerini idrak edemezler. *O konuşurken hiçbirimiz onun konuştuğu şeyler hakkında düşünmez, hayalimize Malmstining'in⁸⁰ "Yiği" müziği gibi uzaktan gelen gürültülerin belli belirsiz pırlıltıları gelir; o, hayat hakkında konuşurken biz de kendi aramızda ölümün ululuğu ve kudreti hakkında düşünürdük* (Ölü Mevsim:5). Hoca hayat hakkında konuşurken onların kendi sonlarını düşünmelerinin nedeni, yaşamlarında özgür olmamaları, hayatları boyunca kendilerini ifade edememeleri ve hocanın sanki onları ölüme sürükleyecek olmasıdır. Hatta hocanın toprak kokmasının nedeni de budur. Onlar aslında bu kurulu ve kurgulanmış düzenin içinde savrulan yaşayan ölülerdir.

O kadar kalıplaşmış yargılar vardır ki onlar hocanın birkaç fikrini tartışmaya kalksalar bundan utanç duymakta ve yeniden hocalarını sorgusuz sualsiz sevmeye devam etmektedirler. *...üstadın bir iki fikrini ortaya atar, bu fikirleri defalarca ve sınırsız bir sürede arkadaşlarımızla tartışırken bir an tıpkı ayıp bir yerimiz birdenbire açılmış gibi önce dilsiz gibi susar, sonra ustamızın gizli, dilsiz taraftarları ve*

⁸⁰ Müzisyen, sanatkar

sevenlerine dönüştürdük.(ölü mevsim:5) Günlük hayatta var olan Sovyetlerin toplum üzerindeki baskısı sorgulamaya engeldir. Rusların ortaya koydukları İstilâ hikâyesinde açıkladığımız “takip usulü”⁸¹ halkı tedirgin etmektedir. Tıpkı bir yeri açılmışçasına, ayıp bir şey yapmış gibi hisseden, bu nedenle sorgulamadan çekinen öğrenciler koşulsuz sevmeye mecbur kalmışlardır.

Öğretmenlerin yetiştirdiği toplum bir nesli besler ve bu nesil o öğretileri gerek çevresine gerek çocuklarına yayar. Tıpkı bir ağaç tohumu gibi senelerce yayılır ve türer. Bu hikâyede de hocanın yetiştirdiği öğrenciler onun sevgisini günden güne yaymaktadır. Burada sevgiyle karışık bir halde kendi fikrini benimsetme düşüncesi yatmaktadır. Hiç tanımadıkları halde onların yanına gelen şair onların hocalarına olan bağlılığını öğrenir, bir bira (çıkar) karşılığında hoca hakkında şiirler yazar; hatta bir gün onun hakkında destan yazacağını söyler. *Bizler sanki şehirde insanlar arasında dolaşan, bulaşıcı hastalık taşıyıcılara benzeyen, nereye gidersek gidelim orayı kendi vücudumuz ve ruhumuzu zonklatan bir hastalıkla zehirlenmiştik*(Ölü Mevsim: 5). Kulaktan dolma bilgiler insanın en kolay elde edebileceği kazanımlardır ve çabuk yayılır. Bu bilgiler insanları aniden ele geçirebilen silah gibidir. Emeksiz ve sorgusuz bilgi gibi hocaya hayranlık da hızla yayılmaktadır. Burada toplumda rastgele, içi boş bilgilerle ve çıkar amaçlı bir kişiye destan yazılabileceği, insanların çıkarları doğrultusunda onaylamadığı şeyleri yapabileceği vurgulanmaktadır. Bu durum insanlığın gelebileceği son noktadır.

Öğrenciler bir gün yine kahvehanede toplandıklarında hocalarını da oraya çağırıp tanışmak isterler. Bunun için hepsi görev alır. Hocanın adresini bulma görevi hikâyenin anlatıcı kahramanına verilmiştir. *O, şehrin eski kısmındaki sokaklardan birinde yaşıyordu. Ben sokakta bir şeyler sorabileceğim kimseyle karşılaşmadım. Oralar, terk edilmiş gibi kimsesiz ve biraz da korkunçtu. Evlerin çatıları, duvarları yıkılmış yatıyordu. Buralarda pek bir renk seçilmese de, nesnelere bezemiş olmasa da güya beklenmedik resimler içerisine uzanan bir el ansızın renkleri süpürüp silip geçmiş gibiydi. Benim gittiğim harabe sokağın iki kenarı da viran edilmiş evlerle çevriliydi* (Ölü Mevsim: 7). Hocanın durduğu yer eski yıkık dökük bir semttir. Bu orada olan tarihin yerle bir edildiğine işarettir. İstilâ hikâyesinin tahlilinde bahsettiğimiz üzere, tarihi yok etme, tarihi eserleri yıkmaya Sovyetlerin uyguladığı bir politikadır. Çünkü

⁸¹ Rusların toplumu kontrol etme yöntemidir. 1 kişi 2.kişi 2.kişi 3.kişi kontrol eder ve aksi bir durumda yönetime bildirir. Daire şeklinde ilerleyen ve insanların birbirlerini şikayet etmeleri ve güvensiz bir ortamın oluşmasına neden olan sistemdir.

Ruslar Türklerin değer yağlarına kültürüne değer vermediği gibi bir de atalarından kalan miraslarına değer vermeyi bir yana bırakın hiç dikkate almamışlar ve tarihi eserleri yıkmışlardır. İnsanların kendi değerleriyle yaşamalarına fırsat vermeyen düzen/sistem, hepsini ve her şeyi Sovyet düzeninin kalıbına sokmaya çalışmışlardır. Belli bir düzene mensup, kurallara göre şekil almış insanın, kendine özgü duygu ve düşünceleri o hale gelene kadar ruhu nasıl tahrip olduysa, hocanın yaşadığı yer de onun iç dünyası gibi tahrip edilmiştir.

Evlerin bittiği yerden itibaren biraz korkunç, herhangi bir şekilde teşrif eden olsa da kabul edemeyecek kadar eski ve dolu dev bir kabristan başlıyor ve göz alabildiğine uzanıp gidiyordu. Ben tekrar sokağın başından sonuna kadar ev aradım ve her seferinde sokak beni kabristana doğru götürdü (Ölü Mevsim: 7). Kahramanın ulaştığı nokta adeta sonun bir göstergesidir. Hikâyenin bu bölümünde gerilim ve gizem oldukça tırmanmakta ve merak unsuru uyandırmaktadır. Mezarlık ve hocanın evi ilk başta bağdaşmasa da kahramanın her dönüp geldiğinde buraya ulaşması ilginç bir hal almıştır. Ve düğümün çözüldüğü cümleler ise; ..o anda, kabristanın tepesindeki rakama gözüm ilişti ve içimi korkunç bir duygu yaktı. Kabristanın tepesindeki rakam ustanın ev numarası olarak gösterilen rakamdı. Başlangıçta hiç bir şey anlamadım. Sonra üstadın iskeletten ibaret endamını, bedeninden yayılan kuyu nemini aksettiren kokusunu, hasetle karışık kibir ve sadece merhumlara has soğuk gözlerini hatırlayınca her nedense kafamda şimşekler çaktı ve idrak etmeye başladığım şeyi bir müddet sonra taşıyamayacağımı anladığımda tıpkı karanlığı yarıyor gibi gerisin geri koşmaya başladım (Ölü Mevsim: 7). Kahramanın aklındaki tüm soru işaretleri artık ortadan kalkmıştır. Hocanın neden dış görünüşünün bir ölüye benzediğini, neden nemli toprak koktuğunu ve neden Erlik Han'a benzeyen yüzünün haset ve kibir ile dolu olduğunu artık çözmüştür. Şimdiye kadar metnin aralarına serpiştirilen ipuçları karşılığını bulmuş, bu karanlık derinlik, ışığa kavuşmuştur. Hoca aslında bir ölüdür. Ve şimdiye kadar onlar olmayan bir şeye inanmış ve olmayan bir şeye taparcasına hayranlık duymuşlardır. Hoca, onları arkasından mezarlığa kadar sürüklemiş, onlar için diğer dünyaya yol açmış fakat çocuklar geç de olsa bunun farkına varmışlardır.

Hikâyenin bitişi de okuyucuyu tamamen muallakta bırakır.

Ertesi gün erkenden arkadaşlarım yanıma geldi. Benim geceden bu yana yerimden kalkmadığımı, sayıkladığımı oda arkadaşlarımdan işitir işitmez kızarmış gözlerime ve bir gecede çizgiler basan yüzüme bakıp “Çok fazla soğuk almış” diye düşünmüş olmalı. Hasta olduğum için olmalı, bana sevgi göstermeye başladılar (Ölü

Mevsim: 7). Hikâye kahramanının hasta olması ve sayıklayarak uyanması, sonuçta olayın rüya mı yoksa gerçek mi olduğu çelişkisini yaratmaktadır. Fakat önemli olan hocanın gerçek olup olmadığı değil çocukları mezarlığa, ucu ölüme çıkan bir yola sürüklemesi ve öğrencilerin de bunu fark etmesidir. Nazar Eşankul bu hikâyesini yazarken okuru çok farklı boyutlarda düşündürmeyi hedeflemiştir. Eser okunup bittikten sonra hikâye okurun aklında tekrar yazılır. Özbek, bu konuya şu şekilde değinir: Yazar eserde bilinçli olarak boşluklar bırakır, boşlukları okurun doldurmasını ister. Bu durum okura çok şey katar, ona heykeltıraş gibi biçim ve ruh verir. Okur eseri yeniden yazar, yazarken özgürleşir ve yaratıcı hale gelir (Özbek, 2013: 16-17).

3.1.2.1.2. Zaman

Nazar Eşankul röportajında belirttiği üzere 1962 yılında doğmuş bir yazardır. Öğrencilik yıllarında yazmaya başlamıştır. Yazar bize belirttiği üzere etkilendiği bir olaydan hareketle veya bir olay üzerine hikâyelerini yazmaktadır. Yazarın üniversite yıllarında Özbekistan henüz bağımsız değildir. Bu dönemde Sovyet baskısı devam etmektedir. Röportajımızda belirttiği üzere içinde bulunduğu sosyal ortam yazarı etkilemiş böyle bir hikâye yazma gereği duymuştur. Hikâyenin sosyal zamanı, yazarın üniversite okuduğu yıllara tekabül etmektedir.

Olay geçmiş zamanda yaşanmış ve bitmiş anı niteliğinde kahramanın gözünden aktarılmıştır. Anlatma zamanı aralıksızdır ve bir gün içindeki herhangi zaman diliminde gerçekleşmiştir. Çocuklar bir yıl boyunca hocanın derslerine katılmışlar ve yaz tatiline girdiklerinde hocayla görüşmek isteyip adresini bulmak için sona geldiklerinde yıl bitmiştir. Vaka zamanı yaklaşık bir yıldır.

3.1.2.1.3. Mekân

Hikâyede mekânlar önemli rol üstlenmektedir. Öncelikle okul, çocukların yıllarca sosyal ve kültürel bakımdan yetiştikleri yerdir. Burada çocuklar genel bilgileri öğrenmekle kalmaz kültürlerini tanıyıp onları yaşatmaya devam ederler. Toplumun yeni yetişen bireylerine verilen bilgi gelecek nesillerin değer yargılarını oluşturur. Bu nedenle okullar toplumların kült bilgilerini taşıyıcılığını yapması bakımından oldukça önemlidir. Hikâyede geçen okulda da gençlerin hayranı olduğu bir öğretmen, öğrencileri peşinden sürüklemekte ve onlar öğretmenlerini her yönüyle örnek almaktadırlar. Öğretmenlerini okulda görmek için derslerine hiç aksatmadan katılan öğrenciler hocanın tüm davranışlarını da örnek almaktadır. Koşulsuz bilgileri alan öğrenciler

hocanın istediği yönde evrilmektedir. Okul her yönüyle verimli ve yetiştiricidir fakat kötü emelleri olan birey veya kurumların eline geçtiğinde aynı zamanda silah olarak da kullanılabilir. Burada düşmanları temsil eden hoca toplumu manevi yıkıma uğratmak için çabalamış, bilgilerini o yönde aktarmıştır. Koşulsuz bilgileri kabul ettiğimiz yer olan okul, hikâyede düşmanlar tarafından bir toplumu asimile etmek için kullanılan bir yer olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kahvehane, hikâyede yer alan diğer bir mekândır. Bu yer, o dönemde öğrencilerin toplandığı ve saatlerce tartıştığı yerdir. Burada özgürce fikirlerini ortaya koyan öğrenciler hocanın fikirleri hakkında tartışmaya çekinirler ve kendi tartışmalarını sonuçlandırmak adına hocalarına sorular sorma ihtiyacı duyarlar. Hocayı tartışmalarına dâhil etmek ve onunla samimiyetlerini arttırmak için kahvehaneyi toplantı salonu şeklinde düzenleyip, hocayı bu mekâna çağırarak isterler. Kahvehane samimi bir toplanma yeridir ve hikâyede de bu işlevsel yönü ön plana çıkarılmaktadır.

Kahramanın hocayı bulmak için gittiği yerde ve her seferinde mezarlığın karşısına çıkması yoluyla burada yazar tarafından mezarlık üzerine dikkat çekilmiş ve burayı gizemli hale getirmiştir. Mezarlık, hikâyede “ölümü” sembolize eder ve mesaj niteliğindedir. Ebedi âleme çoktan göç etmiş hoca öğrencilerini de buraya peşinden sürüklemek ister, onun asıl amacı budur. Erlik Han’a benzetilen hocanın iskelet gibi ve toprak kokan vücudu onun mezarlıkta yatan bir ölü olduğunun işaret etmektedir. Öğrencileri manevi ölüme sürüklemek isteyen hoca bu tasvirlerle kötü bir karaktere sahip olduğu oraya konulmaya çalışılmış ve en sonunda mezarlık unsuruyla bu izlenim aydınlığa kavuşmuştur.

3.1.2.1.4. Kişiler

Ana Kahramanlar: Öğrenci (Anlatıcı kişi), Hoca

Yardımcı Kahramanlar: Öğrenciler, Şair

Eserde yer alan şahıs kadrosu kalabalık değildir. Bir öğrenci grubu, arada görülen bir şair ve asıl hayran oldukları hoca, eserin şahıs kadrosunu oluşturur. Genellikle öğrencilerin, hocanın peşi sıra bilinçsizce sürüklenmeleri hikâyenin olay örgüsüne şekil verir. Bu nedenle kişi kadrosu hikâyede etkin bir role sahiptir.

Ana kahramanlardan öğrenci (anlatıcı), itaatkâr ve saygılı biridir. Sosyal bir kişiliğe de sahip olan bu karakter, arkadaşlarıyla beraber hocaya büyük bir hayranlıkla bağlıdır. Öğrenci (anlatıcı), hocayı bulmak için büyük sorumluluk almış ve hocanın adresini bulup hikâyenin son bölümündeki düğümü çözmüştür. Aynı zamanda anlatıcı

olan bu karakter, hikâyeyi kendi bakış açısıyla anlattığı için asıl duygu ve düşüncelerini açıkça dışa vurmuştur. Bu özelliğiyle okur tarafından en çok anlaşılan karakterdir.

Hoca ilk hikâyenin başında kendini ele vermeyen, yazar tarafından gizemli tutulmuş fakat ara ara satır aralarında ipuçlarıyla nasıl biri olduğu anlatılmaya çalışılan bir karakterdir. Hocanın gizemli oluşu okuru hikâyeye daha çok çekmekte ve akışı arttırmaktadır. Hoca “kötü” bir şahsı temsil eder. Çocukları ne olduğu anlaşılmayan ifadelerle etkileyip kendi ideolojileri uğruna onları yönlendirmeye çalışır. Yazar bu hikâyede Sovyet Rusya’yı “hoca” karakteriyle sembolleştirmiştir. Bunun nedeni Rusya’nın yeni nesil üzerindeki politikalarıdır. Yeni nesli kültür ve tarihini unutturarak onları yok etmek isteyen Rusya bunu fark ettirmeden onların bilinçaltına inerek ve popüler kültürle yapar. Bu ideolojiler gençleri bir anlamda kendi benliklerinden uzaklaştırarak ölüme sürükler. Hocanın adresinin mezarlığa çıkması, onun Erlik Han’a benzemesi onun nasıl karaktere sahip olduğunu ortaya koymaktadır. “Mezarlık” algısının ölümü çağrıştırmasıyla beraber hocanın öğrencileri asıl yönlendirmek istediği taraf açıkça gözler önüne serilmektedir. Onun “gaye” hiç beklenmedik şekilde mezardan çıkıp dünyayı yönetir sözleri de öğrencilere hükmetmek istediğinin kanıtıdır.

Yardımcı kahramanlardan olan Öğrenciler bilim, ilim ve tartışmanın önemini farkındadır, beraber yeni şeyler öğrenmekten feyz alırlar. Öğrenciler hocanın hitabetinden etkilenmiş, onu rol model almış ve ona koşulsuz sevgiyle ona bağlanmışlardır. Onların bu hayranlıkları çevrelerindeki kişileri de etkisi altına almıştır. Bunlardan biri de şairdir. Şair bu etkiyle hocayı bile tanımadan onun hakkında şiir yazar. Hocanın etkisi altına yardımcı karakterler de girmiş, bu ideolojilerin peşinden onlar da sürüklenmiştir. Bu durum Rusya’nın fayda bakımından içi boş ve Türkleri yok etmeye yönelik uyguladığı politikaların ne kadar etkili olduğunu göstermektedir.

3.1.2.1.5. Anlatıcı Bakış Açısı

Ölü Mevsim hikâyesinde öğrencilerin hocanın peşinden sürüklendiği ve hocaya karşı pasif durumda olduğu görülmektedir. Hikâyede hocayı anlatan tasvirler ön plandadır. Hocanın içinden geçen düşünceler yazar tarafından aktarılmamış, hoca üzerinde gizem yaratılmak istenmiştir. Hikâye bu nedenle hemen kendini ele vermez, sadece bir öğrencinin anlattıklarıyla çıkarımlar yapılabilir. Öğrencinin izlenimlerini aktarmasıyla oluşan hikâye, kahraman bakış açılı bir anlatıma sahiptir. Kahramanın yaşadığı bir anıyı canlı bir şekilde sonradan okuyuculara aktardığı bir hikâye olan “Ölü Mevsim”, anlatıcının gözlemiyle sınırlandırılmış ve onun perspektifinden aktarılmıştır.

Kahraman kendi bakış açısıyla mekân tasvirleri de yapmış, olaylar sonucunda kendi çıkarımlarını ve hislerini ortaya koymuştur. Olayları yönlendirme açısından geri planda kalan kahraman, hikâyeyi okuyucuya aktarırken düşünceleriyle ön plana çıkmaktadır.

3.1.2.2. Tema

Ölü Mevsim hikâyesinde “ölüm” ve “asimile” temaları işlenmektedir. Yazar bu temaları açıkça ortaya koymaz. Kahramanın anlatımıyla düğüm yavaş yavaş çözülür ve kahramanların ölüme sürüklendiği son kısımda anlaşılır.

Asimilasyon, bir halka verilebilecek en büyük zarardır. Ruslar politikalarına çocuklardan başlar, çünkü geleceği sürdürecektir ve toplumu yenileyecek olan onlardır. Kitaplarda okullarda satır aralarına yerleştirilen mesajlar toplumun bilinçaltında yer eder ve bazı değerlerin değişmesine neden olur. Bu değerler toplumun temelini oluşturmaktadır. Hocanın, “vücut ölür gider, “gaye” yeni bir evlatla yeniden doğar” sözleri onun yeni nesiller üzerindeki gayesini açıkça göstermektedir. Onun amacı öğrencilere kendi düşüncelerini benimsetmek ve tüm topluma hükmetmektir. Bu hedeflenen arzuya “asimile etme politikası” denmektedir. Hikâyede çok açık bir şekilde dile getirilmese de hocanın sözleri ve öğrencilerin tepkileriyle bu durum sezdirilmektedir. Ve toplum adına bu hikâyeye uyarıcı nitelik taşımaktadır.

Ölüm hikâyede en sonda yer alsa da başlarda hocanın toprak kokması, vücudunun iskelet gibi olması, saçlarının karmakarışık olması gibi betimlemelerle “ölüm”ün işaretleri verilmiştir. Hoca zaten ölüdür ve düşünceleriyle çocukları kendi tarafına çekmek istemektedir. Asimilasyon yazar tarafından ölümlüyle bağdaştırılmıştır. Yazar, kendi değerlerini yitirmiş bir kişinin aslında manevi olarak da ölü olduğu düşüncesiyle hikâyeyi kaleme almış ve bu temayı kullanmayı seçmiştir.

3.1.2.3. Anlam, Yorum ve Zihniyet

Hikâyeye, öğrenciler ve hoca arasında geçmektedir. Çocuklar okulda hocayı dinlerken hiçbir şey anlamadan onun ses tınısıyla istemsiz hayatın sonunu düşünürken, hoca aslında çoktan hayatının sonuna gelmiş, bu hayat okulunda bir ölüye dönüşmüştür. Çocuklar henüz bu evrilmenin başındayken hocanın ölü olduğunu anlamış ve büyük şaşkınlık yaşamışlardır. Bu kısmın anlamsal boyutunu açıklamak gerekirse, Türk halkı Rusların kurallarına göre bir düzen okulundan geçmelidir. Bu okul insanı dönüştürür ve kendi benliğinden uzaklaştırarak düşünme ve yaratıcılık yetisini elinden alır. Bu yeti

elinden alınan insan adeta yaşayan bir ölüye dönüşür. Üretmeyen, düşünmeyen insan topluma da hazır bilgi ve kuralları öğretmek onları da robotlaştırır. Öğrenciler robotlaşma sürecindeyken hocanın içi boş bir kalıp olmasını yazar, “ölü” olarak adlandırmış, böylelikle hikâyeyi daha gizemli ve sanatsal bir hale dönüştürmüştür.

Bu hikâye de gerek konu, gerek düşünce yönünden insanı hem düşünmeye hem de çözümlenmeye itmektedir. Hikâye iletmek istediği mesajla ve okurun onu anlamlandırmaya çalışmasıyla, başından sonuna kadar Özbek Türklerinin Sovyet politikalarına ve insanın özgürleşmemesinin nedenine odaklanmıştır. Yazar bu hikâyeyle okuyucularını etkileyici bir yolculuğa çıkarır. Bunu akıcı dili ve derin anlamıyla yapar.

3.1.3. Nane Kokusu Hikâye Tahlili

Nazar Eşankul’un Nane Kokusu adlı hikâyesi sonbahar ve ilkbaharda doğayı canlı izlenimlerle ele almaktadır.

Hikâyede, Samandar’ın baharın gelişiyle doğanın sessiz, sakin büyüleyen dönüşümüyle beraber uyanan hisleri ve kendi iç dünyasına yolculuğu anlatılmaktadır. Samandar daha çok yalnız yaşamayı seven, tekdüze hayatı olan bir kahramandır fakat evlerinin yanındaki doğal kalmış olan bahçeyi dinlemeye başlamasıyla beraber her şey değişecektir. Bahar, ona yaşama zevki katar. Geçmişten bugüne dek içinde yaptığı arayışlar ve çocukluğuna geri dönüşler onun kendi benliğini tekrar bulmasını sağlar.

Hayattan artık hiçbir zevk alamayan Samandar sanki huzurun kokusunu doğadan almış gibi geçmişine iner ve her seferinde doğanın kokusuyla kendi çocukluğuna dönmek için fırsat kollar. Diğer parklarda nizami şekilde ekilmiş çiçek ve çimlerden pek hoşlanmaz çünkü onun için güzel olan tüm çiçeklerin dilediğince istediği yerde yetişmeleridir. Bir nevi geçmişe duyulan özlem doğayla alevlenir ve geçmişe hayali yolculuk başlar. Bir taraftan da eski zaman güzelliklerinin bir bir geçip gittiğini artık hiçbir şeyin çocukluğundaki tadı vermediğini görür. Bu nedenle doğayı tek avuntusu olarak görür. Samandar çocuğunu da bu sevgiyle büyütme ve ona bu büyü sevgiyi aşılama ister.

Hikâyede anlatılmak istenen konu, doğa sevgisinin uyandırdığı güzel hislerin yanında insan ömrünün geçip gitmesidir. Doğanın döngüsü insanın hayatını simgeler. Yazar bu simgeyi güllerle yapar. Onların açılıp güzelleşmesi, ardından kuruyup dökülmesi, geçip giden zamana ve her şeyin bir sonu olacağına işarettir.

3.1.3.1. Hikâyenin Yapısı

Yazarın bu hikâyesinde iletmek istediği mesajlar olsa da hikâye fazla mesaj kaygısı taşımamaktadır. O, daha çok çevrenin kendisinde uyandırdığı güzel duygu ve hisleri aktarmak, kendi ruh dünyasını yansıtarak okuyucuda da güzel duygular uyandırmak amacı gütmüştür. Bunu zamansal olarak geriye dönüp çocukluk hatıralarını anlatarak yapmak ister. Arkadaşının mezarına dikilen gülün solmasıyla insan hayatını bağdaştıran yazar, insanların da bu döngüde solup gideceğinin mesajını verir.

Hikâyede karşılıklı konuşma çok azdır. İnsanlar arasında büyük olay ve çatışmalar yoktur. Hikâye daha çok izlenim ve hayal üzerine kurulmuştur. Bu nedenle yazarın “izlenimcilik (empresyonizm)” akımından etkilendiği görmekteyiz. Hikâyede yazar geriye dönüş teknikleri kullanmıştır. Bu nedenle zamansal sıçramalar oldukça sık karşımıza çıkar.

3.1.3.1.1. Olay Örgüsü

Hikâyenin olay örgüsü sıklığı çok değildir. Arkadaşının ansızın ölmesi haricinde gerilim katacak herhangi başka bir olay yaşanmamıştır. Daha çok doğayı izleyen kahraman gördüklerini çok canlı betimlemelerle okurlara aktarmıştır. Olay halkaları şu şekildedir:

- 1-Samandar’ın bahçeden gelen nane kokusunun burnuna çarpmasıyla, çocukluğunda içtiği çorbayı hatırlaması.
- 2-Bahçeden gelen kokularla beraber bahçenin Samandar’ın dikkatini çekmesi.
- 3-Samandarın dikkatini çeken bahçeyi sık sık ziyaret edip onunla sohbet etmesi.
- 4-Samandar’ın terkedilmiş bahçeyle kendisi arasında nedenini anlamadığı bir bağ hissetmesi ve insan ömrüyle çiçekleri bağdaştırması.

Hikâyenin ilk iki olay halkasında Samandar’ın bahçeyi fark etmesi ve oraya karşı içinde uyanan hislerin anlatımı yer almaktadır. Bu nedenle bu ilk iki olay halkası giriş niteliği taşır. Bahçede açan çiçekler, oradaki her tür ağaç, her mevsimde ayrı bir tabloya dönüşen bahçe, ona hep çocukluk ve gençlik anılarını hatırlatmakta, adeta geçmişini gözler önüne sermektedir. Diğer bir bölümde ise yazarın gülleri çok sevdiği ve insan ömrüyle gülü bağdaştırdığını görürüz. Hatta kahraman hikâyenin sonunda güle dönüştüğünü hisseder.

Kahramanın başka bir amacı da çocuğuna doğa sevgisi aşlamak istemesidir. Aslında burada verilecek mesaj ortaya çıkmaktadır. Fakat hikâyeye bitse de sanki sonuçlanmamış hala devam ediyor hissi uyandırmaktadır. Yazar bize sanki hayatın içinden bir kesit sunmuş bir anısını anlatıp hayatına devam etmiş gibidir. Kısacası okuyucunun bu hikâyede anladığı, her mevsimde uyanan güzel hisler, zamanın akışı ve doğa sevgisidir.

Hikâyeye bahsettiğimiz üzere izlenimcilik akımından etkilenerek yazılmıştır. İzlenimciliği Ayaydın şu şekilde tanımlar: *Empresyonist sanatçı doğrudan doğruya gerçeği değil, gördüklerinin kendisinde uyandırdığı duygu ve düşünceleri esas almalıdır. Bu dönemde kişinin özgürleşmesi, kendi yaşamına dair olan kararları kendi alabilmesi ve katılımcı sistem içinde varlığını ortaya koyabilmesi, güven duygusunu da beraberinde getirmiştir. Kendisine güvenen ve kendi kararlarını verebilen birey, düşünmek ve yeni problemler çözmek eğilimi içine girerken, aynı zamanda da toplum içinde yalnızlaşarak kendisiyle baş başa kalmıştır* (Ayaydın, 2015: 88). Yazar bu akımın düşüncelerinden yola çıkarak bahçenin onda uyandırdığı duyguları dile getirmiş ve bunları gerek yansıtarak gerek doğaya sığınarak özgürleşmek istemiştir. Ara ara bahçede gezmesi ve orada vakit geçirmekten hoşlanması onu yalnızlığa itse de kendi benliğini bulmasına yardımcı olmuştur. Amaç doğayı birebir izlemek değildir onda uyandırdığı duyguların özlemini çektiği geçmişinin peşine düşmektir.

Yazar her mevsimde oluşan manzarayı etkileyici benzetmeler yaparak kaleme alır. Örneğin sonbaharın gelmesiyle ağaçların aldığı hali şu şekilde anlatır: *“Bahçe, uzun yıllardır güneş görmeyen, hastalanıp yatan yaşlı bir adamla kadının elleri gibi kuru ve gösterişsizdi”*(Nane Kokusu: 1). Yazar’ın hayal dünyası çok geniştir. Samandar’ın doğa sevgisini anlatmasının yanı sıra onun gördüğü manzarayı da adeta renkli bir tablo çizer gibi bize şu sözlerle aktarır: *“Dallardaki yapraklar sıra sıra dizilmişti. Samandar’a yakınlardı, gökyüzünü dilimleyip duran sessiz birer hançere benziyorlardı, yapraklar ise gökyüzü sahnesinde büyük mavi gölgeleriyle birbirine uç kısımlarından bağlanarak sıra sıra dizilmiş küçük küçük kayıkçıkları andırıyorlardı. Bu manzara o sırada başı ağrıyan Samandar’a cazip göründü. Hatta yapraklarının kayıkçıklara benzediğini keşfedince daha da mutlu oldu. Yaprakların tıpkı deniz dalgasında sallanıp duran kayıklar gibi sallandığını gökyüzünün koyu mavisinde bahçenin bomboş ağaçlarının garip bir sükûnetle durduğunu ve manzaranın bir anda benzersiz bir güzelliğe dönüştüğünü hissetti”*(Nane Kokusu: 1-2). Yazar burada da görüldüğü üzere bahçeyi görmekten çok hissettiği duyguları ve hayalinde canlanan

manzaraları ön plana çıkarmak ister. İnsanların acılarından kaçıp doğaya sığınıp rahatlaması ve gördüğü manzarayı geniş hayal dünyasında yorumlamasıyla okuyucuyu da rahatlatmayı amaç edinmiştir.

Samandar bir gün K. Meydanı'na gider. Oradaki manzarayı görür ve mis gibi rengârenk çiçeklerin kokusunu duyar. Meydandaki tüm bitkiler nizami çizilmiş sınırlarla ekilmiş ve çimler aynı boyda kesilmiştir. Bu manzarada adeta kanun kurallarını sezer ve bu durumdan hoşlanmaz.

Bulvar çok güzeldi, nemli, her tür renge bürünmüş garip bir manzaraya sahipti. Özellikle güneş batarkenki manzara daha da güzelleşiyor, gözlere ayrı bir renk cümbüşü sunuyor, insanın yüreğine kıpırtılar salıyordu. Nedense onun ruhunu canlandıran bu güzellikte yine de bir kanun vardı. Samandar bu güzellikten hoşlanmadığını sezdi. Her şekilde giriveren çiçek bahçesi ve çimlerin cazibesini içine sindiremedi. O çimler içinde veya çamların daima gölge düşen nemli alanlarında bir anda yabancı ve vahşi olan kendi halinde büyüyen otları görmedi. Hatta gömgök bir renge bürünüp bulanık akan cadde içindeki küçücük derenin etrafı da büyük bir itina ile temizlenmiş ve düzene sokulmuştu. Dört köşe şeklindeki meydanda çimler sınırları çizilmiş ve kilit altına alınmış yataklarında yetişiyordu (Nane Kokusu: 2).

Yazar, özgürlük ve doğallıktan yana olduğu için diğer bahçede özgürce açan çiçeklerin rengârenk, sınırsız, karışık halini daha çok sevmektedir. Bu nedenle burada gördüğü manzara daha modernidir ve çocukluğundan bir şeyler hatırlatmaz. Şehri ona göre yenilikler, kurallar ve modernlik zapt etmiştir. Toplum eski bilgilerin üzerine koyduğu her yenilikle eskiyi değiştirmiş ve kanunları arttırmıştır. Nazar Eşankul geçmişteki doğallığa, öze dönmek ister. Yazar hikâyenin bu kısmını bu fikirlerle yazmıştır. K. Meydanı söyleminde de meydanın ismini kısaltarak sıradanlaştırmıştır. Çünkü K. ya da başka bir meydan, ona göre aynı şekilde düzenlenmiştir. İsim kısaltması Nazar Eşankul'un diğer hikâyelerinde de görülmektedir. İsmi kısaltılan yer önemsizleşmiş ve sıradanlaşmıştır.

Hikâyede geriye dönüş teknikleri olduğunu söylemiştik. Bunu şu satırlarla yazar bize aktarmaktadır: *“O gün Samandar o gün de tıpkı şu anki gibi kışlak sınırında daima su sızdığı için tam bir orman andıran ve yabani çiçeklerle kır çiçeklerine sarılmış çalılıkları hatırladı. Ormanda çimlerin uzayıp yeşerdiğini, her tür çiçekle karışık destelerin suya kandığını, bütün bir çalılığı kokusuyla mest ederek duran çitirdayan yabani naneleri, sarmaşık gülleri, ormandaki küçük taşlar ve kayaların gölgesinde güneş görmediği için sarı renge bürünen kuru gülleri hatırladı. Her nedense*

çocukluğunda onun için hiçbir değer taşımayan çalılıktaki o çeşit çeşit çiçekler, şimdi bitkileri ve çiçekleri bile belli bir düzende yetiştirilen şehirde ona her nasılsa daha çekici geliyordu” (Nane Kokusu: 2-3). Çocukluğunda birçok çiçeği yan yana, karışık gören ve bunların güzelliğini o anda fark etmeyen Samandar, bahçenin oluşturduğu tabloyla beraber o anları tekrar hatırlar ve özlemini çeker. Aslında şehirdeki çiçeklerin ona güzel gelmesinin nedeni çocukluğuna duyduğu özlemdir.

Yazar eserinde izlenimin yanında kokuyu da oldukça etkili bir şekilde ele almıştır. Özellikle zamansal geriye dönüşlerde nane kokusu ya da doğa kokusunu araç olarak kullanmıştır. *...bazı günler pencereyi açıp çalışırken nane kokusu odasına doluverdiği için işte bu bakımsız bahçe, Samandar’ın, gönlüne ve hatıralarına çok yakın geliyordu. ...babası ahır duvarının alt kısmından bir kucak nane topladı ve annesi akşamüstü nane yapraklarını kattığı bir çorba pişirdi. Nanelerin destesi iri ve suluydu. Samandar o günkü çorbanın tadını başka hiçbir yerde ve hiçbir zaman alamadı ve hep özledi (Nane Kokusu: 3). Nazar Eşankul diğer incelediğimiz hikâyelerinde de kokuyu genel olarak etkin bir sembolik unsur olarak kullanmıştır. Koku vasıtasıyla kurduğu bilinç akışıyla okuyucuları bazen güzele yönlendirmiş bazen de kötüye giden durumun mesajını vermiştir. Buradaki nane kokuları, onun doğa ile iç içe ve çok güzel geçen çocukluğunun sembolüdür.*

Bahçenin bakımsızlığı ile kendisinin şüphelerle kuşatılmış şehir hayatına alışmamış olması arasında ne tür bir uyum olduğunu ve niçin bu terk edilmiş bahçeye bu kadar gönül verdiğini, bahçenin niçin kendisine bu kadar aziz ve hoş geldiğini bilmiyordu. ... Samandar, ağaçlardan yayılan çirkin kokuyu da duyuyordu. Dalların çatallı kollarında hazan yığınları doluydu. Ağaçları budaklanıp duran bu bahçe, ona her nasılsa solgun ama zarif caddelerden daha güzel görünüyordu (Nane Kokusu: 3-4).

Şehir hayatının karışıklığı, kalabalıklığı ve iş yoğunluğu Samandar’ı boğmaktadır. Bahçeden gelen koku, onu sanki bu sıkıntılı hayattan alıp istediği hayata bırakıverir. Aslında onun istediği de budur. *Birden bire yüreğinde her çeşit duygu galeyana geliyor, orada izinsiz rüzgarlar esmeye başlıyor, dört yanı da duvar olan hücre gibi evde yüreği sıkışıyor ve sakince bahçeye çıkıyordu (Nane Kokusu: 5).*

Bahçe zayıflığını ve terk edilmişliğini insanlardan gizlemek için etrafını dallarla çevirmiş gibiydi. Burada yol boyunca kenarlara ekilmiş, kabukları her zaman rutubet kokan kavaklar vardı ve yolu takip ederek bahçe tarafına girmek, meşe ağacı altında oturup hoş hayaller kurmak mümkündü (Nane Kokusu: 4). Şehir yaşamı, betonlarla ve kurullarla zapt edilmiş durumdadır. Bundan rahatsız olan Samandar, bahçeyi

kişileştirerek onun da bundan rahatsız olduğunu ve kendini şehirleşmeden kurtarmak için etrafını dallarla çevirdiğini düşünmektedir. Düzene sokulmuş yerler arasında doğal kalmış olan sadece Samandar'ın çok sevdiği bahçe, onun hep sığındığı sırdaşı ve hayal âlemine yol aldığı yer olmuştur. Samandar, bahçeyle o kadar bütünleşmiştir ki içinden geçen umut ve hayallerini birebir orada bulmaktadır. Samandar için bahçeyi izlemek, somut gördüklerinin de ötesinde bir anlam taşımaktadır. O olanı herkes gibi görmez. Şehrin içine bir avuç nefes için bırakılan bahçeler, ona göre kalabalıklar ve beton yığınları arasında kaybolan insanların ruhu alınmış bir halde rastgele izlediği bir yerdir. *Etraftaki yüksek yüksek binalardan kadınlar ve erkekler sırf oyalanmak için buradaki bahçeyi seyrediyor, esneye esneye oraya bakıyorlardı. Bütün bunlar, şu anda seyrettiği bu manzara, o alışılmış tatil günlerinden birinde kitap okurken bulutların arasında gizlenen güneş gibi hayalinde ışıldayan çıkan ve bütün hatıralarını aydınlatan, bazen çocukluğa, bazen babasının nane topladığı uzak akşamlara, bazen de bakımsız bahçelere benzeyen tuhaf bir hatıranın tellerine vuruyordu* (Nane Kokusu: 6). Samandar'ın zihninden geçen manzara burada açıkça görülmektedir.

Nazar Eşankul bu hikâyede gittikçe tırmanan bir hayranlığı anlatmıştır. Başta hissedilmeyen güzellik bir kokuyla başlıyor ve bu, kahramanın hikâyesinin devamında tüm hayatıyla özdeşleştirdiği büyük bir hayranlığa ulaşıyor. *Bahçe şimdi onun için sadece hatıralar mekanı değildi, ömrünün bir kısmı da değildi, kim bilir, bir ihtimal ömrünün tıpkı kendisiydi* (Nane Kokusu: 6). Samandar, kendisini bahçeyle özdeşleştirmekle kalmıyor, bütün hayatının orada olduğunu düşünüyor. Bahçeyi dolaştığında yaşanmışlıkları adeta bir yaprağın, bir ağacın arkasına veya bir nane kokusunun içine saklanmış halde bulduğunu hissediyor, onu oradan bulup çıkarıyor.

Samandar gülleri ne kadar çok sevdiğinden de bahseder. Gülün dökülen yaprakları sonbaharın gelişini simgeler fakat onun hissettiği duygular sonbaharın gelişinin de ötesindedir. Güllerin ölümle asilce kavga ettiğini söyler ve yazar, Samandar'ın dilinden güzün tasvirini şu büyülü cümlelerle yapar: *"Şimdi dökülen yapraklara bakarak, bunun güz vaktinin hayat ve ölüm hakkındaki bir kaside olmadığını, belki de sisten birer gömlek giymiş, hayalindeki ve bahçedeki müzikle mest şeklinde dans eden melekler olduğunu düşünmeye başlamıştı"* (NaneKokusu: 7).

Yazarın tasvir ve benzetmelerinin çok canlı olduğundan bahsetmiştik. Yine bahçedeki ağaçlarla ilgili olarak yapılan bir teşbih de şu şekildedir: *Bazen pencereden yaz vakti birbirine burunları dayanarak bağlanmış şekilde duran kayıklara benzeyen dal, şimdi çok yükseklerde olduğunu görüyor "kayıklar deniz boyunca her nereyeyse*

süzülüp gittiler, körfezi boşalttılar, şimdi sadece firuze denizcik kaldı” diye düşünüyordu (Nane Kokusu: 7). Ona göre bahçedeki dallar bir gemidir. Ve hepsi sonbahar gelince süzülüp gitmiştir.

Samandar’ın evi ile bahçe yan yanadır. Bahçeden sonbahar rüzgârıyla uçup eve giren yaprakların derde deva olarak geldiğini düşünür. Samandar bahçeye üstün bir özellik yüklemiştir.

Yazarın adeta manzara resmi çizer gibi canlı anlatımını şu satırlarda da görmekteyiz. *Samandar, fiskiyenin yanında damlalarını avucunda tutan yeşil yağmurluklu yedi-sekiz yaşlarındaki çocukların başında taçlar gibi parlayıp duran gökkuşağı yayını görüp, şaşkınlıkla bir an yol ortasında durup kaldı. Gökkuşağı çocukların başında taç gibi ışıltıyor ve damlalar arkasında tavus kuşu tüyleri gibi ışıltıyordu, başında taç olduğunu çocuğun kendisi de bilmiyormuş gibi yüzünde gözlerinde gurur ve hayret oynayıyordu. ...Şimdi gökkuşağı, çocuğun belinde kılıç gibi asılı duruyordu. Çocuk ise annesinin çekiştirmelerine bakmadan sürekli, yüzünü, gökyüzüne çeviriyordu. Belinde ise renkli kılıç parıltısı gibi ışıltılar çocuğun hareketine bağlı olarak kılıç bir yok olup bir peyda oluyordu. Samandar, ta ki çocuk aniden kayboluncaya kadar onu hayran hayran seyretti* (Nane Kokusu: 10). Samandar’ın bu gördüğü manzara onu kendinden geçirmiştir. Sadece bir anlık durup izlediği durumu yazar yine film sahnesi izler gibi anlatmayı başarmıştır. Hikâyede bu anlatımlar başlı başına canlı bir manzara sunmaktadır.

Bahçeye artık ilkbahar gelmiş, güller açmaya başlamıştır; Samandar bahar kokusuyla yine mest olmuş halde dolaşmaktadır. Bir gün karısıyla bahçe manzarasına karşı otururlar ve sohbet ederler. Karısı sohbet sırasında güllerin yaşamlarını insanların yaşamlarına benzetir. Onlara göre gülün tomurcuk açıp büyümesi, en güzel zamanları geçip gittiğinde solup tekrar yapraklarının dökülmesi adeta bir insan ömrünün özeti gibidir. Samandar’ın arkadaşı öldüğünde mezarındaki güllerin ertesi gün döküldüğü anlatılır, bu anlatımda da insan ömrü yine güllere benzetilir. Hikâyede insan hayatının döngüsü, doğal döngüdeki başka bir güzel canlıya benzetilip vurgu yapılarak verilmiştir.

Samandar karısıyla sohbet ederken onun şu sözleri karşısında hayrete düşüyor: *“Bazen de gül görünce, gönlün bu şekilde güzelleşip gider. Birden kendini gençleşmiş gibi hissedersin. Böyle kendi kendine hayattan zevk almış gibi görünürsen birden başka bir şekilde yaşamak istersin”* (Nane Kokusu: 12). Doğal güzelliğin algılanmasıyla

beraber insan psikolojisi üzerindeki olumlu etkileri bu sözlerle hikâyede aktarılmaktadır.

Yazar Samandar'ın tıpkı bahçe sevgisi gibi gül sevgisini de tırmandırmış, gülü Samandar'ın kendi vücuduyla bütünleştirmesiyle beraber bu hayranlığı da zirveye taşımıştır. *Kendisini gül diye düşünmek şimdi ona çocukça ve hiç ciddi olmayan bir şey gibi hissettirmiyor, aksine bu benzetiş çok doğaldı. Hatta o, kendini ne zamandır, gül gibi parıldayıp açıldığını, bütün vücudundan kucak kucak koku dağıldığını seziyordu* (Nane Kokusu: 15). Samandar öyle bir noktaya ulaşmıştır ki kendisinin de gül gibi açılıp vücudundan kokular yayıldığını hisseder, bu hayranlık derecesi tasavvufta Allah'a duyulan hayranlık gibidir. Samandar'ın hissettiği hisler çok yoğunudur. Yazar, bu duyguları etkili bir şekilde betimlemiş, anlatımı daha da canlı kılmıştır.

3.1.3.1.2. Zaman

Bu hikâye yazar tarafından 1981 yılı sonrasındaki zaman sürecinde yazılmıştır. Yazarın kendisiyle yaptığımız röportajda da bahsettiği üzere bir dönem gazetecilik yaptığı yıllarda evi, terkedilmiş bir bahçenin karşısında imiş. Yazar bize, ona bakarak yazılarını yazdığını ve bu hikâyeyi yazmaya karar verdiğini belirtti. Bahçede gerçekten naneler yetişiyor ve buradan gelen koku yazarın çocukluğunu hatırlatıyor. Her yerde nizami düzen ve betonlaşmadan rahatsız olan yazar, burayı doğal ve anılarının saklandığı bir sığınak olarak görmüştür. Ve buradaki görüntüyü ona hissettirdiği duygularla beraber kurgulayarak kâğıda aktarmıştır. Bu dönem yazılma zamanını vermektedir.

Yazarın bu hikâyesi “I. Yaz Mevsimi”, “II. Yaprak Dökümü”, “III. Bahar Gülleri” şeklinde zaman bakımından üç bölüme ayrılmıştır. Yazar her mevsimin güzelliklerini canlı tasvirleriyle kaleme almış, bu başlıklarla bir yıl olan vaka zamanını açıkça ortaya koymuştur. Hikâyede daha çok kozmik zaman ön plandadır. Yaz mevsimi, sonbahar, ilkbahar, gündüz, gece gibi unsurlar kozmik zamanı belirleyen unsurlardır. Neredeyse kozmik zamana göre ana kahramanda farklı hisler uyanır ve hikâye bu zaman değişimlerinin etkisiyle şekil alır.

Hikâye ilahi bakış açısıyla ele alındığı için anlatım zamanı kesintiye uğramadan bir defada anlatılıp bitmiştir. Özetleme ve geriye dönüş teknikleri eserde oldukça kullanılmıştır. Bu durumda eser çok boyutlu bir hal alıp anlamsal olarak derinleşmiş, hatıralarına inen kahramanın iç dünyası net bir şekilde aktarılmıştır. Nane kokusunun

neden o kadar kahramanı etkilediği ya da kahramanın doğayı neden bu kadar sevdiği geri dönüş tekniğiyle açıklanmış, okuyucuların aklındaki soru işaretleri kaldırılmıştır.

3.1.3.1.3. Mekân

Hikâyede mekân unsuru oldukça ön plandadır. Mekânların kahramanın üzerinde oluşturduğu etki metni şekillendirmektedir. Ana kahramanı peşinden sürükleyen güç, mekân ve buraya yüklediği duygulardır. Bahçenin yanı sıra Samandar'ın yaşadığı ev ve meydana park hikâyedeki mekanla ilgili diğer unsurlardır. Kahraman nereye giderse gitsin oranın kahramanı gözündeki izlenimleri metnin büyük bir kısmını oluşturur.

Hikâyede bahçe ana kahramanı etkileyen hatta hikâyeye yön veren önemli bir unsurdur. Yazar bahçeye bir ruh yüklemiş ve mekân sanki bir kişi gibi mevsimsel değişiklikleriyle hikâyeye adeta yön vermiştir. Orada yetişen çiçekler özgür karışık fakat doğal güzelliğe sahiptir. Bahçe, terkedilmiş hiç kimse tarafından bakılmıyor olsa da tüm güzellikleri barındırmakta ve her mevsim değişikliğinde ana kahramana ayrı bir manzara sunmaktadır. Kahramanı peşinden sürükleyen güç bahçenin güzelliğidir. Bu manzaranın çocukluğundaki doğayı anımsatması ve aynı kokuları barındırması kahramanı etkileyen diğer kavramlardır. Kahramanın yaşadığı zamanda her şey doğallığını yitirmiş ve çevresine mutlulukla bakan kişi kalmamıştır. Yapay park ve bahçelere ruhsuz ve mutsuzlukla bakan insanlar vardır. Yazarın bahçeyi kullanmadaki amacı doğallığı savunmaktır. O, bunun yanında mevsime göre kuruyan dallar ve çiçeklerle insan ömrünün döngüsünü de hatırlatır. Hikâyede insan hayatı sembolik olarak özetlenir. Sonbahar yalnızlık, yaşlılık ve ölümü çağırır. Baharın gelişiyse özgürce çıkan çiçekler ise özgürlüğü çağırır.

Samandar'ın evi, hikâyede yer alan diğer mekân unsurlarından biridir. Burada Samandar ailesiyle beraber yaşar, ailesinin yanında kendini yalnız hissettiğinde evinin camından bahçeyi izlemeyi ihmal etmez. Nerdeyse bahçeyle ev iç içedir. Bahçede yetişen ağaçların dalları cama değer ve oradan uçan yapraklar evin içine doğru girer. Ev Samandar'ın huzur bulduğu, kendi hayatını tekrar gözden geçirdiği yerdir. He ne kadar bahçe onun için bir kaçış noktası olsa da evi karısıyla beraber eski anılarını hatırladıkları, kızıyla hoş vakitler geçirdiği bir mekân olması açısından önemlidir.

Şehir meydanındaki park Samandar'ın ara ara uğradığı yerlerden biridir. Buradaki çiçekler ve genel manzara onun çok hoşuna gitse de ona garip gelen ve bir türlü alışamadığı şey çiçeklerin çimlerin sanki kilit vurulmuş gibi tek bir hizada

sıralanmasıdır. Bu kısımda betonlaşmayı da eleştiren yazar, aynı zamanda parktaki bu çiçekler üzerinden nizami düzen ve katı kuralları eleştirmiştir.

3.1.3.1.4. Kişiler

Hikâyede şahıs kadrosu:

Aslı Kişi: Samandar.

Yardımcı kişiler: Samandar'ın eşi, kızını, arkadaşları.

Dekoratif kişiler: Parkta bulunan kişiler.

Samandar, hikâyede en etkili kişidir. Onun aklından geçenler ve izlenimleri hikâyeyi oluşturmaktadır. Hikâyenin mesajı Samandar aracılığıyla verilmektedir. Hikâyede konuşma kısmı azdır ve Samandar'ın aklından geçenler ilahi bakış açısı yardımıyla okuyuculara aktarılmaktadır. Yalnız ve içine kapanık bir kişi olan Samandar'ın düşünceleriyle hikâyeye yönlendirilmektedir. Doğayı ve doğallığı seven Samandar'ın bu fikir ve hayallerinin altında özgürlük düşüncesi yatmaktadır. Onun için doğal ve olduğu gibi çıkabilen çiçekler özgürlüğe işaret etmektedir. Bu yetişkinlik zamanlarında hiçbir şey onun çocukluğundaki gibi değildir. Karışık çıkabilen çiçekler artık istediği gibi çıkamaz ve şehirleşmeyle beraber doğa kısıtlandığı gibi insanlar da kısıtlanmaktadır. Yükselen yüksek binalar arasından şehir merkezindeki parka ruhsuzca bakan insanlar türemiştir. Yazar yeni düzenin insan üzerindeki etkilerini gözlemleyip Samandar aracılığıyla okuyuculara aktarmaktadır.

Samandar'ın hikâyede en yakın olduğu ve en fazla iletişime geçtiği kişiler eşi ve kızınıdır. Karısıyla arasında bazen uzaklık hissetse de geçmişten gelen büyük aşk onları birbirine bağlamaktadır. Kızını ise Samandar'ın geleceğe dair umududur. Çünkü kızını doğa, insan sevgisi ve merhametle en güzel şekilde yetiştirmek ister.

Samandar'ın karısı ve arkadaşlarıyla hatıralarını sık sık gözden geçirmesi zamansal geriye akış meydana getirmiştir. Hikâyedeki bu dönüşler metne derinlik katmakta, okuyucuyu sürüklemekte ve okuyucunun kahramanlar hakkında daha çok bilgi sahibi olmasını sağlamaktadır.

Samandar'ın çevreyi gözlemlerken orada gördüğü manzara yazar tarafından etkili bir şekilde tasvir edilmiştir. Özellikle parktaki insanlar ve çocukların parkta oynamaları ve doğanın ışık şöleni tüm canlılığıyla aktarılmaktadır. Buradaki insanlar bu betimlemelerle adeta canlı bir tablo oluşturmaktadır.

3.1.3.1.5. Anlatıcı Bakış Açısı

Hikâye izlenimler üzerine dayanmakta ve yazar tarafından “hâkim (tanrısallık ilahî)” bakış açısıyla okurlara aktarılmaktadır. Yazar Samandar’ın tüm geçmişini ve aklından geçenlerini bu bakışla ele alarak tüm ayrıntıları yansıtmıştır. Bu eser Samandar’ın iç dünyasına yaptığı yolculuğun hikâyesidir. Yazarın seçtiği bu ilahi anlatım türü, okurun Samandar’ı daha iyi tanımasını ve hikâyeyi daha iyi anlamlandırmasını sağlamaktadır. Samandar’ın gözlemledikleri ve hayalinde canlananlar tüm ayrıntısıyla okuyucuya aktarılmıştır.

Samandarın izlenimleri geçmişteki yaşadıklarını çağrıştırmakta ve gözlerinin önünden geçenler hikâyenin bütünü oluşturur. Geriye dönüş tekniğinin verdiği derinlikle beraber hikâyenin katmanları artmış ve hikâye daha da anlamsal derinlik kazanmıştır. Yazar bu derinliği ayrıntılı olarak ilâhî bakış açısı yardımıyla yansıtmıştır.

3.1.3.2. Tema

Hikâyede birçok tema bulunmaktadır. En çok öne çıkan ise doğa sevgisi ve özgürlüktür. İki tema birbirine bağlıdır ve iç içe geçmiş durumdadır. Samandar, terk edilmiş bahçede yapay olmayan tam anlamıyla doğayı bulmuş ve oranın kokusu, mevsimsel döngüsüyle mutlu olmuştur. Bu mekân ona daha çok çocukluğunu hatırlatsa da içinde farklı bir tema olan özgürlüğü barındırmaktadır. Çünkü özgürlük, onun için bir açıdan olması gerekenin doğal olarak var olabilmesidir. Doğaya hükmeden insanoğlu, doğaya özgürlük tanımamakta ve onun özgürce ortaya koyduğu yaşamsal döngüye müdahale etmektedir. Çiçeklere bile bir sınır çizen insanoğlunun bu durumu yazarı rahatsız etmektedir. Çünkü bu durum sadece insanları değil bu kurulu düzen içinde insanları da ruhsal olarak etkiler. Betonlaşan şehir ve yapılarla beraber insanların apartman dairelerinde yaşamasıyla beraber kısıtlanma daha da artmış ve mutsuz insanlar ortaya çıkmıştır. Yazar, doğallık, özgürlük, mutluluk gibi soyut kavramları sebep sonuç çerçevesinde ve kurgu içinde okuyucularına aktarmaktadır.

Hikâyede diğer bir ele alınan tema ise “ölüm”dür. Bahçe mevsim geçişlerinde renkten renge girer ve her geçiş ana kahraman için sonu temsil eder. Doğada denge içinde yitip giden canlılar sona sürüklenir ve bu denge içinde insanlar da yer alır. Yazar buradaki döngüyle insan hayatını bağdaştırır, insan ömrünü gül ile sembolize eder ve bu çiçek gibi bir gün herkesin solup gideceğine işaret eder.

3.1.3.3. Anlam, Yorum ve Zihniyet

Yalnız Hidi hikâyesi bir kokunun bir kahramanın çocukluk anısını hatırlatmasından ortaya çıksa da altında derin anlamlar yatan bir hikâyedir. Koku kahramanı doğaya götürür ve rengârenk, canlı bir manzaraya sürükler. İzlenimcilik akımını bu metinde ortaya koyan, doğadan çıkarımlarını tüm canlılığıyla bize aktaran yazar, insanın doğaya ne kadar müdahale ederse etsin sonunda bir gül gibi solup gideceğine işaret etmektedir. Bu döngüde kaybolacak insanoğlu kendini ve doğanın özgürlüğünü kısıtlar. Hayatı akışına bırakmaz doğal olana müdahale eder. Her önünde durduğumuz doğal durum insanda mutsuzluk yaratır çünkü doğa ve insanlar kurallarla yapaylaşır, yapaylaşan ilişkiler ve çiçek kokuları hiçbir zaman doğal olanla aynı olmayacaktır. Samandar'ın küçükken bahçelerinde çıkan nane kokusuyla yetişkin bir birey olduğunda ortaya çıkan koku aynı değildir. Çünkü bahçeler değişmiş her şey yapay bir hal almıştır.

Samandar çekimser, kendini yalnız hisseden bir insandır. Onu yalnızlığa iten nedeni bulmaya çalışır. Yoğun olan iş hayatına kendini kaptırmış, herkesten uzaklaşmıştır. Şehrin hengâmesi onu her şeyden alıkoymuştur. Ta ki bahçeyle karşılaşana dek. Çünkü orada kendi benliğini ve hatıralarını bulmuştur. Çevresinde dertleşeceği pek kimse olmadığı için bu bahçeyle uzun uzun sohbet eder ve burayı kendine yakın bulur. Hikâyede, şehirleşen toplum yapısı içinde kaybolmuş bir insanın doğaya dönmesi ve burayı dinleyerek kendi benliğini bulması aktarılmaktadır.

Bu hikâyede verilen diğer bir mesaj ise doğal olanı korumaktır. Mutluluk yeşilde ve zamanın doğal akışındadır. Samandar'ın kızına öğrettiği gibi yeni nesillere bu sevgiyi aşlamak amaç edinilmelidir. Yazar bize, şehirleşme ve betonlaşma sıkıntısından kaçmak isteyenleri rahatlatan şeyin doğanın dinginliği olacağı mesajını verir. Hikâyede ara ara insan ömrünün tıpkı bir gül gibi olduğunun, zamanı geldiğinde bizim de bu döngüye kapılıp göçüp gideceğimizin de hatırlatması yapılmıştır.

3.1.4. Çukur Hikâye Tahlili

Çukur, Nazar Eşankul'un yazdığı hikâyelerden biridir. Bu hikâye <https://ziyouz.uz/ozbek-nasri/nazar-eshonqul/nazar-eshonqul-opqon-hikoya/> adresinden alınmıştır.

Günlük yaşamdan bir parça sunan hikâye bir otobüs yolculuğu sırasında geçmektedir. Gün boyunca herkesin karşılaşacağı bir durumu yazar akıcı bir şekilde

hikâyeleştirmekte ve biz okurlarına diyaloglardan çok izlenimlerini aktarmaya çalışmaktadır. Yazarın merak uyandırma çabası yoktur. Kahramanlar herhangi bir olaya karışmazlar, aralarında konuşma yok denilecek kadar azdır. Hikâyede bir gurup yaşlı insan, öğrenciler, şoför ve iki güzel kızın otobüsteki hareketleri ve trafikte kalmaları otobüsteki bir kahramanın gözünden yorumlanarak ifade edilmektedir. Bir başka deyişle içinde buldukları ruh hali bir ruhsal çözümlemeyle verilmektedir. Hikâyede ilk bakışta mesaj kaygısı güdülmese de üzerinde düşünüldüğünde bize verilen mesajı açık olarak almaktayız.

3.1.4.1. Hikâye Yapısı

Nazar Eşankul, Çukur'da bir yolculuk hikâyesini anlatır. Tamamen izlenimlerden oluşan hikâye bir yere ulaşma kaygısı güden, birbirinden bağımsız insanların bir otobüste karşılaşmalarıyla başlar. Durağan geçen izlenimler, olay akışını oluşturmuştur. Hikâyede, otobüsteki iki kızın otobüs şoförüyle olan münasebetleri, orada bulunan öğrenci çocukların kızları izlemeleri ve bu durumu görenlerin kendi içlerindeki yorumlar aktarılmaktadır. Daha sonra hikâyeyi otobüsün yolda kaldığı bölüm takip eder. Bu arada bir kaza sonucu bütün yoldaki trafik durmuştur ve kaza yapan aracın kaldırılması için beklenmektedir. Yarım saatten fazla yolda kalan otobüs, kaza yapan arabanın yoldan kaldırılmasıyla yine yoluna hiçbir şey olmamış gibi devam etmiştir.

Hikâyede yer alan olay örgüleri birbirine bağlı ve belli bir zaman kavramı içinde yer almaktadır. Geçişler arası kopukluk yoktur. Hikâye günün belli bir kısmında yaşanan durumu ele almıştır. Bu nedenle hikâyeyi Çehov tarzı durum hikâyesi olarak adlandırmak mümkündür. Çetişli, durum hikâyesini şu şekilde açıklar: Çehov tarzı hikâyede, giriş ve sonuç bölümleri önemsizdir. Metin belli bir girişle başlamayacağı gibi sonuçlanmadan da bitebilir. Bu nedenle okuyucuda 'hikâye bitmedi' hissi uyanır. Çehov tarzı hikâyelerde, olaylar çok doğal, günlük hayattandır ve yapaylık hissedilmez, küçük fakat çarpıcı taraflar ele alınır. Konuyu sezme okuyucuya bırakılır. Mekân üzerinde fazla durulmaz (Çetişli, 2014: 30-32). Genel olarak bu tanımın her bir maddesi incelediğimiz çukur hikâyesine uymaktadır. Giriş, gelişme, sonuç kısımları kesin çizgilerle ayrılmamıştır. Bahsettiğimiz gibi günlük yaşamda sokakta birebir karşılaşacağımız bir durumu sezdirme amacıyla yazar bize aktarmıştır.

3.1.4.1.1. Olay Örgüsü

Hikâyenin olay örgülerine bakacak olursak eğer; giriş kısmı yoldaki trafik akışının tasviriyle başlar. Ve anlatıcı kahraman gözlerini, içinde bulunduğu otobüse çevirir, otobüsün içindeki durumu tasvir etmeye başlar. Bu halkaları şu şekilde sıralamak mümkün:

1. Bir grup insanın otobüsle yolculuk etmesi.
2. Yolculuk devam ederken bir anda yolun kapanması ve bu durumun uzun sürmesi.
3. Kimsenin niçin yolun kapandığını sorgulamaması.
4. Yolun açılmasıyla da hiçbir şey olmamış gibi yola devam edilmesi.

Dokuz olay halkasından oluşan hikâye, oldukça durağandır ve genel olarak izlenimlerden oluşmaktadır. Hikâyenin giriş kısmı da izlenimlerle başlar, sonucu da aynı şekilde biter. Genel olarak okuyucunun yorumlarına bırakılan hikâyenin giriş ve sonuç bölümü de keskin çizgilerle ayrılmamıştır. Hikâye yolculuk hala devam ederken biter, yani hikâye bitse bile aslında okuyucunun hayalinde daha bitmemiş gibidir ve geri kalanı onların hayal gücüne bırakılmıştır.

Günlük hayat içerisinde görebileceğimiz manzaralar hikâyede de karşımıza çıkar. Okuyucular hikâyeyi okuduğunda sanki hikâyenin içindeymiş hissine kapılırlar çünkü neredeyse her insanın karşılaştığı durumları bize sunmaktadır. Şoförün mikrofonla seslenmesi, öğrencilerin kahkahaları, kızların kendinden emin tavırları ve onları yargılayan teyzeler... hepsi günlük hayatın bir parçası olan kahramanlardır. Bir kahraman diğerinin önüne geçmemekte o anda hikâyede herkes eşit bir rol dağılımıyla yer almaktadır.

Otobüste bulunan bir kişi tarafından orada bulunanlar gözlenmiş, sanki biz izliyormuşuz gibi bize aktarılmıştır. Hatta onun yaptığı yorumlar ve psikolojik analizle kişilerin yüz hallerini tahmin etmek bile mümkündür. Bu nedenle yazar bize hikâyesini canlı bir şekilde anlatmıştır.

İlk gelişme kısmının başlaması şu şekildedir: *Şoför, neşeli bir yiğitti; onun bütün dikkati otobüsü sürmek ve yola dikkat etmekten çok şoför kabinine yakın oturan iki saçaklı kızı güldürmekti sanki. Kızlar, onun esprilerine gülüyor, birbirine bakıp bir şeyler söylüyor, sonra tıpkı sınava tabi tutmuşlar gibi şoförü sorularıyla meşgul ediyorlardı* (Çukur: 1).

Hikâyede arabayı kullanan şoförün önde duran kızlarla konuşma çabası vardır. Şoför kızlarla şakalaşmaktadır ve bunu tüm otobüs duymaktadır. Orada bulunanların bir kısmı bu durumu normal karşılarken teyzeler kızları lakayt bulmuştur: *..bir anda bu minnetsiz gönül hoşluğundan ayrılıp bir defa daha geri bakmamak üzere gözlerini pencereden dışarı dikip bıyık altından gülümserlerdi. Bazı yaşlı kadınlar, kızlara bakar, onları gözetler; onların davranışlarını lakayt bulurlardı. Onların gözleri hasretle mi, hevesle mi bakıyordu; bilmek mümkün değildi. Oldukça kayıtsız yüzlerinde “Böyle de edepsizlik olur mu hiç?!” der gibi güvensiz bir ifade okunurdu* (Çukur: 1).

Aslında kızların gülüşmelerinde anlaticıya göre bir edepsizlik yoktur, şoföre bakmadan cevap verirler, ardından birbirleriyle bakışlar. Onlar çok güzeldir ve orada açılmış iki çift güle benzerler. Bu halleriyle herkesin dikkatini çekerler. Bu nedenle bazılarının gözünde onlara karşı haset ama bir o kadar da hasetle karışık heves dolu bakışlar sezilir.

Güzellikleriyle göze çarpan kızlar öğrencilerin de dikkatini çekmiş, onlar da kızları göz hapsine almıştır. Kızlara yakın olan öğrenciler, saygısız bir şekilde kızlara bakar bakar, sonra da kendi aralarında konuşur gülüşürler. Fakat yolcular bu durumu görmelerine rağmen suçu erkek öğrencilerde değil orada duran iki kızda ararlar.

Yolcular onların davranışlarından hoşlanmasalar da her nedense bu davranışları o kadar edepsizce görmüyorlar, aksine onların gülüşleri ve saygısızca bakışlarından kızlar suçluymuş gibi yiğitler kıkır kıkır güldüğünde bütün gözler bir an “herhangi bir suç mu işlediler” der gibi kızlara dönüyordu (Çukur: 2).

Her iki durumda da kızlara suçlayıcı gözle bakılması, erkek öğrencilerin suçlu bulunmaması toplumda cinsiyet ayrımcılığı olduğunun açık bir göstergesidir. Hikâyede bir grup insan bu kanıda olmasa da halkın çoğunlukta bulunduğu otobüslerde kızlara bu gözlerle bakan kişilerin bulunduğu belirtilmiştir. Cinsiyet ayrımcılığı bu noktada bir cinsi diğer cinsten üstün görmektir. Bu durum ne yazık ki uzun süre boyunca toplumda yer etmiş ve nesilden nesile aktararak geleneksel bir durummuş gibi uygulanmasına devam edilmiştir. Kadın, erkeğe göre söylediği veya yaptığı şeylerden dolayı suçlanır, kötü duruma düşürülürse, bu, onun ayrımcılığa maruz kaldığının da göstergesidir. Bingöl toplumsal yapıdaki kadınlık kavramını şu şekilde açıklar: *Toplumsal yapı, göreceli denge ve birliğin yanı sıra çeşitli zıtlıklar, çatışmalar ve eşitsizlikleri de bünyesinde barındırır. Bunların en önemlilerinden biri toplumsal cinsiyet ayrımı ve ona dayalı haksız tanımlama, konumlandırma ve uygulamalardır. Bu anlamda biyolojik olarak kadın cinsine karşılık toplumsal olarak üretilen ‘kadınlık’ cinsiyeti, başlıca örnek*

olarak varlığını sürdürmektedir. Kadınlık, en yalın haliyle doğuştan ve doğal değil, sonradan ve yapay olarak oluşturulmuş cinsiyet ayrımının ismidir (Bingöl, 2014: 108).

Kadın ayrımcılığı, halkın kendi kendine oluşturduğu görülmez çizgilerden oluşan sınıрын içine kadını hapsedmesiyle oluşan kavramdır. Bu çizgi aşıldığında kadın suçlu görülür fakat karşı cins daha fazla bir tepkimede bulursa bile onun cinsiyet vasfı daha üstün gelir ve zarar görmeden olaydan sıyrılabilir. Bu duruma Eliuz şu şekilde yaklaşır: *kadın olmak, biyolojik kaderin, toplumsal bir yazgı süreci ile tamamlanarak psikososyal yaptırımlarla donatılmasıdır. Biyolojik farklılığın, derin ve boyutlu bir toplumsal farklılığa dönüşmesi ile her anlamda kadın, ikincillığe zorlanır ve “kadınlık kurgusu, „ötekilik” özelliğine sahip hale gelir: “‘Uygun kadın’ın nasıl olacağına dair kültürel kodlar, çoğunlukla kadınları, bu aşağı güç konumunda tutmak üzere geliştirilmiştir”* (Eliuz, 2011: 222). Kadının cinsel kimliğiyle ötekileştirilmesini ne yazık ki bu hikâyede de görmekteyiz.

Hikâyede kızların umursamaz tavırları ve insanların öylece durmaları, otobüstekilerin gözlerinin yola çevrilmiş olması, yoldaki elektrik direkleri, binalar, sokaklar, eriyen karlar, yolda koşan köpek, toprağı didikleyen kargalar, kartopu oynayan çete halindeki çocuklar ayrıntılı bir şekilde betimlenmiştir. Yazarın yol manzarasının izlenimlerini birebir yansıtıldığını burada görmekteyiz.

Yol bir anda şoförler ve yolcularla doldu. Yolcuların hiçbiri burada kalmaktan memnun değildi, fakat hepsi bu yolda takılı kalışın sebebinin askeri araçlardan değil, daha çok kendileri bu yoldan geçtikleri için buraya gelip durmaya mahkûm edildiklerini düşünüyorlardı (Çukur: 3). Bu sözlerden anlaşıldığı üzere yazar eser üzerinden toplumsal bir eleştiri yapmaktadır. İnsanların yolda kalışlarına tepki göstermemesi, bu yolu seçtikleri için yolda durmaya mahkûm edildiklerini düşünmeleri, kendilerini suçlamaları onların sorgulamaktan uzak ve kaderci bir anlayışa sahip olduğunu göstermektedir. Eşankul, düşünmekten, sorgulamaktan, araştırmaktan geri kalan ve çekinen toplumun kendini suçlamaya mahkûm olduğunu ortaya koyar. Sorgulamayan ve eleştirmeyen toplum için kendini suçlamak en kolaydır fakat bu alışkanlık ve kayıtsızlık zamanla toplumu köreltmektedir, sıradanlaştırmakta ve köleleştirmektedir. Yazarın sıradan bir yol hikâyesinin aralarda gizlenmiş olan bu mesajı oldukça güçlüdür.

Yazar, hikâyede bilinçli bir şekilde sivil bir araç yerine askeri aracı, yolun kapanmasına neden olan etken olarak seçmiştir. Burada resmi aracın insanlar üzerinde verdiği etki de ortaya konulmaktadır. Askeri baskı insanları korkutmuş ve günlük şartlarda bile tepki veremeyen halk bir adım daha geri adım atmaktadır. İnsanların her

şeyden önce kendini suçlamaları, yolu kesen askeri aracı görmezden gelmeleri, yol açılınca hiçbir şey olmamış gibi yollarına devam etmeleri insanların bu korkularını kanıtlar durumdadır.

Yazar ifadeleriyle, olayı bize tıpkı izliyormuş gibi anlatmış ve üslubunun ne kadar canlı olduğunu ortaya koymuştur. Sadece nesnelere varlığını, yokluğunu değil onların nasıl hareket ettiğini, görevlinin yol açık işaretini nasıl verdiğini ve arabalara birden bire nasıl can geldiğini çarpıcı bir dille ve gerçekçi bir şekilde aktarmış, Eserde bunu kanıtlayan ifadeler şu şekildedir:

Zayıf asker inip halatı tekrar bağladı; sonra arabaya çıktı; araba zorlanarak kükredi; sonra silkinip çukurdan ani bir kükreyişle çıktı; on adım ileriye gidip durdu. Sarı elbiseli adam halatı alıp kaza arabasına fırlattı. Askeri araba sakın sakın yola doğru yöneldi ve daha ileride yol ayırımına gidip durdu. Sarı elbiseli kişi uzun zamandır işaret çubuğu gibi duran demir levhayı çukurdan ve araçlardan daha ileriye koydu. Biz koşup en öndeki otobüse bindik. Araçlara birdenbire can geldi. Askerler kendilerine ait arabalara bakarak gittiler. Büyük yol kazasının güvenliğini sağlayan görevli, alacalı değneğiyle “yol açık” der gibi işaret verdi. Araba birdenbire silkinerek yürüdü. Bizim arkamızda yine tanıdık kahkahalar işitildi (Çukur: 3,4).

Uzun bekleyişten sonra insanların, arabaların bir anda eski haline dönmesi, öğrencilerin kısa bir zaman önceki kızları unutmuş gibi gülmeleri toplumsal umursamazlığa işaretler. İnsanların kazaya kayıtsız kalıp ilerlemek istemesi, sonra kaçırdıkları zamanı umursamadan gülerek yola devam etmeleri, öğrencilerin izledikleri güzel kızları bir anda unutmaları, hepsi zamanın akışı içinde sürüklenip kaybolduğumuzu ve değer yargılarımızı çok kolay bir şekilde unuttuğumuzu göstermektedir. Ayrıca kadınların toplumdaki manevi değeri ve onları hemen karalamanın kolaylığı, yazarın üzerinde durmak istediği başka bir mesajdır. *Öğrenciler orta kapı önünde duruyor ve kendilerince her neyse bir şeylere gülüyorlardı. Sanki yarım saatten fazla yolda kaldıklarından habersiz gibi deminki bir çift güle benzeyen kızları da unutmuş, soğukkanlı bir şekilde gülüşüyorlardı. Arabalar ise büyüyen bir şiddetle şehir içine doğru koşuyor, yavaş yavaş seyrekleşerek şehrin farklı sokaklarına dağılıyorlardı. Güya onlar da yarım saatten fazla yolda kaldıklarını unutmuş gibi büyük bir hızla yollarına devam ediyorlardı (Çukur: 4).*

Hikâyenin son bölümünde anlatıcı henüz ulaşmak istediği yere ulaşmamış, yolculuk bitmemiş hatta yolun açılmasıyla yeniden başlamıştır. Yazar hikâyeye burada şaşırtıcı bir şekilde son vermiştir. Yazar bu son ile okuyucuyu şaşırtmanın yanı sıra

hikâyenin sonunu okuyucunun hayal dünyasına bırakmayı seçmiştir. Hikâye bu satırlarla sonlansa da okuyucunun aklındaki hikâye hala bitmemiştir. Bahsettiğimiz üzere bu sonuç durum hikâyesinin bir göstergesidir. Hikâyenin ilk bakışta sonucu boşta kalmış gibi görünse de üzerinde düşünüldüğünde vermek istediği mesajlar ortaya çıkmaktadır. Kısaca özetlemek gerekirse değer yargılarımızın, zamanın, insanın değersizleşmesi günlük hayattan kısa bir kesitle izlenimlere başvurularda bize sunulmuştur.

3.1.4.1.2. Zaman

Çukur hikâyesi yolculuk sırasında yaşanan bir olayı anlatıp yolculuk henüz sonlanmadan biten bir hikâyedir. Hikâyede zamanı tasvirlerden yararlanarak çıkarmak mümkündür. Anlatılana göre çevreyi betimleyen kahraman anlatıcı, güneşin son ışıklarının düştüğünü belirtmektedir, yani olay, akşamüzeri saatlerinde vuku bulmuştur. Olay yaşanıp bitmiş kahraman anlatıcının gözünden bir anı gibi bir defada anlatılmıştır. Anlatım zamanı aralıksız şekilde tek seferde günün herhangi bir zamanında gerçekleşmektedir.

Hikâyede kozmik zaman unsurları bulunur vakit akşamüzeri ve mevsimlerden ise kıştır. Yol kenarında erimek üzere olan karların olması, karları didikleyen kargaların, kartopu oynayan çete halindeki çocukların bulunması gibi mevsimsel unsurlar olayın kış mevsiminde geçtiğinin kanıtıdır. Günün son ışıkları söylemi ise hikâyenin bir akşamüzeri vaktinde gerçekleştiğini gösteren diğer bir kozmik zaman unsurudur. Burada aktarılan olayın zamanında geriye dönüşler görülmez, olay tek bir zaman diliminde devam eder.

3.1.4.1.3. Mekân

Hikâyede mekân unsuru geri planda olsa da birbirini tanımayan fakat yolculuk sırasında bir araya toplayan ve olayın gerçekleşmesinde etkili olan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplu taşıma aracı olan otobüs, günlük hayatta da birçok insan manzaralarının görüldüğü yerdir. Burada da günün belli bir zaman diliminde ve bir otobüste insanların birbiri hakkındaki düşünceleri göz önüne alınarak bu hikâye yazar tarafından kaleme alınmıştır. Yazarın toplum hakkındaki gözlem ve düşünceleri, vermek istediği toplumsal mesaj, insan manzaralarının genel olarak ortaya çıktığı otobüs, bu hikâyede mekân unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Otobüs her kesimden insanın tercih ettiği bir taşıma aracıdır. Bu insanların arasında yaşanabilecek bir durum hikâyeye malzemesi olabilir. Yazar mekânın bu avantajından yararlanmaktadır. Genç, yaşlı, bayan, erkek birçok kişinin karşılaşma ve çatışmasını bu mekân yardımıyla ortaya koymakta, bu yerde ortaya çıkma olasılığı olan eylemlerle mesaj verme amacı gütmektedir.

3.1.4.1.1. Kişiler

Ana Kahraman: İki genç kız, şoför.

Yardımcı Kahraman: Genç yiğitler, yaşlı kadınlar.

Hikâyede kişiler arasındaki diyalog yoğun değildir. Kahramanın gözünden anlatılan eser genel olarak izlenimleri ve kahramanın insanlar üzerindeki kişilik analizlerini aktarır. Kahraman anlatıcı olaylara dâhil olmaz, kişileri izler ve onların düşüncelerini adeta okur gibi okuyuculara aktarır. Onun yorumladığı kişiler toplumunda neredeyse her daim karşılaşılabilecek tiplerdir. Bu nedenle onların eylemlerini yorumlamak kahraman için zor olmamıştır.

Hikâyede ön planda olan şoför ve iki genç kızdır. Şoför insanlarla genel olarak iletişimde olan, otobüse binen iki güzel kızla konuşma çabası içine giren kişidir. Onun bu hareketleri kızları zor durumda bırakır. Kızlarda bir art niyet sezilmese de yaşlı teyzeler kızlara edepsiz der gibi bakarlar ve içten içe yargırlar. Günlük hayatta da rastlanılabilecek bu durum cinsiyet ayrımcılığına dikkat çekmek hedefiyle ele alınmıştır, yazar tarafından bu kadın karakterler üzerinden sosyolojik eleştiri yapma amacı güdülmüştür.

Yardımcı kahramanlar ile herhangi birinin arasında diyalog geçmemektedir. Anlatıcının izlenimleriyle karakterleri yorumlanan yardımcı kahramanlar jest ve mimikleriyle kendilerini ele vermektedirler. Yaşlı kadınlar kızları şoförle iletişime geçip gülüşükleri için yargılar gibi bakar, gençler ise kızlara bakarak gülüşürler. Otobüste odak noktası kızlardır, onlardan gerek iyi gerek kötü etkilenip onlar hakkında çıkarım yapanlar ise yardımcı kahramanlardır.

Hikâyede hiçbir kahramanın ismi geçmemektedir. Bunun nedeni ise cinsiyet ayrımcılığının ve sorgulama yoksunluğunun halkın her kesimine yayılıp sıradan bir hal alması, yazarın gözünde bu durumu herhangi birinin de yapabilir olma olasılığı karakterleri isimsizleştirmektedir.

3.1.4.1.5. Anlatıcı Bakış Açısı

Hikâyede bahsettiğimiz üzere otobüste bulunan ve ismi belirtilmeyen, hiçbir olaya dahil olmayan kahramanın izlenimleri ve çıkarımları aktarılmaktadır. Tahkiyede kahraman bakış açısı kullanılmıştır. Okuyucu anlatıcının dünya görüşüyle oluşturulan eseri okumaktadır. Anlatıcı oldukça geri plandadır. Fakat içsel olarak olayları yorumlamaktan geri kalmaz. Onun içinde oluşturduğu bu çıkarımlar hikâyeyi ve mesajlarını ortaya koymaktadır.

Yazar, anlatıcı aracılığıyla otobüs giderken yoldaki manzaraları canlı bir şekilde kaleme almıştır. Bu betimlemeler hikâyedeki mevsimi, zamanı bize aktarmakla beraber, olayın nasıl bir çevrede geçtiğini en ince ayrıntılarıyla da aktarır. Hikâyenin geçtiği ortama, otobüsün geçtiği dış mekân manzaraları da eklenmiş hikâyeye okuyucunun zihninde farklı bir boyut kazanmıştır.

3.1.4.2. Tema

Hikâyede ele alınan temalar kendini hemen ele vermemektedir. Günlük hayatta karşılaşılan fakat insanların sorgulamadan yollarına devam ettiği artık normalleşmiş olan sorunları yazar yine günlük hayatın içinden bir örnekle okuyuculara sunmuş ve bu durum üzerine düşündürmeyi hedeflemiştir. “Sorgulamamak” ve “cinsiyet eşitsizliği” ele alınan temalardır. Hikâyeye kısa olsa da yazar vermek istediği mesajları çarpıcı bir şekilde ele almıştır.

Yaşlı kadınlar, genç erkeklerin gülüşmelerini değil, genç kızların gülüşmelerini uzaktan bakarak edepsizlik olarak nitelendirmiş, kadının kadına yaptığı cinsiyet eşitsizliğini ortaya koymuştur. Nazar Eşankul’un diğer hikâyelerinde de görülen bu yargılamalara yazar dikkat çekmek istemiş hikâyenin bir kısmında bu konuya değinme gereği duymuştur.

Yazar toplumsal olarak düşünmeme, sorgulamama, topluma yerleşen fakat uygun olmayan düşüncelere insanların saplanıp kalması ve kendini yenileyememesi gibi sosyolojik problemleri ele almış bu unsurlara dikkat çekmek istemiştir. Yazar, hem niçin yolda kaldığını sorgulamayan hem de yol açılınca dakikalarca yolda bekleyenler sanki onlar değilmiş gibi yollarına devam eden insanlar üzerinden sosyal mesaj verme amacı gütmüştür.

3.1.4.3. Anlam, Yorum ve Zihniyet

Hikâye ilk bakışta sıradan bir olay sarmanını bize aktarsa da içinde bir takım mesaj ve eleştiriler barındırmaktadır. Yazar eleştirdiği kısmı direkt söylemez, daha çok sıradan, günlük akışta gerçekleşen bir olayla anlatımı gerçekleştirmiş, anlamlandırma ve sonuç çıkarma kısmını okuyucuya bırakmıştır. Nazar Eşankul, yazdığı eserlerde genel olarak üstü kapalı anlatımı tercih etmektedir. Bu hikâyede diğer hikâyelerindeki gibi sembolik ve alegorik unsurlar olmasa da mesajlar açıkça verilmez, hikâyenin yolculuk bitmeden sonlanmasıyla oluşan şaşırtıcı sonla yazar, okuyucu düşünmeye sevk etmiştir.

Farklı zihni yaklaşımların yer almadığı hikâye, bir kişinin akıl süzgecinden geçerek okuyuculara aktarılmıştır. Olay çok katmanlı değil tek bir çizgide ilerlemektedir. Hikâyede çatışma gözlenmez, sadece izlenimlerin verdiği ara ara tırmanışlar görülmektedir. Kahramanın gözlemleriyle çevresindeki insanların psikolojik tahlillerini yapmış bunun sonucunda değerlendirmeler ön plana çıkarak olay örgüleri oluşmuştur.

Yazarın asıl söylemek istediklerinden biri cinsiyet ayrımcılığıdır. Topluma yerleşmiş katı kurallar kadınları daha çok kısıtlamaya itmiş üstelik bu kuralların taşıyıcılığını yapan yine kadınlar olmuştur. Bunu küçük basit bir olayla okuyuculara aktaran yazar bu konuya dikkat çekmek istemiştir. Diğer bir konu ise insanların günümüzde kayıtsız hale gelmesidir. Otobüsün yolda kalması, insanların kaybettikleri zamanlarına üzülmemesi, hiçbir şeyi sorgulamamaları, gençlerin yaşlılara yer vermeyip onları görmezden gelmesi bu kayıtsızlık ve yozlaşmanın göstergesidir. Hikâye kısa ve açık dille aktarılsa da içinde gizlenen mesajlar toplumun genel sosyal sorunlarıdır. Yazar hikâyede genel bir değerlendirme yapmayıp tüm çıkarımları okurlara bırakmış, toplumu bilinçlendirmeyi hedeflemiştir.

3.1.5. Kultay Hikâye Tahlili

Yazar bu hikâyesinde kadının toplumdaki yeri, kadına uygulanan şiddet ve bedensel engelli olma konusuna dikkat çekmek istemiştir. Nazar Eşankul'un incelediğimiz diğer hikâyesi "Sonsuz Gökyüzü" de görüleceği üzere kadına hem duygusal hem de fiziksel şiddeti dile getirmiş ve bunu bir olay hikâyesi ile bize aktarmıştır. Kadına yapılan şiddet hikâyede aile içiyle sınırlı kalmamış ne yazık ki toplumun her kademesinde nesilden nesile aktarılmıştır.

Nazar Eşankul'un Kultay hikâyesinin baş kahramanı Arzihal, hem gençliğinde sevdiğinin onu terk etmesiyle toplum tarafından ötelenmiş, hem de engelli bir birey olduğu için işe yaramaz gözüyle bakılan bir “kadın” olarak karşımıza çıkar . Kadınlar toplumu doğuran, doyuran ve bereketlendiren varlıklardır. Fakat bu hikâyede cahilliğin verdiği gafletle ve kültürdeki bazı yazısız kurallardan dolayı kadın toplum karşısında erkekten daha fazla sorumludur. Hikâyede Arzihal'in gençken bir atlı yiğide aşık olması ve ona güvenmesinin ardından sevdiğinin onu ortada bırakıp gitmesi sonucunda bütün suç kadına yüklenmiş, kadının boynuna bir günah halkası gibi takılarak kadın bir ömür boyu ceza çekmeye itilmiştir. Hele ki toplumun dinî ve kültürel değerlerine göre gençliğinde bir namus hatası işlemiş olan kadın, bu haline bir de engelli olmak eklenince, içinde bulunduğu toplumdaki iyice dışlanmış, öz babası tarafından başka bir kapıya eşya gibi atılmıştır. Orada köle kadar değeri olmayan kadın ömür boyu şiddet görmeye *mahkûm* olmuştur. Nazar Eşankul'un bu hikâyesinde gençlik hatası yapan kadının yaptığı bu hata yüzünden toplumdaki dışlanması ve anneliğini de bir ömür boyu tam anlamıyla yaşayamaması anlatılmaktadır. Kanının bir de ailesi ve çocuğu tarafından şiddete maruz kalması onun hayatındaki dramı daha da arttırmıştır. Bu acı hikâyede kadını bırakıp giden erkeğe verilen ceza yoktur, sadece kadına yapılan zulüm dile getirilmiştir. Bu hikâyede toplumsal cinsiyet eşitsizliğini de görmekteyiz. *Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadınların politik, ekonomik, sosyal, kültürel ve medeni alanlardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet veya kısıtlama anlamına gelmektedir* (Bal ,2014: 16). Hikâyede hata yapan çift vardır fakat hikâyeye konu olan ve ceza çekmesi gereken taraf ne yazık ki “kadın” olmuştur. Burada kadına yapılan bütün eziyetlere rağmen kadının ne kadar güçlü ve sabırlı olduğunu görmekteyiz. O çocuğuna ve gelinine yıllarca hizmetçilik yapmış fakat onlardan hiçbir sevgi görememiştir. Çocuğunun hep yanındadır fakat annesi olduğunu söyleyememiş, anneliğini hiç tadamamış ve çocuğunu normal bir anne gibi sevememiştir. Kahramanın “anne” olduğu hikâyenin başında gizlense de Ulcan'a karşı yaptığı fedakârlıklar gösterdiği sabırlar onun annesi olduğunu sezdirmektedir.

3.1.5.1. Hikâyenin Yapısı

Nazar Eşankul'un Kultay hikâyesi “olay hikâyesi” türünde bir hikâyedir. Hikâyede zamansal geriye dönüşler az da olsa mevcuttur. Kahramanlar arası diyalog

azdır. Hakim bakış açısıyla anlatım yapılmıştır. Eser şimdiki zaman içinde aktarılmaktadır. Hikâye kahraman bakımından kalabalık değildir. Çoban Recep ve eşi, Ulcan, Ulcan'ın eşi ve çocukları en son olarak da Arzihal genel olarak adı geçen kahramanlardır. Olayların geçtiği mekanlar ise yoğun olmamakla beraber ev ve kendi köylerinin çevresidir. Hikâyede çatışmalara yer verilmiştir, bu kısımlar Ulcan'ın kayınlarından dayak yediği yer ve hırsını alamayıp ya da ara ara sinirlenip Arzihal'e şiddet uyguladığı yerlerdir. Bu hareketli geçen yerlerde gerilim oldukça fazladır. Hikâyede zamansal geriye dönüşler vardır. Olay halkaları bu nedenle kopuk gibi görünse de olaylar yavaş yavaş çözüme doğru gider.

3.1.5.1.1. Olay Örgüsü

Hikâye başlangıçta, yılların pişmanlığıyla ve manevi ağırlığıyla dolu bir şiirle başlar. Bu söz vasıtasıyla aslında hikâyenin en sonuna atıfta bulunulmuş ve bu satırlar sadece okuyucuları bu acı sona hazırlamak için yazılmıştır. Sonrasında ise nesirle hikâye devam eder. Hikâyenin olay halkalarını şu şekilde sıralayabiliriz.

1. Arzihal'in bir yiğide aşık olması ve ondan çocuğunun olması.
2. Nikâhsız olan bu çocuğunun kardeşine verilmesi.
3. Arzihalin çocuğunun verilmesinin ardından kendisinin de oraya bakıcı olarak gitmesi.
4. Kardeşinin evinde yaşamaya başlayan Arzihal'in herkes tarafından şiddet görmesi ve dışlanması.

Hikâye ilk olarak bir şiddet sahnesiyle başlar. Ulcan'ı eşinin köyünden gelen kayınları kötü bir şekilde döverler. Orada birden Arzihal ortaya çıkar ve Ulcan'ın üstüne kapanır, kendini ona siper eder. Arzihal tıpkı bir bebeği kucaklar gibi Ulcan'ı kucaklar, onu korumaya çalışır. Burada Arzihal'in yaptığı fedakârlık dikkat çekicidir. Arzihal ayrıca engellidir, küçücük bir bedene sahip bir kadındır: *O, topuğu ve parmakları birbirine geçmiş topal ayakları ile doğan ve sakat olduğu için sağlam insanların dünyasında, bir ömür boyu başı eğik yaşamaya mahkum edildiğinden beri, başından eksik olmayan hakaret ve horlamayla yıldan yıla küçülüp giden ufacık cüssesi ile kalakaldı* (Kultay:1).

Tarım hayatının olduğu, hayvancılıkla geçimin sağlandığı köylerde bedenle çalışma oldukça fazladır. Bu nedenle köy hayatında payına ağır yükler düşen kadının

güçlü ve sağlam olması şarttır. Köyde, engelli bedeniyle bu beklentiyi karşılayamayacağı düşünülen Arzihal, toplum tarafından dışlanmış, insan yerine konulmamıştır. O ise bu ötelenmişliği kabullenmiş, özgüvenini çoktan yitirmiş, her şeyden çekinip hep suçluluk psikolojisiyle hareket etmiştir. Arzihal, bedensel anlamda küçülmenin yanında, manevi olarak ezilmeyi de yaşamaktadır.

Kavga sırasında Ulcan acımsı bir ter kokusu duyar ve bu koku ona çok tanıdık gelir. Bu tanıdık koku onun çok uzun zaman önce unuttuğu bir kokudur. Ulcan bu tanıdık göğüs kokusunun Arzihal'den gelmesine sinirlenir. *Ulcan, tam burnuna rast gelen kadının göğsünden acımsı ter ve kendine çok tanıdık olan göğüs kokusu duydu. Bir an bu kokunun nereden geldiğini ve bu kokunun burnuna nasıl yerleştiğini anlayamadan kendisini dövdüklerini de unutup, düşüncesizce tıpkı emiyormuş gibi yutkundu ve daha sonra bu halini hatırlayınca aklını kaybetmiş gibi oldu* (Kultay: 2).

Koku, Nazar Eşankul'un incelediğimiz hikâyelerinde oldukça sık yer alır. Koku onun hikâyelerinde bir mesaj niteliğindedir. Bu mesaj genel olarak hikâyeye gizem katar ve daha sonra bir sırrın ortaya çıkacağına işaret eder.

Hikâyenin bir kısmında Ulcan'ın babası Çoban Recep'in tasviri yapılmaktadır. Çoban Recep kaba, sert, asık suratlı, şiddete yatkın bir insandır. Genel olarak Ulcan da yıllarca onu örnek aldığı için o da aynı şekilde şiddete yatkın biri haline dönüşür. Ondan öğrendiği sözlerle de Arzihal'e hakaret eder ve onu aşağılar. *Ulcan, Recep Çoban'dan öğrendiği sözlerle: "Hayvan bakıcısı, sakat!" diyerek söverdi. Recep Çoban, içine kapanık, sinirli ve sert bir adamdı. ... Onun işte bu kaba, kendine hoş gelmeyen her hareketi sopayla vurarak cezalandırma adeti, bir çocuğu olmasa da Ulcan'a aynı şekilde sirayet etmişti* (Kultay: 2).

Bu sözlerde bildirildiği üzere küçüklükten bu yana Çoban Recep'i rol-model alan Ulcan'ın onun sözlerini kullanarak tıpkı onun gibi hareket etmesi, aile içi şiddetin nesilden nesile bu şekilde aktarılabilmesinin de bir göstergesidir. Ebeveynlerin her daim göstermiş oldukları davranışlar adeta bir kılavuz özelliği taşır ve insanın yetişirken karakterinin şekillenmesinde ailesinin davranışlarının çok büyük payı vardır.

Ulcan, Çit'ten gelen karısının kucağında titreyen küçük bir bebektir ve karısı ölen kardeşinin bir erkek çocuğu olduğunu, onun bakıma muhtaç olduğunu söyledikten sonra Recep Çoban hiç oğlu olmadığı için onu kabullenir. Erkek bebek isteyen Çoban Recep, Ulcan'ın üvey olduğunu onun yüzüne hiç vurmamış, onu kendi oğlu gibi büyütüştür. *Tolli'daki yaylalarda, aylarca kaldıklarında baba ile oğul, sürünün ardında ömür geçirip kendi ömürlerinin parlak, hoş ve delikanlı dönemlerini tek tek*

hatırlar, sonra sönecekmiş gibi tüterek yanan ocaklarla birlikte mal tezekerlerini toplayıp sopalarıyla sığırların ayaklarına ve hoşlarına gitmeyen insanların sırtlarına hiddetli hareketleriyle esaret çizgilerini çizer. Gah sakın gah hırçın ruh halleri gibi değişen ay ve yılları, bu dağ yaylaları ve taşlı bozkırları teker teker dönüşüme uğratmaya çalışırlardı (Kultay: 2-3). Burada iki bireyin ne kadar birbirlerine benzediklerini görmek mümkündür. Her işi beraber yapmaları sonucunda hırçınlık ve şiddet dolu davranışları birbirine benzemektedir.

Arzihal, ablasının Ulcan'ı evlatlık almasıyla beraber çocuklara bakmakta zorlanması sebebiyle ablasının evine yardımcı olmak için gelmiştir. Çoban Recep olanlara ve dedikodulara pek kulak asmadığı için olayların içeriğini sorgulamamıştır. Babası tarafından bir bohçanın içindeki üç beş eşyasıyla adeta terk edilir gibi öylece bırakılıp gidilen Arzihal, artık orada bir ömür boyu köle olmaya hazırdır. Bir kadın ve erkeğin yaptığı hata sadece kadının hayatına mal olmuş ve kültüre göre yalnızca o cezalandırılmaya mahkum edilmiştir. *Ulcan'ın dürtüklemesi ve kamçıları yüzünden kırkını geçer geçmez yumruk kadar kalan bu sakat kadına, kışlağın sürüsü ise Çoban Recep'ten sonra Ulcan'a kaldı. Ulcan, Arzihal'i hiçbir zaman sevmedi. Bu yaralı kadının niçin kendileri ile yaşadığını uzun süre anlamadı. Annesi yerinden kalkmadan yattığında, sadece bu sakat teyzenin iş yaptığını gördüğünde daha çok siniri bozuluyordu. O, bu kadının hiçbir işini doğru dürüst yapmadığını, daima eksik yaptığını düşünüyordu (Kultay: 3-4).*

Bu cezalandırma sadece işle kalmamıştır. Onun bedensel engelinden dolayı yaptığı her şey eksik veya kusurlu görülmüştür. Ulcan köle olarak ve tüm günahıyla (!) kapılarına gelen bu kadına yaptığı hakaret ve aşağılamalar yanında kadına şiddet de göstermiştir.

Burada sadece erkeğin kadına yaptığı şiddet yoktur, aynı zamanda bir kadının diğer kadına yaptığı şiddet de söz konusudur. *...bu kadına acıyan, ona merhamet eden insan da yoktu. Babasından dolayı ablaları da Arzihal'e gereksiz bir atıntıya, bir eşyaya bakar gibi bakıyorlardı. ... Rahat ise onun hastalığını hiç kimseye gereği olmayan bir sakatlıkmiş gibi değil, sanki bu hastalığı kendi seçmiş gibi davranıyor; hayat ışıklarını birer birer söndürdüğü için elem içinde yattığı yerden Arzihal'e: "Sen kumasın; beni de kendin gibi hasta/uğursuz edeceksin; beni utanç içinde bırakıyorsun" diye beddua ediyor, her gördüğü yerde onu, bir mezardan çıkarıp diğerine tikiyordu (Kultay: 4). Burada yukarıda da bahsettiğimiz gibi kadının kadına uyguladığı baskı ve şiddet de hakimdir. Üstelik yapan öz kardeşidir ve o da bir kadındır. Arzihal onlara göre*

gençliğinde bir hata işlemiş ve bir başına sahipsiz kalmıştır. O, bu düzen içinde cezalandırmaya layık görülmüş ve bu cezalandırmalarla dolu ağır şartlar içinde hayat sürmüştür. *Ulcan karısının çekip gitmesinin ve kadınların kendisi tarafından dövülmesinin elemi, kızgınlığın hırsını bu sakat kadından çıkarıyordu. Her daim, sürüden döndüğünde, Çoban Recep'in ayak altında durmaması için tembihlediği yere, taaa terasın çatısına dikine koyulan uzun dayak ile Arzihal'i dövüyordu. Kadın ilkinde değilse de ikincisinde toparlanıp terasa konan buğday çuvallarının üstüne uçarak düştü. Onun, küçük gövdesinin tıpkı bir top gibi yukarıya yükselip düştüğünü, burada onur ve haysiyetlerine yedirerek, sırf seyretmek için gelen Tersateliler de açık açık gördüler* (Kultay: 5). Burada erkeğin kadına uyguladığı şiddet oldukça ağır ve psikolojik olarak yıpratıcıdır. Bu yıpratıcı durumu, orada yaşayan köylüler ne yazık ki engellemek yerine, seyretmeyi tercih ederler. Bu seyirci konumundakiler yazar için aslında haysiyetsizdirler. Bu durum aile içi şiddetin ve yozlaşmanın olduğunu göstermenin yanı sıra toplumun da git gide yozlaştığını ve duyarsızlaştığını göstermesi açısından önemlidir.

Ulcan, kendine tanıdık gelen göğüs kokusunu ara ara düşünmüş ve tahminler yürütmüştür. *Arzihal'in Ulcan'a yaşayamadığı bebekliğinde kendini avutmak için göğüsünü veren, bu yolla annesi Rahat olmadığı zamanlarda, hasta olduktan sonra daima ter kokusu geliyorken ayakları gibi zayıf ve hayat belirtisi olmayan, tıpkı ağzı açılıp duran çuval gibi solgun pis kokulu göğsünü ağzına tuttuğunu, kokunun o zamandan itibaren burnunda kaldığını düşündü ve o bu ona daha da hiddetlendirdi* (Kultay: 7). Onun bu tanıdık kokuya karşı hissettiği duygular onu çok sinirlendirir. Bu sinir onun Arzihal'e karşı daha çok nefret duymasına sebep olur. Burada verilen kısım Ulcan'ın Arzihal'in çocuğu olduğuna dair bir ipucu niteliği taşımaktadır. Yazar, okuyucuyu bir yandan şüphelendirirken bir yandan da merakta bırakmaktadır.

Gün geçtikçe bütün işler Arzihal'e kalmış ve çocuklar da onu hizmetçi olarak görmeye başlamıştır. O, eve yeni gelin olarak gelen Ulcan'ın karısına da hiçbir iç yaptırmamış, onu taze gelin olarak görmüş ve bu düzen hep böyle devam etmiştir. Kuşaktan kuşağa geçen sözlü şiddet kadının en büyük eziyetine dönüşmüştür. O bütün işleri duyduğu sevgi ve saygıdan dolayı yapar. Ancak aile üyeleri hatta en küçük üye bile büyüklerine bakarak onlar gibi davranırlar, evde kötü ve şiddete meyilli bir ortamın doğmasına neden olurlar. Bu durumdan en çok Arzihal zarar görür.

Arzihal, bir gün yeni gelen bu geline gençliğinde yaşadığı bir aşkı anlatır, sevdiği yiğidin onu engelli olduğu için terk ettiğini söyler. İlk başlarda bu sırrı saklayan

gelin sonraki zamanlarda Ulcan'a kızması ve Arzihal'e olan saygısızlığından dolayı onun sırrı açığa çıkarmaya çalışır. Fakat gelin, Ulcan'ın olayı yanlış anlamasıyla birlikte kocasından şiddet görür ve babasının evine gider. Bu durumda bile Arzihal kendini suçlu görür. Kadına şiddet sadece Arzihal ile sınırlı değildir, diğer kadınlarda bu duruma maruz kalmıştır. Yazar bu durumun sosyolojik yayılma boyutunu gözler önüne serer.

Arzihal, yaşlıları hastalanıp yatalak olurken hala ağır işler peşinde koşuşturmakta ve evin bütün işini yapmaktadır. Onun içine sanki bir güç girmiş gibi dinçtir. Onun bütün korkusu kendini gereksiz görmeleri ve evden sürüp atmalarındır. Kadın her durumda oradakilerin isteklerini yaparak herkesi tatmin etmiş, karınlarını doyurmuş ve tüm işleri yerine getirmiş, kimi zaman sürünün peşinden gitmiş kimi zaman da Ulcan'ı beklemiştir. Arzihal anneliğini kendi içinde yaşamış ve bu duyguyu kimseye söyleyememiş bir anne olduğu için çocuğu ne kadar kötü olursa olsun onu her zaman gözetmiş ve ondan ayrılacağı korkusuyla her işi yapmıştır.

Yazar, hikâyenin bir bölümünde edebi bir anlatımla Arzihal'i yaylada karşılaştığı yalnız ağaçla ilişkilendirir, bu durumu da şu şekilde aktarır: *Gariptir ki elli yıldan beri yalnızlıktan bıkan ağaç bile onu bırakmamak için yırtık pırtık elbisesinden yolar, yolarak aldığı bir paçayı da sonraki huysuz rüzgarda zafer tuğu gibi, bayrak gibi sallanıyor dururdu* (Kultay:10). Yazar buradaki canlı anlatımı ve benzetmeleriyle ağaç unsurunu kişileştirip ağaçla Arzihal'in hayatını adeta bütünleştirmiştir. O da bu fani dünyada bir ağaç gibi yıllardır yalnız ve kıyafetten kopan o bir parça gibi tek başına savrulmaktadır. Ne kadar güçlü olursa olsun o da bir gün hastalanır, yatağa düşer ve hayata gözlerini yumar.

Arzihal bu dünyadan göçüp gidince cenazeye, o güne kadar hiç yanına gelmemiş olan akrabaları, onun sırrının açığa çıkmasını bekler gibi gelmişlerdir sanki. Yine meraklı kişiler ön plandadır. Ulcan'ın o güne kadar türlü eziyetler çektiği kadının arkasından toplumsal geleneklere uymak gereğiyle zorla ağlıyor gibi görünmesi herkesi güldürür. O herkese göre kaba ve kültürel yapıya uymayan bir adamdır. Yazar'ın burada ortaya koyduğu karakter, şiddet yanlısı biridir; fakat bir kadın için ağlaması onu komik duruma düşürür. Ulcan Arzihal'in annesi olduğunu öğrenir, fakat inanmak istemez. Sonra aksini iddia eden hiçkimse olmayınca inanır ve kadına yaptığı zulmü bir bir gözünün önünden geçirir. Sonra bu zulme şahit olan ve mezarı başına dikilen dayak Arzihal'le yine baş başadır. Ulcan pişman olsa bile artık her şey iş işten geçmiş, herşey yaşanmış ve bitmiştir.

3.1.5.1.2. Zaman

Hikâyede zamansal sıçramalar oldukça fazladır. Bir geçmiş, bir şimdiki zamanda devam eden iki olay halkası hâkimdir. Bu iki daire birbirleriyle sürekli kesişmiş ve iç içe geçmiştir. Olay halkaları arasında zamansal sıçramalar olduğu için bağlantılar kopuk gibi görünür fakat bu durum anlatımdaki tekdüzeliği bozar ve okuyucuda merak unsuru uyandırıp metinde akıcılığı arttırır. Hikâyede ilk olarak şimdiki zamandan başlamış, daha sonra geçmişe dönüş yapılmıştır. Hikâye geçmiş zaman ve şimdiki zaman çekimleriyle karışık şekilde ilerler. Bu zaman çeşitliliği hikâyenin bitişinde birleşir. Hikâyenin sonucunda özetleme tekniğiyle tekrar geçmişten bahsedilerek tüm düğüm çözülmektedir.

Vaka zamanı bir çocuğun bebekliğinden yetişkinlik dönemine kadar süren süreyi içerir. Bebekliğinde evlatlık verilen Ulcan teyzesinin evinde büyümüş genç çocuk olmuş ve evlenip çocukları olmuştur. Bu sürede gerçek annesi olan Arzihal ile beraber yaşamış onun ölmesi ve tüm gerçekleri öğrenmesiyle de hikâye sona ermiştir.

3.1.5.1.3. Mekân

Hikâye kışlak denilen yerel yerleşim yerinde geçmektedir. Küçük bir yerleşim yeri olan bu mekân hikâyenin zemininde yer almaktadır. Hayvancılıkla uğraşan ailenin ara ara yaylaya çıktığı görülmektedir.

Küçük yerleşim yerinde geçen hikâyede ev ve avlu ön plandadır. Genel olarak olaylar burada gerçekleşir. Herkes Arzihal'e yapılan zulmün farkındadır ve kimse açıkça tepki vermez. Ulucan'ın kadına uyguladığı şiddet o ölene kadar gerek evlerinin içinde gerek avlularında devam etmiştir. Bir süre sonra ambara pis kokulu farelerle dolu yere taşınan Arzihal'in kaderiyle bulunduğu yer adeta bütünleşmektedir. Buradaki mekân unsuru adeta Arzihal'in hayatına atıf yapmaktadır.

Arzihal'in sevdiği delikanlıyı bulmak adına hâlâ ormanlık alandaki buluştukları yere gittiği onu tüm arzusuyla beklediği belirtilmektedir. Yeşil orman Arzihal için umut vaad eden yer olarak tasvir edilmiş, daha çok bozkırlarda umutsuzluk işlenmiştir. Bozkırda Ulcan'ın peşinden giden Arzihal kırım tepesindeki yaşlı ağacın yanına oturup uzaklara derin derin bakar. Burada elli yıllık yalnızlıktan bıkan ağaç onu bırakmak istemez elbiselerinden parça koparır ve onu rüzgârda savurur. Burası hikâyede çarpıcı bir şekilde tasvir edilmiş, ağaç Arzihal ile bütünleştirilerek kişileştirilmiştir.

3.1.5.1.4. Kişiler

Ana kahraman: Arzihal, Ulcan.

Yardımcı kahraman: Çoban Recep, Ulcan'ın annesi(teyzesi), çocukları, dedesi, dayısı ve akrabaları, Usta Oral, Yaşlı Baykul.

Arzihal Hikâyede ana kahraman olarak ön plana çıkmaktadır. Talihsizlik serüveni onu takip eder ve hiç yakasını bırakmaz. Bebekliğinde engelli olarak dünyaya gelen Arzihal, bir yiğide âşık olmuş ve onun sevgisine kanmıştır. Daha sonra engelli olduğu için terkedilmiş, bir daha sevdiği kişi tarafından aranmamıştır. Karnındaki bebekle baş başa kalan Arzihal'in çocuğu kardeşine evlatlık olarak verilmiş, kendi çocuğunun hep yanında olmasına rağmen çocuk sevgisinden de mahrum bırakılmıştır. Ömrü boyunca çocuğunun onu bilmeden düşman gibi bakması ve ona şiddet göstermesi onu ayrıca kahreden başka bir durumdur. Mağdur bir kişi olan Arzihal yaşadığı tüm acılara karşı sağlam bir şekilde duran kadın tipine örnektir.

Ulcan hikâyede çatışma yaratan baş kişidir. Arzihal, eşi, kayınları ile çatışır ve onlara karşı şiddet göstermekten geri kalmaz. Aynı zamanda kayınları tarafından şiddet de gören Ulcan, bu hırsını Arzihalden çıkarır. Şiddet görülen yerde şiddete meyilli bireylerin yetişmesi olasıdır ve bu durumun kanıtı Ulcan'da açık bir şekilde görülmektedir.

Çoban Recep dünyada erkek çocuğu olmasından başka bir gayesi olmayan kendi halinde bir bireydir. Ulcan'ı nerden geldiğini sorgulamadan kendi evladı gibi benimser ve her şeyi onunla yapar. Bu kahraman hikâyede geri plandadır ve olaylarda çok etkisi yoktur. Ulcan'ın annesi onu Arzihal'e karşı düşman gibi yetiştiren kişidir. Onun hiçbir işe yaramadığını ve yaptığı işi yarım yaptığını söyler durur. Çocukluktan bu yana bu muameleyi izleyen Ulcan da aynı tepkiyi göstermekle kalmaz kadına karşı şiddet gösterir. Ulcan'ın çocukları da kadına aynı şekilde davranır ona hiçbir şekilde saygı göstermezler. Kuşaktan kuşağa geçen bu durum ailenin davranış konusunda ne kadar örnek ve etkili olduğunu göstermektedir.

Usta Oral ve Yaşlı Baykul hikâyede kurtarıcı kişilerdir. Usta Oral Arzihal'in şiddet sırasında çıkan kolunun kemiklerini yerine takar ve ona yardımcı olur. Yaşlı Baykul ise Ulcan'a kayınları şiddet gösterirken onlara tepki gösteren kişidir. Fakat kadın Ulcan tarafından tekmelenip dövülürken kimse korkusundan tepki göstermemektedir.

Ulcan'ın dedesi aynı zamanda Arzihalın babası olmaktadır. Bu karakter bir kızını kardeşinin kapısına atıp gittiğinde, bir de kızının cenazesinde görülmektedir. Kendi içinde namus davası güden baba kızını bir gün bile arayıp sormamış sadece cenazesine gelmiştir. Aile dramını gözler önüne seren hikâyede bu karakterler geleneklerin katı yüzünü yansıtmaktadır. Ulcan'ın dayı ve dedesi yıllarca saklanan sırrı açıklamasıyla hikâyedeki düğümü çözen kişilerdir. Bu sırrı bilip çözüleceği zamanı sabırsızlıkla bekleyen akrabalar, cenazeye Arzihal için değil, düğümün çözülmesini seyretmek için ve birbirlerini görmek için katılmışlardır. Hikâyeye bu kişileri yerleştiren yazar, akraba ilişkilerini ve insanların umursamazlıklarını üstü kapalı bir şekilde de eleştirmektedir.

3.1.5.1.5. Anlatıcı Bakış Açısı

Hikâyede yazar insanların tüm duygularını, içinde kopan fırtınaları okuyuculara aktarmış, bunu tanrısal bakış açısı yardımıyla yapmıştır. İlahi bakış açısının sağladığı olanaklar her şeyi görüyor ve duyuyor olmasıdır. Karakterler birbirinden habersiz, kopuk, duygularına önem vermiyor olsa da yazar tarafından bu anlatıcıyla tüm hisler okuyucuya aktarılmıştır. Kendini anlatamayan, duygularını ifade edemeyen, içine kapanık olan Arzihal'i okuyucular tanrısal bakış açısıyla anlamaktadır.

Yazar bu hikâyede özetleme tekniğini de kullanmış Arzihal'in gençliğinde yaşadığı aşk acısını okuyuculara bu şekilde aktarmıştır. Aynı zamanda hikâyenin sonundaki özetleme tekniğinde ise tüm olayların sebebi açığa çıkmakla beraber hikâyedeki düğüm çözülmüştür.

3.1.5.2. Tema

Hikâyede etkili olarak tek tema kullanılmıştır. "Kadın" tema başından sonuna kadar işleyen yazar, röportajımızda belirttiği üzere Tük kadının ne olursa olsun zorluklara göğüs gerdiğini, her durumda tüm gücüyle ayakta durabildiğini ortaya koymuştur.

Hikâyenin bir kısmında aşk konusu da geçse de mutlu sona ulaşılamamış, bu mutluluk kısa sürede sona ermiş, Arzihal yine tüm mâkus kaderiyle baş başa kalmıştır. Arzihal'in her ne olursa olsun sevdiğini yıllarca beklemiş, sevdiği belki gelir umuduyla buluştukları yere gitmiştir. Onun bu davranışları fedakâr kadın tipine örnektir. Bir ömür boyu yaşadığı sıkıntılar onu sevgisinden uzaklaştırmamıştır.

Arzihal'in Ulcan'dan şiddet görmesine rağmen onun çocuklarına bakması ayrıca özverili olduğunun kanıtıdır. Çocuğunun yanında olmasına rağmen ona annelik yapamayan üzerine bir de çocuğundan şiddet gören annenin durumu bir "kadın" dramı olarak kaleme alınmıştır. Toplumda bir dönem bu tür vakalara, haksızlıklara, cahilliklere şahit olan yazar şiddete maruz kalmış kadınları hikâyesinde işleyerek bu tür olaylara dikkat çekmek istemiştir.

3.1.5.3. Anlam, Yorum ve Zihniyet

Burada bir gençlik hatası işleyen kadının kültürel ve toplumsal olarak cezalandırıldığını görmekteyiz. Bu ceza tek kuşakla kalmamış, nesilden nesile aktarılmıştır. Kadının bu yapılan zulüm ve horlamalara bir isyan etmemesi, kaderine razı olmasının nedeni ise kendini ömür boyu suçlu görmesidir. Kadın evden atılmamak evladından kopmamak adına her türlü çileyi çeker. Arzihal kendi çocuğunun psikolojik ve ahlaki gelişimine yanında olsa da müdahale edemez ve hep uzakta sığıntı gibi durur çünkü toplum tarafından ona bu hak görülmüştür. İşlediği suçtan dolayı hiçbir şey yapamamaktadır. Etkisiz bir şekilde çocuğunu sadece uzaktan sever.

Sonuç olarak Nazar Eşankul bu hikâyesinde kadını mağdur olarak gün yüzüne çıkarsa da onun her durumda her şeye göğüs gerecek kadar güçlü ve fedakâr olmasını konu almıştır. Fedakârlık, genellikle kadınların içgüdüsel olarak kendini donattığı silahlarıdır. O hiçbir şey yapmasa bile kalbini dinleyerek doğru olanı yapmış çocuğunu terk etmemiştir. Kadın toplumda yaptığı bazı hatalar yüzünden dışlansa bile duyguları ve gücü onu hep bir üst noktaya taşımıştır. Bu hikâye de bu durumun güçlü örneklerinden biridir.

3.1.6. Sonsuz Gökyüzü Hikâye Tahlili

Nazar Eşankul tarafından kaleme alınan bu hikâye çocuksuzluk konusu etrafında ele alınan, toplumda kadının yerini ve aile içindeki durumunu da sorgulayan bir eserdir. Bu hikâyeyi <https://ziyouz.uz/ozbek-nasri/nazar-eshonqul/nazar-eshon-ul-bepojon-osmon-ikoya/> adresinden aldık.

Çocuksuzluk motifi konusuyla kurulan hikâye, Aytoldı'nın çocuğunun olmaması üzerine kurulur ve gelişmeye başlar. 'Çocuk kokusu evlatlarının olmasını sağlar' inancından hareketle kardeşlerinin çocuğunu evlat edinirler. Çocuk onlarda kalmak istemese de yapacağı bir şey yoktur. Sonuçta gitgide hepsi bu hayata alışır. Toplum tarafından hor görülen kadına, kocası sahip çıkar. Onun sevgisi ikisini de ayakta tutar.

Kadın bu durumu kabullenir, özenle baktığı evlatlık olan çocuğun dilinden anlar, onu hatta onun kardeşlerini de sevgiyle büyütür. Hikâyenin sonunda kadının eşi ve çocuklar konusundaki fedakârlığı bir kez daha gözler önüne serilir.

Bu hikâye çocuksuzluğun toplum ve birey üzerindeki sosyolojik, psikolojik boyutlarını da yansıtmaktadır. Metinde konu, olay örgüsü, şahıs kadrosu, verilmek istenen mesaj belli bir düzen içerisinde bize aktarılmıştır. Verilmek istenen mesaj hikâyenin sonuna kadar sır gibi saklanan doktor raporunun açıklanmasıyla tam olarak ortaya çıkmaktadır. Kahramanlar ve yaşanan olaylar bu mesajın etrafında bir figür konumundadır. Yaşanan ne olursa olsun karşımıza sevginin gücü çıkmakta ve onu yıkmaya, yok etmeye ne köhne gelenekler ne de biyolojik sıkıntılar engel olmaktadır.

3.1.6.1. Hikâyenin Yapısı

Hikâyenin başlangıcında aslında bütün olaylar hemen hemen yaşanmış ve bitmiş durumdadır. Ama anlatıcı, kahramanın ağzından tekrar geçmişe doğru yolculuğa başlar ve geçmişe dönülerek anlatılan hikâye yine bugüne doğru getirilerek bir olay akışı içerisinde bize aktarılır. İnsanların diyalogları çok yoğun olmasa da akış, akıcı ve canlıdır. Kahramanlar arası çatışma çok olmamakla beraber kadına karşı uygulanan sözlü şiddet, gerilimin en yoğun olduğu yerlerdir. İnsanlarla ilgili tasvirler de olayların geçtiği mekânlar da olayı anlatacak kadar yapılmış, birçok betimlemede hiç ayrıntıya girilmemiştir. Hikâyenin baş kısımlarında evlatlık alınan oğul, yaşananların tamamına çocukluğundan itibaren şahit olan çocuktur. Hikâyenin akışı içinde o, artık büyümüştür. Küçükken çocuk aklının ermediği olayları büyüdüğü için artık idrak etmeye başlamış ve hikâyeyi kahraman bakış açısıyla adeta bir hatıra anlatır gibi anlatmaya koyulmuştur. Bütün anlatım, hikâye boyunca onun dilinden yapılmıştır.

3.1.6.1.1. Olay Örgüsü

Hikâyede olay halkaları arasında bir kopukluk yoktur. İlk andaki geriye dönüş hariç tutulursa diğer kısımlar genel olarak kronolojik olarak ilerlemiştir.

Hikâye ilk olarak çocukları ol(a)mayan çiftin evlatlık aldıkları oğullarının başka memlekete okumaya gitmesi ve orada, halasından bir mektup almasıyla başlar. Mektupta “vekil” annesinin hasta olduğunu öğrenen çocuk, geçmişe dönerek hikâyeyi baştan anlatmaya başlar.

Hikâyedeki olay halkaları şu şekilde ilerlemektedir:

1-Çocuğun hatıralara dalmasıyla Aytoldı yengesinin çocuğunun olmadığını hatırlaması

2-Aytoldı'nın çocuksuzluk nedeniyle Bibi Ayna (hala)'dan ve çevreden sürekli horlama görmesi.

3-Baskıların sonucunda Aytoldı'nın eşiyle doktora gitmesi

4-Doktorun verdiği rapor sonucunda Aytoldı'nın kısırım demesi

5-Aytoldı ve eşi öldükten sonra evde bulunan raporda kocasının kısır olduğu yazması

Hikâye altı olay halkasından oluşmuştur. Birinci olay halkası giriş kısmını oluşturmakta, sonuncu olay halkası büyük sırrın ortaya çıkması ve her şeyin çözülmesiyle sonucu ortaya koymaktadır. Arada kalan çocuk arayışı, doktorlara gitme, problemi çözmeye çabalarının sonuçsuz kalması, halanın ve diğer kişilerin çocuksuz olarak yargıladığı kadına psikolojik şiddet uygulaması fakat eşiyle her durumda birbirine kenetlenmeleri gibi yaşanan olayların yoğun olarak geçtiği yerler ve bu olaylar akışı, hikâyenin gelişme kısmını oluşturmaktadır.

Çocuksuzluk konusunun toplumda hoş karşılanmamasının altında yatan nedenleri şu şekilde açıklayabiliriz: Bir toplumun, milletin bekasını sağlaması, milli ve kültürel değerlerinin gelecek nesillere taşınması, hâkimiyetinin sürekliliği ve kalkınması açısından çoğalmaya, yeni nesiller yetiştirmeye ihtiyacı vardır. Geleneklere göre bu durumun ritüeli herkesin kendine ve ailesine yakışan bir bireyle evlenip aile kurması ve ardından çocuk sahibi olmasıdır. Toplumun en küçük ve en önemli yapı taşı olan aile, toplumu var eden bir çekirdektir. Bu çekirdeğin meyve vermemesi durumunda toplum bunu yadırgayabilir. Bu noktada çocuğun ve yeni nesiller yetiştirmenin önemini ve çocuksuzluğun nasıl karşılandığını Sayar da şu şekilde açıklar: *Her toplumda aile kurmak için bir araya gelen kişilerden bir an önce çocuk sahibi olmaları beklenir. Bu beklenti karşılık bulamadığında çocuk sahibi olamayanların Tanrı tarafından cezalandırıldıklarına, kınandıklarına inanılır. Tanrının kınayıp cezalandırdığı kişilere karşı da toplumsal bir tepki oluşur. Bu tepkinin oluşmasında Tanrının cezalandırdığı, kınadığı kişiler yüzünden toplumun zarar görebileceği inancının yanında toplumun devamlılığının zedeleneceği düşüncesi etkilidir. Tanrı ve toplumları tarafından kınanan çocuksuzlar psikolojik bir yıkım yaşarlar. Destanlardan günümüze çocuksuzluk karşısındaki dini, toplumsal ve bireysel tutum kimi değişim ve dönüşümler yaşamakla*

birlikte süreklilik gösterir (2015: 68). Hikâye bahsettiğimiz üzere severek evlenen çiftin çocuğu olmaması sonucu olayların tırmanmasıyla başlar. Bunun altında yatan asıl neden de başta ailenin daha sonra toplumun devamlılığını sağlayamama düşüncesidir. Bu durumu sadece bu hikâyede değil Türk destanlarında ve Dede Korkut hikâyelerinde de görmekteyiz. “*Hanlar hanı Bayındır yılda bir kez ziyafet verirdi. Atın aygırını, koyunun koçunu, devenin erkeğini kestirdi. Bir yere ak çadır, bir yere al çadır, bir yere kara çadır diktirdi.*

Kimin oğlu kızı yoksa kara çadırdaki ağırlansın. Altına kara keçe serilsin, kara koyun yahnisinden önüne getirilsin, yerse yesin, yemezse kalkıp gitsin! Oğlu olanı, ak çadıra, kızı olanı al çadıra oturtun. Oğlu kızı olmayanı Yüce Allah dahi hor görmüştür. Biz de horlarız iyi bilsin, dedi” (Derleme, 2010: 15). Burada da çocuksuz kişilerin toplumdan dışlanması açıkça görülen bir durumdur. Çocuğu olmayan ailenin Allah tarafından cezalandırıldığı düşünülerek aynı zamanda topluma zarar verecek endişesiyle tepki gösterilmektedir.

Hikâyede çatışma yaratan tip kendisi de bir kadın olmasına rağmen ‘hala’dır. Olaylarda başrolde olan halanın adı ‘Bibi Ayna’dır. Bibi Ayna toplumun tepkisinin bir nevi bireysel suretidir. Sayın Çetişli bu gibi karakterleri şu şekilde tanımlamıştır: *Tipler taşıdıkları isimlerle birer fert olarak görünmelerine rağmen, gerçekte kendilerine has değerlerin değil, belli bir grup, sınıf veya dünya görüşünün ortak değerleri etrafında vücut bulup onların temsilcisi olurlar. Onlar, ideal insanlar olabileceği gibi, yozlaşmış kötü insanlar da olabilirler* (2014: 194) Bu hikâyedeki Bibi Ayna da kendisi de kadın olmasına ve bu problemleri yaşayabileceği gerçeğine rağmen, hatta kendisi de çocuksuz olmasına rağmen gelinlerine uyguladığı sözlü şiddetle Çetişli’nin bahsettiği kötü karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Onun şu sözleri bunun ispatıdır:

Ağabeyimin yüzüne bakıp yüreğim yanıyor, ciğerim kavruluyor. Çaresiz ağam, gündün güne değil her saat çöküp gidiyor; çok fazla zorlanıyor, perişan oluyor. Bu nazlı gelinimiz ise hiçbir şey söylemiyor! Ağamı her başı eğik gördüğümde gelinimize eziyet etmek, hiç görmemek istiyorum! (Sonsuz Gökyüzü: 2). Burada hor görülen aşağılanan ne yazık ki kadındır. Aile, karı koca birlikteliğin ve birliğine dayanmasına rağmen çocuksuzluğun bütün suçu kadına yüklenmekte, erkek ise mağdur duruma düşen kişi olarak yansıtılmaktadır. Üzerine çok gelinen gelin/kadın Aytoldı ise hiç ses çıkarmamakta kaderine razı olmuş bir şekilde beklemektedir. Hatta bu durumu bir suç ve kusur olarak kendine mal edip herkesin hizmetini her zaman hiç eksiksiz yapmaktadır. *Amcamın evinde çocuk sesi işitilmediği için de yengemin kendini bu ev*

halkı önünde suçlu gördüğünü ve en azından suçunu affettirip ev halkını yumuşatmak için evdeki en ağır işleri yaptığını etraftaki konu komşu kadınlardan duyuyordum. O bu işlerden hiç şikayet etmez, aksine güç kuvvet alıyormuş gibi davranırdı (Sonsuz Gökyüzü: 3). Kadının omuzlarına binen bu iş yükü onun çocuksuz olmasından daha hafif gelmektedir. Halam her iki günden birinde onun çocuksuz oluşunu hatırlatıp dururdu: “Siz kısır olduğunuz için abimin arzular içinde geçip gitmesini istemiyorum. Eğer doğurmayacaksanız abimi başkası ile evlendireceğim!” derdi (Sonsuz Gökyüzü: 3). Ama Aytoldı ile eşi pes etmez, bunun çaresini eşiyle beraber aramaya koyulurlar. O dönemlerde halamın ve amcanın tavsiyesiyle uzun bir süre amcamın ve Aytoldı yengemin gitmediği türbe, manevi mekan, doktor ve falcı kalmadı. Fakat hiç birinden bir fayda olmadı. Her birinden sonra halamın dili gittikçe uzuyordu (Sonsuz Gökyüzü: 3). Çocuksuzluğa çare olarak geleneksel olarak yapılanlar ‘dua, bir bilirkişiyeye danışma, türbe ziyaretleri’dir. Fakat bu çözüm yollarının hiçbiri fayda etmez, en son namını duydukları doktora giderler fakat doktor hiç çocukları olamayacağını söyler. Eve döndüklerinde kadın, doktorla yalnız görüşüp öğrendiği ve kocasına bile söylemediği gerçeği saklar ve ‘bütün kusur bende’ deyip suçu kabullenir, ikisinin de tavrı oldukça suskundur. Sanki bu tavır altında bir şeyler yatıyor gibidir. Bunun üzerine aile her ne kadar oğullarını başkasıyla evlendirmek istese de o bunu kesinlikle kabul etmez ve karısından ayrılmaz. Bunun üzerine ‘belki çocuk sevgisiyle çocukları olur’ diye kardeşi, çocuğunu bu çiftin yanına bırakır gider. Bu durum aslında geçmişten günümüze süregelen bir gelenektir. Gerçekten çocuğunu vermese de sembolik olarak çocuğu olana kadar verirler. Örneğin ritüel, bazı performanslarda sadece satma eylemini gerçekleştiren kadın ve çocuk sahibi olmak isteyen kadın olmak üzere iki kişiden oluşurken pek çoğunda da çocuk sahibi olmak isteyen kadın, satan ve satın alan kadın olmak üzere üç kişiden oluşmaktadır. Kişi sayısı ile beraber ritüelde kullanılan sözler ve ifadeler de farklılık göstermektedir (Ergun, Alptürker, 2017: 82). Hikâyede ise bu durum şu şekilde gerçekleşmektedir:

Annem tutarak: “Baban, seni amcana oğul olarak verdi, üç gün boyunca eve gelme, gelenek böyle, eğer yengen doğurursa seni ancak o zaman alır gideriz.” dedi (Sonsuz Gökyüzü: 4). Bu bahsettiğimiz ritüellerin burada da gerçekleştirildiğini görmekteyiz. Çocuğun üç gün boyunca eve dönmemesi, onlara anne baba diyecek olması, onların gerçek anne baba hissi tatmaları ve çocuklarının bu bağlılık hissiyle olması ümit edilmektedir.

Anam ise acısına bakmadan gözündeki yaşlarla “Bu şimdi sizin oğlunuz, evinizdeki çocuk sesi mübarek olsun, kendi çocuğunuzun sesini de duyarsınız inşallah.” dedi (Sonsuz Gökyüzü: 4).

Onlar ne kadar isteseler, tedavi görseler de çocukları olmayacaktı. Bu hikâyede destanlardaki gibi bir başlangıç yapılırsa da onlar gibi olağanüstü doğum ya da mucizevi bir durum gerçekleşmez. *Çocuksuzluk, daha doğmadan, destan kahramanının önemini vurgulamak üzere gelenek tarafından kurgulanır (Yıldız, 2009: 13).* Destanlarda Yıldız’ın da dediği üzere ‘çocuksuzluk, asıl kahramanın yerini hazırlamak, onu diğer insanlardan üstün kılmak ve kahramanı ön plana çıkarmak için vardır’. Burada ise kahraman kadındır mutlu sona ulaşamamasalar da çocukları olmasa da bütün hakaretleri bütün iş yükünü ve çocuk bakımını bir anne gibi değil hizmetçi gibi üstlense de aslında onun davranışlarının alt yapısında eşini korumak ve onun erkeklik gururunu kırmamak vardır. En önemlisi de ona olan sevgi ve saygısından gözü hiçbir şeyi görmemekte, kaderine razı olmaktadır. Zaten kahramanlığını eşinin kısır olduğu sırrını mezara kadar saklayarak gerçekleştirir.

Hikâyede Aytoldu ve eşi toplum tarafından uygulanan baskıyla sürekli çıkmaza sürüklenmiştir. Bu çıkmaz sonucu çare arayışları onların olay halkalarını yönlendirmelerine yol açmıştır ve sonunda çocukları olmasa da dillere destan bir aşk yaşamışlar Leyla’yla Mecnun’a benzetilmişlerdir. Aşk duygusunu tatmaları onların hayattaki en büyük mutlulukları ve birbirlerine sundukları tek ve paha biçilmez bir değerdir. *..mekteplerde de öğretmenler Ferhat ile Şirin, Leyla ile Mecnun, Tahir ile Zühre hakkındaki destanları daha hayati hale getirip bugüne aitmiş gibi anlatmak için amcamı örnek gösteriyorlardı. Amcam, bütün gençlerin sevgi için kendi rahatlığını feda etmesini, çocuk sahibi olma ve çocuk sevmeye zevkini, genellikle hayatın bütün nimetlerini kurban eden sevgiyi hiçbir şeye değişmeyen, bu kitaplardaki malum ve meşhur aşıklardan bir zerre bile eksiği olmayan bir kahramana dönüşmüştü (Sonsuz Gökyüzü: 12).* Hikâyede geçen bu kısımda herkesin bildiği üzere sevgilerinin yanı sıra eşinin fedakârlığı konuşulmuş olsa da asıl kahraman kadındır.

3.1.6.1.2. Zaman

Hikâyenin başında çocuğa gelen mektupla beraber anlatıcı çocukluğuna geri dönmüş ve hatıralarının büyük bir kısmında yer alan Aytoldı yengesiyle geçen hayatını anlatmaya başlamıştır. Hikâye anlatılmaya başlandığından kısa süre sonra geriye dönüş tekniği devreye girmiş ve bu dönüş hikâyenin sonuç bölümüne gelene kadar sürmüştür.

Hikâyenin giriş kısmında yer alan bu kırılma başta gelen mektup aracılığıyla yapılmıştır. Aytoldu'nun hastalığının ağır olmasıyla beraber çocukluğundan beri kendisiyle birçok hatıra paylaştığı ve birçok acısına şahit Aytoldı yengesiyile anılarını aklından geçirmeye başlamıştır.

Hikâyede vaka zamanı bir çocuğun çocukluk döneminden yetişkinlik dönemine kadar geçen süreyi kapsamaktadır. Kahraman kendi çocuk gözüyle şahit olduğu dünyayı kendi yorumuyla okuyuculara aktarmıştır. Aytoldı öldükten ve tüm acıları sona erdikten sonra ise anlatma zamanı başlamıştır. Hikâyede geçmişe dönüş neredeyse tüm hikâyenin ayrıntılarını vermiş, anlatıma derinlik katarak hikâyenin başında oluşan soru işaretlerini ortadan kaldırmıştır.

3.1.6.1.3. Mekân

Hikâyede mekân unsuru olayların geri planında bir kalarak çerçeve görevi görmektedir. Olaylar kalabalık bir ailenin bir arada yaşadığı kışlak olarak adlandırılan bir köy evinde ve evin avlusunda geçmektedir.

Köyler sosyal kontrolün daha fazla olduğu, gelenek açısından daha baskın olan yerleşim yerleridir. Çocuksuzluk konusunu işlemek isteyen yazar, bilinçli olarak kalabalık ailelerin ve akrabaların bir arada yaşadığı “çocuğun” neslin devamı açısından daha da önem arz ettiği yer olan köyü seçmiştir. Bu mekâna çocuğu olmayan bir karı-koca yerleştiren yazar hikâyenin zeminini oluşturmuş, oluşabilecek çatışmaların yolunu açmıştır. Mekân unsuru burada sosyolojik ve kültürel açıdan olayları tetikleyen yer olduğu için önem arz etmektedir.

Ev ve avlu ailelerin köyde bolca vakit geçirdiği iş yaptığı yerlerdir. Kalabalık ailelerin bir arada yaşadığı evler ve ortak avlular onların sürekli iletişim halinde olduğu yerlerdir. Aytoldu'nun çocuğunun olmaması sonucunda ona söylenen sözler, yapılan uyarılar ve çatışmalar hep bu mekânlarda gerçekleşmektedir. Bir arada yaşayan ailenin çocuksuz karı-koca üzerindeki toplum baskısı oldukça kuvvetlidir ve hikâyenin asıl konusunu oluşturmaktadır.

Şehir mekân olarak karı-kocanın çare aradığı kurtarıcı yer olarak karşımıza çıkar fakat yapılan kontroller sonucunda burası kurtarıcı olmaktan çıkar. Sonuçları alan eşler yine evlerinin yolunu tutar ve baskılara maruz kalırlar.

3.1.6.1.3. Kişiler

Ana kahraman: Aytoldı.

Yardımcı kahraman: Bibi Ayna, çocuk (kahraman anlatıcı), Aytoldı'nın eşi, abi, dede.

Hikâyede genellikle köyde yaşayan, geçmişten günümüze uzanan gelenek ve âdetlerle yaşamış, çocuğa soyun devamı için önem veren, bu anlayıştan hareketle çocuksuzluğu bir türlü kabullenemeyen şahıs kadrosu yer almaktadır. Bunlar dede, hala (bibi Ayna) ve amca'dır. Fakat bunun yanı sıra her şeyin Allah'tan geldiğine inanan, kaderine razı olan, çareyi birbirini sevmekte bulan, katı geleneklere razı olmayıp kaderlerine kendileri yön veren Aytoldu ve eşi'dir.

Bu hikâyede ana kahraman olan Aytoldu ideal kadın tipidir. Ailenin yapı taşı olan kadın, aileyi ayakta tutmuş, her ne olursa olsun eşini bırakmamış, bunun için tüm zorluklara katlanmıştır. Bu karakterin çevresindeki kişiler onu yıldırılmamış, karakterinden ödün vermemiş, o savaşına sevgisinin gücüyle devam etmiştir. En önemlisi de her ne olursa olsun, sözlü şiddetlere rağmen eşiyile arasındaki büyük sırrı ölene dek saklamıştır. Yardımcı kahraman olan eşi de onu bırakmamış ailesinin baskılarına rağmen karısından vazgeçmemiştir.

Bibi Ayna kadının kadına yaptığı şiddeti gözler önüne seren bir örnektir. Kışlakta yaşayan bu kadın töreleri gerekçe göstererek abisine ona göre abisine çocuk doğuramayan kadını dışlamakla kalmayıp hakaretler etmektedir. Hikâyede çatışmayı başlı başına yaratan bu karakter toplumda görülebilecek tiplerdendir. Hikâyede yer alan abi ve dede karakterleri Bibi Ayna kadar olmasa da çatışmaya yer hazırlayan diğer kişilerdir.

Kahraman anlatıcı hikâyede oluşan olay zincirinde küçük yaşına rağmen çatışmalara şahit olan ve oradan oraya sürüklenen, küçücük bir çocukken amcasına çocuğu olmadığı için evlatlık verilen kişidir. O, olayları uzaktan izlemekle yetinir. Sadece evlatlık verildiğinde Aytoldı'ya karşı tepki gösterir sonrasında yeni hayatına alışır. Aytoldı'yı annesi gibi görmeye başlayan anlatıcı kahraman ona yapılan bu şiddetin büyüünce farkına varmıştır.

3.1.6.1.4. Anlatıcı Bakış Açısı

Hikâye kahraman bakış açısıyla anlatılmıştır. Anlatıcı karakter, bütün olayların ortasında kalmış, kaderinin peşinde sürüklenen ve Aytoldı'ya yapılan şiddete, büyüüne kadar şahit olan bir çocuktur. Yazar, olayı en tarafsız bir şekilde aktarabilecek bu çocuğu kahraman anlatıcı olarak seçmiştir. Bu anlatıcı merkez yansıtıcı konumundadır ve her şey onun perspektifinden yansıtılır. Her şeyi gören fakat daha geri planda kalan

kahraman anlatıcı, gerek çocuk gerek yetişkin gözlemleriyle yaşananları okuyuculara canlı anlatımıyla aktarmaktadır. Anlatım başladığında artık bir yetişkin olan anlatıcı her şeyi artık daha iyi idrak etmekte, geriye dönüş tekniğiyle tüm geçmişi aydınlatmaktadır.

Hikâyenin giriş kısmında kısacık da olsa mektup tekniği kullanılmıştır. Bibi Ayna tarafından yazılmış bu mektup Aytoldı'nın evlatlık aldığı oğluna yazılmıştır. Bu kısımın anlatıcısı olan Bibi Ayna hikâyede anlatıcı olan bir diğer kahramandır.

3.1.6.2. Tema

Hikâyede ele alınan iki tema vardır. “Çocuksuzluk” ve “aşk” bu eserde işlenen temalardır. Öncelikle çocuksuzluk üzerine kurulmuş olan hikâyede çocukları olmayan çift çevre tarafından baskıya maruz kalmakta, özellikle kadın çevresi tarafından sözlü şiddete uğramaktadır. Burada yine kadına yapılan kötü muameleyi gözler önüne sermek isteyen yazar, bu durumu canlı bir üslupla insanlara aktarmaktadır. Eşinin de yardımıyla bunlara göğüs geren kadın, her türlü çabayı göstermiş kendinde bir sorun olmamasına rağmen kısır olduğunu söyleyerek kocasını ele vermek istememiştir. Neslin devamı için toplum tarafından önem arz eden çocuk olgusu, çiftin de arzu ettiği bir şey olsa da bir türlü bu şansa sahip olamamaktadırlar. Hikâyede abilerinin çocuklarını alan çift, çocuk sevgisini tatsa da ötelenmekten geri kalamamışlardır.

Hikâyede çocuk özlemi çeken çift bu konuda şanssız olsa da birbirlerinin hayatlarında oldukları için çok şanslıdırlar. Toplum baskısı, onların aşkına zarar veremez aksine güçlendirir. Kadının ön plana çıkan fedakârlığı, kocasının eşine bağlılığı herkesin dilindedir ve onlar bu aşklarından dolayı Leyla ile Mecnuna benzetilmişlerdir. Bu aşk onlar ölene dek sürecek, sırları da onlar kimseye söylemeden sonsuza dek gidecektir. Yazar çocuksuzluk temasıyla okuyucuları hüzne salsa da bu güçlü aşkla da güzel duygular uyandırmıştır.

3.1.6.3. Anlam, Yorum ve Zihniyet

Yazar bu hikâyeye toplumda geleneksel olarak devam eden ‘çocuğu olmama’ ve ‘toplumdan dışlanma’ konusunu işlerken aynı zamanda toplumun ‘kadın’la ilgili algı ve kabullerini de bize aktarmaktadır. Nazar Eşankul, Özbek edebiyatının günümüz yazarlarından. Hikâyelerinde sosyal konuları sembolik yaklaşımlarla incelediği görülmektedir. Bu hikâyesinde de tarihten gelen ve bugün de ne yazık ki hala devam eden bir anlayışı eleştirel bir bakış açısıyla bizlere taşımaktadır. Bu tür hikâyeleri, bir bakıma topluma ders veren ve toplumu sessizce terbiye eden hikâyelerdir. Hikâyedeki

diğer ağırlıklı konu ise sevgi, beraberlik ve emeğin gücünüdür. Her ne olursa olsun kadın ve erkeğin birbirine sıkıca bağlı olmaları insanlara örnek olacak türdendir. Yazar, böyle durumlarda dış baskılara karşı direnen bir çift yaratma gereği duymuş ve maruz kaldıkları davranışlar karşısında çiftlerin sergilemesini istediği ve umut ettiği tavrı bu çiftlere rol olarak vermiştir. Bu eseri ele alırken yazarın sosyolojik mesaj verme kaygısı vardır bu da her ne olursa olsun ailenin bütünlük ve beraberliğinin sürdürülmesidir. Bir taraftan hikâye çocuksuzluk temasının etkileriyle olayları tırmandırıp gerilim yaratsa da aşk temasıyla okuyucularda güzel duygular uyandırarak bu gerilimi dengelemek istemiştir.

3.2. Dil İncelemesi

Dil en etkin iletişim aracımızdır. Edebi eser oluşturmak için yaşanmışlık, hayal dünyası ve kurgu oluşturma yeteneğinin yanı sıra zihinde oluşan metni somut bir şekilde insanlara aktarabilmek için işlevsel dile sahip olmak gerekir. Dilin zengin öğeleri, kalıplaşmış kültür taşıyıcısı sözleri metinde ne kadar etkin kullanılırsa o kadar anlamsal derinlik oluşur. Edebi şahsiyet yazdığı yazılarla insanları etkilemek ister bunun için de edebi dili etkin ve etkili kullanmalıdır. *Edebî dil, bir milletin konuşma dili ve yazı dili teşekkül ettikten sonra kültür dili diyebileceğimiz bir söyleyiş zemininde daha fazla hissedilen, bir tarafı ile itibari ve uçucu, bir tarafı ile hayatın gerçek değerleriyle kaynaşan estetik ve orijinal bir ifade yoludur* (Önal: 2008, 25). Edebi dil bahsedildiği üzere estetik öğeleri ve çeşitli söz sanatlarını kapsar. Edebi metin olması için metnin içeriği ile yazar uğraş verir çünkü mesajın ya da hissiyatın okuyucuya geçmesi adına dilin etkili kullanılması önemlidir.

Nazar Eşankul metinlerini kaleme alırken herkesin anlayacağı biçimde ele almış ama aynı zamanda mesaj verme kaygısı da gütmüştür. Edebi dil oldukça kıvraktır, anlatım ve betimlemeler insanın gözü önünde sanki bir film sahnesi izler gibi canlıdır. Yazar bu şekilde sanatını en etkili şekilde icra eder. *Edebiyat bir dil sanatı olduğu için onun asıl malzemesi de dildir. Edebî eserler, dilin anlamlı en küçük birimi olan kelimelerden; deyim, cümlecik ve cümlelerden oluşur. Edebiyat eserini diğer sanat türlerinden ayıran en önemli unsur dildir* (Karabulut: 2012, 1). Söz konusu olan edebi dil yazarın en önemli silahıdır. Yazar elindeki malzemeyi en iyi şekilde kullanmak ister. Bunu kendisiyle yaptığımız röportajlarda Nazar Eşankul da dile getirmiş, içinden geldiği gibi yazdığını dile getirmiştir. Onun uzun cümleleri, alelade yazılmış cümleler

değil, anlamsal olarak derin, usta bir sanatkârın elinden çıktığı belli olan cümlelerdir ve bu özellik okurları tarafından açıkça görülmektedir.

Nazar Eşankul hikâyelerinde çocukluğuna, halkın yaşadığı siyasi ve sosyal duruma, kadınların fedakârlığına yer vermiştir. Yazarın hikâyeleri konu çeşitliliği açısından oldukça zengindir. Hikâyeleri genel olarak sosyal konular üzerinde yoğunlaşmaktadır. Siyasi ve milli açıdan da çok güçlü yazılar kaleme alan yazar, birebir siyasetten bahsetmemiş, yaşanan siyasi baskı ve buhran üzerine halkın içinde bulunduğu sosyolojik ve psikolojik ruh halini güçlü kalemle anlatmıştır.

Gençliğinde yaşadığı baskı döneminin etkisiyle siyasi konulu hikâyelerini oldukça kapalı bir dille anlatan Nazar Eşankul eserlerinde sembolleri oldukça yoğun kullanmıştır. Sembollerle yazılan eserler kendini ele vermemekte ve yoruma açık hale gelmektedir. Bu yorumlamaları o dönemin tarihini bilen ve sosyal yasak ve baskılardan haberdar olanlar ancak anlayabilir ve yorumlayabilirler.

Nazar Eşankul eserlerinde açık ve sade bir üslup kullanmıştır. Onun bu özelliği her okurun anlayabileceği bir yazar olduğunu da göstermektedir. Hikâyelerinde yabancı kelimelere rastlanmaz. Ara ara kalıp sözler, deyimler, ikilemelerle de kullanmış, anlatımını zenginleştirmiştir.

3.2.1. Kelime Kadrosu

Kelime kadrosu yazarın düşünce dünyasının saklandığı yerdir. *Şairin duygu ve düşüncelerini ifade ederken seçtiği kelime dünyası onun üslubunu da belirler... Hangi kelimenin hangi sıklıkta kullanıldığı şairin içyapısı kadar yaşadığı dönemin özelliklerini de gösterir* (Biray: 2011, 147). Yazarın çocukluğu, yaşadığı anlar, baskılar şiddet ve hayallerini anlattığı metinler ve kullandığı kelimelerin sıklığını ya da hangi kelimeyi en çok öne çıkardığını gördüğümüzde yazarın hayat görüşünü, vermek istediği mesajı daha net görmüş oluruz. Bunun sonucunda yazarın hikâyeleri ve diğer yazılarını hangi amaçla yazdığı ortaya çıkar. Yani yazarın fikir dünyasının şifresi kelimelerinde gizlidir. Dil ve üslup çalışması bu nedenle önemlidir ve bilimsel niteliği söz varlığı kanıtlarıyla destekler.

3.2.1.1. Kelime Sıklıkları

Nazar Eşankul'un hikâyelerinde en sık geçen 137 âdet kelime “unun” (onun) kelimesidir. Hikâyeler genel olarak tanrısal bakış açısıyla anlatılmıştır. Bu nedenle ismi tekrar etmemek adına bu kelime etkin bir şekilde kullanılmıştır diyebiliriz. Bunun yanı

sıra hikâyede yer alan edilgen durumlar kadınların şiddet görmesi, bir şehrin İstilâ edilmesi, uzaktan yapılan gözlemler olaylarda izlenimlerin çok olması da bu kelimeyi ön plana çıkarmıştır. Bu kelimenin en çok geçen kelime olması ana karakterlerin eylemsel olarak geri planda kaldığını göstermektedir. Çünkü ben vurgusu, ön plana geçme arzusu hikâyelerde görülmemektedir. Hep saklanan, gizlenen ve yalnızlığı tercih eden, hayatta silik yaşamaya mahkûm edilmiş, mağdur olan karakterler ön plandadır. Bu durum da genel olarak düşman kahramanların daha baskın ve onların eylemlerinin daha çok olduğunu asıl kahramanların gölgede kaldığını gösterir.

Diğer sık geçen kelimelere bakalım olursak eğer, İstilâ hikâyesinde en çok geçen kelimeler; şübhä (şüphe/ 7), maxluk (mâhluk/9) , hâkimiyät (hakîmiyet/16), vüjüd (vücut/7), hid (koku/12) , qaltirär (titrer/6), xayâl (hayal/15), küzätib tur- (gözetip dur- /5) , oxşa- (benze- /16), xiyâbân (sokak/12), köçä (sokak/32) , bädboy (kötü/6), tinmäy (susmadan/7) , tâvuş (ses/11) , şiârni (slogan/7), täqip (takip/39), ğänim (düşman/39) , nâfrät (nefret/3), xavf (tehlike/13), qarâb (bakıp/35), qorqi (korku/8), päydâ bolma- (ortaya çıkma-/10), fuqarâ (vatandaş/4), nâzârät (kontrol/8), xorlig (horluk/4), his et- (hisset-/6), qatl et- (katlet-/4) , yâvuz (kötü/4), täsävvur (düşünce /5) sezib (sezip/11), xarâba (harabe/7) ülkän (büyük/11), dähşätlär (dehşetler/5), mäydân (meydan/15) gibi kelimeler tekrarlanan kelimelerdir. Burada ortaya konulan olay kelimelerden de anlaşılacağı üzere bir şehrin İstilâsıdır. Sıklıkla geçen kelimeler bu İstilânın dehşetinin ne boyutta olduğunu ortaya koymaktadır. Bu kelimeler hikâyenin ana konusunu vermekte aynı zamanda yazarın düşünce dünyasını ortaya koymaktadır. Takip edilme ve düşmanlar hikâyede gerilimi arttırmıştır. Dehşet, horlama, katletme gibi kelimelerin tekrarlanmasıyla onların yaşadıkları korku betimlenerek canlı bir şekilde okuyucuya aktarılmıştır. Kaçış hikâyesi olan İstilâda sürekli gözetilen ve gözetleyen kahramanlar mevcuttur. Bu nedenle bakmak, izlemek kelimeleri oldukça fazla kullanılmıştır. Olaylar genel olarak sokaklarda, meydanlarda ve caddelerde geçmektedir. Bu nedenle de sokak, cadde, meydan kelimeleri sıklıkla geçmektedir.

Ölü Mevsim hikâyesinde ise en sık geçen kelimeler şu şekildedir: ustâz (hoca/41), täläbä (öğrenci/18), qäp (söz/16), qudrät (kudret/6), oxşa- (benze-/7), häyrät (hayret/4), muhâbbät (muhabbet/7), betäkrâr (tekrar/4), sezmä (sezme/8), şuur (şuur/6), yiğilib (toplanıp/6), fikr (fikir/7), lâl (suskun/4), qalp (kalp/6), häyrät (hayret/4), uluğ (ulu/6), eslâ- (hatırla-/5), äql (akıl/6), jân (can/5), köz (göz/9), yängi (yeni/13), qabr (kabir/5), insân (5), xayâl (hayal/6), ğâyä (gaye/5), eslâ- (hatırla-/5). Hikâyede tespit ettiğimiz bu kelimeler hikâyenin âdeta iskeleti görevindedir. Daha çok soyut kelimeler

tekrarlanmış, hikâye fikir, konuşma, sezme, hayret, şuur, suskunluk, kabir, hayal, gaye, akıl gibi kelimeler etrafında kurgulamıştır. Hikâyede boş idealleriyle öğrencileri etkileyip sistemin bir parçası haline getirmek isteyen hocanın tasviri ara ara yapılmaktadır. Hoca çok kudretli ve çocuklara göre çok farklı bir kişidir. Hocanın fikirleri peşinden sürüklenen çocuklar, ara ara hoca hakkında konuşup onu eleştirmeye kalktıklarında bunu yapmaktan korkarlar. Gerçek, en son hocanın adresini bulmaya gidince onun aslında bir ölü olduğunu öğrendiklerinde ortaya çıkar. Hikâyenin sonunda eleştirmekten ve üzerinde düşünmekten korkan çocuklar büyüledikleri hocanın (fikirlerin) aslında “gerçek” olmadığını öğreniyorlar. Yazar aslında düşünmenin önemini vurgulamış, akli ve idrakı ön plana çıkarmak istemiştir. Yazarın asıl vermek istediği mesaj şudur: insanın rehberi akli olmalıdır ve sorgulamaktan çekinmemelidir.

Yalpız Hidi hikâyesinin kelime sıklığına baktığımızda en sık geçen kelimeler: özi (kendi/51), yalpız (nane/14), hidi (koku/27), dāraxt (ağaç/34), bağ (bağ/21), bağçä (bahçe/6), his (his/17), häyât (hayat/14), (dimağ) (zihin/5), bähâr (bahar /7), häyrät (hayret/5), häyâjän (heyecan/5), deräzä (pencere/22), kün (gün/21), sez- (sez-/17), oxşämä (benzeme/28), xâtira (hatıra/14), keksä (yaşlı/6), quyâş (güneş/14), qara- (bak-/20), xursand (memnun/5), gül (20), gülbärg (yaprak/15), gözäl (güzel/24), eslä- (hatırlama/21), hävâ (hava/5), mänzärä (manzara/13), yüräg (5), mäysä (çim/14), jüdä (çok/13), xiyâbân (park-bahçe/6), zavq (neşe/8), tuyğu (duygu/9), deräzä (pencere/22), räng (renk/12). Yalpız Hidi hikâyesi, tekrarlanan kelimelerden de görüldüğü üzere yazarın doğanın güzelliğini âdeta bir tablo niteliğinde betimlediği manzara izlenimi bırakan bir hikâyedir. Ana kahraman doğaya hayran ve doğal yaşamı seven bir kişidir. Sürekli terk edilmiş bakımsız bir bahçeyi gözetler, orayı gezer ve bundan çok mutluluk duyar. Burada onu etkileyen gördüğü gül, ağaç ve yeşillikten ziyade her canlının özgürce ortalığa çıkması ve tabii dokuya da özgürlüğe de hala dokunulmamış olmasıdır. Parklarda, caddelerde ise nizami düzen hakîmdir. Buradaysa bütün çiçekler istediği gibi karışık bir şekilde yaşamaktadır. *Qarama-* (bakma-) fiilinin metinde oldukça sık geçmesi yazarın sürekli izlenim halinde olduğunu göstermektedir. *Zavq* (neşe), *gözäl* (güzel), *häyât* (hayat), *tuyğu* (duygu), *räng* (renk) gibi kelimeler kahramanın içinde bulunduğu bahçede mutlu olduğunu ve *eslä-* (hatırlama) kelimesinin sık geçmesi de bu bahçenin onun hatıralarını canlandırdığını ortaya koymaktadır. *Özi* (kendi) kelimesinin bu kadar sık geçmesi ise kahramanın durağan bir yaşamının olduğunu ve özgürlüğün yanında sakinliği de sevdiğini göstermektedir.

Çukur hikâyesinde sık geçen bazı kelimeler şunlardır: trålleybüs (otobüs/13) , mäşinâ (araba/35), yolâvçi (yolcu/13), yüz (yüz/9), qız (kız/10), köz (göz/6), häydâvçi (şoför/6), qarâ- (bak-/17), toxtâ- (dur-/9), çet (kenar/4), turgän (duran/8). Yolculukta geçen izlenimleri konu alan *Çukur* durum hikâyesi türünde yazılmış bir eserdir. Hikâyede genel olarak konuşma azdır. Köz (göz), turgän (duran), qarâ- (bak-) kelimelerinin oldukça sık geçmesi yazarın söylemek istediklerinin bir işaretidir. Otobüs içindeki kişilerin birbirlerini ve yoldaki olayları kayıtsız bir şekilde izlemesi yazar tarafından konu olarak ele alınarak eleştirilmektedir.

Sonsuz Gökyüzü hikâyesinin sık kullanılan sözcükleri ise şunlardır: bir ümr (bir ömür/12) , xorsin- (iç çek-/5), tuğmäs (kısır/20), äyb (ayıp/20), äyâl (kadın/9), färzänd (çocuk/9), hüjjät (belge/10), ämäki (amca/64), enä (66) , yängäm (yengem/57), mälâmät (6), yiğlä- (ağla-/21), ätä (ata/27), köz yaş (göz yaşı/6), yıl (yıl/16), qışlâq (kışlak/12), bäribir (beraber/6), dädä (baba/17), taqdir (takdir, kader/7), iş (iş/16), qarindâş (kardeş/6), tä'sir (etki/8), râzi bol- (razı ol-/7), üylänmä (evlenme/15), qâp (söz/9), ämmä (hala/74), bälä (çocuk/26). *Sonsuz Gökyüzü* hikâyesinde çocuksuzluk konusu işlenmiştir. Çocukları olmayan çift birbirlerine aşkla bağlı olsalar da çevrenin baskısından dolayı çok fazla sıkıntı çekmektedirler. Özellikle kadının fedakârlığını ele alan yazar, onu bu hikâyede sabrıyla yüceltmıştır. Razı olma, tesir, takdir, ağlama, kısır, söylenme gibi kelimelerin sık sık geçmesi kadının içinde bulunduğu kaderci ve üzüntülü ruh halini yansıtmaktadır.

Kultay hikâyesinde sıkça geçen kelimeler: äyâl (kadın/38), ümr (ömür/7), qamçi (kamçı/12), sir (sır/7), xâtin (kadın/20), äyâğ (ayak/9), maymaq (engelli/26), yelkä (omuz/10), qışlâq (kışlak/14), başi (başı/14), ävâz (ses/5), xorlä- (horla-/7), hid (koku/9), bälä (çocuk/33), äläm (elem/8), gävran (sopa/10), Tersätä (Özbekistan'da bir köy/7), käsäl (hasta/7), ätä (ata/16), ämbâr (ambar/8), öl- (öl-/16), izidän (peşinden/9), kökräk (göğüs/7), xâtira (hatıra/7), xizmät (hizmet/6), yiğit (yiğit/6), qorqu (korku/6)' dur. *Kultay*'da *Sonsuz Gökyüzü* gibi bir kadın hikâyesidir. Bu hikâyede de çocuk konusu işlenmiştir. Kadın gençliğinde yaptığı bir hatadan dolayı çocuğunun yanında olmasına rağmen ona annesi olduğunu söyleyememiş ve evinde bir hizmetçi gibi yaşamıştır. Bunun yanı sıra hakaret, horlama ve şiddete maruz kalmıştır. Metinde geçen kamçı, kadın, sopa, korku gibi kelime sıklıkları kadının içinde bulunduğu durumunu bize açıkça aktarmaktadır.

Kelime sıklıkları görüldüğü üzere bize hikâyenin konusunun ne olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Metnin izlenimlere mi dayandığını yoksa metinde olayların mı

daha fazla yer aldığını göstermektedir. Hikâyede en çok geçen kelimeler hikâyenin ana zincirini oluşturur. Ve bize yazarın aslında ne söylemek istediğinin şifrelerini verir. Bu nedenle sık geçen kelimelerin tespiti, hikâyenin üslubunun daha kesin bir şekilde ortaya konulması açısından önemlidir.

3.2.1.2. Kelime Çeşitleri

3.2.1.2.1. Adlar

Hikâyede geçen isimler genel olarak şahıs (kahraman) isimleridir. Bunlar Nane Kokusu hikâyesinde Sämändär; Sonsuz Gökyüzü hikâyesinde Äytoldi, Bibi Äynä; Kultay hikâyesinde ise Ulcân, çopân Râcâb, Arzixâl, Râhât'tır. Çukur, Ölü Mevsim, İstilâ hikâyelerinde şahıs ismi yoktur, genel olarak zamir kullanılmıştır. Bu hikâyelerin konusuna bakıldığında insanlığın değersizleştiği, silikleştiği ve yalnızlaştığı vurgulanmaktadır. İnsanlar düşünmekten uzaklaşıp bu konuda acziyete düşmüş, toplumda susarak dolaşan bedenlere dönmüşlerdir. Bu nedenle ortaya bir düşünce ve değer koyamayan insanların isimleri de kaybolup gitmiştir. Burada yazarın verdiği mesaj “insanlığın” ve bir o kadar da “aklın” toplumda gitgide yitirildiğidir.

Kultay hikâyesinde, Alpamış destanının ismi geçer ve bu destandan bir şiir alıntısı da yapılır. Alpamış Destanı: “*Eski Oğuz destanlarındandır. İlk defa 1939 yılında Bahşılardan derlenmiştir. ... Nazımla nesrin iç içe olduğu ananevî Türk destanlarındandır.*” (Kaya, 1995: 1)

Ölü Mevsim hikâyesinde, Erlik Han benzetme ögesi olarak kullanılmıştır. Erlik Han: *Altaylara göre Erlik, yeraltının en alt katında kara çamur ya da başka bir söylenceye göre, kara demirden yapılmış bir sarayda, kara bir taht üstünde oturur. Şaman dualarında Erlik'in korkunç bir varlık olarak betimlendiği görülmektedir. Ayrıca yeraltındaki bir ırmakla onun kıyılarında yaşayan korkunç canavarlardan da söz edilir. Altaylılar en büyük felaketleri, kızamık, kızıl, tifo gibi hastalıkları, hayvan kırgınıını ondan bilirler.*(Uslu, 2014: 117-118)

Geçen mekân isimleri de şu şekildedir: Tâşkent⁸², K. Meydanı, Tâlli yäylâ, Çit, Tersâtâ⁸³.

⁸² Özbekistan Başkenti.

⁸³ Özbekistan'da yerleşim yeri.

3.2.1.2.2. Zamirler

Nazar Eşanqul, hikâyelerinde zamirleri oldukça sık kullanmıştır. Özbek Türkçesindeki zamirler men, sen, u, biz, siz, ulär'dir. Nazar Eşanqul'un incelediğimiz hikâyelerinde en çok kullanılan zamir "öz" dönüşlülük zamiridir. Men (182), biz (106), ulär (81), u (53), sen (40), siz (28) defa kullanılmıştır.

Dönüşlülük zamiri olan "öz" 360, soru zamiri olan "kim/kimdir" 21 defa kullanılmıştır.

"Öz" dönüşlülük zamiri yazarın kendisiyle ilgili konuları dile getirdiğini gösterdiği gibi bir var olma başkaldırısının da belirtisidir. Hikâyelerde işlenen konularda ya bir kadın ya bir kişi ya da yazar kendisi var olduğunu hatırlatmaya çalışmaktadır. Ayrıca Türk lehçelerinde söz dizimi/tamlamalar içerisinde farklı kullanımlar da söz konusudur. Türkiye Türkçesinde "Okulda kitabım kayboldu" cümlesinde asıl tamlama "benim/kendi kitabım" şeklindedir. İyelik de ismin yerine kullanıldığı için "benim" sözcüğü Türkiye Türkçesi cümlelerindeki tamlamalarda kullanılmaz. Ama Türk lehçelerinin birçoğunda özellikle Güney-Doğu, Kuzey-Batı ve Kuzey-Doğu Türk lehçelerinde "benim/özümün kitabı" şeklinde kullanılmaktadır. Bu kullanımın altında var olma ifadesinin yattığını düşünmekteyiz.

"Kim" sorusunun sorulması da hikâyelerdeki şüphe, korku ve olayların "kim" tarafından yapıldığının bilinmemesi ile ilgilidir. Yukarıda da bahsedildiği gibi hikâyelerde edilgen yapıyla anlatım daha fazladır. "Öz" ve "kim" kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

Men esä öz fikrimdä turib äldim. (Ölü Mävsüm- Ölü mevsim-3) "Ben ise kendi fikrimin arkasında durdum".

Ulärning üyläri hävlining etägidä edi. (Bepâyân Äsmân- Sonsuz Gökyüzü-2) "Onların evi avlunun eteğinde idi".

Bu kimdän? (Yalpız Hidi-10) "Bu kimden?"

Biz tik turgän häldä ärqa eşik äldidä turärdik. (Opqân- Çukur- 1) "Biz dik bir şekilde kapı önünde dururduk".

3.2.1.2.3. Sıfatlar

Nazar Eşanqul'un hikâyelerinde sıfat kullanımı daha yoğundur. Sık kullanılan sıfatların bazıları şunlardır: heç (hiç) , bir (bir), cüdä (çok), köp (çok), ülkän (büyük), uluğ (ulu), kättä (büyük) şu, bu, keksä, iki, xavf (sıkıntı). Hikâyeleri okuduğumuzda ilk

göze çarpan belgisiz sıfat olan “heç”i ve hem belgisiz hem de sayı sıfatı olan “bir”i yoğunlukla kullanmıştır. Ayrıca yazar hikâyelerinde etkileyiciliği arttırmak için “çok”, “büyük”, “ulu” anlamlarına gelen sıfatları farklı şekillerde, eş anlamlı kelimelerle birçok defa kullanmıştır.

Eşankul’un hikâyelerinde kullandığı cümleler uzunluk bakımından bazen bir sayfanın üzerine çıkabilmektedir. Cümlelerde tasvirlerin iç içe girmiş kelime gruplarından oluşması ve çok olması cümlenin uzunluğunu etkileyen unsurlardandır. Onun cümlelerindeki güçlü tasvirlerde tek sıfat kullanımını oldukça azdır. İç içe girmiş karmaşık yapıları sıfat fiil grupları ve sıfat tamlamalarından yapılmış sıfatların daha çok kullanıldığı hikâyelerde yazar, vurgulamak istediği bütün manzarayı veya özelliklerini vermeye çalıştığı bir kimseyi gözümüzün önünde canlandırmak çabasındadır.

Sıfatlardan “heç”in sık kullanılması “yokluk” ve “yok kabul edilme”nin vurgulandığı bir kelime olduğu için tercih edilmiş olmalıdır. Belirsizlik sıfatı olan “bir” kesin bir belirleme göstermeden nesnelere, kişileri vurgulayabildiği için çok kullanılan bir sıfattır. Hikâyelerde “herhangi bir” anlamıyla da kullanılan “bir”in bu anlamı, Eşankul’un bilinmesini istemediği durum ve kişileri ifade edişte tercih ettiği bir durumdur.

Büyüklik anlamı veren “ülkän, cüdä, vs.” gibi sıfatların kullanım yerleri daha çok düşman, karşıdaki güç ve mâhlukların anlatımında yoğunlaşmaktadır. Yazar, karşısında yer aldığı bu olumsuz kişi ve olayların baş edilemeyecek kadar güçlük yarattığını, büyük olduğunu vurgulamak istediği zamanlarda bu sıfatları daha yoğun olarak kullanmaktadır. Asıl anlatmak istediği, insanların içinde bulunduğu durumun zor olduğu, uğraştıkları konuların sıkıntılı ve güçlük dolu olduğu, problem yaratan kişilerin güçlü ve gaddar olduğu gibi konulardır. Bu ifadelerle hikâyedeki konu daha iyi vurgulanarak anlatılmakta, hikâyede asıl verilmek istenen ders ise daha belirgin bir şekilde ortaya konulmaktadır.

Örnek olması açısından birkaç sıfat kullanımının görülmesi iyi olacaktır. Örnekler:

..*heç kimgä oxşämäydi (Ölik Mävüm- Ölü Mevsim-4). “Hiç kimseye benzemiyordu”.*

Bir häftä äldin yaqqan qâr yol çetidä, imârätlär säyäsidadä häli erimägan edi (Apqan-Çukur-2). “Bir hafta önce yağan kar yol kenarında, evlerin gölgesinde hala erimemişti”.

Biz oqıtuvçimizni cüdä sevärdik (Ölik Mävüm- Ölü mevsim-1). “Biz öğretmenimizi çok severdik”.

..misli körilmägän ülkän kitâb päydâ bolışı mümkin edi (Bepâyân Ğsmân- Sonsuz Gökyüzü-16). “Benzeri görülmeyen büyük kitabın ortaya çıkması mümkündü”.

Ulärdän heç kim yiğlämädi (Yalpiz Hidi- Nane Kokusu-11). “Onlardan hiç kimse ağlamadı”.

3.2.1.2.4. Zarflar

İnceledeğimiz hikâyelerde zarf da yoğunlukla kullanılmış, hikâyelere anlam zenginliği katmıştır. Hikâyelerde sıklıkla karşımıza çıkan bazı zarf örnekleri şu şekildedir: yäxŝi (güzel), bir, yaqın (yakın), tez (çabuk), yänä (yine), qävciirab (kurumak), bunçälär (bu kadar), cüdä (çok), yäqın (yakın), bärday (varmış gibi), qasir-qusür (katır-kutur), qattıq (katı), äñçä (çok, nice), endi (şimdi) vs.

Zarflar fiilleri niteleyen kelimeler olarak durumu belirttiği, hareketleri ifade ettiği için bize olayların akışını daha açık ve anlaşılır şekilde ve hayal edebileceğimiz biçimde verirler. Bir şeyin iyi mi kötü mü olduğunu, ne zaman olduğunu, neyle yapıldığını, nasıl gerçekleştiğini, vs. zarflar vasıtasıyla anlarız. Bu açıdan bakıldığında da Eşankul’un zarfları asıl anlatmak istediğini ifade etmek, anlatmak istediği ana fikri vurgulamak için yerli yerinde kullandığını görürüz. Zarfların kullanımında Eşankul’un ikileme şeklinde zarflar kullanıldığı dikkatimizi çekmiştir. İfadenin sürekliliğini, bir işin yapılmasındaki güçlüğü, ortaya çıkan durumu anlatmak için bu tür zarflar yazarın tercihi olmuştur.

..bir-bir äçgän gözäl yänliğ bu fikrgä ŝäydâ bolib, säätläb muhâkämä etişni yäxŝi körärdik (Ölik Mävüm- Ölü Mevsim- 5). “Bir bir açan güzel sayılabilecek bu fikre âşık olup, saatlerce ölçüp biçmeyi güzel gördük”.

ungä yaqın turgän ädämlärgä qaräb (Opqân- Çukur- 1). “Ona yakın duran adamlara bakıp..”

...keçägi güllärning içidä fäqat bittäsiginä bir keçädä qävciirab qälgänini kördi (Bepâyân Ğsmân- Sonsuz Gökyüzü-11). “Gecedeki güllerin içinde bir tanesine bir gecede kuruyup kaldığını gördü”.

Çärrähädän ötişi bilän trälleybüs tez yürüb ketdi (Opqân- Çukur- 1). “Kavşaktan korna çalarak otobüs hızlıca geçip gitti”.

...song yänü silkinib, yüz qadämçä, yürüdi-dä yänü toxtädi (Opqân- Çukur-2). “... sonra yine silkinip, yüz adım yürüdü ve yine durdu”.

...bädbäşärä ädämğä bunçälär äşuftä bolib qâlgänimizgä **häyrân** qâlârdik (*Ölik Mävsüm*- Ölü Mevsim -3). (Çirkin adama bu kadar hayran kalırdık.)

3.2.1.2.5. Fiiller

Türkçede yargı bildirme, fiillere mahsus bir durumdur. İsimler yargı bildirmek için fiillere muhtaçtır. Bu fiiller ek fiil veya yardımcı fiil olabilir. Bu yüzden tarihî ve modern Türk lehçelerinde fiiller dil yapısının çekirdek kelime kadrosunu oluştururlar. Genelde isimlere nispeten sayıları daha az olan fiiller, Türkçe için dilin en az değişime uğramış milli kelimeleridir (Çimen, 2011: 443). Nazar Eşanqul eserlerinde kesik cümleleri, isim cümlelerini kullanmakla birlikte genellikle fiil cümlelerini tercih etmiştir. Özellikle de birleşik fiillerin kullanımına ağırlık vermiştir. *Birleşik fiiller, ad + yardımcı fiil, fiil+fiil veya ad bir veya birden fazla kelime + esas fiil birleşmesinden oluşmaktadır* (Biray, 2011: 191). Tasviri fiillerin kullanımı da cümlede zarf kullanımına benzer. Bu tür fiiller de anlatılmak istenen durumun daha ayrıntılı, kesin, tasvir edilerek ifade edilmesinde kullanılmaktadır. Süreklilik ifadesi (tur-, qâl-, kel-, ket-, vs), yaklaşma ifadesi (yaz-), tezlik ifadesi (ver-), yeterlik ifadesi (âl-, âlma-) tasviri fiillerle ortaya konulmaktadır. Bu açıdan bütün Türk lehçeleri oldukça verimli bir kullanım sergilemektedir. Bu durum Özbek Türkçesi için de geçerlidir. Hikâyede daha yoğun kullanılan tasviri fiiller ve diğer yardımcı fiiller; bol- (ol-/456), tur- (dur-/260), kel- (gel-/282), bârdi (vardı/7), bâr- (varmak/20), et- (et-), qâl- (kal-/308), qıl- (kıl-/343), bil- (bil)’tir.

Tek başına kullanılan fiillerden “de-“ fiili, birinin dediğini aktarmak amacıyla da kullanıldığı için yani aktarma görevini üstlendiği için daha sık kullanılmaktadır. Bu fiili körâr (görür/9), berdi (verdi/13), bergän (veren/26), qarägän (bakan/11), başlä- (başla-/80), çıqti (çıktı/150), tüşgän (düşen/35) , kir- (gir-/78), eşit- (işit-/42) fiilleri takip etmektedirler.

Metinde gerek yardımcı fiillerle beraber gerek tek başına en sık geçen fiillerin bazıları şunlardır: äks et- (aks et-/11) , ta’qin et-, päydâ bol- (ortaya çık-/26), vs. örneklerde de görüldüğü gibi et- yardımcı fiili de sık kullanılmaktadır.

Hikâyelere göre değerlendirdiğimizde İstilâ hikâyesinde “qarä-, bilmä-, yäşir- “saklamak, gizlemek”, irgän- (iğrenmek), begänäläş-, ökir-, pârä-pârä qıl-, huşini yoqât-, qorq-, qatl etil-, täşlä- (terk etmek, atmak, bırakmak, fırlatmak), feryâd qıl-”, vs. gibi fiiller; Särätân’da “qoq-, köngli çök-, âç-, sol-, sön-, yügür-, qarä-, tämâşä qıl-”, vs. gibi fiiller; ölik Mävsim’de “gäpir-, oqut-, öl-, maqtä-, väsväsägä tüşir-, örtä-,

yäşnät-, köz üzmä-”; vs; Qultay’da “*täşläb ket-, qarğan-, baqırä yät-, köngli tüş-, nâliy başlä-, közigä körinmä-, boyun täwlämä-*”, vs. gibi fiiller kullanılmaktadır. Hikâyede anlatılan konunun içeriğinin yansıdığı bu fiiller hikâyede işlenen konunun içeriğine uygun şekilde, bazen gerçek anlamı bazen de mecâzi anlamıyla kullanılan ifadeler olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

Bu fiillere örnek verecek olursak;

*Şiârlärni esä köp cildli kitâbdäy oqıb tügätib **bolmädi** (İstilâ- İstilâ- 2).* “Prensiplerini ise çok ciltli kitap gibi okuyup da bitirmek mümkün değildi”.

*Hämmäsi buyruq, däv’ät, xitâb âhängidä cäränglär, hämmäsidän şähär ortäsidägi maxluqning tâvuş säsi **kelib turürdi** (İstilâ- İstilâ- 2).* “Hepsi emir, davet, hitap ahenginde çınlıyor, hepsinden şehir ortasındaki mâhlukların gürültülü sesleri geliyordu”.

*Şâxlärning sinib, särğäyib, munğäyib yätüşini ârtıq körgisi **kelmädi** (Yälpız Hidi- Nane Kokusu- 1).* “Dalların kırılmış, sararmış kederli yatışını artık görmek istemiyordu.”

*Mä’lüm tärtibgä tüşgän: vaqtidä işgä **bärür**, iş tügäşi bilän qaytar, däm âliş künläri kitâb oqır yâki birân dostinikigä **bärürdi** (Yälpız Hidi- Nane Kokusu- 3).* “Bilinen düzene katılan: vaktinde işine varır, iş bitince döner, tatil günlerinde kitap okur veya bir arkadaşına gider”.

*Şundä u ölimning bir qadäm näridä turgänini **his etdi** (Yälpız Hidi- Nane Kokusu- 12).* “O zaman o, ölümün bir adım uzakta durduğunu hissetti”.

..kelin bälälärini âlib, qoşkölgä, âtäsinikigä ketib qâldi (Qultây- Kultay- 8). “...gelin çocuklarını alıp Koşköl’e babasına gitti”.

U umridä körmägän bolsä-dä, bir küni bizgä ustâz haqıdägi şe’rini oqıb berdi (Ölik Mävsüm- Ölü mevsim-6). “O ömründe görmemiş olsa da, bir gün bize usta hakkındaki şiirini okuyuverdi”.

3.2.1.2.6. Edatlar

Nazar Eşankul’un hikâyelerinde anlam akıcılığına yardımcı olan “edatlar” etkili ve sık bir şekilde kullanılmıştır. Hikâyelerinde geçen edatlar: üçün (için), dâf’ä (defa), song (sonra), deb (diye), bilän (ile), lekin (lakin), fâqat (fakat), göyâ (güya)’dır. Edatların sıklıklarına bakıldığında “sebeplendirme” ifade eden son çekim edatlarının ha yoğun bir kullanım oranına sahip olduğu görülmektedir. Bu durum yazarın olanların veya kişilerle ilgili durumların açıklanmasına dayalı metin içeriği oluşturduğunu

göstermektedir. Zıt anlam söz konusu olduğunda ise “fâqat” bağlama edatı/cümle başı edatı kullanılmaktadır. Bir önceki cümlenin açıklayıcısı veya tam tersi anlamın verilmesini sağlayan unsur olan “fakat” Türkiye Türkçesindekinden biraz daha farklı bir kullanıma sahiptir. “deb” son çekim edatı da Türkiye Türkçesindeki “diye” ile aynı işleve sahiptir. Konuşma cümlelerinin ana cümleye bağlanmasında en çok kullanılan edattır.

Hikâyelerde kullanılan bazı edatlardan örnekler:

Men oşâ **dâf**’â hâmmâsini tüşündim (*Bepâyân Âsmân*- Sonsuz Gökyüzü-13). “Ben o defa (anda) her şeyi düşündüm”.

Şundân song ämmâm qançâlik hârakât qılmâsin, ämâkim öz sözidâ turib âldi (*Bepâyân Âsmân*- Sonsuz Gökyüzü-10). “Bundan sonra halam ne yaparsa yapsın amcam sözünden vazgeçmedi”.

*U zim-ziyâ tündâ derâzâni qâqqan kişini qıdırib âlânglädi, **lekin** heç kim yoq edi* (*Yâlpız Hidi*- Nane Kokusu- 12). “O kapkaranlık gecede pencereye vuran kişiyi aramak için acele etti, lakin hiç kimse yoktu”.

*Üstmâ-üst qız tuğib, mendân kältäk yeyâvergâni **üçün** hâmbu bâlâni âlib kelgân deb oylâdi öziçâ* (*Qultây*- Kultay- 8). “Üst üste kız doğurup, benden sopa yediği için de bu çocuğu alıp gelmiş olmalı.” diye düşündü”.

3.2.1.2.7. Yansıma Kelimeler

Yansıma kelimeleri şu şekilde tanımlayabiliriz: *Bitkilerin ve hayvanların da içinde yer aldığı, en geniş kapsamı ile bütün nesnelere değişik durumlarından, tabiat olaylarına veya benzeri hareketlere bağlı olarak birbirlerini çok çeşitli yönlerden etkilemeleri sonucu ortaya çıkan ve yaygın karşılığı ile "yansıma" diye adlandırılan seslerle, bunlardan alınan ilhamların, zihinde uyandırdıkları çağrışımlarla ortaya çıkan kelimelerdir* (*Zülfikar, 1995: 246*). Yansıma kelimeler, metne hareketlilik ve canlılık katan cümle ve söz dizimi unsurlarıdır. İncelediğimiz hikâyelerden de hareketle Nazar Eşankul’un çok fazla yansıma kelime kullanmadığını söyleyebiliriz. Hikâyelerinde geçen, tespit ettiğimiz yansıma kelimelerin bazıları şunlardır: qırs-qırs, taqa-tuqlâb, çirt-çirt, qasir-qusür.

Çok az olsa da tespit ettiğimiz bu ikilemelerin metin içinde kullanımı şu şekildedir:

*Hävâ rütubätli, nâvdälär âyâq âstidâ **qırs-qırs** sinär, äsmândâ bulut quyuqlâşib bârârdi* (*İstilâ*- İstilâ- 13). “Hava rutubetliydi, dallar ayak altında **gırç-gırç** parçalanıyor, gökyüzünde bulutlar gittikçe koyulaşıyordu”.

Hâzir Sämändärning qulâğigä narirâqdägi kättä yoldän trämväy vä trälleybüslärning taqa-tuqlâb yâki güvillägänçä ötib bärâyâtgäni häm, mäşinälärning signäli häm, bälälär bağçäsüdän kelâyâtgän şävqını häm kirmäsdi (Yälpız Hidi- Nane Kokusu- 2). “Bu anda Samandar’ın kulağı ne biraz ilerideki büyük yoldan gelen tramvay sesini ne otobüslerin takır tukur geçişlerini ne arabaların sinyallerini ne çocuk bahçesinden gelen gürültüleri duymuyordu”.

Bâğdägi keksä dâraxtlärning şâxlärini, qasir-qusür sindirär ekän, Sämändärning könglidä häm nimälärdir qasi-qısirlâb ketärdi (Yälpız Hidi- Nane Kokusu- 3). “Güz veya bahar zamanları şehirde yolunu kaybedip geri gelen rüzgârlar, bahçedeki zayıf ağaçların dallarını çatır çatır kırıyor, Samandar’ın gönlü de her nedense bilinmez çatırdıyordu”.

Bu yerdä küz allâqaçân başlängän, qurigän nâvdälär çirt-çirt üzilib tüşärdi (Yälpız Hidi- Nane Kokusu- 5). “Burada güz epey önceden başlamış olmalıydı, kurumuş dallar çıtır çıtır kopup düşüyordu”.

3.2.2. Cümle Yapısı

3.2.2.1. Kelime Grupları

3.2.2.1.1. Sıfat - Fiil Grubu

Sıfat fiil ekini alan kelimeler metin içinde sıfat veya isim görevinde, farklı işlevlerde karşımıza çıkarlar. Hikâyelerde kullanılan sıfat fiil ekleri, eklendikleri sözcükleri sıfat yaptıklarında önüne geldikleri isimlerin niteliğini bildirir ve anlama canlılık katarlar. Özbek Türkçesindeki sıfat fiil ekleri: -gän (-kän/-qan); -(ä)digän, -(y)digän; -(ä)yätgän; -(ä)r; -mäs; -ğı/ğu, -gi/-gü; -äcäk; -äsi; -miş’tir (Tekin, 2016: 525).

Eşankul’un hikâyelerinde tasvirler oldukça fazla yer almaktadır. Bu tasvirlerde sıfat-fiil gruplarının da sıkça kullanıldığını görmekteyiz. Bu gruplarda sıfat-fiil ekleri, fiil köklerinin üstüne eklendiği için fiilin verdiği hareket ifadesi ekle desteklenip ismi niteleyerek ifadeye hareketlilik katmaktadır. Aynı zamanda eklerin de kattığı anlama dayalı olarak cümleye zaman anlamı katmaktadırlar. Bu eklerin oluşturduğu sıfat-fiil grupları, fiilin durağanlık taşıyan ve durum bildiren anlam taşıması durumunda da içinde bulunulan hali ifade eden sıfat tamlamaları yapımında tercih edilen kelime gruplarıdır.

“...tepäläridä tik turişgän ortä yaşlärdägi ädämlärni körmäslikkä älib, endi täşqarigä qaräb otirişärdi” “tepelindeki orta yaşlı kişileri görmezlikten gelip yer

vermemek için dışarı bakıp duruyorlardı”; *äksini körmâqçi* “aksini görecek” ; *äldin yäqqan* “önce yağan”; *qarborän oynäyâtgän* “kar topu oynayan”; *açilib turgän* “açılıp duran”; *yaqın otirgän* “yakın oturan”; *çärrähdän ötiş* “kavşaktan geçiş”; *tikilib turgän* “ayakta duran”; *âlib ketişadigän* “götürüverecek”.

3.2.2.1.2. Zarf - Fiil Grubu

İncelenen hikâyelerde zarf fiil grupları ile ilgili örnekler de bolca tespit edilmiştir. *Zarf fiil grubu fiil kökenli kelimelerden üretilen zarf unsurlarıyla kurulur. ... Zarf-fiil grupları, fiillerin hareketliliğini kullandıkları metinlerde taşırlar. Onlar, fiillerin vasıflarını da belirten zarf unsuru olarak kullanıldığı için en sık kullanılan kelime grupları arasında yer alır* (Biray, 2011: 208). Özbek dilbilimi alanında çalışanlar, Özbek Türkçesinde zarf fiil eklerini aşağıdaki şekilde sıralamanın mümkün olduğunu söylerler: 1. *Asıl Zarf-fiil Ekleri (-a,-y, -ärâq, -(i)b, -bân, -gaç, -kâç, -qaç, -gäli, -kâli, -qali, -gäni, -kâni, -qani, -kän, -mäy(in)* 2. *Zarf-fiil Fonksiyonundaki Birleşik Ekler (-ärdä, -gänçä, -känçä, -qançä, -gändä, -kändä, -qandä, -gän, -gängä, -kängä, -kängä, -qangä, -günçä, -künçä, -qunçä, -mäsdän)* (Şahin, 2016, 190).

Zarflarla aynı görevde ve işlevde kullanılan zarf-fiil grupları, içinde buldukları kelime grubuna zaman ifadesi yanında durum, sebep, bir işin neyle yapıldığı, nasıl yapıldığı, vs. anlamları da katmaktadırlar. Nazar Eşankul’un hikâyelerinde geçen zarf-fiil gruplarına şu örnekler verilebilir: “*ädämlärni körmäslikkä âlib, endi täşqarigä qaräb ötirişärdi*” *körmäslikkä âlib* “görmezlikten gelip”; *köz üzmäy* “gözünü ayırmadan”; *yoldän ötib* “yoldan/geçitten geçip”; *yaxşiläb qaräb* “iyice bakıp”; *nimälärdir deb* “bir şeyler deyip”; *soräb-suriştirib* “sorup soruşturup”; *oglinä qarab* “oğluna bakıp”; *irädäsizlik qilib* “iradesizlik edip”; *suv idişni âlib* “su kabını alıp”; *bir ağız gäpirmäy* “bir söz söylemeden”; *özini tutib âlib* “kendini toparlayıp”.

3.2.2.1.3. İsim - Fiil Grubu

Kelime gruplarından bir diğeri, isim fiil grupları olup hikâyelerde de fazlaca kullanılmaktadır. Bir isim-fiil (matar) ile ondan önce gelen ve ona bağlı olan kelimelerin veya kelime gruplarının oluşturduğu isim-fiil grubunun ekleri, Özbek Türkçesinde *-maq, -ş, -(a/u)v* şeklindedir (Çimen, 2011: 445). Türkiye Türkçesinde –mAk ve –mA isim-fiil ekinin kullanım sıklığı daha fazlayken Özbek Türkçesinde bu sıklık –(I/U)ş eki tarafındadır.

Bu eklerin yer aldığı kelime grupları cümlede isim göreviyle kullanılırlar. Fiil gibi çekimlenemeyen bu yapılar isim gibi görev yaparlar.

Hikâyelerde geçen isim fiil önekleri şu şekildedir: ulärning çirâylärini, **tinıq yüzlärini** küzätış kişigä älläneçük huzur bäğişlärdi.

tinıq yüzlärini küzätış “dinik yüzlerine göz atış”; *bälälärni körış* “çocukları görme”; *yüzlärini küzätış* “yüzlerine göz atış”; *qızläрни küldiriş* “kızları güldürme”; *qolgä tüşiriş* “ele geçirme”; *ärmändä ötişini* “arzuyla gidişini”.

3.2.2.1.4. İkileme Grubu

İkilemeler, anlamı pekiştirmek, güçlendirmek, anlatımı daha güzel ve çekici hale getirmek için, vurgulamak için aynı, eş anlamlı veya zıt anlamlı iki sözcüğün veya sesleri birbirini çağrıştıran sözcüklerin birlikte kullanılmasıyla oluşturulur. “İkileme” veya “tekrar grubu” adıyla bilinen bu kelime grupları, okuyucunun dikkatini çekmeyi ve anlam akışının artmasını sağlar. Nazar Eşankul hikâyelerinde canlı betimlemeler yaparken ikilemeleri çok sık bir şekilde kullanmıştır. Hikâyede geçen bir olayın o an yaşattığı hissi tez-tez, bir-bir, tikä-pärä gibi söylemlerle okuyucuyu daha da etkilemektedir.

Türkiye Türkçesinde ikilemelerin arasına çizgi konmazken bu durum Özbek Türkçesinde farklıdır. Onlarda ikilemelerin arasına çizgi konulur.

İkilemeler cümlede isim, sıfat ve zarf görevinde kullanılabilir.

Hikâyede geçen bazı ikileme (tekrar grubu) örnekleri şu şekildedir:

“gäh-gähidä yöläkdä qârborân oynäyätgän **tödä-tödä** bälälärni körış mümkün edi.” Burada sıfat tamlamasının içinde sıfat görevinde kullanılmaktadır. “**tödä- tödü** “çete çete”.

“bu xil “tärbiyäviy säätlä”ni **tez-tez** ötkäzib turişärdi.” İkileme burada zarf görevindedir. *tez-tez* “hızlı-hızlı”.

“...erişilgän zäfär yälävläri käbi **bir-bir** ilib qoyışgä häräkät qılärdi.” İkileme zarf görevinde kullanılmıştır. *bir-bir* “bir-bir”.

“Ämäkingä **soräb-suriştirişlä** mäläl keläyätgändäy edi.” Burada ikileme isim ve cümlenin de öznesi durumundadır. *soräb-suriştirib* “sorup soruşturup”.

“...**tikä-pärä** qilib täşläşädigändäy tuyuläverärdi.” Burada ikileme isim görevinde kullanılmıştır. *tikä-pärä* “parça parça” .

“Ğanimlä qabristänni 1.**bäşdän-äyâq** 2.**ağdär-töntär** qilib çıqışdı.”

1.Edat grubu gibi kullanılmış.

2.Zarf-fiil grubunda isim olarak kullanılmıştır.

...*bâşdän- âyaq* “baştan ayağa”; *âğdür-töntür* “alt üst”;

“...uning başi işdän çıqmâyâtğanini **bilib-körüb** tursä...” ikileme burada zarf olarak kullanılmıştır. *bilib-körüb* “bilip görüp”.

3.2.2.1.5. Edat Grubu

İsim soylu bir kelime veya kelime grubu ile bir çekim edatının ekleşmesinden oluşan gruplara “edat grubu” denilmektedir. Edat grupları cümlede genellikle zarf göreviyle işlevlerini yerine getirmektedirler. Edat grupları her tür metinde olduğu gibi hikâye türünde de en sık karşılaşılan gruplardan biridir. *Edatların birçoğu basit yapıda bir özellik gösterir. Bunun nedenlerinden biri kullandığımız edatların birçoğunun Arapça ve Farsça kökenli olmasıdır. ... Bunlar -ä, âh, âğär, äxır, älbättä, ämmâ, bil'äks, binään, çi, dä, dek, ey, fäqät, gâh..gâh, göyâ, hä, häm, hättä, xuddi, kü, qädär, lääqäl, lekin, mägär, mı, minba'd, nä.....nä, nihâyät, of, song, vä, yä, yoq, yü, yâ, yä'ni, yâ.....väyâ vb edatlardır* (Yeloğlu, 2017: 280). Cümle içinde özellikle “emäs” son çekim edatını yazar, olumsuz yapılar kurmakta oldukça sık kullanmıştır. Yazar cümlelerde zıtlıkları kullanarak anlamsal tezatlar yaratmış ve bu sırada olumlu ifadelerden sonra getirdiği “emäs” edatıyla yaptığı olumsuz/zıt anlamlı kullanımlarla okuyucunun dikkatini canlı tutmak, okuyucunun düşünmesini ve sorgulamasını sağlamak istemiştir. Metinlerden bu kullanımlara örnek verecek olursak: *U bähârdä yâ ki sârâtândä emäs, äyni bütün bârlıq xazân bolışgä, çirişgä, solışgä yüz tutgän fäslä öz qalbidägi fävvärä üstigä tüşâyâtgän güllärni körgänidän xursänd edi.* “O bahar veya yaz mevsiminde değil, sanki her şey hazan olmaya, çürümeye, solmaya yüz tutmuş bir mevsimde kendi kalbindeki fıskiye üstüne düşen gülleri gördüğü için memnundu.” (Yälpiz hidi- Nane Kokusu- 9)

Özbek Türkçesinde kullanılan son çekim edatları Türk dilinin genelinde kullanılan edatlarla büyük oranda benzerdir. Eklendikleri isim görevindeki kelime veya kelime gruplarıyla birlikte sebep, beraberlik, zaman, miktar, zıtlık, açıklama gibi anlamlar veren son çekim edatlarında “emäs” dışındaki edatların kullanım oranı birbirine yakın kabul edilebilir.

Metinlerde geçen diğer edatların kısaca örnekleri ise şu şekildedir: *bir hafta äldin* “bir hafta önce”; *küldiriş bilän* “güldürme ile”; *çärrahdän ötişi bilän* “kavşaktan geçerek/geçmekle”; *gavcum emäs* “kalabalık değil”; *üç kündän beri* “üç günden beri”; *biran märtä* “bir kez”; *säl äldin* “biraz önce”; *här ehtimälgä qarşi* “her ihtimale karşı”;

keräk emäs “gerek yok”; *siz tuğmäsnı deb* “siz doğurmazsanız diye”; *yängäng tuğgändän keyin* “yengen doğurduktan sonra”; *şunin üçün* “şunun için”.

3.2.2.1.6. Birleşik Fiil Grubu

Hikâyelerde çok sık kullanılan bir diğer grup birleşik fiil grubudur. *-kel, -ol, -tur, -qal, -otir* gibi fiiller birleşik fiil yapılırken çok kullanılmıştır. *Birleşik sözcükler ister isim isterse fiil olsun basit ve türemiş sözcüklerin karşılama yetersiz kaldıkları varlık veya onların hareketlerini adlandırmak için oldukça sık başvurulan sözcük türleridir. Bu nedenle de birleşik sözcük yapımı dillerin sözcük ihtiyaçlarını karşılama önemli sözcük türetme yöntemlerindedir* (Alibekiroğlu, 2018: 1141). Birleşik fiiller Türkçenin anlam zenginliğini göstermesi açısından da önemli dil birlikleridir.

Birleşik fiiller üç ayrı yapı şeklinde karşımıza çıkarlar:

1. İsim + yardımcı fiil: *quruq bol-* “kuru ol-”, *bilip bol-* “bil-”, *tärk etmä-* “terk etme-“.

2. Fiil + yardımcı fiil: Birleşik fiillerin içinde tasvir fiilleri olarak kullanılan bazı fiiller önemlidir. Onlar kendi anlamları dışında kullanılarak eklendikleri asıl fiile “yeterlik, tezlik, süreklilik, yaklaşma, vs.” anlamları katarlar.

Bunlardan başka bir kelimeyle birleşerek kalıp ifadelerin oluşumunda da karşımıza çıkan yardımcı fiiller vardır.

Metinlerde geçen bazı birleşik fiil örnekleri şunlardır: Yeterlik: *üzib älädigän* (koparabilen), *çiqıb älädi* (çıkabilir), *homräyib ä-* “homurdayıp duran”; tezlik: *tuyula ver-* “hissedil-”; süreklilik: *âçilib tur-* “açılıp dur-”, *tikilib tur-* “dikilip dur-”, *oynaya yätgän* “oynayan”, *qımirläşib qâliš* “kıpırdaş-”, *könikib qâl-* “alışıp kalan”, *qatib qal-* “katan”;;; *tişlä(yib) yät-* “dişle-” *tikilib tur-* “ayakta dur-”; *körüb qal-* “görüp kal-”, *yürüb ket-* “yürüyüp ket-”, *şuv etib ket-* “titreyip git-”, *qarab otir-* “bakıp durma”.

3.2.2.1.7. Sıfat Tamlaması

Sıfat tamlamaları ismi (nesnelere, kişileri) nitelendirmeleriyle beraber herhangi bir nesnenin varlıksal özellikleri hakkında bilgi vermiştir. Özellikle betimlemelerde karşımıza çıkan tamlamalar kahramanların kişisel ve bedensel özelliklerini, yer ve mekân özelliklerini bildirmiştir. Gerçekleşen olayların şiddetini de okuyucuya aktarmış, olayın onların zihinlerinde canlanmasına yardımcı olmuştur. Hikâyelerini âdeta resim çizer gibi yazan Nazar Eşankul, hikâyelerinde tasvire önem vermekte, anlatmak istediği yeri, kişiyi, durumu oldukça ayrıntılı şekilde tasvir etmektedir. Seçtiğimiz

hikâyelerinden tespit ettiğimiz örneklerden hareketle diyebiliriz ki sıfat tamlamalarından oldukça fazla faydalanmış, üslubunun canlılığını bu sık kullanımla arttırmıştır.

Metinde geçen bazı örnekler şu şekildedir: niteleme sıfatları: *bedgümân ifâdâ* “kötü ifade”; *serşühâ yüz-* “tereddütlü yüz”; *keksâ äyâllâr* “yaşlı kadınlar”; *laq qilib âlgân köz* “lakayıt bakan göz”; *yângi yolävçi* “yeni yolcu”; *tödä tödä bâlä* “çete çete çocuklar”; *orta yaşlärdägi âdâmlâr* “orta yaşlardaki adamlar”; *quvâq yiğit* “neşeli yiğit”; *pâpukdekkinä qızlâr* “püsküllü saçaklı kızlar”; *ülkân binâ* “büyük bina”; *güing vä aciz maxluq* “sağır ve aciz mâhluk”; Belirtme Sıfatları/İşaret sıfatları: *sol xiyâbân* “o cadde”; *şu yegülik* “şu yiyecek”; sayı sıfatları: *bir cüft* “bir çift”; belgisiz sıfatlar: *bir hafta* “bir hafta”; *bütün dıqqat* “bütün dikkat”; *unçâlik ğavcum* “o kadar kalabalık”; *bâzi kün* “sıfat tamlaması”; *heç kim* “hiç kimse”.

3.2.2.1.8. Ad Tamlamaları

Ad tamlamaları anlam açısından önemli olan bir diğer gruptur. Eserde taradığımız cümleler arasında en çok ad tamlamaları içinde belirtili isim tamlaması kullanılmıştır. Bu grupların özelliğini şu şekilde açıklayabiliriz: *Kelime gruplarının belli kurallar içerisinde yan yana gelmeleri ve bir bütün oluşturmalarının yanında daha bazı özellikleri vardır. Bunlardan bir tanesi de kelime grubunun her ne kadar en az iki kelimedenden oluşsa da cümle veya başka bir kelime grubu içerisinde bir tek kelime gibi görev yapmasıdır* (Karaatlı, 2004: 11). Tamlayan ve tamlanandan oluşan isim tamlamaları bahsedildiği üzere iki ya da daha fazla kelimedenden meydana gelmekte, ilgi ve iyelik ekleri yardımıyla birbirlerine bağlanarak bir durumu ifade etmektedir.

a.) Belirtili İsim Tamlaması

Belirtili isim tamlamaları geçici tamlamalardır. İyelik eki dolayısıyla sahiplik belirtirler. Bu açıdan hikâyelerde ele alınırken taşıdıkları sahiplik, varlığını gösterme gibi anlamlara dikkat edilmesi gerekmektedir. Hikâyede geçen bazı belirtili isim tamlaması örnekleri: *dugânäsining yüzi* “duacısının yüzü”, *tinıq yüzlâri* “dinik yüzleri”; *uning bütün dıqqâti* “onun bütün dikkati”; *çärrahdän ötişi* “kavşağın akışı”; *ayining aşqâzâni* “ayının midesi”; *degân sözlâri* “onun şeklindeki sözleri”; *mâhqumi ekänliği* “mahkûmu olduğu”; *mening yüräğim* “benim yüreğim”; *(sening) kirpikläri* “senin kirpiklerinin”; *uning befärzändligini* “onun çocuksuzluğu”; *küning biri* “günün biri”; *âdâming vaqti* “adamın vakti”; *işdän çıqmayâtqani* “işten çıkmadığı”.

b.)Belirtisiz İsim Tamlaması

Daha kalıcı adlar türetmekte belirtisiz isim tamlaması kullanılır. Metinde geçen örnekler: *öz äksi* “kendi yüzü”; *imarätlär säyesi* “evlerin gölgesi”; *yer ästi yoli* “yer altındaki geçit”; *yürägim çäkini* “yüreğimin parçası”; *ämmäm yâzdirişi* “halamın yazdırması”; *trälleybus içi* “otobüs içi”; *bir biri* “bir biri”; ”; *yol çeti* “yol kenarı”; *däräxtlär ästi* “ağaçlar altı”.

3.2.3. Cümle

3.2.3.1. Ögeleri Açısından Cümleler

Nazar Eşankul’un hikâyelerinde yaptığımız cümle analizleri sonucunda elde ettiğimiz tespitlere göre şunları söylemek mümkündür: Eşankul, hikâyelerinde oldukça uzun cümleler kullanmaktadır. Bu uzun cümleler genel olarak bağlı veya sıralı cümlelerden oluşmaktadır. Bunun yanında hikâyelerde kısa ve basit cümleler de yer almaktadır. Cümlenin temel ögesi olan yüklem ve öznedir. Yargı olmadan cümle olmaz. Yüklemsiz eksilteli ve kesik cümleler gibi cümlelerde anlam başka şekilde hissettirilir. Diğer türlü yüklemsiz cümle olması mümkün değildir. Yüklem her cümlede bulunması zorunlu olduğu gibi genel olarak hikâyede cümlelerin özneleri de bazı istek cümleleri, kesik cümleler dışında bütün cümlelerde açıkça gösterilmekte veya yüklemdeki şahıs ekiyle belirlenmektedir. *Cümlenin kurucu ögesi olan yüklem, cümlede yer alan kelime ve kelime gruplarını yöneten temel öge olarak cümlede hangi ögelerin kullanılacağını da belirler. Bu ögeler yüklem yönetim çerçevesine giren unsurlardır. Bir yüklemle anlamlı ve doğru bir cümle kurabilmek için o yüklem yönetim çerçevesine giren bütün ögeleri kullanmak gerekir* (Bulak, 2013: 169). Yüklem anlamsal olarak gerektirdiği özne, zarf tümleci, nesne, yer tamlayıcısı cümlelerde genel olarak yer almaktadır. Bununla beraber cümlelerde yer ve yön kavramı, zaman kavramı, nedensellik bu ögelerle belirtilerek açıklanmıştır. Bu da anlamsal olarak yazarın ifade etmek istediklerini tam olarak okuyucuya aktarmasını sağlamaktadır. Ögelere bakılacak olduğunda özne yüklem uyumu vardır. Cümlelerde gizli özne kullanımı daha azdır. Özneler çoğunlukla zamirlerden oluşmaktadır. Belirtili nesne, belirtisiz nesne, zarf tümleci de cümlenin diğer ögeleri gibi sıklıkla kullanılan ögelerdir.

Örnek: 1.Säriq kârcâmâli kişi 2.qandäydir 3.belgi qoyilgän temir-lävähäni 4.opqândän närirâqqä — mäşinälär qarşisigä 5.älib bârib 6.qoydi. (Apqân – Çukur: 4)

1. Özne

2. Zarf Tümlenci
3. Belirtili Nesne
4. Yer Tamlayıcısı
5. Zarf tümlenci
6. Yüklem

3.2.3.2. Anlam Bakımından Cümleler

İncelediğimiz hikâyelerde genel olarak olumlu cümleler kullanılmıştır. Olumsuz cümleler de metinlerde ara ara yer almaktadır. Hikâyelerde daha çok kahramanın izlenimleri ön plandadır. İncelediğimiz hikâyelerde olaylar gerçekleşerek birbirini takip ederken ana kahramanlar edilgen durumdadır, çok fazla konuşmaz, söyleneni yapar ve kaderine razı olurlar. Bu nedenle metinlerde çok fazla diyalog yoktur. Diyalogun az olması nedeniyle ünlem, soru ve hitap cümleleri yalnızca konuşmalar arasında, nadiren kullanılmaktadır. Kahramanlar arası konuşmaların en fazla geçtiği hikâyeler, Kultay ve Sonsuz Gökyüzü'dür. Bu hikâyelerin diyalog kısımlarında emir ve soru cümleleriyle gerilim tırmandırılmakta, okuyucuda merak duygusu uyandırılmaktadır.

Metinden örnek cümleler şu şekildedir:

Åytoldi enäng ağır yâtibdi. Cãni üzilmäsdän kel! (*Bepâyân Åsmân*- Sonsuz Gökyüzü- 1) “Aytoldı, anan ağır. Ölmeden gel!” (**emir cümlesi**)

U üç kündän beri tuz tãtmägän, tãbãrã hãlsizlãnär, kõngli aynimãqdã edi. (*İstilã- İstilã-1*) “Üç günden beri hiçbir şey yemiyordu, bu yüzden gitgide halsizleşiyor, kendisi gibi gönlü de soluyordu”. (**olumlu cümle**)

Kiyimi, isqurti çıqqan yãmgırpoşini äytmäsã, iş izlãb, dãydib yürãdigãn qãra işçilãrdãn farqı yoq edi. (*İstilã- İstilã-1*) “Giyimi, çul çaputa dönmüş yağmurluğunu saymazsak iş arayıp koşuşturup duran avamdan gelen bir işçiden farkı yoktu”. (**olumsuz cümle**)

Singlimiz endi bu hõkizning üyigã ölsã hãm kelmãydi! (*Qultãy-Kultay-4*). “Kız kardeşimiz, bundan sonra bu öküzün evine gelmeyecek!” (**emir cümlesi**)

Singillãringni häydãb yubãrgãn bolsã, qamçi bilãn qoşasizlãrmi? (*Qultãy-Kultay- 4*). “Kız kardeşini sürüp götürmek için kamçıyla mı geliyorsunuz?” (**soru cümlesi**)

Olumlu cümlelerin daha fazla kullanılması yazarın bakış açısının ve hikâyelerindeki kahramanların bakış açısının da olumlu olduğunun bir göstergesidir.

3.2.3.3. Yüklemin Türüne Göre Cümleler

İncelediğimiz hikâyelerde genel olarak fiil cümleleri fazladır. Fakat durum hikâyesi olduğunu da söyleyebileceğimiz Yälpız Hidi (Nane Kokusu) hikâyesinde isim cümleleri diğer hikâyelere göre daha yoğun kullanılmıştır çünkü metin neredeyse bütünüyle izlenimlere dayanmaktadır. Gerilim yaşanacak bir olay, hareket içeren bir durum yaşanmamakta, bu nedenle iş, oluş, hareket bildiren fiil cümleleri diğer hikâyelere göre daha az karşımıza çıkmaktadır.

Uning bütün dıqqati trälleybüsni häydäşdän häm körä kabinägä yaqın ötirgän ikkitä pâpükdekkinä qızlärni küldiriş bilän bänd edi (Apqân- Çukur-1). “O otobüsü sürmek ve yola dikkat etmekten çok şoför kabinine yakın oturan iki saçaklı kızı güldürmekle meşguldü”. **(isim cümlesi)**

Ulär râstdän häm cüdä gözäl edi (Apqân- Çukur-1). “Onlar gerçekten de çok güzeldi”. **(isim cümlesi)**

Sämändär deräzädän körinäyätgän âlçä dâraxtining nâriği betdägi âsmângä tutäşib ketgän yuqâri qısmidägi bärğläriñing sarğayä başlägänini kördi. (Yälpız Hidi-Nane Kokusu-1). “Samandar pencereden görünen kiraz ağacının diğer taraftaki yukarıda kalan yapraklarının gökyüzüne tutunmaya çalıştığı ama sararmaya başladığını fark etti”. **(fiil cümlesi)**

Şähär märkâzidägi maxluq esä här keçä tinmäy ökirär vä U äcäl anqıyätgän tâvuşdän qaçib şähärdän uzâqlärgä ketib qâlgisi kelärdi (İstilâ- İstilâ-2). “Şehir merkezindeki mâhluklar ise her gece susmadan bağılıyor ve o ecel sesinin esip durduğu şehirden uzaklara gidip oralarda kalası geliyordu”. **(fiil cümlesi)**

3.2.3.4. Yüklemin Yerine Göre Cümleler

Yüklemin yerine göre cümleler kurallı, devrik ve eksilteli/kesik olmak üzere üçe ayrılır. Hikâyelerde en çok kullanılan cümle türü “kurallı cümle”dir, yüklemin yerine göre bu cümle çeşidini “devrik cümle” takip etmektedir. *Yüzey yapıda sonda bulunan yüklem derin yapıda ilk başta yer alır. Birey ilk önce işi, eylemi düşünür, ardına nesneyi, tümleci, kişiyi konumlandırır. Bu tamamlayıcı unsurlar cümlelerin oluşumunda yüklemin özelliğine göre şekil ve anlam bütünlüğü içinde dizilir. Bu dizilime sahip derin yapıdaki cümleler yüzey yapıya yansıdığı anda ortaya çıkan cümleler ‘kurallı cümle’ ismini alır. Derin yapıdaki bu kural bozularak yüzey yapıya yüklemin yerinin değiştirilerek yansıtıldığı cümlelere ise devrilmiş düşünceyi yansıttıkları için ‘devrik*

cümle' adı verilir. (Küçük, Avcı, Şengül, 2017: 543) Hikâyelerde olay akışı doğrudan ortaya konulmaktadır ve şiirsel bir söylem yoktur. Bu nedenle cümleler genel olarak kurallı bir şekilde kullanılmaktadır. Ara ara satır aralarında özellikle “İstilâ” hikâyesinde devrik cümleler görmek de mümkündür. Eksilteli cümleler ise hikâyelerde çok nadir görülmektedir.

Şiârlärni esä köp cildli kitâbdäy oqıb tügätib bolmäski: äslidä häm şähärdägi bärçä şiârlärni bir cäygä yiğsä, misli körilmägän ülkän kitâb päydä bolişi mümkün edi (İstilâ- İstilâ-2). “İlandaki sözleri çok ciltli kitaplar gibi okumak bitirmek mümkün değildi. İlanlar bir yerde toplansa misli görülmemiş bir kitap ortaya çıkması mümkündür”. **(kurallı cümle)**

Bu dünyâ- âxiri ülkän vâ besârhäd yoqlık bilän tügäydigän ülkän sährâ. U mänä şu yoqlık vâ sârâbgä qârışib yaşaşgä mähküm etilgän (*İstilâ- İstilâ-2*). Bu dünya sonu büyük ve sınırsız bir yoklukla tükenecek büyük bir çöl. O işte bu yokluk ve seraba karışarak yaşamaya mahkûm edilmişti. **(kurallı cümle)**

Bu dünyâ şafqat qılmağän bändägä negä sen mürüvvät qılmaysan, ey, ülüğ tüş! (İstilâ- İstilâ-7). “Bu dünyada şefkat göstermeyen bendeye niçin sen cömertlik göstermiyorsun, ey ulu düş!” **(devrik cümle)**

Sengä zârürmidi meni u vâhm ârälläriğä başläb bâriş, meni uyqudä häm tä'qıb etiş ey, uluğ tüş! (İstilâ- İstilâ-7). “Sana gerekli mi beni o korku boşluklarına alıp götürmek, beni uykuda bile takip etmek, ey, ulu rüya!” **(devrik cümle)**

3.3. Anlatım Teknikleri ve Hikâye Unsurları

3.3.1. Anlatım Teknikleri

Nazar Eşanqul hikâyelerinde anlatım tekniklerini oldukça etkili bir şekilde kullanmıştır. Yazarın üslubunun canlılığı buradan ileri gelmektedir. Anlatım tekniklerinin işlevini ve önemine değinecek olursak: *...sanatta veya edebiyatta, anlatılacak şeyden çok, anlatım biçimi önemlidir. Önemlidir; çünkü biçim anlatacak şeyi (mesajı, maksadı, felsefeyi) anlatılana (okuyucuya, izleyiciye) ulaştıran bir vasıta* (Tekin, 2014: 185). Tekin’in burada da bahsettiği üzere yazı, dilin özgürce kullanıldığı biçimler ve teknikler iletişimin başarılı olması açısından önem arz etmektedir. Yazarlar dili etkin bir şekilde kullanırken karşı tarafa zihinlerindeki hikâyeyi en etkili şekilde geçirmeyi (bildirmeyi) arzularlar. Bunu yaparken farklı yöntemlere başvururlar ve onlar kitlelerini etkileyen teknikleri en iyi şekilde kullanmayı

amaçlarlar. *Anlatım teknikleri, anlatıma çeşitlilik, dinamizm ve derinlik kazandırmıştır. Bu bağlamda özellikle bireyi anlatmada önemli mesafeler katedilmiş, insan, daha sıcak ve daha doğal bir konumda karşımıza çıkarılmıştır* (Tekin,2003: 186). Hikâyelerde kullanılan anlatım teknikleri sayesinde yazılan metin okuyucuların zihninde etkili bir şekilde canlanmaktadır.

3.3.1.1. Tahkiye /Anlatma - Gösterme Tekniği

Daha çok hikâye türünde eser veren Eşankul, eserlerinde anlatma ve gösterme tekniğini oldukça kullanmıştır. Hem kahraman hem tanrısal bakış açısına sahip hikâyeleri kaleme alan yazar, anlatıcılar aracılığı ile bu teknikleri etkili bir şekilde kullanmıştır. Bu da hikâyelerin daha canlı ve sürükleyici olmasını sağlamıştır.

Tahkiye/Anlatma Tekniği: *“Tahkiye/Anlatma”, insanoğlunun ta destan devrinden beri, gerek günlük hayatında gerekse edebiyat sanatında, dili kullanmadaki en yaygın tavırlardan birisi olmuştur. ... Edebiyat sanatında anlatma/tahkiye, öncelikle adı üstünde, anlatma esasına bağlı/tahkiyeli türlerin en önemli ifade tarzıdır* (Çetişli: 2014, 116). Çetişli'nin de bahsettiği üzere, anlatma tekniği sözlü kültürü içinde barındıran Türk edebiyatının içinde yıllarca var olmuştur bir gelenektir. Bu gelenek, bir süre sonra yazıya geçirilmiş hikâyelerde daha sonra ise edebi gelişmelerin yaşanmasıyla beraber romanlarda da yerini almıştır. *Sanat, esas mahiyeti itibariyle dışa vurma, anlatma olayıdır. Dün “sözlü” olarak gerçekleştirilen bu durum, yazının icadıyla birlikte “yazılı” olarak da gerçekleştirilmiştir. Değişen sadece araçtır. Aracın “söz” veya “yazılı” olması, anlatma sorununun temel esprisini değiştirmez* (Tekin,2003: 189). Anlatma, yazarın ya da söz ustası olan bir âşığın bu teknikle ürettiği eserleri halka ulaştırmaya yardımcı olmakta ve bu eserlerin nesiller boyu yaşamasını sağlamaktadır. Nazar Eşankul'un eserlerindeki anlatma tekniğini kullanışı şu şekildedir: *U özi turgän yüksäklidän biz tãmängä bâqmäs, fäqat uning qıyâfäsüdä bälqıgän hidâyät vä şäms nurläri muzläb yätgän vä neçä yillärdän buyân âftâb tegmägän könglimiz kirlärini ilitär ekän, bu şäms häyât täftini xuddi äfsänäviy Hätäm bâyliklärini qaşşâğu muhtâclärgä bir-bir uläşgändäy şunçäki sädäqa qilib ketär vä u âliy himmät, betäkrâr sähävät xäcäsi edi. Biz väyrân bolgän vä zälälätgä yüz tutgän dillärimizni bu âftâbgä tutib ilitär ekänmiz, här birimiz bu âftâbni kutib cân berişgä täyyâr vä muştâq edik. U özining himmätini vä sähävätini bilän nestu zäbun qilib bolgäç, bizni zârıqtiriş vä örtäş üçün yänä oşä yüksäklikkä qaytib ketärdi* (Ölü Mevsim: 3). O bulunduğu zirveden bize doğru bakmaz fakat onun görüntüsünde parlayan hidayet ve şems nurları, buz kesilen ve nice

yıllardan bu yana güneş ışığı değmeyen gönlümüzün kirlerini yumuşatırdı. Bu güneş, hayat ısısını tıpkı efsanevi “Hotem Hazinesi”ni fakir ihtiyaç sahiplerine paylaştırmış gibi öylesine sadaka olarak verir ve o yüksek himmet tekrar edilemez hoşluk rütbesine erişirdi. Biz, viran olan bu rezilliğe yüz tutan dillerimizi bu güneşe tutarak bekleyirdik. Her birimiz, bu güneşi dört gözle bekleyen, can vermeye hazır ve arzulu öğrencilerdik. O, himmeti ve cömertliği ile bizleri mest edince biz de inlemek ve yanmak için o yüksekliğe doğru döne döne giderdik.

Gösterme Tekniği: Bu teknik, sadece tiyatrolarada görülmekle kalmamış roman ya da hikâyelere uyarlanmış ve bu metinler üzerinde kullanılmaya başlamıştır. *...gösterme yönteminden zaman içinde yararlanma yoluna gidilmiş ve yapılan uygulamalarla roman sanatının ufku genişletilmiştir. Realistler bu konuda yol gösterici olmuşlardır. ...Realistlerden itibaren bilinçli olarak devreye sokulan gösterme yöntemi, roman genelinde a.) anlatma yöntemiyle birlikte yanyana, b)bağımsız, c)yine anlatma yöntemiyle birlikte iç içe kullanılmıştır.*(Tekin, 2003: 193) Gerçekçi tasvirleriyle sanki izliyormuş hissi bırakan Nazar işhankul’un hikâyelerinde bu teknik oldukça yer almaktadır. Yazar hayalindeki olayları adım adım aktarır, bunu yaparken görsel unsurlardan faydalanır. *Bu unsurlar hikâyeleri okurken okuyucunun zihninde cananır ve gerçeklik hissi uyandırır: Oqituvçimizning bizni öziga tãrtãdigãn dãrãcãdã istãrãsi issiq hãm emãsdi, ãksinqã, biologik xãnãlãrdã kõrgãzmãgã quyilgãn üstixãn kãbi qãq süyãkdãn ibãrãt, ãgãr üstidã egni bãşi bolmãsã uning oşã üstixãnlãrdãn fãri yoq, sãçigã heç qaçãn tãrãq tegmãgãn, pãtilã vã ã’zãi-bãdãnidãn qandãydir zãifginã qolãnsã hidãnqır, ãvãzi qãbrdãn çiqayãtgãn vã ãlislãrdãn kelãyãtgãn ötmiş sãdãlãrãdek qarımşiq vã zãrdãli edi. Biz kõpinçã şundãy kõrimsiz vã hãttã vãmpirlãrdek bãdbãşãrã ãdãmgã bunçãlãr aşüftã bolib qãlgãnimizgã hãyrãn qãlãrdik. Uning özini tutişi, qaddi-qãmãti vã qurib qãlgãn kũldek kõzlãri cãhillik vã kibr ãks etgãn yüzi Erlikxãnning bãdcãhl hãykãlini eslãtãr* (Ölü Mevsim: 3). Öğretmenimizin bizi kendisine çekecek derecede cana yakınlığı da yoktu; aksine biyoloji odalarında gösterilmeye çalışılan iskelet gibi kurumuş kemikten ibaretti. Eğer üstünde giyimleri olmasaydı onun bu iskeletlerden bir farkı kalmayacaktı. Saçlarına hiçbir zaman tarak değmez, ellerinden de vücudundan da her nedense oldukça ağır bir koku yayılır, sesi kabirden geliyor gibi derinden ama kızgın bir tonda çıkardı. Biz çoğu zaman böyle gösterişsiz ve hatta vampir gibi çirkin adama nasıl bu kadar aşüfte olduğumuza şaşırdık. Onun kendini tutması, boyu posu ve ferî kalmamış kuru ve bir kül gibi

sönmüş gözleri, cahillik ve kibir aksettiren yüzü, bize Erlik Han'ın öfkeli heykelini hatırlatırdı.

Yazar genellikle tasvirleri gösterme yönteminin gerçekçiliğiyle okuyucularına sunmaktadır.

Yüzünü derzâgâ bâsib turârkân, şundâq yânidâ gâplâşâyâtgân ikki kişining gâpi qulâğigâ çalindi.

- Yänâ päydâ bolib qâlišibdi... – derdi birâvi,- bugün quyi dâhâdâ ânhâr boyidâ bir cüvânni boğizlâb ketişigâ sâl qâlibdi.

- Qayâqdân päydâ bolişdi bulâr? Gâzetâlerimiz cüdâ şâv-şuv qılışdi-kü. Birântâ hâm qâlmadi, kâttâ yutuqlârgâ erişdik, deb, - dedi ikkinçisi hıçıçâq ârâlâş.

Tâvuşlârdâ hâm maxluqning ökirişigâ taqlid bârligini sezib, uning yürâgi ârqagâ târtib ketdi.

- Bilmâdim, - dedi yänâ birinçisi, - bugün maxsüs gürüh tüzilgân. Äyâl tâsvirlâb bergänni hâr tâmândân izlâb yürişibdi.

U birdân hüşyâr târtti. Eşikkâ qaradi – bir neçâ qadâm kelâr, birâq eşik âğzidâ bârvâstâ ğanim turârdi. Birâz kütüşgâ toğri keldi. song âçılışı bilân özini eşikkâ ürdi: (İstilâ:16)

Yüzünü pencereye dönerken hemen yanında konuşup duran iki kişinin sözleri kulağına çalındı.

Birisi:

- Yine bir şeyler peyda olmuş. Bugün alt tarafta nehir kenarında genç bir kadını boğazlamalarına ramak kalmış.

Diğeri hıçkırıkla karışık bir sesle:

- Nereden çıktı bunlar? Gazetelerimiz çok sansasyonel haberler verdiler. Hiçbir şey kalmamış gibi büyük bir başarıya ulaştık diye haberler yaptılar.

Seslerde de mâhlukların bağırtısının taklit edildiğini sezince yüreği hopladı.

Yine ilk konuşan:

- Anlamadım, dedi. Bugün özellikle kafiler dizilmiş. Kadının tarif ettiği kişiyi her açıdan arıyorlarmış.

O birdenbire kendine geldi. Kapıya baktı. Birkaç adım ancak vardı fakat kapının ağzında kahrolası düşman duruyordu. Biraz beklemeye razı olur gibi oldu. Sonra kapının açılmasıyla birlikte kendini ortaya attı.

İstilâ hikâyesinde yer alan bu kısımda “anlatma- gösterme- anlatma” uygulaması görülmektedir. Zaman zaman anlatıcının araya girdiği metinde

konuşmacıların sözlerinin bire bir aktarılması gösterme yönteminin bir parçası olup, okuyucuların olayı daha net algılamasına yardımcı olmaktadır.

3.3.1.2. Geriye Dönüş Tekniği

İncelediğimiz hikâyelerde zamansal olarak geriye dönüşler görülmektedir. Geriye dönüşler genel olarak bir problemin nedenine inmek adına veya kahramanların ruh halinin sebebini aydınlatmaya yardımcı olması bakımından önem arz etmektedir. Geriye dönüş tekniğini Tekin şu şekilde açıklamaktadır: *Şimdiki zamanın hâkimiyetine rağmen, romanda -özellikle- geçmiş de önemli yer işgal etmektedir. Çünkü şimdiki zamanda ceryan eden olayların, şimdiki zamanda yaşayan kahramanların bir mazisi vardır. Romancı olayları ve kişileri hakkıyla tanıtmak, takdim etmek, dolayısıyla eserine gerçekçi bir kimlik kazandırmak maksadıyla zaman zaman geçmişe döner, geçmişten sağladığı bilgilerle hâl'i değerlendirmeye çalışır. Romancı bu ameliyeyi gerçekleştirirken geriye dönüş (retrospection) tekniğinden yararlanır.* (Tekin, 1989: 78) Tekin'in bahsettiği üzere bu teknik hikâyenin geçmiş altyapısını ortaya çıkarır ve hikâyenin derinliğini gözler önüne serer. Yaşanılan birçok olayın geçmişine inerek içeriğini aydınlatıp, okuyucuların olayı daha net kavramasına yardımcı olmaktadır. Bazı hikâyeler sonuçtan başlayıp en başa döner, halkalar sırasıyla gün yüzüne çıkar, bu sırada okuyucudaki merak duygusuyla beraber metnin sürükleyiciliği de artmaktadır. Hikâyedeki tek düzeliği de kıran bu anlatım yöntemi yazarın en sık kullandığı tekniklerdendir.

İstilâ hikâyesinde yurdu ele geçiren düşmanlardan kaçan kahramanın kaçış sebebini bir nedeni geriye dönüş tekniğiyle açıklanıyor.

Metin örneği şu şekildedir:

Mengä eslätiş vä könglimdä tonib qalgän borânlärni qozgätiş sengä şartmidi? Sengä zärürmidi meni ul vähm arällärigä başläb bariş, meni uyqudä häm tä'qib etiş ey, uluğ tüş!

U sâvuq qätib älâhsirädi. Tüşigä qatl etilâyâtgän mäydän kirkändi. Ğänimlär bâbâsi vä âtasini tutib âlgän vä endi ulärni nämâyışkârânä qatl etiş üçün yiğilişgändi. Bu häli qallığıni qatl etmäsdän köp yıllär burun sâdir bolgän edi. Ğänimlär qatldän âldin yaş bälälärni mäydängä yiğişgän vä özlärigä ğänim bolgänlärni ne künlärgä sâlâ âlişi mümkinliğini bälälärgä häm körsätib qoymaqçı edi (İstilâ- İstilâ- 7). “Bana bir şeyleri hatırlatman ve gönlümde donup kalan fırtınaları tekrar estirmen sana gerekli

mi? Sana gerekli mi beni o korku boşluklarına alıp götürmek, beni uykuda bile takip etmek, ey, ulu rüya!

O soğuktan donduğu için sayıkladı. Düşüne katledilenlerin olduğu meydana girmişti. Düşmanlar, babası ve dedesini tutmuş ve şimdi onları gösterilerle katletmek için toplanmışlardı. Bu durum henüz nişanlısını katletmeden çok yıllar önce yaşanmıştı. Düşmanlar katletmeden önce çocukları meydana toplamışlardı. Kendilerine düşman olanların nasıl bir sonla karşılaşacaklarını çocuklara da göstereceklerdi. Onlar katledilen adamlardan değil meydanda birlikte sıralanıp, şaşkınlık ve korku ile bakan çocuklardan korkuyorlar ve bu tür terbiye edici gördükleri saatleri sık sık tekrarlıyorlardı”.

3.3.1.3. Tasvir Tekniği

Tasvir tekniği, anlatımı izlenimlere dayanan Nazar Eşankul’un en çok kullandığı tekniktir. Kahraman ve çevresini etkili bir şekilde tasvir etmiştir. *Tabiat, iç ve dış mekân tasvirleri ile insan betimlemeleri metnin dekoru olmaktan çıkıp anlatının canlılığı ve yapısını inşa eden asli unsur konumuna gelmiştir* (Gezer, Çelik, 2017: 22). Yazarı farklı kılan ve asıl edebi gücünü gösterdiği yer tasvirleridir. Kendine özgü, yaratıcı betimlemeleri olan Nazar Eşankul okuyucuların zihninde hikâyelerindeki olayları, insanları, nesnelere âdeta kalemiyle resmetmiştir. *Tasvir etmek, bir şeyi ‘olduğu gibi’ anlatmak, çizmek değildir. Esasen bir şeyi ‘olduğu gibi’ anlatmak mümkün olmaz. Romancı, tasviri, tasvir edeceği şeyin karakteristik yönlerini dikkate alarak gerçekleştirir ve çizdiği, anlattığı şeyi ‘gerçekmiş gibi’ hissettirir.* (Tekin, 2003: 200) Nazar Eşankul da yaşadıklarından etkilendiğini ve bu durum sonucunda zihninde bu olaya yönelik kurgu oluşturup kaleme aldığını bize aktarmıştır. Yazdıkları bire bir gerçek değildir fakat onun arzu ettiği gösterme ve gerçeklik isteği metnindeki tasvirlerinde ortaya çıkmaktadır. Okuyucuya büyük bir canlılıkla aktarılan bu tasvirler hikâyelerin de etkileyciliğini arttırmıştır.

Şâhdä bärğlär qatâr tizilgändi vä Sämändärgä yaqın bolgäni üçün äsmänni tilimläb turgän dästäsiz xanjarga, bärğläri esä äsmän sähnidä ülkän mâviy kölgä bir-birining tumşuğidän bağläb, qatâr terib qoyilgän kiçkinä qayıqçalärgä oxşardi. Bu hâzir Sämändärgä başi âğrib turgäni üçün yâqimli mänzärädek bolib tuyuldi. Hättä bärğläarning qayıqçalärgä oxşaşını käşf etgänidän xürsand bolib ketdi. Bärğläarning xuddi dengiz tolqinidä sällänib turgän qayıqlärdek tebränib turgänini vä äsmänning jüdä häm mâviy, bağning bom-boş, dëraxtlärning sükütdä ekäni bir zum jüdä näyâb gözällikdäy bolib tuyuldi (Yälpiz Hidi- Nane Kokusu-2). “Dallardaki yapraklar sıra sıra

dizilmişti. Samandar'a yakınları, gökyüzünü dilimleyip duran sessiz birer hançere benziyorlardı, yapraklar ise gökyüzü sahnesinde büyük mavi gölgeleriyle birbirine uç kısımlarından bağlanarak sıra sıra dizilmiş küçük küçük kayıkçıları andırıyorlardı. Bu manzara o sırada başı ağrıyan Samandar'a cazip göründü. Hatta yapraklarının kayıkçılara benzediğini keşfedince daha da muttu oldu. Yaprakların tıpkı deniz dalgasında sallanıp duran kayıklar gibi sallandığını gökyüzünün koyu mavisinde bahçenin bomboş ağaçlarının garip bir sükûnetle durduğunu ve manzaranın bir anda benzersiz bir güzelliğe dönüştüğünü hissetti”.

3.3.1.4. İç Çözümleme Tekniği

Nazar Eşankul eserlerinde kahramanın hislerini başarılı bir şekilde yansıtmıştır. Yazar okuyucunun hislerini betimlemiş onun duygularına iç çözümleme tekniğiyle tercüman olmuştur. *İç çözümleme (interior analysis) tekniği, anlatıcının araya girerek roman kahramanının, duygu ve düşüncelerini okuyucuya aktarması anlamına gelmektedir* (Tekin,1989: 81). Bu teknik yardımıyla okuyucular kahramanları daha iyi tanımakta, onların (iyi/ kötü) nasıl bir karaktere sahip olduğunun çıkarımını yapmaktadırlar. Bunun yanısıra bu teknik, yazarın duygularını ele vermekte onun umutlu ya da karamsar iç dünyasını ortaya koymaktadır.

İç çözümleme tekniğinin metinden bir örneği:

Ğänimlär songgi päytlärdä yävuz niyätlerini yäşirmäy qoygän, ulärning äsl maqsadläri şähärning yängi qiyâfasidä köçälärdä başdän – äyâq qurällänib, mäjârä izläb säf târtib yürürläridä nämâyân bolär, şähär ötmüşigä neki дәxlär bolsä, hämmäsini yâqışar, väyrän qilişar, buzişär, ornigä öz didlärigä vä tä'blärigä mâs qilib qurişar edi (İstilâ- İstilâ- 3). “Düşmanlar son zamanlarda kötü niyetlerini gizlemişlerdi. Onların asıl amaçları şehrin yeni görüntüsünde yer alan sokaklarda baştan ayağa silahlanıp, macera arayarak saflar halinde yürüyüp gösteriş yapmaktı. Onlar, şehrin geçmişine dair her ne varsa hepsini yakıyor, viran ediyor, bozuyor, yerine kendi istedikleri şehri yeniden kuruyorlardı”.

3.3.1.5. Diyalog Tekniği

İncelediğimiz hikâyelerde çok sık diyalog kullanılmamaktadır. Genel olarak izlenim hakîmdir. Hikâyelerde çok olmasa da diyaloglara yer verilmiştir. Çetişli, diyalogun önemini şu şekilde açıklar: *Eserin üslubunu monotonluktan kurtarır ve üsluba çeşitlilik kazandırır. İkinci olarak, kahramanları kendi ağızlarından tanıma*

imkânı vermesiyle gerçeklik duygusunu arttırır (Çetişli, 2014: 126). Kultay ve Sonsuz gökyüzü hikâyelerinde diyalog diğer hikâyelere nazaran fazladır. İyi ve kötü karakterli kahramanlar konuşmalarıyla kendilerini tanıtmaktadır.

Diyalog tekniği metin örneği:

Ämäkim yängämğä bir köz täşläb äldi.

Yängäm esä başını eggänçä baş irğädi.

— *Qâğâz yoq. Jiyän... Jiyän ulärni älib qâldi.*

— *Älib qâldi?! Jiyän qâğâzni nimä qilädi?*

Yängäm, äftidän, här qandäy jüzägä täyyâr turärdi. Şu säbäbli bu säfär ämmämğä birâz qattıqrâq âhängdä jävâb berdi.

— *Ü kişi... başqa duxturlärgä häm körsätämän deb älib qâldi. Bälki oşä ...duxtur*

yänlişgändir dedi...

Ämmäm birdän tutaqıb ketdi.

— *Yänä qaysi duxturgä körsätädi? Täşkentning eng zör duxturığä köringän... Yä sen... siz duxturning qâğâzını bizdän yaşirib keldingizmi? Yáširib nimä qiläsiz, şundäyliyini duxtursiz häm özimiz bilärdik* (Bepâyân äsmân- Sonsuz Gökyüzü- 8-9).

“Amcam yengeme bir göz attı. Yengem öyle başını eğer halde başını salladı.

- Kağıt yok. Yeğen.. yeğen onları aldı.

- Aldı?! Yeğen kağıdı ne yapacak?

Yengem gerçekten her nedense cezalandırılmaya hazır duruyordu. Ama bu defa halama biraz sert bir şekilde cevap verdi.

- O başkalarına da göstermek için aldı. Belki o doktor yanılmıştır, dedi.

Halam birden hiddetlendi ve gitti.

- Tekrar hangi doktora gösterecek? Taşkent’in en iyi doktoruna göründünüz. Ya sen... siz doktorun raporunu bizden mi saklıyorsunuz? Saklayıp da ne yapacaksınız? Ne olduğunu doktordan önce de biliyorduk”.

3.3.1.6. Alıntı/Montaj Tekniği

Nazar Eşankul’un incelediğimiz hikâyeleri arasında sadece ‘Kultay’ hikâyesinde bu teknik görülmektedir. *Bir anlatım tekniği olan montaj; sanatkârın başkasına ait sözü çeşitli sebeplerle olduğu gibi esere aktarılmasıdır. ... Montaj tekniğinde amaç, asıl*

esere derinlik, çağrışım zenginliği, üslup çeşitliliği sağlamaktır (Çetişli, 2014: 134-135). Hikâyede Alpamiş destanından bir parça alınmış ve o parça hikâyenin en başında yer almıştır. Öncelik olarak hikâyenin giriş kısmıyla ilişkilendirilmese de hikâyenin sonuna gelindiğinde şiirin aslında ne anlama geldiği anlaşılakta ve güzel bir edebi uyum yakalanmaktadır. Nazar Eşankul bu alıntıyla okuyanlarında daha hikâyenin başında merak duygusu uyandırarak dikkati çekmiş ve hikâyesine bir farklılık katmıştır.

Metne eklenen edebi alıntı örneği:

Ketsin mendän âhü vâyim,

Âbâd bolsin mâzgil jâyim,

Düâ qılğän, qiblâgâyim,

Âtäm Qultây, xüş qâl endi...

"Älpamiş" dâstânidän Älpamiş sözi (Qultây- Kultay)

“Gitsin benden ahu vahım

Abad olsun şu mekânım

Dua eden, kiblegahım

Atam Kultay, hoşkal şimdi..

Alpamiş Destanı’ndan Alpamiş’in sözü...”

3.3.2. Şahıs Kadrosu

Hikâyelerde yer alan şahıs kadrolarını oluşturmak yazarın istek ve arzusuna göre değişmektedir. Hikâyedeki şahıslara yazar tarafından çeşitli vasıflar yüklenir. Fizikî görünüşleri oluşturularak, çeşitli ruh halleri, istek ve arzularla donatılan kahramanlar yazarın isteğine göre şekillenip metne yerleştirilirler (Aktaş, 2003: 134)

İncelediğimiz hikâyelerde şahıs kadroları çok kalabalık değildir. Yazar, genel olarak birileri tarafından ötelenmiş, geri plana atılmış, zulme uğramış, kandırılmış karakterleri ana kahraman olarak seçmiştir. Ana kahramanlar, çatışma yaşadıkları kötü kahramanlara karşı yenilmekte kaderine razı olmaktadır. Hep kaderci olan bu kahramanlar çatışma gücünü ara ara kendilerinde bulsalar da istikrarı sağlayamamışlardır.

“İstilâ” hikâyesinde, başkahraman sürekli şehirdeki düşman ve mâhluktan kaçan bir karakterdir. İsmi hikâyede hiç geçmez onun dışında ismi geçen kimse de yoktur. Diğer kahramanlar ise yolda karşılaştıkları düşmanlar, birkaç diyalogunu duyduğu düşmanın avukatları ve şehri yerle bir eden mâhluktur. Ana kahraman olan kişinin ismi yoktur ve sessiz bir kişiliğe sahiptir. Ara ara düşmanlardan öç almaya çalışsa da yeterli gücü kendinde bulamaz o da en sonunda düşmanların eline düşer.

“Ölü mevsim” hikâyesinde diğer hikâyede olduğu gibi hiç isim geçmemektedir. Ana kahraman anlatıcı olan öğrenci, diğer başkahraman ise hayran oldukları üstat-hocalarıdır. Bunun dışında anlatıcı olan öğrencinin arkadaşları ve arada onlara katılıp şiir okuyan şair yardımcı kahramanlardır. Burada da ana kahraman olan öğrenci kendi halinde hocanın peşinden sürüklenen, onun büyüüne kapılmış bir kahramandır.

“Nane Kokusu” adlı hikâyede Samandar ana kahraman, karısı ve kızı yardımcı kahramanlardır. Samandar’ın doğaya düşkün olması ve doğaya hayranlık duyması ön plana çıkmaktadır. O, sürekli bahçeyi gezer, doğayla iç içedir. Tüm hikâye boyunca Samandarın bahçeyi izlemesi sonucu içinde oluşan duygular yazar tarafından okuyucuya aktarılmakta ve bu kısım hikâyenin büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra kızı ve eşinin hikâyenin akışına pek etkileri yoktur.

“Çukur” hikâyesi de diğer hikâyeler gibi izlenimlerden oluşur. Hikâye bir durum hikâyesidir. Günün belli bir saatinde gerçekleşen otobüs yolculuğunu ve oradaki insanların davranışlarını ele almaktadır. Kahraman bakış açısıyla anlatım yapılmış, anlatım yapan kahraman ise hiçbir şeye karışmadan izlenimlerini aktarmıştır. Hikâyede geçen diğer kahramanlar şoför, iki arkadaş (genç kızlar), erkek öğrenciler ve yaşlı teyzelerdir. Bu kahramanların arasından öne çıkan bir karakter yoktur.

“Sonsuz Gökyüzü” hikâyesinde çocuğu olmayan karı koca, ön plana çıkmaktadır. Kadının ismi Aytoldı’dır. Olaylara yön veren gizli kahramandır. Eşine olan aşkıdan dolayı sabrı ve sessizliğiyle her şeye göğüs germiştir. Diğer öne çıkan kahraman ise onlara evlatlık verilen aynı zamanda da anlatıcı rolünü üstlenen çocuklarıdır. Bunun yanında çocuksuzluğu sürekli kadının yüzüne vuran ‘hala’ kötü olan etkin karakterdir. Çocuğun dedesi, babası, annesi de hikâyede geri planda rol oynayan kahramanlar arasında yer almaktadır.

“Kultay” hikâyesi, kadın temalı bir diğer hikâyedir. Anakahraman Arzihal, Ulucan’dır. Uluca’nın kayınları, eşi, dedesi, dayısı, Çoban Recep, Rohat, yardımcı kahramanlardır. Arzihâl’in hazin hayatını konu alan bu hikâye kadına yapılan şiddeti ve onun herşeye karşı göğüs germesini anlatmaktadır.

Genel olarak Kultay ve Sonsuz Gökyüzü haricinde karakter yoğunluğu yoktur. Ve karakterlerin isimleri bazı anakahramanlar haricinde hikâyelerde geçmemektedir. Yazar karakterleri isimsizleştirmiştir. İsmi yok olan insan sıradanlaşır ve bir önemi bir vasfı kalmaz. Yazar insanlara verilen önemin azaldığını ve insanların özgürce yaşama isteğinin elinden alındığını bu karakterlerle okuyuculara anlatmak istemiştir. Genel olarak sosyal ve siyasal problemleri işleyen yazar, karakterler üzerinden vermek istediği sosyal mesajları okuyuculara aktarmaktadır.

3.3.3. Zaman Kavramı

Hikâyede zaman eserin iç ve dış dinamiğini oluşturur. Zamanın kesin kuralları içinde hikâye aktarılır. Hikâyenin içinde mutlak bir zaman unsuru yer alır ve eser zamansız düşünülemez. Yazar anlatım sürecinde kronolojik sıra gözetmeyebilir fakat okuyucunun zihninde olay halkaları, oluş sırasıyla birleşmektedir (Tekin, 1989: 27)

Metinle vaka arasındaki münasebetlerin tesbitinde metinde karşımıza çıkan ve zaman bildiren unsurlarla, vakanın zamanı arasındaki alâka ağının üzerinde durmaya ihtiyaç vardır(Aktaş, 2003: 108) Hikâyelerdeki vaka zamanına değinecek olursak, Nane Kokusu hikâyesinde mevsim geçişlerinden anlaşıldığı üzere vaka zamanı tespit edilmektedir. Ölü Mevsim hikâyesinde de hikâyenin başlaması okul dönemi içinde, sona ermesi ise yaz tatiline denk gelmektedir. Buradan yola çıkılarak vaka zamanları, bu hikâyelerde yaklaşık olarak hesaplanabilir. Diğer hikâyelerde vaka zamanı çok net bir şekilde tespit edilememektedir.

Kozmik zaman unsurunun en etkili olduğu hikâye Nane Kokusudur. Hikâyede doğa zamanla mevsimlere göre şekil almakta ve ana kahramanın hisleri bu süreçte gördüğü manzara karşısında şekillenip, ortaya çıkan hisleri hikâyeyi oluşturmaktadır. Bu hikâyede önemli rol oynayan zaman hikâyenin sonuna dek etkin bir şekilde yer almaktadır.

Ölü Mevsim ve İstilâ hikâyeleri, sembolik bir dille kaleme alınan ve tarihe atıf yapan hikâyelerdir. Bu iki hikâyede de yıllardan bu yana süregelen Rus politikaları eleştirilmektedir. Bu eserler Türkistan'da Rusların ilk yayılmaya başladığı yıllardan Özbekistan'ın özgürlüğüne kadar geçen dönemde yaşanan acı ve baskıları konu alır. Bu hikâyelerde sosyal zaman ön plandadır ve bu zaman dilimi de Rusların en baştan en sona kadar yaptığı yayılcı politikanın sürecini kapsamaktadır.

Hikâyelerde daha önce de bahsettiğimiz üzere geriye dönüşler görülmektedir. Bu dönüşler anlatımı durağanlıktan kurtarmış ve hikâyedeki düğümlerin çözülmesine katkı sağlamıştır.

3.3.4. Mekân ve Mekâna Bakış Açısı

Mekân kavramı hikâyelerin hepsinde yer almaktadır. Fakat mekânın önemi en çok ‘İstilâ’ hikâyesinde görülmektedir. Çünkü kahraman tüm şehirde gezinmektedir. Sahip olduğu ve kendi şehri olan yer, İstilâ altındadır. Bu, kahramanı büyük bir buhrana sürüklemektedir. Mekân unsuru âdeta kahramanlaşmış ve bir değere dönüşmüştür. Kahraman ayrıca terk edilmiş bir sarayda yaşamaktadır. O saray onun asimile olan ecdadının yıllar boyu hükmünü sürdüğü devletini temsil eden saraydır. Asimile olmayan bir tek o kalmış tek başına düşmanlardan saklanıp bu varlığı burada sürdürmeyi istemekte ve buna çabalamaktadır. Bu nedenle hikâyede mekân unsuru ön plana çıkmaktadır.

Ölü mevsim hikâyesinde olaylar genel olarak okulda ve gençlerin toplandığı kahvehanede geçmektedir. Bu mekânlar onlar için olayların yön bulduğu ve gerçekleştiği yerlerdir. Hikâyenin sonlarına doğru hocanın adresini bulmak için gittiklerinde buldukları adresin mezarlığa çıkması dikkat çekicidir. Yazar bu mekâna anlam yüklemiş ve bu yerden yola çıkarak mesaj vermek istemiştir. Mezarlık çocukları ‘sona’ ‘ölüme’ sürüklemek isteyen hocayı işaret etmektedir. Bu nedenle bu hikâyede sonuç kısmını oluşturan kısımdaki mekân unsuru, mesajın okuyuculara iletilmesi açısından büyük önem taşır.

Nane Kokusu hikâyesinde ise mekân âdeta kahraman niteliğini taşır. Kahraman, etkilendiği mekâna karşı duyduğu hislerini belirtir ve hikâyeyi ortaya çıkarır. Ayrıca izlenimleri tasviri hikâyenin bir diğer büyük kısmını oluşturmaktadır. Samandar’ın evine yakın olan bahçe, onun evinden çok zaman geçirdiği bir yer/mekân konumundadır. Aynı zamanda bahçeyle bir arkadaşı gibi sohbet eder, orada kendini ve çocukluğunu bulur. Mekân bu hikâyede ana unsurlardan biridir.

Çukur hikâyesi bir yolculuk hikâyesidir. Bir otobüsün içinde geçen hikâyede yine mekân unsuru önemlidir. Birbirlerini hiç tanımayan insanları bir araya getiren “mekân”dır. Ve burada insanların birbiri hakkındaki içsel düşünceleri hikâyeyi oluşturmaktadır.

Sonsuz Gökyüzü hikâyesi bir köyde geçmektedir. Mekân unsuru ön plana çıkmamıştır.

Kultay hikâyesinde Tolli'daki Yaylalar, Çit, Tersate, Koşköl gibi yer unsurlarının isimleri sık sık geçmektedir. Kahramanların sürekli bu yerler arasında gidip geldiği görülmektedir. Ayrıca hayvanların dolaştığı ve beslendiği bozkırlar da hikâyede yer almaktadır.

3.3.5. Anlatıcının Bakış Açısı

Bakış açısı hikâyelerin sağlıklı bir şekilde iletilmesi açısından önem arz etmektedir. Zaman, mekân, şahıs kadrosu ve vaka zincirinin tam olarak okuyucuya aktarılmasını sağlar. Ayrıca eserin dil ve üslubun da oldukça katkısı vardır. Çünkü anlatıcı yaşananları bir ayna gibi yansıtan kişidir. (Tekin, 1989: 14) Okuduğumuz hikâyelerde çoğunlukla ilahi/tanrısal bakış açısı kullanılmıştır. Bu bakış açısı; hikâye ve romanlarda oldukça sık karşımıza çıkar. Anlatıcı hikâyenin ilahî durumundadır ve dünyada yaşanmış ve yaşanacak her şeyi bilir, görür ve duyar. Ve kahramanın içinden geçenleri de okur, okuyucuya iletir (Çetişli, 2014: 106). İncelediğimiz hikâyeler arasında İstilâ, Nane Kokusu, Ölü Mevsim, Kultay hikâyeleri tanrısal bakış açısıyla yazılmıştır. Kahramanın yaşadıklarını, o an ne hissettiğini ve iç çözümlerini tanrısal/ilahî bakış açısı bize aktarmaktadır.

Çukur ve Sonsuz Gökyüzü hikâyeleri, kahraman bakış açısıyla yazılan hikâyelerdir. Bu hikâyeler yaşanmış, bitmiş ve olaylara kendi tanık olmuş bir kahramanın gözünden bize aktarılmaktadır. Kahraman zaman zaman kendi gözünden olayları yorumlamıştır fakat olaylar içinde çok etkin değildir. İncelediğimiz hikâyelerde anlatıcı genellikle gözlem yapar ve olaylarda çok etkin rol oynamaz.

3.3.6. Söz Sanatları ve Edebi Sanatlar

Söz sanatları eserlere anlamsal derinlik katmakta ve metnin edebi değerini arttırmaktadır. Bu derinlik okuyucuyu daha da etkilemektedir. Nazar Eşankul'un eserlerinde “teşbih” sanatı kullanılmıştır. Yazar genel olarak betimlemelerini benzetme kavramı üzerinden ve özgün bir şekilde yapmıştır.

Teşbih sanatının örnekleri şu şekildedir:

Qânün – itning dümigä oxşägän nârsä, - dedi birinçisi maqtâv özigä yâqqanini yaşirmäy. – It dümigä qaräb qançä intilsä, düm itdän şunçälik uzâqlaşädi. Zämânäviy tüzümning qânunläri änä şundäy bolişi keräk. Hämmä nârsäsi äydin bolgän qânun hükümätning başini yeydi (İstilâ- İstilâ- 5). (teşbih). “Kanun itin kuyruğuna benzeyen bir şey. Köpek, kuyruğuna bakıp ne kadar ona doğru atılırsa kuyruk, köpektən o kadar

çok uzaklaşır. Modern sistemin kanunları tıpkı böyle olsa gerek. Her şeyi açık olan kanun hükümetin başını yer”.

Sämändär deräzädän körinäyâtgän älçä dāraxtining näriği betdägi äsmängä tutäşib ketgän yuqari qismidägi bärklärining särgäyä başlägänini kördi. Şâhdä bärklär qatâr tizilgändi vä Sämändärgä yaqin bolgäni üçün äsmänni tilimläb turgän dästäsiz xanjärgä, bärklärä esä äsmän sähnidä ülkän mâviy kölgä bir-birining tumşuğidän bağläb, qatâr terib qoyilgän kiçkinä qayıqçalärgä oxşardı. Bu hâzir Sämändärgä başi ağrib turgäni üçün yâqimli mänzärädek bolib tuyuldi. Hättä bärklärning qayıqçalärgä oxşasını käşf etgänidän xursänd bolib ketdi (Yalpiz Hidi- Nane Kokusu- 2). (teşbih).

“Dallardaki yapraklar sıra sıra dizilmişti. Samandar’a yakınlardı, gökyüzünü dilimleyip duran sessiz birer hançere benziyorlardı, yapraklar ise gökyüzü sahnesinde büyük mavi gölgeleriyle birbirine uç kısımlarından bağlanarak sıra sıra dizilmiş küçücük kayıkçıları andırıyorlardı. Bu manzara o sırada başı ağrıyan Samandar’a cazip göründü. Hatta yaprakların kayıkçılara benzediğini keşfedince daha da mutlu oldu”.

3.3.7. Sembolik Unsurlar

Sembolik anlatım Nazar Eşankul’un çok kullandığı bir anlatım türüdür. Sembol TDK sözlüğünde: *Duyularla ifade edilemeyen bir şeyi belirten somut nesne veya işaret, âlem, remiz, rumuz, timsal, sembol* (<http://www.tdk.gov.tr-15.05.2019>) şeklinde tanımlanmaktadır. Nazar Eşankul, hikâyelerine anlamsal derinlik katmak ve hikâyelerini farklı bir anlam boyutuna taşımak için sembolik imgeleri yoğunlukla kullanmıştır. Bu kullanımın bir de tarihsel boyutu vardır. Tarihte yaşanan yazarlara yapılan baskı sonucunda, ediplerde bir ön yargı oluşmuş, tarihi ve sistemi eleştirirken yargılanmamak adına sembolik unsurları ve kapalı anlatımı tercih etmişlerdir. Bu anlatılar kendini hemen ele vermez, anlamak için tarihsel ve kültürel bilgi birikimi gerekir. Nazar Eşankul’un incelediğimiz hikâyelerinin ikisi semboliktir ve sistemi eleştiren de bu hikâyelerdir. Diğer hikâyeleri günlük hayatta karşılaşılabilecek sosyal konulardır, bu hikâyelerde sembolik unsurlar çok azdır.

İstilâ hikâyesinde bulunan mâhluklar ve düşmanlar Türk devletlerini baskı altında tutan Sovyetleri işaret etmektedir. Mâhluk çok büyük ve çok çirkindir. Bütün tarihi binaları ve evleri iri cüssesi ve kuyruğuyla yıkar. Ondan güç alan düşmanların da sesleri yükselir. Mâhlukta gök bir taç, düşmanlarda kızıl bayraklar ve her yerde ilanlar vardır. Rusların simgeleri mâhluk üzerinde toplanmıştır. Türklerin tarihinde önemli bir yeri olan kurdun hikâyede sembolik olarak geçtiği görülmektedir. Tek kalan ve

düşmanlardan kaçan kahraman vücudunun kurda dönüştüğünü görür ve kurt gibi ulumak onları korkutmak ister fakat gür bir uluma sesi yerine meleme sesini andıran bir ses çıkar. Yani o da artık diğer asimile olmuş halk gibi ele geçirilmeye mahkûmdur. Son olarak düşmanların eline geçtiğinde bir kuzuya dönüşür. Burada yer alan sembolik ifadelerin hepsi yapılan zulüm ve İstilânın izlerini taşımaktadır. Hikâyenin derinine inip tarihle bağdaştırdığımızda tüm sembol ve ifadeler yerine oturmakta, yazarın ne söylemek istediği ortaya çıkmaktadır.

Ölü mevsim hikâyesi de sistemi eleştiren bir diğer hikâyedir. Hikâyede yer alan Üstad-Hoca Rusları temsil eden sembolik bir kişidir. Çocukları sözleriyle büyüleyip, etkileyen ve düşüncelerini engelleyen kişidir. Çocuklar saatlerce fikir alışverişi yapabilen ve tartışmaya açık bilgili kişilerdir fakat hocanın sözleri üzerine konuştuklarında, onu eleştirdiklerinde bundan utanır ve çekinirler. Hoca onları etkilemenin yanında, onlara gizli bir korku vermiştir. Rusların ilanlarla insanları etkileyip, baskılarla insanları korkutma durumu burada sembolik olarak ifade edilmiştir. Hikâyenin sonunda öğrenciler hocanın adresini bulmaya gittiklerinde hocanın adresi bir mezarlığa çıkar ve çocuk biz bir ölüye inanmışız diyerek hayal kırıklığına uğradığını belirtir. Burada mezarlık ve ölü unsurundan kastedilen, Hocanın aslında sistemin yetiştirdiği yaşayan bir ölü olduğu, onları da ölüme yani köleleşmeye sürüklemek istediği ifadesidir. Köleleşme asimile olma ve belki de gerçek manada ölüme sürükleyen sistem eleştirisi bu sembolik unsurlarla çok etkili bir şekilde Ölü Mevsim hikâyesinde bize anlatılmıştır.

3.3.8. Tematik İnceleme

Temalar eserin vermek istediği mesajın ve konunun özünü oluşturur. Yazarın eserinde yer alan temalar, günlük hayatta var olan ve her an karşılaştığımız değerler ve problemler üzerinedir. Nazar Eşankul eserlerini genellikle mesaj niteliğinde yazmış, onun mesaj verme kaygısının yanı sıra dile getirdiği problemler hikyesinin konusunu oluşturmuştur. Derin içeriği bulunan hikâyeleri, birkaç temadan oluşabilir. Aynı zamanda sembolik eserler veren yazarın hikâyeleri çok yönlü anlam yüklüdür. Bu da anlam zenginliğini arttırmaktadır.

3.3.8.1. Aşk

Yazar, bu temayı sıkça kullanmış, hikâyede metin aralarına serpiştirmiştir. Aşk, hikâyelerin ana konusunu oluşturmasa da hikâyelere renk katmış ve olay halkaları arasında belirleyici rol üstlenmiş, olayların akışını etkilemiştir.

Sonsuz Gökyüzü hikâyesinde belirgin bir şekilde göze çarpan “aşk” teması oldukça etkileyici işlenmiştir. Metin, hazin bir şekilde devam etse de karı-kocanın aralarında çok güçlü olan aşk duygusu, başlarına ne gelirse gelsin, onları birbirine bağlayan unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocukları olmasa da aşkları bir ömür bu çifti yan yana tutmuş, ömür boyu tuttıkları sırlarıyla da birbirlerine sadık kalmışlardır. Eserde daha çok çocuksuzluk teması işlense de yazar çiftler arasındaki “aşk” duygusunun yoğunluğuyla okuyucuyu etkileme amacı gütmüştür.

“Kultay” bir kadın hikâyesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Gençliğinde bir yiğidi seven kadının, “aşk” duygusunu yaşaması, hikâyede ana kahraman olan kadının hayatında kırılma noktasını oluşturur. Sık sık buluşan çiftin birliktelikleri, genç yiğidin kadını terketmesiyle son bulmuş, kadının hazin yaşamı bundan sonra başlamıştır. Genç yiğitten gayri meşrû çocuğu olan kadın ailesi ve toplum tarafından dışlanmış, şiddet görmüştür. İçinde aşk ve umudu sönmeyen kadın, sevdiğinin gelebilme ihtimalini düşünerek buluştukları yere ara ara gitmektedir. Yazar tek taraflı sonsuza dek süren bir aşkın konusunu da bu hikâyede işlemiştir.

Nane Kokusu hikâyesinde Samandar’ın yaşadığı yalnızlık ve geçmişe duyduğu özlem ön plana çıkmaktadır. Çok net olmamakla beraber eşine duyduğu sevgi metinde ara ara verilmektedir. Özellikle karısıyla beraber geçmişten sohbet ederken ilk tanışmaları ve ilk anlarını hatırlamaları onları birbirine daha da bağlamış, aşklarının tekrar alevlenmesini sağlamıştır.

Yazarın hikâyelerindeki “aşk” teması kimi zaman ön planda kimi zaman geri planda olsa da, olayların akışında belirleyici role sahip olmuştur. Kadınların gördüğü şiddet karşısında hikâyede gerilim yaratan yazar bir taraftan aşk duygusunun devamlılığını sağlayarak metin içindeki duyguları dengelemeyi hedeflemiştir.

3.3.8.2. Kadın

Nazar Eşankul’un Kultay ve Sonsuz Gökyüzü hikâyelerinde kadın temasını ön planda görmekteyiz. Röportajımızda başına ne gelirse gelsin çizgisini hiçbir zaman

bozmayan Türk kadını anlattığını söyleyen yazar kadın karakterlerini buna yönelik çizmiştir.

“Kultay” hikâyesinde sevdiği kişi tarafından terkedilen kadın çocuğuyla toplum tarafından dışlanmış, çocuğu elinden alınarak kardeşine verilmiştir. Daha sonra onun da kardeşinin evine gönderilmesiyle beraber başlayan şiddet, hikâyenin sonuna dek sürmektedir. Çocuğuna annesi olduğunu bile söyleyemeyen kadın, bunun üzerine bir de çocuğundan şiddet görmüştür. Bir ömür boyu zulüm gören kadın çocuğunu sevmekten ve âşık olduğu yiğidi beklemekten geri kalmamıştır.

Sonsuz Gökyüzü hikâyesinde kadın, çocuğu olmadığından dolayı ailesi ve toplum tarafından dışlanmıştır. Ailesinin eşini başkasıyla evlendirme isteğine sessiz kalan kadın, ömür boyu eşine sevgisini ve bağlılığını sürdürmüştür.

Nazar Eşankul bu hikâyelerinde de görüldüğü üzere ağır şartlarda hayatlarını sürdüren her şeye rağmen fedakârlığını gösteren kadın tipini hikâyelerine yansıtmıştır.

3.3.8.3. Ölüm

Nazar Eşankul’un incelediğimiz hikâyelerinde genel olarak ölüm teması kullanılmıştır. Yazar “ölümü” kimi zaman kavuşma, kimi zaman kötü bir son, kimi zamansa bir kurtuluş olarak ele almıştır.

Ölü mevsim hikâyesinde “ölüm” teması sadece hikâyenin sonunda olmasına rağmen güçlü bir mesaj içermektedir. Hikâyede yer alan hocanın aslında tasvirlerle ölü olduğu belirtilmiş, adresinin mezarlığa çıkmasıyla da hocanın çocukları bu yöne sürüklemek istediği ortaya çıkmaktadır. Öğrencilerin, hocanın yaptıklarını anlamlandırmadan, düşünmeden peşinden gitmeleri, her söylediklerini kanun bilmeleri, her şeyde onu örnek almaları, onları bir çıkmaza sürükleyecek, hocanın amacına ulaşmasına sebep olacaktır. Burada “Ölüm” teması çocukların gerçek kültür, benlik ve değer yargılarının yitirilmesi durumunun sembolleştirilmesi sonucu kullanılmıştır.

Kultay hikâyesinde kadın sürekli çocuğundan şiddet görmüş her türlü zulme dayanmıştır. Yaşlılığında bile şiddet gören kadın sonunda dayanamayıp yatağa düşmüş ve bir kış günü ölmüştür. Hikâyenin sonunda kadının ölmesi onun için bir son olsa da hazin dolu hayatının bittiğini göstermektedir. Yazar buradaki ölüm temasını bir zulümden kurtuluş olarak işlemiştir.

Sonsuz Gökyüzü hikâyesinde çocuğu olmayan karı-kocanın birbirine olan sevgisi oldukça fazladır. Yıllar boyu çocukları olmasa da çevreden baskı görseler de aşkları bir ömür sürmüştür. Kocasını ölen kadın, kocasının ardından çok dayanamamış, o

da bir zaman sonra ölümüştür. Ölüm onlar için bir son değil kavuşmadır. Ölüme kavuşma anlamı yükleyen yazar, farklı bakış açıları ve farklı anlamlandırmalarla “ölüm” temasını işlemiştir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Nazar Eşankul, 1962 yılında doğmuştur ve şu anda Taşkent’te yaşamaktadır. Gazetecilik bölümünden mezun olan yazar çeşitli gazetelerde mesleğini icra etmiştir. Devlet radyo ve televizyonlarında görev yaparken bir taraftan da hikâyelerini yazmayı sürdürmüştür. Nazar Eşankul şu anda da eserlerini yazmakta ve yayınlamaktadır.

Nazar Eşankul’un eserlerindeki sembolleri ve alt yapısındaki anlamları kavramak için Özbekistan tarihini ve yazarın yaşadığı sosyal hayatı bilmek gerekir. Nazar Eşankul’la yaptığımız röportaj sonucunda incelediğimiz hikâyeleri ve genel olarak işlediği konular hakkında sorduğumuz sorular cevabını bulmuş, hikâyelerde gizlenen ayrıntılar açığa kavuşturulmuştur. Aynı zamanda büyüdüğü sosyal ve siyasal çevrenin nasıl olduğu tarafımızdan öğrenildiği için eserleri ona göre incelenmiştir.

Eşankul’un çocukluğu, Türklerin Sovyetlerin baskısıyla çalıştırıldığı pamuk tarlalarında geçmiştir. O dönemin zorluklarının birebir tanıdığı olan yazar, tarlada çalışırken zehirli tarım ilaçlarının bilinçli olarak üzerlerine serpildiğini ifade etmiştir. İşte bu zulümleri sembolik olarak eserlerine de yansıtmıştır.

Yazarın en çok ele aldığı konuyu sorduğumuzda insanın mahiyeti, iç dünyası maneviyatı olduğunu söylemiştir. Yazarın incelediğimiz bütün hikâyelerinde ana kahramanlar geri planda kalmış edilgen yapıda olsa da onların ince düşüncesi, sabrı, özverisi ve duygusal inceliği ön plana çıkmaktadır. Kahramanlar şiddete uğrasa da, sözlerle kandırılsa da her şeye iyi, hassas duygularla en önemlisi de insani değerlerle

yaklaşmışlardır. Hep bir iç çözümlene yapıp kötülükler onları yorsa da iyiliğin, sevdiklerinin, istediklerinin, peşini hiç bırakmamışlardır.

Yazarın incelediğimiz hikâyelerinden olan Kultay ve Sonsuz Gökyüzü'nde kadın konusu ele alınmıştır. Bir dönem kadınlara toplum içinde yapılan şiddeti konu almış, kadının ne kadar sabırlı ve özverili olduğunu ortaya koymuştur. Nane Kokusu eserinde yazar doğanın sonsuz güzelliklerini ayrıntılı betimlemeleriyle bize aktarmıştır. Doğal olanın güzel olduğunu, sınırı çizilen çimlerin ve çiçeklerin yapay olduğunu belirtmiş, nizami düzeni eleştirmiştir. Çukur hikâyesinde ise toplumsal umursamazlığın baş gösterdiğini ve yeni neslin bu şekilde yetiştiğini bize hikâyesinde mesaj olarak vermiştir. İstilâ ve Ölü Mevsim hikâyelerinde bahsettiğimiz üzere Sovyet zulmünü sembolik öğelerle bize aktarmıştır.

Yazarın eserlerinde kahraman isimleri çok geçmemektedir. Yaşanan zulümden dolayı insanlar zamanla yok sayılmış duygu ve düşüncelerine bakılmaksızın ötelenmişlerdir. İnsani değerleri hiçe sayan sistem insanı köleleştirmiştir. Milli kimlikleri ve değerleri yok edilen insanların sesleri Eşankul'un hikâyelerinde de duyulmaktadır.

Nazar Eşankul'un hikâyelerde görülen anlatım teknikleri, söz sanatları, sembolik unsurlar onun metinlerini edebi açıdan derinleştirmiştir. Hikâyelerini âdeta resmeder gibi kaleme alan yazarın üslubu çok etkileyicidir. Okuyucunun okurken aynı zamanda düşüneceği eserler veren Nazar Eşankul siyasi konularda kapalı anlatımı seçerken, sosyal konularda oldukça açık bir dille eserlerini yazmıştır. Eserlerinde bulduğumuz kelime sıklıkları yazarın duygu ve düşünce dünyasını ortaya koymaktadır. Yazar düşünce evrenindeki duygularını özgün bir dille ve sık rastlanmayan benzetmelerle ifade etmiştir.

Nazar Eşankul hem yaşadığı sosyal şartları hem tarihi durumu hikâye şeklinde kurgulayarak akıcı ve etkileyici bir dille yazmış, bunu gelecek nesillere aktarmıştır. Hala bu konularda bilgi aktarımına devam etmektedir. Onun eserleri sadece edebi zevk için değil mesaj verme, yaşanan zulümleri duyurma ve öğretme kaygısı ile yazılmıştır. Bu nedenle hala günümüzde üreten ve duyuran bir yazar olarak büyük bir öneme sahiptir.

Nazar Eşankul'un altı hikâyesi üzerinden üslubu ve kelime evrenini belirlemiş bulunmaktayız. Daha birçok eseri olan yazarın diğer eserleri de Türkiye Türkçesine aktarılabilir ve incelenerek daha fazla bilgi sahibi olunabilir.

KAYNAKLAR

- Aktaş, Ş. (2003). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Akçağ Yay. Ankara.
- Alibekiroğlu, S, (2018).“Türkiye Türkçesinde Yarı Yardımcı Fiiller”. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 6, S. 15, s.1140-1147.
- Alpay, G. (1974). “XIX. Yüzyıl Özbek Edebiyatına Genel Bir Bakış”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 21 (1973-1974), s.253-263.
- Altıparmak, İ. , Durakoğlu, A. (2016). “Franz Kafka’nın ‘Dönüşüm’ Adlı Eserinin Sosyolojik Açıdan Analizi”. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (2), s.171-184.
- Açık, F. (2009).“Azat Kuşlar Hikâyesi Üzerine Bir Çözümleme Denemesi”. *Ekev Akademi Dergisi*, S.38, s.215-224.
- Aşkaroğlu, V. (2015). *Postmodernizm Sınırsız Özgürlük mü? Özgürlüğün Sınırı mı?*. Sage Yay. Ankara.
- Ayaydın, A. (2015). “Empresyonizm (İzlenimcilik) Akımının Güncel Bakış Açısıyla Bazı Yönlerden İncelenmesi”. *Sanat Eğitimi Dergisi*, DOI: 10.7816/sed-03-02-05 sed, Cilt 3, S: 2, s.83-97.

- Biray, N. (2011). *Ahmet Baytursunlu Şiirleri Üzerinde Dil ve Üslup İncelemesi*. Bilgeoğuz yay. İstanbul.
- Bingöl, O. (2014). “Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye’de Kadınlık”. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (Özel Sayı I): s.108-114, 2014 ISSN: 2147-7833, www.kmu.edu.tr.
- Biray N. (2018). “Erdem E. Orta Asya’da Yürütülen Rus Dil Politikası Fikrinin Amaçları ve Türk Cumhuriyetlerinin Mücadele Siyaseti”. *100. Yılında Sovyet İhtilali ve Türk Dünyası (Ed. Y. Koç, M. Cengiz)*, Hacettepe Üniv. Yay.. Ankara. 2018. s. 441-449.
- Borovkov, A. , Uygun, Ç. (1954). “Özbek Yazı Dilinin Kurucusu Ali Şir Nevaî”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 2. s.59-96. Retrieved from <http://dergipark.org.tr/belleten/issue/34055/376865>.
- Biray N. , Erdem E. (2018) “Türk Dünyası Üzerinde Uygulanan Ruslaştırma Siyasetinin Afişlere Yansıması.” Atabetü’l-Hakayık’ın Basılışının 100. Yıl Dönümü Adına X. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu. Eskişehir. Yayımlanmamış bildiri.
- Bulak, Ş. (2016). “Cümle Ögelerinin Tasnifi”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (38), 163-175. DOI: 10.21563/sutad.187041.
- Ceylan, F. , A. , Çimen, (2016). “H. Sovyetler Birliğinin Uyguladığı Asimilasyon Politikalarının Bağımsızlık Sonrası Türk Cumhuriyetleri Üzerindeki Siyasal Ekonomik Etkileri”. II. Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Eğitim ve Sosyal Bilimler Sempozyumu. Nizip.
- Çetişli, İsmail, (2014). *Metin Tahlilleri Giriş/2*. Akçağ yay. , 4.baskı.
- Çimen, F. (2019). “Selahittin Tolkun, Özbekçede Fiilimsiler”. *Dijital Sanat Yayıncılık*, Kadıköy, İstanbul, 2009, s.443-448.
- Demirgöz Bal, M. (2016). “Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Genel Bakış”. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi* 1(1) , s.15-28.
- Derleme, (2010). *Dede Korkut Hikâyeleri*. Nilüfer yayıncılık, Ankara.
- Devlet, N. (2011). *Millet ile Sovyet Arasında*. 1. Baskı, İstanbul.
- Eliuz, Ü. (2011). “Cinsel Kimlik Paniği: Kadın Olmak”. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 6/3 Summer, p. 221-232 TURKEY.

Ergun, P. Alptürker, G. (2017). “Çocuksuzluk Sağaltımında Satılma Ritüeli – Ritüelin Tarihsel Bağlamı Ve Metaforik Dili”. *Millî Folklor*, Yıl 29, Sayı 115, s.79-90.

Gezer, A, Çelik, Y. (2017). “Ayşe Kilimci’nin Hikâyeciliği Ve Hikâyelerinde Anlatım Teknikleri”. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (2), s.15-31. Retrieved from <http://dergipark.org.tr/aicusbed/issue/31597/315231>.

Hayit, M. (1975). *Sovyet Rusya Emperyalizmi ve Türk Dünyası*. 1. baskı. Ankara.

Kaka, F. (2015). *Dava*. Felsefe Kulübü yay, İstanbul.

Karaatlı, Y. (2004). “Bir İsim Tamlamasında İyelik Ekinin Düşmesi Üzerine Bir Görüş”. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, (15), s.9-18, Retrieved from <http://dergipark.org.tr/tubar/issue/16956/177036>.

Karabulut, F. (2009). “İktidar ve Meşrulaştırma Mücadelesinin Odağı Orta Asya: Sovyetlerin Dil ve Eğitim Politikaları”. *Bilig*. 2009. 50/65-96.

Karabulut, F. (2018). “Ruslaştırma Politikalarında Son Darbe Olarak Kolhoz Sistemi: Uygulamalar ve Bazı Romanlardaki Yansımaları”. *3.Türkistan Kurultayı*. s. 614-635. Kastamonu.

Karabulut, M. (2012). “Yusuf Atılgan’ın ‘Aylak Adam’. Romanında Anlatım Teknikleri”. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/1*. s. 1375-1387. TURKEY.

Kâsımov, B. , Yelok, V. (2010). “Ceditçilik (Bazı Mülâhazalar)”. *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 1 (6), s.335-361. Retrieved from <http://dergipark.org.tr/gaziturkiyat/issue/671./90300>.

Kaya Doğan, (1995). “Alpamış Destanı”. Dünya Hoşgörü-Manas-Abay Yılı V11. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri ve Türk Dünyası Kültür Kurultayı Bildirileri”. Kırıkkale. 9- 11. 6. 1995, s.87-93.

Kodaman, T. , Birsal, H. (2006). “Bağımsızlık Sonrası Özbekistan Ve Dış Politikası”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt: 16. S: 2 s. 413-442. ELAZIĞ-2006.

Koncavur, A. (2010). “İletişim Açısından Modernist Bir Yazar Franz Kafka ve İmgelem Dünyası”. *Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. s.44-59.

Küçük, S. , Avcı, Y. & Şengül, E. (2017). “Toplumun Devrik Cümle Hakkındaki Düşüncesi ve Nesirde Devrik Cümlenin Yeri”. *Journal of History Culture and Art Research*. 6(6). 542-555. doi:http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v6i6.1097.

Önal, M. (2008). “Edebî Dil Ve Üslup”. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. Sayı 36. Erzurum s.23-47.

Merhan, A. (2011). “Anadolu’daki İlk Türkçe Eser Üzerine Tartışmalar”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 2011. s. 53-62. Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/belleten/issue/32743/363462>.

Oba, E. (2014). “Bağımsızlık Devri Özbek Edebiyatı”. *Turkish Studies*. 2014. 9/3. s. 997-1008.

Özel, M. S. (2014). “Stalin Dönemi Rus Milliyetçiliği ve Politikaları”. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt 4. S. 99-122.

Ölmez, Z. (2007). “Çağatay Edebiyatı ve Çağatay Edebiyatı Üzerine Araştırmalar”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* (9). s.173-220. Retrieved from <http://dergipark.org.tr/talid/issue/43481/530720>.

Önal, M. N. – Erten, A. (2013). “Türk Halk Kültüründe Ötedünya Tasavvuru”. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Semih Tezcan’a Armağan*, Cilt:13, Yıl:13, 13: 261-292.

Özbek, Yılmaz (2013). *Postmodernizm ve Alımlama Estetiği*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Süleymanlı E. (2005). “Sovyetlerin Milli kimliği Yok Etme Faaliyetleri”. ‘*Sovyet Halkı’ Denemesi. Karadeniz Araştırmaları*. S: 6. s.128-134.

Sayar, S. (2015). “Studies of Ottoman Domain”. Cilt:5. Sayı:9. Issn: 2147-5210.

Şahin, L. (2016). “Rusya Federasyonu’nun Etnik ve Dinsel Yapısı”. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. Cilt: III, S: 2, s. 15-32.

Şahin, S. (2016). “Afganistan Özbek Ağzlarında Kullanılan Zarf-Fiil Ekleri”. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (39), s.187-201. Retrieved from <http://dergipark.org.tr/tubar/issue/21852/234988>.

Tekin, F. (2016). “Eski Türkçedeki Sıfat-Fiil Eklerinin Günümüz Özbek Ve Uygur Türkçelerindeki Görünümleri”. *Journal of Turkish Language and Literature* Volume:2, Issue: 1, Winter, (523-534) Doi Number: 10.20322/lt.40004.

Tekin, F. (2011). “Hanlıklar Dönemi Çağatay Edebiyatı”. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/1 s. 1782-1788.

Tekin, M. (1989). *Roman Sanatı ve Romanın Unsurları*. Selçuk Üniversitesi yayınları, Konya.

Tekin, M. (2003). *Roman Sanatı (Romanın Unsurları)*. Ötüken Yayınları, İstanbul.

Tolkun, S. (2015). “Sovyet Sonrası Özbek Edebiyatında Sovyet Eleştirisi”. *Türkmen Bilgesi Fikret Türkmen Armağanı*, (Editör: İbrahim Dilek –Ferah Türker), Ankara: TKAE, 227-240.

Uslu, Bahattin, (2014). *Türk Mitolojisi*. Kamer yayınları.

Üşenmez, E. (2016). *Özbekçe Sözlük*, Türk Dünyası Vakfı yay. İstanbul.

Üşenmez, E. (2012). “Özbek Türkolog Kazakbay Mahmudov”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. 44 (44), 229-247. Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/iutded/issue/17072/178519>. (e-tarih 10.2018).

Yeloğlu, A. (2017).” Ötken Künler Romanı Örneğinde Özbek Türkçesinde Türemiş Veya Türemiş Yapılı Edatların Oluşumu Üzerine”. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (41), 277-292. DOI: 10.17133/tubar.319999.

Yıldız, N. (2009). “Türk Destanlarında Çocuksuzluk”. *Millî Folklor Dergisi*, Yıl 21, S.82.

Yılmaz, M. Y.(2014). “İşgal Dönemi Türkistan’da Rus Dil Planlaması ve Cedid Hareketi”. *International The Journal of Academic Social Science Studies JASSS*. S: 29, s. 339-349.

Yüce, M. (2006). “Kırgız Türklerinin Ulusal Kimlik Politikası”. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E- Dergisi*. S: 9, s. 152-162.

Zülfikar, H.(1995) *Türkçede Ses Yansımaları Kelimeler (İnceleme-Sözlük)*. TDK Yay. : 628, VII+699 s.247-252, Ankara.

<https://www.altayli.net/turk-mitolojisinde-kotuluk-tanrisi-erlik.html>, 15.05.2019 14.00.

<http://www.tdk.gov.tr> 15.05.2019 13:30.

http://www.spo.org.tr/resimler/ekler/66d856ef1a6b02f_ek.pdf 26.06.2019 14:25.

<https://ziyouz.uz/ozbek-nasri/nazar-eshonqul/> / 15.02.2017 13:00.

ÖZ GEÇMİŞ

KİMLİK BİLGİLERİ

Adı Soyadı: Ulviye TOPÇU ÖZTÜRK

Doğum Yeri: Pamukkale/ DENİZLİ

Doğum Tarihi: 16.01.1989

E-posta: ulviye-topcu20@hotmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lise: Hasan Tekin Ada Anadolu Lisesi

Lisans: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi /Fen Edebiyat Fakültesi /
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Yüksek Lisans: PAÜ Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı

Doktora: -

Yabancı Dil Düzeyi: E Seviyesi (50.00)

İŞ DENEYİMİ: Özel Okullarda Öğretmenlik (2016-2018)

ARAŞTIRMA ALANLARI: Yeni Türk Edebiyatı- Özbek Edebiyatı

TEZDEN ÜRETİLEN TEBLİĞ VE YAYINLAR: Nazar Eşankul'un "İstilâ" Hikâyesi Üzerine Bir İnceleme:

Topçu Öztürk, U. ,Biray, N. (2019). "Nazar Eşankul'un "İstilâ" Hikâyesi Üzerine Bir İnceleme". Ahmet Yesevi Üniversitesi Türkoloji Dergisi, S.93, s.91-111, Kazakistan.